

14
27 G
13

SVPERIORIS ICONISMI DECLARATIO

Representat ergo actum solemnem S. Concily Florent. in quo Eugenius IV. Pont. decretum unionis Fidei. Æthiopum, Ægyptiorumq Legatis ex throno porrigit; adstante Pontifici Venerabili Seruo Dei Beat. Alberto a Sarthiano ord. Min. reg. obs. qui eandem unionem ijs gentibus suasit, earumq Legatos ad S. Synodum Florentiam usq perduxit: ut graphicè expressum extat, in ualuis æneis templi S. Petri in Vaticano, unde hoc nostrum exemplar fideliter desumptum est.

B. ALBERTI ASARTHIANO

ORD. MIN. REG. OBSERV.

VITA, ET OPERA.

ILLAM COLLEGIT, ET CONSCRIPSIT; Ista in ordinem redegit, & recensuit; omnia Argumentis, & Annotationibus illustrauit

F. FRANCISCVS HAROLDVS

HIBERNVS, EIVSDEM ORDINIS Chronographus Generalis.

OPVS POSTHVMVM,

Reuisum, correctum, Notis, & Indicibus auctum, ac in lucem editum

PER

F. PATRICIVM DVFFIVM

Olim in Vniuersitate Louaniensi Artium, & S. Theologiæ Lectorem primarium, Maiestatis Catholicæ ad Vrbem Theologum, Lectorem iubilatum, & Generalem Ordinis Chronologum.

R O M AE,

Apud IOANNEM BAPTISTAM BVSSOTTVM.

M.DC.LXXXVIII.

SVPERIORVM PERMISSV,

REVERENDISSIMO PATRI

P. F. MARCO ZARSOZA

SAC. THEOLOG. LECTORI IVBILATO,

Olim Miniſtro Prouinciali, Comiſſario Generali Ordinis, &c.

Nunc

TOTIVS SERAPHICÆ RELIGIONIS

MINISTRO GENERALI.

OS præſentis ſæculi (Reuerendiſſime Pater) in præſcriptionem abijt, vt in nihil e prælo prodeat, quod ſibi patronum non deligat. Vita, & Opera Beati Alberti Sarthianenſis Regularis Obſeruantiæ Profeſſoris eximij, Propagatoris egregij, ſtrenui defenſoris, publicam lucem aſpicere cupiens, diuino quodam ſupremi numinis præſagio, diu hæſit cogitabunda in cuius tutelam confugeret. Sed Te in Totius Ordinis S. P. Franciſci Generalem Miniſtrum electo, tibi ſe reſeruatam arbitrata, moram omnem abrumpit, in Tuum patrocinium confugiens, iure ſuo Te ſibi patronum deligit: quem B. Alberto non abſimilem efficiunt vitæ integritas, morum grauitas, diſciplinæ zelus, gradus honoris. Ille Seraphici Patriarchæ ſedulus imitator inſpiratæ diuinitus Minorum Regulæ exactam obſeruantiam ſibi ipſi conſtanter indixit, per gentes, & regna longè latèque diffudit, contra obloquentes neruosè aſſeruit, fundauit, defendit. Quantis Tu laboribus Seraphici inſtituti puritatem reſtitueris, reſtitutam conſeruaueris, conſeruatam amplifica-

§ 3 ueris,

ueris, & per Hiſpaniarum Prouincias dilataueris, quot in eo promouendo obloquia tuleris, in ſtabiliendo difficultates ſuperaueris, nouit Iberia, miratur Italia, Roma reueretur: prius ipſe obſeruans, quam obſeruantiam præcipiens, prior opere quam verbo, exemplo quam imperio, cœpiſti facere, dein docere. Ille Apoſtolicus præco, & Euangelij tuba Regna, Prouincias, Vrbes, populos in Catholica Religione inſtruxit, & ad Chriſtianos mores reduxit, infideles ad fidem, ſchiſmaticos ad concordiam, diſſidentes ad pacem componendo. Tu Apoſtolicus per Hiſpaniarum Regna Miſſionarius, magno populorum applauſu, maiori animarum fructu, hęreticos aliquot aduenas charitatis tuę dulcedine, argumentorum pondere, ſermonum vigore, ad Eccleſiæ gremium, peccatores ad pœnitentiam, diſcordes ad reconciliationem, bonos ad meliorem vitam ſuauiter monendo, fortiter increpando, operibus præeundo traxiſti. Albertus fratrum ſuorum regimini admotus, Prouinciæ S. Antonij Præfectus, Vicarius generalis Ordinis per Pontificem deſignatus, ſubditos ad regularem obſeruantiam, & primæuam Ordinis diſciplinam ſalutaribus monitis, ſanctioris vitæ exemplis, in funiculis veritatis, & charitatis coarctauit, probos fouit, & dilexit, diſcolos diſciplinæ rigore coercuit, rebellium cuntumaciam iuſtitiæ malleo confregit, omnes eximia complexus eſt charitate. Tu Guardianus Gaditanus, Miniſter Prouincialis Bethicæ, Commiſſarius Generalis Ordinis reformandis moribus, Franciſcano depoſito (Regulam à Chriſto dictatam intelligo) exactè cuſtodiendo totus ſtuduiſti, arctioris vitę zelatores confortando, pauperum Patriarchæ ſinceriores filios promouendo, improborum obmurmurationes patienter ferendo, recalcitrantium peruicaciam iuſtæ correptionis ferula comprimendo, omnes in Chriſtianæ charitatis viſceribus ad æmulanda chariſmata meliora, quà verbo, quà opere, inducendo. Fuit denique Albertus noſter

Iulia-

Iuliano Cardinali Ordinis Protectori acceptus, & Eugenio Quarto Pontifici Optimo Maximo percharus, & summis votis in Ministrum Generalē Ordinis expetitus. Nisi vehementer fallor, nec in hoc ab Alberto dissides. Alderanus Cardinalis Cybo Seraphicę Religionis apud Sanctam Sedem Protector Te vnicè complectitur. INNOCENTIVS XI. Pontifex verè Maximus, Te optauit, si non aptauit, in supremum Seraphicæ ratis Nauclerum. In tuam igitur tutelam Beati Alberti Vita & Opera, sympathiâ quàdam permota, recurrunt, vt præterita in tanto Heroe imitando respicias, in quibus Deum collaudes; & futuris, si quid in premendis eius vestigijs addendum superest, prospicias. Sed nec quod ab Hiberno studio, & calamo prodeant, minus tibi debentur: non inde solùm quòd Iberno ad Iberū facilis sit accessus, verum quòd Tu olim Gaditano cœnobio Præfectus, & Prouinciæ Bethicæ clauo Præsidens, Hibernos patria extorres, hæreticarum persecutionum procellis agitatos, rerum omnium egentes, magno numero, maiori charitate & affectu plus quam paterno exceperis, foueris, nutrieris. Suscipe erga benigno, quo assoles, vultu librum tot Tibi titulis debitum, & Te Deus Ecclesiæ commodo, Seraphicæ Religionis decori, Regularis Obseruantiæ profectui diu seruet incolumem, ita sperat, ita vouet, Romæ ex Musæo Isidorensi die 2. Iulij 1688.

Cliens, & filius
Fr. Patricius Duffius.

Licentia Reuerendiſs. P. Miniſtri Generalis.

Fr. Petrus Marinus Sormanus à Mediolano Lector Iubilatus, Sanctæ Inquiſitionis Qualificator, Ex Guardianus Ieroſolymitanus, ac totius Ordinis Fratrum Minorum S.P.N. FRANCSISCI Miniſter Generalis, & Seruus: Dilecto nobis in Chriſto P.F. Patricio Duffio S. Theologiæ Lectori Iubilato, Scriptori & Chronologo generali Ordinis ac Prouinciæ noſtræ Hiberniæ ſtrict. Obſ. in Collegio S. Iſidori de Vrbe Alumno, ſalutem in Domino ſempiternam.

QVandoquidem Vita, & Opuſcula B. Alberti Sarthianenſis per P.F. Franciſcum Haroldum S. Theologiæ Lectorem iubilatum, & Ordinis noſtri Chronologum, piæ mem. conſcripta & collecta, a Theologis, quibus examinanda commiſimus, encomijs celebrentur, & typis digna iudicentur, tenore præſentium licentiam tibi facimus ea prœlo committendi, ſeruatis tamen Sac. Conc. Trident. alijſque Apoſtolicis, & noſtri Ordinis Conſtitutionibus. Datum Romæ in Conuentu noſtro S. Mariæ de Aracœli hac die 25. Febr. 1686.

Fr. PETRVS MARINVS Miniſter Generalis.

Loco † Sigilli

De mandato ſuæ Reuerendiſs. Paternitatis
F. Ioſeph a Leone Secr. Gener. Ordinis.

Cenſura Thologorum Ordinis.

NOs infraſcripti Ordinis Fratrum Minor. Prouinciæ Hiberniæ Sac. Theologiæ Lectores iubilati iuſſu Reuerendiſs. P. Miniſtri Generalis Ordinis percurrimus Vitam, & Opera B. Alberti a Sarthiano, eiuſdem Ordinis, collecta, in ordinem redacta, recenſita, Argumentis & Annotationibus illuſtrata a R. Adm. P. Franciſco Haroldo Sac. Theolog. Lectore iubilato, ac totius Ordinis noſtri Chronologo generali, & in ijs nihil inuenimus ſanæ doctrinæ, aut probis moribus aduerſum, ſed potius deprehendimus in Notis, & Argumentis ſingularem eruditionem, in Epiſtolis Chriſtianæ pietatis ſpiritum; in vita & actibus præclara Apoſtolicæ prædicationis, & legationum ſpecimina: Quapropter ad vſum publicæ vtilitatis luce digniſſima cenſemus: ex Collegio S. Iſidori hac die 18. Iunij 1685.

F. Franciſcus Porterus Lector iubilatus.
F. Patricius Duffius Lector iubilatus.

Vitam

Vitam Beati Alberti Sarthianensis, Ordinis nostri Seraphici Herois religiosissimi, deuote contextam, eiusdemque Epistolas Notis eruditissimis a Reu.Ad. P.Francisco Haroldo Ord.Chronologo illustratas, ea, qua par est, erga Reuerendiss. P.N.Ministrum Generalem obsequij diligentia perlegi, in vtroque eum & pietatis eminentiam, à Beato Epistolij familiaritate expressam, admiratus sim; & in Collectore non oscitantem vtriusque operis indaginem, ac dilucidationem; singulari approbatione dignam existimaui. Quamobrem ne huiusmodi lucubrationes, in obscuro detentæ, piorum, eruditorumque notitiæ atque deuotioni subtrahantur, æquum iudicarem easdem, superiorum permissu, publici iuris fieri, eo magis quod & Catholicæ fidei consona, & moribus valde proficua continere perspectum habeam. Datum Romæ in Conuentu Aracœlitano die 14. Septembris 1685.

F.Laurentius à Sancto Paulo ex Suetia.

Censura pro parte Reuerendiss. P.Mag.Sac.Palatij Apostolici.

Iussu Reuerendissimi P. Magistri Sacri Palatij Librum cui Titulus est *B. Alberti à Sarthiano Ord.Min.Reg.Obseru.Vita, & Opera*, attentè æquè, ac delectabiliter lustraui: eoque pariter illustratus sum, siquidem & perelegans dicentis eloquentia, & præclarissima Beati Viri gesta lucis plurimum vndequaquè effundunt. Nihil pretereca legenti occurrit, quod sanctis moribus, sacrosanctisque Fidei dogmatibus vel leuiter aduersetur. Quare dignum censeo vt opus è penu Seraphicæ Paupertatis ditissimum, publicam eruatur in lucem, hanc enim maximè promeretur, quod ad eam dilatandum summopere iuuat. Ita sentio in Conuentu Nostro Sanctæ Mariæ de Victoria. Romæ die 14. Iunij 1688.

F.Blasius à Purificatione Carmelita Discalceatus
Sac.Theolog.professor ac sui Ordinis Generalis Historicus.

Imprimatur,

Si videbitur Reuerendiss. Patri Magistro Sacri Palatij Apostolici.

Steph. Ioseph Menattus Episc. Cyrenen. Vicesg.

Imprimatur,

Fr. Ioseph Clarionus Sac.Theolog.Magister, ac Reuerendiss. Patris Fr. Dominici Mariæ Puteobonelli Sac. Palatij Apost. Magistri Socius, Ordinis Prædicatorum.

INDEX

INDEX

CAPITVM VITAE B. ALBERTI SARTHIANENSIS.

INDEX OPVSCVLORVM.

INDEX EPISTOLARVM.

Prio-

BEATI

BEATI ALBERTI SARTHIANENSIS ORD. MINOR. OBSERV. VITA.

CAP. I.

Iſagogicum.

Diuturna, trifidaq; Supremi Pontificij, & indiuiduæ poteſtatis ſciſſura, per Sacri Concilij Conſtantienſis authoritatem denique ſublata, & Vicarij Chriſti in terris indiuiſo Imperio, in vnum Martinum V. Pontificem, communi Catholicæ totius Eccleſiæ voluntate collato, aliquas tanti mali fibras, ex Petri Lunij duritie relictas, & per Aragoniam, Gothaliamque pullulantes euulſit, & extinxit penitùs Frater Petrus de Fuxo ſenior, è Bernæ Principibus, ord Min. S.R.E. Cardinalis(1) *bina legatione* in Hiſpania, ad id negotij ſtrenuè, & fœliciter perfunctus.

Demortuo Martino, poſt inchoatum proſperi Pontificatus annum decimum quartum, pacifica, & legitima electione ſucceſſit Eugenius IV. qui, quantas tempeſtates, per eorum audaciam, quos ipſe ad Baſileenſem Synodum coegit, & per Antipapam, ab ipſis conſtitutum, perpeſſus ſit, quanta Apoſtolicæ poteſtatis conſtantia, Pontificijs laboribus, & fœliciori ſucceſſu, in reprimendo nouo ſchiſmate, comprimendis Europæ Hæreticis, Aſiæque veteris æui ſchiſmaticis ad Romanæ ſolius Catholicæ Fidei communionem, & Supremi Paſtoris obedientiam reducendis, Turcarum in Cyprum, & Rhodum, ac Romanum Imperium præpediendis inſultibus, paci demùm tum Eccleſiæ, tùm ſæculi Principibus, populiſque reſtituendæ ſudauerit, adeò nunc orbi notum eſt, vt noſtro teſtimonio non egeat.

Illis in rebus glorioſè peragendis Eugenio Pontifici, eiuſque ſucceſſoribus, Nicolao V. Calixto III. & Pio II. inſignem operam contulere, præter alios ſuccedaneos eiuſdem inſtituti ſodales, præclara quatuor lumina, quibus initia reſtauratæ tunc per Italiam, & extra, regularis obſeruantiæ ſincerioris inſtituti Seraphicæ religionis, maxima bonorum omnium veneratione micabant, Bernardinus Senenſis, Albertus Sarthianenſis, Ioannes Capiſtranenſis, & Iacobus Picenus, viri omnes vberi doctrina, eloquij facundia, ingenti virtutum cumulo, & patratis Dei poteſtate miraculis, illuſtres: qui tamquam quatuor Euangelicæ tubæ, per Europam, Aſiamque reſonantes, multa Eugenij præſertim Pontificis poteſtate ſibi collata, morum candorem,

Catholicæ Fidei puritatem, diuini Numinis cultum, & Ecclesiæ Romanæ dignitatem, eiusdemque Capitis vnius Christi in terris Vicarij potestatem; ijs etiam populis inculcarunt, qui latinas leges (2) *à mille fere tunc annis rebelles*, tolerare nolebant, quæ tom. 5. & 6. Annalium Minorum fusè narrat Lucas Vvadingus.

Cœteris tribus id fortunatè successit, vt ipsorum egregia facinora, pro Ecclesiæ ritu congesta, & ad iuris normam discussa, & ipsa copiosiora perstiterint, & solemnius comprobata sanctitatis vitæ, & Beatitudinis æternæ nomen, cultumque reportauerint, nec solùm in pulpitis, quæ & ipsi olim in aliorum Sanctorum laudibus exercebant, digna retributione prædicentur, eorumque exempla ad imitationem alijs proponantur, sed eorum etiam heroicas virtutes, & mira supra naturam opera hymnis, canticis, & harmonicis tubis, Christianorum templa resonent, & præclara merita nobis egentibus inuocentur auxilio.

Sed Albertus noster, quamquam initiationis ordine fuerit (3) *post Bernardinum secundus*, & alijs (si sacra Capistrani in Turcas prælia demas) laboribus non minor, nec impar sanctimonia vitæ, nec patratis miraculis ante, & post mortem vacuus, propter quæ etiam populorum applausu, & perpetuo scriptorum testimonio Beati titulum, & piam venerationem ducentos iam triginta, & qui excurrunt annos possidet; Et Eugenius ipse Pontifex ijs encomijs, quæ huic narrationi subijciam, ipsum adhuc viuentem, alijque fœliciter perfunctum perpetuis temporibus exornant; posterorum tamen in curia factum est, vt neque beatitudinis cultum ab Apostolica Sede retulerit, nec actorum eius integra extet memoria, quæ compingendis ad canonizationem documentis, diligentiùs colligi, & firmiori authoritate confirmari solent; sed nec ipsa, quæ Christi Ecclesiæ, & Eugenio Pont. quantumuis publica, & magna præstitit obsequia tanta fide nobis innotescerent, si Lucas Vvaddingus noster, solerti studio ipsorum certissima documenta solicitè conquisita, & ex (4) *Vaticanæ Pontificiæ, ac Fesulanæ Minorum* bibliothecarum tenebris eruta, claris suis Annalibus per opportuna loca non inseruisset, & prius indicasset Horatio Iustiniano: quæ illi occasio fuit, vt vniuersalis Ecclesiæ bono, integra Concilij Florentini acta, publica luce donauerit.

Ego post Vvaddingum tanto B. Alberti neglectu, fateor, subindignatus, cum cœtera præstare non valeam, quod mei saltem est muneris, præclari hominis, quæ extat, memoriam hac narratione complecti, & quæ reliqua sunt, eruditi, & elegantis eius calami monumenta, virtutumque documenta colligere statui, atque vno hoc volumine publico conspectui, & multorum, vt credo, vtilitati, voluptatique exponere, vt vel hęc saltem Beatorum sociorum gloriæ pars illi non desit, cui pro data occasione non impar extitit portio meritorum.

CAP. II.

Beati Alberti Patria, Parentes.

QVamquam vnanimi constantissimaque scriptorum omnium, & loquentium consuetudine non alia appellatione, quàm Sarthianensis vel à Sarthiano cognominetur Albertus, ex his tamen ipsis non defuerunt, qui patriam ei Mediolanum adscripserint, Rodolphus Tossinianensis, eumque secuti Henricus Vvillottus Belga, Antonius Posseuinus Italus, cumque ijs Arthurus à Monasterio Gallus, qui comprobandæ, seu excusandæ huic assertioni suapte coniectura subdit, Sarthianensem fortassis ab illius Hetruscorum oppidi, vel prolixo incolatu, vel religionis ibidem deposito tyrocinico dictum fuisse, & Ludouicus Robelledo Hispanus, alijque pauci, omnes quippe ab Alberti vel patria, vel ætate, vel ab vtraque procul distantes, nec vllo rationis, vel vetustæ authoritatis fulcro innixi, vt nec nouus augur, qui Albertum Mediolani quidem natum, sed à patre confestim in Tusciam ablatum, & Sarthiani educatum, indeque ortum Sarthiani cognomen, ait. At qui viuentem virum Dei, & factis clarum cognouerunt, eoque familiariter vtebantur, Eugenius IV. Pontifex, B. Ioannes Capistranus, B. Bernardinus Fossensis, & Flauius Blondus Foroliuiensis, Thuscum, & Sarthianensem eum, vt & Marcus Vlissiponensis, & Lucas Vvaddingus scribunt, & alij quotquot eius faciunt mentionem, neque alio cognomine ijdem ipsi vtuntur, qui rem nominis videntur negare.

Blondus Hetruriam describens asserit, Sarthianum oppidum, vltra Clusium, Alberto Minorita diuinorum dogmatum prædicatore insigni ornatissimum, & Leander Albertus, qui Italiam vniuersam, vt vicatim, & punctim, quodammodo describeret, suis oculis perlustrauit, ea vbiq; pernotans, quibus loca ipsa cohonestare posset, Sarthianum Alberto (vt latinus interpres Ririander expressit) ex Minorum ordine, maximo concionatore, inclytum appellat. Ipsi Sarthianenses perpetua traditione, apud se natum retinent, qui etiam viuenti Alberto, vt veri conciues, & contribules collatam ab Eugenio Pont. supremi capitis totius ordinis Minorum vicariam dignitatem, communibus literis, & misso nuncio congratulati sunt: earumque responsa cum alijs ad Bernardinum Senensem scriptis, quod ambæ propria B. Alberti manu exaratæ sint, tanquam sacras reliquias peculiari loculo, prope altare maius in templo Minorum, sub veteri ipsius B. Viri effigie reuerenter conseruant, cum ex aduerso Mediolanenses nihil vnquam sibi in Alberto, præter doctrinam, & dilectionem, defuncti corporis sepulchrum, & edita apud eos miracula, ratione, vel prisca authoritate vindicassent, atque hanc de Alberti patria sententiam Lucas Vvaddingus, ex vetusto eius vitæ compendio, & Senensium fasti recenter typis editi, ex certissimis monumentis traxisse se contestantur.

At nobis tandem compertum est, Albertum ipsum patriam suam extra omnem disceptationis aleam extulisse, quando epistola 20. eandem

Rempublicam, eandemque Ecclesiam sibi, & Nicolao Nicolo communes facit, quæ aliæ esse non poterant quam Hetruriæ, in qua nempe Nicolaus certo natus est, & Albertus superiore tempore, hoc est ante contractum epidemiæ morbum, prædicabat, & epistola 25. ad eundem Nicolaum Florentiæ natum de S. Bernardino Senensi scribens, de ipsorum, atque æque sua patria, sic loquitur: *audio illum*(Bernardinum)*in nostram Hetruriam nuper ingressum, vel Aretium, vel Cortonam, vel Perusiam applicuisse, in vna illarum, siue in altera qualibet nostræ patriæ ciuitatum, diuinæ prædicationis salubriter, vt assolet, verba facturum*: quibus verbis Hetruriam, non vtcumque sed vt patriam, & suam, & Bernardini, & Nicoli iuxta vocat.

Sed, vt rem euidenter conficiat, epistola 102. ad Antonium Randensem, huius patriam Insubriam, suam autem Hetruriam affirmat: & in fine libelli. *Quo nobis*, inquit, *relicto, Randensi, & Sarthianensi, siue oppidis, siue quid aliud nuncupare potiùs natiuitatis nostræ terras volueris*. quo nihil clarius, nihil solidius in hanc rem adferri potest. Ergo B. Alberti maiores, natales, cunabula, adolescentiæque alimenta (nam de educatione postea dicemus) Sarthiano; sepulchri autem, & miraculorum præsertim à morte patratorum gloriam Mediolano gratulemur; cum nihil Sarthiani ferè delitescens puer patrasse legatur, quo vel ipse famam adeptus esset, vel oppidum à solo eius incolatu, vel obscuro religionis tyrocinio, non potiùs à natalibus inclytum, ornatissimumq; à Blondo, & Leandro dici posset, quin potiùs ætate cum fama crescens, locum qui eum, vt ita dicam, capere non posset, vix fortè per transennam attigit, sed irrequieto motu, Italiam totam, bina legatione Græciam, Syriam, Palestinam, Aegiptum, Cretam, Rhodum, & Cyprum docendo, & operando peragrabat; Aetiopiam etiam, & Indiam bis pertentans, si penetrare permissus fuisset. Vnde Marianus Florentinus Alberti fermè Synchronus, & comprouincialis, eius patriam desertis his verbis prodit: *hic Fr. Albertus ex quodam castro Clusinæ Diœcesis ortus est, quod Sarthianum dicitur*.

Nec inane huius veritatis argumentum existimo, maiorem posthumi honoris Alberti curam habuisse, semper Thuscos, quam Insubres, vt horum suppositius, illorum autem genuinus filius fuisse censeatur, denique siue Tossinianum, siue Vvillotum, siue alium quemcumque huius erroris primum editorem in æquiuoco deceptum fuisse, demonstrabimus, si æquiuoeationis originem detegamus. Itaque cum B.Alberto Sarthianensi florebat, simul Mediolani, alius Albertus patria indubitata Mediolanensis, de quo sic scribit Vvaddingus tom.5.Annalium: *Hoc etiam anno 1448. floruisse virtute, pietate, & plurimo animarum lucro Beatum Albertum Morigium, Mediolanensem prædicatorem eximium commemorant monumenta conuentus Sancti Angeli, illius vrbis, ad me transmissa*. facillimum ergo fuit, confundere duas personas, vnius nominis, eiusdem instituti, in eadem ciuitate, eodem cœnobio, eodem prędicandi munere, animarum lucro, virtutum æstimatione, sanctimoniæ, & beatitatis titulis, eodem tempore illustres, vt vna, eademque censeren-

rentur, quamquam solo cognomine de cuius re disceptatur, semper diuersæ. Maluit ergo Vvillotus Belga, centum triginta annis vtroque posterior, & pluribus centenis PP. MM. loco distans, cætera omnia identitatis signa sequi, quam vnicum diuersitatis, vt vtramque vnam, eandemq; Mediolanensem diceret. Reliqui ergò Vvillotum secuti, illo solo duce, in eundem impegerunt scopulum, in eandem inciderunt foueam. Atque hinc recentiores Mediolanenses (quod veteres non crediderunt) prædam honori suæ patriæ commodam, & aliquorum, & si errore, attributam in fiscum suum promptè referunt. Quamquam & ipsi Albertum nostrum, Berdinum Sarthianensem, vel de Sarthiano perpetuò appellent, alterum autem, & Morigium, & Mediolanensem.

Id interim B. viri laudibus accrescat, si duæ nobiles prouinciæ Insubres, & Hetrusci de eius cunabulis concertare videantur, nostra verò narratione constet, non amplius Mediolanensem eum dici posse, quàm Antonius Vlissiponensis Thaumaturgus ille noster, Patauinus appellatur.

Est hoc Sarthianum Clusinæ Diœcesis oppidum, in ditione Senensi, cuius oppidi Priores, Albertus magnificos patres, & dominos suos appellat, vetus emporium, non solum incolis, sed externis etiam populis, ad septimanale forum concursantibus frequens, nec B. Alberti tantum natalibus in Franciscanis monumentis celebre, sed ipsius etiam Seraphici P. Francisci prædicatione, & fundato per ipsum ibidem, secundo ab oppido milliari, ordinis cœnobio, postea ad oppidum ipsum exterius translato, & insigni victoria, quam in eodem veteri loco, de tentante Sathana, & suæ carnis ardore, miro stratagemate per niuis algorem, reportauit; quam Vvaddingus de illo cœnobio disserens, ad pij lectoris voluptatem describit: ea sunt oppidani pietate in seruos Dei, vt alterum nunc reformatorum S. Francisci, & alterum Capucinorum conuentum, ac vnum monasterium monialium sustentent, propter quæ & incolarum claritudinem à pomparum, fastorumque Senensium scriptoribus, oppidum nobile vocatur.

De parentum Alberti nominibus, & conditione vitæ, apud omnes, qui eius acta scripserunt, altum silentium est: mihi verò nuper per epistolam de his inquirenti rescripsit Bonifacius à Sarauezza, Sarthianensis tunc reformati cœnobij præfectus, cognomen ipsi Berdinum esse, vt etiam in pompis Senensibus, & legitimo instrumento ad nos misso, vocatur. Sed fasti (an typographi lapsu) Bendinum habent: solus Tossinianus humili loco natum scribit, quo nom ine domum, non oppidum indicare voluisse monstrat, dum Mediolani ortum, & si deceptus, dicat; sed & domum, & oppidum intelligere liceret ex ipsius Alberti epistola ad Antonium Randensem, vbi vtriusque parentum, & patriæ humilitatem, commiscet, nec se in alterutro Randensi maiorem indicare videtur; si hoc ipsum insigni, & consuetæ ipsius modestiæ, & religiosæ submissioni, potiùs quam abiectioni, generis, vel patriæ tribui non debuisset, ne se, vel superbè extollere, vel Randensi præferre, in aliquo videretur. Nobis enim præter ea, quæ de patria diximus, ex legitimo documento constat, familiam Berdinam etiamnum hodie

hodie Sarthiani supereſſe, ibique inter primas, opibus,& authorirate pollere, cuius indubitatam prolem fuiſſe B. Albertum noſtrum non ſolum reliqua ſoboles tota, ſed & conciues, & vicini ſemper tenuerunt, & modò tenent: neque priſco etiam æuo ignobilem, aut obſcuram fuiſſe, ex eo nobis colligere poſſe videmur, quod Curtius alias Rhicardus Ceruinus, Marcelli II. Romani Pont. pater (5) *ex nobili*, *& clara* Politiana in Thuſcia *Ceruinorum familia*, vt Ciaconus eam in Marcello vocat) poſt mortem Caſſandræ Benciæ nobilis, & honeſtiſſimæ fœminæ matris Marcelli Pontificis, vir Principibus ob virtutem etiam charus, ac tùm agri Piceni, Pontificius queſtor ſeu, vt vocant, theſaurarius, Portiam Berdinam, ex eadem Sarthianenſi Berdinorum domo, per ſecundas nuptias coniugio ſibi copulauerit. Cenſendus enim non eſt Richardus eam labem domui ſuæ inferre voluiſſe, vt ignobilis, & obſcuri generis fœminam, vel ſibi vxorem, vel naſcituræ forſitan proli matrem, Caſſandræ Benciæ ſubinducerer. Portia verò cum viueret, conſanguinitatis intuitu, erga B. Albertum deuotiſſima ſemper fuit, eiuſque ſanctimonię venerationem, & pium cultum, ad maiorem Dei gloriam, etiam in alijs, quantum licuit, promouebat.

CAP. III.

Natiuitas, Educatio Sæcularis.

NAtum autem felicem hunc filium, anno poſt Chriſtum, milleſimo tercenteſimo octuageſimo quinto, inde ſcimus quod anno 1415. trigeſimum ætatis annum agentem, ad regularis obſeruantiæ profeſſores tranſijſſe conſtanti Chronographorum aſſertione perhibeatur. At quales alioquin fuerint Alberti parentes, Chriſtianos profectò, & pios fuiſſe conſtat, cum natum infantem S. Franciſco deuouerint, & modeſtæ indolis, viuidiq; ingenij puerum illius, quod nominauimus, cœnobii religioſis, tum conuentualibus, educandum commendarint. Apud hos cum puer adhuc, prima literarum, virtutumque, & morum honeſtatis rudimenta poſuiſſet, græcas deinde, & latinas litteras, à Guarino Veronenſi, alijſque celebris famæ, humanioris literaturæ profeſſoribus, ac diuina dehinc myſteria, à Bernadino Senenſi didicit, quæ ſic ab Iſidoro Vgurgerio in pompis Senenſibus dicta, amplius explicarunt Marcus Vliſſiponenſis, & Lucas Vvadingus, alijque, quorum alij Ioannem Laſcarum, alij Emanuelem Chriſoloram, B. Albertum græcis literis erudijſſe referunt. Albertus ipſe in ſuis paſſim epiſtolis, Guarinum in vtraque lingua præceptorem ſuum profitetur, nullius alterius facta mentione, tametſi non adeò præpropere, in præceptorum eius album inferendum eſſe Guarinum, indicent, tùm illi, qui Laſcarum, & Chriſoloram tempore priores magiſtros illi attribuunt, tùm ipſius B. Viri epiſtola 8. vbi ad Nicolum de Guarino ſcribens, ſic ait: *ſtatueram equidem, Veronam quam primum poſſem, omnibus poſtbabitis proficiſci, vt illius viri clariſſimi, & amicitia fruerer, & doctrinarum maximè græcarum, vbertate ditarer*; & infra: *poſtquam virum conueni, non feſellit opinionem meam*, quaſi prius il-

lum

lum non conueniſſet; conuenit ergò iuxta hæc, vt frueretur eius amicitia, non prius contracta, ſed tùm primùm contrahenda: neque ad græcas literas, multò minùs latinas diſcendas, quas ante prorsùm ignoraſſet, vir ingenioſiſſimus, & litterarum auidiſſimus, annorum tunc ætatis triginta ſeptem, & religioſæ vitæ ſeptemdecim; ſed vt quibus iam vtcumque tinctus erat, earum vbertate ditaretur, ſeu vt epiſtola 3. fatetur eloquentiſſimo Guarino præceptore fretus, oratorijs, vt ait, verbis vti poſſet, *cum reliqua omni mea ætate*, inquit, *eis noſtratibus, & ſanè vilibus, me vti ſolitum, tu optimè quidem noris, quod tamen ſi ita cenſes, vt me, ſiue is doctiſſimus ſanè vir erudierit, ſiue ego flumen ex eo eloquentiæ, vſque adeò mea ſtudioſiſſima diligentia hauſerim, vt tanta mea induſtria, dicendi copiam, atque elegantes grauium verborum ſententias, me comparare potuiſſe tibi perſuadeas, ego ſummo illi Principi gratias agam, à quo tam egregio ingenio præditus ſim, vt tanti æſtimari tuo iudicio, poſſim*; & iterum epiſt. 6. *nam cum ego ad Guarinum noſtrum* (6) *græcæ, & latinæ eruditionis fontem pro illius mira doctrinarum copia ebibenda, Idibus Septembris Veronam proficiſci conſtituiſſem*.

Ego verò hæc ità intelligo, vt Albertus quidèm in eis, de ſolo diſcipulatu ſuo Veronenſi loquatur, nec tamen anterius Guarini magiſterium neget, cum ipſe epiſtola 26. de Guarino loquens, diſertè dicat, *nam is eſt qui me in literis, & græcis, & latinis, linguam tantum inſtruentibus auditorem, alioquin non ſatis ſtrenuum, in adoleſcentia habuit*; & epiſt. 87. ad Epiſcopum Coronenſem, *propter veterem* (inquit) *amicitiam, qua pueri penè quondam in ſchola, ſub Guarino præceptore græcis literis ludebamus*, vt iam manifeſtum fiat, Albertum ab adoleſcentia, & pene puerum græcis, & latinis literis, imbutum fuiſſe, priuſquam Veronæ Guarinum audiſſet, virili ętati quam adoleſcentiæ vicinior, idque præcipuè per ipſum Guarinum, & vt ego ex loci commodo autumo (7) *Florentiæ docentem*: quamquam & Chriſoloram, & alios per ætatem, eodem loci audiſſe potuerint, nam eum Chriſolora in Italiam venit, anno Chriſti 1397. Albertus duodecim ætatis annos habuit. Cumque ille prius Venetijs, deinde Florentiæ docuit, forte ſexdecim aut circiter. Neque poſſibile puto, ipſum Veronæ, primo aſpectu Guarini latinas epiſtolas, & orationes ad populum, & viros doctos (quas etiam græcis inſpergit) tam latinè potuiſſe conſcribere, ſi prius ab alijs præceptoribus, vel etiam ab ipſo Guarino, ſuoque ingenio, & induſtria, in vtraque lingua, vel mediocriter quidem doctus non fuiſſet. Imo quoad græcas literas attinet, nimis difficile videtur, vt, niſi eas ante didiciſſet, potuiſſe ipſum per menſes circiter decem, hoc eſt, ab Idibus Septembris ad Kalendas ſextiles anni ſequentis, per quos, non amplius, Veronę, Guarinum audiuit, illam peregrinæ, difficiliſque linguæ tam inſignem peritiam conſequi, vt quod boni ſcriptores teſtantur, illum in Concilio Florentino dicentem græcorum aliqui in Græcia natum, ſibi perſuaderent.

Vide Poggium in funere Nicolai Nicoli.

Maneat igitur Albertum, quod ad rem literariam attinet, legendi, ſcri-

scribendique rationem, & grammaticas leges, morumque candorem, à religiosis Sarthianensibus Ord. Min. adhuc puerum didicisse, adolescentem verò, tùm in sæculo, cùm in religione constitutum, tam græcæ, quàm latinæ literaturæ profectum ab illis, tam Guarino, quam alijs, celebris famæ, humaniorum litterarum professoribus, habuisse, ac demùm prouecta iuuentute, ad Guarinum Veronæ audiendum accessisse, vt eam copiam, & nitorem, tàm latini, quàm græci sermonis imbiberet, eisque ditaretur, quæ ex ipso superius descripsimus. Nec me moratur ab hac sententia, ipsius serui Dei, de cœteris præceptoribus suis perpetuum silentium, vt qui tùm sub Guarini ferula constitutus, ea scripserit, quæ in hanc rem, ex epistolis ante attulimus, quique fortassis vagum, triuialeque, ac breue aliorum vniuscuiusque magisterium, non tanti æstimauerit, quanti coronidem à Guarino ipsius eruditioni impositam, qua talis euasit Albertus, vt inter eos illius temporis discipulos numeretur, qui, vt Blondus Flauius affirmat, nedum postquam sunt dimissi, sed quousque etiam sub ferula declamarent, & scriberent, præceptores dicendi, scribendique elegantia superabant. Ità latinum, græcumque sermonem ducente Deo, in vno suo pectore, copulauit Albertus, vt vtramque gentem vnam facturum se olim, & sub vnius latini Pontificis, tamquam vniuersalis Ecclesiæ Christi Capitis potestatem, reducturum, tunc præsagire videretur, quod postmodum, pro sua parte fecisse, posterius dicemus.

CAP. IV.

Religiosæ vitæ initia inter Conuentuales.

QVA verò, vel ætatis suæ, vel æræ Christianæ periodo Franciscanæ Religionis habitum inter eius ordinis Cœnobitas, tùm Conuentuales, Sarthiani primum suscepisset, & regulari tyrocinio educatus fuisset, eius vitæ scriptores, non produnt. Verum ipse facem nobis præfert, cuius lumine, rem acu propemodum tangere possimus. Etenim epistolam ad patres prouinciæ Mediolanensis in comitijs congregatos, scribens, vt salutaria eius monita, illis acceptiora forent: *sustinete, oro vos*, inquit, *modicum quid insipientiæ meæ, nec contemnatis fratrem vestrum, qui etsi non vita sua, saltem exemplis Sanctorum Patrum nostræ Religionis, potest verbis quadraginta annorum indicem texere, quadraginta enim anni sunt, quibus sum educatus, cum fratre centum, & decem annorum.*

Quibus verbis ego illum, de prima educatione, à Conuentualibus, in priori tyrocinio accepta loqui, nullus dubito. Nam secunda cum Obseruantibus consensu scriptorum decennio posterior erat: si autem ab anno 1445. qua æra Christi hæc scripsit, dempseris quadraginta, tunc rectè remanebit annus eiusdem æræ 1405. qui ætati Alberti vigesimus fuit, quo primum ordinis habitum suscepit, frater autem ille C. & 10. annorum fuit, B. Bartholomeus Albisius, siue de Albizzio Pisanus, vir æque doctus, & sanctus, miraculis clarus,

clarus, & in ordinis historia versatissimus, quem proinde Albertus ad rem suam, apposite testem adducit, vt vltra quadraginta annorum propriam experientiam, Pisani etiam authoritate, à quo indubiè vetustiora didicit, Patribus fortiùs persuaderet.

Pisanus Porro, & inter Conuentuales conuersatus, singularem, & sanctissimam vitam viuebat; nullis enim priuilegiis vsus est, quibus regulæ Franciscanæ rigor in vllo remitteretur. Et quamquam Sacræ Theologiæ Magister in scholasticis prælectionibus Pisis, Florentiæ, Senis, Bononiæ, & Pataulii, & in sacris concionibus per præcipuas Italiæ ciuitates, atque in conscribendis doctissimis operibus, quæ aliqui triginta numerant, perpetuò occupatus, regularis nihilominùs vitæ puritatem, & studium perfectionis in se, & in aliis conseruandi, promouendique zelo, flagrantissimus fuit, sanctæ orationis exercitio semper addictus, Euangelicæ paupertatis obseruantissimus, nudis pedibus semper incedens, dum extremæ senectutis necessitas pedes operire non cogebat, ac in ea etiam ætate, singulis annis, Assisianã peregrinationem ad S. Mariæ Angelorum, seu vt vocamus Portiunculæ indulgentiam lucrandam, atque inde per asperam Sacri montis Aluernæ viam, Seraphici P. Francisci vestigia, nudis quoque pedibus metiebatur, sacrorum eius stigmatum memoriam veneraturus, eiusdem etiam non præcepta modo, sed & illi consueta, & aliis per eum consulta ieiunia districtè seruabat, reliquo anno cibi, potusque parcissimus, tanto maiori solatio sui spiritus, & fructu orationis, & studii, quanto duriore carnis afflictione.

Angebatur plurimum omni remissione vetusti rigoris, Christumque, & S. Franciscum feruentissimis precibus instanter pulsabat, vt primæuum eius institutum, aliquando tandem instaurare vellent, & exauditus est, meruitque tamquam alter Simeon, vt in tanta senectute, non videret mortem donec suis oculis vidisset primordia, & non exiguos progressus sacræ regularis obseruantiæ, & cognouisset S. Bernardinum Senensem, & Albertum Thuscos suos, aliosque præcipuos eius promotores, firmissimas bases, & fortissimos Athlantes: nam eodem anno, quo ille Albertum educabat, Bernardinus præclaro concionandi munere clarere cœpit.

Alberto porro fœlix, faustumque fuit, religiosi tyrocinii sui talem in adolescentia nancisci rectorem: nam vt

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem testa diu,

Sic ille religiosæ perfectionis, & spiritus igniculos, ex Bartholomæi Magisterio, & conuersatione conceptos, non conseruabat modo, sed etiam tenero pectore confouebat, donec tandem in propriæ ipsius sanctimoniæ, populorumq; salutis, & Franciscani ordinis, atque Ecclesiæ Catholicæ honoris, & commodorum flammas eruperunt.

CAP. V.

Migratio ad Obseruantes, & conuersatio magis seuera.

Decem annos deinceps inter Conuentuales vixit Albertus, & quo crescebat ætate, eo feruentius ad omnem virtutem, tum quæ illustrat intellectum, tum

quæ affectum diuinis afflatibus inflammat, magis semper aspirabat, per quos annos, & politiori literaturæ, & naturæ cognitioni studuisse, procul dubio censendus est. Cum ebulliente demùm pietatis affectu, & perfectioris vitæ desiderio, Bernardini quoque Senensis, ac deuotorum, vti tunc vocabantur, obseruantiæ regularis, consodalium, claris virtutum exemplis, & patentibus, ijsdemque quotidianis miraculis, & celeberrima fama percitus, ad sanctissimi huius, doctissimiq; Viri disciplinam, & seuerioris Franciscani instituti sectatorum, consortium conuolauit, anno ætatis suæ trigesimo, & Christi Saluatoris 1415. Bernardinus autem, qui *tanquam*

Sap. 10. *scintilla in arundineto discurrens* verbum vitæ, per vrbes, & agros disseminans, nullibi sistebat, Albertum in obseruantum familia susceptum, vt ad normam efformaretur commendauit curæ Fratris Angeli Tusci, nec meliori poterat.

Erat enim Angelus, etsi de eorum numero quos laicos fratres vocamus, eo religionis zelo, ea prudentia, ea rerum tractandarum dexteritate, & integritate vitæ, vt prouinciæ Tusciæ regendæ, per Patrum suffragia, tribus vicibus præfectus fuerit, quo munere magna sui laude toties functus est, sed qualem, quantamque Alberti curam gesserit, hic ipse epistola 5. *Vbi charissimum*, inquit, *mihi parentem, ac virum profectò integerrimum, mei ordinis fratrem Angelum Tuscum, qui suo merito, & nunc prouinciæ præsit, cui illum nostri ordinis maiores præfecerunt*: & infra. *Est enim Angelus iste, vir talis, qui de me pro beneficijs eius, ita sit meritus (taceo enim reliquos, qui virtuti illius plurimum debent) vt si maxima sua in me officia, & quo me semper amore complexus sit, quantumcumque illi debeam dicere vellem, quamquam vacuo animo essem, & magna dicendi copia præditus, equidem id me consequi diffiderem, quis enim quauis oratione complecteretur? cum ego in Etruria illius curæ commendatus existerem, sua omnia erga me studia, omnem operam, curam, industriam, mentem, denique omnia, quibus sanè me rebus, dies, noctesque meæ salutis incredibili quodam, sanctissimoque metu sollicitus, ita deuinxit, ita obligauit, vt veritus ne sustinere sua innumerabilia officia non possim vel non capere animus meus, vel in accipiendo, siue in remunerando, cumulandoque verbis, illius acta illustrare non valeam, habere quam dicere gratias malle.*

Atque hæc inter obseruantes educatio sub tam accurata disciplina Fratris Angeli Tusci secundum B. Alberti in ordine S. Francisci tyrocinium fuit, in quo, iuuante Domino, tantopere profecit, vt quem tunc calcare cœpit, Seraphicæ sanctitatis tramitem nunquam amplius deseruerit, nec alius Franciscanæ districtionis ipso tenacior esset.

Erant tùm, narrante Vvaddingo, reg. obseruantiæ in Italia, triginta quatuor tantum humiles ædiculæ, seu verius eremitoria, & cauernæ in locis desertis, & à mundanorum consortio remotæ, quibus, eo ipso anno, accessit spectata, & celebris domus S. Mariæ Angelorum, vulgo Portiuncula, extra Assisium: tres nimirum prouinciæ Romanæ, in agro Reatino, reliquæ in Vmbria, & Etruria, earumque omnium incolæ religiosi circiter ducenti, atque horum plerique fratres laici, tanta penuria Sacerdotum, vt in Reatinis illis, vnus Sacerdos alternis vici-

bus,

bus sacra perageret. Erant omnes mundo abiecti, sed accepti Deo, religione insignes, paupertate diuites, charitate feruentes, castitate nitidi, crebro ieiunantes, vilia comedentes, æmula humilitate se mutuo superantes, facie squallidi, pedibus nudi, vestibus pannosi, rerum agendarum, & scientiæ sæcularis expertes, à mundo semoti, non tam alienas, quam suas curabant animas, rerum cœlestium contemplationi, & pietati incessanter addicti.

Atque inter hos, summa humilitate, patientia, & pietatis studio, septem iam annos conuersatus est Albertus, quo maiore castigatione corporis, & sui demissione, eo ampliore spiritus libertate, & spiritualium charismatum suauioribus delicijs: proposita namque sibi sanctissimi Bernardini norma viuendi summo rigore, & seueritate disciplinæ, despectis omnibus carnis, & mundi commodis, eorumque cura iam vacuus, iugi primùm orationi, & asceticæ vitæ sanctiorumque literarum, ac cœlestis philosophiæ contemplationi, studioq; se totum tradidit. Quamquam etiam propagandi huius instituti zelo, nemini cederet, adeò tamen prudenter, & circumspectè se gessit, vt cum eximiam laudem, æstimationem, & amorem, ab obseruantibus quibus accessit, sibi comparasset, nihil tamen perdiderit eorum beneuolentiæ, quos reliquit, nam isti eo etiam deinceps familiariter vtebantur, eumque suis adhibebant consilijs, & collatis honoribus auxerunt, & ipse vicissim liberali gratificatione se illis obstrictum, etiam pro concione, profitebatur.

CAP. VI.

Guarinum Veronæ iterato audit, & S. Bernardinum dicentem comitatur.

EX Alberti effigie, in valuis Vaticanis ex ære fusis, dum adhuc tùm viueret, & opifici facile notus esset, expressa conijcimus, eum statura media fuisse, atque compacta membrorum proportione, & grato aspectu: fuit etiam constanti valetudine, quam externa tantùm intemperies, vel itinerum, laborumque perpetua molestia, subinde tentabant, voce quoque sonora, & procul perceptibili, & verborum tersa, & distincta pronunciatione, conuersatione comis, & modestus, & ob doctrinam, & morum sanctimoniam, cunctis acceptus & reuerendus, ac triginta septem annorum ætate maturus, vt ad disseminandum in populos verbum Dei per omnia factus videretur: sed ipse qui ad morum æquè ac eruditionis ampliora semper aspirabat, vnum, saltem iudicio suo, decere sibi censuit, græcę scilicet, & latinę linguarum splendorem, & copiam, *vt quibus*, inquit, *artibus virtutes facile comparantur, quarumue tandem parta emolumenta, & mihi, & cæteris vtilitati, vsui, iucunditati, veræ, solidæque gloriæ esse possunt, in his esse laborandum mihi statuerim.* Propterea non ausus est interim suggestum pro concione conscendere, vel quidpiam seu epistolarum, seu alterius operis, ne latinè quidem, conscribere, quod publicè ederetur, vel doctis viris communicandum foret, donec eas artes, in vtraque lingua solidius possideret. *Nam affirmante* Epist. 5.

mante Blondo, qui græcas tunc in Italia literas nesciissent, latinis videbantur indoctiores.

Anno igitur ab incarnatione verbi Dei 1422. & ætatis suæ trigesimo septimo, Idibus Septembris Guarinum Veronæ docentem, omnibus posthabitis, audiuit, *vt illius doctrinarum maximè græcarum*, inquit, *vbertate ditarer*. Hoc eius consilium, cum initio non probarent illi eius sancti, & simplices magistri spiritus, timentes, ne fuccus pietatis, & virtus humilitatis, quibus illum nutrierunt, in eloquentiæ profanæ pompam, & rhetoricum puluerem, per mentis elationem euanescerent. At cum intellexissent longè aliam fuisse mentem Alberti, vt omnem eloquij facultatem, quam adipisci posset, in argumenta pietatis, & vsum configendi vitia, & virtutes persuadendi, conuerteret, tum plurimum læti, mutarunt sententiam, & Alberti consilium optimum illis visum est, de quo ipse aliquid epistola 5. & in reliquis ità se scribendo gessit, vt sanctos vtriusque linguæ Patres, magis quam Demosthenem, aut Ciceronem imitari velle videretur. Imo nonnunquam ex instituto, illos æui sui quosdam exagitat qui profanæ eloquentiæ phrases, Christianæ pietati non congruas, affectabant, & qui antiquorum floribus, in exornandis argumentis, charitati, iustitiæ, & castimoniæ contrarijs abutebantur.

Decimum iam circiter mensem Veronæ apud Guarinum agebat Albertus, quando S. Bernardinus Senensis Taruisij inuisit Franciscum Barbarum, illius vrbis tunc pro Rep. Veneta Prætorem, quem vtrumque sibi amicissimum veneraturus, ille per dies caniculares, Verona non procul, Taurisium 7. Kal. sextiles profectus est. Hic ab vtroque perhumaniter, amanterque exceptus, vtriusq; hortatu persuasus, ac Bernardini præsertim, ad populum dicentis, admiratione permotus est, vt vel tunc tandem eum imitaturus statuerit, quo ille pergeret, quoue illum Dux eius Christus deduceret, vna ipse ab eo erudiendus, menses aliquot proficisci, qua de re ad Guarinum scribens, vt & ipsi optimo præceptori, & græculis, vt ait, condiscipulis suis, per eum valediceret, inter cæteras consilij sui rationes, Bernardini dicendi characterem, copiam, vires, & neruos persuadendi, flectendiq; quo vellet animos auditorum, cum egregia ipsius laude, breui elogio describit: nuntiat se ambos, postridie quam scribebat, seu 2. nonas Septembris ad Feltrenses, & Belunenses, Marchiæ Taruisinæ ciuitates, perrecturos, vt postquam Bernardinus illis prædicasset, ambo simul Florentiam versus, quamprimum irent. Tum ergo dicentem Taruisij per totum mensem Augusti, Feltri verò, & Beluni maiori parte Septembris & Octobris audiuit, omnem eius artem, & gratiam suo lucro reponens.

At humilis Bernardinus apud se reputans indignum esse, vt Alberti præclaræ dotes, in alijs audiendis detinerentur, per quas ipse potius, cum fructu, & laude à populis audiri deberet, pro Prælati, qua pollebat, authoritate, Pithagoricum silentium soluere tandem iussit, eumque Mutinam ciues instructurum amandauit: idque non vtiliter tantum, sed maximè necessariò. Appulsus enim Albertus pridie Idus Nouembris, inuenit ciues (8)*Guelforum, Gibellinorumque* sæuis factionibus sibi mutuo infestos, cęterisque infectos vitijs, quæ ea ciuium, maximèque primorum dissidia, in

omnem

omnem Remp. inuehere solent: sed Albertus, qua præstabat virtute, ac diuini primùm numinis adiutorio, prima illa sua vernacula prædicatione, palàm ostendit, quantum deinde per alias Italiæ ciuitates, in componendis discordijs, & conciliandis Ecclesiæ schismaticis in Oriente, & odijs exterminandis, præstiturus esset: primoque prælio diabolum, pacis, & charitatis hostem deuincit, & de zizaniorum seminatore, per diuini verbi sationem triumphauit. Nam cum eo suadente, post aliquot dies, aperta luce, omnes intellexissent, quanta sit in eis factionibus pestis animarum, cum rerum, hominumque exterminio, Dei maxima gratia factum est, vt à cunctis miro animi feruore, eis diaboli dissensionibus renuntiaretur. Habita deinde ad eos, de pace seruanda oratione, tanta animorum concordia deuincti sunt, vt non modo simultates ipsæ deletæ, ac funditùs ex animis euersæ sint, sed vt nomen ipsum omnium dissensionum seminarium è medio sublatum sit, illud nimirum diaboli classicum, & cædium, cæterarumque calamitatum incitamentum, *ego Guelfus, ego Gibellinus* non alio spiritu, quam quo Paulus Apostolus, veterum Corinthiorum dissensiones sublaturus, factionum Symbola, tesserasque prohibuit: *ego quidem sum* 1. Cor. 1. *Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ, ego autem Christi*.

Post hæc tam egregie Mutinæ gesta, Bernardinum tamen, tamquam sibi humiliter insufficiens, deserere noluit Albertus, sed postquam ille Feltrensibus, & Belunensibus, & vt Vvaddingus narrat, etiam Virunensibus in Carinthia pari fructu, extinctę ibi eiusdem factionis, prædicasset cum eo iter in Etruriam direxit, & sub initium sequentis Ianuarij, Bononiam ambo peruenerunt, vbi dum Bernardinus rogante B. Nicolao Albergato, Bononiensi tunc Episcopo, ac postea Card. Tit. S. Crucis in Hierusalem, ea magnalia dicendo faceret, quæ idem Vvaddingus refert: Albertus quoq; calamo prodesse cupiens, Idib. Ianuarij fusam epistolam scripsit, quæ nobis 10. est ad Nicolaum Estensem, Ferrariæ tunc Marchionem, & Mutinæ Dominum, in qua, narratis ijs, quæ ab ipso Mutinæ gesta diximus, rogat, hortatur, obtestaturque Principem, vt, quo desiderio ciues ipsi flagrabant, quoque plenius cœpta animo concordia potirentur; Nicolaus ipsis authoritate sua, adiumento esse vellet: & vltrò currentes promoueret, fomentum ipsum omnium factionum è medio prorsùs tollendo, *quos*, inquit, *si etiam inuitos in hæc studia cogeres, maiore apud Deum præmio donareris*.

Ad Ann. 1423. n. 3. — ibid. n. 4.

Inde in pestem illam ludorum, virtutum omnium voracissimam, qua Bernardinus eodem tempore Bononiæ ciues, per malorum instrumentorum pyras, quasi per ignem expurgabat, Albertus grauiter inuectus est, & vitiorum, grauiumque scelerum lernã quæ ludendi libertatem consequitur, clarè demonstrans ludorum summam infamiam, & latè serpens virus. Principem propterea enixè hortatur, vt tùm ex ciuitate sua Mutina, tùm ex omnibus omninò suis, tantam populorum perniciem, & pessimam labem prorsus propulset, minaci hac sententia rem sibi propositam fortiùs inculcans: *vnde qui non resistunt cum possunt, & qui adminicula præbent, & qui inde gaudent, vel ditantur, vel suo malo inopes fiunt, omnes æterno interitu, nisi se abstinuerint, & satis omnibus fecerint, ac ingentibus pœnis,*

nis, dignisque cruciatibus, à Deo plectentur.

CAP. VII.

Albertus ipse cum fructu, & laude populis euangelizat.

HAec ad Estensem Principem Bononiæ scripsit Albertus, mense Ianuario anno sui stili veteris 1423. sed noui nostri, quod in notis non semel aduertimus, 1424. nec amplius ab eo scriptum quidquam habemus, vsq; ad annum 1430. quo aliquas epistolas in Etruria dedit, præter vnum epistolium ad Bartolomæum Aldobrandinum, absque diei, vel mensis assignatione, eodem anno 1424. Senis datum, ex quibus colligimus, ipsum totos illos septem, vel amplius annos, in Etruria hæsisse, nam nulla eius vestigia interim alibi reperimus. Nec interea feriatum dicere possumus, tum quod ipse ad Bartholomæum scribat, sibi pro ingentibus laborum molestijs, nullam, vel illum inuisendi frequentius, vel dulcissima consuetudine fruendi, facultatem concessam esse: quos labores in ipsa Etruria exantlatos, in posterioribus literis, non semel commemorat, quotidianæ nimirum prædicationis in diuersis Vrbibus illius Prouinciæ.

Nempe hoc munus, vt alij scribunt, posteaquam superiorum imperio, semel suscepisset, vsq; ad mortem numquam intermisit, per Italiam in primis discurrendo, quotidie fermè, tam eleganter, tam doctè, tantaque virtute præstabat, vt sui temporis sacri dogmatis præconum Rex non immeritò acclamatus vulgo fuerit. Erat verbum Dei ex eius ore gladius, vtrimque acutus, nam & doctos aliquos, alioquin aduersos, rationum pondere, & erudita eloquentia conuincebat, & ignaros claritate sermonis, & suaui quadam condescensione dulciter erudiebat, atque in Dei timorem, amoremq; & mandatorum obseruantiam fortiter concitabat. Eius erga peccatores condescensionis paradigma habet Bernardinus de Bustis, cuius propria verba describere malui, quam rem narrare meis.

Nihil, inquit, *in hac vita est efficacius, ad compungendum obstinata corda, quam sermo diuinus, quod patuit per experientiam in quodam indurato peccatore, in ciuitate Venetiarum, qui prædicante ibi B. Alberto de Sarthiano ordinis nostri, ad ipsum iuit, & rogauit, vt ei consilium daret, quomodo saluaretur: quia habebat peccatum quoddam, quod nunquam dimittere intendebat, quia impossibile sibi videbatur ab illo abstinere, cui prædictus prædicator ait, tria tibi facienda consulo, primò vt omni die Missam audias, secundò, vt quotidie aliquam eleemosynam facias, tertiò, vt nunquam prædicationem omittas, quibus auditis abijt, & consilium adimplens, post paucos dies ad ipsum B. prædicatorem, totus contritus, & conuersus redijt, & virtute diuini verbi, mutatus à proposito, illud peccatum, in quo immersus fuerat, totaliter dereliquit.*

In illius æui vitia, quæ prolixi Pontificij schismatis, & furentis per Italiam Bellonæ reliquiæ fuerunt, Catholicæ fidei, Sacramentorum vsus, pœnitentiæ præsertim, & Eucharistiæ, Sedisque Apostolicæ reuerentiæ neglectum, publicas, priuatasque inimicitias, cæteramque multam viuendi licentiam, acer, & vehemens fuit, in eisque reprehendendis, impetu quodam

dam

dam spiritus, quandoque etiam prçter intentionem, ita ferebatur, vt qui remordenre conscientia, se tactos, omniaque in se dici putabant, ij non alia tantum pericula, sed & vitæ quoque insidias, veritatis præconi, & sui ipsorum salutis ministro, vt phrenetici medico intentassent. Ille verò in officij sui executione, ne potentum quidem faciem respiciebat, quamquam id ea dexteritate, & moderatione facere soleret, vt nullius personam, nedum ex nomine, sed nec alio indicio, præterquam solius communis vitij detestanione, detegeret.

Ab amicis aliquandò monitus, rogatusque vt obiurgandi vehementiæ temperaret, dixit se quidem, quamquam id vellet, non posse tamen: quod & socij eius, experientia docti, testabantur. Et verò postulante temporis, & rerum conditione, Deum ità disposuisse videri poterat, quando homines callo quodam improbitatis obducto, non tam amore virtutis, quam vitiorum turpitudinis execratione, & expositis æterni supplicij tormentis, terrore quodam, & incusso metu, ad frugem reduci poterant, qui nihil gloriosè, quod non impudenter, à se factum arbitrabantur.

Declamabat subinde ad populum coram Francisco Sforcia Mediolani duce, & aliqua temporis errata, tàm grauiter insecutus est, vt ijs, qui mala sua consilia nouerant, Principis animum illis instructum, & acta quædam è suggesto sugillasse videretur, atque vt in aula, magno magnatum præiudicio, assentantes aliqui numquam desunt, isti apud Principem, Alberti, vt aiebant, licentiam, ausum, temeritatem & illatum suo domino probrum incusare, ingenijque sui viribus, & compositis astutè verbis aggrauare, dictareque fraterculum vinculis, & igne dignum se præbuisse. Periculum Alberto indicatum fuit, statuitque mitius agere, nihilque præsertim quæ de Principe quispiam interprerari posset, deinceps pro concione dicere, sed longè secùs euenit, nam proxima vice, qua coram Duce dicturus conscendit, nihil minus volens, ijsdem fortè sensibus quos prius expresserat, impellente spiritu veritatis, qui Prophetarum dirigit linguas, & frontes obfirmat, eadem, vel similia pronunciauit, cuius rei clarissimum exemplum in S. Augustino accidit, vt in eius vita narrat Possidius Cap. 15. tom. 1. vnde totum locum huc transcribere nos iuuat, sic ergo loquitur Possidius.

Scio item non solum ipse, verum etiam alij fratres, & conserui, qui nobiscum tunc intra Hipponensem Ecclesiam, cum eodem sancto viro viuebant, nobis pariter ad mensam constitutis, eum dixisse: Aduertistis hodie in Ecclesia meum sermonem, eiusq; initium, & finem contra meam consuetudinem processisse, quoniam non eam rem terminatam explicuerim quam proposueram sed pendentem reliquerim. Cui respondimus. Ita nos in tempore, miratos fuisse scimus, & recognoscimus. At ille: Credo, ait, quod forte aliquem errantem in populo Dominus per nostram obliuionem, & errorem doceri, & curari voluerit: In cuius manu sunt, & nos, & sermones nostri. Nam cum propositæ quæstionis latebras pertractarem, in alium sermonis excursum perrexi, atque ita non conclusa, vel explicata quæstione, disputationem terminaui magis aduersum Manichæorum errorem, vnde nihil dicere decreueram disputans, quam de ijs, quæ asserere

ferere proposueram. Et post hæc, nisi fallar, ecce alia die, vel post biduum, venit quidam Firmus nomine, negotiator, & intra monasterium sedente Sancto Augustino coram nobis, ad pedes eius genibus prouolutus sese iactauit lacrymas fundens, & rogans vt pro eius delictis Sacerdos, cum suis, Dominum deprecaretur, confitens quod Manichæorum sectam secutus fuisset, & in ea quamplurimis annis vixisset, & propterea pecuniam multam ipsis Manichæis, vel eis, quos dicunt electos, incassum erogasset; Ac se in Ecclesia per Dei misericordiam fuisse eius tractatibus nuper correctum, atque Catholicum factum. Quod & ipse venerabilis Augustinus & nos, qui tunc aderamus, ab eodem diligenter inquirentes, ex qua re potissimum in illo tractatu sibi fuerit satisfactum, & referente eo, nobisque omnibus sermonis seriē recognoscentibus, profundum consilium Dei, pro salute animarum admirantes, & stupentes glorificauimus sanctum eius nomen, & benediximus, qui cùm voluerit, & vnde voluerit, & quomodo voluerit, & per scientes & per nescientes animarum operatur salutem. Et ex eo ille homo proposito seruorum Dei adhærens, negotiatoris dimisit actionem, & proficiens in Ecclesiæ membris, in alia regione ad Presbyterij quoq; Dei voluntate petitus & coactus officium accessit, tenens atque custodiens propositi sanctitatem; & forte adhuc vsque nunc, in rebus humanis viuit trans mare constitutus. Sfortiæ verò aulici male sibi conscij Alberti verba tamquam in Principem dicta, clamabant, & in furias versi, denuò Principem adoriuntur; pudendum exprobrantes, quod talia sine pœna permittat: operamque suam satellites offerunt, modo Duci non displiceret, ad Albertum è medio tollendum. At Franciscus, vt erat Christianus, & prudens Princeps, factum suæ religioni indecorum, & magnitudine animi indignum, vindictæ scopum Catholico, & excelso animo reputans Sacerdotis Christi, & Euangelici præconis necem: finite, inquit, Fratris Alberti sermo vsque adeò nobis non displicet, vt eo potiùs acceptior sit, quod ille munere suo rectè fungatur, quo & Alberto vitam seruauit, & adulantium prius data consilia, concionatoris voce doctus, sibi minus conuenire monstrauit.

Non defuerunt etiam æmuli, qui Alberti quoque doctrinæ detrahere nitebantur: sed superuenerat eo tempore Mediolanum, nescio quo casu, B. Ioannes Capistranensis, qui claris documentis ità demonstrauit eiusmodi maleuolos (vt author eos vocat) velle sapere plusquam oportet; & ità clausit ipsorum ora, vt nemo amplius ausus fuerit quidquam contradicere.

Cœterum, Alberti prædicationem scriptores omnes tam coæui, quam posteri, tam domestici, quam extranei, miris præconijs efferunt, & vitæ sanctimoniam, excellentiamque doctrinæ deprædicant, quæ vel Eugenii Pontificis præclara elogia, & velut oracula satis, superque comprobant, & fructus ipse posterius exponendus demonstrat.

Eius dictio tantopere trahebat pium senem, & Ferrariæ tunc docentem Guarinum, olim Alberti magistrum, vt quoties Alberto ibi prædicandum esset, toties ille lectionis horam anteponeret, eaque finita, discipulos ad concionem vocaret, audi-

audiſtis, inquiens, theoriam, nunc eamus ad practicam, nec vllum abeſſe ſinebat. Tanta cupidine ipſum dicentem audiendi exardebant populi, proceres, & plebei, ſimplices, & ſapientes, vt nec templa, nec fora illis colligendis ſufficerent: in apertis campis conciònandum erat, vbi interdum, omnis conditionis auditorum, ſexaginta millia, ſubindeque plura, cum ſumma auiditate, ab eius ore pendebant, nec vllus erat, qui meliorem ſe rediijſſe, quam acceſſiſſe, non fateretur, nec proximi tantum loci ciues, ſed circumiacentium omnium, longis itineribus, & relictis operis, domibuſque confluebant, nec vlla tùm aduentus, aut quadrageſimæ expectatio, nulla loci*, vel temporis diſcretio fuit.

Poſtquam ille, quod diximus, S. Bernardini tunc ſuperioris imperio Chriſtiana roſtra profeſſus eſt, inceſſanter deinceps, in vrbibus, & oppidis, in pagis, & vicis, in templis, foris, & campis, arrepta quacumq; occaſione, & ſæpius non ſemel in die, ſermo Dei, viuus, & efficax, ex eius ore promptus erat. Hæreticos ad fidem, ſchiſmaticos ad vnius Apoſtolici Romani Pontificis obedientiam, ac deuotam ex animo reuerentiam, peccatores ad priſtinæ vitæ tædium, veniæ ſpem, atque frugem: Principes, & populos ad charitatem, & pacem conuertebat; non ſui tantum ordinis, ſed aliorum quoque clauſtra, vtriuſque ſexus pœnitente, & pia iuuentute replebat, & vrbes, oppidaque non tam auidè quæſitis, quam vltrò oblatis, & rogatus, vt acciperet, horum habitaculis exornabat.

Neque tantus auditorum numerus cuiquam incredibilis videri poterit, qui S. Bernardini, B. Ioannis Capiſtranenſis, aliorumque illius æui, eiuſdem inſtituti regularis obſeruantiæ Franciſcanorum acta perlegerit, quos dicturos non minor auditorum populus, à media nocte, ad multum diem præſtolantes, viciniorem concionatori locum certatim præoccupabant, & quod Ioſephus Ripamuntius, ex Donati Boſſij eiuſdem ferè temporis annalibus ſcribit, Iubileum hoc tempore in Franciſcana æde fuiſſe Mediolani, & tantam vndique peregrinorum multitudinem confluxiſſe illuc, vt in turba quidam eliderentur, & ad centum millia conueniſſe tradunt, præter indigenas, & ipſius vrbis populum, in ipſo aditu templi quindecim ingruente multitudine eſſe obtritos, atque exanimatos. Arbitror annuam Portiunculæ noſtrę ſolemnitatem fuiſſe, nec ad remiſſionem pœnarum tantummodo confluxiſſe tam frequentem concionem, quam in ſingulis Franciſcanorum templis eodem die lucrari poterant, ſed vt Albertum quoque tunc Mediolani dicentem audirent.

Frendebat in hæc Sathanas, deſolari infernum ſuum, & vacuas ſequacium ſuorum ſedes, his hominibus in Cœlo compleri, rapique è ſuis vnguibus quos multis ſceleribus, iam diu conſtrictos, ſibique obſtrictos tenebat, ſuſcitabat quæ iam narrauimus aduerſus aduerſarium ſuum, beneuolentiæ magni Principis, & propriæ vitæ diſcrimina; concitabat calamos, & linguas, qui non ipſum ſolum, ſed cœtum vniuerſum ſanctiſſimi inſtituti auerſioni, & odio multorum exponere nitebantur, aperta tandem pugna, & viſibili forma diſpergere auditorium, & prędicationis fructum deſtruere, cona-

tus est, præter ea, quæ in Aegypto, & Arabia contigisse dicturi sumus, sed diuina protectione, & B. Alberti virtute, semper, & vbique victus, & debellatus est.

Innumerus alicubi in campo erat numerus auditorum, cum feruente pro rostris Alberto irrupit in populum ceruus cornupeta, vel omnes è concione disturbaturus, vel malè habiturus multos, inde omnium confusus clamor, & paratura fugæ, cognouit seruus Dei artem diaboli, & fortiter clamauit, ne quisquam se loco moueret, inanem laruam esse affirmans, non ceruum è saltu, sed Sathanam ex orco emissum, qui verbi Dei fructum perdere moliebatur, quamobrem ab Alberto iussus laruatus dęmon, non pedibus fugit, sed ab omnium oculis confestim euanuit, nec amplius vllibi visus est, quo factum, vt populus quieti, & securitati restitutus, maiori animo, & pietate doctrinam hauriret, doctoremque, & liberatorem suum, in ampliori haberet opinione sanctitatis, qui diuino lumine dolum detexit, & potenti virtute, hostem dicto fugauit.

CAP. VIII.

Religionem, scripta laudatione, ab aduersa vituperatione vindicat.

NON dicendo solum, sed scribendo quoque sui æui corruptelis medebatur Albertus, cum omnium hominum salutem, omni quo poterat modo promouere satageret, vt quæ subiungimus, eius commentaria demonstrant, sed aliqua græcè scripsisse fertur, quæ nobis nondum reperta sunt, sermones tamen, quos quotidie ad populum habebat, conscripsisse magno sanè posteritatis detrimento nemo prodijt, erat enim, vt ipsa perpetua dictione, & continuatis itineribus impeditus; sic eruditione, doctrina, eloquentia, memoria, & exercitatione tam promptus, vt ad disserendum de quouis argumento, communium locorum notatio fortassis aliqua, cum breui meditatione, & quod caput est, feruens, & recta voluntas, & huic semper assistens gratia Dei, satis illi fuerint: neque enim Apostolos, & multos Apostolicos viros, nec S. Franciscum, aut eius socios, sermones suos, quos extemporaneos frequenter habuerunt, scripsisse, priusquam dixisse legimus, cum tamen & quercus, & saxa dicendo scinderent, virtutes, & vitia, pœnam, & gloriam prædicantes, cum breuitate sermonis. Extant in Alberti operibus, quæ producturi sumus, orationes aliquot paucæ latinæ, quarum duas ad populos, ac tertiam ad sui ordinis Patres, in comitijs collectos, declamauit.

Florescere tùm Italia visa est, è scholis Guarini Veronensis, & Emmanuelis Chrysoloræ, aliorumque vtriusque linguæ præceptorum viris, non latina tantùm, sed Attica etiam eruditione clarissimis, & per eos in magnam partem restaurata est, iam olim sepulta literarum latina simul, & græca elegantia. Verum vt inter flores nascuntur vrticæ, nec vlla tam læta seges caret suis lolijs, aut mortalium quispiam ex omni parte perfectus est, sic horum hominum plures erant scribendi grauitate, & integritate morum pręstantissimi, sed alij quidam genijs suis, æuique vitiis

nimium

nimium indulgentes, non imitari se Ciceronem, aut Salustium in oratione soluta, nec in ligata Nasonem arbitrati sunt, si illorum conuicia, atque huius turpitudines è crematorum corporum putribus vrnis, tamquam eloquentiæ phœnices, non suscitassent, nec se viros fortes esse, si hanc prædam de manibus non eripuissent: nec præclarius, vel eruditionis suæ vel eloquentiæ specimen se præbituros credebant, quam vt studiorum riuales, & conciues interdum suos, maledicis inuectiuis lacerassent, quod plurium illius æui eruditorum, commune fere vitium fuit, turpissimos amplexus, ioci specie, in multorum scandalum, & Christianarum mentium perniciem, intensis eloquentiæ, & lasciuiæ viribus, in vulgus explicarent, qui propterea plurium sermonibus, calamisque vapulant, quo alii discant, se non impune laturos, si & scribendi facultatem, & tempus, & otium, per optimum Deum ad meliorem vsum concessa, pessimo dęmoni dicare præsumant: cum potius illi à Cicerone suo discere potuissent; *oportere eum omni vitio carere, qui in alterum dicere paratus est*, & isti sermonis elegantiam, & nitorem, seu vasa Aegyptiorum, ab Etnicis possessoribus mutuari, e quibus non morum corruptelam labili iuuentuti, sed castam pudicitiam Christianis mentibus, & Christo animarum zelantissimo Sponso consecrare debuerunt, id enim meliores magistri, quam Ouidius docent.

In Salustium.

Quod nostrum est, & ad B. Alberti Sarthianensis causam attinet, in Philippico hoc dicendi genere, cum aliis aliquando excessit Poggius Brandolinus, vir alioquin suo tempore, eruditione, & eloquentia clarissimus, quamquam & ipse facetiis aliquando lusisset (sacra censura iam dudum confixis) in Ouidiana verò fœditate Antonius Panormitanus venereo carmine sagittam cupidini præripuit: qui duo viri, si in melioribus argumentis, quibus alioquin cum eloquentiæ laude insudarunt se continuissent laude digniores ipsi futuri erant, & Reipublicæ melius consuluissent.

Construebant eo tempore cœnobium illi Religiosi consodales Alberti (qui à sinceriore Franciscani Canonis disciplina, obseruantiæ regularis fratres dicebantur) in fundo, quem cum suæ recreationis domuncula, ipsis dederat Carolus de Ricasolis ciuis Florentinus in loco campestri, sed amœno sui dominii, dicto Monte Caroli, per hoc Poggius quidpiam vel temporalis emolumenti, vel potius delitiarum, sibi, suisque contribulibus, vt ipse eos alibi vocat, detrahi censebat, quod sanè tùm parum esse oportuit, cum illius instituti homines, amplis domiciliis, vel vastis terrarum spatiis vti, conscientiæ sibi vertebant, cuius rei manifestum, & euidens argumentum inferius producturi sumus. Agebat apud Pontificem Poggius, quo posset obsistere sacræ huic & solitariæ religiosorum structuræ, & rumor fuit, quidquid parietum isti erigebant, ipsius industria, studioque demolitum iri, sed cum rem cognitam apud nostros esse, nihilque se apud Pontificem efficere sentiret, hic arrepto calamo literas ad Nicolaum Nicolum dedit, querulus primùm quod eiusmodi voces spargerentur, deinde in religiosos viros, qui fœlicissimis illis initiis lucidos instituti

C 2 sui

ſui ſanctitatis radios, agendo, docendoque in populorum, & Principum animos vibrabant acriter inuectus eſt: & vniuerſum ſanctum cętum, ita depinxit, vt ſi irato tunc homini fides haberi poſſet, non tam religioſæ vitę ſectatores, quam malè Chriſtianos, & flagitiis litantes, eos fuiſſe crederes, Bernardinum tamen, alioſque per paucos innominatos, & Albertum nominatim excepit, quorum, claram ſanctimoniam, & celeberrimam famam, omnem inuidiam, & acumen maledicentię iam ſuperaſſe cognouerat.

Cortonę in Etruria tum conualeſcebat Albertus ab epidemię morbo, quem promiſcuo quotidianoque auditorum accurſu contraxerat, cum Nicolaus Poggii literas ad eum deferri feciſſet, ac dum firmandę valetudinis cauſa, medicorum, & conſodalium ſuaſu aliquantiſper concionibus abſtineret; otio tamen vacandum non cenſuit, cum & ſe ipſum exerceret, & aliquo commentariolo, per calamum ſaltem S. Franciſci exemplo, Reipublicæ prodeſſet, dumque de argumento ſcriptionis deliberaret, opportunè ſibi oblatum arripuit. At vt erat animo moderatior, & ſui magis compos, quam ipſius antigoniſta, non hominis denigrare famam, vel maledicentiam in authorem retorquere, nec ſuorum fratrum, qua non egebat defenſionem inſtituere ſtatuit, ſed veram innocentum laudationem, per quam abſq; ira, odio, inuidia, omnes Poggii criminationes grauiter, ſuauiterque nec minus eruditè deterſit, quamquam hominem ſubinde modeſtæ fraternæque animaduerſionis iure, & veteris amicitiæ fiducia increpuiſſet, ad illa ipſa coactus, quod metueret, aliquos acri hominis eloquentiæ vi, & ſermonis lenocinio à Chriſti ſequela fortius inſiſtendo deterreri, & vberrimum exemplorum, atque doctrinæ fructum, quem religioſiſſimi viri colligebant, minui poſſe; quo nihil humanæ ſalutis inimico gratius, nihil tunc religioni, & Reipublicæ pernicioſius euenire poterat, quæ Albertus ipſe ad Nicolaum, & Poggium clarius proſequitur in literis, quas nos temporis ordine 20. & 21. loco collocauimus.

Ad B. Viri libellum reſcripſit ipſi Poggius breuem epiſtolam excuſatoriam, quam his verbis orſus eſt. *Tantum abeſt mi Alberte vt grauiter feram, quæ à te ſcribuntur, vt etiam maximas tibi & debeam, & habeam gratias, quod me, pro tua in me beneuolentia, & charitate admonere voluiſti, eorum in quibus me aberraſſe, in meis literis arbitratus es, non enim ſum is qui tantum meis viribus confidam, vt non aliorum quoque opibus ſubleuari velim, atq; adiuuari, ad errores vitæ corrigendos.* Reliqua Poggij epiſtola talis eſt, vt author tunc fuiſſe videatur ex eorum numero, qui teſte Cicerone certis quibuſdam deſtinatiſque ſententijs, quaſi addicti, & conſecrati ſunt, eaque neceſſitate conſtricti, vt quæ non probare ſolent, ea cogantur conſtantiæ cauſa defendere, ſi tamen Tullius conſtantiam niſi fortaſſis ironicè fictam, & falſam appellare voluerit agnitæ falſitatis defenſionem, quam & Gentilis ipſe alibi ſæpius, & nos omnes Chriſtiani pertinaciæ nomen mereri cenſemus. Rationes autem, quas Poggius ad ſe excuſandum profert, ne ſine cauſa religionem vituperaſſe videatur, vel rationum potius effugia ſunt, vel particularium

larium paucorum culpæ, quas religio ipsa sancitis legibus, & acri castigatione persequitur, vel crimina in sæculo commissa, quæ ipsi tunc peccatores post ad religionem conuersi, pœnitentis vitæ austeritate, in se ipsis plectebant, pietateque, & virtutum exemplis in aliorum oculis diluebant. Albertus igitur ijs dissimulatis, quod eas ante liquido confutauerit, deinceps tacuit, Poggius ab inceptis destitit, & pristina amicitia inter eos redintegrata, & constans inde seruata fuit, ac religiosi locum illum, de quo tunc disceptabatur, in hodiernum diem pacificè inhabitant.

CAP. IX.

Importunas, & periculosas conciones prudenter declinat.

EOdem tempore quo B. Albertus pestilentiæ morbo languebat Cortonæ, interea ciues Viterbenses factionibus, peste peioribus, vel alijs simultatum causis agitati, intestinis odijs, ac sæuis cædibus se mutuò, miserum in modum, trucidabant, vrbemque suam depopulabantur, vt ex ipsius B. Viri epistola 12. copiosius, & clarius, quam aliunde discere potuimus, donec Leandrum Albertum legere licuit, qui in descriptione Italiæ de Viterbo agens, illarum factionum originem, & perniciosos successus ita describit. *Egregios homines multos edidit, qui summa ingeniorum excellentia, principatum vrbis sibi compararunt. Ex his Vici, diu rerum potiti, donec ab Aegydio Carilla Cardinale, ac Legato Ecclesiæ Romanæ, cuius tùm in Gallia sedes erat, pulsi, eo tamen fatis intercepto, rursus ad imperium vrbis peruenerunt, idque dein vsque ad Eugenium IV. Pontificem Max. tenuere. Hoc tempore Franciscus Vicus Vrbis Romæ Præfectus à Patriarcha Vitellesco Pontificalium legionum Imperatore, ac legato confossus Ioannem Gattum in Viterbino Principatu successorem habuit. Ille Principalem filium, qui Roma Viterbum reuersus, impetu inimicorum circumuentus perijt. Ob eius mortem, cum populus tumultuaretur, cædes multæ editæ, plurimaque deiecta ædificia, sed compositis deinde motibus, cessanteque seditione, Ioannes Gattus 2. principatum vrbis suscepit. Is tranquillo iam tum, ac pacato ciuitatis statu circa Alexandrum VI. Pontificem Max. anno à Nat. MCCCCXCVII. cæsus: qua occasione columnæ vrbem ingressi, Magancesios, qui Gattorum erant inimici, magno numero obtruncant, ædes multas diruunt, plurimas diripiunt. Tertio anno post Vrsini, qui Magancesiorum partes tuebantur, Gattos vicissim eijciunt, sæuitumque est tam vehementer, tam nec ætatis, neque sexus habita ratio, tot ædificia flammis, incendioque consumpta, prorsus vt sæua Turcarum barbaries crudelius quidquam, aut immanius designare haud quaquam potuisset. Nec aliter à Gattis dein vicissim occupata vrbe Magancesiorum habitæ partes. Et fatales huiusmodi dies Viterbum sæpius expertum est, adeò quidem, vt nunc maiori propemodum ex parte ruinis deformatum iaceat. Tales nimirum exitiosarum, nefariarumque factionum esse fructus solent.*

Guillelmus ergo Casalensis ordinis Min. Primicerius, vt extermi-

nium

nium ciuitatis auerteret, Albertum ad eos ire iussit, vt quod alibi præclarè prçstabat, Viterbi quoque ciues efficacissima sua dictione, ad pacem, & charitatem concieret. Ille vero diuino doctus oraculo non effudendum esse sermonem, vbi non
Eccl. 32. esset auditus, inter obediendi zelum, & periculorum euidentiam anxius rescripsit, rem eo videri difficiliorem, quę & dictu incredibilis, & factu impossibilis sit, quæque nec tentari sine metu, nec impetrari sine periculo, nec extorqueri sine temeritate possit, quę ipse cuncta manifesta ratione in epistola monstrat, alieno etiam periculo cautus, ac *facile*, inquit, *ero secundus ab eo, qui pro eadem causa fouet in præsentia carceres*. Inde generalem per crucifixam mundi salutem obsecrat, vt eum tanto onere leuet, vel si magis placeret, vt iussione Pontificis, ea res ipsi imperetur, quod facile factu ostendit.

Verebatur prudens Albertus, si Generalis voto satisfaceret, & suam, & ipsius generalis, ac imprimis Christi, & amicorum, ac totius nostræ religionis confusionem, *ne dicam*, inquit, *subuersionem*, ea mala tamen firma, qua pollebat, fiducia Apostolicę potestatis, ob reuerentiam sedis, euitari posse sperabat, si Pontificis authoritas intercederet, adeòque tunc, inquit, accedam lętus, hilaris, alacer, & libens, nec minus flagrabat religiosę obedientię complendę feruore, cum ait, *Si verò solum tibi placet, vt vadam, idque tu mihi rescribere non graueris, ecce modo me ad martyrium quasi proficisci existimans, ire iam pergam, ac tua rescripta in his regionibus præstolans, ad quæcumque tua volet paternitas, me accingam*.

Responsum differebat Guillelmus, eoque crescebat anxietas Alberti inter obediendi affectum, & ingentium periculorum metum angustiati, quem profunda ipsius humilitas ingerebat, per quam se superandę rerum difficultati, imparem esse censebat. Quapropter in eundem sensum iterum, iterumque scripsit, non ad ipsum solummodo Generalem, sed ad Dominicum quoque Pistoriensem, & ad Iacobum Perusinum, qui illi, vt videtur, à latere assistebant: per quę generalis, iusto metu, & euidenti ratione conuictus rescripsit tandem, & inter alia hęc verba; *Te igitur mi Alberte liberum facio ad quascunq; prædicationes sumendas, si tuo desiderio satisfactum iri à me potest. Tecum enim familiariter agere nostra iam confirmata consuetudo facit, quia neminem mihi magis familiarem inueneram, qui posset vita, moribus, & doctrina Viterbiensis ciuitatis periculis prouidere*.

Verum quia Deo, & bonis hominibus placuit Albertus, necesse fuit, vt noua tentatio probaret illum, & vt nemo propheta in patria sua acceptus est, ita ille alioquin vbicumque absens, ibi desideratissimus, vbicumque præsens non minùs acceptus, & in veneratione habitus, in sola Etruria, quia Tuscus, ęmulos inuenit, etenim amplissima illa libertate, quam Generalis Minister illi concessit, ità vsus, vt pro sequentis Quadragesimæ concionibus, se obligauerit, tum Episcopo, tum ciuibus Cortonæ, apud quos in illo suo crudeli morbo epidemiæ, & longo languore conualescentiæ in tanta cura, & charitate habitus est: sub ipsa nihilominus ferè vigilia quadragesimæ

per

per æmulorum ſtudia nouum, & inopinatum generalis mandatum accepit, quo iubebatur in Lombardiam proficiſci, Regij Lepidi ciuibus per ſacri ieiunij tempus concionatum, atque hic iterum in torculari poſitus eſt, vnum latus premente obediendi zelo, de quo ipſe in altera epiſtola, hac de re ſcripta: *verè tibi fateor, dicere non poſſum dolorem meum, ita enim te ardentiſſimo amore, ab ipſo congreſſu amicitiæ noſtræ complector, vt penè dixerim morior, cum tu aliquid mihi iubes, quod implere nequeam*: alterum enim latus vrgebat neceſſitas ſe excuſandi pluribus, validiſque rationibus, quas in duabus epiſtolis fuſiùs, & fortiter exponit; aduerſas rationes, & æmulorum molitiones, efficaciter diſſipando.

Ac his tandem religioſiſſimis verbis epiſtolam claudit; *vt verò aptius intelligas, me iſta ſcribere, non reſiſtentis animo, ſed impotentis experimento, & conſideratione plura perſpicientis, fugiendique ſcandali cauſa, quod tu ipſe vitari, mea ſententia, à me cupis, hoc tandem finem faciens prædictis adijcio, ſi tibi meis rationibus moto, placet, vt in his regionibus maneam, lætabor, & maximas tibi habebo gratias, ſi autem poſt Paſcha tibi videbitur, vt quouis pergam, paratiſſimum profectò reperies: ſi verò omninò, ac penitus ſententiæ tuæ eſt, vt modo relictis pollicitationibus meis, neglecta famæ, ſcandaliſque omnibus poſthabitis, illò accedam, non grauetur tua paternitas itidem mihi cuncta renuntiare, & ego accinctus, quamuis difficillimum iter, quamuis debilis, quamuis rumores exuſcitans, lætus, libenſque proficiſcar; magis enim tibi, cum pro amicitia, tum imprimis pro officio tuo in nos obſequar, quoad vita mihi ſuppeditabit, reliqua omnia parui pendens, quam tuam iuſſionem, tuam authoritatem, tuamq; dulcedinem, quibuslibet rebus, perſonis, temporibus anteponens, quauis incommodorum acerbitate, ac diſpendio deterrebor.*

Per iſta reor, pro ſua virtute, & reuerentia obtinuiſſe ſeruum Dei, vt à Cortonenſibus tunc non recederet, quod ex epiſtolis eius, quæ ſequuntur ſatis colligi poſſe mihi videtur. Intereà verò eodem tempore à Florentinis ciuibus deſiderabatur, vt hoc eodem anno veteris æræ 1430. qua ipſe vtebatur, ſed nouæ noſtræ 1431. quadrageſimali tempore, in maiori ipſorum Eccleſia, ſacris ſermonibus populum erudiret; quod cum ille nec prorſus negaret, nec certo promitteret, ea dilatione pendentes ciuium animi, in contrariam partem conuerſi ſunt. Quam quaſi præcipuæ vrbis incuriam, cum Nicolaus Nicolus Alberto culpæ verteret, reſcribens ipſi Albertus oſtendit, non incuriam, ſed induſtriam fuiſſe; *Si quid*, inquiens, *tibi à me erratum videtur, ſed hoc tantum de meo ſenſu, qui mihi quam cæteris, & quam cæterorum notior eſt, tibi ſinceriſſimè, veriſſimèque renuntio, me ſcilicet, ea tempeſtate bellorum, & acerbitate ciuilis diſſenſionis, ea denique peſtis voracitate, quæ paſſim in dies tuam ciuitatem depopulantur, non magnopere curare, ſi valde opportunum tempus, ad rem agendam impedientibus fortè perditis, vel etiam gaudentibus inuidis, non ſe dedit, Muſica enim in luctu importuna narratio, ſilentque inter arma Annales.*

Erat enim tunc turbatiſſima Florentina

rentina Respublica factionibus Mediceis & Vzanianis, nec aliud inde audiebatur, quam vtriusque factionis ciuium mutuæ præscriptiones, & vincula, pròut alterutra pars alteri præualebat; frequentesque non personarum tantùm, sed ipsius etiam formæ regiminis, & magistratuum mutationes; nec subinde defuerunt etiam arma, quamuis absque sanguine prudenter cohibita. Albertus autem qua pollebat prudentia, & animi moderatione, huiusmodi populares tumultus, & feruentes factiones semper euitabat, differebatq; accessum, dum deferuescerent perturbationes animorum, quibus agitata quæuis multitudo, Christi præconem, quantumuis recta, saluberrimaque suadentem, non aliter excipere, quam phrenetici medicum solent, ac tunc Florentini Medicæum (vt Albertus Viterbiensis illius exemplo didicit) qui ob eandem causam tunc fouebat carceres. Præstolabatur deinde tempus opportunum, & obseruabat morbi symptomata, ex quibus, vt certioribus indicijs, iudicium securius de ægritudine pariter, & remedijs formare posset, vtque ægri ipsi tum priuata sua, tùm communia Reipublicæ pericula ex inualescentibus malis clarius conspicientes tunc sectionem non patienter ferrent modo, sed etiam cupidè peroptarent, atque ita cunctando restituebat rem, quam intempestiuo, temerarioq; aggressu perturbaret magis. *Castigare namque irascentem, & vltro obuiam ire ei, incitare est*, vt loquitur Seneca lib. 3. de ira cap. 40. *Quapropter primam iram*, inquit, *non audebimus oratione mulcere, surda est, & amens, dabimus illi spatium. Remedia in remissionibus prosunt, nec oculos tumentes tentabimus, vim rigentem mouendo incitaturi, nec cœtera vitia, dum feruent*. Cap. 39.

CAP. X.

Ex Etruria profectus, regnum Neapolitanum prædicando, & veterum scripta perquirendo perlustrat.

Albertum porro ad annum natiuitatis Domini 1433. in Etruria perstitisse ipse nos docet epist. 22. quam eodem anno 22. Octobris ad Nicolaum Nicolum dans, ità orditur. *Cum essem superiori anno, vrgentibus maiorum iussionibus Neapolim accessurus*: superiorem enim vocat, Initium seu vernum tempus eiusdem anni, quod ipsi suo more præcedentis anni 1432. finis fuit, vsque ad diem 25. Martij, quo præteritum incarnationis annum complebat, neque enim prius poterat orationem de laudibus pœnitentiæ ad Nicolum, vt affirmat, misisse, quam scilicet in capite ieiunij, seu Feria 4. cinerum ad populum Vrbeuetanum habuit, non ergo ante annum nostrum 33. ex Etruria Neapolim accessurus decessit, quo verò id eiusdem anni die, ex eo conijcere possumus, non nisi post pascha fuisse, nam quo loco quis Euangelij præco primam Quadragesimæ sacram concionem habet, eodem reliquas vsq; ad pascha habere, & vsus, & ratio docent. Igitur cum Dominica Paschæ illo anno inciderit in diem 12. Aprilis, debuit non diu post, ex vrbe veteri, ac tota Etruria, per Latium, vt autumo in Campaniam, &

regnum

regnum Neapolitanum abijsse, & sequenti mense Septembris, per Aprutium in Vmbriam reuertisse. Nam Aquilæ in Aprutio prædicasse, B. Capistranus inferius allegandus affirmat, nec alibi inuenio B. Albertum vltrà hanc vicem id regnum adiuisse, & sequenti mense Octobris Albertus ipse alteram Vrbino in Vmbria, vbi corporis aduersa valetudine pressus aliquamdiu substitit, alteram Ferrariæ 17. sequentis Ian: ad Nicolum dedit epistolam, numero nobis 22. & 25. in quibus pleniorem huius Neapolitanæ profectionis narrationem exponit. In priori quidem se, maiorum vrgentibus iussionibus, Neapolim accessisse, ac tum cum epistolam daret, post reuersionem suam Neapoli, ac reliquo omni eiusdem ciuitatis regno, misisse libellos suos, quos illuc iturus promiserat. In posteriori verò, *De libris*, inquit, *cæterarum prouinciarum, quod quæris, tam magnæ quondam Græciæ, quam totius penè oræ Italicæ, quam multo labore lustrauimus, inciderimusne inter eundum in libros quosdam, veterum tàm Ecclesiæ, quam sæculi magistrorum? breuissimè tibi respondeo, nihil ad manus nostras, quamquam diligentissimè quæsiuerimus peruenisse, ne dum vetustatis, quod potuit & diuturnitas, & negligentia aboleuisse, sed ne communium quidem opusculorum, quorum solent, tàm veterum, quàm nouorum referta esse omnia*. Hinc longa threnodia deplorat librorum, & literarum in eo regno olim græcis, & latinis literis, & libris florente non neglectum solùm, sed excidium etiam, & odium, præsertim apud primores, & regij sanguinis viros, *quos*, inquit, *maximè eruditos esse oportere non dubium est*.

Author eiusmodi vestigationis librorum præcipuus fuit Cosmus Primus Medices eo tempore in Rep. Florentina virtute, opibus, & potentia florentissimus, qui, vt Augustinus Florentinus in eius epistolæ notis à nobis citatis tradit, Florentiam, Europamque omnem, omnium librorum doctissima supellectile refersit, adeò vt, eo authore, literarum studia, quasi de integro reparata fuisse, affirmare possimus, idemque author inter cos clarissimos Theologos, qui Cosmi huiusmodi studium iuuerunt, recens & nostrum Albertum, & Bernardum (reor Bernardinum dicere voluisse) nam S. Bernardinum Senensem eandem curam sibi commendatam habuisse indicat Albertus, in ijsdem literis ad Nicolum scriptis, vt & se Ferrariæ vsque ad Pascha moraturum.

CAP. XI.

Antonij Panormitani Hermaphroditum, profanam eloquentiam, luxum vestis muliebris, & vituperatores martyrum voce, & scriptis persequitur.

Ferraria 13. Kal. Maias, post longam illic, & gratam (Deo faciente) communem omnibus ex verbo Dei saluberrimam moram Rhodigium abeuntem molestus quidem ipsi, quantum ad popularis auræ contemptum, turbæ popularis impetus sepiuit, atque inter alios Franciscus Marescalcus, & Philippus Bendedeus, generosi, & pij iuuenes, ipsum extra vrbem comitati sunt. Ij,

vt erant ambo eruditi, cum eo discurrebant, de inanibus sui æui scriptoribus, quibus cum Sanctorum Ecclesiæ virorum studia compararent, istos iudicabant veræ sapientiæ satores, sententiarum potiùs pondus, quam verborum sonitus esse secutos: illos verò contrà, qui sapientiam profitentur, præter elaborata, turgida, expolita, & emendicata verba, totum esse inane, ieiunum, exangue, nec neruos, aut lacertos, ne dum Christianos Philosophicos, sed nec oratorios quidem habens; quippe, qui nihil præclarum, nihil sanctum, nihil graue, nihil virile scriptitant, quod aut decoris, idest honesti, aut religionis, aut sapientiæ, aut intenti ad virtutem animi, aliquid afferat: sed nunc viles causas, quod est ignobilis; nunc nullas, quod est cauti, vel ignaui; nunc postremo turpes, quod est corrupti hominis, frequenter assumunt. Cum hæc non detrahendo doctrinæ, quam indocti non habent, nec infirmantes eruditorum sapientiam, qui saltem quod nesciunt, à quibusuis etiam studioso labore, discere non erubescunt; sed superborum errori condolentes dicerent, in sceleratissimi libelli Hermaphroditi mentionem inciderunt.

Etenim Antonius Panormitanus, Ouidij Nasonis, & similium poetarum obscænos amores ex Orco resuscitare nisus est, fœdissima, & Christiano calamo, menteque dedecentissima opella, quam Hermaphroditum prænotauit, duobus epigrammatum libellis distincta, per quam euidenti corrumpendæ iuuentutis periculo, eos ad obscænitatis ipsa facta prouocat, & orat propositis Ethnicorum exemplis, vt tumulo suo nefanda libidine litent, lasciuiæ classicum canens, suumque libellum per genij sui ministros clanculum disseminabat, maiorique imprudentia ad Cosmum Medicæum inscripsit, & Christianum Principem meliorisque literaturæ tunc Mœcenatem, & singularem promotorem, Ethnicæ suæ turpitudinis patronum aduocauit.

Eum etiam ad Poggium misit, & hic respondens miratur, in eo ita exprimi multa turpiuscula, vt non enarrari, sed agi viderentur; nec ficta ioeandi causa, sed acta existimari possent, pro charitateque sua monet authorem, vt grauiora quædam deinceps meditetur, & missa facta lasciuia, res serias describat, *ne*, inquit, *arguatur vita impura libelli obscænitate*, sed surdo cecinit, nam ille prolixam elegiam, eamque impurissimam, perfricta fronte remisit, quam hoc disticho orsus est, quod aliquoties repetitum velut intercalare carmen pertinax in malo commiscet.

Desine me placida verbis abducere terra,
Desine me Domina dissociare mea.

Sed hæc seriò an ioco per Antonium scripta fuerint, certè petram scandali, & grandem offensionis lapidem, in medium proiecisse, pij omnes, & verè sapientes indoluerunt.

Ex his aliqui bono publico, priuatæque honestati consulentes, Albertum nostrum interpellarunt, vt qua præditus erat eruditionis præstantia, quoque fungebatur Euangelici præconis officio, tanto malo iam tum serpenti, remedium afferret. Concepit ille scribendi propositum, sed quoniam per continuum prædicandi laborem, & succedentia Pontificiæ iussionis grauiora munera,

nera, rem integram præstare, imo inchoatam prosequi, non vacabat: duabus saltem epistolis, altera ad Franciscum Marescalcum, & Philippum Benededeum, altera ad Christophorum Arimini Episcopum, ita rei turpitudinem, scribentis stultitiam, procacitatem, putidam linguam, luxuriæ fœditatem, imprudentiam, aliaque eiusmodi perstrinxit, vt ad sceleratissimi libelli fugam, odium, & execrationem, satis scripsisse visus sit, præterquam quod, vt ipse scribit, in tot iam Italiæ ciuitatibus abominanda hæc linguâ respuere, & delere conatus sit.

Aliud irritamentum lasciuiæ tunc erat (& vtinam hodie non esset) luxus mundi muliebris nobilium fœminarum, præter cætera, plus panni in caudis togarum, quas verrendo pulueri, per terram trahebant, quam reliquo pene vestitu vsurpantium, vt pauonibus, quam puellis magis assimilari possent, ac domos suas inutili sumptuum profusione grauabant, qui in meliores vsus impendi possent, & sæpius deberent. Cœpit hic abusus, vel maximè viguit Ferrariæ, atque in alijs ditionibns Principum Estensium, & magna morum insolentia, per alia Lombardiæ loca diffundebatur. Quæ loca cum B. Alberti, vt ipse refert, admonitione, hoc facinore abstinendo tùm consueuerunt, securim ad radicem ponendam censuit, vt vnde luxus exemplum fluxit, ibi remedium fortius opponeretur. Author ergo ipse fuit, vt Nicolaus III. Estensis legem caudariam conderet, publico edicto, sub pœnarum districtione præcipiens, vt fœminæ suarum ditionum omnes sublatis è medio togarum caudis, modestius deinceps, ornarentur.

At cum Patauij postea prædicaret Albertus, rumor ad eum delatus est, Nicolaum rogantibus maritis mulierum abrogasse legem; quamquam alij dicerent, tanta constantia Principem in sententia perstitisse, vt quantumlibet nobilibus viris, pro fœminis suadentibus, non iam amplius mulierum supplicantium molestias ferre valentem, & viris, & mulieribus aduersantibus respondisse: si quæ est mulier, quæ se malam haberi velit, aut si quis est maritus, qui malit scortum suam coniugem, quam vxorem putari, ijs dumtaxat caudas ferre concedimus, cęteras verò, & graues, & honestas matronas portare caudas prohibemus, etiam edicto publico, quas etiam statutæ iam per nos pœnæ subijci volumus, si secus, quam statuerimus facere ausæ fuerint.

Parabat eo tempore libellum in vestium vanitatem; sed cum hæc accepisset, quotidiana prædicatione præpeditus, nondum tunc absoluit, quapropter Nicolao Principe in sacris peregrinationibus absente, breuiorem epistolam scripsit Leonello eius filio, per quam secundi decreti dignitatem collaudat, & primum vt reuocaret grauissimis, & religionis, & politices rationibus enixè dissuadet: quoniam neque populi, nec sui ipsius, nec Principum interesset, vel decoris, vel famæ. Hæc, & alia quędam ad Poggium quidem anno salutis millesimo quadringentesimo trigesimo: ad alios quarto post anno scripsit Albertus.

Dum interea consuetum prædicandi munus, per Italiam prosequeretur anno 1435. percepit, malefcriatos quosdam, & nefarios homines, in Christi Martyres, eos præsertim insolentius garrire qui vltro se

discrimini mortis, pro Christiana religione, vel tuenda, vel propaganda obijciebant, & ex Apostoli Pauli mandato prædicabant verbum, instabant opportunè, importunè, & vel hæreses quaslibet, vel spurcissima Mahometi placita arguebant, increpabant in omni patientia, & doctrina, vel magni Ignatij exemplo, aliorumque multorum, quos Ecclesia Dei gloriosos, & Beatos prædicat, qui non venienti tortori, vim faciebant, seseque vt à bestijs deuorarentur, vrgebant; hosque nec martyrum honore, nec cœlo dignos, sed insanos, & perditos homines, suiq; ipsorum parricidas, & orco destinatos dictitare, & maledica lingua proscindere.

Qua re cognita Albertus, vt erat Ecclesiæ honestatis, & Martyrum gloriæ zelantissimus, vt ipse fatetur, excanduit, atque hanc vecordiam, & Ecclesiæ, quæ tales colit, iustam æstimationem, & martyribus emeritam gloriam detrahi, & ab ipso martyrio, maximo charitatis opere, & heroica virtute, homines deterreri posse perpendens, constituit oblatratores eiusmodi pleno scripto compescere, sed quia crimen ad Pontificis correctionem pertinere videbatur, & ipse ad S. Sedis obsequia iam tunc mancipatus erat, literas ad Eugenium dedit, quibus improborum hominum perfidiam deplorat, suumq; scribendi propositum, & designati operis dispositionem, perficiendique impedimenta exponit: martyrum iniuriam detegit, eaque breuitate vlciscitur, quam non opus integrum, sed operis argumentum, & præfationis cuiusdam angustiæ permittebant, orauitq; obedientię Pontificię facultatem, & meritum ad prosequendum.

CAP. XII.

Ad Eugenij Pont. obsequia segregatus quid prima legatione fecerit.

CVM Eugenius Pontifex anno 1431. magnanimis consilijs, multa, & Pontificia solicitudine dignissima, ad communem Ecclesiæ splendorem animo versaret, Fratribus Franciscanis regularis obseruantiæ professoribus Bononię tunc ad comitia sua conuenientibus, iussit, (9) *vt è sua familia segregarent sex viros* vitæ innocentia conspicuos, opere, & sermone efficaces, & ad res gerendas idoneos, eosque nullo ordinis officio implicarent, quo minus expediti forent, cum ad ipsius Pontificis mandata facienda vocarentur, inter hos non infimo loco designatus fuit B. Albertus: is vero interea, dum vocaretur, consuetis per Italiam prędicandi laboribus, insistens, cum quod iam diximus anno 1435. se aduersus martyrum vituperatores, scribendo occupare voluisset, Pontificis licentiam ad id faciendum, per literas petijt.

Sed premebat Eugenium alia cogitatio, Orientis schismaticos ad Ecclesię Romanę vnionem, fidemque reducendi, nec alius ad rem disponendam aptior Alberto visus est, quod pręter alias virtutes, gręcorum linguam apprimè calleret. Iussit ergo Pontifex è sex illis viris, quos ad eius mandata segregatos diximus, Albertum Ierosolymas proficisci, vbi nationes omnes Orientales diuersorum rituum Gręci, Armeni, Syri, Abissini, Cophti, Nestoriani, Maronitę, Iberi, seu Georgiani, Iacobitę, Indiani,

diani, Christiani omnes, quantumuis pręter Maronitas schismatici, Monachorum, & Sacerdotum collegia, & eam, quam poterant, Ecclesiastici regiminis formam habebant, à quibus totius Orientis status, & religionis constitutio facile disci poterat, & eisdem suaderi Catholica veritas, vt eas omnes, quantum fieri posset, ad vnionem cum Ecclesia Latina perurgeret, sed eo loco, & consessu stabiliendam, quo Pontifex ipse designaret.

Dum Albertus Bononię mense Iunij, de his rebus cum Pontifice tractaret, rogauit eum, vt ad tollendos fratrum obseruantum scrupulos, & anxietates, declarare vellet, an iuxta ipsorum institutum, liceret eis, vti templorum argentea supellectili, quam vel fidelium pietas offerebat nouis domicilijs à se constructis, aut ipsis amplioribus cœnobijs, quæ à conuentualibus ad ipsos transferebantur, vel simili supellectile in eis reperta, retulitque Pontificis oraculum, quod nos per Alberti epistolam ordini intimatum, inter eius opera proferemus; ex quo clare constat, quod ante diximus, non multum esse potuisse, quod Poggius sibi subtractum indolebat, & propter quod accusabat seruos Dei, quod non in solitudine, sed in summa hominum frequentia, in locis deliciosis, amænis, iucundis, voluptuosis, sese immiscerent, dum rectius ponderare posset, pauperes non, quibus abstinebant, delitias, sed circumiacentium populorum vtilitatem, & animarum salutem quæsiuisse. Imo verò populos tam sanctos, & salubres animarum directores vltro vocasse, & habitationi opportuna loca obtulisse illis, quorum illa, quæ Euangelicæ paupertati dissona timebant, absque Pontificia declaratione accipere, vel retinere horrebant.

Ipse Albertus sub anni finem peruenit Ierosolymam, & rebus vtcumque cognitis, die 13. Martij sequentis anni 1436. Fr. Ludouicum Bononiensem, virum probum, qui per multos annos Ierosolymis habitauit, ad Pontificem remisit, vt illorum locorum statum præsens exponeret, & remedium referret multorum, qui irrepserunt, abusuum, ac sibi Alberto quædam itineri ad Orientales necessaria postularet, scriptis eodem die literis, ad Scipionem Episcopum Mutinensem, in quibus ludendo, primum eleganter monet, ne Scipionis Africani factis, quibus delectari videbatur Episcopus, vel legendis, vel memorandis tempus terat, & clarè monstrat in Machabæorum, & alijs sacris historijs, præclariora facinora reperiri, quibus Christianos magis delectari decet: illosq; maledicos, & fœdos eloquentes, de quibus ante diximus, detestatur. Ad rem deinde rogat, vt Fr. Ludouicum ad Pontificis alloquium introducat, & ipse commendata negotia Christianæ Reip. apud Eugenium vrgeat.

Arbitror Albertum, cum Ierosolymitanis Orientalium nationum hominibus, ita negotium vnionis disposuisse, vt opportunum iudicasset, ad ipsorum capita, Principes, & Prælatos progredi, atque petijsse, vt Pontifex necessaria expeditionis instrumenta, & vlteriores instructiones mitteret, atque adeo id causæ Christianæ Reip. quod propter Saracenos literis commendandum non fuit, per Fr. Ludouicum, oretenùs referendum commisisse, & Scipioni Epi-

Episcopo apud Pontificem vrgendum, commendasse, id quod mihi colligere videor ex literis Abbatis Ierosolymitani super Aethiopibus Ierosolymæ commorantibus, in quibus ad Eugenium Pontificem sic scribit. *Cum ad nos deuenerunt Nuntij tui* (Albertus, & socij) *ob causam fidei, magnam ex eis consolationem accepimus, quam hactenus valde cupiebamus, vt tandem omnes vnum simus sicut Paulus dicit, Vnus Deus, vna fides, vnum baptisma: hæc verò res, cum ad regem nostrum peruenerit, maximæ lætitiæ futura est. Nam admodum cupit, vt omnes in vnam fidem pariter vniantur.* Quod cum Albertus percepisset ad Regem pergere voluit, sed Pontifici melius visum, vt non tam citò pergeret, dum Græcos prius præsentes haberet, quorum exemplo reliquæ nationes facilius traherentur, nam his adductis, Albertus ad reliquos postea, ex ipso concilio missus est,

Accidit interea Ierosolymis, vt duo ex nostris Religiosis Antonius, & Lucas diuino, vt creditur, afflatu, pro martyrij fructu carpendo, impetum in hostilia castra, seu Saracenorum turmas fortiter, & ingenti animo fecissent, Christi Redemptoris gloriæ, sanguine suo, testimoninm laturi, ob quam causam carceribus inclusi, diris cruciatibus afficiebantur, quo tempore Albertus Bethlemij morabatur, & vt Pater, & Pastor debuit 10. Octobris eos per literas consolatus est, & solidis rationibus, in perferendis pro Christo cruciatibus, confirmauit, factum laudat, constantiam suadet, omnia eo sensu, quo ipsum prius ad Eugenium Pont. aduersus martyrum vituperatores, scripsisse diximus, omniaque eo ferme modo quo S. Cyprianus ad martyres, & confessores, at non laudando solum, vt ille, sed etiam suadendo, & fortiter inculcando perseuerantiam.

Denique Christum ipse secutus, vt animam suam poneret pro ouibus suis. *Quod si*, inquit, *viua præsentia meæ paruitatis vobis est necessaria, ego ad vos, mundo resistente, medios inter gladios, conuolo: non enim me vetat metus, sed ne incenso iam igni, qui vel carnales, vel impios cruciat, oleum adiecisse blasphemer? maxime vobis fortiter, & inconcusso corde perseuerantibus:* hisq; verbis epistolam claudit: *Valete dilectissimi Christi testes, & dignissimi confessores, & inter catenas, & fustes, mei nominis memores estote, vt Christi pietas, socium me vobis faciat pœnæ, quem fecit comitem desiderij.* Quod quam constans, quam sincerum, & ardens in hoc Beato Christi confessore fuerit, ex hac ipsa epistola, & altera ad Eugenium, aduersus martyrum vituperatores, atq; nostris in vtramque notis, clarissimè liquet. Epist. 45.

Mansit ergo Albertus Ierosolymę, & in alijs circumiacentibus locis annum circiter vnum, iuxta tempus illi per Eugenium Pont. constitutum; Rebus autem Pontificem inter, & Græcos stabilitis, in Cyprum descendit, atque indè è portu Salinarum anchoris Nona die Iulij solutis fœlici nauigatione anno 1437. Rhodo Venetias appulit die 21. Augusti descensione facta, vix non è naui ad pulpitum raptus est, tanto desiderio vbique exoptabatur, tanto studio retentus. Etenim Beati Antistitis Laurentij Iustiniani diligentia, & amor ciuium egregiæ vrbis Venetiarum,

tiarum, illum inde abire non patiebantur, nisi primum iuxta Apostolum, aliquid gratiæ spiritualis ipsis impertiret. In eo munere occupatus, hæc ipsa ad suæ scribendi tarditatis excusationem Francisco Marescalco
Epist. 46. rescripsit 7. Id. Septembris, *nisi me, inquiens, labor dicendi ad populum euocaret, longiorem epistolam texerem*. Ante hanc aliam itidem Venetijs epistolam scripsit, Pridie Nonas Septembris, ad Thomasium Bibium Cypri Regis medicum, in qua statum illius regni, & aulæ mores deplorat, & graphicè describit ea, quæ præsagiuit, quæq; eiusdem regni, & Catholicæ religionis decremento re ipsa euenerunt, adeòque Bibio sincerè suadet, vt imminentibus periculis se abripiat, & in Italiam portum ab ijs malis securum se conferat.

Quanto porro tempore tum Venetijs commoratus fuerit, mihi hactenus incompertum est. At id certum tum Vvaddingi testimonio, tum ex ipsius B. Viri epistola XLVIII. ad Episcopum Ariminensem, absque loci, vel temporis designatione scripta, ipsum inde Bononiam ad Pontificem accitum fuisse, vel ipso mense Septembri, vel aliquamdiu posterius, ibique in Christi Euangelio ad populum quotidie declamando, pro more insudasse, nec alibi ipsum versatum reperio, vsque ad inchoatum Ferrariæ sacrum concilium œcumenicum, quod postea Florentinum dictum est, vel etiam vsque ad accessum Græcorum. Illi verò missis ab Eugenio Pontifice triremibus, & honorarijs legatis, qui Ioannem Palæologum Imperatorem, & Iosephum Patriarcham Constantinopolitanum, aliosque ipsorum sectæ prælatos conducerent, Venetijs primùm appulerunt Nona die Februarij anno veteris computus 1437. sed nostri 8. (quo etiam Albertus inter alios obuiam illis iuit) ac inde 4. Martij Ferrariam ingressi sunt, vbi concilium iam ante inchoatum fuit, quod mense inde duodecimo pestis Ferrariæ suspicio, Florentiam pepulit, quod & Albertus illuc secutus est.

Ibi tunc, seu potius post alterum Alberti ex Oriente reditum, iucundum accidit, quod his ijsdem verbis, pro concione retulit, & scriptum reliquit Bernardinus de Bustis: *Cum B. Fr. noster Albertus de Sarthiano reuersus de partibus Saracenorum, vnde reduxerat vnum Christianum renegatum à Chairo, qui per 40. annos fuerat Saracenus, & à Beato prædicto conuersus, venerat ad Summum Pontificem, & ab illo fuerat ad pœnitentiam receptus, prædicante semel ipso Alberto coram Pontifice in Ecclesia S. Crucis Florentiæ, vbi tunc erat, & multa dicente de veritate fidei Catholicæ fleuit quasi semper ille qui fuerat Saracenus in prædicatione, & postea interrogatus de causa, dixit, quod fleuit duplici respectu, scilicet propter calamitatem Saracenorum, & ingratitudinem Christianorum, quia si illa prædicatio facta fuisset, in medio Chairi, vel Damasci, & illi infideles intellexissent linguam, de centum millibus octuaginta sex millia conuersa fuissent*.

Hunc ego non dubito fuisse Nicolaum de Conti Venetum, cui Eugenius Pontifex pro Apostasiæ pœnitentia iniunxit, vt suæ peregrinationis integram, veramque relationem traderet Poggio Florentino, Pontifici tunc à secretis, quod ille fecit, & Poggius latino calamo excepit,

in linguam Lusitanam postea translatam, & typis expressam, inde in Italicam conuertit Ramusius, & suo nauigationum, & itinerum primo volumini inseruit fol. 374. vbi in discursu à se præfixo aliquam personæ Nicolai notitiam tradit. Cœtera ipse Nicolaus tradit in discursu narrationis, & Poggius in fine approbat.

CAP. XIII.

Secundæ Legationis acta.

SED in finem Florentiæ persistere non licuit Alberto: absoluto namque & in publica concilij Florentini sessione Pridie Non. Iulij anno 1439. lecto Græcorum vnionis diplomate, & Armenis, vel proximè aduenientibus, vel eodem tempore in Italiam appulsis, ducentibus Fr. Iacobo Primaditio, altero Eugenij Pontificis Vicario, & Fr. Blasio interprete, ex eodem cum cæteris obseruantiæ instituto Minoritis; Albertus eodem mense, Pontificis imperio, ad S. Ciuitatem, Copthos, Aethiopes, Indos, aliasque Orientis nationes, maturius nunc pro rerum conditione, quam prius proficisci iam secundo iussus est, cum literis, quibus Eugenius Pontifex Thomam Indorum, & Ioannem, quem Presbyterum vulgo vocant, Aetiopum Imperatores Copthosque per Aegyptum, Syriam, Palestinam, & Aethiopiam dispersos, propositis exemplis Palæologi Imperatoris, & Constantinopolitani, Alexandrini, Antiocheni, & Ierosolymitani Patriarcharum, Trapezontini quoque Imperatoris, ac Hiberorum, Ruthenorumqne, & Valachorum Metropolitarum, qui vel in proprijs personis, vel missis legatis vnionem, & fidem Romanæ Ecclesiæ, & ipsius Summi Pontificis obedientiam, post maturam rerum discussionem, libenti animo in sacra Florentina Synodo susceperunt, & Armenorum, qui id ipsum iam facturi erant, ad eandem œcumenicam Synodum, vnionem, obedientiam, & fidem inuitauit.

Dedit etiam Pontifex Alberto alias literas, in quibus rei conficiendæ munus illi confert, eumque in partibus Orientis, Indiæ, Aethiopiæ, Aegypti, & Ierusalem Commissarium suum constituit, & quod ad sui ordinis religiosos attinet, omnem illi, & aliis, quos pro tempore sibi substituendos iudicaret, eandem potestarem tribuit, quam Generalis ordinis Minister, si in ijs partibus personaliter adesset, in illarum partium conuentus, & personas conuentuum, atque in confraternitatibus, societatibus, ac tertij ordinis S. Francisci sodalitatibus erigendis, & gubernandis, exercere posset. Nec non fratribus, de quibus ipsi, & substitutis videretur, vt ad partes prædictas vadant, qui etiam ipsi, & illis obedire teneantur, præcipiendi, & mandandi, ipsos ad alias mundi partes cum authoritate, & facultatibus prædictis, dirigendi; Notarios etiam ad actus publicos, in fauorem fidei conscribendos, creandi, & instituendi: quodque ipse Albertus, & qui pro tempore fuerit substitutus, seu per aliquem ipsorum deputatus, super omnia monasteria, curæ fratrum Minorum in dictis partibus eatenus commissa, vel committenda, eandem potestatem habeant, quam Generalis ipsius ordinis minister habere

bere dignoscitur, sic tamen vt & ipse, & substituti, & illis subiecti fratres, dicto generali per omnia obedire, & subesse teneantur datis Florentiæ anno 1439. 2. Kal. Septembris, præter multas, & magnas facultates, & priuilegia, Sacramenta ministrandi, prædicandi, in censuris, & pœnis Ecclesiasticis dispensandi, & absoluendi, ordinem suum propagandi, & cęnobia fundandi, quæ amplius diploma in annalibus nostris editum copiosè comprehendit.

Inter socios per Albertum electos (quos aliqui quadraginta numero fuisse referunt) præcipui nominantur, Baptista Leuantinus postea Vicarius generalis obseruantum, Bartholomæus à Pelacane Florentinus, ac Thomas etiam Florentinus, mira sanctitate, & pluribus miraculis clarus; ijs ergo comitibus, & mandatis, ac authographo diplomatis vnionis Græcorum, quod vbique promulgaret, instructus Albertus Venetijs in fine anni 1439. vel initio sequentis, in Cretam nauigans, vbi Candiæ Kal. Martij epistolam ad Mathæum Bizarrum dedit, prospero itinere peruenit Ierosolymas, ibique Copthis, quibus altera vice notus erat, & postea in Aegypto, Philotheo Patriarchę Alexandrino, ac totius Aegypti, Græcorum vnionis, in concilio fęliciter initæ, diploma græcè, & latinè exaratum ostendit, & Eugenij Pont. literas ad ipsos directas tradidit, ab eisdem vicissim reuerenter exceptus, & in reliquo itinere multis beneficijs deuinctus est, tum nouæ vnionis negotio prudenter composito (10) *iter suum in Aegyptum direxit*, vt Sultani Babiloniæ placitum, & saluum conductum obtineret, sine quibus ad Aethiopes, Indosue penetrare non permitterent Saraceni.

Cairum appulsus B. Vir, & ad Sultani alloquium admissus, exposuit ea, quæ cupiebat. Sultanus ipsius præsentia, & facundo sermone valde delectatus, ipsum per plures dies honorificè habitum, in curia detinuit, & ad familiare colloquium sæpe vocauit, sed fœdus contra se cum Christianis Orientalibus sanciri timens ad Indos, vel Aetiopes transire non concessit. Inter colloquendum sermo aliquando de Christiana religione, & Mahometana perfidia mixtus est. Vocauit ergo Saracenus suæ legis doctores, & cum illis concertandi facultatem Alberto largitus est. At cum Seruus Christi Christianæ fidei dogmata clarè tutaretur, & fortiter comprobasset, atque in Mahometicæ credulitatis præstigias acrius inueheretur, commotis doctoribus, & plebe Sultanus legis suæ zelum ostentans, illum, vt Prophetæ conuiciatorem è medio tolli iussit, & iuxta legem Saracenorum occidi: certoque sic fieret, magno lucro, & gaudio Beati Alberti, si Christiani Catholici, qui Cayri degebant, inito (11) *cum Mamaluchis* consilio Sultanum per preces, & munera non placauissent, & maximum Christianæ fidei detrimentum non præuenissent (12) *etsi dolente, & contradicente Alberto*; quod se per martyrium Deo magis obsecuturum impedirent. Sultanus ergo, qui placere populo, magis quam tanti, sibique grati hospitis necem se voluisse indicabat, Albertum irritata capitis sententia, ad se venire iussit, benignè excepit, amplamque illi facultatem concessit, Aegyptum, Palestinam, & Syriam peragrandi (quod eius prædecessorem S. Francisco olim concessisse

E prodi-

proditur) interdicto tamen Alberto, ne ad Aethiopes, Indosue progrederetur, quorum arma contra se allaturum timebat, ad Sanctam Ciuitatem ex eius manibus eripiendam.

Est per illas prouincias dispersa gens hominum Christianorum, qui Iacobini, & Iacobitæ vocantur, in ciuilibus acephala, sed in Ecclesiasticis suum ipsi quoque Patriarcham habent, ad quem etiam se literas per Oratorem dedisse, Pontifex in ipso vnionis eorum decreto narrat, quas nos num. epistolarum 61. descripsimus. Cum his ergo Albertus interea sibi agendum censuit, egitque tam solerter, vt Ioannes ipsorum Patrtarcha, & alij sacram vnionem non amplecterentur solum, sed etiam exoptarent.

Sacra vnione inter Ecclesiam Romanam, & Iacobitas sic vtrimque accepta, B. Albertus percupiens, vt sua legatio ad Eugenii Pontificis votum, Indis etiam, & Aethiopibus adducendis omni ex parte compleretur, libertate per Sultanum ipsi concessa vsus est, ipsiusque salui conductus diplomate munitus, Syriam, Palestinam, aliasque Sultani ditiones, lustrandi prætextu, ex Aegypto recessit, vbi verò ad Saracenorum fines peruenit, terminum sibi à Tyranno statutum transiliuit, Pontificis Maximi mandatis Barbari minas, & sua sociorumque pericula postponens, cum illis, in Græcorum terras conuolauit, & Constantinopolim, si non vltra, peruenit: vt inde per Tanaim nauigantes, in Persiam profecti, per sinum Persicum, aut mare rubrum descenderent, vbi Indi inferius à sinistris, & Aethiopes à dextris sunt, & nostri legatione sua, pro Pontificis desiderio, apud vtrosque fungerentur. Tam immenso circuitu opus erat Alberto, vt Sultani furorem euaderet, qui illi certò imminebat, si ex ipsa Aegypto per proximam Thebaidem in contiguam Aethiopiam, atque inde in vicinam Indiam breuiore quidem, sed minime tuto, & sibi, ac sociis interdicto itinere, profectionem attentassent. Sed tantus erat ardor B. Legati ad obsequia Catholicæ Religionis, & Eugenii Pont. mandata promouenda, vt orbem vniuersum circuire mallet, quam vt ad vllum commodum suum, vel ad euitandum incommodum, ab incepto resiliret.

At dum iter per Persicum illud mare cum sociis prosequi pararet, inscrutabili prouidentia Dei, quæ in sui dispositione non fallitur, factum est, vt Albertus ipse graui morbo percussus mutasset sententiam. Non ideò tamen à proposito, per alios saltem promouendo, destitit; nam per illas viarum ambages è sociis imprimis præmisit Thomam Florentinum, Virum sanctissimum cum tribus aliis sociis, quorum nomina non exprimuntur. Sed quamquam diu præstolatus, cum ex illis nil rescire posset, meritò suspicatus, quod fuit, eos nempe, si non trucidatos, Turcarum certè carceribus, & catenis detentos fuisse; tum ipse cæteros socios, ad hoc sibi reseruatos, quando per morbum liceret, quoquo modo, quaqua via, ad Aethiopes, Indosue perducere. Dum autem hæc animo versaret, dubitare cœpit, an ipse cum eis proficisci deberet, an potius, vt eis cum authoritate dimissis, ipse ad Iacobitas, in Aegyptum rediret. Profectionem enim suadebat percupita integritas impositæ legationis, cui adhuc tùm defuit Indorum, vlteriorumque

rumque Aethiopum conciliatio, in Eugenii Pontificis literis expressè commissa: quam Seruus Dei, per se ipsum efficacius, celeriusque fieri posse cognouit: plus enim plerumq; efficit præcipui oratoris præsens authoritas, quam interpretum, & internunciorum reliqua industria, studiaque.

Sed ad regressum fortiùs vrgebant, imprimis recidiui morbi periculum, à quo nondum tunc integrè conualuit, & quo res in longum iret, vel secutura ipsius mors, per quam tota legatio corrueret: propter quæ consultius illi visum est, vt ipse ad Iacobitas in Aegyptum rediret, quorum iam certus erat, quam vt iis quasi relictis, dubium, & laboribus, periculisque plenum Indorum accessum, & conuersionem expectaret: ac duos, vt aiunt, lepores eodem tempore sectans, perderet vtrumque. Nam Indis nondum acquisitis, Aegyptij ipsi, vel mali spiritus instinctu, vel moræ tœdio affecti, mutato consilio à bene inceptis tergiuersari possent. Accessit etiam quod facultatum, per Pontificem Alberto concessarum, hæc vna fuerit, vt cum socios in varias partes delegaret, ipse tunc eas sibi reseruaret, ex quibus maior spes concludendæ vnionis affulgeret: quod solum Pontificis præscriptum omnem dubitandi rationem è medio sustulit. (13) *Abeuntibus ergo secundis bis socijs* per vias illis à viro Dei designatas, ipse compacta necessariarum rerum sarcina, eaque suis humeris imposita pedestri itinere, sine socio in Aegyptum, Deo Duce, contendit.

(14) *Accidit autem* in hoc eius regressu in Aegyptum, vt per crudeles Turcarum nationes, & vastissimam solitudinem (perâ omni commeatu exhausta) per biduum, triduumue nihil corporalis alimoniæ gustauerit: per eamque inediam, viribus destitutus, nec viam carpere, nec pedibus consistere potuerit. Ergo humi sedens, & oculos per immensum, & vndique patens desertum, circumquaque proijciens, cum nihil humanæ opis, sibi ad salutem superesse videret, spem omnem suam firma, & familiari quadam fiducia, in solum Deum conijciens, hac fere vel non absimili verborum formula, Diuinum eius auxilium implorasse fertur: Protector noster aspice Deus, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui populum multum, per annos quadraginta in his desertis pauisti, respice in faciem Christi tui; ipse enim est qui famulo tuo Patri nostro Francisco promisit, res tolerandæ vitæ necessarias, fratribus eius nunquam defuturas, & en ego solus hic fame consumor, Domine miserere. Hinc preces ad filium vertens, aiebat: O æterni Patris coæterne Fili Domine mi Iesu Christe an me non agnoscis Eugenii Pontificis, tuique in terris Vicarii Ministrum, vt me solum in hac Eremo præ fame contabescere sinas? Adesto Domine, vt eiusdem Vicarii tui mandata perficere, & infelices animas ab hæresi, schismate, & infidelitate reducere, & ad Sacram Synodum, in tuo nomine congregatam, & Ecclesiæ vniuersalis communionem conducere valeam, ea quoque causa sociorum solatio me ipsum priuaui, & calamitosi huius itineris pericula non inuitus adiui. Recordare Domine, quod amore tui sæculum reliquerim, & cum eo temporale dominium, & nunc pro liberandis animabus, pretioso

tuo sanguine redemptis, seruus factus sum. Adiuua me Deus salutaris meus, quod si non feceris, sed me in deserto fame perire patieris, causam hanc omnem apud tuum Patrem in te ipsum conijciam.

Dum talia soliloquus vix absoluisset Albertus, statim illi adstitit pulcherrimus iuuenis, eumque Italica lingua salutauit, & continenter sciscitatus est, quis esset, quo, & qua causa iter haberet? cur ibi subsisteret? tum accepto ad singula responso cibos optimos, potumque porrexit, & ad comedendum inuitauit. Albertus autem ex auditis visisque attonitus, cum cibum sumeret, & gratias largitori redderet, viribus restitutis, integrè conualuit, & cœlestis illius iuuenis aspectu, & contemplatione multo magis recreatus est. Iuuenis interea serui sui humerum, manu leuiter percutiens. Ego sum, inquit, qui seruo meo Francisco promisi, necessarium corporis nutrimentum ipsius fratribus numquam defuturum, & quod ad præsens attinet, tu perge alacriter. Quibus dictis disparuit: & Albertus per plures dies ambulauit in fortitudine cibi illius. Finem autem, & fructus illius itineris ex ipsius Alberti ad Eugenium Pontificem literis disce, vt sequitur.

E Cypro Rhodum appulsus Pridie Non. Octob. ac baiulum literarum adeptus, inde ad Eugenium Pontificem scripsit Kalendis Decembris, posteaquā quatuor circiter mensium tempore legatione sua in Palestina, & Aegypto fœliciter functus est, pro cuius miro, vt ait, exitu, & spe non inani, maximorum bonorum inde prouenturorum Deo imprimis authori gratias agit, & refert se Fr. Dominicum Senensem cum aliis Cayro ad Pontificem præmisisse, atque secum nunc per Cyprum nauigio Rhodum venisse solemnem legationem magni Patriarchæ Iacobitarum, quæ Aethiopiæ quoque Regem comprehendebat, cuius legationis caput erat Andreas, vetustissimi monasterii Sanctorum Antonii, & Pauli, primorum Eremitarum præfectus, centum & amplius Monachorum Abbas: quem, inquit, magno cum periculo, præ rabie Saracenorum, vix tandem ex Cayro, veluti ex ferrea fornace Aegypti, & tamquam prædam ex ore immanis eripuimus belluæ, tum hominis singularem fidei, & optatæ vnionis zelum exponit, tamquam qui solus inter omnes, veniendi laborem, & discrimen arripere ausus fuerit, inter pericula ingrediendi ad Saracenos, & difficultatem egrediendi, & laborem inter eos latendi: quæ & Albertum secum sustinuisse, ipse etiam Abbas in oratione, quam postea ad Pontificem Florentiæ habuit, palàm testatus est.

Hinc ex Iacobitarum relatu, atque imprimis Patriarchæ tantam Aethiopiæ Regis potentiam describit, vt omnis ei obiecta reliquorum, tunc imperantium Monarchia, Tribunitiæ potestatis nomina sortiantur; nisi, inquit, quæ de illo à suis referuntur, fabulæ sint, & vana iactantia, quem & ipsum Patriarcha ille suus centum Regum vocat Imperatorem, è quibus tredecim Paganorū Deo, & sibi Marte subiecerit. Denique ob summum metum Saracenorum, Cayri constitutum fuisse, vt Abbate cum Alberto ipso proficiscente, ne scilicet tota cohors simul Saracenis conspicua foret, & negotium fidei illis proderetur: reliqua omnis societas, in duas

diuisa

diuisa partes, duabus viis, ad ipsos Rhodum conuenirent; altera nimirum, hoc est, sex Monachi ex Aethiopia ipsa per iter Ierosolymitanum, & altera totidem ex Aegypto per Cyprum. Illos autem vi ventorum in Cretam traiectos esse, atque vtrorumque expectationem fuisse causam tarditatis, præclaræ legationis ad Pontificem, & Concilium accessus.

Dum totius societatis adiunctionem Rhodi præstolaretur Albertus, intellexit Philippum bonum Burgundiæ Regulum, & Leonellum Estensem, Nicolai Ferrariæ Marchionis filium, vehementer cupere, vt ad ipsos res à se in Oriente gestas perscriberet, quæ scriptio eum Alberto tunc importuna, & alias haud quaquam expediens videretur; propterea tametsi optimam literas ad Philippum mittendi, commoditatem nactus esset, ipsius scilicet Principis histrionem, & heraldum seu fecialem, quos ex Ierosolymitana peregrinatione domum redeuntes Rhodi exceperat, qui & ipsi eum seriò hortabantur, vt seriberet, dedit tamen non nisi breuem epistolam, per quam apud Philippum excusat ampliorem narrationem, quam in schedis se iam tum dictatam habuisse fassus est, in aliud tempus differendam promittens. Sed partem rerum literarum latoribus verbo commisit, rogauitque Principem, vt eam narraturis fidem præberet.

Ad Leonellum autem tantum abfuit, vt legationis acta perscriberet, vt potius promittat prolixiorem epistolam aduersus eos, qui vanissima laudum appetentia, res â se gestas admodum celeriter, quamuis rectissimè, referunt.

Quam disputationem ideò se dictasse dicit, vt & ipsi, præter alia commoda, maximum documentum humilitatis, & in effusis laudibus continentiæ, apud alios etiam quoddam falsæ effugium æstimationis foret, & ne Princeps illi succenseat, quod suæ legationis seriem ipsi desideratissimam tunc non mitteret, singulare remedium, atque alijs demum perturbationis animi per vanæ laudis appetentiam antidotus. Nos eam inter alias epistolas authoris repertam nonagesimo sexto loco collocauimus. Sed illam integram legationis narrationem, & proprio ipsius testimonio ab eo scriptam, & Philippo Duci, quamquam dubitanter, promissam, nullibi reperire potuimus, vtpote quam procul dubio constans authoris modestia suppressit, magna quidem ipsius humilitatis laude, & merito, sed non minori notitiæ rerum detrimento, nisi forsitan melius nesciatur, ne Christianorum Principum, & Ecclesiæ consilia per manus traducta, infidelibus tandem innotescerent.

Vtrique Principi Philippo, & Leonello Rhodi scripsit B. Albertus, eodem die Sanctissimo Protomartyris Stephani 26. Mensis Decembris anno Christi 1440. quando, vt Philippo scripsit, iam laboriosi nautæ è portu egressuri, atque à littoribus funem soluentes alterno studio, sibi inuicem conclamarent. Collectis enim cunctis legationis socijs, tunc omnes simul Rhodo in Italiam nauigantes, post non multos dies Anconam in Piceno appulerunt, eorumque ibi cognita descensione; Eugenius Pontifex, equos, & honorarios homines misit, qui eos è Piceno per Vmbriam, Etruriamque Florentiam solemniter ducerent; dato mandato, vt in obuias

uias vrbes, & oppida lætabundo ciuium occursu, cum campanarum solemni sonitu introducerentur.

Non legitur, quid alibi factum sit, at cum Cortonæ in Tuscia appropinquarunt, Clerus populusque ciuitatis M. P. extra portas obuiam iuerunt, vsque ad monasterium, quod Comitissarum vocant, & inter alios S. Bernardinus Senensis, tunc valetudinarius humili asello vectus, qui cum Albertum pro nuntij Apostolici dignitate, simul cum Andrea legato, equo bene strato insidentem cerneret, & populum accurrentem, vt vel fimbriam vestimenti eius tangere possent, elata voce exclamauit: Frater Alberte respice ad pedes, memento mortis, caue ne honores tanti plus æquo animum extollant. Quibus vocibus Bernardini, sui alioquin Patris, & Superioris reuerentia commotus Albertus, confestim ex equo descendit, sanctum senem veneraturus, & rogans vt humile iumentum nobili equo commutaret, renuit Bernardinus dicens, & se & illum sic incedere decere, cauendum solum esse, ne vana mundi gloria furtim obreperet, ac tanti operis præmium euacuaret. Cui Albertus: noli timere Pater, in omnibus mihi oblatis honoribus ita semper oraui: Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

Huius pij occursus, & religiosæ concertationis monumentum, adhuc superstes, eodem loco statuerunt ciues sacellum, & vtriusque Patris effigiem. Ego moderni status illius sacelli cognoscendi curiosus, 1676. responsum accepi 6. Decembris datum à P. Octauio Florentino cœnobij nostri B. Margaritæ Cortonensis præfecto; ipsum nempe locum adijsse, sacellum vidisse, ac diligenter inspexisse, monasterio quod Comitissarum vocant contiguum: cœterum parietes tùm diuturnitate temporis, quod omnia depascit, tum imminentis cliui humore, decidua crusta, nudatos esse, nec vllum restare veteris picturæ vestigium præter Deiparæ Virginis figuræ fragmentum à cingulo sursum puerum Iesum vlna gestantis, quod ipsum vix oculis decerni potest, & nomen Iesu in summo fornice aureis literis depictum, sed veteri charactere, eo nimirum, quo per S. Bernardinum populis adorandum ostentabatur, & in multis Italiæ parietibus, & illius æui picturis & sculpturis cernitur: quod ipsum indicium est Bernardinum aliquid in facto habuisse, cęteraque, vt historijs traditum est, extitisse. Deceret sanè vel incolarum monasterij, vel vrbis Cortonæ ciuium erga vtrumque seruum Dei deuotionem, ac studium antiquitatis, tam celebre monumentum instaurare, adhibita etiam epigraphe quà factum, & ciuium ipsorum posteris, & cœteris viatoribus innotesceret.

Hinc in vrbem à Clero populoque per ordinem procedentibus ad Minorum templum ducti, Christi Crucis partem in veteri theca (quam Helenæ Constantini matris opus affirmant) suppliciter adorarunt, & Albertus concionem pro more habuit, atque authoritate Apostolica, qua potiebatur, solemnem benedictionem populo impertiuit.

Florentiam tandem solemni comitatu, qui obuiam iuit, ingressi sunt; & Andreas legationis Princeps breuem orationem ad Eugenium Pontificem habuit in generali congregatione concilij Pridie Kal. Septembris

anno

anno 1441. rebusque per præcedentes, & subsequentes eiusdem anni menses, ritè compositis, Iacobitarum vnio conclusa fuit per decretum, quod Græcorum, & Armenorum vnionis diplomata verbatim continet, & Pridie Non. Februarij anni noui sequentis 1442. sed veteris 1441. quem etiam Pontifex, vsque ad 25. Martij diplomatibus subsignabat veteri stylo in publica sessione promulgatum, ac postea Romæ in Ecclesia Lateranensi per manus Pontificis ipsi Andreæ Legato publicè pariter traditum fuit, vt huius nostri voluminis frontispicium repræsentat.

Nostrorum nonnulli scribunt B. Albertum in concilio Florentino inter Græcos, Latinosque interpretis officio functum fuisse: à quo tamen affirmando abstinent alij. Ego vero rem declarandam existimem, & conciliandam varietatem historiæ; ne vel nostri, vel alij falsitatis, aut leuitatis notam incurrisse videantur. Etenim dubitari non potest, Albertum, tum in Oriente, tùm in Italia, cum vtriusque linguæ hominibus multa pertractasse, multa hinc inde retulisse, & aliorum sensum alijs aperuisse, quandoquidem, & multam operam, vt in alijs nationibus, sic in Græcis ad vnionem reducendis, collocasset; eis Ferraria, Venetias obuiam iuisset, rebus tractandis Ferrariæ, & Florentiæ interfuisset, & Iacobitis, quos ipse solus adduxerat, Florentiæ pariter & Romæ in tractanda & concludenda vnione adstitisset, vt cum alijs narrat Vvaddingus, & ex eis vnus fuit, quos plurimos è latinis adfuisse, etiam in publicis collationibus, qui Græcis literis eruditi, de fida translatione præcipui interpretis iudicium dabant, prout scribit Andreas à S. Cruce, Patricius Romanus, & Apostolici consistorij aduocatus, qui rebus agendis interfuit, & omnia per ordinem in literas redegit, quæ Horatius Iustinianus publica luce postmodum donauit.

Atq; in hoc sensu intelligendi sunt qui Albertum interpretem vocant, vt Marcus Vlissiponensis indicare videtur, dum illum non absolutè, & solum, sed vnum ex interpretibus fuisse dicit, ac tanta facilitate, & elegantia latinorum sententias Græcis retulisse, vt isti sublime hominis ingenium admirati, dicerent fieri non posse vt ille in Græcia natus non fuisset. Principalem autem, & ex publico munere Græcorum, Latinorumque linguæ mediatorem, & actorum publicorum interpretem fuisse, vnum vtrisque communem (15) *Nicolaum quemdam natione Græcum*, cui vni illud onus iniunctum fuisse, narrat idem Andreas, qui hominem eximiè laudat, per quę Albertum à publico hoc munere, nec liberum fuisse, nec principalem in eo partem obtinuisse, dicendum censeo: quod Marianus Florentinus noster, tunc viuens, in chronicis, quæ non multo post conscripsit, sic docet: *concilio namq; ex prædictis partibus solemniter congregato, ordinati sunt ab vtraque parte, qui sententias cuiusuis partis in medio, tum latinè, tùm græcè referrent. Erant autem inter alios duo fratres Minores, scilicet, (16) D. N. Episcopus, & Fr. Albertus Sartbianensis, & alius Ordinis Prædicatorum videlicet, Dominus Fr....... Episcopus....... atque D. Ambrosius Abbas Generalis Ordinis Camaldulensium, & nonnulli alij viri, vtriusque linguæ peritis-*

Marian. lib. 5. f. 16. col. 2.

ritissimi, quorum vnus inter omnes præcipuus fuit Nicolaus Eboicus, Episcopus Saguntinus, lingua vtraq; scilicet græca, & Latina disertissimus.

Iacobitis autem, & Latinis, etiam in publicis interpretem fuisse B. Albertum, æneæ valuæ Vaticanæ Basilicæ, vel solæ sufficiens testimonium præferunt, in quibus Pontifex cernitur ea forma, qua tamquam in Lateranensi Basilica, vnionis decretum Iacobitis, seu Regis Aethiopiæ Legatis, ex throno porrigit, & Albertus à latere stans, & cum Cardinali assessore colloquens, ac tamquam cum illis ex itinere venisset calceatus, & toga talari indutus, absque Franciscano cingulo soluta, manicisque ab humero ad carpum, præter ordinis morem, strictissimis, nec aliud præfert obseruantis Franciscani signum, præter ordinis rasam coronam, & capitis tegumentum ad humeros demissum, vt exteriorem eam togam existimem itinerariam fuisse, quo expeditior ipse in equitando, & alijs functionibus esset minus impeditus, quam si regulari fratrum consueto pallio, vel soccis ligneis indutus. Rei schema ex valuis in librum suum transtulit Iustinianus, & nos in fronte huius voluminis.

Interea dum Albertus anno 1441. Florentiæ moram contraxisset, præter Iacobitarum vnionis negotia, alia Pontifici præstabat obsequia, inter quæ fuit fœdus pacis, Eugenium inter, & Rempublicam Senensem pactum, de quo agit ipse epistola 69. vbi etiam significat, se tùm Senis ad duo quædam castella, Pontificis iussu missum, nescio an sibi mutuò, an ipsi Pontifici concilianda, sed & verbum Dei prædicandi labor nunquam, & nusquam deerat.

Eadem tempestate Ioannes II. Castellæ Rex Mahomed, Aber, Azar, Maurorum Granatensium Regi armis infestus fuit, quapropter Sultanus Aegypti, per Mauri Regis legatos aduocatus, vocato ad se Cayrum Fr. Gandulpho Minorum Ierosolymis Guardiano imposuit, vt quantocius Pontifici significaret, se cupere, vt Eugenij studio, Castellæ Rex à Mauris molestandis desisteret. Quod cum Gandulphus, missis literis, & Fratribus nuntijs fecisset, responsum concipiendi cura Alberto nostro data fuit, & ille in eum sensum præstitit, quem præfert formula literarum, quam nos integram inter Alberti epistolas loco 68. dedimus: ex qua & ipsius Alberti prudentia, & Eugenij Pont. desiderium ingens elucet omnium gentium, & sectarum homines ad veram Christi Catholicam fidem, & vniformem vnius Dei cultum conuertendi, vt omnium, sicut vnus est Deus, sic esset vna fides, vnum baptisma, vnum Ecclesiæ visibile caput, vnius Christi in Cœlo regnantis vnus in terra cunctorum Vicarius.

CAP. XIV.

Quid pro terræ sanctæ sanctiori regimine peregerit.

VT ea nunc referamus, quæ B. Albertus in Oriente pro ordinis bono præstitit: variæ ad Eugenium Pontificem deferebantur querelæ, malè administrati regiminis locorum terræ sanctæ, per superiores ijs temporibus destinatos, cumque loca omnia solius Guardiani montis Syon Ierosolymitani, tamquam

quam ordinarij Prælati totius Terræ Sanctæ,& annexarum gubernio subsint, iussit Eugenius Generali ordinis Ministro, vt selectum aliquem virum ex Obseruantum cœtu, huic muneri præficeret. Neglexit ille significatum sibi Pontificis desiderium, quinimmo ex pristinis vnum instituit. At Eugenius loca illa sacerrima inter Saracenos, Schismaticosque quam optimè gubernari cupiens, in sententia perstitit, & sic institutum ad se venientem, persuasa resignatione, absoluit officio, suaque authoritate substituit Iacobum Delphinum Venetum, regularis obseruantiæ professorem. Verum Delphino prædecessorum suorum defectus (qui incipere faciliùs, quam tolli solent) vel non valente tam cito, vel aduersantium odium cauendo, tam efficaciter emendare non volente, non cessabant querelæ.

Quapropter cum Albertum prima vice ad Schismaticos Orientis reducendos mitteret, dedit in mandatis, vt ordinis etiam sui rebus, commissi muneris authoritate prouideret, ac Terræ Sanctæ Fratrum loca specialiter cognosceret. Is ergo pro more religionis, locis omnibus ritè lustratis, ac probè cognitis, eum reperit rerum statum, qui nec ordinis honori, nec debito sacris locis cultui, nec peregrinorum commodis, nec Pontificis desiderio respondebat: ac dum ipse Albertus, quæ poterat interim remedia malis apponeret, misit, quod ante diximus, Fr. Ludouicum Bononiensem, qui præsens Pontifici cuncta referret,& remedia potiora reportaret, cumque ipse Albertus,terminato tùm ferè triennio Delphini, in Italiam ad sacrum Concilium redire pararet, fratribus, quorum id munus tunc fuit, conuocatis, omnium exquisiuit suffragia, & maior pars postulauit præfici sibi Nicolaum Auximanum, regularis obseruantiæ, virum doctrina, & pietate pręstantissimum, & in ordinis regimine iam antea probatum, & Pontifex quidem allata hac postulatione, & per Albertum plenè de cunctis instructus, Nicolaum Terrę Sanctę Guardianum Ministri Generalis authoritate institui voluit.

At verò, vt nulla est tam sancta rerum dispositio, quę omnibus æquè placeat,sic illius de Nicolao factę executioni restitit bifarium hominum genus: isti gratissimam, desideratissimamque Nicolai præsentiam sibi in Italia deesse dolentes; illi Delphini gubernium, ipsorum libertati magis indulgens,percupientes, nihilque solatij ex eius in Italiam reditu sperantes, & Nicolaus ipse optimæ mentis homo, nec dignitatis auidus, nec turbarum amans, vtrisque consentire visus est. Hinc partium importunitas, ijsdem argumentis, & si fine longe dissimili, vsa, Pontifici persuasit, vt Nicolao in Italia relicto, Gandulphum Siculum eiusdem obseruantiæ virum Terræ Sanctæ Minoritis præficeret; sed neque Gandulpho ipsi pepercerunt, qui per vias latas ambulare cupiebant, quamquam Pontificis authoritate regimen ipsius in finem tolerare constricti sint.

Res tota ad Albertum, Venetijs tunc secundò iter ad Aethiopes, Indosque parantem, frequentibus literis delata fuit: & ille Redemptionis nostræ locorum zelo exęstuans,& Nicolaum imprimis à destinato,etsi non possesso, reuocatum honore, cuius conferendi præcipuus author erat ipse B. Albertus, seseque virum optimum ludibrio potiùs exposuisse, quam sic delusum honori adsciuisse dolens,

duas epistolas, seu iustos potius libellos, ad Christophorum Ariminensem Episcopum, Pontifici familiarem, & ad Guillelmum Casalensem Generalem Ordinis Ministrum, easque doctissimas, & sententiarum pondere graues scripsit, per quas Nicolaum etiam refugientem, officio restituere conatus est; sciens deinde quantas molestias Gandulphus Ierosolymis ad Clauum sedens à latioris sequacibus disciplinæ pateretur, vt res in ordinem redigere non posset; tantum studij ad eum amouendum adhiberi, vt Pontifex ad id iam pronus videretur, atq; hinc totam rem perditam iri, si perditissimus quidam homo, qui totam tempestatem aduersus Nicolaum, & Gandulphum concitauit, & pessimis modis, & medijs per Hispaniam, Galliam, Germaniam, & Italiam, non sine populorum admiratione, & seruorum Dei scandalo, liberè discurrens sustinebat, non fuisset amotus, Albertus etiam hoc vt fieret connisus est. Is erat Quæstuarius, seu Procurator Terræ Sanctæ Iudas inter Apostolos, qui loculos habens eleemosynas omnes pro libitu administrabat, & paulatim tantam sibi assumpsit licentiam, & callidè se Fratrum ingessit regimini, vt penes se vellet omnem residere, sicut pecuniam, sic etiam potestatem, neque Guardiani, illo non consulto, quidquam facere audebant, neque Fratres Prælatum petere, qui isti displiceret: displicebant autem omnes, quos suo non putabat arbitrio tam regendos quam loca recturos. Albertus ergo, quæ hactenus illi, vt ipse loquitur, pro modestia, vitandæ procacitatis, & fugiendæ detractionis causa visa sunt silentio tegere, securim nunc ad radicem ponendam duxit, & pessimi hominis vitam, & vias omnes, tacito eius nomine, ad Iulianum Cęsarinum Cardinalem, Sanctorum locorum Protectorem tertio libello descripsit.

Nec destitit, donec Cardinalis Beatum Ioannem Capistranensem, cum Vicarii à latere Ministri Generalis potestate, in Prouinciam Orientalem misisset, qui illuc appulsus, & Gandulphum in officio confirmauit, & Iudam illum à procuratione pecuniarum amouit, & Ioannem Martinum nobilem Venetum Procuratorem, & Syndicum instituit, qui collectas conuenientius administraret, & ex Italia in Orientem facilius transferret. Denique regularis obseruantiæ disciplinam in omnia Terræ Sanctæ loca, quod Pontifex ex animo cupiebat, induxit, & qui colla huic iugo submittere nolebant, in Italiam redire coegit, vt ex illo tempore, sacra loca in hodiernum diem non sine laude ipsorum, & spirituali, temporalique locorum incremento regantur ab einsmodi instituti hominibus, vbi Græcorum Schismaticorum inuidia non minor, quam Turcarum auaritia non obstitit.

Denique labores Alberti nostri in Oriente, præsertim sacra vnio Aethiopum cum Ecclesia Romana, quos fidei fructus protulerint, sequens epistola Fratris Gandulphi Siculi, ex nostris Guardiani Ierosolymitani, & Eugenij Pontificis in Oriente Commissarij ad eundem Pontificem, tametsi inculto stylo, sed candida veritate, scripta satis declarat.

Pater Beatissime, & Sanctissime Domine post pedum oscula beatorum, & omnem in Christo Iesu gloriæ splendorem. Hora est iam, vt sicut ego toties meis literis contristaui sanctitatem vestram, ex meo, & meo-

rum,

rum, qui mecum sunt Fratres in Terra Sancta, assiduo persecutionis relatu, eisdem literis, tandem eandem sanctitatem lætificem, & relatu meo, gaudio spirituali repleam. Gaudeat igitur Beatitudo vestra, Pater Sanctissime, gaudeat, & exultet Mater Ecclesia, quoniam filij sui tempore dignissimi vestri Pontificatus de longè venerunt ad eam. Iterum gaudeat, & lætetur in Domino, Pastor optime, cura, & sollicitudo vestra, quoniam oues Meridionalis plagæ aberrantes per deuia, intrauerunt ouile. Si enim illa, quæ super nos est, triumphans Ierusalem, tantum gaudet, & exultat vno peccatore pœnitentiam agente, meritò nostra militans Sion, pœnitenti innumerabili multitudine immensè gaudere, & exultare debet. Et vbi minor erat spes lætitiæ, maior debet esse materia gaudij. Sed ne diu suspensam congressione mea teneam vestram sanctitatem, Pater vigilantissime: cum enim penitus decidissem ab ea, quam conceperam, spe vnionis Ecclesiæ Romanæ, cum lato illo, diffusoque Imperio Aethiopiæ, eò quod inde venientes percunctati, mihi nemo iuxta votum responderet, ex insperato insonuit fama, quod Ambassiatores Principis Aethiopum, ad Soldanum venissent, pro Ecclesiarum anno proximè elapso in Aegypto, & Terra Sancta, tempore illius persecutionis validæ destructarum reædificatione, & oppressorum Christianorum subleuatione: quo lætanter audito, reuixit, quam parum antea sepelieram, spes mea, & maximè cum percepi quod essent in Ierusalem venturi. Sicque Diuina ordinatione actum est, vt in Festo Epiphaniæ Domini intrauerunt Bethleem. Ibidemq; sicut quondam tres Magi venerunt adorare Dominum, qui mox iuxta præceptum vestræ Sanctitatis per quoddam eius breue, aliàs mihi factum, à Fratribus meis, cum omni charitate, humanitate, gaudio, & honore, in domum nostram fuerunt recepti, & de omnibus, prout tunc frigida, & pluuiosa nox, penuria deserti, & viæ lassitudo exposcebant, per gratiam Dei fuerunt peroptimè recreati. Venientes autem in Ierusalem, quidquid honoris, charitatis, gratitudinis, liberalitatis, humanitatis, obsequij, & familiaritatis mihi possibile fuit, intuitu, & nomine vestræ sanctitatis illis impendi. Cum autem ipsis secreto exponerem ea, quæ per Beatitudinem vestram mihi fuerant iniuncta, eos efficaciter exorans, quod vellent pro huiusmodi facto sacræ vnionis, & pro nonnullis alijs honorem Dei, & Principis sui concernentibus, sanctitatem vestram adire, aut saltem hic expectare, quò vsque ego intimarem eorum aduentum Beatitudini vestræ, & responsum eius acciperem; responderunt se hoc facere non posse, cum non haberent id in commissione, dicentes non fore necessarium, pro facto vnionis eos illuc ire, aut hic præstolari debere, quoniam Thomas, & Georgius iam applicuissent ad Imperatorem suum, cum bulla vnionis, & quod vniuersi Patriarchæ, Episcopi, & Prælati, ac Principes, & Domini status vtriusque fuerunt edicto Imperatoris ad hoc simul congregati, & quod ab omnibus vnanimiter, nemine discrepante præfata vnio, cum summo gaudio, & deuotione fuerat acceptata, superaddentes quod Georgius, & Thomas præfati cum quibusdam alijs, remittendi erant per Principem eorum ad vestram sanctitatem cum prædictæ vnio-

vnionis assensu & receptione, arbitrantes eos in proximum Pascha debere hic nobiscum esse. In quorum assertionem, & confirmationem dixerunt se velle sequenti die Missam nostram audire, quam in Ecclesia S. Sepulchri gratias immensas Diuinæ misericordiæ de hoc referentes, gaudio ingenti cum illis solemniter celebrauimus. Quod ego Beatitudini vestræ pro eius consolatione singulari & Ecclesiæ vniuersalis exultatione, duxi significandum, illud etiam non omittens, à quo incepi videlicet causam aduentus eorum, & modum, & conditionem; & ab vltimo incipiens, vt de omnibus simul dicam: is qui caput erat Ambassiatæ, prout ab eius eloquio, gestisque & quorumdam fide dignorum assertione comprehendi, vir erat non minus ingenio, quam nobilitate, & potentia præclarus: tredecim millia, quingentos, triginta equites sub se habens, qui ducentos viros de familia sua secum ducens, quorum quinquaginta cum itinerarijs rebus apud Thebaidas dimissis, cum centum quinquaginta completis quatuor mensibus itineris incepti, intrauit Chayrum. Statuto autem die suæ Ambassiatæ expectatus ante auroram à Soldano, euocatus ter per maiores curiæ renuit ire, nisi in die clara dicens se non in tenebris, & latenter, sed palam, & in lucem venisse. Cum autem iuit, fecit secum apportari sedem, in qua Soldano, dum ipsum alloqueretur, consideret. Crucem verò auream super pretiosissimum indumentum latam, longamque ad modum Prutenorum militum, in præsentia eius portans, eiusdem S. Crucis insignijs decoratum equum, pretiosè coopertum conscendens, in munus quoddam mysticum aureum paruum equum, ensem, lanceam, galeam, thoracem, scutum, arcum, pharetram, & decem sagittas, omnia ex puro auro valorem tamen octo millium ducatorum non excedentia, seruosque promiscui sexus, septuaginta eidem ex parte Imperatoris sui obtulit, cum his verbis.

„ Hæc tibi dicit Soldane, poten„ tissimus, & excellentissimus, & glo„ riosissimus Imperator Dominus „ meus Constantinus. Intellexi quo„ niam Ecclesias sub dominio tuo „ consistentes destruxeris, & Christia„ nos tibi subditos valde oppresseris; „ ait enim (vt melius nosti) Propheta „ tuus, quod malum reddatur pro ma„ lo, vnde secundum eum iam possem „ iustè tibi vicem reddere eorum, quæ „ fecisti. Sed quoniam Christus Iesus, „ Dominus meus dicit, quod reddatur pro malo bonum, & sine admo„ nitione correptionis non proceda„ tur ad punitionem; ego pro malo „ bonum reddens, te deliberaui prius „ admonendum: vnde ex nunc con„ testor te, & admoneo cum pace, & „ charitate, quæ per aurum hoc, ne„ quaquam tibi in munus, sed in my„ sterium missum designatur, vt Chri„ stianos omnes sub te oppressos con„ tinuo eleues, & cum omni pietate, „ & humanitate eos tractes, Ecclesiasq; „ dirutas permittas, & iubeas reædifi„ cari. Quod quidem si feceris, sta„ bunt mosquetæ quæ in imperio „ meo sunt, Saracenique mihi subiecti „ piè, & humanè, vt hactenus à me „ tractabuntur. Et hoc aurum tibi „ missum, non conuertetur in aliam „ speciem, nec perdet virtutem suam. „ Sin autem hoc facere neglexeris, in „ chalybem, & ferrum, contra te in„ dubiè conuertetur. Quoniam mit„ tam contra te innumerabilem multitu-

„ titudinem gentium belligerarum, „ diuersè, ferociter, indefessè dimicantium, cui tua paruitas non valebit resistere, cum Admiraldus minor, qui subest Principibus dominantibus sub me, sit longè potentior te, Saracenosque omnes subditos mihi qui innumerabiles pene sunt, in eorum sanguine baptizabo, & mosquetas eorum funditùs destruam; auferam tibi Mecham, & illius, quod veneraris, sepulchrum Prophetæ tui. Tollam ab Aegypto alluuionem Nili, vt simul & ferro, & fame, ac siti cum populo tuo pereas; quæ distuli vsque nunc auferre tibi, propter Ecclesias, & Christicolas, sub tua ditione degentes, ne ipsi simul tecum perirent, aut quicquam sinistri paterentur abs te. Nunc ergo elige, quid magis tibi vis, an quod aurum hoc maneat in sua materia, aut in ferri materiam conuertatur.

Finiente vero Ambassiatore, cuncta eius dicta, quodam magno Saraceno de genere impij Mahometi, quem ad hoc secum duxerat, testificante, & approbante, Soldanus pollicitus fuit se post dies aliquot eidem plene responsurum. Iussitque statim sibi afferri vestem quamdam valde pretiosam, vt iuxta morem suum, continuò indueret, & à facie Principis glorificatus abscederet. Quod ille facere renuens, dixit se nullatenus debere eam super Crucem, aut induere, aut portare, quam Torquiniano suo illic tradidit, subito induendam, fuitque post eius digressum à præsentia Soldani datum generale præconium, quod omnes Christiani benè, & humanè tractarentur à Saracenis, pròvt antea solebant tractari, & nemo eos auderet persequi, aut molestare. In ingressu vero eorum in hanc sacram ciuitatem, factum fuit spectaculum quoddam, satis memoria dignum, & à multis annis simile in Terra Sancta non visum, quoniam gloriosum S Crucis vexillum, coram plurimis, & maioribus Saracenis, fuit extra Ecclesiam S. Sepulchri, per Aethiopes hic residentes, ante suos Ambassiatores personaliter incedentes, cum papilionibus, iubilis, & canticis, iuxta eorum mores solemniter erectum, & apportatum, nemine infidelium illos perturbante. Quibus occurrerunt in apparatu simili cæteræ nationes Christianorum iubilantes, & exultantes, & eorum Principem veluti suum Redemptorem, apud Deum, & homines gloriosè magnificantes. Quæ quidem omnia, Pater Clementissime, quantum cesserunt in Principis sui gloriam, tantum cedunt in Principum nostrorum ignominiam. Hic enim fecit apportari sedem, vt sedens Soldanum alloqueretur, Ambassiatores nostrorum, ante ipsum terram deosculari coguntur. Iste ad impensas Soldani vadit, quo vult, imperans, & Saraceni ipsum comitantur, & venerantur, quoniam Imperatorem illius timent, & illi placere conantur. Nostri vero cum veniunt inter infideles, non se Dominos, sed famulos nominare audent, immò insanos pluries se esse confingunt, ne ab eis offendantur, & incarcerentur, quoniam non timentur ab eis, nec appretiantur. Vnde Ambassiatores magni Hospitalis Ierosolymitani, adhuc in eius arcta, & dira custodia detinentur. Huic etiam cum tota eius familia absque vllo tributo fores Ecclesiæ S. Sepulchri fuerunt reseratæ, nec illas sinebat claudi, quousque omnes nationes Christianorum ingrederentur,

tur, ipse verò vltimus ingrediebatur, nostri autem plusquam tributum soluunt, & vix introire permittuntur: ita vt hesterna die quidam Ambassiator Ianuensium offerens tributum, non fuit intrare permissus. Omnes etiam nationes ex parte sui Principis, salutauit, & cunctis eius nomine, aut eleemosynam, aut munera condonauit, ipsumque omnium orationibus, in discessu commendauit, prò vt de omnibus his, & nonnulis alijs statum huius sacræ domus, & personam meam concernentibus, plenius informabit vestram sanctitatem humillimus seruus eius Fr. Seraphinus socius, & Frater in Christo mihi intimè, & sincerè dilectus præsentium lator. Cui dignetur fidem adhibere eadem sanctitas, eaque sua solita benignitate piæ executioni mandare, quam Altissimus conseruare dignetur fœliciter, & longæue ad ampliationem fidei Catholicæ, & prosperum regimen Ecclesiæ suæ Sanctæ. Ex sacro Conuentu Montis Sion, prima die Februarij anno Domini 1444.

CAP. XV.

Fit Minister Conuentualium Prouinciæ S. Antonij, & Vicarius Generalis totius Ordinis Minor. & quid initio operatus sit.

HIS ita per Albertum patratis, dum ipse seruus Dei in Eugenij Pontificis obsequijs, adhuc Florentiæ detineretur, obijt ibidem anno Dominicæ Natiuitatis 1442. die 2. Feb. Guillelmus Casalensis, totius Ordinis Minorum Generalis Minister, ac tum Pontifex ob singularem suam erga hunc ordinem diligentiam, in commune eius beneficium aliquid præstare cupiens, regesta, & sigilla defuncti Generalis ad se afferri curauit, & grauiores ordinis causas sibi expediendas reseruans, pro alijs communibus cognoscendis quinque discretos eiusdem ordinis Patres deputauit, qui communi consilio cuncta disponerent, & ex his vnum Albertum esse voluit, vt summum apud se religionis, & in agendis, prudentiæ virum. Cœterum ordinariam peculiarium Prouinciarum gubernationem singularum respectiuè Ministris Prouincialibus reliquit, & omnia hæc interim, dum ipse Pontifex ordinis regimini alio modo prouidendum iuberet.

Inter hæc obijt etiam diem suum Dalismanus Patauinus Conuentualium Prouinciæ S. Antonij, seu Venetæ Minister Prouincialis: eaque occasione, mense Iunij, Pontificis iussu, coactis Prouinciæ comitijs, conuenerunt Vocales nonaginta tres, vt Dalismano successorem, ac dignum Prouinciæ Præsulem constituerent. Cum ad electionem ventum esset, præmissis, quæ ex ordinis more, institutisque debebant, mira animorum consensione, & quiete, suffragia sua omnes præter vnum solum, hoc est, nonaginta duo in vnum Albertum, pro Commissarij Pontificij munere, quo in ijs regionibus fungebatur, tunc præsentem contulerunt, & magnæ Prouinciæ S. Antonij Prouincialis Minister canonicè electus est: non maiori bonorum omnium applausu, quam Alberti ipsius planctu, & renitentia.

Eugenio Pontifici nihil rerum ordinis hac electione optabilius nuntiari potuit; qui inde agnoscens omnium, non obseruantum solummodo,

ſed etiam Conuentualium beneuolentiam, & propenſionem erga B. Albertum, & qua ſententia vtitur ipſe Pontifex, magnam ex inde habuit conſolationem, cœpitque intelligete Albertum, præſtante Domino, futurum lapidem illum angularem, qui, quod ſæpe, inquit, & diu diximus optaſſe, nec vnquam conſequi potuiſſe, vtrumque parietem coniunges, & vtraque vnum facies. Cupiebat enim ardenter Eugenius, vt ordo vniuerſus, in plura gubernia, & viuendi normas, quodammodo diſciſſus, in vnum coaleſceret, & ad puriorem Franciſcanæ regulæ obſeruantiam, totus reduci poſſet, ſi quod ſperabat, cupiebatque, Albertus totius Miniſter Generalis ſemel euaderet, cum & Conuentualium ſuffragia iam prona habere, & Obſeruantes citra, & vltramontes, in proximo generali Capitulo conuenturos, id ipſum velle non dubitari poſſe videretur.

Hac ſpe, deſiderioque concitatus Eugenius Albertum, non ſolum in hoc officio miniſterij Prouincialis vltro confitmauit, verum etiam eum loco nuper defuncti Generalis Miniſtri, totius Franciſcani ordinis Vicarium Generalem, vſque ad noui Miniſtri electionem, atque proximi Capituli Generalis, in quo illa electio fieri debetet, Prouiſorem, & Præſidem cum ampliſſima poteſtate, & varijs facultatibus conſtituit, & creauit die 10. Iunij, quæ vt ille facilius præſtare poſſet, cœtum ipſum Patauij in Cœnobio S. Antonij anno ſequenti 1445. die nona Iunij celebrandum decreuit.

Interea totius ordinis ſcripturas, & regeſta, poſt obitum Guillelmi Generalis Miniſtri apud Pontificem diligenter eatenus cuſtodita, Alberto Vicario conſignari fecit, atque ipſe Pontifex Miniſtrorum Generalium ſigilla, tamquam ſupremæ, & plenæ poteſtatis inſignia illi tradidit, ſerui Dei deſiderio concedens, vt illis pro arbitrio ſuo vti, vel non vti poſſet. Albertus autem religioſæ humilitatis nuſquam immemor, quemadmodum ab omni ſuſpicione faſtus, & complacentiæ dignitatis liber erat ita flens, & lugens, & cum multis lachrymis quantum poterat reluctans, ea ſuſcepit, & ſe reuera indignum arbitratus ea plenitudine poteſtatis, eiſdem inſignibus, quibus Seraphicus P. Franciſcus, S. Bonauentuta, alijq; ſerui Dei, & magni viri, in eodem officio conſtituti, vſi ſunt, toto annui ſui vicariatus tempore non niſi ſemel tantum ſigillis vſus eſt, idque tunc vrgente cauſa, vt rebellantis ſubditi, & obedientiam per cauillas effugientis duritiem infringeret, cum, vt ait, indigniſſimum ſit, vt, vnde ipſe gloriam conſequi deberet, inde contumeliam adipiſcetetur: ſuperbi verò ſubditi, ac procaciùs rebellantes, vnde luere pœnas contumaciæ debent, inde commodum impunitatis reportent.

Eodem menſe Iunij Leonellus Eſtenſis, tunc poſt Nicolaum Patrem vita defunctum Marchio Ferrarienſis, priſtinæ curioſitatis tenax, expoſtulaſſe cum Alberto videtur, quod promiſſam iam dudum peractæ à ſe in Aegypto legationis narrationem non miſerit, ſed ſeruus Chriſti, non minùs modeſtiæ ſuæ, & religioſæ humilitati conſtanter inſiſtens excuſauit ſe primùm ab occupationibus impoſiti ſibi negotioſiſſimi muneris, regendæ vniuerſæ Religionis, per quod acerbè luget pro peccatis, inquit, ſuis, & intercepta, ne dicat præciſa ſtudia literarum

rarum, iure quoque suo vsus à prætensæ promissionis, nec legalis, nec absolutæ vinculo reddendæ impossibilitate se soluit. Fatetur quidem, etiam nunc, se habere penè completam epistolam illam, seu relationem, quam peroptabat Leonellus, quæ tamen, etsi prorsus completa fuisset, polienda restaret, & meliùs expectaretur otium, ad eam expoliendam, quam vt inepta prodatur: quod authoritate, & exemplis veterum doctè suadet. Quibus rationibus, ita tunc Principi satisfecit, vt nihil in ea re actum, vel agitatum amplius inueniam, existimemque quod ante dixi, B. Albertum epistolam illam, pro sua modestia prorsum suppressisse, propter causas, in priori sua ad Leonellum scripta, per ipsum fusiùs explicatas.

Maiora Religionis sibi commissæ negotia die 10. Iulij, auspicatus est, per encyclicam epistolam, tunc datam ad omnes totius ordinis Prouinciarum Ministros, & locorum deuotorum, vti tunc dicebantur, seu regularis obseruantiæ Prouinciarum Vicarios: in qua imprimis institutionem sui in vtroque, Prouinciæ scilicet, & ordinis gubernandi officio, & Apostolicam vtriusque confirmationem enuntiat, quam tunc viua Pontificis voce factam intelligo. Nam vtriusque diplomata apud Vvaddingum integrè descripta, posterius expedita fuerunt. Eos deinde, ad quos scribebat, simul hortatur, vt ipsorum vnusquisque exemplo vitæ propriæ, ac mansueta suasione, magis quam coercitione minarum, & cædis, Religiosos sibi subditos ad morum reformationem, & odorem antiquæ sanctimoniæ compellant. Edicit deniq; ordinis comitia generalia pro noui Ministri Generalis electione, per Eugenij Pontificis mandatum, anno sequenti, & proxime futuro festo Pentecostes, infra Octauam S. Antonij Paduæ celebranda, suaque & Pontificis authoritate iubet, vt omnes, pro cuiusque officio, illuc opportuno tempore conueniant.

Inter primas minora, seu peculiaria Prouinciarum negotia tractandi occasiones fuit supplex libellus, ciuiũ oppidi Gaudæ in Hollandia, Eugenio Pontifici porrectus, in quo exponebant se templum, & habitaculum, construxisse in suo oppido pro Fratribus regularis obseruantiæ S. Francisci, cupereque, vt eandem vitam viuerent, eodemque modo regerentur, quibus tunc regebantur, & viuebant Fratres eiusdem professionis, alterius Conuentus, prope muros S. Audomari, Morinensis Diœcesis, non obstante aduerso conatu Ministri Prouinciæ Coloniensis, cui iuxta morem tunc ordinis reliqui fere Belgij Franciscani obtemperabant; quod & Philippus Bonus, Dux Burgundiæ, & Isabella Ducissa, vt illarum Regionum Domini simul orabant. Albertus ergo tam Pontificis, quam sua authoritate Ministro Coloniensi præcepit, vt à Gaudensibus molestandis desisteret, dum causa controuersiæ in proximo Generali Capitulo decideretur. Atque ita factum ciuibus rescripsit per epistolam, ex qua res tota nobis innotuit. Res demum ita constituta fuit, vt Obseruantes locum retinuerint, summo ciuium, & Principum amore, & beneficentia vsque ad annum Christi 1572. quo teste Gonzaga, irrumpentibus aliunde Hæreticis, Fratres expulsi, & ædificia euersa fuerunt, cum tota Hollandia, & nunc annexæ Prouinciæ Christi iugum,

eiusque

eiusque in terris Vicarij, ac simul Catholici Regis obedientiam excutiebant, atque eum potius, vt veri Christiani, intellectum in obsequium Catholicæ fidei captiuare debuissent, hanc ex aduerso in priuatæ perturbationis ergastulo captiuam detinent, maximo suo, totiusque Christiani orbis malo, quod hæresum vbique fructus est.

At Gaudensium, tunc Catholicæ fidei sectatorum, in illius Franciscani instituti viros, ardenti deuotionis affectui satis non fuit, vt suæ ciuitatis locum illis conseruarent, nisi etiam traderent alium, quem Ragusiæ in Dalmatia ipsorum parentes olim ædificarunt, ipsique eo tempore ædificijs instaurabant, & multis beneficijs impertiebantur. Qua etiam de re ad Albertum ordinis Vicarium Generalem scripserunt, & ille rescripsit, hanc etiam causam ad Capituli Generalis dispositionem referendam esse, misso cum literis quodam Fratre Ladislao, cui fidem haberi voluit cætera Gaudanis voce relaturo, quæ Albertus ipse, ad pleniorem eorum satisfactionem disponebat. Sed & literas Alberti ad Ragusæos ipsos, tunc scriptas, de hac ipsorum Cœnobij reformatione intelligi debere, eosdemque Ragusæos id ipsum cupijsse; tametsi ex ipsis literis colligam, confirmat etiam Ladislai, vtpote Illirici, & Sarmatici nominis mentio, tamquam Gaudanorum pariter, & Ragusæorum commune negotium, simul apud Albertum agentis. Quo enim die, ad ciuitatem Gaudanam, eodem ad Ragusæam scripsit, de dispositione, inquiens, Fratrum, ac Monacharum, quæ sanè meo sensu, alia non fuit, quam vt vtrique ad antiquæ districtionis normam, & regularem obseruantiam, pro illius piæ Reipublicæ, & Gaudanorum fundatorum desiderio, reformarentur.

Sub id tempus Ecclesiæ Romanæ, & Eugenij Pontificis obsequijs, sedulam operam in Oriente nauabant Iacobus Primadicius, & Bartholomæus Yanensis, viri ambo regularis obseruantiæ vitæ sanctimonia, doctrina, & rerum agendarum peritia præstantes, quos proinde B. Albertus in Generalibus Comitijs adesse cupiebat, ad magnum religionis bonum (vti tunc sperabatur) conuocatis, quod Eugenius Pontifex peroptabat, cuius idcirco consilium, & agendi modum, Albertus Primadicio confidenter pandit, & vt ambo maiori cum honore, & suffragij authoritate, in Comitijs comparerent; alterum Romaniæ in Græcia Ministrum Prouincialem, alterum Custodem eiusdem Prouinciæ instituit, ac interim Iacobum confirmauit in officio Commissarii sui super aliis locis Orientalibus ordinis, in epistola nominatis, præscripta illi prudente agendorum instructione.

Tum etiam occasione reditus in patriam venerabilis Viri Fratris Roderici Hispani, scripsit Albertus ad Regem, & Reginam Castellæ, significans Eugenii Pontificis animo inhęrere, vt totam Seraphicam Religionem ad instituta veteris obseruantiæ, quantum posset, reformaret, ipsique videri tanti boni initia iam posita fuisse, cum Albertum ipsum Vicarium Generalem, totius ordinis instituisset; sed quoniam, vt ait, multa ipsi (sibi Alberto) deerant, quæ opus ingens, si id perfici possit, desiderat; tunc restare, vt Reges afferant quod deerat. Rogat demùm, vt Fratri Roderico cuncta illis relaturo fidem indubiam adhibere velint; quemadmodúm

modum eum, vt Patrem, Rex, & Regina venerabantur.

Inter hæc à conciuibus, & contribulibus suis, Prioribus & communitate oppidi Sarthiani literas accepit, per ipsorum conciuem, & Nuntium, quemdam Fratrem Iacobum; quibus indicabant, quanto ipsi gaudio, & lætitia exultarent, audito, eum totius ordinis Generalem Vicarium institutum fuisse, quantumque ipsis complaceret, si quidpiam nuntium concernens expedire vellet, quibus breuiter, & absque omni ostentatione, vt Patribus optimis rescripsit, ipsorum erga se dilectionis affectum, & omnis honestatis suæ gaudium, sibi ignota non fuisse, nec se de illis dubitare potuisse, gratias pro ea re Deo, & B.Mariæ Virgini agens, & quoniam commisso sibi officio, se imparem agnosceret, ideo se ipsorum precibus commendauit. Fauoris autem pro illo fratre petiti prouisioni debitæ instituturum pro charitate quam illis debebat.

Tum Sanctus Bernardinus Senensis apud Eugenium Pontificem, & si illibenter, sed pro venerabilissimi viri reuerentia acceptantem, deposito humiliter officio Vicarij generalis obseruantum Cismontanorum ad antiquum suum cœnobiolum Capriolæ iuxta Senas secessit; vt sibi, Deoque, & verbo Dei populis annuntiando liberius deinceps vacaret. Albertus autem indignum iure merito reputans, vt vir eximius, ac tota Europa celeberrimus, humilis tunc locelli ordinario superiori subesset; quibusdam, inquit, relationibus, & iustis, ac rationabilibus causis, animum meum mouentibus, te de cuius probatissima vita, ac vulgatissima fama, ac miro religionis zelo, cæterisque virtutibus quibus te Altissimus mirifice decorauit, longa & veteri experientia sum plenissimè informatus, meum Commissarium, cum omni plenitudine potestatis, instituo, ac institutum denuntio per præsentes, in loco nostro Capriolæ prope senas, & fratribus commorantibus in eodem: dans tibi per præsentes, plenam, & liberam facultatem visitandi, publicè, & priuatè tam in capite quam in membris dicti loci, & omnia alia, & singula faciendi, quæ ego ipse facere possem si personaliter interessem, salua in omnibus authoritate Vicarij Prouinciæ cum præsens existeret, in loco prædicto.

CAP. XVI.

Regiminis obstacula reperit, & qui se in illis gesserit.

Isdem fere diebus, quibus B.Albertus hos, aliosque fauores, pro ratione sui muneris adhuc Florentiæ residens, dispensabat, molestissima nuntia, & non ordini solum, sed & Ecclesiæ Vniuersalis vnioni, & paci perniciosa inaudiebat, hęc vltra, illa etiam citra montes agitari. Quapropter se vtrisque medendo imparem reputans, B.Ioannem Capistranensem in partem grauissimi oneris subleuandi assumpsit, eumque commissarium suum, visitatorem, & reformatorem, in Prouincijs Turoniæ, Franciæ, Burgundiæ, Angliæ, & Hiberniæ, alijsque Vltramontanis instituit: & reluctantem coëgit, vt graue hoc munus obiret. Probauit factum Eugenius Pontifex, & Kalend. Septemb. fuso diplo-

plomate muniuit, iniungens, vt illarum partium Fratres, qui Principum metu, & Basileensium suadelis Felici Pseudo-Pontifici parebant, vel pro propriis affectibus Alberti Generalis eludebant mandata, vel authoritatem non verebantur, ad sui veri, & vnici Pontificis cultum, & vnius Vicarij Generalis obedientiam reuocaret, ad quæ suauiter, & ex officio peragenda, amplissima potestate, plurimisque, & magnis facultatibus illum donauit, in diplomate fusiùs expressis. Etenim tunc etiam accidit ingens malum, quod Pontificia schismata religiosis ordinibus, & Ecclesiasticis personis inuehere consueuerunt, vt qui Reges, vel regionum Principes Pseudo-Pontifici adhærerent, aut se veri legitimique Pontificis obedientiæ subtraherent, ij Religiosos, & Clericos, in ipsorum ditionibus degentes, vel vi, vel errore post se traherent: vt non solum Pontifici, sed & suorum ordinum, & Ecclesiarum Præsulibus aduersum Pontificem, quamuis verum, agnoscentibus, obedientiam negarent, aliosque sibi per schismatis corruptelam Pseudo-Pontificum authoritate præficerent.

Ita hac turbulenta tempestate, qua Minorum ordinem Eugenii IV. legitimi Pontificis authoritate regebat Albertus; Basileensium quorumdam animositate erecto, aduersus eundem Eugenium Idolo, constitutoque sibi Antipapa sub Felicis V. nomine, Amadæo Sabaudo, inter eius sequaces, famosus fuit Frater Mathias Doringus Prouinciæ Saxoniæ Minorum Prouincialis Minister, qui quamquam Encyclicas, quarum ante meminimus, Alberti literas accepisset, nihilominus Virum Sanctum, & legitimum totius ordinis Primicerium, ne responso quidem dignatus est. Verum ita hoc schisma hominum sensus vel affectus ita disiunxit, vt alii Eugenio, & vnicè vero Pontifici constanter adhærerent; alii solius Amadæi Pontificium, pro Concilii prætensa potestate pertinaciter tuerentur; alii ipsi Concilio addicti, à Pontificatus quæstione tamquam neutrales abstinerent. Atque multi Matthiam in secundis, & qui magis illi fauebant, in tertiis numerabant, S. Theologiæ Magistrum, natione Germanum, & hominem doctrinæ fama, vel inde celebrem, quod aduersus Pauli Burgensis additiones, ad Nicolai Lyrani in vtriusque testamenti sacros codices glossas, replicas, vt vocabat, ediderit, Atque hunc, pro hac fama, & authoritate Prouincialis, quæ tunc perpetua erat, alii quidam in Germania sequebantur.

Albertus igitur tùm zelo, studioq; pacis, & vnitatis Ecclesiæ, tùm pro fraterna erga Matthiam ipsum charitate, & paterna cura salutis, & famę commissæ sibi totius religionis èrrantem ouem, per secundas peculiares literas ad gregem reducere satagebat, quibus hominem obsecrat, hortatur, & modestè non minus, quam fortiter, inctepat, monetque, vt allata in Italiam schismatici criminatione, & fœda infamia, si falsa fuerit, se purget, sin vera, per pœnitentiam salutarem efficiat, vt Seraphica Religio, & Romano Pontifici Canonicè electo, ex Regula S. P. Francisci specialiter subiecta, reperti filii lætitia efferatur, nihilque interesse demonstrat, siue Matthias Eugenii Pontificis obedientiam excusserit, siue re ipsa eum non audierit, siue vacillando, non colat, eumque ad Paduana ordinis comitia amanter denuo inuitat, vbi illum cha-

ritatis amplexu se excepturum sperans, epistolam claudit.

Verum his amanter, & religiosè pro officio suo præstitis, vir Beatus apud Matthiam nihil effecit, quòminus ille in sua duritie persistens, anno sequenti, cum iusta ordinis comitia Patauii celebrarentur, Bernę in Heluetia, sub pedibus Basileensium, in quodam Schismatico conuenticulo, se Pseudo-Ministrum Generalem ordinis eligi permisisset, eoque officio in obedientia Felicis Antipapę per annos inde sex, seu vsus, seu abusus est, donec non minus, quam Felix ipse, & Basileensium cœtus (quorum potentia nitebatur) potentia sua, & subditorum numero decrescens Ministri Prouinciæ Saxoniæ titulo, seu simul cum vano Generalis nomine retento, seu tunc postliminio resumpto contentus esse debuit, eoque solo se subscripsit publico instrumento anno 1455. Calixto III. Pontifici porrigendo, quod apud Vvaddingum, & anno historiæ descriptum est, & à Matthia, alijsque subscriptum.

Alia minoris momenti, sed quod ad ordinis peculiare regimen attinet, non minoris molestiæ, ad Albertum tunc allata fuerunt: ex magnis Conuentibus Parisiensi, & Paduano. Ibi enim quidam Fr. Ioannes Prouinciæ Burgundiæ Baccalaurei formati titulum, & locum sibi contra fas vsurpabat, & Vicarij Generalis iusta mandata, eo prætextu inter alias cauillationes eludebat, quod in mandatorum tabulis non esset appositum sigillum officii, quasi inde sibi persuadens, vel aliis persuadere volens, Alberti authoritatem, eo minus plenam, & legitimam esse, quod authoritatis insignia, vel non esset adeptus, vel illis vti nou auderet. Scripsit ergo ad Conuentum propria manu, & literas totius ordinis sigillo muniuit, quo hac sola vice pro modestia sua, sed vt ante diximus necessitate coactus, vsus est.

In iis verò literis S. obedientiæ præcepto Patres Conuentus obstrinxit, vt pro Eugenii Pontificis reuerentia, pro suo ipsius honore, pro disciplina morum, & zelo Religionis Genesium Parmensem iam dudum legitimè institutum, & à se Vicario Generali confirmatum in Baccalaurei formati, pro cursu in Conuentu Parisiensi prælegendo, officio, & loco constituerent. Iniustum autem, & Contumacem vsurpatorem ab iisdem officio, & loco, & si ipsis videretur, etiam à Conuentu amouerent, ac si Capistranus pro suo munere præstando, Parisios veniret, illum sibi in agendo negotio addere non grauarentur; vt & ab ipsis, & ab eodem Vicario Generali, videatur pro suo merito honorari.

Paduæ verò tunc fuerunt aliqui illius Prouinciæ, cuius ipse seruus Dei peculiari regimini præfectus erat, qui ipso apud Pontificem non adeò procul absente, vt inuocari non posset, se inuicem falsis criminationibus apud sæculi potestates deferebant. Id etiamsi Albertus Religioni dedecori esse, & authoritati suæ non parum derogare cognosceret; pro sua tamen moderatione, non alia pœna tunc plexit, quàm quod paternæ monitionis epistolam, ad S. Antonij Conuentum dederit, in qua audita deplorat, queritur, & ad meliora hortatur; reliquum remedium præsenti sibi, tunc futuro causæ cognitori, reseruans. Interea iustitiam in malo perseueraturis minatus: ijs verò qui resi-

resipiscerent, & pacem, charitatemq; colerent, clementiam, & gratiam.

Vltimis autem diebus, eiusdem mensis Augusti, quo ita Florentiæ scripsit Patauium peruenit, & re probè cognita, reperit remedii difficultatem in temporalium Dominorum potentia sitam esse, qui reæ partis patrocinium susceperunt, atque adeo acerbiora bella sibi cum illis assumenda fore, si falsos Fratrum suorum accusatores, qui totam Prouinciam turbabant, vel leuiter punire, vel vt morbidum pecus ab innocuarum ouium sano grege segregare tentaret. Qua propter per literas die prima Septembris Paduæ datas, Eugenium Pontificem totius rei certiorem reddidit, vt Apostolicæ potestatis suæ opem adferret, simul suggerens prudentem modum, quo id suauiter fieri posse videbatur.

Ad vltimum diem sequentis Ianuarii, Philippus Maria Mediolani Dux, & Borsius Estensis Ferrariæ Princeps pari, & simultanea instantia Albertum rogarunt, vt Bernardinum Senensem ad suam cuiusque Ciuitatem sacro sermone, per imminentis tùm Quadragesimæ tempus erudiendam mitteret. At ille quod postulabant adeò dextrè vtrique pro ipsorum reuerentia, concessit, vt Bernardinum à neutro petendum persuasisset, si rationes ipsius consulere vellent: nam sanctum virum Patauinis, etiam ipsius Vicarii Generalis sponsione, pro publica concione facta, iam obligatum esse, nec temporis angustiam concedere, vt alium in eius locum Paduam vocaret, cum omnes ordinis per Italiam concionatores, certis pariter ciuitatibus obstricti fuissent. Sed quod amplius erat, Bernardinum sibi Paduæ pro comitiorum Generalium ordinis rebus disponendis summè necessarium fuisse, nec in tota Italia suppetere, qui ipsius in ea re partes agere posset, in hunc sensum reuerentem epistolam ad Philippum dedit, eiusque exemplum cum adiuncta breuiore, ad Borsium misit, quo vtrique Principi satisfactum fuit.

Ex illis interea Prouinciæ turbatoribus, aut alibi insolens quispiam, quem Beatus Pater, vel pœnarum fræno, ad frugem reducendum censebat, duos Ecclesiarum Præsules interpellauit, Alberti amicos, & apud Eugenium Pontificem potentes, Christophorum Garetonum Episcopum Coronensem, & Christophorum à S. Marcello Episcopum Ariminensem. Sed quoniam Coronensis extorquere magis, quam exorare gratiam, aut non iustam causam velle visus est Albertus iudicii sui æquitatem ex aduerso fortiter, etsi etiam pro Præsulis reuerentia suauiter tutatus est; seque in ea causa nihil egisse quod non consuluisset ratio, non probassent testes, non iussissent leges, & satisfecisse se vtrique Præsuli existimasset, quod hominem magno supplicio plectendum, omni pœna subtraxisset, nec non vt eum ad eandem regionem iterum dimisisset, vbi eius flagitia ad ordinis ignominiam nota fuerant. Ariminensi verò, qui religiosius partem suam egerat, scribens sic incipit. *Modestia literarum tuarum, Venerande Christi Antistes, qua me grauiter, vt te decet, & sine vlla culpa iactantiæ, immò cum merito pietatis orasti, vt Fratri N. quantum pateretur iustitia, misererer. Hoc sane meretur, hoc exigit, & pene extorquet, vt si fieri potest, maiore tibi modestia respondeatur, quàm à me flagitaueris*, deinde iudicii sui,

maio-

maiorem misericordiam, quàm iustitiæ rigorem, & hominis probatam indignitatem exponit. Rem denique totam, considerata causa, pro ipsius pii Præsulis arbitrio, se acturum promittit, nec aliud lucratus est reus, quam vt quos prius pios intercessores falsis informationibus asciuerat, iustos deinde desertores probarit.

Per primi hominis lapsum, & superbi Sathanæ malitiam, id vitii humanæ naturæ inditum est, vt soleant qui culpa sua cadunt, ne iustè incusati videantur declinare cor suum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Mulier, quam dedisti mihi, serpens decepit me. Qui causa in iudicio decidit, vel à iudice se satis auditum non fuisse, vel actores suos non rectè rationes deduxisse contendit. Miles transfuga de illis, quos deserit ea hostibus refert, quæ fugam suam honestare, iisque gratam reddere possint. Catholicæ fidei & Religiosorum ordinum Apostatis antiquum est, ea Ecclesiæ, & ordinibus errores, & vitia vel omnino affingere, vel malignis coloribus ita depingere, vt eorum odio, & veritatis, veræque religionis zelo, se ad iustam fugam coactos esse persuadeant.

Erant tum inter eos Alberti subditos, de quibus agebatur, varia hominum genera: multi boni, doctique; nonnulli mali, & indocti: quorum omnium virtutes, & vitia in sex classes per ordinem distinguit, vt qui se erga vnamquamque gereret, intelligeretur. Ac postremo loco quorundam Magistrorum, qui sanæ doctrinæ penitus ignari, nec vita laudabiles bonos contemnebant, malis malo exemplo præcellebant, & spernentes maiorum scita, nec Deum, nec homines vereri videbantur. Ex his vnus qui honores superbè nimium ambiens, quod ab ipso Generali Prælato non potuit, quia indignus erat, vllis artibus extorquere, ad gentes se transferens à Schismaticis se facile obtinuisse gloriatus est. Hunc ille neque carceribus, vt pro tanti errati merito iustè poterat, nec regulari vlla disciplina plectendum aflixit, sed eum solummodo non sua sponte, sed Eugenij Pontificis mandato, gradu malè acquisito priuauit, & abiecit magisterio. Iste vero, vel alij vitio suppares ira perciti, nec aliam vindictæ viam sibi relictam videntes, viri sancti famæ detrahere conati sunt: tamquam qui quosdam ex Fratribus grauiter insectaretur, qui in ipsius electione ad ministerium Prouinciæ S: Antonij sua suffragia negarunt, & præterea magistros nonnullos Sacræ Theologiæ fastigium profitentes insolenter aspernaretur, atque abijceret, & gradum honoris, & dignitatis eorum nihili pendat.

Res ista ad Poggij Florentini aures peruenit, & ille veteris amicitiæ, & curæ memor, quam semper de Alberti fama gerebat, etiam cum in eius consodales nimium inueheretur, sed illum nominatim eximens, Albertum per S. Bernardinum monuit, vt sibi ipsi prospiceret, *cum non desint*, inquit, *qui siue à tergo, siue palam eum mordeant*. Albertus ergo & internæ suæ innocentiæ, & externæ famæ diligentissimus custos, Poggio per literas gratias primum agens, atque in ipsius persona reliquos docte simul instruens, qui se cum amicorum, bonorumque virorum obtrectatoribus gerere debeant; duo illa deinde obloquij capita ita diluit, vt non solum falsissima esse, quin potius aduersa verissima, certissimaque demonstras-

set,

ſet, vt ex eius ad Poggium epiſtola clare liquet.

Inter illa Scipio Mainentius, Epiſcopus Mutinenſis, vir virtute, & literis excultus, & Eugenio Pontifici charus, Albertoque amiciſſimus, eum rogauit, tanqnam eius honeſtandi cupidus, vellet ſibi areana ſua vt amico, fidenter pandere, quę humanam tentationem vocauit, & ambitum alicuius dignitatis intelligi voluit. Id neglexit Albertus; at Scipio ſecundis literis Albertum arguere viſus eſt, quaſi ſibi ſinceriſſimo amico diffideret; Albertus autem, vt virum religioſiſſimum, & ſtatus ſuæ humilitatis tenacem, ac minimè ambitioſum decebat, reſcripſit per epiſtolam, quam de ambitu dignitatis prænotauit, in ea enim doctè, breuiterque per ſanctorum patrum authoritatem, & exempla demonſtrat, dignitates nulli tam ambiendas, quam timendas, & fugiendas eſſe, nec ſe illas ambire: ſe quippe, vt illos, non credere, curam regiminis abſque animæ periculo geri poſſe, præſertim cum ab ambitione veniret; ſibi verò nullam cauſam potiorem eſſe, quam animæ, atque adeò ſe in priori deliberatione perſiſtere, vt omninò velit, nihil de hac re, vel ſuo, vel alieno ſtudio ſibi quæri, aut ſolicitari quibus nos in eiuſdem epiſtolæ notis, pauca quædam, ſed notatu digna exempla Sanctorum, doctrinaſq; ſubiunximus. Nec ipſum Albertum in vtriſque infimum, aut minus elarum cenſemus, tùm doctrina in ipſius epiſtolis paſſim conſtanti, tùm exemplis reluctandi dignitatibus, quas intra ordinem conſecutus eſt, vel conſequi poterat.

Atque in adepto vtroque munere Miniſtri Prouincialis, & Vicarij Generalis totius ordinis ità ſe geſſit, vt nemo bonus, de ipſo conqueſtus fuerit. Nam illum vnum, non plures, qui initio electionis eius, in Miniſtrum Prouinciæ ſuffragium negauit, ſed mox in ſententiam reliquorum ocius ſpontèque conuolauit, præ cæteris omnibus, illi amicitior fuit, non (inquit ad Poggium ſcribens Albertus) qui fauentibus aſſenſus eſt, plus delectat (ita me Chriſtus iuuet) plus illum diligere, qui diſſenſit, nam is eſt, qui cum mihi locum, mea humilitate digniſſimum, hoc eſt Chriſtianæ humilitatis, quantum in ipſo fuit, diligentius procurauit, merito vitam omnem, ac meam ſalutem inter varia rerum diſcrimina fluctuantem, tutiſſimo portu religioſæ ſubiectionis locaſſe putandus eſt.

Reliqui verò, vani huius mei honoris tamquam leuiſſimæ nebulæ; pernicitèr tranſeuntis (quamuis illorum tantæ in me beneuolentiæ, quæ putatur, ingratus eſſe non debeam) non me tamen ita afficiunt, non me trahunt, non capiunt ad ſeſe, cum illi quidem, etſi me incerta quadam gloriola honorant, certo pene periculo, vnde & magnorum plurimos corruiſſe comperimus, pendula ſalute, me locant. Malos autem tanta moderatione, & clementia regebat, vt indignum illum, & à Schiſmaticis graduatum, non alia pœna plecteret, quam vt eum, idque iuſſu Pontificis gradu Schiſmaticè obtento deponeret, nec, vt ante diximus, ipſo ſigillo ordinis, toto illo Vicariatus generalis annuo tempore, pro ſua modeſtia, & fuga faſtus, vſus eſt, imo ordinem ſanctiſſimè, & prudentiſſimè rexit, vt illius temporis monumenta teſtantur.

CAP.

CAP. XVII.

Quid egerit in Comitijs Patauinis Ordinis:quidue Pontifex inde statuerit.

ADuenit tandem tempus celebrandi ordinis comitia, per Eugenium Pontificem indicta ad nouum Generalem Ministrum defuncti ante annum Guillelmi Casalensis loco eligendum, quando ex vniuersa Religione Paduam conuenerant, in vnum locum, sed non in vnam sententiam Fratres obseruantes, & conuentuales, bis mille, quibus B. Albertus pro suo munere, necessaria omnia abundanter prouidit. Ventum denique ad rem, vt fieri solet, præmissis quæ ordinis iura decernunt in ipsa vigilia Pentecostes, anno 1443. & Albertus, vt erat illius Prouinciæ Minister, in qua Capitulum celebrabatur, ac totius ordinis Vicarius Generalis, & Capituli Prouisor, ac Præses ab Eugenio Pontifice specialiter delegatus, ad considentes Patres in plenis comitijs, Latino sermone, ac pro pondere causæ morali, ac laconico magis quam culto, & Rhetoricis pigmentis vago grauiter, & piè perorauit, & hortatus est, vt virum integrum, & necessarijs partibus, quas sigillatim exposuit, insignem ad communem vtilitatem Fratrum, iuxta Franciscanæ Regulæ præscriptum eligerent, seruatis, quæ ad id necessaria sunt, pace, veritate, charitate, idque non coactè, nec sinistra vlla intentione, sed spontanea conscientia ad ordinis decus, necessariam conseruationem, & vbi opus esset, restaurationem, ad gloriam Dei, & Sanctorum, quos per litaniam quandam inuocat, ipsius Matris Ecclesiæ, & Eugenii Pontificis lætitiam, & satisfactionem. Obseruantes, pro promouenda reformatione Albertum ipsum cupiebant Ministrum Generalem, nec pauci conuentuales in ipsum proni erant, cum satis ipsis innotuisset Apostolicum breue, quo Eugenius se id ipsum cupere, clarè manifestauit.

Sed quoniam in rebus humanis, quæ præsertim à mixta multitudine dependent, eadem ipsa, quæ natura sua, prodesse deberent, inordinato abusu, non raro nocent. Classis malorum quorumdam cum B. Alberti personæ, & dignitati nihil palam obijcere possent rem suam tumultu, & seditionibus agendam censuerunt. Tales igitur turbas concitarerunt, quibus orbem offendissent, si ipsius B. Alberti consueta modestia, & contemptus dignitatis, ac S. Bernardini Senensis præclara sanctimonia, prudentia, & odium turbarum, non attulissent remedium. Etenim ambo in quemcumque vnum idoneum vltro consenserunt. Inter has turbas, electus est Antonius Rusconius Nouocomensis Sacræ Theologiæ Magister Conuentualis, vir alioquin Maiorum sanguine, & propria doctrina, alijsque dotibus clarus, cuius nobilis familia Franciscano ordini semper addicta fuit. Is Albertum etsi renitentem, in Prouinciæ S. Antonij administratione illicò confirmauit.

Eugenius interea Romam reuertens, moram Senis trahebat, quo ad eum conuenerant, vtriusque cœtus præcipui Patres, actorum rationes reddituri, sed delata electio cum Alberti

berti exclusione adeò displicuit Pontifici, vt electum gradu deposuisset, nisi, vt antiqua monumenta produnt, Alberto ipso suadente, timeret Philippum Mariam Mediolani Ducem, sibi nuper conciliatum, non ęqui consulturum, vt ipsi subditus, vir doctrina, & sanguine clarus, à consodalibus dignitate donatus, non sine famæ iactura detruderetur.

Eugenius his rationibus persuasus, Antonium in Ministri Generalis officio confirmauit. At vt obseruantum statum securiorem redderet, parum admodum potestatis in eos ipsi reliquit, nam consultis Cardinalibus quibusdam, ipsiusque ordinis Conuentualium præcipuis Magistris, & Prouinciarum Ministris consentientibus iniunxit, vt citra montes Ioannem Capistranensem, & vltra Ioannem Maubertum Generales Fratrum Obseruantum, & Clarissarum ipsis adhærentium Vicarios institueret, concessa omni plenitudine potestatis, quæ sibi ipsi Generali Ministro alioquin competeret, atque inter alia, vt Fratres Conuentuales, ad obseruantiam se transferre, & regulariter viuere, veraciter cupientes, de Prouincialium Ministrorum licentia recipere possent, & propria comitia tam Generalia, quàm Prouincialia, cum opportunum videretur, celebrarent, cum aliqua tamen dependentia ab ipsis Generalibus, & Prouincialibus, respectiuè ipsorum Conuentualium Ministris. Et hanc institutionem, & authoritatem, vtriusque Vicarij Eugenius Pontifex diplomate suo, insertis Generalis Ministri patentibus literis, motu proprio, & ex certa scientia approbauit, eandemque authoritatem deinceps tam constanter sustinuit, vt Obseruantes in ea proficiendo perstiterint, donec postea per Leonem X. in eo statu regiminis, tam ipsi, quam Conuentuales, postea constituti fuerunt, in quo hodie, magna vtrorumque quiete, & charitate perseuerant.

CAP. XVIII.

Quid post res Comitiorum Senis compositas fecerit Albertus.

IN illo congressu Senensi, memor sociorum, qui ab ipso ad Aethiopes, Indosque destinati, à Saracenis captiui tenebantur, de ipsorum redemptione oretenus egit cum Eugenio Pontifice, significauitque superesse sumptibus Capituli Generalis Patauini aureos nummos quingentos, qui, si ita Pontifici placeret, in eorum litrum impendi possent. Annuit Eugenius, addita maiore summa, quantum necesse foret. Albertus ergo die 4. Iulii literis scriptis ad Ioannem Martinum Venetum, illum quem diximus Terrę Sanctæ Procuratorem, seu Sindicum Apostolicum constitutum fuisse, qui tunc fortè in Cypro, vel alio Orientis loco degebat, narrat Pontificis in ea causa prouisionem, eiusque Decreto venerandum Presbyterum Ioannem de Morostica, crastina diei illius qua ipse scripsit, Senis Venetias abire, Aloysio, Ioannis Martini fratri pecunias delaturum. *Ac tu vero*, inquit, *studium, & diligentiam adhibe, vt Fratres prælibati minori, quo possunt pretio redimantur, quod si per Dei prouidentiam, de carcere liberati, vel aliter iam sublati de medio reperiantur, certiores nos, & Aloysium, Sanctitatemque Domini nostri reddere procurato, vt pecunia illa in aliquod pium opus, secundum beneplacitum*

placitum Domini nostri, possit erogari.

Neque verò dilectorum, sanctorumque sociorum tam negligens erat Albertus, vt de eorum redemptione, tunc primum cum Pontifice tractasset, sed anno præcedenti 1442. cum eorum captiuitas, & extremæ calamitates certò illi notæ fuissent, literas ad eum dedit Venetiis die 24. Octobris, quamuis, vt in notis aduertitur, per lapsum amanuensis anno 1443. subscriptus fuerit, cuius clausulam hic exhibemus. *Postremo loco clementiam tuæ Sanctitatis exoro, vt Fratres illos ex nostro ordine, à tua Sanctitate ad grandia fidei negotia missos, sed certa Theucrorum captiuitate interceptos, & interceptione ipsa captiuos, Beatitudo tua non æstimet relinquendos. venit autem mihi in mentem Petrum illum, qui pridem profecturus erat in Græciam, pro illorum salute, qui iam diu fidei nostræ suspirant, plusquam dici à me possit, futurum idoneum, ad Fratres prædictos è manibus Theucrorum eripiendos, cum & linguam illorum infidelium probè calleat, & in eisdem Prouincijs habeat parentes captiuos, tantum illi adsit, idonea facultas pecuniarum, quas nec multas oportere esse existimo, cum magis ingenio, & astu quodam diuinæ prudentiæ quam magno ære captiuos illos arbitrer liberandos. Dominus te tueatur Omnipotens, B.P.* ex Venetijs 24. Octobris 1443.

At cum tunc nihil actum fuisset, vel quod pecunia parata non esset, vel ob aliam causam, Albertus iterum Senis Pontifici præsens, & pecuniam illam promptam esse sciens, satis opportunè captiuorum causam exposuit, & rem, vt iam dictum est, facile obtinuit. Nam Ioannes Martinus negotium tam solerter egit, vt in captiuorum litrum expensis tantummodo quadringentis aureis, fratres ipsos saluos, & incolumes, in Italiam remiserit præter vnum, qui per captiuitatis ærumnas, in carcere extinctus inter sociorum manus, purissimum spiritum Christo Redemptori reddidit. Erant autem alij superstites, B. Thomas Florentinus, vir sanctissimus, & plurimis miraculis in vita, & post obitum clarissimus, cuius vitam virtutibus etiam admirandam descripsit Vvaddingus tom. 5. ad annum 1447. aliisque eius socii duo, qui tres sani, & salui Romam appulsi sunt, maiori Pontificis, aliorumque quam ipsorum lætitia, qui nimirum amarè lugebant præreptam sibi coronam martyrij, pro qua tanto tempore inter diros cruciatus, ærumnasque, quas Vvaddingus eo loco refert, constantissimè decertarunt,

Inter hæc imperium Græcorum, & Hungariæ, Cyprique regna Saraceni, tùm formidabili potentia, & simultaneo impetu effusis agminibus impetebant, quibus occurrendum censuit Eugenius Pontifex, & conuocatis Christianorum Principum auxilijs, magnas ipse copias terrestres, maritimasque comparabat, quibus in sacrum bellum comgregandis, parandisque stipendijs, viros graues ad præcipuas Europæ partes misit. Atque hos inter Albertum absolutis comitijs ordinis, Vicarij Generalis officio perfunctum, & Iacobum Picenum, Nuntios suos, ad Prouinciam, totumue Patriarchatum Aquileiensem, in idipsum opus amandauit: vbi inter alias copias, in mari Adriatico, & alto-

alteras in Hungaria medij, vtrisque præsto essent, dato amplissimo priuilegiorum, & facultatum diplomate, Quinto Kalend. Iunij, deinde sub anni finem Alberto in mandatis dedit, vt Fratri Iacobo Primaditio, quem nuper Constantinopolim amandauit in illius imperialis Vrbis, & altero Caffæ cœnobijs reformandis, auxilia necessaria contribueret.

In illis literis, quibus captiuorum Fratrum Redemptionem Pontifici commendauit, ab Alberto Dulcetto voce, & frequentibus literis flagitatus, rogauit Eugenium, vt Conuentui Ferrariensi S. Dominici ad arctiorem disciplinam redigendo prouideret, & Ciuitatem Assisij, Seraphici Patris Francisci matrem, & ordini addictissimam Pontifici enixè commendauit, vt eam liberaret, ab aliquo periculo, in quo tùm constituta ferebatur. Inaudiens etiam quosdam apud Pontificem instare, vt literas Apostolicas, quas iam vulgato nomine mare magnum appellamus ab ordine nostro prorsus aboleat, quod ne fiat grauibus argumentis, per aliam epistolam, eodem die Venetijs datam, suadet, & humillimè rogat. In ea Prouincia Veneta etiam anno sequenti mansisse Albertum, reperio in literis die 7. Aprilis Paduæ ad Pontificem scriptis, in quibus Tusciæ Ministrum, studiosum regularis obseruantiæ fautorem, eidem Pontifici seriò commendat. In fine tamen anni, vel initio sequentis 1444. ad Insubres migrasse monstrant epistolæ, quas ad Thomasium Bibium Cypri Regis medicum scripsit, Mediolano 3. Id. Februarii, & 20. die Maii, aliæque ad alios.

Nullum officium religionis, nulla Pontificiæ iussionis imposita negotia B. Virum à diuini verbi prædicatione ferè, vt diximus quotidiana, detinere potuerunt, in quo munere cum Insubriæ agrum hoc tempore percurreret Albertus, restitutis viribus post diuturnum languorem, qui eum integro anno afflixit, per quem ei præ valetudine vix viuere licuit, sub anni 1444. finem, Brixiam profectus est, quo ante octo circiter annos, prius à Francisco Barbaro, illius Vrbis tunc præside venire rogatus est, vt ciues periculosa simultate inuicem diffidentes ad pacem, & concordiam per Euangelica documenta reuocaret. Cumq; per eas, quas diximus, occupationes accedere non potuisset, nunc rem tam fœliciter exegit, vt prius in se mutuo feros, in eum animum diuinitus induxerit, vt maiores ciuitatis, & natu, & authoritate omnes, præter perpaucos reprobos, cum Fratribus conciliari vehementer expeterent. Sed ne ipsa paucorum malitia in alios aliquando diffunderetur effecit, vt pacta pacis in publicas tabulas redigerentur, easque misit ipse Albertus ad Barbarum, tunc Venetiis agentem, vt Veneti Senatus consulto perpetuæ legis robore inuiolabiles fierent, scripta ad ipsum epistola 5. Idus Ianuarii anni 1446. ex qua hæc nobis innotuerunt.

Nec pacem tantum, sed & pœnitentiam, & vitæ sanctioris desiderium ciuibus inculcauit, vt inter alia virgines, & viduæ supra quinquaginta nobiles, & graues decreuerint, terrenis facultatibus, & illecebris abdicatis, sub S. Claræ regula, in perpetua clausura viuere. Senatus Brixiensis pio operi ineundo adiudicauit Hospitale pauperum S. Mariæ de Serpente; scripsitque Albertus ad Eugenium Pontificem, & ad Flauium Blondùm

amicum suum, Eugenio à secretis, vt non solum Hospitale, sed vicinam domum, & sacellum S. Crucis, & aliæ quædam Cluniacensium, & humiliatorum regularium bona Pontificio diplomate, in eundem vsum concederentur. Annuit Pontifex diplomate dato, modo legitimi possessores consentirent. Adeòque creuit illius instituti apud Brixianos veneratio, & amplexantium multitudo, vt secundum eius monasterium illis capiendis, anno proximè sequenti fundare oportuerit.

Albertus deinceps, quamquam sexagenario maior, eodem tamen animi vigore, & feruore zeli salutis populorum, eadem austeritate vitæ, eodemque in finem seruandi rigore, & infatigabili laborum tolerantia, & constantia propositi, per Lombardiam vniuersam discurrendo, nunc Mediolani, nunc Bergami, nunc Cumis, nunc Bustis, & subinde alibi prædicabat, & magistri sui S. Bernardini exemplum sectando gloriosissimi Nominis Iesu venerationem, & cultum, Pontificijs oraculis iam tum approbatum feruenter populis inculcabat. Hortabatur quoque, vbi idoneum videretur, vt publicæ domus hospitales pro pauperibus infirmis, senibus, & expositis pupillis erigerentur. Certè in epistola illa, in qua Eugenium Pontificem orat pro erigendo Clarissarum Brixiensi cœnobio, hæc etiam habet. *Hoc ipsum autem, de quo scribo, flagitant Brixienses misso ad te celeriter, vt aiunt, nouello nuncio, qui etiam T. S. super amplissimo Hospitali conficiendo exorent, quibus, vt de clementia tantæ Sedis postulata suffragia tribuas, supplices ego, & illi oramus, & obtestamur.* Idem suadente Alberto, vt solebat, erigere statuerunt ciues fortassis loco illius Hospitalis S. Mariæ de Serpente, Clarissarum habitationi destinati, vt Mediolani postea tandem factum fuit, ea ratione, quam refert Paulus Morigius, de Hospitalibus Mediolanensibus, cuius (prædicantis Alberti suadelæ) fructum fuisse non ambigo, quem Ripamontius his verbis loco prius per nos indicato, describit. Hoc etiam tempus illud fuit, quo Principis (Francisci Sfortiæ Mediolani Ducis) animum mouit numen, vt sub Nosocomij, siue Hospitij nomine, publicam domum institueret, aperiretque curandis, & alendis vtriusque sexus mortalibus, quos morbus, & egestas, id petere subsidium coegissent. Namque per eos annos, cum lues, & pestilentia prius, deinde frugum, ob desertos agros, inopia vastarent, affligerentque vrbem, debuit multorum adspectus esse miserabilis, qui per compita omnia, absq; vlla humana ope, & solatio, quiritantes, aut insepulti iacerent, etiam in illa imperitantium cura, & benignitate, quæ declarata est, eam speciem idque deforme spectaculum, haud sine magno misericordiæ sensu insedisse Principis animo credibile est. Inde consilium ortum aperiendi Xenodochij, vbi lares, vbi tecta destitutis, & altera quasi patria esset. Huius hodie celeberrimi Xenodochij ingentes progressus, reditus, leges, & quæ inde in vniuersam vrbem, agrumque Mediolanensem, vtilitates deriuantur, idem author prolixa narratione prosequitur, eiusmodi hominum languentium, & seminecium laruarum per omnia vrbis compita discurrentium spectaculum, non poterat pium Christi præconis, B. Alberti

berti

berti animum ad misericordiam non mouere. Et opportunum profectò ipsi fuit, cum non verbis tantùm, sed rebus ipsis, digito monstratis persuadere potuerit: quæ quamquam Francisci Sfortiæ Mediolani regnantis, tempori adscribat Ripamontius nullius religiosi suasoris facta mentione, Albertum tamen post mortem Philippi Mariæ Vicecomitis, prius illa, pro sua consuetudine persuasisse, nobis documento est, quod ciues tunc in Reipublicæ formam per triennium ante Sfortiæ dominatum redacti, de opere perficiendo, deliberauerint. Tunc enim Albertum Mediolani fuisse, & miseranda illa nouæ structuræ motiua, quæ Ripamontius incerto temporis periodo, per eos annos, inquiens, cuenisse narrat, simul contigisse, postea referemus. At cum ipsorum Ciuium per trienninm illud intestina dissidia, & partium studia, Sfortiæque Ducatum sibi vindicantis arma, rei perficiendæ obstitissent, ipse Sfortia rerum deinde potitus, noui Hospitalis domus, erectionem diu, grauiterque discussam, decretamq; inchoauit, & anno 1456. die 12. Aprilis teste Morigio, primum fundamentis lapidem iniecit, nomenque dedit magni Hospitalis, idque dedicauit Deiparæ Virgini Annuntiatæ, ac tum primùm anno ab Alberti morte iam sexto Frater Michael Carcanus, eiusdem Franciscani instituti, Reg. Obseru. nobilis Mediolanensis, & literis vitæque sanctimonia venerabilis, ac Blancæ Mariæ tunc Ducissæ ab arcanis confessionibus opus promouere cœpit, suoque studio, & sacris sermonibus plurimum promouit, vt fusius narrat Morigius, loco superius indicato.

CAP. XIX.

Quid extremis quinque annis vitæ fecerit.

Beatus Albertus deinceps, dum inter mortales vixit, vt sacris sermonibus declamandis, sic proficuis epistolis conscribendis, quã diu per propriam, publicamue valetudinem licuit, nunquam abstinuit, anno 1445. Mediolani per epistolam accepit, à Thomasio Bibio, Iani Cypri Regis medico insulam illam à Mamaluchis Saracenis occupatam, & Regem ipsum ad Babiloniæ Sultanum, captiuum ductum fuisse, nec nisi graui tributo singulis annis in perpetuum pendendo, redemptum, indeque secutas regni calamitates, quas Albertus prædixit, 3. Idus Februarij Bibio respondens deplorat; ipsi quoq; Bibio, qui vt eas effugeret, cum familia sua in Italiam peruenit vir Dei gratulatur aduentum, & negotium, ab eo sibi commendatum, provt opportunitas ferret, se curaturum promittit. Eodem loci die 8. Aprilis, per literas ab Eugenio Pontifice petijt, vt Mediolanensis monasterij, quod de Vedano vocant, incolarum quinquaginta quinque scandalosa dissidia ita dirimere vellet, vt ducto per cœnobium integro muro, partem eius vnam assignari statueret tredecim tantum monialibus, quæ pristinam S. Augustini regulam deserere noluerunt, alteram autem quadraginta duabus reliquis, quæ S. Claræ regulam sibi seruandam, perfectioris vitæ studio delegerunt. Causa autem dissidij fuit, quod pars neutra toto cœnobio cedere voluerit, in quo

nimirum

nimirum vtraque longo tempore, & æquo iure vixerunt, dum alteri parti maior earum numerus, alteri vero antiquæ professionis possessio suffragari videretur, Alberti autem suasionis ratio fuit, quod insolens, & inconueniens esset, Moniales, non vnius vitæ, vel moris, in vna domo simul habitare, & vtrarumque voto satisfactum iri, si neutra pars amoueretur, & exorauit, cessaruntque querelæ, vt narrat Vvaddingus tom. 5. ad annum 1448. num. 42. vbi Clarissarum deinceps numeri, & sanctimoniæ incrementa prosequitur.

Celebrabant tunc extra vrbem Patres Prouinciæ Mediolanensis comitia sua Prouincialia, & Albertus aliqua illis communicanda contulit, cum quibusdam ex ipsis, postea verò per literas 19. Aprilis ad comitia datas, eadem cunctis commendauit, misso nuntio, qui ea suo nomine referret, vt Patres pro honore Dei, sibi postulanti satisfacerent: hortaturque, vt ipse loquitur, cum omni humilitate absens corpore, præsens spiritu, vt quæ Dei sunt, præ oculis habeant, nec eos à veritate auertat vlla tentatio, vllus error, vllus denique carnalis affectus, quominus de bono gubernatore familiæ suæ prouideant, cuius requisitas virtutes per ordinem recenset, vt denique ipsius monita maiorem apud eos authoritatem haberent, epistolam suam his verbis à nobis alibi descriptis, claudit. *Sustinete, oro vos, modicum quid insipientiæ meæ, nec contemnatis fratrem vestrum, qui etsi, non vita sua, saltem exemplis Sanctorum Patrum nostræ religionis, potest vobis quadraginta annorum indicem texere; quadraginta enim anni sunt, quibus sum educatus cum fratre centum, & decem annorum*, per quæ nobis primi sui in ordine tyrocinij tempus, & contubernium detexit, vt nos in notis ad eam epistolam, & superius in hac eius vita deduximus.

Hinc 20. die Maij Mediolano itidem longam epistolam, seu dissertationem ad Bibium dedit, cui titulum ipse inscripsit: *de conditione amicitiæ, & de malitia inuidentiæ*, de qua re, cum doctè disputat, voluit tamen hoc schemate, & à Bibio solo intelligi, & alijs occultare personis, resque per quas obstabat, quo minus negotium nuper à Bibio commendatum, perficere potuerit. Inuidiam denique, & ingratitudinem turpi characterismo detestatur, Bibioque solatium a propria ipsius virtute, & causæ communitate præbet. Mox in agrum insubrium egressus, vt suo more populos erudiendo circumiret, accepit literas à Paulo Romano, per quas nescio cuius monasterij Sanctarum Christi Sponsarum causam (reformationis authumo) ipsi commendabat, sed per epistolam Busti Arsitij die 30. Maij datam, se inde prudenter exemit, quod videret operam suam plus obfuturam, quam profuturam negotio, propter eorum duritiem, cum quibus tractandum foret, & qui tam honestæ rei pertinacius aduersabantur, in quos, nec ipse authoritatem tunc habebat, nec illi in eum fiduciam, quod suarum partium eum esse non existimarent.

Dum adhuc per oppida, & pagos Albertus prædicando discurreret, ad aliquem locum non insignem (Vvaddingo Falmentam) venit, vbi Antonius Raudensis, seu Raudinus, ex nostris Conuentualibus S. Theologiæ Magister, & ampla eruditione apud suos eo tempore clarus, Albertoque ami-

amicus, natus est, vbi Albertus ipse tunc humaniter susceptus. Hic ad multum populum, ex agris, oppidisque vicinis, concurrentem concionatus est; cum à prandio inter colloquentes aduenas Antonij mentio facta fuit, & vt ludere libuit, quisquam facetè nomen eius irrisit, quod cum esset vir spectabilis, à tam despicabili loco personæ appellationem sumpsisset. Inde Albertus pro Antonio stetit, & argumentum sumpsit epistolæ, pridie Kal. Iulij Galaratæ ad eum scriptæ, in qua eruditè differit, nihil nocere ad virtutem, humili loco nasci; parua quippe loca à magnis virtute viris, gloriam; vrbes ex aduerso cœteroquin insignes à ciuibus vitio famosis, etsi sanguine nobilibus ignominiam non raro deriuasse, quæ ratione, & exemplis prosequitur, literis ergo, & virtuti insudandum suadet, quibus & inter mortales temporaria, & in superna ciuitate gloria remanet sempiterna.

Posteaquam B. Albertus hoc anno Mediolani, Cumis, seu Nouicomi, ac repertis in medio oppidis gratiam verbi Dei seminauit, Bergamum sexto, vel septimo Octobris appulit, ac epistolam ibi sequenti die ad Mathæum Bizarrum Vicentinum, in Creta degentem, dedit, zeli Euangelicæ paupertatis, contemptus pecuniæ, Christianæ charitatis, & compassionis flammis micantem. Petijt ab eo Bizarrus Hieronymi scripta in Ruffinum, & vt erat ipsius olim in Creta vetus benefactor, misit illi per Andream quemdam aliquas pecunias, & postea per Cancellarium, vt eum vocat, aureos nummos duodecim, quibus Hieronymi descriptoribus satisfaceret, prior se pecunias misisse dicebat, posterior aureos non reddidit Alberto. Nihil ab alterutro datum est. At Bizarro rescribens, non solum repudiauit vtramque pecuniam. *Nam illas*, inquit, *nulla ratione recipiam, scriptoribus autem diuinitate propitia non deerit ratio prouidendi*, sed etiam pro Andrea orauit Mathæum; *verumtamen*, inquiens, *te oro vehementer pro mutua nostra beneuolentia, ne illi pro hac causa aliquid molestiæ machineris: ingens enim forsitan illum inopia compulit, creditas sibi pecunias auferre, & rubor verecundiæ exterruit confiteri*. De Cancellario autem hæc: *sed vnum est, quod apertè profiteor, longè abesse à corde, & meo instituto, vt te velim perpeti damna. Itaque ab illo repete pecunias tuas, quoniam illas nulla ratione recipiam. Hieronymi ad te scripta in dementem illum Ruffinum gratis, & sine argento, vel auro, aliquando transmittam.* Eodem die, & loco scripsit ad Fratrem Ioannem Pratensem, hominem vt innuit epistola, debilis, & infirmi capitis, qui Albertum sequi cupiebat, & concionantis pedibus assidere. Sed vir Beatus, & prudens eum humanissimè monet, & suauissima epistola à concepta prætensione auertit.

Bergamo Brixiam profectus à Petro Veronense rogatus est, vt concionatorem quempiam, hoc munere pro sua culpa priuatum, restitui curaret, cui Veronensis etiam de sanctimonia vitæ, quam tunc agebat, testimonium insigne præbuit.

At Albertus honorem religionis, & Apostolici muneris dignitatem zelatus, ob graues, iustasque causas, quas in epistola Pridie Kal. Nouemb. data profert, rem postulatam tam celeriter fieri non oportere demonstrat, donec verè pœnitentis emendatio,

lon-

longiorque sustinentia, ijs omnibus constarent, quibus ante actæ vitæ ignominia palam fuit. Interea temerarium hominis ausum sugillat, qui cum scelerum pœnas diuturniores luere debuisset, præsumat, quod absurdum est, vt diu turpiter acta vita fastigio tanti ministerij honoretur, quo & Apostoli, & Apostolici viri insigniter claruerunt.

Alias habeo epistolas duas, ab Alberto hoc anno scriptas, sed absque mensis, vel diei datarum indicio, altera quod locum attinet, Cumas; altera Bergamum præfert, & credo scriptas, quando Mediolano, Cumis, Bergamo Brixiam pergeret; Cumis enim respondet Bergamensi Episcopo roganti, vt ad populum suum erudiendum accedere vellet, cui ille rescribit, id sibi in votis esse, verùm quoniam vbique passim discurrenti impedimenta plura, ex occasionibus populorum occurrebant, non potuisse statutum diem, aut tempus veniendi, Episcopo certius polliceri: sed sperare, quod in ipso erat, Bergamum celerius proficisci, nisi alia ipsi impedimenta prouenirent, & præstitisse existimo, nam alteras literas Bergamo dedit ad Episcopum Brixensem, non minori studio flagitantem, vt ad suam ciuitatem, verbo Dei erudiendam venire non grauaretur, sed apud hunc, & si dolenter, se omnino excusauit, ob allatas, & literas maiorum, & causas, quas tametsi Episcopo præsens consideret, sed literis committendás non censuit; Præsulem demum rogauit, vt suæ literæ sicut nec commune consilium ciuitatis, sic nec singulos quoslibet laterent, qui Episcopi discretioni viderentur idonei.

Ardentissimo Alberti zelo, salutis animarum, morumque refomationis, ac dilatandæ Catholicæ fidei, & sitientissimo desiderio martyrij, non satis fuit, omnem oram Italiæ, & magnam Asiæ partem Euangelij prædicatione compleuisse, quin, vt olim Ierosolyma scribens, ab Eugenio Pontifice petijt, vt eum liberum faceret, ad quascumque orbis partes, quamuis admodum remotissimas, siue fidelium, siue infidelium peragrandas, & ad quantumlibet barbaras nationes adeundas, & gentes extraniores conueniendas, assumptis socijs fratribus, qui vel seminandi latius verbi Dei, vel ampliandæ, confitendæque fidei, vel dilatandæ passim gloriæ Saluatoris, vel publicandi diffusius nominis Christi negotio, aut vtiles, aut idonei, aut necessarij ipsi viderentur, ita postmodum Senis ab officio Vicarij Generalis totius ordinis absolutus, ab eodem Pontifice, & B. Ioanne Capistranense Cismontanorum obseruantum tunc Præfecto, quod diu peroptauerat aliquando tandem adeptus est.

Anno igitur 1446. cum Insubriam peragraret, statuit Mediolani 3. Non. Iulij rogantibus pijs ciuibus, cum spe maximarum in Domino frugum, tertium explere annum, aut si Dominus affuisset, peragrata Aemilia, & Ianuensibus paululum salutatis, in Siciliam, & post Pascha in Cataloniam, ac reliquam Hispaniam relicta Italia proficisci: vnde ipsi per testimonium, & grauium, & sanctorum virorum, albescentibus regionibus, missio salutaris suggerebatur, vt ipse ad Eugenium scribens, loquitur, & hæc addidit: *sicut ipse cum tua Beatitudine apud Senas, expleto iam triennio, simul contuli, & tu hoc ipsum, cum Apostolica sapientia*

pientia, plurimum comprobaße, tùm etiam diuina authoritate, non parum roboraße, compertus es. Atque his ſimilia de eadem profectione ſcribit, etiam ad Iacobum Primaditium.

Voluit quidem Albertus, cum Vicarij Chriſti, & Superiorum ordinis bona venia, & Apoſtolica benedictione Hiſpaniam omnem peragrare: non tantùm, vt Catholicis populis, morum ſanctimoniam, & crucis Chriſti mortificationem, per Euangelij prædicationē inſtillaret, ſed Mauris quoq; Mahometanis, quibus tunc ſcatebat Hiſpania, Chriſtum daturus, aut ſanguinem, vt qua prius in Aegypto fraudatus eſt, corona martyrij, eam nunc ſecundi certaminis duplici honore intra Europam legitimè reportaret. At, vt nec ſanctis Dei, Antonio Patauino, nec Didaco Complutenſi, nec Tereſiæ Virgini, ſic neque hac, vel altera vice ſucceſſit Alberto, vt ſua deſideria compleret, Deo illum reſeruante, vt multos Chriſto lucrifaceret, vt cuius non voluntas martyrio, ſed voluntati martyrium defuit.

Etenim Ioannis Tauellij, Epiſcopi Ferrarienſis, viri ſanctiſſimi, & Leonelli Eſtenſis, Marchionis Ferrariæ, coniunctæ preces apud Eugenium Pontificem, & Iacobum Primaditium, Fratrum Obſeruantum familiæ citra montes Præfectum, inſcio Alberto, exorarunt, vt ipſi per Apoſtolica ſimul, & Religionis mandata imponeretur onus, conſuetos Quadrageſimæ ſermones anno ſubſequenti, ad populum Ferrarienſem, declamandi, vtriuſque mandati literas cum adiunctis ſuis, Leonellus Mediolanum, ad Albertum, nihil tale opinatum tranſmiſit, per nuncium, qui eum Ferrariam ſaluum conduceret. Albertus omnibus idem reſponſum, ſed forma pro perſonarum varietate diuerſa, reſcripſit, conſtitutam ſibi Hiſpanicam profectionem commemorans, hanc tamen, & cætera quæuis proprij arbitrij ſui, Pontificis, & regularis Prælati obedientiæ, Marchionis autem, & Epiſcopi in ipſum beneuolentiæ poſtponens, promiſit ſe opportuno tempore, modò obſtaculis liberum, adfuturum, Leonello quidem Quarto decimo kal. Iulias, Pontifici autem, & Primaditio 5. Non. eiuſdem menſis. Eodem die Bartholomęo Rouellæ Romæ degenti, collatum nuper Epiſcopatum Rauennatem aggratulatus eſt, ampliora certò promittens, modò is, non quorundam nouorum vitam, ſed veterum Epiſcoporum virtutes imitaretur, cum breui, & vt aiunt, remiſſiua hortatione, àd eaſdem, ſuorumque votorum, & precum oblationes. In qua re prophetaſſe Albertum, ſequentis Rouerellæ progreſſus, apud Ciaconium, & Vghellum relati, indicare videntur.

Interea Mediolani moratus importunis, & inſtantiſſimis precibus Monialium monaſterij S. Mariæ de Cantalupo, ordinis S. Auguſtini coactus eſt, vt 2. Non. Iulij non orando ipſe, ſed referendo tantum, earumdem preces Pontifici exponeret. Volebant enim omninò, vt Fratrum S. Franciſci Reg. Obſ. cœnobij S. Angeli cura, & gubernatione regerentur in qua re, ſi opus foret, vt S. Claræ regulam amplecterentur, ad id ſe promptiores exhibebant, quam vt ad priſtinam viuendi licentiam redire cogerentur, à qua illas olim, ad mores profeſſioni ipſarum congruos, Deo gratos, & mundo exemplares,

reduxit S. Bernardinus Senensis. Quid porro actum fuerit narrat Vvaddingus tom. 5. Annalium. Non cessabant Brixiani per literas, & nuncios Beatum Virum, ad ciuitatem suam pleniùs instruendam, ciuilesq; dissensiones exterminandas instantissimè sollicitare, cumque per literas ante indicatas, Episcopo, & consilio ciuitatis se satis excusasse videretur, adfuit kal. Augusti nuncius cum literis populi Brixiensis nomine porrigendis: quibus eo die Mediolani respondit ille: reticere se propria argumenta, quæ nondum sublata videbantur, at nunc noua etiam pericula nata esse, maioris mali, quam fuerit expectatio fructus, propter quæ venire non posset, spem tamen præfert, ablatis obstaculis, aliquando veniendi Monet interea ciues, vt rem suam ità disponant, quo veniens ipse factu faciliorem inueniat, & causas dilationis accessus, quas chartæ committendas non censuit, populo tamen referendas nuncio commisit.

Inter hæc obijt in Domino die 14. Iulij venerabilis seruus Dei Ioannes Tauellius, Episcopus Ferrariensis, eique 6. Id. Augusti Romæ in Episcopatu suffectus est, Franciscus Ligaminius Paduanus, Eugenii Pontificis Thesaurarius. Hic futuræ curæ Pastoralis suæ dimidium se habiturum ratus, si Ecclesiæ suæ regiminis initium, ab Alberti sacris monitis, & disciplina sumeret, & optimi præcessoris, Leonellique Principis proposito insistens, per literas 21. Octobris Romæ datas Albertum enixè rogauit, vt concionibus Ferrariæ per sacri ieiunij ferias, proximo vere habendis omninò non deesset. Papiæ tunc agens Albertus die 17. Nouemb. Ferrariæ se tempestiuè futurum promittit, dummodo noua non interuenirent impedimenta.

Hac autem occasione, vt capillata fronte hominem arripiens, Episcopum ipsum priusquam populum commonendum sentiens, refert primum admirari omnes, eum Episcopali dignitate donatum fuisse. Eum autem solatur, cui illa fœlicitas euenit, quod illi Ecclesiæ præfectus sit, in qua nuper in pace defunctus Sanctæ mem. Tauellius, diu laudabiliter præfuit: *qui tibi*, inquit, *& pro ætate magister, & pro sanctitate exemplo, & pro meritis, ac factorum claritate incitamento futurus sit*. Tum exponit arduitatem Episcopalis officii, ad quod assumptum Franciscum, tam feruenter hortatur, vt si Ioannis præcessoris merita, superare, quod optat, non possit, certè adæquare conetur: sic summam gloriam, vt alioquin summam verecundiam habiturus: vt his B. Alberti monitis, hortatuque comparata sit, admiranda illa vitæ Francisci mutatio, quam refert Vghellus, vbi scribit, Franciscum, & licentiosa vitæ ratione, repentè Spiritus Sancti gratia, cunctis admirantibus, in virum optimum mutatum fuisse, magnæque existimationis Præsulem euasisse, atque adeò Eugenio IV. Nicolao V. Calixto III. & Pio II. Romanis Pontificibus eximiè charum fuisse.

Francisci epistolam, & responsum hoc suum Albertus eodem die, & loco, tamquam vades futuræ suæ ad illos profectionis, misit Ferriam ad Guarinum Veronensem Leonello Marchioni legenda. Quamquam autem Guarino scribens profecturum se ad illos celeriter, post festa natalia spondet, Insubria tamen non tam cito excessit. Etenim ne Brixiensi

Epi-

Episcopo, & consilio ciuitatis, per priores epistolas illudere, vel populum eo indigentem crudeliter deserere, & Christi causam negligere videretur, ad illos post festa profectus est, & firmata dissidentium ciuium concordia, eas literas ad Franciscum Barbarum scripsit, quarum ante meminimus, pro pace per Veneti Senatus decretum perpetuanda, suasque preces ad Eugenium Pontificem resumpsit, pro fundatione monasterii Clarissarum, ac, vt ante diximus, negotii accelerationem Blondo Flauio Secretario, Mathæo Cubiculario Apostolicis, & Fratri Ioanni Capistrano, tunc Romæ degenti commendauit. His per mensem Ianuarium actis, cuius die 21. vltimas literas Brixiæ dedit.

Dedit etiam ibi aliam epistolam ad Ludouicum Vincentinum, per quam castitatis cultum in eo laudat, eiusq; diligentissimam custodiam pluribus suadet, & longum, doctumque, nec minus disertum commentarium ad Paulum Romanum, quo neruosè demonstrat, insolentes corripiendos esse, nec obstare fraternæ correctionis ordinem, aut ficta quædam emendationis indicia, vbi charitas, aut alia necessitas exigit correptionem. Post hæc Ferrariam profectus est, vbi officio suo fungens intellexit Eugenium IV. Pontificem obijsse, & Nicolaum V. illi successisse, ergo hoc anno ab Incarnatione Domini, non à Natiuitate computando 1446. alias 47. literas, quæ apud nos ipsius vltimæ sunt, ad Nicolaum dedit Ferrariæ die 15. Martij, in quibus pro Sedis Apostolicæ reuerentia, cui ipse diu, & bene inseruijt mortem amarè luget, Nicolao autem omnem fœlicitatem, & Apostolicas vires, ad sustinenda supremæ dignitatis onera precatur, suaque obsequia, sicut Eugenio fideliter præstitit, sic Nicolai nutibus humiliter, ac deuotè submittit.

CAP. XX.

B. Alberti Sarthianensis gloriosus obitus.

HOC nobis anno 1447. à natiuitate Domini, Alberto autem ab incarnatione 1446 vsque ad festum Annunciationis obijt Eugenius Pontifex die 23. Februarij, & suffectus est illi, non minoris virtutis vir, Nicolaus V. die 6. Martij, obijt etiam eiusdem anni die 13. Augusti Philippus Maria ex Vicecomitum domo, vltimus Mediolani Dux. Hinc turbulentissima totius Lombardiæ conditio fuit, & Mediolanensium præsertim maximè miserabilis. Defuncto enim Principe, sine filio, vel fratre hærede, rati Mediolanenses tempus illud esse depellendæ seruitutis, quam centum tùm & sexaginta quatuor annos Ducibus è Vicecomitum domo perpetuo succedentibus seruierunt fortius, quam fœlicius pristinam ciuilis Reipublicæ formam præ vllius absoluti Principis dominatu delegere. Qua ratione se libertati restitutos fore non dubitabant. Sed quali? extra pugnis, intus timoribus, calamitatibusque captiuæ. Plebs tota hanc regiminis rationem omnino volebat, à paucis quibusdam nobilibus fota; cum reliqua nobilitas numero minor plebe Principem optabat, sed ipsa in partes discissa: quæ Alphonsum Aragoniæ Regem, tamquam hæredem à Philippo moribundo

bundo dictum; quæ Carolum Aureliani Ducem, vt eiusdem Philippi ex sorore nepotem, quæ Franciscum Sfortiam, virum fortissimum, & Principe dignis dotibus præstantem, & Blancæ Mariæ Philippi filiæ contoralem, & ab eodem adoptatum filium acclamabant. Nec defuerunt alij, præsertim Veneti, qui ad nobilissimæ Prouinciæ dominationem, seu bello, seu paciscenda pace, & ciuium assensu obtinendam anhelabant.

Atque horum omnium copiæ militares, tam sociales, quam propriæ, Insubriam vniuersam fusis agminibus bellico furore, repleuerunt: & quidem Veneti, cæteris magis inuisi, ipsis penè Mediolani mœnibus incubabant. Solus Sfortia, & Philippi affinitate ductus, pro illa aduersus reliquos omnes fortiter, fœliciterque dimicare primum visus est. At ipse quoque, & si specietenus ciuium Senatui, sed reuera sibi mox regnaturo, & vrbem, & Prouinciam integram conseruare studebat, & reliquas conquirere ciuitates, quæ ante Philippo parebant. Sed harum præcipuæ, Mediolanensium exemplo, nec ipsi Mediolano, reliquarum prius Principi, nec vllius viri Principis dominatui, subesse volentes, absolutæ Reipublicæ libertatem sibi statuerunt. Cum tamen hæc ipsis Mediolanensibus adeò malè successerit, vt per eam coacti sint, primis Magistratibus præficere mecanicos opifices, aliosque vilissimos homines, nec virtute, nec ingenio, nec rerum agendarum vsu potentes aut futura prospicere, aut præsentia ritè disponere; atque adeò Reipublicæ gerendæ ineptissimos, sed solo populari furore fretos. Inde illa agrorum desolatio, & reliquæ calamitates, quas ex Ripamontio superius descripsimus, præsertim in vrbe, agroque Mediolanensi, acerbissima caritas annonæ, quam Bernardinus Corius, his verbis, sed patrio idiomate describit.

Aduenit iam dies vigesimus mensis, & Mediolanenses extrema fame, vsque adeò oppressi fuerunt, vt eam vlterius tolerare non possent, & pauperes plurimi erant, qui pro depellenda fame, non tantum equos, & asinos, sed catos quoque, & canes, ac talpas, seu sorices, aliasque res multas, quas natura hominum abhorret, in delitijs habebant. Ac proinde in publico foro Broleti, vt suauissimi cibi prostabant: nec non, vt & radices absque condimento comederent, contentiones, ac tumultus, nonnunquam concitati fuerunt. Nemo non locuples gustabat vinum, eaque necessitate constricti plures, annosi, & morbidi, per vias, plateasue peribant. Vnde omnia passim planctu, stridore, lamentis plena, nec tamen de alia re loqui licebat, quam de conseruanda illa phantastica libertate. Propterea plurima plebs, quæ hostium discretioni potius, quam inediæ se committere malebat, cum vxoribus, & liberis ex vrbe in agros abibant, vitamque miserrimam in campis tolerabant. Multi etiam consensu Magistratus, ad vicina castella fugiebant, si forsitan incolę misericordia moti, illos admittere vellent. Sed Franciscus vrbem tunc ad deditionem constringens, quamquam summo dolore suo, bellici tamen iuris necessitate, & ciuium obstinatione adactus, præcepit, vt nemo illis succurreret, sed omnes in vrbem repellerentur, quo factum, vt multi se in locis desertis absconderent, & fugientibus viris, ne

capti

capti tenerentur, eorum vxores, à maritis derelictæ cum infantibus à pectore pendentibus, & maiusculis puellis vagabundæ per agros incederent, vbi aliud alimentum non reperiebant, quam herbas, radices, & aquam. Multæ virgines, & matrimonio coniunctæ, vt viuere possent, sese cibum porrigent cuique prostituerunt. Ità Corius.

Iacobus Bergomensis in supplemento chronicorum ad annum 1448 hæc addit. Solis defectio hoc anno 4. Kal. Septemb. hora sexta facta est, quo anno maxima, & cruentissima bella multis in locis surrexere: in Angliaenim, & in Gallia, Germania, Flandria, Prussia, Pannonia, Apulia, & vniuersa Italia, & Græcia, cædes, rapinæ, direptiones, incendia, vastationes, & infinita propè mala, & damna subsecuta sunt, sequenti deinde biennio tanta vbique fuit pestis, vt de multis pauci remanserint, maximè Mediolani anno 1450. vbi ad sexaginta millia vrbanæ multitudinis extincta sunt, & per agrum Mediolanensem fœda strage grassata est. Quod quidem malum, præter penuriam magnam, etiam superior Solis defectio, & frequentes terræmotus indicauerunt.

Tunc Albertus noster munere suo Ferrariæ laudabiliter functus, incipientibus his malis compassus, omissa hispanica profectione, Mediolanum profectus est, ibique per fatale hoc triennium circiter, ad mortem suam vsque non destitit per sacros sermones publicos, priuatosque omni charitatis opere, & remedia malis afferre, quæ poterat: nunc prouidere pauperibus ægris, & derelictis orphanis, ex campestri illa errabunda venere natis, nunc populum, proceresque vrbis monere, vt eiusmodi flagellorum Dei causas, & irritamenta vindictæ, & iustæ iræ Dei, peccata è medio tollerent, ac pœnitentia delerent: vtq; holocaustum Deo pro tot egenorum stragis peccato pecunias suas deuouerent, vtque duraturum sacrificium erigerent, quo ruina vtcumque reparari posset, domum illam hospitalem, de qua ante diximus. Arbitror etiam ipsum, hac occasione sermones illos, coram Francisco Mediolani Duce habuisse, quos conciliares eius iniqui consuluisse diximus. Nec enim citius poterat, nec serius. Franciscus namque non ante initium anni 1450 rerum sua fortitudine, & prudentia potitus, die 26. Februarij summo nobilium, populique plausu in vrbem admissus, & Mediolani Dux acclamatus est. Albertus autem sexto post mense, mortalem hanc vitam cum Beata æternitate commutauit.

Virtutum enim, & laborum præmia recepturus anno redemptionis humanæ 1450. & ætatis suæ sexagesimo sexto, quo sacrum Iubilæum celebrabat Romæ Nicolaus V. Pontifex, & Bernardinum Senensem, Alberti religione Patrem, & in sacris rebus magistrum in Sanctorum cathalogum solemni ritu retulit.

Die vero 15. mensis Augusti, in die sacerrimo, quod eodem olim Deipara Virgo Maria, Domina nostra, corpore, & anima in Cœlum assumpta credatur, & ea solemnitate celebretur, Alberti ipsius anima, mortali corpore exuta, cœlesti triumpho, ad Sanctorum societatem, & beatam vitam recto tramite, in Cœlum translata est, è sui ordinis cœnobio Mediolanensi, quod S. Angeli vocant, ac tunc extra illius vrbis mœnia fuit. Huius B. Alberti in Cœlum assumptionis

ptionis

ptionis testem nobis Deus esse voluit B. Ioannem Capistranensem, superum spectaculis iam dudum assuetum. Is enim procul Mediolano Birurgij, quod Burgum S. Sepulchri vulgo vocant, in Etruriæ, Vmbriæque confinio, de Dei Matris assumptæ gloria, eodem die sermonem mane ad populum habuit, post quem in communi mensa cum Fratribus prandens in ecstasim raptus est, & sensibus mox restitutus exclamare cœpit, ò me Patres! video animam cuiusdam Fratris nostri in Cœlum euolare, en speciosa vadit, en properat pulcherrima, idque fixo in Cœlum, hilari, & radiante obtutu sæpe repetebat. Inde ad orationem secedens, diuinitùs doctus est, animam illam fuisse, cœlestis Euangelij tubæ, Fratris Alberti Sarthianensis, tunc sarcina corporis exolutam, idque ad Fratres reuersus reuelauit: mortuus est, inquiens, Frater noster Albertus Sarthianensis. Quod ita contigisse, postea compertum est, & præsentes tunc socij Ioannis, alijque eius, & Alberti vitæ scriptores, literis consignarunt.

Alberti corpus in eodem cœnobio sepultum tunc fuisse, plerique scribunt, idque venerabiliter factum, Marianus Florentinus, qui tunc viuebat, affirmat. Sed quo templi, vel conuentus loco, nemo prodit, vt neque quo morbo ad mortem decubuerit. Certè sepulturæ locum notum fuisse oportuit, cum populus ad illum concurreret, & Alberti post ipsius mortem inuocatis suffragijs, necessitatum suarum remedia, per miracula reportabant, vt vitæ, & virtutum serui Dei scriptores vnà vetusti, nouique narrant, quorum ipsa verba nos postea conferemus, tametsi nullum in specie miraculum proferant, ab illo patratum post mortem. At post centum deinde annos hoc est 1551. templum illud S. Angeli, totumque cœnobium à Fernando Gonzaga tunc Insubriæ Rectore, sub Carolo V. Cęsare belli causa, demolita fuerunt, ne hostilibus copijs in proximam vrbem commoda forent, & noua fratribus intra mœnia constructa sunt, cum eadem veteri inuocarione Sancti Angeli. Sed quamquam Vvaddingus cum alijs referat, ipsos fratres secum ad nouum monasterium transtulisse, piorum hominum, aliorumque fratrum ossa, non scitur tamen vbi vllus nunc ipsorum iaceat. At si coniecturæ hic locus sit, ego existimem, vel Alberti lipsana, cum alijs venerabilium virorum ossibus mixtim translata, & in vnum noui templi loculum, cum illis ingesta fuisse, vt nullius hodie peculiaris sepulturæ distincta memoria, post ducentos triginta, ac plures annos à morte, & à translatione, centum circiter triginta supersit: vel forrassis illum, ex illis sexaginta millibus vrbanæ multitudinis eo anno Mediolani peste peremptis, vnum fuisse, atque adeo tunc in loco ab alijs separato sepultum, quem deuotus populus, absque periculo contagionis accedere posset. Sed fratres tempore migrationis, locum aperire non ausos, ac proinde B. Viri corpus, destructo conuentu ibi reliquisse, ac temporis diuturnitatem aboleuisse memoriam. Vero similius est, quod noui conuentus incolæ tradunt, omnes seruorum Dei, etiam Alberti nostri exuuias, quæ in veteri cœnobio sepultæ fuerunt, ad nouum simul cum corpore B. Beatricis Rusconiæ translatas esse, & circa eiusdem B. Mausoleum repositas, ibique etiamnum iacere.

Verùm dum Alberti caro, vbicumque

cumque requiescit in spe, tunc nihil occultum, quod non reuelabitur, quando mortale hoc immortalitatem, &corruptibile hoc induet incorruptionem. Plures profectò in Cęlis beati sunt, quorum vel nomina nescimus, etsi in libro vitæ conscripta, quam quos nominatim colimus. Plures quorum corpora, vel in cineres redacta venti per aera rapuerunt, vel aquis absorpta piscibus pastum præbuerunt, vel aliter latent, & amissa sunt, quam quæ integra, vel non integra, cum summa veneratione seruantur, & illa olim ptoprijs animabus vnita, in Cœlis gloriosa conspicientur. Nobis interea eorum, quos nouimus præclaræ virtutes, & merita ad gloriam Dei authoris, ad Beatorum virorum honorem, nostramque vtilitatem, & vniuersalis Ecclesiæ exaltationem, hæreticorum confusionem consideranda sunt, & omni, quo licet modo colenda; vt proinde pia mater Ecclesia Sanctorum omnium Beatitudini per singulos annos recolendæ certum diem constituerit, ne illis nobis, vel non certo, vel nullatenus notis, sua vel communionis Sanctorum, vel debiti cultus pars in Ecclesia militante desit, & vt nos eorum suffragia apud Deum pro nobis interesse precemur.

CAP. XXI.

Doctrina Sanctorum Patrum de duplici genere miraculorum.

VT Beati Alberti Sarthianensis miracula vtriusque generis solidius exponamus, præmittenda fuit bipartita hæc miraculorum differentia, in ea, quæ in corporibus, & ea, quæ in animabus curandis perpetrantur, atque vt ipsius differentiæ ratio, & alterius præ altero genere dignitas clarius elucescat, per quam ista longè maiora miracula, illa minora, communi Patrum sententia reputantur; ipsorum propria verba describenda censuimus, ne in re grauissima nostrum potius, quam ipsorum sensum exprimere videamur.

Itaque Sanctus Gregorius Homil. 29. in Euangelia, miracula illa, quæ Christus eos, qui credidissent, secutura promisit, In nomine meo dæmonia eijcient &c. cum prædicantium laboribus, & operibus pietatis, comparando, hæc ipsa opera, & miracula vocat, & alijs illis miraculis maiora esse docet, *quæ nimirum miracula*, inquiens, *tanto maiora sunt, quanto per hæc non corpora, sed animæ suscitantur. Hæc itaque signa, Fratres charissimi, authore Deo, si vultis, vos facitis. Ex illis enim exterioribus signis obtineri vita ab hæc operantibus non valet. Nam corporalia illa miracula ostendunt aliquando sanctitatem, non autem faciunt, hæc vero spiritualia, quæ aguntur in mente, virtutem vitæ non ostendunt, sed faciunt. Illa habere & mali possunt; istis autem perfrui, nisi boni non possunt.* Et post pauca. *Nolite ergo, Fratres charissimi, amare signa, quæ possunt cum reprobis haberi communia. Sed hæc, quæ modo diximus charitatis, atque pietatis, miracula amate, quæ tanto securiora sunt, quanto & occulta: & de quibus apud Dominum, eo maior sit retributio, quo apud homines minor est gloria.*

Idem lib. 5. Dialog. Cap. 4.

pga.

pag. 214. *Sed quid plus quaeris operis, quando concordabat vitae munditia cum studio praedicationis, tantus quippe illum feruor ad colligendas Deo animas accenderat, vt sic monasterijs praeesset, quatenus per Ecclesias, per castra, per vicos, per singulorum quoque fidelium domos circumquaque discurreret, & corda audientium ad amorem patriae coelestis excitaret. Erat vero valde vilis in vestibus, atque ita despectus, vt si quis illum nesciret, salutatus etiam salutare despiceret: & quoties alia tendebat ad loca, iumento sedere consueuerat, quod esse despicabilius omnibus iumentis in cella potuisset reperiri, in quo etiam capistro, pro fraeno, & veruecum pellibus pro sella vtebatur. Per semetipsum sacros codices in pelliceis sacculis missos, dextro, laeuoque portabat latere, & quocumque peruenisset scripturarum aperiebat fontem, & rigabat prata mentium.* Quibus verbis S. Doctor Albertum nostrum graphicè descripsisse videtur: praeterquam quod Albertus, nec iumentum habebat, nec pecuniam, qua ipsum conduceret; sed nudis pedibus per vias incedens, iumentum ipse pro Christo factus sacros codices suo dorso vehebat. *Vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum.*

Sed pergit Gregor. lib. 3. Dialog; Cap. 17. pag. 260. cum Petrus dixisset, *se prae cunctis miraculis hoc potius existimasse miraculum, quod ad vitam mortui redeant, eorumque animae ad carnem ex occulto reuocantur.* Sic intulit Gregor. *si visibilia attendimus, ita necesse est, vt credamus, si verò inuisibilia pensamus nimirum constat, quia maius est miraculum, praedicationis verbo, atque orationis solatio, peccatorem conuertere quam carne mortuum resuscitare. In isto enim resuscitatur caro, iterum moritura, in illo vero anima in aeternum victura.*

Quam suam sententiam Lazari resurrectionem cum Sauli conuersione conferendo, amplius illustrat Greg. vbi Pauli virtutum exercitia, prae proprijs eius miraculis extollit, & sic tandem concludit. *Ecce qualiter vixit, qui ab inferno mente ad vitam pietatis redijt, minus est ergo quempiam in carne suscitari, nisi forte per viuificationem carnis ad vitam reducatur mentis, & ei hoc agatur per exterius miraculum, quatenus conuersus interius viuificetur.*

Breuius loquitur venerabilis Beda in psal. 76. *Tu es Deus, qui facis mirabilia. Quid mirabilius, quam viuificare mortuos, hoc est, de impijs facere pios, de damnatis in regnum assumptos.* Idem in cap. 14. Lucae lib. 4. cap. 48. *tria signa simul in vno homine perpetrata sunt, caecus videt, mutus loquitur, possessus à daemone, liberatur: quod & tunc quidem carnaliter factum est, sed & quotidie completur in conuersione credentium, vt expulso primum daemone, fidei lumen accipiant: deinde ad laudes Dei, tacentia prius ora laxentur.*

Sanctus Augustinus in psal. 70. tom. 8. pag. 313. col. 1. C. *Quae sunt putas mirabilia Dei? quid mirabilius inter Dei mirabilia quam mortuos suscitare? mortui sunt omnes infideles, omnes iniqui, corpore viuunt, sed corde extincti sunt.* Et ibidem col. 2. *A. dicam enim audacter*, Fratres, *sed tamen verum, duae vitae sunt, vna corporis, altera animae, sicut vita corporis anima, sic vita*

vita animæ Deus: quomodo si anima deserit, moritur corpus, sic anima moritur, si deserit Deus. Idem in Psal. 97. pag. 448. col. 1. B. *Ecce mirabilia fecit Dominus, sed multo maiora mirabilia sunt, quod totum orbem terrarum, à morte sempiterna erexit, quam quod vnicum filium matris viduæ suscitauit.* Et secundo loco superius citato. *Deus*, inquit, *quando resuscitat corpus, mundo reddit, quando resuscitat animam, sibi reddit*, quasi dicere velit, vt quo magis est, animæ Deus, quam corpori mundus, eo quoque difficilius, est Deum animæ, quam animam corpori restituere, eo maius miraculum sit illud quam istud facere.

Sanctus Hilarius lib. 2. de Trinitate pag. 10. col. 2. *expectate nihil minus claudorum cursu, Cæcorum visu, fuga demonum, vita mortuorum, quærite, & intelligite, circumspicite, vtrum mirabilius fuerit, mortuum resuscitasse, an imperito scientiam piscatori doctrinæ illius intimasse. In principio erat verbum &c.* quæ sequuntur, quasi dixisset maius miraculum esse, ignorantem instruere, quam oculo cæco visum reddere, quo caducarum rerum formæ discernuntur, id quod ipsum Dei verbum renuntiari iubet: *Euntes renuntiate Ioanni, quæ vidistis, & audistis. Cæci vident, Claudi ambulant. surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur*, Math. 8. His enim tanquam per gradus à minoribus miraculis ad maiora ascendens, mortuorum resuscitationem penultimo loco, sed discipulorum, turbarumque conuersionem, vt reliquorum maximum, vltimo loco pronunciauit. Hoc ipse Christus Dominus iterum Math. 4. eodem sensu expressit, quando Capharnaumitis volentibus ipsum propter frequentiam miraculorum apud se detinere, non respondit se debere alibi quoque similia miracula facere, sed quoniam inquit, *& alijs ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum*, tamquam ad maius miraculum, ad rem tam arduam, & innatæ, sed corruptæ hominis libertati contrariam, vt quis lapidem in ceram, & glaciem in flammas, quam infidelem ad fidem, aut cor durum ad pœnitentiam facilius conuertat, nisi Deus fuerit cum illo, & digito suo vngat eum. Hoc enim miraculum miraculorum est, & corporalium illorum scopus, & finis. Nam vt Gregorij verba repetamus. *Minus est quempiam in carne resuscitari, nisi forte per viuificationem carnis, ad vitam reducatur mentis, & ei hoc agatur, quo per exterius miraculum conuersus, interius viuificetur.*

Sanctus Ioannes Chrysostomus, Tom. 4. Serm. 4. in epistolam Pauli, ad Philip. longa dictione Pauli propositum explicans, & laudibus extollens, quod ille timens, an dum alijs prædicauerit, ipse reprobus efficeretur; elegerit tamen in laboribus, ærumnis, & periculis huius vitæ, propter gaudium fidei, & profectum fratrum magis, quam certum Cœli dissolui, & esse cum Christo in secura, & æterna requie, & gaudijs Paradisi Sanctus Præsul hortans auditores suos, vt in idipsum incumbant, ait, *nam, carissimi, credere in Christum, & pati pro Christo verè longè mirabilius est, quam cadauer ad vitam reuocare, & cætera miracula facere.* Idem rursus Tom. 4. Serm. 32. col. 503. & 504. *Quando charitatis est impositum diadema, id sufficit, ad*

 osten-

ostendendum perfectum Christi discipulum, non solum nobis, sed etiam infidelibus.

In hoc enim, inquit, *cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si alter alterum amatis. Quamobrem hoc signum est in omnibus signis maius, si quidem in ipso cognoscuntur discipuli; nam Paulum quoque propterea admiramur, non propter mortuos, quos excitauit, neque propter leprosos, quos mundauit, sed quoniam dicebat: quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Nam si decies mille signa ad hæc adieceris, nihil dices quod ei possit conferri. Et cum se præponit Apostolis, non dicit plura quam ipsi feci signa, sed plus quam ipsi laboraui.*

Accedat Ambrosius Serm. 13. qui est 2. de Epiphania Tom. 5. col. 18. B. de conuersione aquæ in vinum. *Si mirabile est vtique quæ defecerant conuiuis vina suppleße, quanto est mirabilius, vitam, quæ est exhausta, hominibus reparaße*, vtique spiritualem, nam sequitur, *et si gloriosum est, aquam in vinum commutare, quanto est gloriosius, peccata in iustitiam commutare, & mores potius temperare, quam pocula? constat enim ex ipsis vasculis illos hausiße ebrietatem, nos haurire iustitiam, illos percepiße vini poculum, nos calicem salutis accipere.*

His adiungi possunt Sanctorum Patrum disertæ phrases, per quas corporis morborum nomina propria, morbis mentium indubitanter attribuunt S. Leo Papa Serm. 2. in Quadrag. *graui morbo vrgetur, qui carnis voluptatibus emollitur*. S. Ambrosius in Euang. Lucæ lib. 4. cap. 4. Tom. 3. col. 71. *Non minorem febrem amoris esse dixerim, quam caloris, itaque illa animam, hæc corpus inflammat; febris enim nostra auaritia est, febris nostra libido est, febris nostra luxuria est, febris nostra ambitio est, febris nostra iracundia est; quæ licet corporis vitia sint, ignem tamen ossibus implicant, mentem, animum, sensumque pertentant.* Et infra, *vehementior tamen est animi, quam corporis febris, & ideò pro animi voluptate, corporis salus plerumque contemnitur, nec à periculis abstinetur, sic febre libido flagrantior est, grauiusque præcipitat, & inflammat*, quod cum ità sit, statim consequitur maius miraculum esse hanc pellere, quam illam. S. Augustinus tract. 44. in Ioannem. *Cæcitas est infidelitas, illuminatio fides*, & iterum vt supra non morbos, sed mortem etiam, mentis vitia vocat. *Mortui sunt*, inquiens, *omnes infideles, omnes iniqui, corpore viuunt, sed corde extincti sunt*. Sic illi, sic alij Sancti Doctores loquuntur, & rectè quidem, quoniam ea peccata, & mali affectus animi mortalia sunt, quod animæ vita, quæ Deus est, animam propter illa deserit, non minus quam corpus moritur, cum ipsum deserit vita ipsius, quæ ipsa anima est.

CAP. XXII.

B. Alberti maiora miracula.

Quisquis modo scire cupit, quot huius generis maiora miracula patrauerit B. Albertus, Europam, Africam, Asiamque percurrat, interroget Indos, Aethiopes, Aegiptios, Syros,

Syros, Palęstinos, Græcos, Armenos, Cyprios, Rhodios, Cretenses, & qui omnem Italiæ oram inhabitant, inuenietque multo plura, quam nunc fortassis cogitatione complectitur. Inueniet infideles ad vnius veri Dei fidem; & Sanctissimæ Trinitatis confessionem per eum conuersos: inueniet hæreticos Catholicæ fidei pertinacissimos hostes, & sæuos persecutores ab eodem triumphatos: inueniet multorum sæculorum inueteratos schismaticos, quos ille colla sua Pontificis Romani pedibus prosternere fecit. Inueniet perfidos Christi desertores, Mahometi sordibus fœdos, quos ille per se ipsum, Dei gratia mundatos, Christo, & pietati restituit, inter quos omnes corporalia quoque miracula perpetrasse, piè credendum est. Quod si negetur, ego de Alberto dicam, quod de Apostolis Christi scripsit Augustinus lib. 22. de Ciuit. Dei cap. 5. in fine. *Si per Apostolos Christi, vt eis crederetur, Resurrectionem, atque Ascensionem prædicantibus Christi, etiam ista miracula visibilia, scilicet facta esse non credunt, hoc nobis vnum grande miraculum sufficit, quod eam terrarum orbis, sine vllis miraculis credidit.* Ita quod per Albertum tot gentes pluribus, & multifarijs erroribus irretitæ, in tot sceleribus emortuæ, & in malæ consuetudinis puteo sepultæ ad veræ fidei lumen, sine vllis miraculis perductæ sint, & ex impijs, pietati, & Christianæ vitæ perfectioni restitutæ reperiantur, insigne est miraculum.

At ne nos quispiam hac generalitate aerem verberare dicat certa quædam huius generis miracula, notatu digna selegimus, quæ fidem alijs astruere possunt. Imprimis, quot, quantisque morbis mentis ægrotasse, quot mortibus extinctum corde credemus, Nicolaum illum Venetum de Comitibus cognominatum qui deserta Christi religione, à iuuentute sua per annos quadraginta Mahometi spurcissimam legem professus est, omnibus ijs vitijs obnoxius, quæ ex lex illa lex aduersus diuinæ fidei veritatem, & honestatem morum, vel præcipit, vel permittit, atque hunc ad veræ fidei lumen, è cymerijs tenebris eduxit Albertus, eumque ad scelerum pœnitentiam, integritatem morum, iustitiam, & pietatem reduxit, idque in medio Cayri; quæ Ciuitas Aegypti pręcipua, tunc Saracenismi Sedes, Sulthani Babiloniæ, & Mamalucorum Christo rebellium, regia, omnium ex omni Christiano orbe Apostatantium eloaca fuit, inter quos poligamus Nicolaus cum vxoribus, & liberis post totum pene Orientis vagam peregrinationem habitabat, eumque cum alijs victoriarum suarum trophæis, ad Romani Pontificis osculanda vestigia, & œcumenici concilij dogmata veneranda, cum duobus eius filijs, Florentiam perduxit, simul cum Aethiopum, Aegyptiorum, Iacobitarum, Schismaticorum, Hæreticorumque pignoribus, & solemni illarum gentium legatione, quos vt ipse B. Vir epist. 64. ad Eugenium Pontificem Rhodo scribens loquitur; magno cum periculo præ rabie Saracenorum, vix tandem ex Cayro, veluti ex fornace ferrea Aegypti, ac tamquam prædam ex ore immanis belluæ eripuimus.

Vt hæc in Aegypto facta sunt, aliud non minus miraculum eodem loci, ab Alberto patratum est, quod S. Chrysostomi sententia verè est lon-

gè mirabilius, quam cadauer ad vitam reuocare, & cætera miracula facere. Perpetuo ardore cupiebat Albertus dissolui, & esse cum Christo: quæ res illi iam prompta fuit, quando per pronuntiatam in eum tùm Sultani sententiam, Cayri ferreis vinculis constrictus, pro Christi fide tuenda, gloriosam mortem lætus in horas expectabat, quod etsi sibi melius reputasset; Pauli tamen Apostoli zelum secutus illam suam æternam fœlicitatem, vt differret, & per Christianos liberari se vellet, persuaderi sibi passus est, vt multos Christo lucrifaceret, & commissa sibi fidei legatione fungeretur, vt tum verè cum Chrysostomo in Pauli persona scribente, tamquam alter ipse Paulus dicere posset, non audisti me quærere, quod mihi vtile est, sed quod proximis, vt damnum ipse ex hac mora, & dilatione faciam, quo illis aliqua ad salutem accessio fiat. Et iterum Chrysostomus ad Paulum, & nos ad Albertum.

Quid est quod dicis? nosti, ac pro certo habes futurum te esse cum Christo, & hæsitas, ac dicis: quid eligam nescio; neque hoc tantum, sed etiam hic manere eligis, manere, inquam, in carne, tot nempe ærumnis, calamitatibus, & periculis obnoxia, quot ibi aceruat Chrysostomus. Illud præsertim periculum, ne dum alijs prædicaueris, reprobus efficiaris: quod non solus Paulus, sed multò magis alij timere debent. Times, si in hac vita permaneas, quid futurum sit. Innumeris malis implicatus es, ac tamen recusas apud Christum esse, recuso, inquit, idque propter Christum, vt quos illi paraui seruos, firmius in illius amore stabiliam, vt ex agro, quem plantaui, fructus extare faciam. Quid horum tunc Albertus dicere non posset? vt verè mereatur encomium, quod Chrysostomus Paulo acclamauit: nihil Alberti anima beatius, quoniam nihil magis etiam generosum.

Neque hoc Alberto hac vice tantum euenit, sed iterum, ac tertiò, pluriesue. Nam dum in prima sua legatione, & commissione Terræ Sanctæ dies aliquot Bethlemij, contemplandis Christi cunis, moram traheret, tunc interim Hierosolymis capti duo fratres, Antonius, & Lucas in vinculis tormenta fortiter pro Christo ferebant: ille vero, vt vigilem pastorem decuit, ipsos per epistolam consolatus est, & ad martyrium porrò consummandũ feruenter corroborauit, quam epistolam, de se ipso loquens, his verbis conclusit.

Quod si viua præsentia meæ paruitatis vobis necessaria est, ego ad vos mundo resistente, medios inter gladios conuolo. Non enim me vetat metus; sed ne incenso iam igni, qui vel carnales, vel impios cruciat, oleum adiecisse blasphemer: maximè vobis fortiter, & inconcusso corde perseuerantibus. Valete dilectissimi Christi testes, & dignissimi confessores, & inter catenas, & fustes, mei nominis mementote, vt Christi pietas socium me vobis faciat penæ, quem fecit comitem desiderij. Ecce desiderij comes erat, fieri pœnæ quoque socius cupit, desideratissimi martyrij Corona iam illi parata fuit, dummodo se alijs adiungeret, cœlum apertum, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei, pro se pugnaturum, etsi non vt Stephanus viderit, certè vt fidelis credidit, & pro comperto habuit. O Alberte cur non accedis? cur

non

non conuolas? cur aliorum oblatæ coronæ particeps fieri, ac socius esse non vis? cur pro Christo cum Stephano Protomartyre, & cum Christo martyrum capite Hierosolymis triumphare recusas? *Non*, inquit, *quod pugnæ metus me vetet, sed quia vobis inconcusso corde perseuerantibus* vtile non est, vt veniam, sed propter alios necessarium, vt maneam, *ne*, inquit, *blasphemer, accenso iam igni oleum infudisse*, furentem tyrannum sine causa amplius irritasse, vt vel omnes ditionum suarum Christianos, vel saltem Religiosos occidi, & sacra Christi loca incendi, demoliri, excidi iuberet, ne fidei causam non promouisse videar, orate ergo, vt Christi pietas, meliori occasione me faciat esse socium coronæ, quam quidem vehementer cupio, sed modo nolo, ne propter id, quod mihi melius cognosco, alijs deterius eueniat, ne multi infirmi, etsi modo fideles, sed persequentium atrocitate territi Christiana signa deferentes ad Mahometi castra confugerent. Non audistis Albertum non quærere, quod sibi vtile, sed quod proximis, vt damnum ipse ex martyrij dilatione faceret, quo fides fructificaret, & aliqua fidelibus ad salutem accessio fieret, & abscessio vitaretur.

Tertio hinc loco, cum per longi temporis frequentem, feruentemque instantiam senex tandem, & morti vicinus obtinuisset Pontificis Romani, & ordinis maiorum licentiam prædicandi cunctis infidelium nationibus, quantumuis remotissimis, & iter in Hispaniam pararet, vbi Mauritanici Regis iussu cremandus, aut discindendus, holocaustum Christo acceptum facile fieri posset, hanc etiam profectionem suspendit, & coronam, quo prolixius eò feruentius desideratam, ob aliorum necessitates distulit. Intellexit nimirum spirituales, corporales, ac temporales calamitates, quibus dilecti sibi Mediolanenses opprimebantur feruente pestilentia, & publica fame per vrbem, agrumque grassantibus, furentibus foris bellis, & intus dissidijs. Absolutis ergo sermonibus, quos anno 1447. iubente Pontifice, per ferias sacri ieiunij ad Ferrarienses habuit, illicò Mediolanum reuersus, populum illum doctrina, & omni pietatis opere, vsque ad mortem suam iuuare non destitit, nec ipse tamen cœlestis triumphi voto decidit. Nam in hoc agone fortissimè decertans, sanctiori igne diuini amoris incensus, & fraternæ charitatis flamma subuectus, cernente per visum Ioanne Capistrano, relicto terris mortali corpore, ad immortalem vitam gloriæ stola ornatus, triumphantis instar, velut alter Elias, relicto pallio, recto tramite in Cœlum translatus est, sed nos ad morbosos vitio, & anima mortuos redeamus.

Inter hos forte primus fuit Petrus ille cognomine Bonus, sed corpore, & anima tunc malè affectus, vt quem ipse Albertus epist. 3. (quam mense Nouembris ab eo scriptam arbitror) à Kal. Iunij molestijs, & angoribus contrariæ valetudinis, præsertim totius capitis oppressum esse refert, vt penè in insaniam prolapsurum, non tam capite, quam cerebro carere putauisses, & doctissimi medici, eum facile quam primum vita excedere vererentur: atque, quod animam attinet, vanissimæ, & perditæ vitæ hominem vocat, quem aliarum cupiditatum iam pridem perniciosa oblectatio eo adduxisset, vt animum ad

virtu-

virtutem comparandam, & si ægrè, sed sæpe conatus respondisset, quasi mortuus, & in puteo malarum consuetudinum sepultus. Vides ergo mentem insanam, in corpore insano? vides perdita vita emortuum in puteo peccatorum, tamquam in sepulchro fętentem, & malæ consuetudinis institis ligatum, vt crederes Christum necessarium fore, qui Lazarum hunc alterum, & lacrymis suis, & potenti clamore solus ad corporis sanitatem, & animæ vitam reuocare posset.

At B. Albertus Christi gratia vtrumque præstitit. Ipsum audiamus: cui cum ad recuperandam valetudinem diligentissimè affuissem, cum verò postquam ad sese redijt, in consilijs capiendis, quibus saluti suæ consuleret, non instantissimè modo, sed ferè importunè, atque etiam acerrimè institi, nihil equidem ipsi blanditus sum, nihil penitùs assentatus; itaque cum illum exhortarer, vt leuare se animi ægritudine, quam ægrotatione corporis mallet, & suaderem, vt vanissimæ, ac perditæ vitæ suæ, & re, & animo prorsus renuntiaret, assentiri se, & placere sibi suasiones respondit. En hominem à corporali capitis, & cerebri ægrotatione per diligentissimam Alberti assistentiam liberatum, & è mystico animæ sepulchro, eius consilijs, suasionibus, exortationibus euocatum, & extractum. Sed adhuc ignauia quadam, & præteritæ consuetudinis oblectatione, fascia ligatum, pedibusque, & manibus, ad comparandam virtutem impeditum, vnde Christus dixit, soluite eum, & sinite abire; nempe iam viuum, qui fuit anima mortuus, iam corpore sanum, qui fuit capitis, & cerebri ægrotatione oppressus, & hoc meo quidem sensu, per corporale miraculum; quid enim his malis conferre poterat diligentia, & assistentia naturalis Alberti, quod doctissimorum medicorum peritia non poterat, sed consueta humilitas vetuit Albertum, ne miraculum clarius exprimeret: quæ eadem suasit, ne ipse ligamina penitùs solueret, sed vt Christi exemplo, illum ad alium remitteret, qui ipsum, vt ait, penè quondam mortuum ex puteo malarum consuetudinum liberaret, & extraheret, hoc est, vt solueret, & sineret abire, vt Lazari imaginem hic per omnia delineatam videas.

Hac re posterior tempore, sed pro potiori parte, par illi dignitate fuit conuersio alterius, adeò indurati peccatoris, vt planè desperaret emendationem, cum impossibile sibi persuaderet se deserturum scelus, cui per consuetudinem immersus fuit, & tamen facili consilio Alberti, eiusque precibus apud Deum intra paucos dies contritus, & pœnitens ad ipsum redijt, nec deinceps quiduis magis abhorruit quam quod ipsum prius tantopere delectabat, quod cum nos ante plenius retulerimus, hic non amplius explicamus.

Non minus mirabilis fuit mutatio vitæ Francisci à Ligamine Patauini, qui prius licentiosè viuens, deinde creatus Episcopus Ferrariensis, & ab Alberto, cęteroquin amico, de sacræ dignitatis officijs per epistolam admonitus, voto etiam, & precibus apud Deum pro illo fusis, in alium virum repentè mutatus, insignis admiranda bonitate Præsul, & apud optimos, maximosque Pontifices magnæ æstimationis euasit.

Sed & ciues Mutinenses, nunquid multa febre phrenetici fuerint, quando ciuitatem suam in Guelforum, Gibel-

Gibellinorumque factiones diuisi, quotidianis cædibus, & fraterno sanguine, per multum tempus crudelissimè fœdabant? sed vno, vel altero Alberti sermone, & priuatis colloquijs, eo reducti sunt, vt odia ipsa summo odio haberent, atque statim deponerent, mutuæque dilectionis igne accensi, publica instrumenta solemni stipulatione firmauerint, quibus ipsam dissidiorum originem, suadente Alberto, radicitus auerruncarunt, vtque perpetuæ legis vis illis accederet, interpositis apud Principem B. Viri precibus, & hortatu impetrarunt.

His adde, si libet, similem Brixiensium pacificationem, & alios apud eos B. Alberti Euangelici effectus, cuius officij prudenti dilatione plus illis profuit, quam si citius accessisset, &, vt Fabius, cunctando, rem opportunè restituit.

Hæc demum, & alia multa (quæ ne ipse multus sim, actorum Alberti lectoribus meditanda relinquo) quantæ apud homines gloriæ esse debeant, nemo Christianus est qui non facile percipiat: quanti item & Alberti operantis, & eorum in quibus operatus est meriti sunt apud Deum, vel vna Chrysostomi sententia satis, superque nos docet; sic enim ait, tom 5. col. 951. orat 5. aduersus Iudæos. *De fratribus collapsis cogita, putatoque te thesaurum reperisse, nimirum occasionem illis medendi. Etenim si instillaueris illis velut oleum, sermonis doctrinam, si obligaueris humanitate, temperantiaque vulneratum, si sanaueris, ille faciet te ditiorem quouis thesauro. Qui enim adduxerit pretiosum ex indignitate, tamquam os meum erit, inquit ille. Quid huic poterit æquiparari? quod neque ieiunium, neque humi peractæ cubationes, neque peruigilia, neque aliud quidpiam potest efficere, efficit fratris procurata salus. Cogita quam multa os tuum peccauerit, quam multa verba obscœna protulerit, quam multa conuicia, quam multa maledicta euomuerit, & omnino suscipies collapsi curam, nam hoc vno benefacto, omnem illam delere maculam poteris, & quid dico delere? facies vt sit os tuum, sicut os Dei. Quid huic honori possit æquiparari, non enim ego ista polliceor, ipse Deus hoc dixit. Si vnum quempiam eduxeris, inquit, vt os meum erit os tuum, purum, sanctumque.*

Quam sanctum igitur oportet fuisse os aureum B. P. Alberti Sarthianensis, qui non vnum solum eduxit, nec paucos tantum illos, quos diximus, sed omninò innumerabiles; ex diuersis mundi regionibus, ex tam varijs, inueteratisque erroribus, ex tam grauibus vitijs, enormibusque peccatis, in quibus variè horrendeque morbidi, ac iam anima mortui, & sepulti iacebant, ad Catholicam Christi fidem, ad matris Ecclesiæ gremium, ad Seraphicæ Religionis asylum, morumque integritatem, sanctimoniamque perduxit, vt qui sexaginta annorum vitam omnem, sermonis doctrinam, & cœlestem sapientiam, vel sibi copiosè hauriendo, vel egentibus, vt oleum laboriosè instillando, impendit.

Quam puram oportet fuisse beatam illam animam, in qua de ergastulo carnis liberata, purgatorius ignis, nec leuem culpæ maculam, quam absumeret, nec pęnæ reatum, quem deleret, nec stipulam, aut fęnum, quod vreret, inuenire potuit.

Sed

Sed quæ de carne, de mundo, de dęmone, de culpa, de pęna triumphans, pura, & gloriosa in Cęlum recta migrauit, nobis in terra cum corpore relinquens heroicæ virtutis exempla, quæ Deo iuuante imitemur; illustria prodigia, quæ deuotè miremur; & ingentium meritorum suffragia, quæ quantum Sancta Mater Ecclesia permittat, supplices inuocemus.

CAP. XXIII.

Minora Alberti miracula, & posthuma veneratio.

EX numero Scriptorum, qui venerabilis huius serui Dei acta fusius describunt, vel breuem aliquam eius mentionem faciunt, multi sunt, qui miraculis clarum, qui clarissimum fuisse, qui etiam post mortem miraculis claruisse, qui Deum per ipsius merita multa miracula operari, qui multis miraculis claruisse, qui multa miracula fecisse, qui post mortem miraculis coruscare, qui miraculis à Domino illustratum affirmant, qui denique illum in eorum numero æque collocant, quos ipsi miraculis clarissimos, magnisque prodigijs coruscare testantur. Atque istæ horum formulæ sunt, quorum nomina, ætates, & integra testimonia sequenti Capite proferemus.

Quod autem generali hac assertione contenti fuerint, nec vllum ex ijs miraculis, quæ Albertus Mediolani post mortem patrasse dicitur, in specie narrent, id partim tunc viuentium negligentiæ, sed præcipuè extremis eo tempore Mediolanensium calamitatibus adscribendum existimo quando qui vel scriptores, vel oculati testes esse possent bello, pestilentia, publica fame, per plures annos afflictissimi, & his malis depellendis magis intenti, nec seruorum Dei actis pernotandis, multo minus publicis eorum tabulis compingendis, occupari possent, sed inter perpetuas clades, in vrbe pariter, & agro, in dies, atque horas miserandis modis perirent. Nec minus per sæculum subsecutum varias, multasque huiusmodi Mediolanensium calamitates, illius vrbis, & prouinciæ historiarum scriptores referunt. Vetus denique cęnobium ipsum exterius S. Angeli circumcollocatis Heluetis Borbonij castris, in quibus etiam Hæretici fuerunt, nocturno incendio conflagrasse ferunt, anno circiter 1550. Quo casu dispersi incolæ, partim exterius morabantur in ipso semiusto cęnobio, partim in hospitio Vrbano Viridarij, & aliis pijs locis, quæ intra vrbem ad veteris cęnobij regimen pertinebant; translata illuc ea supellectile, quam flammis præripere potuerunt, dum aliud ædificium eiusdem nominis S. Angeli, quod hodie extat, in apto Vrbis loco pro ipsis erectum fuit, iacto primo ipsius lapide anno 1552. die 21. Feb. demolito funditus veteri habitaculo, vt nullum eius vestigium amplius existat, vt mirum non sit, inter tot ruinas, & rerum pertubationes, per longissimi temporis interuallum, perijsse cartas, aut etiam legitima documenta, si quæ de Alberto, aut per ipsum scripta ibi aliquando fuissent. Neque verò hæc, seu hominum incuria, seu temporum aduersi casus, Alberto soli nocue-

nocueruut, sed alijs quoque pluribus Dei seruis, qui per ea tempora, in eodem veteri cœnobio S. Angeli cum sanctitatis vitæ, & publica miraculorum opinione, & fama, mortalem suam vitam finierunt, vsque adeò, vt neque quo loco sepulti fuerint, aut hodie iaceant, posteris innotescat, sed tempus æris, ac marmorum edax memoriam rerum cum corporibus deglutiuit, manente, vt rei notoriæ, generali illa miraculorum publica fama, tum per ora hominum successiuè viuentium, tum in perpetuis scribentium notis.

Non defuerunt tamen ex his ipsis Scriptoribus, qui aliqua miracula per viuentem Albertum patrata, per occasiones commemorant, vt quod cacodæmonem, cerui specie laruatum, prophetico spiritu detexerit, idque suis auditotibus per spectrum territis, disturbatisque inclamando, potenti virtute vocis disparere protinus, ac disperire fecerit. Quod Christus Dominus noster Albertum ipsum inedia in deserto deficientem visibili sua diuina præsentia, & familiari colloquio confortauerit, allatisque cibis refocillare dignatus fuerit. Quod per plures dies in fortitudine cęlestis illius cibi ambulauerit, dum vasta solitudine superata, ad ea loca peruenit, in quibus terrenos cibos reperit, quibus deinceps pascebatur, & hoc in Moyse, & Elia miraculum fuisse, & quomodo contingat, fusè disputat Abulensis lib. 3. Reg. cap. 19. q. 8. Cur non ergo etiam in Beato Alberto, quantumuis illi pluribus diebus, iste paucioribus, ambulauerint in fortitudine, seu virtute cibi illius. Quod fęlicem eius animam è corpore in Cœlum, recto tramite gloriosè properantem, diuino ostento viderit B. Ioannes Capistranus, tum corpore procul absens. Qua cęlesti visione statim euulgata facile fuit, vt Mediolanenses, alijque in pristina sanctitatis Alberti opinione roborati, vsque adeò fuerint, vt in suis necessitatibus eo confidentiùs in Cœlo, vt piè credebant, viuentis ad ipsius præsidium confugiebant, multosque fauores, & malorum remedia, à diuina bonitate per ipsius inuocationem retulissent, vt constanti Scriptorum attestatione factum traditur.

Nobis etiam posterius innotuit Sarthianenses aliquos, diebus nostris affirmare, se à periculis vitæ, & ærumnis fortunæ per Alberti inuocationem liberatos fuisse. An etiam Regni Cypri excidium? an Bartholomæi Rouerellæ fortunas? an triumphum illum suum in Cœlos postea ductum? quæ cum ille prænuntiaret, futura erant, & postmodum re ipsa secuta sunt, prophetico spiritu præuidisset, aliorum iudicio relinquo.

Quod ad Alberti sanctitatis, vel Beatitudinis cultum attinet, certum imprimis ipsum, nec Beati nomen, nec Ecclesiasticum cultum à Romano Pontifice, huc vsque per canonicum ritum retulisse, neque constat causam in curia motam fuisse, verumtamen veteri more ab ipso anno 1450. quo obiit, per ducentos huc vsque ac triginta, & amplius annos Beati titulum, & communem æstimationem perpetuo loquentium pariter, atque scribentium vsu, & consuetudine obtinet, vt liquet ex ijs, quæ hactenus diximus, & ex Scriptorum testimonijs, quorum succedaneas ætates, & verba capite sequenti proferemus. Quando Mediolani post mor-

tem, vt multi Scriptores testantur, miraculis, & prodigijs clarissimus fuit, cultum etiam illis correspondentem, qui nondum tunc prohibitus fuit, eum habuisse, supposita veritate miraculorum negari non potest, cum venerabunda inuocatio, & vota gratiarum sint correlatiua miraculorum, & hæc multo tempore post Alberti mortem, percrebuisse indicant Scriptores, qui diu post mortem serui Dei de eius miraculis, tamquam de illis, quæ tunc fiebant, præsenti suo ipsorum tempore loquuntur, vt Capite sequenti ad notam anni 1480. vbi *per Alberti merita Deus operatur multa miracula*, & ad annum 1588. *maximis coruscant prodigijs*, nempe Albertus, & alij, quos author ibi nominat, quod autem & nunc fieri non audiamus, non defectus meritorum Alberti in causa fuit, sed quod cessantibus calamitatibus Mediolanensium, etiam cessauit inuocationis deuotio, ac deinde per incendium, ac demolitionem conuentus, ac per confusionem tumultuariæ transmigrationis fratrum, intra vrbem perierint monumenta veteris cœnobij, & notitia tam pristini, quam posterioris sepulchri, atque hinc refriguerit posteriorum deuotio, quæ præsentibus, ac notis seruorum Dei monumentis magis, quam vetustarum rerum auditione mouetur.

Neque res noua est, etiam absque his causis cessare, vel non tam frequentia esse miracula Sanctorum, etiam Canonizatorum, decursu temporis, quam fuerint in vita, vel non adeò longè post mortem. Imo instar magni miraculi est in Sanctissima Matre Dei, & S. Antonio Patauino, quod ab operandis miraculis nunquam cessare videantur, cuius rei causa in arcana Dei consilia magis referenda est, quam nostra curiositate scrutanda.

Nec eo minus æstimandi sunt Sancti, quod vnus præ alio, plura, vel pauciora miracula faciat, nam, vt teste S. Augustino lib. 83. qq. q. 79. *Ideò non omnibus Sanctis miracula attribuuntur, ne perniciosissimo errore decipiantur infirmi, existimantes, in talibus factis esse maiora bona, quam in operibus iustitiæ, quibus vita æterna comparatur*: sic non omnibus Sanctis conceditur perpetua operatio miraculorum, ne pari errore, pluris fiat perpetuitas miraculorum, quã sanctitas operum, aut ne magis Sanctus putetur, qui plura facit miracula post mortem in terris, quam qui cum paucioribus miraculis, fortè multo plus gloriæ habet in Cœlis, aut propter alias causas soli Deo notas. Quapropter, vt ante diximus, cum Paulus se præferret Apostolis non dixit, *quia plura quam ipsi signa feci, sed quia plus omnibus laboraui*.

Sed quidquid Mediolani fiat, non desunt alibi signa veteris venerationis B. Alberti, nam in pariete Ecclesiæ Fratrum Min. oppidi Sarthianensis, iuxta maius altare, à parte sinistra, vt sacræ reliquiæ obmuratæ, cum veneratione seruantur duæ epistolæ propria ipsius B. Alberti manu scriptæ, & appensa desuper eius imago depictis circa caput radijs, cœlestis gloriæ indicibus, quæ imago ibi posita fuit multis annis ante Vrbani VIII. decreta de his rebus edita. Nec desunt qui pro sua deuotione illam supplices frequentant, & affirmant se aliquando, interposita apud Deum inuocatione B. Alberti, exauditos fuisse. In templo quoque conuentus

uentus S. Francisci Citoniensis non procul Sarthiano, in quodam tabernaculo supra altare, quod S. Bernardini vocant, cum quibusdam ipsius S. Bernardini reliquijs extat etiam liber Missalis cartæ pergamenæ M. S. quo olim cum licentia superiorum vtebatur B. Albertus, vt in ipsius libri principio, & fine antiqua manu notatum est, atque hic liber pro sacra B. Alberti reliquia, ibi cum veneratione asseruatur, & aduentantibus personis deuotis reuerenter ostenditur, non secus quam reliqua pro reliquiis S. Bernardini.

In Ecclesia etiam eiusdem ordinis Capistrani in Aprutio, cum scriptis B. Ioannis Capistrani est codex ille M. S. operum B. Alberti, ex quo nos descripsimus maiorem partem eorum operum Alberti, quæ hoc volumine exhibemus, & vt illa B. Ioannis, sic iste B. Alberti decenti, ac deuota custodia, & veneratione seruatur, vt Alberti reliquia. Nec aliud nobis de eius miraculis, aut posthuma veneratione hactenus innotuit: præter aliam depictam eius effigiem, quæ radiis ornata caput cernitur, in Sacrario Templi Aracœlitani in Sancta hac Vrbe Roma.

CAP. XXIV.

Alberti virtutum, miraculorum, & Beatitudinis fama, constantibus scriptorum testimonijs perpetua.

Poggius Florentinus in ijs literis, in quibus alios plerosque seruos Dei vituperat, ipsius Alberti respondentis testimonio, eum sic laudauit. 1429.

Sed quia me ab istorum vulgo eximis, ac per hoc non vulgarem, sed singulari quadam & vita, & doctrina præditum me egregium facis, habeo huic existimationi tuæ de me tam bonæ ingentes gratias, simulque in ea re tibi gratulor plurimum, cum ex bene instituto animo tuo, hæc tua de me opinio certe proficiscatur: tamen Alberto tuo, tibi quidem ex animo vera testanti credas velim, complures inter hos fratres esse, qui cum aspectu, & auditu iustiores, tam verò eruditionis præstantia, longe me doctiores existunt.

Idem Poggius in epistola excusatoria ad B. Albertum, quæ sic incipit. 1430.

Tantum abest mi Alberte, vt grauiter feram, quæ à te scribuntur, vt etiam maximas tibi & habeam, & debeam gratias: quod me pro tua in me beneuolentia, & charitate admonere voluisti, eorum, in quibus me aberrasse in meis literis arbitratus es; non enim sum is, qui tantum meis viribus confidam, vt non aliorum

quoque opibus subleuari velim, atq; adiuuari ad errores vitæ corrigendos.

1430. Guillelmus Casalensis Ordinis Minister Generalis, in literis ad Albertum datis, & in ipsius Alberti epistola, nobis 28. allegatis.

Te igitur, mi Alberte, liberum facio ad quascumque prædicationes sumendas, si tuo desiderio satisfactum iri à me potest: tecum enim familiariter agere, nostra iam confirmata facit consuetudo, quia neminem mihi magis familiarem inueneram, qui posset vita, moribus, & doctrina Viterbiensis Ciuitatis periculis prouidere.

1432. Eugenius IV. Pontifex in literis, quibus Albertum constituit Vicarium generalem totius Ordinis Min. 15. Kalend. Augusti.

Tribuit autem nobis Altissimus, vt quam primum tu à nobis in Vicarium ordinis vsque ad nouam creationem Generalis creatus fuisti, magnam exinde habuerimus consolationem; cœperimusque intelligere te, præstante Domino, futurum lapidem illum angularem, qui, quod sæpe & diu diximus optasse, nec vnquam consequi potuimus, vtrumque parietem coniunges, & vtraque vnum facies.

Idem Pontifex in alijs, quibus B. Ioannem Capistranum vltramontanarum Prouinciarum Vicarium ab Alberto institutum confirmat kalend. Septemb. anno eodem.

Et tandem deliberatione matura dilectum filium Albertum de Sarthiano, dicti Ordinis professorem, Prouinciæ Ministrum elegerint: cuius electio non paruam nobis consolationem, ac lætitiam attulit; cum comprobatæ integritatis, & præcipuæ doctrinæ, & prudentiæ existat, & grauitate morum, & consilio præstans, vt longa experientia nobis innotuit, de cuius vita, moribus, & doctrina, ac religionis zelo, & reformationis ordinis ardenti desiderio, in Domino plurimum confidentes.

Plura ad Albertum, ac de ipso dedit Eugenius diplomata, & priuatas literas, quæ nobis ad manum non sunt; sed in quibus dubitandum non est, eius laudes per ipsum celebratas fuisse, qui etiam in perpetuum suæ de ipso opinionis testimonium ad latus suum illius assistentis imaginem, æneis Vaticani templi valuis expressam perennare voluit.

Philippus Bendedeus, de quo sic etiam ipse Albertus epistola 33. 1434.

Qua tu mihi, ea opinione, ea existimatione, ac veneratione loquaris, tamquam si vnus è Patribus sanctimonia, atque eruditione clarus, insigniter euasissem; quod ego prorsus laudis genus reijcio, ob idque maximè in ipso huius epistolæ nostræ principio dixi tuarum literarum

maxima iucunditate me omnia affeciſſe, præter laudes meas, in quibus omnibus, pace tua dixerim, tuo vitio, parùm ineptè dicta attribuis; qui auſus ſis, me homunculum imperitum, qui vix ſcripturas ſacras, penè dixerim, adhuc totas diligenter perlegi, & ſacrarum literarum interpretem, & Euangelicæ legis tubam licentiùs, facilius ne dixerim, leuius nominare.

Paulus Veronenſis ſimiles Alberti laudes ſcripſit: hic eas ita refellit: & ſibi ignaro, & extremæ profeſſionis abiectiſſimo abortiuo, eas deeſſe humiliter affirmat, ſimul eleganter, & humaniter oſtendens, Paulum non proinde mentitum eſſe, vt qui dixerit quæ credebat, quamuis non quæ eſſent.

1439. Eugenius IV. Pontifex in literis ad Æthiopum, & Indorum Imperatores 5. Kal. Septemb. an. 1439.

Mittimus ad tuam celſitudinem dilectos filios Fr. Albertum de Sarthiano, ordinis B. Franciſci, Commiſſarium noſtrum in partibus Orientalibus, & eius ſocios; ſuntque omnes viri, vtique cum ſacra Dei doctrina pleni, tùm etiam in timore Domini, & eius vijs ambulantes.

Idem in alijs ad Cophtos, & eorum Prælatos eodem anno Non. Iulij.

Prout ex decreto inde confecto, quod vobis oſtendet dilectus filius Albertus de Sarthiano, ordinis Minorum profeſſor, lator huius, veſtra deuotio apertius diſcet.

Idem in alijs ad ipſum Albertum profecturum 2. Kalend. Septemb. eodem anno.

Ad perſonam tuam, quæ quidem potens opere, & ſermone, in magnis, & arduis, familiari experientia comprobata eſt, dirigentes aciem mentis noſtræ, ac ſperantes, quod ea, quæ committenda tibi duxerimus, pro honore Dei, & propagatione Chriſtiani nominis diligenter, & fideliter proſequeris; te in partibus Orientalibus Indiæ, Aethiopiæ, Aegypti, & Ieruſalem Commiſſarium noſtrum facimus.

Ioannes Alexandrinus, & per totam Ægyptum, Libiam, Æthiopiam, Pentapolim Occidentalem, & Africam Patriarcha Iacobitarum ad Eugenium IV. Pontificem. 1440.

Poſt hæc refero tuæ magnæ Sanctitati ſacratiſſimam, & honoratiſſimam ſcripturam tuam, per benedictum filium tuum, & honoratum Sacerdotem Fr. Albertum, ad manus meas perueniſſe, & infra. *Idem benedictus filius, venerabilis Albertus reddidit mihi duas imagines. Ceterum quædam eidem Patri commiſimus, quæ literis mandare non poſſumus, ſufficiet itaque ipſe quidquid ijs literis deeſt: cui referenti tua Beatitudo plenam fidem dare dignetur.*

Philothæus Patriarcha Alexandrinus, ac totius Ægypti Græcorum, in literis ad Eugenium Pontificem. 1440.

Mea

Mea humilitas, Beatissime Pater, audiens quæ tuæ magnæ Sanctitati à filio meo in Spiritu Sancto Fratre Alberto Monacho ordinis Minorum misso in Aegyptum refero, scilicet, huc ad nos veniens detulerit sanctissimas literas sanctitatis tuæ.

1441. Andreas Abbas S. Antonij in Ægypto eiusdem Patriarchę & gentis Iacobitarum legatus in oratione habita ad Eugenium Pontificem, in generali congregatione Concilij Florentini.

Vt nos (Aethiopes Iacobinos) *per dilectum filium tuum Albertum ordinis Minorum, ad vnionem quærendam inuitares*, & infra: *quemadmodum poterit enarrare idem Fr. Albertus, qui multa mecum pericula, multos subijt labores, pro hac dignissima vnione fidei Christianæ.*

1441. Nicolaus de Comitibus à quadraginta annorum Saracenica apostasia conuersus, cum in Concilio Florentino, prædicante de fide Beato Alberto, durante sermone perpetuo fleuisset, causam interrogatus respondit, fletus sui causam fuisse, cœcitatem Saracenorum, & ingratitudinem Christianorum, quod scilicet isti non adeo studeant illorum conuersioni.

Nam, inquit, *si ille sermo in medio Cayri prædicaretur, tunc ex centum millibus Saracenorum, qui dicentem intelligerent, octuaginta sex millia conuerterentur.*

Accedit Illustriss. Cardinalium, qui Alberti sermoni cum Eugenio Pontifice tunc aderant, de Alberti fidei zelo, & prædicationis efficacia opinio: dicebant enim, cum Pontifice colloquentes, si fides Catholica in cæteris extincta fuisset; eam tamen in Fr. Alberto conseruatam, & in reliquis, per ipsum suscitatum iri: ea hyperboli expressius enuntiantes, quam excellentem opinionem, de Alberti virtute conceperint.

Eugenius IV. Pontifex in literis, quibus Alberto confirmat electionem ipsius in Ministrum Prouincialem Prouinciæ S. Antonij 16. Kalend. Augusti, 1442. 1442.

Meruit ardens tuæ religionis zelus nobis pridem cognitus, & magna in nos, Sanctamque Romanam Ecclesiam fides, probataque in tuo ordine virtus tua singularis non dubiè promerentur, vt ea tibi concedamus, per quorum impositum tibi onus, maxima ordini tuo commoda confidimus prouentura.

Æneas Syluius Picolominæus, mox Pius II. Pont. in libro M. S. de viris illustribus loquens ibi de S. Bernardino Senensi: 1448. *Tom. 1. Operum Bernard. post eius vitã.*

Plures reliquit suarum virtutum imitatores, è quibus præcipuus fuit Albertus de Sarthiano, qui eloquentiam doctus sub Guarino, literisque sæcularibus apprimè instructus, & ipse postea Minor factus, sub Bernardino

nardino eloquentiam Dei didicit, prædicauitque populis cum magna gratia. Hunc & Eugenius Pont. Max. Hierosolymam misit, vt specularetur facta Soldani, qui reuersus, & Aegypti, & Indiæ negotia, vti se haberent, edocuit, & quomodo vinci possent, monstrauit.

1450. Franciscus Sfortia Primus illius nominis Dux Mediolani, cum eum adulatores in Albertum concitarent, in hæc verba respondisse scribitur.

Fratris Alberti sermo vsque adeo nobis non displicet, quin eo potius acceptior sit, quod ille munere suo rectè fungatur.

1451. B. Ioannes à Capistrano, in epistola ad Franciscum Barbarum scripta anno 1451. 17. Kal. Aprilis, in registro Vicariatus generalis ipsius Beati Capistrani pag. 15. septimo mense post Alberti decessum.

Vt frequenter didici ex ore nouelli nostri B. Bernardini, recolendæ memoriæ olim Fratris Alberti Sarthianensis, & nuper Fratris Antonij de Betunto, quos tua dignos amicitia puto.

1454. Idem in epistola ad Aquilanos Cracouiæ 12. Maij anno 1454.

Audistis prædicantes S. Bernardinum, Fratrem Albertum à Sarthiano, & Fratrem Iacobum à Marchia, viros sanctos.

B. Bernardinus Fossensis, alias Aquilanus in suis Chronicis apud Marianum Florentinum tom. 5. cap. 17. fol. 85. col. 4. 1470.

Erat Frater Albertus peritissimus homo, & potentissimus in Theologia, singularissimus prædicator, & in suis prædicationibus acceptissimus. Erat etiam vtique bonæ conscientiæ ita, vt Mediolani dicitur Beatus Albertus, eo quod post mortem miraculis claruit.

Registrum ordinis sub gubernio Fr. Timothæi Lucensis scriptum anno 1472. 1472.

Post mortem Fratris Guillelmi à Casali Ministri generalis, Dominus Papa super totum ordinem Fr. Albertum Sarthianensem, familiæ nostræ Obseruantiæ Apostolicum Vicarium constituit, qui per annum totum ordinem sanctissimè gubernauit, & capitulum generalissimum Paduæ celebrandum constituit; transmisit autem ad istud capitulum Dominus Papa Breue quoddam, in quo voluntatem suam declarabat, videlicet vt Fr. Albertus in generalem Ministrum eligeretur, existimans; quod si ex familia obseruantiæ Generalis ipse electus esset, optima totius ordinis reformatio sequeretur.

Nicolaus de Fara indiuiduus Capistrani socius, qui vitam eius latinè omnium primus conscripsit, vbi Cap. 13. habet quæ sequuntur, seq. tunc præsentem fuisse, & omnia vidis- 1475.

vidisse, & comperisse testatur, sed ipsa eius verba describere non piget.

Hic est (Capistranus) *qui in loco nostro apud Burgum S. Sepulchri, expleta prædicatione in laudem, & gloriam Beatissimæ Virginis, Dei Genitricis Mariæ, in die Assumptionis eius in mensa sedens, cœlestis illius Fratris Alberti Sarthianensis beatam animam ad Cœlos tramite recto migrare vidit, ita namque lętissima, Angelicaque facie quadam, me, & compluribus Fratribus præsentibus in cœlum suspiciens affatus est; video*, inquit, *animam vnius Fratris nostri ad cœlum euolare, en vadit, en properat, sæpe replicans. Cumque statim in Romandiolam proficisceremur, certiores facti sumus, eloquentissimum, & clarissimum illum virum Albertum Sarthianensem, qui multis miraculis claruit, Mediolani ipsa die assumptionis animam cęlo reddidisse*, & cap. 10. sic scribit: *tum ipsius* (Capistrani) *tum Bernardini, tum etiam Fratrum Alberti Sarthianensis, Iacobi de Marchia, Antonij de Bitonto, & complurium aliorum prædicatione, multi nobiles, multi studentes, multique doctores, ad religionem se contulerunt, ex quibus nonnulli acceptissimi, & fructuosissimi euaserunt pręedicatores.*

1479. Alia Capistrani vita, à quodam nomine Deodato composita, phrasi veteri Italica, & impressa Comi anno 1479. Cap. 7.

Eugenius Pontifex commisit curam Vicariatus totius ordinis recolendæ memoriæ, Fratri Alberto de Sarthiano, viro sanctitate, & scientia præclarissimo, & per totam Italiam nominatissimo, cupiens, vt in sequenti capitulo generali eligeretur Minister Generalis. Sed benignus Creator, sine cuius permissione non cadit folium in terram, id non permisit; cognouit enim, re sic stabilita, secuturam potius obseruantię ruinam, quam aliorum reformationem: data enim cura B. Alberto, vt conuentuales ad arctioris vitæ normam reduceret, optimos quosque ex obseruantum familia in eorum conuentibus collocaret; quo tandem fieret, vt conuentuales vitæ suę rationibus assueti, eas non facile desererent, & ex aduerso conuentus obseruantum rigidis illis, & sanctissimis viris destituti facilius remitterent rigorem disciplinæ, quo factum, vt non Beatus Albertus, sed alius in Theologia Magister conuentualis electus sit.

Codex Italico stylo, & charactere vetustus vitæ F. Ioannis Capistrani, de eius spiritu prophetico fol. 47. à tergo. 1480

Hic Beatus cum esset in Burgo S. Sepulchri in festo Assumptionis Virginis Mariæ, ibi post habitam concionem, dum sederet ad mensam cum Fratribus, vidit in cęlum ascendere beatam animam illius tubæ cęlestis, Fratris Alberti à Sarthiano, & coram multis Fratribus vultu lætissimo, & Angelico in cęlum elato, dixit; Ego video animam vnius nostri Fratris in cęlum volare; hæc verba

verba sæpius repetens; en ascendit, en vadit ad gloriam, ac deinde socij certiores facti, diem, & horam notarunt, & in Romandiolam venientes compererunt, illum eloquentissimum, & clarissimum fratrem Albertum à Sarthiano transijsse ex hac vita ad Deum die Assumptionis Dominæ; in Ciuitate Mediolani, vbi per ipsius merita Deus operatur multa miracula.

1486. Marianus Florentinus tom. 5. Chronicorum Ord. cap. 21. fol. 120. col. 2.

Locus S. Francisci de Sarthiano, ex quo fuit illa sonora tuba, & columna, siu auriga, & scutum nostræ familiæ, B. Fr. Albertus Sarthianensis, qui Mediolani requiescit, & fol. 124. col. 1. *locus S. Mariæ de Angelis apud Mediolanum, in quo requiescit illa magna, & resonans tuba, & quartus auriga familiæ obseruantiæ Fr. Albertus Sarthianensis, prouinciæ Tusciæ, miraculis clarus,* & cap. 24. fol. 160. col. 4. *Hoc anno 1450. in solemnitate Assumptionis Gloriosæ Virginis Mariæ B. P. Frater Albertus de Sarthiano, prouinciæ Tusciæ miraculis clarus obdormiuit in Domino,* & relata reuelatione gloriæ Alberti, facta Capistranensi, vt in vita narrauimus; postea subiungit: *qui B. P. Fr. Albertus in supradicto loco veneraliliter sepultus, etiam post mortem miraculis coruscauit.* Idem alibi passim, & fol. 124. col. 1. de alio loquens, *qui in sua iuuentute,* inquit, *cum per viam sensualitatis, & inertiæ ambularet, à S. Fratre Alberto Sarthianense monitus, mutauit vitam suam, & ex imperito iuuene, doctrina clarus euasit, & pro virtutum studio, sedula prædicatione, & exemplis vitæ, per totam Italiam vir sanctus reputabatur.*

Opusculum vetus inscriptum, Memoriale Ordinis, inter firmamenta trium ordinum S. Francisci pag. 37.

Hic Albertus de Sarthiano fuit, eloquentissimus orator, & prędicator per totam Italiam, & prçcipuè Mediolani, & in alijs Ciuitatibus principalibus: patet in miraculis factis. Eum Eugenius IV. summè cupiens Ordinem Minorum reformare, post mortem prçfati Guilielmi de Casali Ministri generalis, constituit Vicarium generalem totius ordinis, scilicet Obseruantum, & Conuentualium per totum orbem, & dedit illi, scilicet Alberto, licet inuito, & renitenti sigillum Ministeriatus, & prçcepit, vt conuocaret capitulum generale celebrandum Paduæ, ad electionem generalis Ministri. De hoc extant copię epistolarum, & literarum suarum, propter disertitudinem, & facundiam, in volumine collectarum, in bibliothecis Senarum, & Capistrani cum pluribus tractatibus, & alijs epistolis ad Eugenium, ad Prçlatos, et Principes totius Italię: Ibi, inquam, sunt literæ obedientiales ad conuentum Parisiensem, ad Ministros Prouinciales Hispaniæ, Franciæ, Alemanię, vt nomine Eugenij IV. ad capitulum supradictum properarent, et similiter ad Regem Castellę, et alios; vt ipsos Ministros mitterent renitentes sub isto, quia Generalis totius ordinis erat.

1516. Ex Catalogo omnium prouinciarum, & cœnobiorum Fratrum Min. Reg. Obseru. conscripto anno 1516. in fine epitomes Annalium, vbi de prouinc. Mediolani.

S. Mariæ de Angelis apud Mediolanum, vbi requiescunt vir ille insignis virtute, & doctrina Albertus Sarthianensis, illique similis Antonius de Arzeno &c.

1536. Leander Albertus, in descriptione Italiæ in Tuscia pagin. 90.

Hinc ad Clanem versus, Sarthianum est, Alberto, ex Min. ordine, maximo concionatore inclytum.

1540. Dionisius à Pulinari, in chronico M. S. prouinciæ Tusciæ part. 1. fol. 14.

Hoc etiam anno 1439. Summus Pontifex Eugenius misit B. Fr. Albertum à Sarthiano ad Presbyterum Ioannem Aethiopiæ Imperatorem, & ad Serenifs. Thomam Imperatorem Indorum, ad res maximi momenti tractandas: & fol. 16. *in quo capitulo* (prouinciali Paduano) *omnes nonaginta tres vocales conuentuales, excepto vno solo concorditer elegerunt in suum Ministrum, sanctum P. Fr. Albertum à Sarthiano, ex fratribus obseruantinis prouinciæ Tusciæ:* & infra: *qui B. Pater Fr. Albertus Minister prouinciæ S. Antonij, & Vicarius generalis totius ordinis, nono die Iunij anni Domini 1443. & ordinis 237. celebrauit Paduæ secundum capitulum generalissimum ad quod capitulum Pontifex misit literas, quibus declarauit suam voluntatem esse, vt Albertus eligeretur Minister generalis, existimans, si id fieret secuturam totius ordinis bonam reformationem :* & fol. 20. *hoc eodem anno 1450. in festo Assumptionis Dominæ nostræ, in hoc nostro conuentu S. Angeli, Mediolani quieuit in Domino B. P. Fr. Albertus à Sarthiano, qui fecit multa miracula, cuius animam per Angelos in cęlum ferri vidit S. Vicarius generalis* (Capistranus) *existens in Burgo S. Sepulchri:* & parte 2. in historia conuentus Sarthianensis fol. 258. *Huius conuentus erat B. Fr. Albertus à Sarthiano, qui obijt Mediolani, de cuius excellenti sanctitate, & doctrina, nunquam satis dici poterit:* & infra : *de hoc Fr. Alberto legitur, quod Pontifex, & Cardinales inter se discurrendo dixissent, quod si fides Christi in omnibus extincta esset; tamen in Fratre Alberto remaneret, qui in reliquis ipsam resuscitaret.*

Blondus Flauius Foroliuiensis, 1
in Italia illustrata, de Etruria pag. mihi 308.

Deinceps vltra Clusium, Sarthianum est oppidum, Alberto Minorita diuinorum dogmatum prædicatore insigni ornatissimum.

Marcus Vlissiponensis in chro- 1560
nicis Ordinis Min. part. 4. lib. 1. cap. 33.

Regularis Obseruantia S. Francisci per quatuor præcipue sanctissimos, & doctissimos viros aucta, & illustrata fuit, vt sacra, & famige-

rata

rata doctrina, sic etiam sanctissima vita, & miraculis. Ii fuerunt, S. Bernardinus Senensis, B. Ioannes à Capistrano, B. Iacobus Picenus, & B. Albertus Sartbianensis, qui fuerunt veluti quatuor firmissimæ columnæ restaurati nouiter illius ædificij: & tanquam quatuor strenui Duces magnæ familiæ, qui eam duxerunt, per securam, rectamque viam, & semper saluam conseruarunt. Erant quatuor Clypei, qui suæ sanctitatis exemplo, & doctrina, eam ab aduersis tutati sunt. Erant quatuor Tubæ, quarum sonitu, multi ad Religionis militiam, & Christi sequelam concitati fuerunt, eorumque feruore zeli studioque diuino munere, tota Italia, Germania, Hungaria, Polonia, & Bohemia obseruantum Cœnobijs repletæ sunt.

Idem 3. part. cap. 35. pag. 267. de B. Michaele ab Arcagnano scribens.

Is, inquit, *in ordine iuuenis inconsiderate viuens, in ordinis disciplina non satis se occupabat, verum S. Bernardini, & B. Alberti à Sarthiano salutaribus monitis, concitatus, vitam in melius commutauit, ac adeo gnauiter sese literarum studijs addixit, vt auxilio diuinæ gratiæ, intra paucum tempus, clarissimus verbi Dei concionator euasferit, suæque doctrinæ radijs, & sanctitatis opinione, totam Italiam illustrauerit.*

Franciscus Rosieres, in Stemmatibus Ducum Lotharingiæ tom. 5. pag. 287. 1580.

Diuus Albertus Sartbianensis, signis, & miraculis clarus è vita migrauit: & in margine: *S. Albertus.*

Codex M.S. sub Gregorio XIII. Pontifice, vbi fol. 86. à tergo compilator sic dicit.

Huius Conuentus (Sarthiani) *fuit Venerabilis, & B. Pater Fr. Albertus de Sarthiano; qui multis functus legationibus Pontificijs, cum ad Indos, tum quoque ad Aethiopes, obdormiuit in Domino Mediolani, apud Sanctum Angelum, qui Conuentus Obseruantibus Minoritis paret, Anno Domini 1450. cuius anima visa fuit à B. Ioanne de Capistrano in Cœlum euolare; nec mirum, cum per ipsum multa edidit Dominus Deus miracula.*

Rodulphus Tossinianensis, Episcopus Senogalliæ, Histor. Seraph. lib. 1. fol. 72. à tergo. 1586.

Beatus Albertus de Sarthiano Mediolanensis (17.) *humili loco natus, vir literis eruditus, vt monumenta eius, laude digna declarant, suis prædicationibus, multos traxit ad fidem Christi, peragauit per totam Syriam, Græciam, Aegyptum. Fuit autem in sacris concionibus maximus vitiorum obiurgator; vnde multoties pro veritate tuenda, incurrit discrimen vitæ. Erat prædicatio eius grata, & fructuosa, doctis simul, & indoctis: in dicendo vtebatur præclara dicendi forma, quæ*

cum sanctitate vitæ coniuncta, multos ad se attrahebat.

1587. Franciscus Gonzaga Episcopus Mantuanus de origine Seraphicæ Religionis, & progressibus Regul. Obseru. in Conuentu 14. Prouinciæ Tusciæ nemoris de Mugillo.

Quo quidem capitulo, cui etiam B.P. Albertus de Sarthiano interfuit: & in Conuentu 22. Cetonij. *In huiusmet loci tabellario sexdecim Pontificię Bullæ à Summo Pontifice Eugenio IV. ad Venerabilem Fratrem Albertum à Sarthiano transmissæ custodiuntur; quibus illum ad Indos Orientales, ad Aetiopes, & ad alia plurima loca, apostolica authoritate delegauit.* In Con. 29. S. Francisci Sarthiani. *Huius Monasterij alumnus fuit Venerabilis, ac B. P. Fr. Albertus de Sarthiano, qui plurimis functus legationibus Pontificijs, Mediolani obdormiuit in Domino, ibiq; apud Conuentum S. Angeli, Domini anno 1450. sepultus est: cuius anima à B. Ioanne de Capistrano æthera petens visa est*: Et in Catalogo Beatorum Ordinis. *B. Albertus à Sarthiano miraculis clarissimus.* Idem Gonzaga edit. Rom. pag. 13. *Summus Pontifex, vt Venerabili P. Fratri Alberto à Sarthiano, viro vtique integerrimo, atque Reg. Obseru. acerrimo propugnatori, nec non Religione moribusque insigni, viam ad generalem ministeriatum strueret: nouerat enim vigilantissimus ipse pastor plurimum accrementi, plurimumq; splendoris, vniuerso ordini ex huiusmodi promotione obuenturum, ipsum super vniuersam Religionem Minoriticam, ex Apostolica authoritate generalem Vicarium instituit, qui & munus sibi creditum exactissime, iuxta conceptam de ipso spem, per integrum annum obiuit, & generalissimum secundum, tum Obseruantiũ, tùm quoque Conuentualium Patrum Capitulum Patauij, anno Domini 1443. vel (vt alij volunt) anno 1444 futurum assignauit, ac tempore præscripto prudentissime celebrauit.*

Bernardinus de Bustis, præter ea, quæ ex ipso, in Alberti vita descripsimus, serm. 27. part. 2. pag. 668. col. 2. in fine alterius tom. 1. sui Rosarij. 158

Multos etiam produxit (primus Ordo) *alios Sanctos fratres, vitæ & miraculis clarissimos, de illis verò, qui fuerunt, non multis temporibus elapsis, vt de B. Ioanne Capistrano, B. Alberto de Sarthiano, B. Iacobo de Marchia, & multis alijs, qui maximis corruscant prodigijs, nimis longum esset recitare.*

Henricus VVillot Athenarum Ortodoxarum lit. A. 159

Albertus de Sarthiano Mediolanensis, Guarini Veronensis alumnus, D. Bernardino præceptore sanctioribus literis operam dedit; & is fuit moribus, & eruditione, vt Bernardini discipulum posses agnoscere, exantlatis in spargendo semine Euangelico multis, ac varijs laboribus, Mediolani ipso, quo Deipara triumphum egit, celebri die fœliciter obdormiuit anno 1450.

1193. Siluanus Razzi Camaldulensis, in vitis Sanctorum, & Beatorum Etrurię pag. 716.

Qui (B. Thomas Florentinus) *ab Eugenio IV. Pontifice postea missus est socius, cum B. Fr. Alberto Sarthianensi in Indiam, & ad Presbyterum Ioannem, & altera vice Hierosolymam, cum Beatis dicto Fr. Alberto, Ioanne Capistranense, & Fr. Herculano à Piagale ad reformandum, & reducendum ad veram regulæ obseruantiam loca, & conuentus illarum partium.*

Et pag. 722.

Quando Papa Eugenius misit Legatum suum ad Presbyterum Ioannem Imperatorem Aethiopum, & ad Thomam Imperatorem Indorum, cum suis literis B. Fr. Albertum Sarthianensem, vt illos reduceret ad vnionem Sacræ Romanæ Ecclesiæ, dedit illi pro peculiari socio B. Thomam, vt sanctitate suæ vitæ ædificaret dictos Imperatores, & eorum populos, sed cum Sultanus Babiloniæ ipsi Fr. Alberto, eiusque socijs impediret transitum, discesserunt ex Aegypto, & retro reuertentes venerunt Constantinopolim, vt per Thanaim nauigarent in Persiam, & ex Persia in Aethiopiam, & Indiam. Fr. Albertus per viam morbo detentus, ne Pontificis propositum frustraretur, misit B. Thomam cum tribus alijs Fratribus, ad complendum eiusdem Pontificis desiderium.

Alius codex vitę B. Ioannis à Capistrano scriptus anno 1594 autore Bonauentura de Calasio. 1594.

Cum esset alia vice (Capistranus) *in conuentu nostro Burgi S: Sepulchri, in festiuitate solemnissima assumptionis Virginis Mariæ, vidit in cœlum ferri animam illius magni Prædicatoris Fr. Alberti de Sartbiano & id reuelauit Fratribus: atque hi diem, & horam diligenter obseruarunt, & sic rem contigisse compererunt, quemadmodum à S. Viro Dei, & Propheta Christi reuelatum fuit.*

Claudius Picquet in Catalogo Illustrium Ordinis Min. pag. 270. inter Beatos. 1597.

Fr. Albertus de Sarthiano iacet Mediolani.

Ludouicus Robelledo 1. part. Chron. versus finem in Catalogo Illustrium personarum Ordinis S. Francisci fol. 12. 1598.

Beatus Fr. Albertus de Sarthiano Mediolanensis (18) *sepultus est in conuentu S. Francisci, eiusdem vrbis Mediolani.*

Idem ibidem fol. 37. in Catalogo Scriptorum Ordinis.

Frater Albertus à Sartbiano, Mediolanensis composuit quosdam tractatus de immortalitate animæ, & de purgatorio, & alia opera.

Libel-

Libellus Anoymi M.S. noſtri archiui arm. 3. num. 43. fol. 23.

Mittitur Fr. Albertus Sarthianus, vir magna doctrina, & ſanctitate conſpicuus, cum 40. alijs obſeruantibus ad Imperatorem Aethiopiæ Presbyterum Ioannem. Et paulo poſt: *anno 1443. in capitulo Paduano 2. generaliſſimo, in quo aderant Conuentuales, & Obſeruantes, pręcepit Papa eligi Fratrem Albertum Sarthianenſem, virum ſanctum, & ſtrictæ obſeruantiæ profeſſorem, qui à morte dicti Fr. Guillelmi, vt Vicarius totum ordinem rexit. Sed Conuentuales quidam eius rigorem experti in hoc obedire noluerunt, & turbas excitarunt, quas ipſe Albertus ſopiuit pro mittens, quod de ſua electione nihil moueretur,*

1606. Antonius Poſſeuinus in apparatu ſacro.

Albertus Sarthianus Mediolanenſis ord. Min. celebris ſui æui concionator: quique operam ſuam Eugenio IV. Pontifici Max. in Concilio Florentino, atque in legatione Hieroſolymitana nauauit (nimirum, vt acta Sultani cognoſceret) ſcripſit &c.

1610. Antonius Daza 4. part. chron. lib. 1. cap. 36. pag. 185.

Venerunt ad concilium Florentinum multi Prælati, Epiſcopi, & Legati ex Aethiopia, Armenia, & India, ad dandam obedientiam Pontifici Romano tracti per induſtriam B. Fr. Alberti de Sarthiano, huius ſacræ religionis, & Legati Pontificis Eugenij IV. in partibus Aethiopiæ Presbyteri Ioannis, & Indiæ Orientalis, vt apparet ex ſexdecim bullis eiuſdem Pontificis originalibus: quæ ſeruantur in Conuentu S. Franciſci Citonij in Etruria.

Ioannes à S. Maria in chronic. prouincię S. Ioſephi part. 1. lib. 1. cap. 4. pag. 14. 1615

Sanctus Bernardinus Senenſis, Fr. Ioannes à Capiſtrano, Fr. Iacobus à Marchia, & Fr. Albertus à Sarthiano, tamquam robuſtiſſimæ columnæ ſuſtinuerunt nouum ædificium reformationis, & vt fortes, dextrique Duces gubernarunt nouam illam militiam, cum titulo Vicariorum generalium, & aſſenſu Miniſtri generalis per Pontificem conſtituti.

Bartholomęus Cimarellus in 4. par. chron. S. Franciſci lib. 7. cap. 44. pag. 844. loquens de adductione Orientalium, ad Concilium Florentinum.

Et hoc (inquit) *per induſtriam, & laborem B. Fr. Alberti à Sarthiano huius ſacri ordinis, Legati Apoſtolici Eugenij Papæ IV. in partibus Aethiopiæ, & Indiæ Orientalis, vt apparet per 16. bullas originales Summi Pont. quæ nunc ſeruantur in prouincia Tuſciæ. Hic eſt ille magnus religioſus, & principalis columna reg. obſ. cuius mirabilia, & egregia facta in ipſius vita explicantur.*

Dermitius Thadei, aliàs Anton. Hiquæus in Nitela Franciſc. pag. 62. 1626.

Hinc

Hinc ab Oriente Ioannes Capistranensis Franciscanus Armenos, hinc B. Albertus Sarthianensis Franciscanus Iacobitas Florentiam ad fidei vnitatem, & veritatem reducunt; quorum vterque cum legati munere, ad illas partes destinati sunt (magis 50. suorum sodalium numero comitante) pro curandæ Ecclesiarum vniuersi concordiæ; cum pridem Sarthianensis græcę, & latinę linguæ à puero eruditissimus in concilio Florentino interpretem egerit, adiuncto eiusdem instituti socio.

Augustinus de Vvitte in genealogia S. Francisci pag. 20.

B. Albertus à Sarthiano miraculis decorus quiescit Mediolani, & pag. 59. *B. Albertus de Sarthiano.*

1627. Saluator Massonius pag. 131. vitæ B. Ioannis Capistrani.

Papa commisit curam Ordinis tanquam Vicario generali Fr. Alberto à Sarthiano, viro magnæ famæ sanctitatis, & sapientię, & per totam Italiam nominatissimo, ea mente, vt in proximo capitulo generali eligeretur ipse Minister generalis.

Idem ad Calcem vitę eiusdem Capistrani, Alberti vitæ breuiarium exhibet, ex quo descripsi, quæ hic sequuntur.

Fr. Albertus Sarthianensis erat ex Sarthiano, vnde Pius III. (19) *Pontifex originem duxit. Cum esset paruulus, pater eum obtulit S. Francisco in ipsius monasterio, vbi ætate crescens in literis bene profecit. Erat enim pulcherrimi ingenij. Quam excellens euaserit in lingua græca, non minus quam latina, manifestauit in Synodo Florentina, vbi seruus Dei latinorum, græcorumque interpretibus annumeratus, latinorum verba, & sententias, tanta facultate, & elegantia græcè reddebat, vt admirati græci dicerent, fieri non posse, vt ille in Græcia natus non fuerit. Erat pariter in diuina scriptura, & sacra Theologia adeò consummatus, vt viri docti Italiæ, Prælati, atque ipse Pontifex illum inter sui temporis doctissimos censerent; cuius rei specimen suis literis prębuit, quando Pontifex illum Legatum suum in Orientem misit.*

Trigesimo ætatis anno à conuentualibus ad obseruantiam migrauit, in qua vixit semper cum puritate, & vera obseruantia regulæ. Multa monasteria ędificari fecit, in Italia, & extra, vt Candię, Constantinopoli, Hierosolymis, Caff., & Perę. Hęc tuba Spiritus Sancti discurrebat prędicando nomen Iesu Christi, per totam Italiam, Gręciam, Aegyptum, & Syriam. Et infra. *Hic seruus Dei vnum annum multa prudentia rexit Religionem, cum esset valde zelosus obseruantię regularis, seuerus, & iustus.* Et postea loquendo de turbis capituli generalis Patauini. *Nihilominus, sedato rumore, Fr. Albertus, vt Vicarius generalis Ordinis, sua dexteritate collectis omnibus ad comitium, humilitate sua placauit ipsorum animos, & illos in pace vniuit, renuntiando officio generalis Ministri (quo ad Pontificis mentem potiri poterat) vt illi in eo constituerent, quem magis expedire iudicarent; promittens insu-*

insuper non defuturum se placando Pontificis animo, quantumuis ipsi non eligerent, quem ille cupiebat. Deinde narrat, in conuentu Cetonij conseruari spinam coronæ Christi, & partem ligni S. Crucis, quæ Albertus Constantinopoli secum tulerat, ac denique mortem ipsius, & reuelationem triumphi eius in Cœlum ascendentis, eadem hora mortis, factam B. Capistrano.

1629. Ioannes Franciscus Bonasus, Bononiensis ordinis Minor. Conuentualium, in Theatro illustrium personarum trium ordinum S. Francisci Bononiæ anno 1629.

Beatus Albertus Sarthianus, Mediolanensis, qui Armenos ad S. Romanæ Ecclesiæ obedientiam reduxit, Mediolani quiescit.

Paulus à Trinitate in expugnatione spirituali Indiæ Orientalis per fratres Minores lib. 1. cap. 2.

B. Fr. Albertus à Sarthiano, qui miraculis claruit, crucem in manu gestans, prædicauit in diuersis partibus mundi, per totam Syriam, Græciam, & Aegyptum, & multos infideles conuertit.

1635. Iacobus Grassettus S. I. in vita Beatæ Catharinæ Bononiensis lib. 1. cap. 19. pag. 65.

Vna dierum dum Catharina occuparetur panibus furno ingerendis, accessit ad monasterium quidam Pater ordinis obseruantum S. Francisci, nomine dictus Fr. Albertus, vir deuotissimus, & potens prædicator, vt sermonem de rebus spiritualibus ad matres haberet, cui omnes interesse debebant; quapropter illico per campanulæ sonum vocatæ sunt, quo audito serua Dei panes omnes furno celeriter imposuit, deinde ad concionem abiens furno benedixit, dicens; ego te commendo Christo meo. Tum, res miranda, sermone per integras quinque horas indesinenter protracto, quando ad furnum rediit, vt panes extraheret, multæ sororum eam secutę sunt, certò tenentes, panem omnem iam combustum fuisse, sed ingenti ipsarum stupore eum inuenerunt non modo bene maturum, sed etiam solito pulchriorem roseo colore, & ad admirationem odoriferum.

Placidus Myrtus Frangipanius, Cler. Regularis, in sua acclamatione Madritensi fol. 17. pag. 2. 1637.

Tempore Eugenij IV. Summi Pontificis, voluit Albertus Sarthianensis aperire sibi viam ad reductionem Aethiopum.

Arturus à Monasterio in Martyrol. Franc. die 15. Augusti. 1638.

Mediolani B. Alberti de Sarthiano confessoris, ac concionatoris eximij, qui pluribus functus legationibus Pontificijs, ad Indos, Aethiopes, & alios Orientales populos, copiosum numerum Schismaticorum, & hæreticorum; maximè Armenorum, Iacobitarum, Græcorum, & aliorum reduxit ad fidei vnitatem, quam professi sunt in Concilio Florentino œcumenico, vbi conuenerunt

runt sub Eugenio IV. Papa: tandem doctrina, vitæ sanctitate, ac miraculis clarissimus spiritum Deo reddidit; cuius animam B. Ioannes Capistranus vidit æthera petentem. Et in annotationibus ad eundem locum totam eius vitam compendio recenset.

1639. Lucas Vvaddingus, quo nemo B. Alberti acta copiosius, aut solidius prodidit, tum in syllabo scriptorum ordinis, tum & maximè in suis eiusdem ordinis Annalibus, præsertim tom. 5. per totum, ex quo hanc vitam eius, magna ex parte concinnauimus, & nunc inter hęc aliorum testimonia, selecta quædam eius verba colligemus, quę ad B. Viri doctrinam, sanctimoniamque vitæ pręcipuè pertinent.

Anno 1415. n. 22. *Hoc anno Fr. Albertus à Sartbiano Clusinæ Diœcesis oppido, à Patribus Conuentualibus ad Obseruantes transiuit, annos natus triginta. Guarino Veronensi, & Emanuele Chrisoloræ præceptoribus grecè, & latinè doctus, vtraque lingua eruditè scripsit, & vtriusque gentis conuersioni studuit. Ipse in summo vitæ rigore, & disciplinæ seueritate, pauperem vitam transigens, omnes cupiebat Christo lucrifacere, vel assidua oratione, vel efficacissima prædicatione. Sæpissimè de hoc viro sanctissimo, & doctissimo nobis offertur occasio loquendi; multa enim præstitit egregia in sui ordinis, & fidei catholicæ incrementum.*

Anno 1430. n. 34. recensitis illustribus aliquot viris. *Inter hos*, inquit, *& super hos eminentissimè floruit B. Albertus Sartbianensis, sanctitate illustris, grecè, & latinè doctus.*

Anno 1450. n. 11. & 12. *Celebri Assumptionis Virginis festiuitate ad Cœlos euolauit B. Albertus Sartbianensis, cuius præclaras animi dotes, & gloriosissimos, pro Ecclesia Catholica, & fidei propagatione labores, per varios annos distribuimus. A tempore quidem quo prædicandi munus, superiore iubente, suscepit, nunquam ab opere cessauit; sanctissimis documentis immaculatam coniunxit vitam, & opera sanctissima, tot præclaris meritis radiantem eius animam vidit B. Ioannes Capistranus in Cœlos ascendentem. Sepultus est in cœnobio S. Angeli, vbi post mortem coruscauit miraculis.*

Felix Reineccius, in Solone Franciscano lib. 2. cap. 10. pag. 277. & 278. 1640.

Postremò etiam Angeli cœlestes exhibuerunt se, tamquam fidelissimos singularis diuinæ prouidentiæ erga Franciscanos vades; fit ex pluribus vnus ille, qui Fr. Alberto de Sartbiano mandatis Apostolicis in Aegyptum profecto, & in terra inaquosa, loco horroris, & vastæ solitudinis, ob defectum potus, & cibi, ex bidui penuria languenti, & querenti adstitit. En dicebat Albertus; iam morior; Vicarij tui præcepta peragere non potero, neque pereuntes animas ad tuæ veritatis cognitionem

reducere. Domine miserere. Non prius dixit, quam viderit prope se iuuenem pulcherrimum lingua Italica salutantem, mox cibos afferentem, & sic affantem; non est cur de diuina diffidas misericordia, & prouidentia. Ego sum, qui Francisco seruo meo subsidium promisi opportunum, neque tu vidisti huc vsque in religione hac iustum derelictum, aut fratrem aliquem fame perijsse; quibus dictis disparuit.

Idem lib. 3. cap. 4. pag. 53. narrat ea, quę Alberto in Ægypto contigerunt, & eius reditum ad Pontificem, adductis ad Concilium Florentinum, Ætiopum Ægyptiorumque Legatis, ac tandem subiungit de socijs hæc pag. 69.

Interea nec illi, qui ab Alberto surrogati, & ad Indos missi fuerant feriati creduntur, certè scribit Bartholomæus Cimarellus, quod etiam plures Prælati ex India Orientali per legatos suos memorato in Concilio, ope Alberti Sarthianensis, obedientiam præstiterint Summo Pontifici Eugenio IV. tamquam capiti vniversalis Ecclesiæ. Inuenitur quoque in Annalibus Minorum etiam anno 1452. Franciscanos in India extitisse, eamque & anno 1455. adijsse alios. Hæc Reineccius, & alia plura, quæ cum per nos in hac historia narrata sint, ea iterum describere superuacaneum censuimus.

Michael Angelus à Neapoli in Chronologia historica legali pag. 87. 1650.

Obseruantium Congregationem, quatuor cœlestes præcones, Bernardinus Senensis, Ioannes Capistranus, Albertus à Sarthiano, & Iacobus Picenus dilatauerunt, quibus ducibus familia obseruantiæ adeò succreuerat, vt Minister generalis, Fr. Guillelmus de Casali, super ipsam familiam anno 1438. S. Bernardinum Senensem, accedente Eugenij Papę IV. ordinatione, Vicarium generalem instituit: quo magistro, gubernatore, atque prædicatore, comitibus tribus supradictis, maxima in dies incrementa suscepit.

Petrus Marchant in 12. fundamentis Ord. Fr. Min. parte 2. pag. 121. 1660

Eugenius IV. misit B. Albertum Sarthianum, qui cum Græcis redierat, vna cum aliquot FF. Minoribus ad Patriarchas illarum regionum & Cophtos, nec non ad Thomam Indorum, & Presbyterum Ioannem, Aetiopum Imperatores: nec inutilis illa missio fuit Ecclesiæ Dei &c. & pag. 226. *Mortuo Fratre Guillelmo de Casali institutus est à Summo Pontifice Eugenio Vicarius Generalis Ordinis, vsque ad Comitia Generalia, Fr. Albertus de Sarthiano, vir doctrina, pietate, & religiosa vita insignis, ex Familia Obseruantum, qui ad annum sequentem 1443. indixit Comitia Generalia:* Et infra, *S. Bernardinus de Senis quod, vt de eo scribitur, in oratione didicisset Obseruantiam, adhuc in suis exordijs debi-*

debilem, B.P. Alberto indigere, instabat apud familiam Obseruantiæ, vt Fr. Antonius de Rusconibus eligeretur.

1653. Iacobus de Ridderein Speculo Apologetico.

Fr. Albertus de Sartbiano vir integerrimus, atque Regularis Obseruantiæ accerrimus propugnator, quē Pontifex vocalibus commendauit, vt scilicet, tam Conuentuales, quam Obseruantes illum in Ministrum Generalem Totius Ordinis vtrisque communem eligerent.

1653. Isidorus Vgurgerius in pompis Senensibus part. 1. tit. 14. pag. 306.

Fr. Albertus de Berdinis, Senensis à Sartbiano, præcipuus discipulus, & imitator S. P. Bernardini, & Vicarius Generalis noui instituti Minorum Obseruantum, ab Eugenio IV. Pontifice Romano creatus, græcas, & latinas literas à Guarino Veronense aliĳsque celebris famæ humanioris literaturæ professoribus; ac diuina de hinc mysteria ab ipso Bernardino didicit: vnde cum singulari decore multis populis prædicauit. Mox in Eugenĳ Pontificis beneuolentiam acceptus, ad Concilium Florentinum vocatus est; vbi græcorum Ecclesiæ vnionem cum latina iniuit. Hinc Hierosolymam ab eodem Pontifice missus est, vt obseruaret machinamenta Soldani, & alia negotia, cum Aegyptĳs, & Indis perageret, rationesque disquireret, quibus illa superari possent; postquam pluribus legationibus, eiusdem Pontificis nomine, ad varios Principes perfunctus est, Mediolani tandem decessit anno 1450. relictis quæ sequuntur operibus ingenĳ sui claris monumentis: Tractatus de Corpore Christi.

Franciscus Haroldus in Epitome Annalium Vvaddingi tom. 1. col. 1239.

Beatus Albertus Sarthianensis vir attica & Romana eruditione clarus, & col. 1271. *Dum verò B. Albertus de his rebus &c.* & col. 1282. *Interea B. Albertus Sarthianensis.*

Godofredus Henschenius, & Daniel Papebrochius S.I. in vitis SS. tom. 2. Martĳ die 9. in notis ad vitam B. Catharinę Bonon. pag. 55. 1668.

(21) *Videtur is esse* (Albertus) *quem à Sartbiano natali suo in Etruriæ oppido cognominat Arturus, in Martyrologio Franciscano, ad 15. Augusti Apostolici zeli non tantum in Europa, sed & in Asia concionator: Minister Ordinis Generalis futurus, ex Pontificis voluntate, nisi recusasset, qui, vt Arturus ait, tandem virtute, doctrina, miraculis clarissimus, obĳt Mediolani in Conuentu Sancti Angeli honorificè conditus anno 1450. Videtur autem hæc res contigisse anno 1442. quando* (22) *ipse Prouinciæ S. Antonĳ, idest Bononiensis, Minister fuit Prouincialis: nam post annum 1443. & Capitulum Romæ celebratum, tam multis Apostolicis legationibus fuit occupatus, vt forte in suam Prouinciam, intra annos aliquot non rediuerit.*

1670. Abbas Philippus Picinellus Canonicus Reg. Lateran. in Atheneo literatorum Mediolanensium.

Insignis erat fœlicitas, per quam Albertus à Sarthiano, noster Mediolanensis, relicto sæculo, & indutus habitu Minorum Obseruantum Sancti Francisci, S. Bernardinum Senensem, nunquam satis laudatum, magistrum sortitus est, sub illo enim magno rectore, qui purissima sanctitatis lumina cum altissimæ scientiæ splendoribus copulabat: mirum quam facile fuit, fortunato huic discipulo, vt vtroque titulo tam eminentis magistri alumnus reuerendus euaderet. Vt erat Albertus facultate doctissimus, Eugenius IV. Pont. Max. voluit, vt celebri Florentino Concilio interesset &, vt erat admirandus verbi Dei preco, feruore Apostolico, tantam auditorum multitudinem attrahebat vt feratur eum subinde quinquagesies mille Mediolanenses auscultatores habuisse: intuitu eius vtriusq; magni talenti virtutis, idem Eugenius Pont. eum legatum suum Hierosolymam amandauit, vt Christianitatis prærogatiuam sollicitaret, & iudiciosa sua prudentia obseruaret molimina Sultani, & aduersus ea opportuna remedia exquireret. Posteaquam in Apostolico munere, per varias prouincias multo sudore, laborasset, eo die quo Maria Virgo triumphali pompa in cęlum translata fuit, ipse quoque dulcissimo somno graues palpebras mundo occlusit anno 1450. Ex operibus eius, quæ pretiosam hæreditatem Obseruantum Religioni reliquit, etiamnum Capistrani seruat elegantem librum epistolarum, græco, & latino doctè permixtum.

Benedictus Mazzara Sulmonensis, & Ord. Min. strict. obseru. Proninciæ S. Bernardini Pater, & Franciscani Legendarij Author, in vita Beati Alberti. 1678

B. Fr. Albertus Sarthianensis, in Ord. Min. tam auidus erat integræ, & purissimæ adimpletionis Franciscani Canonis, & austerioris vitæ, vt ad hanc assequendam à conuentualibus ad obseruantes sub huius districtionis primordia transierit, ipsumquè institutum multis viris, è sæculo vocatis, multis domibus auxerit, & firmauerit: ipsum etiam doctissimis scriptis, ab aduersis conatibus vindicando. Erat ipse in se ipsum austerus, & Euangelicę paupertatis tenacissimus, & feruentissimus zelator salutis animarum, cui promouendæ se ipsum perpetuò impendebat, tum assiduis precibus, cum constanti, & indefesso labore prædicationis. Erat verbum Dei in ore eius gladius acutus ad resecanda vitia, & carnales affectus detruncandos. Erat acerrimus criminum obiurgator; in quo nullius, vel diuitis, vel potentis faciem respiciebat, ea tamen dexteritate, & eloquentia, vt sui aui concionatorum Rex appellaretur.

Et postea. *In Itinere Aegyptiaco illi accidit, vt dum per immensa illa deserta, & vastissimas solitudines deficiente victu, ex integri bidui inedia ad aridæ arboris truncum sedens & querulus ad Dominum conuersus, diuinam promissionem S. Francisco factam allegauit; illius quippe filijs nunquam defore victui necessaria.*

Et

Et en ego, inquit, in hac solitudine morior fame, nec potero Vicarij tui iussa perficere, nec tot animas ad veritatis tuæ lumen adducere, Domine miserere. Hæc verba non prorsus absoluit, cum adstantem sibi vidit iuuenem pulcherrimum, qui eum Italica lingua salutans, cibos porrexit, quos cum ille admirabundus, cum gratiarum actione sumeret, subiunxit. Non est quod de Dei benignitate, & prouidentia diffidas. Ego ipse sum qui seruo meo Francisco promisi omne opportunum auxilium: nec tu huc vsque vidisti in hac Religione vllum derelictum, aut fame percuntem, ijsque dictis disparuit. Et iterùm. *Sanctissimis documentis, quæ prædicando subministrabat, adiungebat opera, & vitam sanctissimam, quibus multos Infideles in Oriente conuertit ad fidem, multos Schismaticos ad vnionem Ecclesiæ reduxit, & ex alijs erroribus incredibilem hominum multitudinem liberauit multosque induxit ad Religiosæ vitæ professionem. Denique postquam pro Ecclesia Sancta Dei multum desudauit, & pro sua Religione obseruante per triginta nouem circiter annos, vt vnus ex quatuor præcipuis columnis, qui eandem obseruantiam aduersus æmulorum studia, summo honore supportarunt, meritis copiosis diues, Mediolani transiuit ad Dominum, in Festo die Assumptionis B. Virginis Mariæ anno reparatæ salutis 1450. in Conuentu S. Angeli, vbi corpus eius sepultum fuit, & multis deinde miraculis à Domino illustratum. Eadem hora qua obijt Albertus, B. Ioannes Capistranensis, in Conuentu Burgi Sancti Sepulchri, mensæ cum fratribus accumbens, læto & radiante vultu in cœlum elato, sic exclamauit. O Patres ego video animam vnius fratris nostri in Cœlum euolare, ò vt vadit gloriosa, expedita, & Beata: quod cum oculis in altum defixis, pluries repetijsset, è mensa ad orationem surgens, in ea sibi reuelatum didicit, animam illam fuisse P. Alberti Sarthianensis, quæ tunc exuta corpore, ad Cœli gaudia properabat.*

Nicolaus Bartholinus Cl. Reg. Congregationis Matris Dei, in calce Hodæporici B. Ambrosij Camaldulensis, à se nuper editi pag. 70. 1680.

B. Albertus de Sarthiano, tùm vitæ sanctitate, tùm eruditione, ac laboribus Ecclesiasticis cum paucis æuo suo conferendus.

Antonius à Terrinca, in Theatro genealogico Minoritarum Tusciæ part. 1. serm. 2. tit. 2. pag. 14. 1680.

B. P. Albertus Berdinius à Sarthiano Reg. Obseru. Alumnus, columna, & basis, propugnator, & propagator vti Theat. 1. Ord. tit. 4. diximus: vir prædicatione, vitæ sanctitate, ac miraculis illustris, Græcis, & latinis, humanis, ac diuinis literis apprimè eruditus, Martino V. Eugenio IV. & Nicolao V. Summis Pontificibus summè charus, sanctissimis namque documentis immaculatam coniunxit vitam, & opera sanctissima; quibus Orientales multos, varijs apud eos legationibus functus, ad fidem conuertit, Iacobinos, Græcos ad vnitatem Ecclesiæ in Concilio Florentino à schismate adduxit,

& re-

& reuocauit, incredibilem multitudinem ab errore retraxit, plurimos Religiosorum cœtibus adiunxit. Tot præclaris meritis radiantem eius animam vidit B. Ioannes Capistranus in Cęlos ascendentem ipsa Assumptionis Virgineæ festiuitate anno 1450.

P. Dominicus de Gubernatis in Orbe Seraphico Tom. 1. in Indice.

B. Albertus de Sarthiano Pontifici, & Ordini vniuerso acceptus & f. 184 *In locum Fratris Dalismani demortui electum fuisse in Ministrum Prouincialem B. Fr. Albertum à Sarthiano*. Idem Tom. 3. pag. 78. col. 2. *quo etiam anno B. Albertus de Sarthiano, tùm doctrinæ, tùm sanctitatis rarum exemplar ab ordinis communitate, ad Regularem Obseruantiam conuolauit.*

Et Tom. 3. lib. 6. cap. 2. p. 34. col. 1.

Anno 1415. *Fr. Albertus à Sarthiano Clusinæ Diœces. in Tuscia Oppido, Pij Tertij patria, ad obseruantes à Patribus Conuentualibus transiuit annos natus* 30. *latine egregie edoctus Guarino viro insigni pręceptore, & gręcè sub Emanuele Chrisolora vtraq; lingua eruditè scripsit, & vtriusque gentis studuit conuersioni. Sanctum hoc institutum multifariam adiuuit suis doctissimis scriptis, & ab impugnatoribus liberauit, vocatis à sæculo adolescentulis auxit, multiplicatis ædibus, & optimis præscriptis legibus formauit. Ipse in summo vitæ rigore, & disciplinæ seueritate pauperem vitam transigens omnes cupiebat Christo lucrifacere, vel assiduæ oratione, vel efficacissima prædicatione. Faciem nullius respiciebat, neq; diuitum potentiam timebat quin minus Dei verbum liberè proponeret, & quod absonum erat redargueret. Id tamen tanta fecit dexteritate, & eloquentia, vt prædicatorum sui temporis Rex diceretur.*

Ei ibidem cap. 8. pag. 92. col. 1.

Quem (Poggium Florentinum) *B. Albertus Sarthianensis attica, & Romana eruditione clarus edita graui sed modestissima Apologia verbatim confutauit, & suorum bonorem, iam ex operibus apud sæculares clarum suo scripto clariorem reddidit.*

Cap. 15. pag. 203. col. 1.

B. Albertus de Sarthiano attica, & Romana eloquentia insignis, sed fructu prædicationis, vitæque sanctitate longè insignior, pro Obseruantię Regularis inuicta defensione, fęlicique propagatione quam gloriosè laborauerit videndum est in Vaddingo, & nos in proprijs locis enarrabimus.

Alij plures huius B. Patris meminerunt S. Antonin. p. 3. tit. 22. pag. 789. Ioannes à S. Maria part. 1. Chron. Prouinciæ S. Iosephi cap. 4. Ignatius Legault, de Sanctitate Ecclesiæ Rom. cap. 2. sect. 2. Henricus Sedulius in cap. 3. vitæ S. Francisci. Henricus Spondanus in prosecutione Annalium Card. Baronij tom. 2 anno 1441. num. 3. Odoricus Raynaldus Annal. Ecclesiæ tom. 18. anno 1441. & alij plures. Sed quia quos ex illis vidimus nihil noui proferunt, eorum verba omisimus. At non tam finem quam illustrem coronidem, & pennatam sumnitatem his testimonijs imponet sequens elogium

gium Alberti, nobilium authorum eruditione, & elegantia dignum.

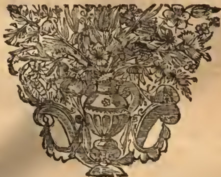
(23) ACCADEMIA SENENSIS Intronatorum in Fastis Senensibus ad Alex. VII. Pont. p. 208.

B. Albertus de Bendinis à Sartbiano (24) Ordinis Minorum.

Cunas cum pheretro confundere visus est, qui Albertum Mediolani natum prodidit, certissima quippe monumenta sunt, quæ natale illius solum Sartbianum, Senensis nobile ditionis Oppidum esse dubitare non sinunt. Mediolani quidem supremum decubuit, & hac mortalitate solutam illius animam Cœlo triumphantem succedere suspexit Biturgij degens vir ille Beatissimus, superumque spectaculis iam dudum assuetus, Ioannes à Capistrano. Huius in oculis quasi etiamnum hærentem tanti spectaculi pompam vnà mecum lector, si vacat, cognosce. Post præuios faustum modulantes choros ferebantur simulacra Hierosolymæ, Constantinopolis, Mempheos, Cretæ, Græciæ, Armeniæ, Syriæ, Aegypti, ac Numidiæ, quas ille Vrbes, nationesque non tam itineribus, quam victorijs, eloquentia, & pietate partis, late lustrauerat: videre erat ex eiusmodi simulacbris pendentia sacra quam plurima diplomata à vaticani hierarchis ad Albertum data, amplissimis illius meritorum titulis honestantia, & Apost. authoritatis vires impertientia, vt vel remotiores Africæ, Asiæque Prouincias Christo subigeret. Inerat simul aureis expressa caracteribus approbatio Florentini Concilij, virum eximijs laudibus honestantis, quod Eugenij IV. iussu ad consessum illum accitus, in fœderandis Rom. Ecclesiæ Græcorum animis, eximiam operam, industriamque nauasset. Accedebant opima de profanis impietatis delubris relata spolia: acti ante currum, deuinctis manibus virulenti Scriptores non pauci, quos reformatum nuper Franciscanum Ordinem, dentatæ chartæ maledictis proscindentes vindex hic noster inuicto stylo confoderat: currum ipsum sydereis gemmis rutilantem geminæ monstra, hæresis, ac superstito, ineluctabili fręno constricta, trahere cogebantur. Præ quibus illum ingentem ceruum catenæ præmebant, cuius laruam malus dæmon indutus Mediolanenses (qui adhuc vsque sexagesies mille dicenti Alberto interdum aderant) dùm è nostri oratoris ore pendebant, facto in medio impetu perturbare est ausus, auertissetque fortasse attonitam spectaculi atrocitate, concionem in ipso suo furore diffidentem inanibus suis viribus, nisi belluam pro vocis imperio, non fugere modo, sed euanescere coegisset: stipabat latera manus Ephebarum numero, ac dignitate per nobilis, quos Albertus ad ipsum adolescentiæ florem, spinis patientis Dei intra religiosa claustra, sacrandum mira dexteritate permouerat, sequebatur innumera pileatorum turba, Iacobitarum præsertim, & Armenorum, quos, videlicet, e perfidiæ seruitute, in veram Catholicæ fidei pietatisque libertatem, tanti doctoris præpotens virtus asseruerat: sed splendidissimam triumphi maiestatem, vnus ipse spirabat Albertus sacræ Latinæ, & Græcę eruditionis, laureis redimitus, & textili, non quidem è cineribus veste, sed ex radijs syrmate

late

late conspicuus: obuiam interim effusi Cœli Ciues aduentantem victorem plausu, & quam lætis fauoribus excepere: salutabant egregium Diui Bernardini Senensis discipulum, dignissimumq; populorum magistrum: verè magnum ex ipsius æterni Regis decreto compellabant, qui nimirum ex euangelici oraculi præscripto ante fecerit, quæ docebat, vt nunquam manum linguę rubori esse contingeret; quando nulla Christianæ sapientię præcepta, ad aures populorum admoueret, quę moribus, vitaque multo antea non affirmasset. Reddendam vero laudatissimi viri humilitati vicem vna cœlestium omnium vox esse videbatur, vt qui sublimis inter mortales, recusato supremo sui Ordini magistratu, esse noluerit, eo apud Cęlites excelsius emineret, nec monitore suæ paruitatis, & vulgari triumphantium more indigebat, qui tam illustri experimento, quanti se faceret, ostendisset.

NOTÆ

NOTAE IN VITAM BEATI ALBERTI SARTHIANENSIS ORD. MINOR. OBSERV.

Nota In Frontispicium Incisum.

QVid hoc schemate designetur, ad pedes eiusdem summatim incidi curauimus. Nunc verò particularia quædam explicanda sunt, atque imprimis cum duo nobis extent eius ectipa, ex eodem Vaticano prototypo, ad eandem rem præsentandam desumpta, alterum scilicet hoc nostrum, alterum quod Horatius Iustinianus fieri fecit, & in sua historia Concilij Florentini addidit, adeò tamen inter se dissimilia sunt, vt non vnam actionem, sed duas, diuersasque significare videri possunt. Ad tollendam ergo hanc ambiguitatem, aduertendum est, Iustinianum, vt rem integram produceret, portam Basilicæ Lateranensis adiunxisse, eamque imagine Sancti Saluatoris, brachio dextro, in modum benedicentis eleuato, sinistra verò pomum cum infixa cruce, illius Ecclesiæ insignibus ornatam, vt ijs notis indicaret, eam actionem Concilij in eadem Ecclesia celebratam fuisse. Addidit præterea plures quam nos legatorum imagines, quasi portam illam ingredientium, & ad Pontificis pedes procedentium, fidei decretum ex eius manibus accepturi. Quæ omnia cum in parua scheda comprehendere non posset, noua celatura necessaria fuit, vt imagines ipsæ multò quàm nostræ minores prodijssent.

Ego verò sola ipsa præcipua actione contentus, quæ intra templum acta fuit, & Alberti nostri effigiem complectitur, malui impacto gypso figuras, eadem qua in ipsa porta Vaticana molis mensura exprimuntur, excipere: nam id folij nostri latitudini conuenit, & icones ipsæ magis conspicuæ, clariùs discernuntur, & maiorem venerationem, authoritatemque præferunt.

Accedit insuper, ne paucitas personarum, quæ hoc schemate oculis obijciuntur, inducat lectorem, vt suspicetur huic actui plures non interfuisse, vel actum ipsum non publicum, aut solemnem, sed secretum, & quasi clancularium fuisse, hic aduertendum duxi, non ideò paucas personas exprimi, quod re ipsa paucæ fuerint, sed quod angustia nostræ paginæ plures capere non potuerit, atque adeò synecdoche opus fuit, qua per vnam plures intelligamus.

Sic vnus Cardinalis est pro pluribus qui interfuerunt, ac duo tantum legati, cum duodecim circitèr ex Aegypto, & Aethiopia re ipsa interfuerint, vt habetur in tabulis à Iustiniano ex porta S. Petri in suum librum translatis.

Quemadmodum enim Rhetores, & Poetæ per synecdochen vocalem efficiunt, vt ex vno plures intelligamus, sic sculptores, & pictores, per pauciores res plures intelligi volunt, vt dum mediam corporis partem, totum hominem, aut per vnum hominem plures intelligunt.

Postremo hoc loco dicendum restabat, quod ad Alberti effigiem, & habitum pertinebat. Verùm ea res satis elucidata est cap. 13. eius vitæ prope finem, vt proinde superfluum sit eam hic repetere.

Nota In Frontiſpicium ſcriptum.

A Sartbiano. Hac orthographia libentius vtor, quam qua alij quidam Sartianum, Satcianum, vel Satteanum ſcribunt. Illa enim vſi ſunt Blondus Flauius eruditus hiſtoricus, Alberti noſtri ſynchronus, & amicus: Marianus Florentinus ex eadem prouincia Tuſciæ, in qua Sarthianum ſitum eſt, & certioris fidei ſcriptor ipſe Albertus, qui vt erat Tuſca pariter, & Latina lingua peritus, rectam natalis oppidi nominis orthographiam ignoraſſe præſumi non poteſt. Et ratio ſuffragatur tùm ad retinendam primitiuam nominis pronunciationem; Tuſci enim, non vt Latini, Titium, Martialém, & ſimilia, hoc nomen efferunt, in quibus extenuatur natiuus ſonus litteræ T. ſed vt Schytiam, Aethiopiam, & alia eiuſmodi, in quibus, ad ſolidiorem ſonum litteræ T. neceſſaria eſt interpoſitio aſpirationis, vt extenuantem alioquin vim ſequentium vocalium intercipiat, vt non Sartianum, ſed Sarthiannm ad aures deferatur, tum etiam vt clarius, diſtinctiuſque differat à nomine Sarzanæ Ciuitatis eiuſdem Tuſciæ.

Cap. I. Nota 1.

Bina legatione. Acta huius legationis extant M. S. in Bibliotheca Vaticana, vnde hiſtoriam depromſit Vvaddingus tom. 5. Annalium Min. & ipſa verba deſcripſit Baronius, in Annalibus Eccleſiaſt. tom. 15. ſub anno 1426. à numero 5. ad num. 19.

Cap. I. Nota 2.

A mille fere tunc annis rebelles. Lege Card. Baronium tom. 3. an. 347. n. 64. & Thomam à Ieſu de procuranda ſalute omnium gentium, lib. 6. cap. 2. pag. 237. Ioannem Azotium tom. 2. inſtit. moral. & multos alios, qui controuerſias fidei, ac Terræ Sanctæ hiſtoriam tractant.

Cap. I. Nota 3.

Poſt Bernardinum ſecundus. Hoc ita intellige, vt Albertus habitum Religionis induerit, & profeſſionem inter Conuentuales emiſerit antequam ſæculum reliquerit Capiſtranus, ſed quod hic prius inter Obſeruantes ipſos indutus fuerit, quam Albertus à Conuentualibus ad Obſeruantes migraſſet, conſtat ex Vvaddingo.

Cap. I. Nota 4.

Vaticanæ, Pontificiæ, & Feſulanæ Min. Sic ipſe Vvaddingus tom. 5. Annal. ad annum 1438. num. 3. & 1439. num. 11.

Cap. II. Nota 5.

Ex nobili, & clara Ceruinorum familia. Huc ſpectant Franciſci pacis ſeu alterius homi ſcriptoris verba, in epiſtola nuncupatoria cuiuſdam ſui libelli ad Antonium Ceruinum Montis Politiani Epiſcopum, quæ ex Italico Latinè reddita, hæc ſunt: Inclyta Ceruinorum proſapia indubitanter ſat grandis eſt nobilium dominiorum poſſeſſione, qua illa ab antiquo gauiſa eſt: parentela cum Hetruriæ familiis maximè con. ſpicuis contracta; rerumque geſtarum ſplendore, & adminiſtratione Magiſtratuum quos illa regebat. Sed & (quæ illam ampliori veneratione dignam reddiderunt) perſonarum pietate reſplenduit, vt Franciſcus ille Ceruinus, qui ſanctiſſimæ vitæ ſuæ faſtos Beati charactere obſignauit. Quis prudentia, vt ille Marcellus? qui ex Eccleſiæ Saonenſis Antiſtite, in hac adeò digna Montis-Politiani, ſed tibi anteceſſor euaſit? Quis rerum cognitione, vt magnus ille Richardus in omni ſcientiarum genere verſatiſſimus? Inter maximè claros, charoſque, quorum conuerſatione Paulus III. Pontifex eximius literatorum æſtimator ſe oblectabat? Si Richardus eo minor in ſe ipſo non fuerit, quod maiorem ſe mundo

pro-

protulerit? qualis fuit Marcellus Secundus Pontifex Maximus ex illo genitus.

Cap. III. Nota 6.

Græcæ, & Latinæ eruditionis fontem. Breui hoc Elogio Albertus gratus auditor sui præceptoris Guarini virtutem expressit, nec eleganriori, vel significante magis potuit, qui veram Guarini effigiem ex ære fusam, posteritati consecrauit, In auersa quippe nunmismatis facie, fontem exhibuit laureo serto pendentibus baccis circumdatum, cuius & reliqua ornamenta eruditionem, doctrinam, scientiam, sapientiam, bonarumque rerum cognitionem fontis emblemate significari, tum sacræ, tùm profanæ literæ contestantur. In illis enim eruditio ipsa fontis nomine quandoque venit, vt Prouerb. 16. *fons vitæ eruditio possidentis*, aliquando etiam personæ doctrinæ dotibus insignes, qui ex abundantia virtutis suæ, eadem dona in alios effundunt. Quod indicare videtur Isaias Propheta cap. 12. num. 3. cum diceret. *Haurietis in gaudio aquas de fontibus Saluatoris*: qui fontes in veteri testamento fuerunt Patriarchæ, Prophetæ, Sacerdotes, & legis doctores. In nouo verò Christus ipse Saluator, Apostoli, Euangelistæ, Patres, & Ecclesiæ Doctores, seu in vtroque, vt alij volunt, ipsa doctrina, tam scripta, quam tradita, ex quibus aquas saluberrimas doctrinæ in alios scaturire credimus. Cornelius à Lapide in illa verba Isaię *Haurietis &c.* & patres quos citat, per aquas intelligunt Sacram Scripturam; & doctrinam Euangelicam, quam haurimus à Christo ipso præcipuè, sed mediantibus illis doctrinæ fontibus, quos iam indicauimus. Accinit Regius Vates Psal. 64. *In stillicidijs eius lætabitur germinans.* vbi Lorinus: Mysticum sensum, inquit, de imbre cœlestis doctrinæ percipiet facile, qui hactenus dicta perlegit. Et eadem pag. 226. col. 2. omnia, descriptis interpretum locis, ad doctrinam, doctoresque refert. Denique Anton. Agellius in Psal. 35. ad illa verba. *Quoniam apud te est fons vitæ*, relatis alijs sensibus addit; *nam & ille sensus non repudiandus est: fontem vitæ appellari sapientiam, & doctrinam, quæ tum in templo, seu tabernaculo à Sacerdotibus, & Prophetis, ad explendam populi sitim, tanquam ex fonte redundabat, Spiritu Dei, Sanctis viris iugiter fontis viuentis instar, aquas doctrinæ suggerente, & Christus ipse fons vitæ sic intelligi potest: quomodo ipse de se dixit; Qui sitit veniat ad me tanquam scilicet ad viuum sapientiæ fontem, & bibat.*

Colebant quoque Gentiles fontes suos, vt ad rem dicam, doctrinales, qualis fuit Caballinus ille Montis Parnassi, cuius aquam, cum Ascræus ille senex affatim bibisset, repente poeticum accepisse spiritum fabulantur; cum antea patris oues pauisset in monte Parnasso, talis etiam fuit Castalius fons, quem Amiano teste, dictarunt Græci propheticum influere spiritum, sed vniuersim Andreas Baccius de thermis lib. 6. pag. 356. *Sacræ dictæ musæ, & sacri vice versa quos eas diximus colere fontes, ac etiam montes. Quæ figura hanc videtur habere rationem, quod vt è fontibus sponte aqua manat vberi vena, sic è vatum sapientumque ingenijs, quasi è perenni vena abundent, quæ meditantur, qui & coloni quoque fontium figurantur, quoniam musæ, ac ipsarum studiosi*, vt Strabo interpretatur lib. 10. *quasi indagatrices sunt, ac venatores rerum maximè vtilium ad disciplinas, & ad vitam: vnde & venari vsurpamus verbum quod est inuestigare, & inuenire.*

Restat nunc vt Guarini fontis proprium apparatum, hoc est partes, & ornamenta paucis explicemus, in quem finem vteramque numismatis faciem oculis cernendam exhibeo;

In hoc ſchemate conſpicuus eſt venerabilis, magnique viri vultus: in emblemate latent myſteria; quæ quoniam ex ethnica veterum diſciplina, partim fabuloſa ſunt, & partim Chriſtiana fide certa, ſolidáque veritate conſtant, nos vtraque comparabimus, ſed ſacra ſeriò proſequemur, & fabularum vanitates Mythologis explicanda mittimus, fingunt enim globum illum cœleſtem in aere ſuſpenſum, qui fontis origo eſt, Iouis caput eſſe, quia Pierio Valerio teſte Euſtathius eruditè 1. Iliados, veteres ait cœlum pro capite accepiſſe. Nos verò globum illum Diuini verbi ſapientiam interpretamur, quæ ſuæ figuræ rotunditate perennem, æternum, indeficientemque fluxum denotat. Omnis enim ſapientia à Domino Deo eſt, & cum illo fuit ſemper, & eſt ante æuum Eccl. 1. n. 1. & n. 5. *fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis*; nympham illam globo inſiſtentem, & quaſi pedum impactu aquas elicientem, Palladem, ſeu Mineruam è Iouis capite natam eſſe ſomniant, ingeniorum, diſciplinarumque præſidem. At nos Spiritus Sancti gratiam intelligimus, qui ab initio ferebatur ſuper aquas Gen. 1. ac tanquam verus ingeniorum, diſciplinarumque præſes dona ſua hominibus diſpenſat, vnicuique enim datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem, alij ſermo ſcientiæ &c. *Hæc autem operatur vnus, atque idem ſpiritus, diuidens ſingulis pròvt vult* 1. Corinth. 12. n. 11. toto corpore nuda depingitur, vt veritatem doctrinæ afferat, quæ veritas ideò nuda eſt, tum quia per ſe ipſam ſatis ornata, tùm vt manifeſtum fiat, nullum in ea erroris, falſitatis, adulationis, diſſimulationis, aut alterius vitij næuum eſſe, cuius eam vel pœnitere, vel pudere poſſit. Dextra clauum torquet Herculis virium inſigne; non illius Græci, Iouis ex Alcmena filij, cuius vires in corporis robore conſiſtebant, in quo homines à beſtijs plerumque ſuperantur, ſed alterius Herculis quem Gallicum vocant, quique clauo linguæ veteres Celtas prudentia, & erudita eloquentia conuictos, à feris moribus ad humanam viuendi rationem, & ciuilem conuerſationem ſuauiter, fortiterque traduxit. De quo multa Claudius Minoes in ſuo commentario ad emblema 180. Aleiati, & Alciatus ipſe hanc epigraphem appoſuit: *Eloquentia fortitudine præſtantior*. Et Herculem Gallicum carmine laudauit, & græco præfert. Nos autem in clauo Diuinam æterni Patris potentiam agnoſcimus, & vim illam inuincibilem, nudæ, ſimplicis, & eruditæ veritatis, per quam ſuper omnia vincit. Eſdræ 3. Cap. 3. in clypeo verò prudentiæ virtutem colimus, eum Io: Boccatio in genealog. deor. lib. 10. Cap. 11. ait enim Perſeum ſcuto

ſcuto Palladis armatum oppreſſiſſe Meduſam, in templo Mineruæ, ideſt, inquit, *intra terminos prudentis conſilij, illam ſuperat, quod etiam per ſcutum Palladis demonſtratur, quod cryſtallinum erat, vt per eum ſumatur prudentis circumſpectio. Habet enim Cryſtallum hoc, vt reddat oculis intuentis, quidquid extra ſe geritur. Sic & dux diſcretus conſilio, quidquid poſſint hoſtes agere intuetur, & ſic ſe tutum facit, dum illorum à ſe præuiſa fruſtratur conſilia.*

De quatuor illis ſapientiæ riuis, qui ex globo in fontis cratera ſcaturiunt, augurentur illi quod volent, nobis cum Laurentio Berlingo in theatro vit. hum. ſentire liceat quaternarium hunc numerum ſignificare, quatuor genera rerum, quibus conſtat noſtra inſtitutio; nempe præcepta ad iuſtitiam, mandata ad charitatem, teſtimonia ad fidem, exempla ad perfectionem, vel dogmata, præcepta, minas, promiſſa. Per duas autem ſcaturigines, quæ ex eratere in ſubiectum labrum decidunt, ſignantur duo præcepta Dei, in quibus tota lex pendet, & Prophetæ, hoc eſt Chriſtiani hominis perfectio conſiſtit. *Diliges Dominum Deum tuum &c. Et diliges proximum, ſicut te ipſum*. De ijs enim dictum eſt, fac hæc, & viues, ideſt vitam æternam poſſidebis. Denique ne vllum huius fontis myſterium omittam, pratum illud, ſeu campus virens, & floridus, inferiori labro ſubſtratus, ad diſcipulos pertinet, qui dum eruditionem ex fonte concipiunt, virtutum flores germinant: & bonorum operum fructus proferunt, de quibus iam dictum eſt: *In ſtillicidijs eius lętabitur germinans*. Pſal. 64.

Nunc tandem cum B. Alberti gratum præceptori animum laudamus, cauendum ne ille nos ingratitudinis, turpis vitij, redarguat, ſi eorum memoriam ſilentio tranſeamus, per quos proficimus. Si quid ergo vtilitatis in hac nota eſſe videatur, id referendum eſt in Cl. V. Antonium Magliabechum Mediceæ Coſmi III. Magni Ducis Etruriæ Bibliothecæ præfectum, in quo Nicolai Nicoli quondam eruditio æuo noſtro, rediuiua florentinis muſis reſtituta cernitur. Is namque illius numiſmatis integrum ectypum ex æneo Muſæi ſui gypſo depromptum ad nos miſit, & primus hortatus eſt, vt ipſum Alberti, & Guatini memoriæ, eruditorumque voluptati, in aptum lucubrationis noſtræ locum inſeramus.

Cap. III. Nota 7.

Florentiæ docentem. Opitulatur Poggius cuius locum proferimus in noſtris notis ad epiſt. 6. Alberti.

Cap. VI. Nota 8.

Guelforum, Gibellinorumque. Vide noſtram notam in epiſt. 10. Alberti.

Cap. XII. Nota 9.

Vt è ſua familia ſegregarent ſex viros. Ij fuerunt Ioannes à Capiſtrano, Iacobus Primadicius Bononienſis, Iacobus Picenus à Montebrandono, Albertus Sarthianenſis Tuſcus, Bartholomęus de Yanno Vmber, & Ludouicus Bononienſis, viri omnes egregij, qui qnam multa, & magna deinceps Eccleſiæ præſtiterint, fusè narrat Vvaddingus tom. 5. & 6. Annalium.

Cap. XIII. Nota 10.

Iter ſuum in Aegyptum direxit. Hæc Alberti prima in Aegyptum profectio fuit, cuius viam ita deſcribit Fr. Franciſcus Surianus Venetus ordinis Min. teſtis oculatus, & non ſemel expertus, in ſua hiſtoria Terræ Sanctæ, quam abſoluit Ieroſolymæ in Conuentu Montis Sion anno Domini 1414. & fuit in eo Conuentu ſecundi Guardianatus anno ſecundo, ſic autem ſed vernaculo ſermone loquitur. *Ieroſolyma Cayrum profecturus, bidui imprimis itinere per viam aſperam, montoſam, & malam pergit Gazaram Paleſtinæ, vbi viator victui neceſſaria pro reliquo itinere ſibi procurare debet, quod inaquoſum, ſalſuginoſum, & arenoſum eſt; nec per dietas inde quinque, alia ciuitas eſt, vſque ad Cathyain vrbeculam antiquiſſimam, in qua Cayri vectigalia perſoluuntur. Hæc*

eadem est, in qua Abrahamo in Aegyptum eunti, Sara vxor dempta fuit, & inde ad Pharaonem ducta, hinc item ad Cayrum, quatuor tunc itineris dietæ, & aliqua loca culta, & inhabitati pagi, Mediæ diei extra Cayrum itinere occurrit ciuitas Tanes, quam cum suo territorio Ioseph Patriarcha Patri Iacobo, & fratribus suis in Aegypto possidendam dedit. In toto hoc itinere sunt per arenam vermes, tineis nostris maiores, quos Pharaonis pediculos vocant, suntque venenatis morsibus, noctu magis quam diu viatoribus molesti, sed aduersus eorum venenum præstans remedium est, succus limonum.

Cap. XIII. Nota 11.

Cum Mamaluchis. Hi erant Christianæ fidei desertores, & Alberti nostri tempore in Aegypto, Syria, & Palestina potentissimi, eorumque originem, progressum, & casum idem Surianus fol. 13. ita posteritati tradit. *Quo tempore Sultanus Aegypti eum suis Sarazenis Terram Sanctam expugnauit, in eo bello multi Christiani in seruitutem redacti sunt, sed quoniam in armis exercitati, & strenui præliatores erant, Sultanus eos tanquam sui regni propugnacula futuros reseruauit. Ac primùm, in Beduinos capitales hostes suos emisit. Erant etiam Beduini Sarazeni, sed alterius sectæ. Mamaluchi itaque multis prælijs Beduinis Arabibusque superiores, maximum studium in eo posuerunt, vt suæ fortunæ Christianis mancipijs copias suas in dies magis, magisque adaugerent. Quo factum, vt aucto numero, & potentia, post insignem victoriam ab Arabibus, Beduinisque reportatam, communi consensu constituerint, vt è suæ sortis hominibus strenuum aliquem virum, ducem sibi præficerent, cui cæteri parere tenerentur. Mox arma sua in Sultani subditos vertunt, & multi Cayrum ingressi Sultanum ipsum multosque ipsius asseclas trucidarunt. Nec moram passi vnum è suis in eius trhono cum dignitatis titulo collocarunt, & Sultanum salutarunt. Hinc Prouinciam vniuersam deprædati sunt, & incusso terrore, cunctos coegerunt noui tyranni iugum admittere; nec vllum Christianum in suum ordinem admittebant qui Mahometi legem non profiteretur, & qui sic faciebant, aliquo Principatus, vel Dynastiæ titulo honorabant, in quem laqueum diabolus multos pro dignitatis ambitu traxit. Omnia enim Sultani dominia in principatus diuiserunt, quos solis Christi desertoribus, & professis Mahometi sectatoribus conferebant. Et quoniam primus, quem Sultanum salutarunt, quintam seruijt seruitutem, ac toties emptus, venditusque fuit; idcirco neminem suprema inter eos Sultani dignitate donabant, qui & ipse non esset repertus, toties emptus, venditusque fuisse, vsque adeo, vt si quis alioquin Sultani Sede dignus censeretur, non admitteretur tamen, nisi per venditiones tanquam per gradus ad thronum ascenderet: ac ne dignum abijcere viderentur, hunc toties eodem die vendebant, vt quintum venditionum numerum compleret, ac dignitatem hoc quoque titulo mereretur. Tanta arrogantia, fastuque viuebant huiusmodi apostatæ, vt ipsorum vilis quisque natiuorum Sarazenorum primorum quemuis baculo percuteret, & iste nec se defendere, nec queri quidem de iniuria, multo minus vindicare auderet, nisi bonis, aut ipsa vita plectendus.* Atq; hanc tyrannidem annos circiter tercentum, & viginti exercebant, dum tandem anno Christi 1575. à magno Turcarum Imperatore debellati, deletique fuerunt. Isti igitur cum Sultani Electores, Consiliarij, Duces, atque adeò etiam Iudices fuissent, multum procul dubio in B. Alberto è Sarazenorum manibus eripiendo poterant.

Cap. XIII. Nota 12.

Et si dolente, & contra nitente Alberto. Quam sincera fuerit in hac occasione volunras Alberti, & quam ardens desiderium, studiumque Martyrium pro Christi fide adipiscendi, præter testimonia scriptorum, satis demonstrat ipsius opusculum, seu epistola ad Eugenium Pont. contra vituperatores Martyrum, & alia ad fratres Antonium, & Lucam, qui Ierosolymæ carceres, & sæua tormenta, tunc pro Christo constanter tolerabant; ipsiusque sæpe re-

pe-

petita, ac tandem obtenta facultas, barbaras quasque, & remotissimas infidelium nationes adeundi, Christum daturus, aut sanguinem.

Cap. XIII. Nota 13.

Abeuntibus ergo secundis his sociis. Hos, vel eorum aliquos ad Aethiopes, Indosque peruenisse, præter ea, quæ hoc loco diximus, docet etiam publica promulgatio Florentinæ vnionis in Aethiopia, & aliqui inde secuti effectus, quos refert Fr. Gandulphus Siculus, nostrorum Ierosolymæ Guardianus, & post Alberti reditum in Italiam, in partibus Orientalibus Indię, Aethiopiæ, Aegypti, & Ierusalem, Apostolicæ Sedis Commissarius, in literis ad Eugenium Pont. scriptis: quas mox infra dabimus. Et S. Antoninus part. 3. hist. tit. 22. cap. 11. pag. 531. vbi narrat aliquos ex India, misisse oratores suos Florentiam ad Eugenium Pont. postulantes, & supplicantes, instrui, & erudiri in ijs, quæ sunt fidei, à Romana Ecclesia, & vniri cum ea in charitate Christi. Videndus etiam Odoricus Raynaldus tom. 18. Annal. Ecclesiast. ad annum 1441. à num. 5. & an. 1442. à n. 1. ad 9. vbi plura, quam diximus habet, de alijs Christianorum Orientalium populis, & quibusdam Sarazenis, cum Ecclesia Romana, hoc tempore confœderatis, vel ad fœdera proximè dispositis, in quibus dubitari non potest, B. Alberti studium interuenisse, quantumuis, & ipsius, & eorum, cum quibus tractabatur, nomina silentio tegere, tam temporis, quam rerum ratio, maxime postulasset, vt colligi facile potest, ex ipsius Alberti literis ad Eugenium Pontificem Rhodo datis, quando ipse cum Aegyptiorum, Aethiopumque Legatis Florentiam rediret.

Cap. XIII. Nota 14.

Accidit autem. Duo hic distinguenda, ac seorsim elucidanda sunt. Primum, ac principale, quod Christus Dominus noster in humana specie pulcherrimi iuuenis apparuerit Alberto, tunc fame in deserto languenti, ipsumq; optimo cibo, & suauissimo colloquio refocillauerit, in quo conueniunt Marianus Florentinus, Lucas Vvaddingus, & anonimus aliquis, qui notas marginales Mariano manu scriptas apposuit, & alij, præterquamquod Marianus rem referens, proprium Alberti nomen dissimulauerit, quod alij exprimunt. Etenim de Alberto, & socijs ita loquitur.

Erat inter eos quidam frater valde nobilis in sæculo secundum carnem, sed nobilior fide, & virtutibus, qui cum legationem suam promptissimè expleret &c. Et iterum: *frater verò obedientiam Vicarij Christi explere plurimum optans aliquas è rebus sibi magis necessarijs in sarcinulam composuit, eamque suis humeris dimissis alijs imposuit, inceptumq; iter*, illud nempe ex Græcia in Aegyptum, in quo Christus Alberto apparuit.

Itaque ne quisquam ex hac Mariani dissimulatione suspicetur Christi apparitionem in deserto non Alberto, sed cuidam illi fratri per Marianum innominato contigisse, is primum aduertat, Marianum ipsum eum ab alterius rei narratione, ad Alberti acta prosequenda transiret, se ipsum his verbis declarasse *Sed nunc ad gesta narranda fratris Alberti Sarthianensis redire oportet*. Et quamquam proprium eius nomen aliquando tacuerit, certè personam clarè manifestauit, cum illum suum fratrem quemdam, proprijs Alberti charactéribus depinxit, ipsumque imprimis in sæculo nobilem secundum carnem appellat. Ego enim in illo Alberti comitatu neminem reperio, sanguinis nobilitate commendatum, præter Albertum ipsum, de cuius progenie iam egimus Cap. 2. huius ipsius vitæ, cum adiuncta nostra notæ. Marianus eum infert cum apparente ipsi Christo hoc modo loquentem. Nonne pro amore tuo sæculum dimisi, ac temporale dominium. Hoc etenim dominium nulli magis congruit, quam viro nato nobili, diuiti, & potenti, qualis, vti dixi, in tota illa societate solus Albertus fuit. Marianus illum porro fide, & virtutibus nobiliorem vocat, quibus dotibus, in tota hac historia ab omnibus extollitur Albertus. Hic frater quidam apud Marianum,

num, idem eſt, qui Vicatij Chriſti obedientiam explere plurimum oprans, dimiſſis ad Indos, & Aethiopes alijs, iter, vt ſupra, per deſertum agens, in Aegyptum redijt, & Iacobitarum legatos ad Florentinam Synodum perduxit. Sed quis hæc, & plura niſi Albertus? Ergo ſiue lapſu calami, ſiue cauſa nobis incognita motus Marianus, proprium nomen Alberti in commune Fratris cuiuſdam mutauerit, ex ijs quæ diximus clarum eſt, ipſum Alberti perſonam vbique deſignaſſe, & à nobis intelligi debere cum Vvaddingo, & anonimo ſcriptore notæ marginalis, alijſq; qui hos indubitanter ſecuti ſunt.

Alterum hic notandum, in circumſtantijs, & acceſſorijs verſatur, vt an in Italica, vel alia lingua Chriſtus Albertum ſalutauerit, an apparitio Saluatoris in primo, vel ſecundo Alberti acceſſu in Aegyptum contigerit, quibus verborum formulis collocuti ſint, & ſimilia, in quibus ſcriptores pro ſuo arbitrio, & natura materiæ, rem referunt. Marianus fusè, ſed parcè Vvaddingus, & nos ex vtroque aliquid, abſque detrimento ſubſtantiæ, apparitionis, & colloquij.

Eodem Cap. XIII. Nota 15.

Nicolaum quendam natione Græcum. Mirum quam parcè, ne dicam diſſimulanter, Andreas à S. Cruce Actorum œcomenicæ Synodi ~~Florentinæ~~ ſcriba publicus, Nicolaum quaſi hominem ſibi ignotum, & obſcuram perſonam ſic nobis indigitat, quem alioquin quotidie in medio Concilij ſedentem videbat, & ea ipſi Latinè dictantem, quæ Græci Græcè proferebant, pro officio communis interpretis Græcorum, & Latinorum, à cuius muneris præſtatione illum eximiè laudat, nulla alia expreſſa conditione perſonæ, tanti alioquin æſtimatæ, vt illuſtre nomen ſibi præ cœteris interpretibus, ipſorum etiam, & vtriuſque nationis Conciliarium omnium applauſu, adeptus ſit. Eodem elogio, tametſi mutatis aliquando vocabulis, eum efferunt Andreas in Actis Concilij part. 2. collat. 2. pagina editionis Iuſtiniani 90. Math. Palmerius etiam præſens tunc teſtis, ad annum Chriſti 1441. ſui Chron. per Cardinalem Bellarminum laudati, vbi Nicolaum Euboycum vocat, Aeneas Syluius in hiſtoria Europæ Cap. 54. & de origine, & moribus Turcarum Aſiæ minoris cap. 100. qui illum Saguntinum, & Sagundinum appellat. Henricus Spondanus tom. 2. proſecutionis Annalium Card. Baronij anno 1438. num. 29. Philippus Bergomas in ſupplemento ſupplementi chronicorum ad annum Chriſti 1449. fol. 382. Marianus. Florentinus in huius noſtræ notæ textu citatus, Antonius Poſſeuinus in apparatu ſacro, Franciſcus Sanſouinus hiſtoriæ Venetæ lib. 13. ſub Ioanne Mocenico Duce, circa annum 1477. pag. 250. ex quibus colligo, virum omnium conſenſu Nicolaum nomen tuliſſe, natione Græcum, Patria Euboicum, ſeu Euboea Inſula oriundum, generis cognomento Sagundinum, Segundinum, vel Saguntinum, nam quod hanc appellationem ab Epiſcopatu Saguntino poſt abſolutam Florentiæ Synodum ipſi collatum ſumpſiſſet (quod Palmerius, & fortaſſis ex ipſo Marianus noſter affirmant) vana coniectura eſt, à ſyllabarum ſoni ſimilitudine deſumpta, vt quę mox dicturi ſumus, facile demonſtrabunt. Sanſouinus prætereà Nicolai conſilio decemuirali Veneto à ſecretis, & cum alijs aliquot ingenij, & eloquentiæ eius monumentorum meminit. Ego ipſorum verba non refero, tum quoniam in locis impreſſorum librorum, quos allegamus, facile reperiuntur, tum quod, quæ diximus cum ampliori hominis notitia, & vetuſto M. S. monumento ob raritatem codicis, nondum, quod ſciam, typis editi, proprijs verbis authoris nunc deſcribam. Caſu enim incidi in codicem M. S. epiſtolarum Petri Parleonis, viri eo ſæculo Græcè, & Latinè eruditi, & Nicolao noſtro familiaris, & amiciſſimi, atque dum folia verterem inueni prolixam epiſtolam, ſeu iuſtum libellum, quo Petrus Nicolaum, de naufragij calamitate conſolatur, hac inſcriptione pernotatum, *Petrus Parleo ſalut. D. Nicolao Sagundino*.

Epiſtolam hanc Venetijs datam fuiſſe

ipſa

ipsa satis indicat, sed quo tempore scripta fuerit, non assignatur, vt nesciam quantum ab absoluta Synodo tunc effluxerit; quidquid historiæ ad Nicolaum pertinens complectitur, ad maiorem personæ notitiam, breuiter excerpo. Nicolaus igitur Sagundinus, postquam illustre nomen à Græcis pariter, & Latinis in Sacra Synodo reportasset, in Cyprum profecturus, nauem in portu Veneto ancoris alligatam auro, & argento, libris, supellectili, fortunisque omnibus, longo tempore, & magno labore paratis onerauit: ipseque arridente Cœlo, cum vxore moribus, virtutibusque præstante, ac morti per ætatem propinqua, & multa prole, cæteraque familia conscendit; sequenti mane vela facturus: sed intempesta nocte orta tempestate, fractaq; naui, substantiam vniuersam, fortunasque, & multo cariores vxorem, duosque filios paruulos, & fœminulam vnam, opem in medio mari frustra implorantes, vno momento submersos amisit. Ipse tamen, Deo disponente, ne omnes vnà perirent, nudus, & naufragus euasit, cum vno filio adolescente & filiabus quinque, suique naufragij calamitatem ad Parleonem per epistolam descripsit, de qua sic ipse Petrus. *Cum ad manus meas epistola tua peruenisset; omnem calamitatem abs te acceptam, apertius, pleniùsque cognoui, quod eam ita diligenter sis amplexus, atque rem omnem ita ante oculos posueris, vt mihi non scripta, sed picta, nec ipse legere, sed cuncta oculis perlustrare viderer.* Et postea consolari eum exorsus. *Tametsi virum*, ait, *vltro ad omnes fortuna ictus, inuicto animo excipiendos paratissimum, perfectèque omnibus maiorum præceptis institutum singulari sapientia præditum, quique multa sibi consolationis præcepta, doctissimè conscripserit, qui existeret ætate sua doctissimus, atq; in vtraque fortuna ita exercitatus, vt iam in rebus humanis callum obduxerit, qui denique consolandi afflictos, nunc pre cæteris præstare & posset, & soleret: quem* (inquit Parleo) *paucis ante mensibus vidimus, Ioannis filij tui, & viri, & doctissimi quidem viri, ætateque florentis iacturam, qui decem tibi erat filiorum instar, in quo tua senectutis spem omnem collocaras, adeo moderatè, fortissimèque ferentem, vt nos pro officio salutandi, & consolandi tui causa, domum venientes, non alio te vultu offenderimus in aduersa fortuna, quam fueris semper in secunda, eamque constantiam, & tranquillitatem animi retinentem, quam in vero Philosopho, vtraque sapiente, hi requirunt, qui peracutè, ac diligenter philosophia præcepta, & scrutati sunt, & in vno quondam Socrate fuisse tradiderunt. Aderant mecum Phœbus Capellus, & Marcus Aurelius, viri doctissimi, ac vtrique nostrum amicissimi, quo tempore multa grauiter, de morte differendo, cum nihil in vita præter culpam dolendum esse ostendisses, ita nos affectos abs te dimisisti, vt te admirantes congratularemur potius virtuti tua qui ita ferres, quod accidisset, quam doleremus filium amisisse, in cuius doctrina, & virtute; ac omni rei familiaris administratione, senectus tua iam grauescens quiescebat.* Et post alia, infert operam, quam Nicolaus nauauit Synodo Florentinæ.

„ Illa verò sunt, *inquiens*, & præcipua, & propria, & tua benè, & honestè acta, ætas singularis, doctrina summa, Græcarum, Latinarumq; literarum cognitio, omnium præceptorum, quæ à maioribus de morte, de exilio, de naufragio, de cæteris huiuscemodi tradita sunt, frequens, & assidua pertractatio, tuæ virtutis, & gloriæ fama, cum multis ex rebus cognita, tum verò ex his, quæ in Florentina Synodo per te gesta sunt, adeò illustris apud Græcos, & Latinos, aliasque exteras nationes, vt nulla vetustate, nullis vmquam tenebris obscurari queat. Cum enim ex toto terrarum orbe in celebrem illum, frequentemq; Christianorũ omnium conuentum, ad disceptationem aduersus Græcos, de Spiritus Sancti processione audiendam, tractandamq; magno studio, multi confluxissent, & vtrimque tam Latinorum, quam Græcorum maximi, & electi viri ad discurrendum parati, magna expectatione conuenissent, quæreretur; tantarum rerum idoneus, ac dignus interpres: tu solus ex omni Christianorum nu-

„ mero, vtriusque linguæ, ac dispu-„ tationis, doctissimus, atque excellen-„ tissimus, & inuentus, & habitus es, „ qui tanta verborum, sententiarumque „ proprietate, tantaque cognitione, „ atque peritia diuinarum, humana-„ rumque rerum, de quibus duæ sum-„ mæ nationes inter se contendebant, „ memoriter, & commodè omnia refe-„ rebas, & in vtramque vertebas lin-„ guam, quæ vltrò, citròque discur-„ rendo, acutissimè dicebantur: vt qui „ aderant, omnes non Græci modo, „ Latini, Galli, Hispani, Britanni, „ & cæteri, qui Romanam sequuntur „ Ecclesiam, sed Armeni quoque, Hi-„ beri, atque Indi (nam & hi quoque „ conuenerant disceptaturi de hæresi, „ quam sectantur) admirati. & quasi „ stupefacti, non hominem terrenum, „ sed cœlestem quemdam in terris te „ esse iudicarent, atque propterea ab „ Eugenio IV. Pont. virtutis, & me-„ moriæ causa, magnis es honoribus, „ præmijsque donatus. Quas igitur vr-„ bium expugnationes, quosque trium-„ phos, cum hac tua laurea compara-„ bimus? cuius ductu, atque virtute, „ eam victoriam Ecclesiæ Dei peperisti, „ quam annis plusquam quadringen-„ tis nunquam assequi potuit, vt duas „ gloriosissimas nationes, tam diu in-„ ter se disiunctas, tandem ingenij tui „ facultate coniunctas aspiceret, & Græ-„ cia quondam literarum, ac Italiæ pa-„ rens, nunc Latinorum filia, & à suis „ tùm nepotibus, tum maioribus aliena, „ & diffidens in pristinam tandem gra-„ tiam, & beneuolentiam, concor-„ diamque rediret.

Post multa ad solatium naufragij, *tu apud Vrbem Venetias, quam tibi sedem, & patriam elegisti, naufragus vnà cum amicis, & familiaribus, & his, qui superfuerunt, liberis, tuorum mortem piè flentes, lugentesque illorum cadauera sepulchro condidisti. Denique tu tuis filijs, & filij, quos habes, tibi restituti, reduces in patriam redijstis, qui mutuo solatio, præsidioque muniti, alter alterum solatur, iuuat, fouet, protegit*. In rerum verò iactura sic eum inter alia consolatur: *habes profectò pro tempore vnde tuum damnum consolere, atque ita consolere vt si (quod semper facis) volueris omnia consilio, & ratione metiri, iudices plus tibi in tali naufragio dedisse fortunam, quam ademisse. Nam cum euersa naui, multi perijssent, in quibus nonnulli erant patrij, re, ac fortunis omnibus amissis naufragi euasissent, te nudum, & ad littora eiectum, ita ciuitas excepit, ita casum tuum grauiter, ac molestè tulit, vt quasi cæterorum malorum, quæ eo tempore acciderunt oblita, & tuam calamitatem miserata, lugens, ac mœsta, in te vnum conuerteretur, & quanti te faceret, declarauerit benigno illo Senatus decreto, quo quidem, & Duce, & Principibus Senatus, & Consiliarijs, & omni Collegio ad Senatum referente, adiunctis suffragijs decreti sunt tibi sexcenti nummi aurei Veneti; filio vero tuo, adhuc adolescenti, publicum cum honore, & commodo munus demandatum, quamuis nondum per ætatem liceret id muneris adire: tibi præterea restituto, vt veterem locum, & dignitatem scribæ Reipublicæ annuum salarium decretum aurei nummi Veneti ducenti, quæ omnia si diligenter considerare volueris, & à quibus, & quo studio, quoue animo, & quo tempore profecta sunt intelliges, certè aut nullam tibi accidisse iacturam, aut minime dolendam, quæ acciderit. Nam vt quæ tibi, ac filio in omnem vitam decreta sunt, taceamus &c.* Hæc ad Nicolaum Petrus Parleo multo post absolutum Florentiæ Concilium, qui eum absque vllo vestigio, vel vmbra Episcopatus Saguntini, ipsum Sagundinum cognominat, vt reliqui scriptores præter Bergomensem, & Marianum, immo cum alia vitæ conditione, Pontificali statui prorsus aduersa, vt quæ de vxore, de liberis, de officio Secretarij Senatus Veneti, de migratione in Cyprum, verso dorso non tantum Sagunto in Hispania, sed toti Cismarinæ Europæ, vt quæ dicta sunt clarè demonstrant.

Eodem Cap. XIII. Nota 16.

D. N. Episcopus. Is erat Frater Aloysius, seu Ludouicus de Piramo, Ord. Min. Episcopus Foroliuiensis, quem Vghellus de Pirramo cognominat,

nat, qui, vt refert Vvaddingus, Ferrariæ in Concilio Eugenium Pont. publico sermone excepit: cum priusquam adesset Pont. secundæ sessionis per Beatum Nicolaum Albergatum Card. Legatum celebratæ decretum Pontificalibus indutus, ex Vmbone publicasset, vt etiam alterum tertiæ sessionis, præsente, & præsidente ipso Pontifice. Hinc inter alios cum Græcis disputaturus electus, id munus tam laudabiliter gessit, per duos dies clarissimè docens illud verbum filioque non nouum articulum Concilio Nicœno additum fuisse, sed maiorem expressionem, & declarationem processionis Spiritus Sancti à Filio, ipsi Niceno consonam, & conformem, vt in communi Græcorum, Latinorumq; applausu, & æstimatione habitus sit. Quod Andreas à S. Cruce Collector actorum Concilij, tunc præsens, his verbis confirmat. *His expositis vnusquisque intuebatur alterum, ex his, quæ facundissimè graui sermone à viro antiquo, verbis conuenientissimis, lætisque audierunt*. Et iterum: *tam lætè, iucundèque verbis conuenientibus dicta fuerant, vt quisque Patrum dicta collaudaret*. Aequiuocationem, qua Græcus Concilij scriptor, eum vocat Ioannem, explicat Vvaddingus anno 1437. n. 2. & Iustinianus in notis ad Collat. 2. part. 2. Concilij Florentini, num. 3. de alijs disputationibus à Mariano non integrè descriptis, vide acta Concilij per Iustinianum edita, & Spondanum præcedenti nota citatum.

Cap. 24.

Quod à Capite 13. huius vitæ vsque ad Caput 20. exclusiuè nullas adhibuerim notas, in causa fuit, quoniam totam reliquorum capitum narrationem ex ipsius Alberti epistolis desumpsi, quibus propriæ notæ vel necessariæ, vel magis opportunæ forent. Malui ergo epistolas ipsas illustrare, vt clarificatis fontibus, & firmatis radicibus historiæ, cætera clariora, & magis tuta prodirent. A Capite vero 20. vsque ad 24. exclusiuè nihil animaduerti quod eiusmodi notas postularet.

Cap. XXIV. Nota 17. sub anno 1586.

Mediolanensis. Lector hic, & vbi deinceps inueniet hoc additamentum nominis Alberti, quo Authores indicare vellent, ipsum Mediolani natum fuisse, redeat ad Cap. 2. huius vitæ, ex quo certam, propriamque patriam ipsius, & natiuitatis locum Sarthianum esse constabit.

Cap. XXIV. Nota 18. sub anno 1598. 1639.

Composuit quosdam tractatus de immortalitate animæ, & de Purgatorio. Hunc solum auctorem inueni, qui huius argumenti tractatus attribuat B. Alberto.

Cap. XXIV. Nota 19. sub anno 1627.

Ex Sarthiano vnde Pius III. Pontifex originem duxit. Pius III. in baptismo vocabatur Franciscus, & ex Patris Nanni cognomine Tudeschinus, postea verò per adoptionem à Pio II. Pontifice, cui erat ex sorore nepos, dictus est Picolomineus. Poterat ergo Nannus Tudeschinus, vel eius maiores Sarthiani primùm ciues fuisse, ac postea Senensi ciuitate donatos, quo fit, vt originem à Sarthiano duxissent, quamquam Senis nascerentur, ita vt origine Sarthianenses, natu verò Senenses dici possint; quod si ita esset, non paruum honoris accrementum adferret Sarthiano.

Cap. XXIV. Nota 20. sub anno 1653. 1640.

Vicarius Generalis noui instituti. Non noui instituti, sed vniuersi Ord. Min. vtriusque instituti, Obseruantum scilicet, & Conuentualium simul.

Cap. XXIV. Nota 21. ſub anno 1668.

Videtur is eſſe Albertus quem à Sartbiano. Et bene videtur: nam frequentes, & ſolemnes erant Alberti Sarthianenſis apud Ferrarienſes moræ, & intima familiaritas, cum Principibus, Prælatis, & nobilibus viris eiuſdem vrbis: vbi etiam epiſtolarum ſuarum vltimam ad Nicolaum V. Pontificem dedit 15. Martij 1447. decem annis priuſquam B. Catharina, relicta Ferraria, migraſſet Bononiam, & nouum monaſterium ibi fundaſſet, anno 1457. vt habet Graſſettus lib. 2. vitæ ipſius, Cap. 4. in fine.

Ibidem Nota 22. ſub anno 1668.

Videtur autem hæc res contigiſſe &c. Reliquus huius loci textus, vel corrigendus, vel omninò delendus eſt: nam neque Prouincia S. Antonij, eſt Bononienſis, ſed Veneta, neque Capitulum Romæ, ſed Patauij celebratum fuit: neque Prouincia in quam, vt in propriam rediret Albertus fuit Bononienſis, ſed Etruriæ, in qua natus eſt, & religionis habitum ſuſcepit, & eius vota nuncupauit, vt ex noſtra narratione clarius innoteſcit.

Cap. XXIV. Nota 23.

Academia Senenſis. Ex elegantia huius elogij non exiſtimet lector eruditiſſimos eius auctores magis obſeruaſſe Rhetorica pigmenta quam veritatem hiſtoriæ. Nam trophæa, quæ ad ornandum Alberti in Cœlum aſcendentis triumphum explicant, res ipſæ ſunt, quæ ex hiſtoriæ veritate conueniunt Alberto.

Cap. XXIV. Nota 24.

B. Albertus de Bendinis à Sartbiano. Alij omnes, qui Alberti cognomen exprimunt, ijque natione Etruſci Berdinum eum vocant, vt propterea exiſtimem typographi lapſum hic eſſe, non authorum huius elogij, facile enim eſt, vt pro Berdino Bendinum dicant.

BEA-

BEATI ALBERTI SARTHIANENSIS ORD. MINOR. OBSERV.

OPVSCVLA.

Mnes, quas reperire potuimus, Beati huius viri lucubrationes, præter tres Orationes, quas pro concione dixit, epistolari charactere ad diuersos conscriptæ sunt: aliæ maiores, & parænericæ, aliæ familiares, aliæque officiosæ. Visum cuipiam longiores vt illas primo loco daremus, deinde minusculas. Sed magis placuit ordinem temporis obseruare; quem plerisque, etsi non omnibus, adnotatum inuenimus; quique seruatus, rebus ipsis percipiendis non parum luminis allaturus est, & actorum eius historiam amplius elucidabit. Nec desunt exempla doctorum hominum, qui in Sanctorum Patrum, aliorumque edendis epistolis exactam temporis, quo scriptæ fuerunt, rationem secuti sunt: orationes tamen, quamquam diuerso tempore dictas, omnes tres initio proferemus, ne epistolarum seriem interrumpere cogamur.

ORATIO I.

De Sanctissimo Eucharistię Sacramento.

ARGVMENTVM.

Exorsus à pauore de virium suarum diffidentia, reique magnitudine concepto, cum pene coactus dicendi munus obierit, culpam, si minus bene succedat, in eum reijcit, cui postulanti, hortanti, suadenti, instanti, iubenti morem gerere oportuit; si secùs ad votum, id in Deum omnis boni fontem, & obedientiæ vim referendum præfatur; & inuocato prius Dei Matris auxilio, tria sibi ex vastissimo dicendi campo secernit, mysterij magnitudinem Sacramenti vtilitatem, & rectam dispositionem eorum, qui ipsum digne suscipiunt, quæ omnia eruditè, & eloquenter pertractat. Hinc oportuna digressione in eorum hæresim inuehitur, qui olim dicebant, & hodie dicunt, Christum in Eucharistia extra eius vsum non persistere.

Cre-

CRedo vos, Patres clarissimi, quoniam me principio Orationis, non modò magnopere exalbescere cernitis, sed quasi exanimatus sim, ita initio dicendi debilitari, ac prope frangi animaduertitis, sanè non satis admirari, proque ingenita vobis humanitate, cui summum beneficium debeo, angores istos, quibus profectò maximis in præsentia perturbor, haud dubium communes existimare; verum id ego aliter, verè loquor, efficere non queo: vsque adeò enim cum exiguo ingenio meo diffido, quod id scio, quàm nullis eloquentiæ viribus fretum sit, atque id, quod maximè opus est, nulla doctrinarum vbertate valeat. Tum præstante, atque eruditissimo vestro Conuentu ita permoueor, vt quia pertimescam, quiaue tota mente, artubusque destituar, os sanè confusum, absona vox, & tremula lingua, denique vehementissimè hæsitans, ac penè balbutiens, magno vobis argumento esse possunt, haud quaquam mihi ex sententia orationem procedere. Accedit, cum magnitudo, tum summa causæ bonitas, qua maius, meliusue nihil in verissimo Ecclesiæ dogmate inueniri compertum est, vt Sacratissimo de Corpore Domini Nostri Suauissimi Iesu Christi summo mihi cum timore dicendum sit. Arduum enim est opus, & quod viros, cum singulari, & copia, & subtilitate ornatos, tum maximarum virtutum gloria excellenres magis deceret; præsertimque præstantissimi *Patris mei M. Da.* (1) id interesse putaui, qui clarus Theologiæ Professor per se rem tantam, eoque dignam, perfectum iri censere debuerat.

Sed is, quod ego omninò eram nescius fore, infinitum *à me hunc laborem, ne longè quidem res minores adhuc experiri solitum* (2) subire maluit, cui cum comiter, & facetè id ex me postulanti sæpè verecundè negassem, primò quidem iucunditate ea, quæ est in homine mirifica, suasit, atque, quoad potuit, id vt aggrederer, hortatus est. Tum tandem, non quidem laboris mei fugiendi, sed tam multam causam, tam maximis in rebus consumere posse diffidenti mihi summopere institit: morem verò illi gerere, cum pro eius in me authoritate, cui quoad vita suppeditabit, mihi parendum esse intelligo, negare non possem: nescio, an incautus, an verò inuitus assensus sum. Quo in consilio cum *obedientiæ virtus* (3) atque integritas spei plurimum afferat, tum summa Christi nostri humilitas, & clementiæ magnitudo, qua se hominem efficere voluit, bono animo esse iubet.

Si quid igitur bene depromptum erit, Summo Principi Deo gratiæ habendæ, atque dicendæ erunt; si quid minus, cum ignorationi meæ, tum rei amplitudini attribuendum esse censeo, quæ etiam maiorum nostrorum diuina illa ingenia superauit. Aut si quid vestros animos, vel minus accurata oratione, vel parua dicendi grauitate, siue rerum siccitate offendi censueritis, pace eius dixerim, in eum culpam referetis, qui me tanto onere leuandum esse non censuit. Mea enim sententia, & si exercitandi mei causa, quemadmodum in animo fuisse arbitror, ei, cui in præsentia pareo, huiusce orationis genus ex me faciendum fuit; Primum tamen fragili cimbæ creditum, adri-

adridenti ſtagno dedi oportuit, ac tum doctum nautam magnifica poſt claſſe deuectum per obliquos vndarum, ac pelagi expoſitos late campos traiici me quidem conuenerat. Sed de his ſatis.

Nunc ne nimius ſim, de re dicere incipiemus, ſi prius, *pro honeſtiſſima conſuetudine* (4) Mariam pudiciſſimam Virginem, quæ Sacratiſſimo vtero Rectorem, Dominumque Mundi geſtauit, toto cum ardore orabimus, quo Spiritus Sanctus nobis illius interceſſione adſit. AVE MARIA.

Tres res tota oratione complectemur, quæ non ineptè nobiliſſimo iſto de Sacramento abſoluendæ videntur; magnitudinem, vtilitatem, & eorum, qui ſuſcipiunt, diſpoſitionem. Primam quidem maiores noſtri, qui in eo ſtudij operam omnem, curamque conſumpſerunt, ita tractandam cenſuerunt, vt dicerent Chriſtum noſtrum animo aduertendum; quid toto ſimplicis ſuæ perſonæ contineret; Sacramentum autem, quod in dies ſacro Presbyterorum ore conficitur, quod mirificis, ſtupendiſque miraculorum claritatibus adornetur, conſiderati oportere. Poſtremum verò multis ante temporibus, ac propè ſæculis à vetuſtiſſimis Eccleſiæ Patribus, quos Spiritus Sanctus illuſtrarat, egregiè geſtis rebus eſſe præfiguratum. Magnificæ ſane res, & ſalutares, Patres optimi, & cum ad excogitandum ampliſſimæ, tum memoriæ iucundiſſimæ, tum denique firmiſſima ſtabilitate ad credendum Chriſtiano nomine, ſanèque libero, dignæ ſunt.

Vt enim prima de parte magnitudinis loquar. Nonne perpetua recordatione digniſſimum? nonne amplum? nonne præſtantiſſimum illud fuerit, carnem eam puriſſimam, nulla commaculatam ſorde peccati, nulla labe pollutam, ex Regia Matre, etiam poſtquam is prodijt, Virgine manente, cum eſſet ſtatutum tempus, detraxiſſe. Eam præterea nobis modo ſuo, quem ipſe nouit, profectò impoſſibili dictu, atque ſtupendo, ad quod omnis noſtræ naturæ vis, niſi fide, non poſſit accedere, in cibum, quo nihil conducibilius eſt, nobis dediſſe. Quæ profectò ſanctiſſima caro nullo, vt nos peccatis obnoxij, obſcœnæ perturbationis applauſu allici; nulla, ne leui quidem, virtuti contraria affectione adiri poterat. Quid verò Sanguinem pretioſiſſimum loquar? quem cruentus inimicus, & pernicioſus humanæ naturæ hoſtis, cum is eſſet in pretium Summo Patri reddendus, auidiſſimis faucibus ſitiebat; primo enim prælio, primaque calamitoſiſſima congreſſione, cum omnium primo progenitore, quoniam victoriam Diabolus reportarat, captiuos nos diu vinctos, ſeruoſque eatenùs tenuit, quòad Chriſtus cruce affectus, atque affixus opulentiſſima largitate redemit.

Itaque carnem cibo accepimus, quam niſi qui manducauerit, vita carere, ſententia ſua Chriſtus aſſeruit; ſanguinem verò, niſi qui biberit, eum æſtuantiſſima ſiccitate torreri. Illa ergo cibamur, iſto potamur. Illa alimur, iſto inebriamur. Illa ſuſtentamur, iſto irrigamur. Illa reficimur, iſto redimimur. In illa quod de Virgine nata eſt, colendam pudicitiam edocemur. In iſto ſæuiſſimum hoſtem ſubactum, proſtratum, reiectumque experimur. O clementiæ magnitudinem? non ſatis erat

Ioann. 6. 54.

c.eaſſe,

creasse, id quod solum etiam in pecoribus maximum est; sed creauit hominem rationis, & cogitationis participem, cuius reliquæ animantes expertes sunt, figuramque corporis habilem, & aptam ingenio humano dedit, claritate mentis ornauit, sensus, æque ac nuntios, adhibuit, rerumque plurimarum obscura enodauit. Sed hæc nobis cum gentibus communia sunt. Verissima nos, ac peculiari religione donauit: neque ea, quæ pecorum oblationibus, vel Deum placaret, vel corpore inquinatos, vt olim in lege, emundaret; sed quæ verissimo Christi immaculati agni sanguine parta perniciosas animarum nostrarum labes ablueret.

At ne id quidem sat esse Diuina Charitas arbitrata est. Cum enim Spiritus Sancti manantes in nos gratiarum fluuios emiserit, veræ sapientiæ, iam vsque à primorum patrum prolapsu obsoletæ, cum illustrarit lumine, tum vberrimis fontibus irrigarit, qui in Christo admodum fertiles conquieuerunt, id quod habes in Euangelica lectione, Christum, cum sacram ad turbas concionem haberet, puto qua anima sibi consultum vellet clamasse, *si quis sitit veniat ad me*, verissimum scilicet vitæ fontem, & bibat, ne verarum doctrinarum siti exæstuet. Sanguinem Christi, quo peccata ablueret, in veram antidotum, carnem pro alimento subministrauit, salutare prorsus conuiuium. Ac ne quis, vel se ignobilem non admitti, vel rebus inopem despici, vel minus ingenij nobilitate præstantem se detrudi queratur; nulla est natio, neque tam fera, neque tam inhumana, neque tam barbara (id, quod ex Beato Petro accepimus, vas quadrupedibus, serpentibusque refertum Cœlo emissum, rursumque receptum prospectante) quos non læto sinu excipiat Christus. O rem dignam, in qua non modo docti, sed etiam agrestes; non modo clari, sed etiam obscuri; non modo diuites, sed egeni; non modo sancti, immaculati, frugi, modesti, sed iniusti, fœdi, incontinentes, furiosi, inglorij suscipiuntur; modo culpâ vacare velint, qui se quondam addixerant vitijs; modo salutari Baptismatis fonte ablui, modo pane, verissimo quidem cibo, qui de Cœlo descendit, idest, Christi sanctissima carne, pretiosoque Sanguine, quo de in præsentia loquimur, refici, potari, atque sanctificari deligant: neque ciues potiores esse, quam peregrinos, quam alienos; exteros, quam nostrates.

Ioan. 7. 47.

De Corporis, & Sanguinis magnitudine, pro angustia temporis, satis multa. Animam illam diuinam deinceps breui considerandam censeo, prorsus verò firmissimè, quamquam hac in re, minime vobis me monitore opus esse existimem. Neq; enim quisquam vestrum is est, qui impia credulitate delusus, eum animam habuisse neget, *cuius vanissimæ opinionis* (5) fuere quondam nonnulli, stultissimè quidem ita existimantes. Quorum falsum commentum cum præstantissimorum hominum, & iudicio, & prudentia, & ratione contritum sit, tum summa Christi nostri authoritas, atque sententia reiecit, & sustulit, quem rectè nostræ fidei fundamenta iacientem, quam & ipsam nunc moris vetustate firmatam, amplectimur; eum sæpe de anima audimus verba promentem, quemadmodum illud est: *Tristis anima mea est vsque ad mortem*: Ioan. 10. 15.

&item

Ioan. 10. 18 & item *Animam meam pono pro ouibus meis*, atque illud *poteſtatem habeo ponendi animam meam*, & *venit* Matth. 20. 28. *filius hominis ponere animam ſuam in redemptionem pro multis*.

Quam ſanè Patri gratiſſimam, diuinoque verbo deuinctam, vſque adeò virtute præditam, immò fontem virtutum ſublimemque fuiſſe, nobis credendum eſt, vt ea nos velut clariſſimo ſpeculo ad virtutem comparandam vti oporteat, vſque adeò lumine veritatis præclaram, atque ſapientiæ ſplendore præcelſam, nihil vt ignorarit, quod verbum ſciuerit, tantum in ea gratiarum fuiſſe, vt plus quicquam nullus vnquam hominũ, ſed ne Angelorum quidem capeſcere poſſit, hanc pro nobis crucis ignominiæ ſubdidit. Hanc ſupplicijs addixit, hanc morti adiudicauit, per hanc ex priſtinis inimicitijs Angelorum reuocamur in gratiam, & qui ſe quondam, velut ſeruis nobis hoſpitio recipi, ſibi ſeruiri, ſe lauari, adorarique ſiuerant nunc (anima Chriſti pro aberrantibus pridem ouibus morti expoſita) alloquuntur humaniſſimè Sanctos, hortantur in vitiorum prælio dimicantes, iuuant imbecilles, ad virtutem verò torpentes, ac ſegnes experrectos, & expeditos, habiles, & ſtrenuos reddunt adorari ſe prohibent, conſeruos ſe clamant, non Dominos, fratres ſe dicunt, Amicos ſuauiſſime profitentur, per hanc Deo Patri, cui debito pro ſupplicio primorum parentum, magno iam pridem odio fueramus, perfectæ beneuolentiæ iucunditate conciliamur, & qui dudum Regibus igneum ſe, ac terribilem plebi Iſraeliticæ demonſtrarat, per hanc Chriſti diuiniſſimam animam, ſe facilem, ſe benigniſſimum præbet, & præclariſſima humilitatis inſignia, ſummumque, & manſuetudinis, & lenitatis vexillum exhibet. Sed quoniam vos multis, & magnis de rebus breuiſſimè dici poſtulauiſtis, de anima hæc hactenus.

Tunc tribuenda opera, ac potiùs omnis cogitatio, & cura ponenda eſt, nec profectò in nobis quicquam virium relinquendum, quod non id, hoc loco maximo cum ſtupore, ingentique admiratione conferatur: diuino enim de verbo, ſanctiſſimo animo coniunctiſſimo, oratio nobis habenda eſt; verùm nequidem forte exiguum in mentem veniat, quid ipſum eſt verbum, quo de loquemur, ſummum bonum cuius inter Philoſophos, ſumma diſſentio, illorum ingenia, quamquam nobilia, atque acerrima cuncta contriuit. Deus verus, Deus inquam verus. Quid hinc? per quem mundus ipſe perfectus eſt, noſque creati, quid tandem effeciſſe, vti nos libertate donaret, ſe hominem effinxiſſe. O rem mirificam, ò ſingularem dilectionem, ò profundiſſimam Charitatem, Deum inquam, Deum eſſe hominem factum, Deum excelſum, humilem hominem aſſumpſiſſe; ſummum omnium ſpiritum induiſſe carnem peccati ſimilem ſed peccato, culpaque vacantem, veſtiſſe lutum noſtrum, vt nos luto eximeret, è media Paradyſi amœnitate, immò verò è paterni pectoris profunditate (ſemper enim in ſinu Patris eſt) ſumma non reliquiſſe, petiuiſſe ima, obſcura adiuiſſe, vt nos ad ſumma veheret, & ex imis exutos, & ex obſcuris liberatos Cœlo donaret, quos in humeros ſuos errantes extulit.

Hic, hic Patres deuotiſſimi voſmet totos per Deum optimum mihi præbete, erigite animos, ſenſuſque

vestros admoueatis, oro; quis quid huic humilitati anteponendum ducas? quid recordatione ista, ac memoria dignius? quid charitate ista profundius? quid amore isto præstantius, ardentiusue? quid hac bonitate sublimius? quid hac iucunditate voluptuosius? cui lachrymas non moueat? imò verò cui ex intimis mentibus, huius amoris magnitudo non eruat? vbi mihi fortis, vbi ad commouendos, concitandosque animos virilis oratio? qua dicendi facultate, complecti? qua conflagrata abundantissima, ardentique dictione, infinita erga nos Dei charitas, enodari posse credenda est? prorsus nulla. Iuuat igitur velut sublimi quadam in specula costitutum, vnde omnes exaudire possint, summa pro rei amplitudine Apostolicum illud proclamare: *O altitudo diuitiarum sapientæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius*; pro infinita autem clementiæ suauitate, Dauidicum illud sæpe congeminare, *quam magna dulcedinis tuæ multitudo, Domine, quam abscondisti timentibus te, vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ Domine*; hic prorsus, hic prorsus, omnes hic igitur mentes stupere conuenit, hic admiratione deficiendum, hic relaxandus est animus, hic vires effundendæ profecto sunt, nec turpius, nec ingratius, nec insensibilius quidquam, infinira clementia non moueri. Sinite ergo me Patres, finite affectus profundere, immo verò vos vna mecum effundite; neque id iniuria, sed prorsus rectissimè.

Ad Rom: 11. 33

Tollebant enim exteri ad sydera ciues suos (6) qui inanis gloriæ fama capti, mortem sibi pro Patria consciuissent, illos miris laudibus efferebant. Ad eos ornandos non inuiti torrentes eloquentiæ conspergebant, donabant statui, honoribus illustrabant, quorum prærepta vita, amissisque corporibus, animæ in Baratrum Diaboli trahebantur. Nos verò Christum nostrum, quem pro vita, quam integerrimè dedit, sanctissimèque vixit, atque omnium sapientissimum, quo nemo neque integrior, neque sanctior, aut vnquam extitit, aut post hac existere poterit, omnis innocentiæ exemplum habemus, non laudabimus? non efferemus? non prædicabimus? quem tanta nobis beneficia contulisse experimur, vt nos etiam æterno mortis periculo liberarit, ei non amplissima oratione gratias dicemus? quem verum, ac Summum Deum, rata, atque certissima veritate cognoscimus, eum non adorabimus? de eo non loquemur? ei non animos prosternemus?

Sed tam multam operam, tam maximis in rebus sentio me equidem haud posse consumere, atque etiam rei amplitudine deterreri. Maiorum nostrorum, siquidem illi dumtaxat corpore reuiuiscerent, nam animæ fœlicissimam vitam viuunt, alicuius viri grauissimi hoc sanè magnificum munus esset, qui & ætate prouectus, & sanctitate clarus, ac deniq; sapientia præditus, cum verbis lectis, & grauibus, tum sententiarum lumine faceret id, quod tanta res postulat orationem splendescere. Quorum si alterum absit, aut inanium verborum sonitu, aut subtilitate, sententiarumque inculta oratione, promantur, Auditores ipsos, & propèmodum offendi, & admodum conturbari solere. Quibus me rebus

sanè

sane nobilibus; ac præstantissimis priuatum inficiari non vereor. Eniterer tamen etsi supra vires quantacumque facultatula possem: verum vestra me, Patres, voluntas è cursu reuocat, quæ, quamprimum censet orationi modum habendum. At id equidem vos affectos certò scio, vt ad cæteros præstantes viros, qui conciones illustres, hac de re, hodierno die, sunt habituri, maximo cum ardore audiendos ire pergatis. Rectissimè id quidem, nam & ingenio, & studio, doctrina præditos, egregiè dicturos arbitror, & hac mea oratiuncula sane illustrius; sed si quid in dicendo possem, extorquerem profectò à vobis longiusculam moram, vt sapientissimo, atque eruditissimo vestro Conuentu, in omni vita mea, vel diem fruerer, verùm hæc aliàs.

Sacramentum deinceps quot miraculorum exornationibus decoretur, id quod reliquum est, sedulò amplectemur. Cum igitur panem ipsum, quem aræ Sacerdotes imponunt, simul ac sacra in eum verba effusa sunt, tùm quamprimùm in veram Christi carnem conuerti, firmissima subtilitate credendum sit, neque verò in nouam aliquam, sed eam, quæ gloriosissima nunc Christo conregnat. Tunc ea, vt vocant, aut accidentia, aut species, per sese non conuersa, absque eo, cui inerant, vt dicunt, subiecto, potentia diuina perstare. Magnum autem, vt est in Cælis, Corpus ipsum, & vt Cruci affixum est, neque id quantitatis, sed totius substantiæ ratione, ipsis sub speciebus contineri. Idem præterea ipsum vnum, iisdem horis compluribus esse locis, neque id situ aliquo, sed præsentia. In ea postremo tota, quam rectissimè Hostiam nominamus, atque in eius omni quamuis tenuissima parte, totum Christum existere: multiplicari verò, aut exaggregari, plura vt corpora sint, quam simplex, aut satiari eo, si multum, aut inebriari, si nimium quisquam sorbuerit, siue frangi, vel consumi, aut morderi dentibus, aut ardere ignibus, aut denique rodi posse soricibus, specierum, quæ non conuersę perstant, proprietates istæ sunt, non conuersi in carnem panis.

Perdifficiles sanè res, & perobscuræ, Patres amantissimi, neque tamen aliquo exemplorum cum adiumento cognitu penitùs impossibiles, vt enim diuinam illam omittam omnipotentissimam Dei virtutem, qua est nihil eorum, quæ diximus miraculorum, quod id cum omnibus in rebus, tùm in hoc Sacramento effici non queat, subiecta certè è multis pauca exempla, si ante oculos proponantur, comprehensa tamen animo, cætera etsi ampliora sint, posse tamen fieri, ad fidem plurimùm adducunt. Quando enim non modo ab ijs, qui mediocres ingenio computati sunt, Philosophis, quorum tamen complures id assequuti sunt, sed ab summis illis Philosophorum Principibus, vnquam hoc negatum, vnquam non comprhehensum, & cognitum est; hominum animas immortales esse oportere. Easdem verò propter admirationem eius naturæ, in qua egregium quiddam, atque præclarum esset, eorum quibus inessent, corporum, quæ & ipsa semper tota complerent, singulis quibusque minutissimis partibus, perfectissime totas adesse. Angelos autem quorum est eximia quædam, præstansque natura, cum aliquo in loco ipsa sua

præsentia semper sint, locum tamen ab ipsis non occupari, & Maiores nostri asserunt, & Philosophi non dissentiunt. Deum præterea omnium Summum, ac præstantissimum, quē omni æternitate præditum, neque principium habuisse, neque finem Philosophi fatentur, eundem totum istum Mundum amplum, & prope infinitum, eiusque omnes partes perfectè complere disputant. Quæ res magnæ, atque amplissimæ, cum ab illis comprehensæ, & eis probatæ sint, quos si Christiano tempori comparare velis, profectò omnes veræ lucis iudicabis expertes. Nos in hoc nostræ redemptionis, nostræque fidei nobilissimo Sacramento ea, quæ, vel similia, vel maiora, tam multa mira, atque stupenda fieri diximus, quamquam ingenij aditu occulta, atque obscura sint, Summi tamen Dei nostri infinita illa potentia fieri posse negabimus? non firmissimè credemus? non summo quodam ardore, pro nobis facta omnia complectemur? non semper magnificentissimis laudum præconijs extollemus? non integerrima vita venerabimur? colemus? adorabimus? imo verò magnopere.

Itaque qui non insania exardescere vellent, eos supra vires perscrutari, & sapere vetat Apostolus, vt præsertim de rebus, quæ nisi fide consequi, quiuis ingenio excellens, minimè possit. Admirabili enim religione freti, & incredibili quadam eloquentiæ magnitudine præditi, atq; florentissimis ingenijs illustrati Ecclesiæ viri, cum rem istam, magna cum gloria accuratissimè persequerentur, nisi fide sua, pro infinita amplitudine nunquam plenè sunt consequuti. Quare non est cur ego, vt me ad me aduocem, paucitatem doctrinæ verear, cum illi vetustissimi Ecclesiæ Patres, quorum & industriam, & diligentiam admiramur, integritatem colimus, ingenia, cum nouimus, prędicamus, id plenè perficere minus quiuerunt. Nos verò omnes non est, cur magno cum discrimine eiusce profundissimæ rei rationem curiosius, quam necesse est scrutari velimus, cum maiores nostri subiectissima quidem, & ingenti cum reuerentia huius loci obscuritati cesserint. Acceperant enim ex mente sapientissimi Salomonis, eum qui Maiestatem curiosius scrutaretur, gloriæ magnitudine obrui, sed ea habere rata oportere, quæ sua amplitudine capescere nequeamus; quæque ab eo, qui nobis probatur Deus, sapientissimè, potentissimèque iudicata videmus. Prou. 25. 27.

Trahor hoc loco vehementissimè, Patres, *illis vt respondeam* (6) qui iniquissimè a Patrum institutis degenerantes impia fraude, & Diaboli pernicioso commento, imperitorum animos anili superstitione obligauerunt, quos perfecto cum suauissimo isto de Sacramento hæretici pessimè sentiant, illorum similes dixerim, qui febri exæstuantes, si quidem immoderatius cibos sumpserint, cum post periculosius elaborarent, identidem si sæpius egerint, cibis etiam delicatissimis obruuntur. Audere enim dicuntur stultissima temeritate asserere Corpus Christi simul ac confectum est, diuinis illis verbis, atque populo adoratum, tum primum esse desinere. Hoc si cui probatur, is Patrum instituta infirmat, is Apostolorum sententias conterit, is Christum, qui veritas est, mendacij incusat. Quo enim pacto vt cætera prætermittam, id quod ingens Christianorum

sola-

solatium est, Christum quòad mundus perstabit nobiscum futurum existimabimus? Quanam via verissimam, ac purissimam Christi carnem communicabimus, si ea in panem pristinum redit? sed gratia est, inquiunt, in pane, quæ conducat accipientibus, quemadmodum & in Baptismo gratia est in aqua, quæ abluat. O sordidissimi homines, ò sceleratissimi hęretici, ò impiæ, atque crudelissimę bellueę, Christus carnem suam sacratissimam asserit, & vos triticeum nescio quem panem simplicium mentibus Christianorum obijcitis, ac ne prorsus hæretici videremini, & funditùs sustulisse religionem, sanctum panem gratia conditum inducitis. Animaduertite miseri, oculos aperite, excitate vos somno, tenebris effundentibus vos eximite, vestrasque aures vociferanti Christo
Ioan: 6 accommodate. *Nisi*, inquit, *manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius Sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, atque illud *Caro mea est verè cibus, & Sanguis meus est verè potus*, & item. *Qui manducat meam Carnem, & bibit meum Sanguinem habet vitam æternam*, & *qui manducat meam Carnem, & bibit meum Sanguinem in me manet, & ego in illo*. Ac tandem diuina illa verba: Τῦτο ἐϛι τὸ Σῶμά μυ. sumite. Pane ergo, ac non carne potiùs sub Sacramento verissima illum communicasse discipulos arbitramini, quamquam autem eum sæpe panem sese dicere certò scierimus, ne putaretis tamen, ò hæretici, panem illum vestrum triticeum, atque, vt dicitis, gratia conditum, huic nostro comparandum, quem quotidianum dicimus, Græci verò ἐπιύσιον ἄρτον. idest supersubstantialem panem vocant, Panem profectò carnem suam diu asseruit. *Panis*, inquit, *quem ego dabo mea caro est pro vita mundi*. Ioan: 6 52

Nos igitur, qui Sacramentaliter, Carnem verissimam nos manducare arbitramur, vestrum istum panem, non carnem, sed ex carne in panem, nescio quem triticeum, vt dicitis sanctum, velut exitiosum repudiantes, ab his vestris ineptijs magnopere dissentimus, vbi enim in isto hoc vestro pane, non dico caro, quam stultisimè inficiamini, sed Sanguis pretiosissimus, quem Corpori inesse, pura, stabili, ac salutari assertione tenemus? vbi sapientissima anima, quæ ab illo Corpore sane gloriosissimo, nunquam abesse credenda est? vbi potentissimum Dei verbum, id quod animæ æterna societate vinciri, Catholica fide pectoribus Christianorum defixum est? Quid vos tam humili abiectione fœdari; quid tantum vobis detrahere vultis? quid vos diuinæ potentiæ magnitudine, clementia thesaurorum exhaurire nitimini? quid religionem diuina authoritate institutam, & præstantissimorum hominum consensu firmatam, labefactare, funditusque euertere impudentissimè quidem contenditis; & calice Babilonio inebriati, commentum sordidum, & obscurum, temerè ac falsè defenditis, quod luce putatis clarius? sed ad istos, atque cæteros satis, atque aliàs fortasse pluribus. Longa enim, luculenta, graui, & quod opus est, vera oratione ad hosce homines refellendos perorandum, imò potiùs pertonandum esset. Verum enim verò quoniam ad finem expectatione vestra, quæ mihi minime negligenda est, summopere impellor ad reliqua properandum censeo.

Cum

Cum verò ità à principio diuisimus vt inter cæteros locos illum diceremus, Maioribus nostris visum esse considerandum, quibus magnificis rebus, ex sese fœlicissimè gestis, vetustissimi Ecclesiæ Patres, hoc Sacramentum præfigurarint, rem breuissimè absoluemus. Verum quia nec omnia vno, vt aiunt, oris hiatu dici, immò effundi possunt, si quid minus copiose è scripturis dicemus, quam id voletis, cùm tempori, tùm vestræ festinationi assignare debetis, qui multis, & magnis de rebus, quâm breuissimè dici postulauistis. Sed iã ad instituta pergamus: Apostoli sententia est, ea, quæ veteris instrumenti Patres gessissent, propter nos, qui rerum earum veritatem lucidissimè quidem experimur, in figura illis omnia contigisse. Ac ne Sacramentum istud, rem nouam, & commentitiam, neque eam propheticos viros cognosse, neque gestis ex sese rebus præfigurasse, quisquam inficiari possit, nobilissimo Melchisedech munere confirmamur; quem & Regem Salem, & Dei Sacerdotem excelsum, Patriarchæ illi sanctissimo Abrahæ, cum is prælio captum fratrem, Regibus hostibus propulsatis reduceret, redeunti victori occurrisse accepimus, quem cum benedictione donaret (id enim erga alios Sacerdotibus moris erat) panem simul, & vinum, huius scilicet Sacramenti figuram, scripturę illum obtulisse testantur: quid verò duodecim illos candidissimos panes loquar, quos cum Dei iussu è purissima simila Sacerdotes per sese confecissent, aureæ mensæ senos altrinsecus impositos, ac Deo oblatos, soli consumebant, ac tùm item nouos singulis hebdomadibus imponebant, sæculi autem hominibus, neque ex eis sumere, neque quicquam gustare licebat, præter eos, qui ab vxoribus, & omnis coitus genere, nonnullos ante dies abstinuissent. Quid præterea manna illud Cœlicum? nonne in huius signum diuinum penitùs, stupendumque miraculum fuit? quod roris in modum cum noctu plueret album manè compertum, earum rerum, quas quisque cuperet, eum gustum cuique præberet. Quadraginta annos innumerabilem prope, & contra Dominum murmurantem, ingratum populum aluit. Quid tandem agnum illum in lege, qui cum immaculatus, tum masculus, tum anniculus, tum statuta mensis, & quidem primi, præclara die, tum noctu comedi iubebatur, neque is quidem lixus, neque crudus, sed igni torridus, atque assatus, nullo osse confracto, ex agris nactis lactucis. Paruæne res cognitu istæ? ac non potius magnificæ, & ad considerationem erga id Sacramentum excellentissimæ: sed incidit tempus difficillimum, quo tumultuariè potius dicere, quam grauissimè, vt tanta res postulat, maturare oporteat. Est enim cum amplissimus, tùm verò vtilissimus perorandi locus, sed quoniam haud honestandæ rei causa laborandum est, cum sit ipsa & præclara, & honestissima, & vos alio ire constituistis; Ad reliqua pergamus.

Superest enim secundus nobis considerandi locus, quem breui quidem absoluentes, quid emolumenti? quid præsidij? quam maxima vtilitas? ex Sacramenti huius receptione, nobis obueniat considerabimus. Ac primò quidem sic Patres optimi habetote: nullo vnquam in genere commodorum, postquam in lucem humanum genus editum est, quemadmodum

in

in hoc Sacramento, Dei erga nos opulentiſſimas diuitias patuiſſe. In hoc enim Domino noſtro, quod non perparum eſt, primùm quidem omnis innocentia omniſque integritas reſtituta eſt:(*ſub intellige de gratia in præſenti, & de gloria in futuro, vt in Nota* 8.) quas res primi noſtri parentes amiſerant, vt & innocentiæ comparandæ, & ſequendæ exemplum pudicitiæ, omniſque continentiæ viam præbitam eſſe intelligeremus. Hic omnis ſcientiæ amplitudo, immò ipſa eſt nobis ſapientia tota ſubminiſtrata. Hic omnis veræ humilitatis vexillum. Hic mitiſſimi hominis forma, hic complectendæ manſuetudinis diſciplina tributa eſt. Quò fieret, vt & mente hebeſcere, & animo tumere, & ſuperbi etiam, & immites, & improbi eſſe, veriſſimo præceptore edocti, tandem aliquando deſineremus. Parua ne iſta exemplorum emolumenta? Eius præterea mortis, totiuſque Sacratiſſimæ Paſſionis, in dies memoriam renouantes, hic tenemus. Quæ dum erit in noſtris mentibus infixa, firmiſsimo, tutiſsimoque nos muro ſeptos arbitrari conueniet, vt nulla improborum Dæmonum vi, quibuſcum cotinuum eſt nobis ſpiritualeque prælium, ſingulari illa, & ſuæ paſſionis miſericordia muniti, & fortiſſima ſuæ Crucis virtute roborati, atque protecti, neque ſuperari, neque vinci poſſumus, neque vllum de nobis immaniſſimus, & crudeliſſimus hoſtis acerbiſſimum ſuppliciũ ſumat: niſi quantum nos, non quidem ad perdendos, ſed ſiue ad erudiendos, ſiue ad purgandos, ſiue ad coronandos victores, bonitas illa ſumma conceſſerit.

Hoc etiam in Sacramento, & eorum culpa nobis criminum relaxatur, ſine quibus, ne à perfectiſſimis quidem viris, viui ſolet, & illorum mortalium pœna, ſi quidem ſumma cum reuerentia ſumatur, quia etſi illorum culpa ſacra confeſsione abſterſa ſit, maxima tamen poſt hanc lucem nos non plenè purgatos manet. Quid multa? tanta eſt huius vis, tanta ſummæ potentiæ magnitudo, vt ſi quem etiam deteſtandis criminibus obrutum, minùs confeſſum repererit, quod caſu nulla ei confitendorum peccatorum facultas fuerit, (*intellige ſi communicandi neceſſitas vrgeat, vt in Notæ* 9. & 10.) ſi quidem id obtigerit, modò ſumma cum reuerentia, maximo cum ardore, ſumma cum fide accipiat, ei ad purum, etſi ſordida, etſi ſceleſtiſsima donet, (*dummodo propoſitum habeat quam primum conſiderandi, vt in Not.* 9. & 10.) Remittendis enim peccatis mirabili ſua ſententia ſe hoc Sacramentum conſtituiſſe Chriſtus aſſeruit. Hoc gratis donamur, & quibus donati ſumus ea in nobis ob ſingularem quandam Sacramenti virtutem conſeruantur, quemadmodum & potione, & alimento, & valetudine corpus.

Largitæ denique gratiæ, plus minuſue, vt quiſque deuotior fuerit, ita cumulatius augentur; fortitudinem autem qua & noſtrarum paſsionum perturbationibus obſiſtamus, & virtutes facilè conſequamur, huius ſolùm virtus, & magnitudo tribuit. Accuratam verò quandam diligentiam, atque induſtriam, & vt aptiùs dicam, mentis lumen, quo perſpicaciſsimas, verſutaſque tot perfidorum hoſtium, comprehendamus inſidias, quas nobis infinitis propè modis capiendis, dies, nocteſque dormientibus, ac vigilantibus machinantur, & occu-

occulunt, huius auxilio Sacramenti donari, quo & eas intelligimus, & à nobis depellimus, & perfringimus, & vincimus, & de hostibus triumphamus. Nihil est etiam à maioribus nostris, aut Sapientissimè dictum, aut præclarissimuè factum, aut aliqua in re egregiè gestum, quod non huiusce suauissimi Sacramenti auxilio, lumine, ac fortitudine sit perfectum. Nam verberibus torti, igne fatigati, ferro trucidati, morte mulctati, fortissimi Christi Martyres, huius sola virtute Sacramenti verbera perfregerunt, ignem extinxerunt, ferrum humiliarunt, morti obstiterunt, subegerunt Tyrannos, domuerunt feras, contriuerunt Idola, superauerunt tortores, omnia denique supplicia deuicerunt.

Huc, huc patres, huc adducere possem, vt ea ante nostros oculos versarentur quot, quantásuè, quam summas voluptates, prçclarissimi nostri Maiores acceperint, quot ex huius summi Sacramenti stupore varios mentis excessus incurrerint, quot ex huius suauitate pene defecerint, quot ingenti amore prope modum arserint, quot miro illustrati lumine secreta perspexerint, scripturarum sublimia enodarint, obscura quæque differuerint. Et neque eo torpore, quo nos segnes obruimur ignaui, sed amoris Christi incendio conflagrati, ardentia potius, quam calentia corda gestarint. Sed quod vestra me expectatio properare impellit, vnus tantum nobis exemplo erit strenuus, ac præstantissimus Christi miles, & neque obscurus, sed profectò clarissimus Nostri Ordinis Dux Franciscus. Hunc accipimus, tanta Christi in hoc Sacramento suauitate affectum, & ob profundissimam Domini nostri, quā animo Franciscus versabat cum humilitatem, tùm, quæ certè non satis cogitari possit, erga humanum genus excellentissimam charitatem, vt cum frequenter suo more communicaret, sæpiùs illum cum ad Altare accederet, vires corporis defecisse.

Quis igitur hunc Deum nostrum Summum, ac verissimum, satis admirari possit? quisnam cùm cultu, ac Religione collendum, adorandumq; non censeat? quid eius præstantius bonitate, ac beneficentia? qui cum se totum hic nobis largiatur, etiam maiora pollicetur, ac tribuit. Nam cum vita excedimus in suum nos consortium, si quidem bene moratam consuetudinem gessimus, in Cœlos admittit, & si, & corpora ista nostra, in humum versa, vel exusta ignibus, vel vorata feris, vel tortoribus dilaniata, atque consumpta, mirabili suæ potentiæ magnitudine huius virtute Sacramenti, resuscitabit: idq; quod maximè proprium erit, in optimam quandam, & hac nostra sublimiorem, præstantissimamque naturam, immò verò conditionem: Ità æterna in Cœlis Christo societate deuincti satiabimur, &, vti propheta lætus decantat, illius vbertate domus, & summarum torrentibus voluptatum potabimur, atque illius maxima multitudine dulcedinis perfruentes, semel per Christum morte eruti, nunquam posthac morituri, eâ, quæ finem nescit, vita perpetua donabimur. Hæc, Patres, ipsa per sese veritas, quæ neque falli vnquā, neque fallere potest, nobis facturam professa est, vt eos qui hoc Sacramento reficiuntur, & suscitaturum se dicat, & nunquam eos morituros, nosque in illo, & se in nobis perpetuò

Psal. 35. 9.

Ioan. 10.

tuò mansuros confirmet, & nequè aut famè vnquam, aut siti, veritatis scilicet, afficiendos: sed huiusce iam partis finis est.

Extrema nunc nostræ Orationis parte, id quod reliquum est, quodq; nostrarum est partium, ac magnopere nobis conducit, quonam modo eos, qui tam maximum Sacramentum suscipiunt, paratos esse oporteat, edicemus. Id etsi breui dicendum est, non tamen non accuratè conficiendum, cum & ad nos ipsos omnis oratio dirigenda est, & id præclarè intelligendum, quid sequi, quid fugere, atq; euitare, operæ pretium sit. Quarum duarum rerum cognitu, cum & illa Philosophiæ pars, quam scilicet tertiam in mores, & vitam diuidunt, hic tota versetur, & scripturarum sacrarum omnis ad nos docendos vis ad virtutes confugiendum, & à vitijs abeundum præcipiat, quid sit iucundius non intelligo. Quid est enim in omni vita nobis tantopere quærendum, quam vt omnem bene viuendi disciplinam, rectèque degendæ vitæ rationem, & teneamus, & amplectamur? Quis igitur alienum ducat nostræ esse dignitatis, qui nos Christo deuouimus, eique in Baptismate consepulti sumus? quid vt optimum expetendum? quid fugiendum, vt malorum extremum? quidue in omni munere vitæ summum, ac verissimum sit exquirere. Moralis profectò locus, & qui per se sola, & magna oratione indigeat.

Verum vt vos prudentissimi estis, quibus pauca sat erunt, & ego vehementissimè cohortor ad modum ita habendum, vt sic pauca dicturus. Sed his ipsis si obtemperabimus, Summum Deum confido hodierna die, legem in nobis viuendi, & disciplinam, siquidem ea aut nutat, aut prolapsa est, & confirmaturum, & erecturum, vt ad id verissimum Sacramentum suscipiendum, quod ad nos attinet, paratissimi accedentes, haud quaquam vel indigni, vel abalienati repudiemur. Oportet ergo, Patres, cum ad hunc Summum Cœli, terrarumque Dominum accedimus, quem omnes amare, pro eius eximia suauitate debemus, fide nos pura, & simplici, & firmissima, nihil in fide hæsitantes, summa cum reuerentia, mente pronos, animo demissos, confessione purissima lotos, & quod iustum, atque honestissimum, Summoque Christo acceptissimum esset, lacrymarum primum fontibus expiatos, accedere. Aeam enim in Sanctis Viris, nostrisque maioribus, consuetudinem sanè laudandam accepimus, tùm cum Domini nostri cruor ardentiùs in cordibus fidelium æstuabat, qui cum erat proximè communicandum, orationi insistere, cura, & negotijs vacare.

Quem nos morem rectissimè quidem imitari oporteret, quod Sacramentum, cui à Patribus, ac primarijs, clarissimisq; Principibus, summa cum reuerentia honos omnis est habitus, apud nos quoque maximo in honore permaneat, vt non minuisse maiorum instituta, sed, si id fieri potest, exaggerasse; neque ab eis degenerasse, sed optima velut indole, illorum præstantibus moribus enituisse videamur: quibuscum & omnis rectè viuendi ratio, & virtutum amplitudo morata est. Diuinis præterea legibus obtemperandum, quas qui perruperit, is est iniustus. Diuina præcepta ediscenda, illorumque seruandorum, & gratiam, & facultatem ex Deo peti oportere,

R neque

neque ea, quæ ad beatam vitam pertinent, ventre metiri. Benè morata conscientia, atque optimè instituto animo regi malle, cui qui non parebit, is, cum sit eius ad comparandam virtutem anhelare, Deo, cuius optima quæque fiunt munere, vera ratione iniustè restitisse intelligetur. Vitæ pudicissimæ cum ab electis fœminis, tùm à viris, quorum & sapientia maior, & animus fortior esse debet, longè constantissimè inseruiendum: improbissimas autem malarum cupiditatum, perditarumque voluptatum in nos coercendas, ac perfringendas acies. Alijs verò qui nulla largitate, nulla beneficentia in alios mouentur, sed contra odio in fratres, & tenacitate, cæterisque perniciosis facinoribus se obligatos sentiunt; mortiferum virus scripturarum in eis propulsandum esse testimonijs, ac funditùs è mentibus eruendum. Neque deniq; id remorandum, vti rectæ vitæ, quam Diuinis decretis honestare oportebit singularia in nos studia, minus hebescere patiamur.

Pari nos præterea studio, pro communi defendenda animarum, corporumque salute, vitijs esse aduersos oportere, in er nos vero & ad officia, quæ Deus iubet, firmissimam coniunctionem habendam: quam coniunctionem, & ad virtutes comparandas, & ad vitia profliganda, confirmatam, perpetuamque si tenuerimus, confirmo vobis, Patres, immò Christus confirmat, & magnis nos præmijs esse donandos, & Sacramentum non quidem supplicio, id quod
1. Corint. 11. de indignis verissimus Apostolus asserit, sed & gloriæ, & emolumento nobis tum dignis esse futurum.

Eos tandem, qui ijs, quæ diximus non parebunt, non ex Deo sunt, maxima indignos manent supplicia: quos hortari velim, vt fœda relinquant, & perditam vitam suam reformidantes, pœnas quas luent, ante oculos sibi proponant. De sua enim salute, de suo periculo summa cum sollicitudine cogitantibus, atque ex labe malarum consuetudinum, ac fæce emergere obnitentibus, Saluatorem nostrarum animarum affuturum eis confido, quo & boni, & benè morati, & optimarum artium studijs expoliti, atque virtute clari, & integritate sanctissimi, tandem aliquando gaudant. Quo fiet, vti & hac in vita decora quadam omnis officij præstantia honestentur, & apud immortalem Deum primarij, eam perpetuis abundantem bonis, vitam beatissimam æterna siquidem cum gloria viuant.

Hactenus, Patres, si quid præsidij ad rem conficiendam ex Deo accepimus, pro rei summa obscuritate, pro ingenioli mei captu, proque cum angustia temporis, tum ingenti vestra festinatione, omnes partes tota iam oratione arbitror esse complexus. Quarum primam magnitudinem satis inter cæteras existimo absolutam, in qua quidem illud, primo loco considerantes personam Christi, quoniam duabus est confecta naturis, cùm humana, tùm Diuina, carne purissima, sanguine pretiosissimo, sanctissima anima, summaque verbi Diuinitate constare diximus. Miraculorum verò summorum, quæ in Sacramento fiunt, magnitudine id decorari ostendimus, tum similitudine nonnulla firmauimus. Rebus pręterea à Maioribus magnificè gestis præfigurari hoc Sacramentum, & confirmari aperuimus. Tum in hæreticos paulisper inuecti sumus, deinde

de quid emolumenti conſequeremur ita mouimus, vt diceremus modis compluribus, & culpas criminum, & pœnas dimitti, vt quiſque eſſet vel amore ad Chriſtum affectus, vel benè de pœnitudine meritus, augeri gratias, eaſdem conſeruari ad virtutem comparandam, & contra hoſtes lumen ſubminiſtrari, & vires, veram noſtrorum corporum reſurrectionem promitti, ſatietate nos gloriæ reficiendos cum Chriſto, coniunctam perpetuam vitam geſturos, æterna denique, ac beatiſſima vita donandos. Poſtremo dedimus operam vt rectè degendæ vitæ rationem, & quomodo accedentes ad totius vitæ fontem parari conueniret, quam poſſemus breui, & accuratè comprehenderemus, eoſque primùm, ac præcipuum puriſſimam fidem, veram, cum ad proximos omnes, tum ad Deum timore, & ſumma reuerentia conditam dilectionem, corpus caſtiſſimum, mentem liuore, ac mortali quouis crimine ſolutam afferre oportere commonefecimus.

Reliquum eſt, vt à nobis veniam mihi concedi, & obſecrem, & orem. Atque hæc ego primum, ita enim vobis velim perſuadeatis, non vt vobis, qui me longè ſtudio præcurrentes, melius me ea tenetis, præciperem, loquutus ſum; ſed ſi quo, pluſquam eſt opus, vel fortunarum veſtrarum, vel liberorum, vel coniugum, vel Reipublicæ occupationes, moleſtiæque tenerent, ſiue ſummopere afficerent, quibus hæc, aut vos fugiſſent, aut ea minus perſpiceretis, illa tandem aliquando monerem: quę ſi ſequemur, tantum ex ijs præſidij, non ſolum ad ſalutem, ſed etiam ad dignitatem obuenturum confido, vt etiam hic egregij, atque ornati, quoad viuemus, honori nobis, atque emolumento ſint, & apud ſummum poſthac Deum, æterna profectò nos gloria honeſtent. Errata igitur mihi ſi quæ ſunt, Patres amantiſſimi, pro ſingularibus ſtudijs veſtris, atque illuſtriſſimis moribus, munificentiſſimè dimittetis. Nimius autem ſi quid vobis, vel oneri, vel moleſtiæ fui, mihi pro veſtra humanitate quemadmodum id oro, minimè imputabitis. Vos verò interim, & corporis, & quod præſtantius eſt, animæ bonæ valetudini operam dabitis meī profectò ætate memores. Qua quidem re nihil gratius, nihil mihi poteſt iucundius obtingere. τὸ τέλος ἐπὶ 1422. IESVS.

NOTAE.

Nota I.

Patris mei M. Da. Per hos apices Albertus ſignificare voluit, Magiſtrum Daliſmanum Patauinum Miniſtrum Prouincialem, Prouinciæ S. Antonij, quem propterea Patrem ſuum appellat, quique ipſum ad hanc orationem habendam hortatus eſt, & coegit.

Nota II.

Me hunc laborem ne longe quidem minores adhuc experiri ſolitum. Dubiam hæc ſententia quæſtionem in hiſtoria habet: videtur enim Albertus innuere hanc primam eſſe concionem, quam ipſe ſaltem in re ſacra ad populum habuit. Quem ſenſum amplius aperiunt quæ ſequuntur. *Etſi exercitandi*

mei causa, ac illa. *Primum tamen fragili cimba*. Hoc autem cum eius vitæ, & studiorum ætate minus conuenire videtur. Nam cum anno Christi 1415. quo à Conuentualibus ad Obseruantes migrauit trigesimum ætatis annum habuisse dixerimus, anno Domini 1422. quo hanc orationem dixit, septimum supra trigesimum habuisse constat. Nec simile vero videtur hominem à pueritia Religioni addictum, si nondum græcè, saltem Latinè disertum, tanto tempore rostris abstinuisse. Ego tamen in priori sententia persisto, nec absurdum censeo Albertum ætatem suam vsque ad trigesimum annum Donato primum, Priscianoque, seu magis Guarino, vel vt alij volunt, Chrysoloræ, aut Cascari, deinde Ciceroni, ac Demosthenis, vel Quintiliano, hoc tempore per Poggium è scrutis ad scamna euecto; postea Logicorum argutijs, & naturæ cognitioni; & scholasticis sacræ doctrinæ disputationibus impendisse; & colligendis tunc varijs eloquentiæ flosculis animum à Diuinis distraxisse, potius quàm illis imbuisse. Neque secus ad eum profectum, quem in his rebus adeptus fertur, peruenire potuit sub magistris, et si bonis, sed mundanis inter discipulos eiusdem conditionis, & sodales tunc minus asceticos; præsertim cum historia doceat ipsum sacras literas à S. Bernardino post trigesimum ætatis annum didicisse, sub cuius magisterio, vt seuerioris disciplinæ studio, tùm sanctimoniæ morum, cùm sacræ Philosophiæ se assuesceret, non multum erat si sex, vel septem annos in eis consumpsisset, quibus post Rhetoricum puluerem, plures insumpserunt Cyprianus, & Augustinus, vt & Hieronymus Dei manu liuidus vapulare debuit, vt suauitatem Tullij cum Prophetarum aspera sanctitate commutaret.

Nota III.

Obedientiæ virtus. Hoc auspicandi solatium non Religiosis tantùm frequens est. Ausonius Poeta versus suos petenti Theodosio Augusto rescribens sic se excitat;

Nil dubites, Authore bono mortalia quærunt
Consilium, certus iussa capesce Dei.
Scribere me Augustus iubet, & mea carmina poscit.
Penè rogans blando vis latet imperio.
Non habeo ingenium: Cæsar sed iussit, habebo:
Cur me posse negem, posse quod ille putat.
Inualidas vires ipse excitat, & iuuat idem
Qui iubet: obsequium sufficit esse meum

Immo etiam orationis vitia, si quæ committantur, in dicendi, scribendiue authorem vertunt, quod Albertus hic facit: *pace*, inquiens, *eius dixerim in eum culpam referetis qui me tanto onere leuandum esse non censuit*: & ante ipsum vtrumque Paulus Horosius historicus ad Augustinum scriptionis hortatorem initio libri 1. *Præceptis tuis parui Beatissime Pater Augustine, atque vtinam tam efficaciter, quam libenter, quamquam ego in vtramuis partem parum de explicito mouear, rectenè, an secus egerim: tu enim iam isto iudicio laborasti, vtrumne hoc quod præciperes, possem: ego autem solius obedientiæ, si tamen eam voluntate conatuque decoraui, testimonio contentus sum.*

Nota IV.

Pro honestissima consuetudine. Hanc consuetudinem recitandi in principio sermonis Angelicam Salutationem, ad implorandam Deiparæ Virginis auxilio Spiritus Sancti gratiam concionatores omnes Catholici per totam Occidentis Ecclesiam etiamnum hodie obseruant. Sed citra, vltraque montes diuersimodè: Itali enim cis montes ante exordium sermonis, erecto corpore, & iunctis manibus, oculos, & mentem in Deum sursum paulisper colligunt: dein genuflexi versus altare maius, vel effigiem Crucifixi, quam singuli pulpito affixam ea parte habent, perceptibili voce recitant integram Salutationem Angelicam, ijs verbis latis quibus ab Ecclesia publicè, & priuatim recitanda proponitur. Vltramontani verò exordium ipsum hac prece concludunt, melius existimantes postquam captarunt populi beneuolentiam, eundem ad communem orationem conuocare, per quam & ipsi rectè dicendi & iste cum fru-

fructu audiendi gratiam obtineant. Nec mouet ipſos ratio Ciſmontanorum,quod nimirum ſermo non ſit interrumpendus hac prece, & ſic tam qui dicit, quàm qui audiunt omnes eam ſubmiſſa voce recitant: non enim exiſtimant exordium, ſeu, vt alij vocant,procemium eſſe partem ſed diſpoſitionem præuiam orationis. Ex hoc autem Alberti more, quem in hac, & altera de pœnitentia oratione, quas ad populum dixit, obſeruat, conſtat vltramontanam conſuetudinem non omninò tunc apud Italos inſolitam fuiſſe, nec tamen ab omnibus obſeruatam, vt ex aliquibus coæuorum ipſius iam typo publicatis ſermonibus liquet. De eius origine quidpiam habet Paulus Areſius lib. 2. artis prædicandi cap. 5. & 6. videndus Petrus Caniſius de Maria Deipara lib. 5. cap. 31. vbi hanc Salutationem in Apoſtolicis, alijſque Patrum ac diuerſarum gentium vetuſtiſſimis liturgijs ſolitam oſtendit, ex quibus in Breuiario Romano vſu venit, vt ante ſingulas officij Diuini horas recitetur, & ex his poſtea fortaſſis Concionatores noſtri eundem morem iure merito ad ſermonum ſuorum exordia transtulerunt.

Nota V.

Cuius vaniſſimæ opinionis. Veterem Apolliniſtarum hæreſim hoc loco indigitat B.Albertus. Illi,quod ad præſens pertinet, animam rationalem, ſeu mentem humanam à verbo Dei in diſpenſatione Diuinæ Incarnationis aſſumptam fuiſſe negabant, ſed carnem ſine mente animatam; quaſi dicerent, ſola anima ſenſitiua præditam, & locum animæ rationalis in ea per verbi Diuinitatem, ſeu mentem Diuinam ſuppleri, contra fidem Catholicam, quæ docet verbum carnem, & hominem factum eſſe. Hæc eſt enim fides Catholica, vt credamus, & confiteamur quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus Dei Filius Deus, & homo eſt. Homo ex anima rationali, & humana carne ſubſiſtens: Deus non per conuerſionem Diuinitatis in carnem, ſed per aſſumptionem humanitatis in Deum; non per commixtionem naturarum in vnam ſubſtantiam, ſed per earum hypoſtaticam vnionem in vna verbi Dei Diuina perſona. Interea qui plura cupit, poterit videre Bernardum à Lutzemburgo in Catalogo Hæreticorum, Gabrielem Patreolum in Elencho omnium hæreſum, Seuerinum Binium in Concil. III. Romano ſub Damaſo Papa, & in ipſius ibidem notis tom. 1. Conciliorum part. 1. pag. 514. Cardinalem Baronium ad annum 373.& Spondan. in Epitome eiuſdem anni, qui Sanctos Patres, & vetuſtos Eccleſiæ hiſtoricos, tùm qui Apoliniſtarum hæreſes retulerunt, tum qui refutarunt, exactè citant.

Nota VI.

Tollebant exteri ad ſydera ciues ſuos. Græcos, & Romanos, Gentiles, Oratores, & Poetas, Populos, & Principes, exteros vocat, quia non domeſticos fidei, vt Paulus loquitur ad Galatas 6. Ad eorum exemplar, quoniam de Patria bene meritos, quos, etſi inanes laruas, Deos, & Heroes vocitabant, ſummis honoribus, & præconijs exornabant, Chriſtianos prouocat, vt Chriſtum verum, ſolumque Deum, de toto hominum genere optimè, maximèque meritum, condigno, quo fieri poſſit, honore, amore, laude, & religione colant.

Nota VII.

Illis vt reſpondeam. Et infra. *Audere enim dicuntur ſtultiſſima temeritate aſſerere, Corpus Chriſti ſimul, ac confectum eſt Diuinis illis verbis, atque à populo adoratum, tum primum eſſe deſinere.* Hæc hæreſis vel eadem eſt vel ei proximè affinis, quam Alphonſus à Caſtro lib. 6. aduerſus hæreſes verb. Euchariſtia hæreſi 12. his verbis memorat. *Corpus Chriſti verum non eſſe in Euchariſtia, niſi tantum in vſu, hoc eſt, quando quis vtitur ea accipiendo, & edendo illam: Alias autem extra communionem Corpus Chriſti in ea non eſſe.* At eandem eſſe ex ipſo Alphonſo habemus cum ſubiungit iſta. *Ex hoc errore alium ſimilem errorem deducunt velut putridam aquam ex fonte corrupto. Dicunt*

enim

enim Eucharistiam nunquam esse seruandam in Altari, aut in quocumque alio loco post Missæ celebrationem, propter quamcumque verisimilem futuram necessitatem. Quod enim hic per communionem, & Missam Castro, id ipsum Albertus per populi adorationem intelligit, idest totum, ac solum tempus, & cultum omnem qui medio tempore consecrationem inter, & communionem à consecrante, populoque factum impenditur. O cæca hæreticornm libido contradicendi Catholicæ veritati. Vident hi cæci, & cæcorum duces manere sub speciebus Sacramenti verum Corpus, & Sanguinem intermedio illo tempore, vt adoretur à præsentibus, & Sacerdos populo sumendum distribuat: & non vident, quia nolunt, eadem ratione debere manere, vt à tardiùs, vel alio tempore accedentibus adoretur, vel digne sumatur; præsertim cum ipsi secundam Missam eodem die per alium errorem non admittant. Nec magis hic cæci quam in moribundos Christianos sæui sunt, dum in extrema illa necessitate, cum tota Diaboli potentia pugnaturos, hoc singulari futuræ gloriæ pignore crudelissimè destitutos relinquunt.

Quod autem habet Alphonsus huius pestiferi erroris inuentores fuisse Bucerum, & Lutheranos ex hoc Alberti loco corrigendum est, qui centum circiter annis Buceri, & Lutheri damnata nomina præcessit: neque hæresim, nunquam prius auditam, finxisse vir doctissimus, & sanctissimus dicendus est. Malo proinde dicere Alphonsnm vel cursu calami, vel typographorum inscitia vnico verbo lapsum, inuentores pro renouatoribus habere, quam eam B. Alberto impietatem impingere: ante quem annis integris mille hæc hæresis detecta fuit per Sanctum Cyrillum Alexandrinum, qui tom. 2. operum edit. anni 1604. pag. 728. col. 2. in epist. ad Calosyrium sic scribit: *Porrò alios esse etiam audio qui mysticam benedictionem nihil ad sanctificationem proficere dicunt, si quid ex ea fiat reliqui, in alium diem. Insaniunt verò, qui hac asserunt, nec enim alteratur Christus, neque sanctum eius corpus immutatur, sed benedictionis vis, & facultas, & viuificans gratia, perpetuò in ipso existit.* Quam sententiam cum Castro, etsi ex alio, vt videtur, quàm nos exemplari in refutanda hac hæresi descripsisset, manifestum est ipsum non ignorantia historiæ, sed amanuensis, vel typographi errore inuentorem, non innouatorem habere. His autem verbis designatos per Cyrillum Nestorianos fuisse, author mihi est Iodocus Coccius tom. 2. Thesauri Catholici, lib. 6. art. 1. in initio, sed quisquis fuerit vetus, aut recentior huius erroris inuentor, ipsum egregiè conuellit Castro, & ante ipsum Albertus noster, quod in illo tunc Concilio peropportunum fuit, cum in illa solemnitate peroraret, quæ non consecrandæ tantùm, vel suscipiendæ Eucharistiæ, sed eius diuturniori adorationi, & solemni per vrbes delationi, in sacris processionibus consecrata fuit. De quo videndus Nicolaus Serarius in opusculo de sacris processionibus cap. 9.

Nota VIII.

In hoc enim Domino nostro quòd non perparum est, primum quidem omnis innocentia, omnisque integritas restituta est. Loquitur hic B. Albertus cum Apost. ad Ephes. 1. *Qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo*, in quem locum S. Ambrosius, *omne donum gratiæ Dei in Christo est, & si quis spreto Christo benedici se à Deo putet, errare se sciat*, & iterum, *immortalis factus es, factus es liber, factus es filius, iustus es factus, factus es frater, factus es cohæres, simul regnans, simul glorificatus es, omnia tibi gratuitè data sunt.* Vnde alibi Apostolus, *sed non sicut delictum, ita & donum, si enim vnius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit*; & hinc Isaiæ 40. dicitur *suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis*, in quem sensum D. Athanasius lib. de humanitate verbi ait de Christo, *solus omnia recuperare potuit, & idoneus fuit*, & Agapitus Papa epist. 1. *validius factum donum libertatis, quam debitum seruitutis*, & D. Bonauentura 4. dist. 4. art. 1. q. 1. dicit, *in Sacramento baptismi omnis culpa deletur, & restituitur* Ad Rom. 5

tur homo in priſtinam innocentiam quantum ad animam . Hæc vero non ita intelligenda ſunt quaſi in ſtatu hoc naturæ lapſæ , omnes gratiæ , & omnia dona ſtatus innocentiæ , ſeù hominis integri reſtituantur , etiam renatis in Chriſto , cum id ſcripturis, & ipſi experientię manifeſtè aduerſetur . Neque id voluiſſe B. Albertum eſt veriſimile, licet generali, vt alij, locutione vtatur: ſenſus ergo eſt, omnem gratiam , & integritatem ſupernaturalem quam habemus, per Chriſtum haberi , communi modo loquendi quo aliquis dicit , omnia habęo à tali , quo non intendit dicere omnia quæ ſunt , ſe habere , ſed omnia quæ habet à tali habere . Quo ſenſu S. Io: Chryſoſtomus *hom.13.in Ioann.* de Chriſto dicit , *ipſe fons eſt, & radix omnium bonorum* . Præterea abſolute omnis gratia , & integritas per Chriſtum nobis reſtituta eſt, etiam multo maior, & copioſior quam fuerit in ſtatu innocentiæ in præſenti initiatiuè per gratiam , & in futuro conſummatè per gloriam . Quò ſenſu gloſſa intelligit illud *ad Rom.8. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit* .

Nota IX.

Etſi ſordida , etſi ſceleratiſſima donet . Docet hic B. Albertus quod paſſim Theologi cum D. Thoma *3. parte quæſt. 79. art. 3. Scotus 4. diſt. 9. quæſt. vnica , & alij* , Euchariſtiam interdum primam gratiam conferre , & peccatum mortale delere; *poteſt tamen*, inquit S. Th. *hoc ſacramentum operari remiſſionem peccati dupliciter : vno modo non perceptum actu , ſed voto , ſicut cum quis prius iuſtificatur à peccato : alio modo etiam perceptum ab eo qui eſt in peccato mortali , cuius conſcientiam , & affectum non habet : fortè enim primo non fuit ſufficienter contritus , ſed deuotè , & reuerenter accedens conſequetur per hoc ſacramentum , gratiam charitatis , quæ contritionem perficiet, & remiſſionem peccati* ; & 4. *diſt. 9. quæſt. 1. art. 3. quæſtiunc. 2. Si aliquis facta diligenti diſcuſſione ſuæ conſcientiæ , quamuis fortè non ſufficienti , ad Corpus Chriſti deuotè accedat, aliquo peccato mortali in ipſo manente quod eius cognitionem præterfugiat , non peccat immo magis ex vi Sacramenti peccati remiſſionem conſequetur : Vnde Aug. dicit in quodam ſermone , quod quando corpus Chriſti manducatur , viuificat mortuos* . Porrò vt licitè quis communicet ſine præuia confeſſione debet copia confeſſarij deeſſe , & neceſſitas communicandi interuenire : neque enim cum debita reuerentia accedit qui nulla neceſſitate conſtrictus , poſt commiſſum peccatum mortale , ſine præuia confeſſione , quæ præcipua eſt diſpoſitio à Tridentino , Theologis & ipſo Alberto infra requiſita , communicat ; vnde dum ſummam reuerentiam , ſummam fidem , ardorem ſummum hic requirit B. Albertus illam neceſſitatem tacitè inſinuat, & alteram de inopia confeſſarij expreſsè ponit . Varij autem aſſignantur caſus huius neceſſitatis . Scotus loco citato n. 3. exprimit caſum ſcandali his verbis , *ſi autem non occurrat opportunitas confitendi , ſi poteſt ſine ſcandalo vitare , ne tunc communicet , tenetur non communicare , ſed expectare confeſſionem propter eandem rationem , quæ dicta eſt nunc . Si verò occurrit ſcandalum niſi ſtatim communicet , vtpote ſi eſt indutus , & poſtquam indutus eſt , occurrit ſibi conſcientia de peccato mortali , de quo non fuit confeſſus , & non habet in promptu idoneum Confeſſorem , tunc cum contritione , & voluntate confitendi tempore opportuno poteſt celebrare, vt ſcandalum euitetur, & ſimiliter de alio communicaturo, qui non celebrat, vtpote conſuetudo eſt in aliqua religione , vel Eccleſia , vt omnes non Sacerdotes communicent in ſimili caſu, ſcilicet ſi tunc cum debet communicare non habet idoneum Confeſſorem poteſt tunc non confeſſus communicare* . Cenſetur etiam ſufficiens neceſſitas ea , quæ oritur ex articulo mortis, quatenus quis ſtante non copia Confeſſarij periclitaretur mori ſine viatico ; item neceſſitas dandi alteri viaticum , neceſſitas celebrandi ex officio pro populo quando non poteſt declinari ſine infamia , & aliæ nonnullæ in quorum aliquibus conueniunt , in alijs diſcrepant authores . Cęterum iure Tridentini Sacerdos , qui neceſſitate vrgente ſine confeſſione celebrauit , tenetur quam primum confiteri ; quod tamen ad laicos non extendi docent Hiquæus , Herinx , & alij . Quæ

vero

verò dispositio requiratur in sic communicante non spectat huc disserere, communiter equidem, & probabilius requiritur contritio, saltem existimata.

Nota X.

Remittendis enim peccatis &c. Per Eucharistiam conferri remissionem peccatorum docetur cap. *species*, & c. *quid sit sanguis*, *de consec. dist.* 2. licet non sit præcipuus, & primarius eius fructus, vt docet Trident. sess. 13. can. 5. in idem conspirant Patres apud Suarem disp. 62. sect. 1. citati, & Theologi passim.

Nota XI.

En 1422. Hinc apparet B. Albertum eo anno scripsisse hanc orationem. Dictam autem fuisse ad aliquem consessum Patrum ordinis in proœmio, decursuque orationis facile videtur, & Vvaddingus in Comitijs congregatos affirmat. Sed hæc generalia non fuisse constat, nam inter Foroliuiensia anni 1421. & Ferrariensia 1424. non reperiuntur alia, nec locus Comitiorum exprimitur. Ego verò in Capitulo, seu Congregatione aliqua Prouinciali Prouinciæ S. Antonij habitam hanc orationem inde suspicor, quod Albertus in exordio dicat se hanc dicendi Prouinciam suscepisse, postulante, hortante, suadente, instante præstantissimo Patre suo M. Da. claro Theologiæ Professore, quem non dubito fuisse Magistrum Dalismanum Patauinum, cui postea Ministri Prouincialis officio cum vita defuncto Albertum ipsum per Patrum suffragia suffectum fuisse, iam in vitæ historia docuimus. Immò & diem, & anni tempestatem, cogendis ad Comitia Patribus, opportunam nobis innuere videtur verbis his paulò inferius. *Ad id* (finem orationis) *equidem vos affectos certo scio, vt ad cæteros præstantes viros, qui conciones illustres, hac de re, hodierna die sunt habituri, maximo cum ardore audiendos ire pergatis*; per quæ verba Corporis Christi solemnitatem indicare videtur, in qua multæ de Sanctissimo Sacramento conciones haberi solent. Nec in secreto Comitio, sed in publico templo perorasse, ea docent quæ in Epilogo, de auditorum coniugibus, liberis, & cura Reipublicæ commemorat. Locum etiam eiusdem Prouinciæ S. Antonij designat codex Capistranensis, ad nos post hæc scripta delatus, in quo ad prima orationis verba in margine notatur Zeronæ 1422. immo author ipse in eiusdem codicis epistola, quæ nostrarum 9. est ad Guarinum: *oratiunculam meam*, inquit, *quam de Corpore Christi, vt scis, ad Populum Veronensem, anno superiori habuimus*, idest 1522.

ORATIO II.

In Laudem Pœnitentiæ.

ARGVMENTVM.

Latinè ad Populum dicendi munus, & sibi, & sui similibus ingratum ait, quod cùm aliqui grauiter ferrent, & recusantibus religiosis irascerentur; ille rectè recusatum defendit, & facti rationem alibi promittit, simulque refellere id munus ab ipso instanter poscentes. At quod nunc est, boni successus fiduciam in virtute obedientiæ, auditorumque iudicio, & beneuolentia collocat: atque inprimis, in auxilio Diuinæ gratiæ,

quam

quam Dei Matris interceſſione, per Salutationem Angelicam, ſeù ſolitam, vt vocat, precationem inuocat. Pœnitentiæ laudes ab eius neceſſitate auſpicatur. Reliquam eius laudem ab vtilitate, per plurimorum excellentiſſimorumque effectum coaceruationem, prolixo, & pulchro præconio comprehendit. Hortatur deindè Patres, ad quos maximè dicebat, vt pęnitentiam diligant, & amplectantur, eiuſque vſum per partes breuiter docet, & ęterno pręmio, per Euangelij verba propoſito, ſuadet, & neglectum per æternæ pœnæ interminationem dehortatur.

A Plerifque, & multis locis, ſuauiſſimi Patres, hoc munus dicendi, quod in præſentiarum non ſatis equidem libenter ſuſcipio, inſtantiùs, frequentiùſque expoſcor, quod ego agere, cùm ſæpè recuſem, illi ipſi qui hoc fieri vehementiùs expetunt, iraſci mihi non deſinunt. Nec mihi modo, verùm etiam reliquis omnibus ſuccenſere videntur, quos, quod illi poſtulant, liberè ſatis, ac fidenter ſibi inficiari grauiter ferunt, quod eorum peccatum, eò eſt tetrius, quò illud non in paucos agunt. Nam ſunt plurimi, aduerſus quorum reſiſtentiam, non modo acriùs, verùm etiam indigniùs efferuntur. *Quicumque enim quod mirum eſt dicere, Serui Dei hoc noſtro tempore appellantur, id negotium publici muneris Grammaticè dicendi ad populum ſuſcipere prorſus horreſcunt.* (1) Neq; id iniuria, habent enim, mea ſententia, vt hoc non deformiter negent, cauſam quandam ſui huiuſmodi inſtituti, cuius rationem alio quodam loco aliquandò forſitan afferemus, ſimul omnibus illis reſpondentes, quos aduerſus eos, qui hoc agere laudabiliter negligunt, vitia potiùs, quam rectè facta duriùs, atque acerbiùs commouerunt, noſtramque tunc cauſam agentes, illorum etiam, ac multò magis iniuriam in aduerſarios refellendo tuebimur.

Nunc, quod eſt inſtituti operis agere, pergamus, de laude pœnitentiæ pauca pro tempore differentes, tantò confidentiùs, quantò & tu Reuerendiſſime Præſul hoc fieri iubes; in quo mihi obedientiæ virtus ſpem affert, & vos integerrimi Religioſi adeſtis, in quo conformitas propoſiti familiaritatem parit, & vos egregij, ac doctiſſimi viri adhibetis iudicium, in quo veſtra diſcretio diſciplinam tribuit, & vos omnis populus ſuſpenſi ora conſiſtitis, in quo mihi attentio ardorem, diligentiamq; exuſcitat, & poſtremo nos cuncti ſimul, quod priùs dicendum fuit, de Deo noſtro confidimus, in cuius manu, vt Sancta Scriptura commemorat, & nos, & ſermones noſtri ſunt conſtituti. Ad illius igitur Chriſti noſtri Dei excellentiſſimam, ſummamque maieſtatem obſeruandam, ne quid in dicendo offendiculi patiamur, interceſſione pudiciſſimæ Matris eius mente ardentiſſima accedamus eidem Virgini Matrique Sanctiſſimæ precationem ſolitam offerentes. AVE MARIA gratia plena Dominus tecum, &c.

Etſi non benè dignæ vitæ (quantum attinet ad impuros homines, ac perditos loquor) *beatè tamen viuendi cupiditatem omnibus, & corruptis, & integris in eſſe hominibus* (2) quoniam compertum eſt, non eſt quiſpiam ſanè, nedùm apud *Vide Epiſt. xxv. infra.*

Christianos, sed nec apud Barbaras quidem Nationes, qui hac de re vel ambigat, vel contendat. Veram beatitudinem ipsam non facilè posse quemquam consequi, qui peccatis grauioribus irretitus sit, idest, illis, quæ latiore consuetudine iam mortalia dici solent, Christiani satis exploratum habent. Nihil enim in illam beatitudinem ingreditur coinquinatum, ab qua, vt Beati Ioannis Apocalypsis testatur, canes, veneficique pelluntur. Superest igitur ad consequendam beatitudinem, vt media curatione morbo careamus. Omnium autem adiumentorum, vt à peccatorum sordibus eruamur, nec aptiùs est quicquam, quam quod errata nobis displiceant, quæ res pœnitentia dicitur; nec alienius, quam quod nos peccasse delectet, quod obstinatio vsitatiùs nominatur. Quæ cùm ita sint, obstinationem missam facientes, de pœnitentia ipsa quædam dicemus, quæ, & tempori congruant (nam quadragesima hodie cœpta est) & à remedio consequendæ beatitudinis non abhorreant.

Apocalip. 21. 27.

Cap. 22. 15

Nè autem multis immorer, præconium sanctæ pœnitentiæ, primò quidem ex hac vna re latissimè nobis patet, quibus sit in Cœlum laudibus efferendum; quod pœnitentia quidem, ea profectò est, ob quam ad nos miseros afferendam, pijssimus Pater Christum de sublimioribus misit, sicut Isaias ex persona Saluatoris testatus est, dicens, *Spiritus Domini super me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, & prædicare captiuis remissionem, cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis*. Ecce audiuimus pauperes, cæcos, captiuos, confractos atque contritos: Pauperes, inquam, haud dubium quin virtutibus; cæcos veritatis percipiendæ; captiuos Diaboli, contritos, atque confractos ab integritate benè institutæ naturæ. Quibus tamen omnibus largioris gratiæ Spiritu vnctus Saluator, in anno accepto Domini, idest, in tempore nouæ legis, æternæ retributionis diem illam in atrijs Domini super millia potiorem, certissimè pollicitus est. Sed non nisi contritis corde primum, idest, pœnitentibus de peccatis, vt facile intelligeremus, quæ præmia pœnitentiam consequerentur. Ac nè solo blandimento promissæ beatitudinis, Christus ad pœnitentiam Apostolos animaret, eosdem æternam mortem sententia minitante perterruit; cùm alio loco dixit: *Nisi pęnitentiam egeritis omnes peribitis*..

Isaia 61. 1

Luca 4. 16

Nè verò amplior formido spem salutis eriperet, eandem pęnitentiam, medentem morbis omnibus medicinam saluberrimam nobis attulit, sicut ex euangelica lectione comperimus, vbi homo ille, qui ab Ierusalem in Hierico descendebat, licet à latronibus spoliatus extiterit, licet plagis confossus, Sacerdote etiam, & Leuita illius minimè miserentibus; pijssimi tamen Samaritani cura sanatus refertur, eo clementiùs, quo vini asperitatem, lenissimo misericordiæ oleo temperauit, alligauit vinculis charitatis, quando nos peccatores sua dilectione deuinxit, at in humeros suos, quasi in iumentum, extulit, quando dolores nostros ipse tulit, stabulario commisit, quia maioribus Ecclesiæ credit: futuræ curæ pretium protulit, duos id quidem denarios, quia iuxtà

Apo-

1. Thimot. 5.17. Apostolicam veritatem: *Qui benè præsunt Presbyteri duplici honore digni sunt*; vt, & in hoc sæculo gratia meliores, & in altero gloria habeantur beatiores. In cuiuslibet autem hominis fine, *extra diem extremam iudicij*, (3) se rediturum spopondit, atque impensas omnes instauraturum pollicitus est, quod fiet quando maiore prœmio nos in Cœlis donabit quàm simus labore hic
Rom 8.18 acriore defatigati: *non enim sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*, sicut Apostolus Romanos hortatus est.

Qua propter rectè quidem Christus noster, in quo sunt *omnes Thesauri*
Coloss.2.3. *Sapientiæ, & Scientiæ Dei absconditi* pœnitentiam primò prædicans, eam ante omnia ex vberrimo omnium doctrinarum sui pectoris
Matt.3.2. fonte produxit, dicens: *pęnitentiam agite, appropinquauit enim Regnum Cęlorum*: Sed, quod est longè incredibiliter mirabilius, nobis quidem omnibus, quorum quisq; à puero baptizatus est, cum nec iterum liceat baptizari, si fortè post baptismum, vel in maximis peccaremus, pœnitentiam ipsam aduersum culpas omnes alterum genus, vt ita dixerim, baptismi constituit, vt facilè conijceremus pœnitentiam in primis homini esse perneceßariam, quam ad terras è Cęlo Christus traduxit, quam Sacramentis annumerauit, quam denique sibi pro nobis adiudicauit, sicut scriptum est: *Vi-*
Isaia 53.2 *dimus eum nouissimum virorum virum dolorum*. Et, *Dominus po-*
ibid. 6. *suit in eo iniquitates omnium no-*
Ibid. 11. *strum*. Et, *iniquitates omnium nostrum ipse portabit, & propter sce-*
Ibid. 8. *lus populi mei percussi eum*. Et, *ipse peccatum multorum tulit*. Ac ple- Ibid. 12.
raque multa quæ de scripturis Sacris in vnum corpus coacta idem efficiunt, quæque breuitatis causa omitto.

Nec tamen prætereibo *Ioannem Baptistam, omnibus mulierum natis maiorem*, (4) quem, *vt pęnitentiam semper in primis populis prædicandam afferret, Christus edocuit, Christus misit, Christus iussit*. (5) Ita enim & ipse ante Christum prædixerat: *pęnitentiam agite, appro-* Matth.3.2
pinquauit enim Regnum Cęlorum. Et ne perlaberetur, præcepta leniter, sed tenaciùs animis adhæresceret, clamore, terroribus, & vocis contentione, & in sensum audientium, & in mentes introgressa persisteret, aiebat: *genimina viperarum, quis docebit vos fugere à ventura ira*. Et *iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur; facite ergo dignos fructus pęnitentiæ*. Cumque ista Ioannes diceret, tanta animi constantia loquebatur, vt neque Herodi à vero parceret, neque carcere terreretur, neque morti cederet, pęnitentiamque prædicans, eam camelorum veste acerrima, cibo locustarum, ne dum parco, sed vili laxantis aquæ potu moderatissimo: Deserti loci habitaculo, verbisque potentissimis, & ardentissimis confirmabat: Et, vt vel inuitum omne genus hominum, inquam, tùm Pharisæorum, Saduceorumq; tùm Publicanorum, tùm deinde militum, postremò turbarum huiusmodi, & vitæ exemplis, & doctrinæ persuasionibus pœnitentiam intra audientium præcordia, velùt telis validissimis, ingerebat.

Sed quid loquar de his, qui vi-

debantur esse columnæ: Petrum, dico, & Iacobum, & Ioannem, qui, quo à Christo ad secretiora omnia familiariùs vocabantur, eo, vt de pęnitentia, & de reliquis omnibus certiorem possunt ferre sententiam? Nonnè Beatus Petrus Ecclesiæ Princeps, cum Apostoli die Sancto Pentecostes ebrij putarentur, ipseque eis, qui ita desipiebant, verbis plurimis de Iesu testificaretur, compunctis corde, & quærentibus quidnam facerent, ad lamenta pęnitentiæ se protinùs conuertit dicens: *pœnitentiam agite; & baptizetur vnusquisque vestrum, in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus Sancti*. Alio quoq; loco, sicut eadem Apostolorum acta testantur, Iudæos, piè quidem de pęnitentia subeunda audientes, idem Petrus admonuit, vt ab eis mortis Christi facinus perpetratum aboleretur; *Et nunc fratres*, inquiens, *scio quod per ignorantiam fecistis, sicut & Principes vestri, pęnitemini igitur, & conuertimini, vt deleantur peccata vestra*.

Iam verò quid Iacobus Minor, quamuis non sit iste Frater Domini, sed nec Ioannis; qui ipse Christo simillimus extitit, quamobrem, & Frater eius est appellatus, vultu placidus, moribus admirabilis, castitate mundissimus, constantia solidus, asperitate seuerus, religione præcipuus, veritate rectissimus, doctrina salutaris; dignitate præcelsus, vita clarus, morte clarior, gloria beatitudineque clarissimus, quid inquam is de pęnitentia dicat, audiamus. Apud quem pęnitentiam laudantem arbitror dictum: *super exaltat autem misericordia iudicium*. Miseri- Epist. B. Iacobi cap. 2

cordia verò pęnitentibus exibetur, pœnitentia est igitur apud illum, quantum existimo, verbum insitum quod potest saluare animas nostras. Ea est opus perfectum, sine quo fides mortua est. In hac si quis offenderit, factus est omnium reus, etiam si totam legem seruauerit, quia à pęnitentia resiliens, omnes iustitiæ eius, iuxta Prophetam Ezechielem, nequaquam recordabuntur. Hæc est sapientia, quæ desursum est, pudica, pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, & fructibus bonis, iudicans sine simulatione, hoc est, Diabolo resistere, Ezech. 11
vt fugiat à nobis, hoc est, *patientem* 13.
esse, vsque ad aduentum Domini: hoc est tristantem æquo animo psallere, & orare; *hoc est vngi à Presbyteris* (6) oleo, hoc est alterutrum confiteri; hoc est clamor cordis orationis assiduæ. Et, vt apertè concludam, audite quid in fine Epistolæ idem Iacobus inferat. *Si quis autem ex vobis*, ait, *errauerit à veritate, & conuerterit quis eum*, Cap. 5. 20.
scire debet, quoniam qui conuerti fecerit peccatorem, ab errore viæ suæ saluabit animam eius à morte, & operit multitudinem peccatorum. Hoc est ergo operire multitudinem peccatorum conuerti facere peccatorem. Tunc verò conuersus est quisque cùm pęnitentiam, quam peccando expulerar, pęnitendo reuocarit.

Ioannem verò Euangelistam, cùm esset dilectus Domini, & volucer Trinitatis, ac Matris Virginis curâ & familiaritate sublimis, quod maxime credendum est, remedia illum pęnitentiæ non fugerunt; sed pietate iam lenis, dulcedine mansuetus, candore virginitatis præfulgens, eam

vitæ

vitæ munditiam, quam à puero in ſenectam ipſe poſſederat, in omnes filios ſuos ſpe tutiſſima pęnitentiæ transfundebat, oſtendens primò nulli deeſſe, de quibus pęnitentiam arripere oporteret, cùm omnes ſint
1. Ioann. 18: 10. peccato obnoxij. *Si dixerimus* inquit, *quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt*. Et paulo poſt, *ſi dixerimus quoniam non peccauimus mendacem facimus eum, & verbum eius non eſt in nobis*. Tum denique docet neminem deſperatione frangendum, quia multis, & quia maximis, quia diuturnis, & quia turpiſſimis, quia frequentibus denique criminibus obrutum; cùm habeamus Chriſtum, tanto nobis ſui ſanguinis pretio, & tanta largitate propitiantem, dummodò pœnitentiam prompta confeſſione ſuſci-
Verſ. 9 piamus. *Si autem*, inquit, *confeſſi fuerimus peccata noſtra, fidelis & iuſtus eſt, vt remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate*, & poſt pauca: *Filioli*, ait, *mei hæc ſcribo vobis vt non peccetis; ſed & ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris; non pro noſtris au-*
1. Ioan. 2. 1 *tem tantum, ſed etiam pro totius Mundi*.

Taceo præcipuum Vas illud electionis Apoſtolum Paulum, qui pęnitentia ſtimulante peccatorum Principem ſe ſe vocat, pro quibus Chriſtus
1. Corinth. 15: 9 ſaluandis ad infima noſtra deſcenderit; eadem vrgente pœnitentia, ſe Apoſtolorum minimum eſſe dicit, qui Eccleſiam Dei fuerit perſecutus. Se autem ipſum miſericordiam aſſerit conſequutum, vt in ſe primò oſtenderet Chriſtus omnem patientiam ad informationem eorum, qui credituri eſſent illi in vitam æternam. Suam verò præteriti temporis conuerſationem accuſans, ſupra modum ſe dicit, & ſupra omnes coętaneos ſuos in genere ſuo, Dei Eccleſiam perſecutum, in expugnandaque illa abundantius profeciſſe: de quo tamen poſt conuerſionem, vt mirabilia infinita prætercam eius Apoſtoli, fructuoſiſſimè auditum eſt: *quoniam qui perſequebatur nos aliquando, nunc euangelizat fidem*, quam aliquandò expugnabat, Deuſq; ipſe conuertens animas, dignè quidem, de tanta atrociſſimi hoſtis reuerſione, teſtificatione, perfectione tunc laudatus eſt, & hodie quoque digniſſimè laudatur; cumquè tandem filijs ſuis Corinthijs, pro diluendis culpis, pœnitentiæ documenta propoſuiſſet, quantis eam laudibus proſecutus ſit, & quanto ordine ſapientiæ illam diſtinxit, attendamus. *Et ſi contriſtaui vos*, inquit, *in*
Epiſtola, non me pęnitet, & ſi pęniteret, videns quod Epiſtola illa (& ſi ad horam) vos contriſtauit: nunc gaudeo; non quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati ad pęnitentiam. Contriſtati enim eſtis ſecundum Deum, vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis: quæ enim ſecundum Deum triſtitia eſt, pęnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur: ſeculi autem triſtitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipſum ſecundum Deum contriſtari vos, quantam in vobis operatur ſollicitudinem, ſed defenſionem, ſed indignationem, ſed timorem, ſed deſiderium, ſed æmulationem, ſed vindictam. In omnibus exhibuiſtis vos, incontaminatos eſſe negotio. 2. Cor. 7. v. 8. 9.

Ma-

Magis magisque prætereà, nobis diuinitùs adiutis, dilectissimi, copiam de Scripturis Sacris, tùm nouis, tùm veteribus pro laudanda pęnitentia, exempla suppeditant, si plusculum temporis haberemus. Sed quoniam quam primùm terminanda oratio est, vno complexu, & vno impetu multa fundemus, vt magnam quidem atque eximiam pœnitentiam ostendamus: cuius magnitudinem prædicantes, quanta sit ipsa potentia pœnitentiæ, qui nesciunt, non aduertunt; eorum verò, qui sciunt, quis vnquam cuncta dixerit? verùm si tantummodo crediderimus, eam esse, ad quam totos nos conuerti oporteat, deuotis nobis, & colentibus eam, se forsitan non parua ex parte longè libentissime demonstrabit, quænam ipsa, quantaue sit, idest, quæ sit eius vis, quæ sit eius vtilitas, quæ sit eius postremò potentia.

Quoniam, quantum mihi quidem videtur, ea profectò est desperatorum omnium tutissimus portus, perditorum refugium, destitutorum omnium patrocinium, quæ fędos purgat, turpes exornat, Deo inimicos conciliat. Hæc perdita instaurat, parta conseruat, acquirenda conquirit. Hæc impios iustificat, iustos lætificat, lætos glorificat. Hæc senectam reuocat, iuuentam corrigit, vtramque conseruat. Hæc morbos diluit, ægrotationes delet, ægritudines curat. Hæc portenta innouat, soli imperat, Cęli ordinem vertit, sed non peruertit. Hæc flagella differt, vindictas transfert; iratique Dei atrocissimas sententias aufert. Quo nos igitur, fratres, oro dicite, quo nos miserrimos verteremus, si pęnitentiæ nobis remedia præriperentur? desperandum profectò esset, & cum vitijs solummodo paciscendum, cum Diabolo insuper sempiterna coniuratio facienda.

At verò nunc contrà, magis nobis lætandum est, quoniam ex hac pęnitentia parata, oblata, præbitaq; liberalissimè in nos miseros Deus suæ misericordiæ pelagus fundit, suæ lenitatis mansuetudinem affert, suæ teneritudinis dulcedinem præbet. Hæc honores restituit, carceres reserat, secretorum abdita pandit; hæc ora leonum obturat; hæc vincula soluit; hæc ignes irrorat; vt amictus humanos ardore refugiant, & carnes Sanctorum mandere recusent, vt dolores non inferant, vt oblectamenta præbeant, vt speciem quarti, quasi filij Dei, inter tormentorum instrumenta exhibeant, &, quod incredibile forsitan pęnitentiam minus experientibus videatur, illi ipsi quos pęnitet non rectè factorum, dum tristiùs mœrent, simul lætitia efferuntur. Daniel. 3 91: 92

O sublimitas pœnitentiæ, quæ neminem abijcis, sed omnes complecteris, neminem dedignaris, sed cunctos suscipis: Tu tartaro animas adimis, tu Diabolo præripis, tu peccatis exuis, tu ignotos celebras, tu viles dignitate sublimas, tu illa ipsa es, quæ filios Dei ex filijs Diaboli facis, quæ putentia redolentes gratos constituis, vt audiant *ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus*: quæ turpes pulchros reddis, quibus dicatur *pulchra es amica mea, & macula non est in te*. Quæ Angelos lætos facis. *Quoniam gaudium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente*: quæ denique Paradiso animas inferis; quemadmodum ait Saluator. *Pęniten-*

nitentiam agite, appropinquat enim regnum Cœlorum.

Tibi extranei fiunt hoſpites, tibi exteri ſunt conciues, tibi pauperes ſunt conuiuæ; omnes doces, omnes paſcis, omnes diligis æque atq; tuos. Tu mœrentes, hilares reddis, tu turbulentos, quietos conſtituis, tu infeſtos pacificas, tu debilia fortificas, tu delicata roboras, tu incompta componis. Tibi efferati miteſcunt, tibi indomiti manſueſcunt, tibi crudeles liqueſcunt, tu arida fœcundas, tu ſicca reuireſcere facis, tu exanimata viuificas. Non pompas diuitum aſpernaris, non dignitatē ſublimium deterreris, non fortium vires paues, non potentium arrogantiam aliquando contemnis; ſed omnes ad te trahis, omnes ſuperas, omnes in tuum Dominium vendicas.

Meminimus Dauid fornicaria labe pollutum ante te fleuiſſe: ſcimus Nabuchodonoſor potentiſſimum Regem, quamuis ſuperbia elatum, per te gloria eminenti refloruiſſe: Manaſſen ſanguinaria cæde fœdatum, poſtquam per pœnitentiam coanguſtatus eſt ſpiritus eius, valde pœnituiſſe, Dominum Deum ſuum intentè obſecrauiſſe, eumque ad hæc omnia à Domino iterum regni gubernacula ſuſcepiſſe; ſe ſe verò pleroſq; reliquorum Regum, potentium, atque Pontificum ad te conuertiſſe cognouimus. Nam per te Conſtantinum perſecutorem, fidei defenſorem poſſedimus, vindicantem ab aduerſarijs Chriſtianos, religionem noſtram plurimùm augentem. Theodoſium occiſorem ſub iugum tuum legimus colla miſiſſe, ac plectenti ſe Ambroſio Sanctiſſimo Chriſti Antiſtiti paruiſſe. Marcellinum Pontificem Max. tua onera comperimus tam libenter ſubijſſe, vt Pontificio ſe priuaret, vt ſepultura, ſententia ſua careret, vt ſe ſepelientes ſpirituali animaduerſione feriret. Recordamur denique te fortiſſimis fortiorem Samſonem perdomuiſſe.

Ne verò longior euadat oratio, ſingula quædam breui quidem ſuperioribus referamus. Hæc eſt igitur pœnitentia, quæ Petrum flentem ſuſcepit, hæc Mariam lacrymantem excepit, hæc adulteram mulierem tutata eſt, Publicanum diluit, Zacheo ſalutem præſtitit, filium prodigum in gratiam pij patris, atque in hæreditatem reduxit. Latronem è Cruce in Paradiſi amœniſſima, tutiſſimaq; euexit. Ipſumque Iudam proditorem nefarium Chriſtus, quod dictu mirum eſt, fuiſſet haud dubium iucundè complexus, niſi veram pœnitentiam reieciſſet, immò verò in eo plus Chriſtum, quam proditoria venditione offendit, quod pœnitentiam complecti contempſit, quia in altero ſaluti Corporis Chriſti, in altero vero Diuinitati eius iniuriatus eſt.

Et, vt vno verbo cũcta complectar, hæc eſt profectò pœnitentia, qua nulla res in vniuerſo genere creaturarum potitur, præter hominem ſolum dum hanc vitam etſi miſeram degit; nam neque Angelorum Sanctorum quiſpiam, aut perditorum Dæmonum, aut animarum, quæ iam hoc corpus mortale, & caducum non amplius agunt, pœnitentiam capeſcere queunt, quod alij ſemper culpa vacarunt, alii nunquam culpa carere poſſunt. Animarum autem corpore ſolutarum, quæ iucundum habuere in gratia Chriſti occaſum, pleræque vel tranquillæ aduiuunt in Cœlis, ſolutæ nexibus peccatorum,

vel

vel eis quietem vitæ æternæ exoptantibus firma ſpes eſt, qua ſe cum Chriſto aliquando victuras certiſſimè norunt, quamuis interim in locis pœnalibus culparum pœnas luentes, pro menſura peccatorum plus minuſue plectantur. Quæ verò animæ moleſtam in peccatis ſui corporis extinctionem perpeſſæ ſunt, quia cum in his artubus viuerent ea egerunt digna plagis, quorum eas quando emigrauerunt minus pœnituit. Hæ profectò in baratrum Diaboli ſine mora ſempiterno æuo ſunt deuolutæ. Soli igitur homini quoad vixerit pœnitentia ipſa ſingulari quodam Dei beneficio præbita eſt. Neque enim quiſquam tam deformiter deſipuerit, vt æſtimet aut Mundi machinam, quæ ſenſu caret, aut animantes, quæ ratione non præditæ ſunt, pœnitentiæ aliquando eſſe capaces. Quamobrem *abeant hæreticorum calumniæ*(7) quoniam non eſt cur apud nos contraria pœnitentiæ à quoquam dici ſinamus tam aperta veritate certiſſimos; non eſt cur de pœnitentia nos dubitare oporteat, tanta grauiſſimorum teſtium authoritate admonitos, non eſt cur ab ea arripienda nos torpore retardet, tam ardentibus perſuaſionibus concitatos, non eſt poſtremo cur ab aſſumpta pœnitentia, inertia, ignauiaque nos reuocent; tanta præcipuorum virorum ſanctitate firmatos.

Quæ cum ita ſe habeant, *Patres Cariſſimi* (8) reliquum eſt, vt vos horter, quo pœnitentiam ſemper in primis diligatis, eamque intimis præcordijs omninò recipiatis; vtque eandem opere oſtendatis: quæ omnia fient à vobis ſine reprehenſione ſi contritis primùm cordibus ieiunia celebretis, ſi diſciplinarum rigorem, cilicij aſperitatem, cineris vilitatem aſſumatis, ſi pectora veſtra tundatis; ſi lacrymarum imbribus vos vberiùs perfundatis, per ſingulas noctes cum Sanctiſſimo Propheta lectum conſcientiæ veſtræ lauantes. Neque hęc ſatis, oportet enim erga fortunas aliorum nos eſſe homines frugi, vt ne quid vel vi vel fraude rapiamus, & vt rapta reſtituamus. Erga proximos autem beneficos, vt noſtras indigentibus Eleemoſynas libenter, atque abundanter impartiamur; miſericordes, vt ſi quid nos lęſerint dimittamus; benignos, vt eos ſemper imprimis ardentiſſimè diligamus. Erga nos verò continentiſſimos, vt nulla luxuria fędi; moderatiſſimos, nulla re ſuperflui, nulla perturbationi animi turbulenti, ſed omnibus grati, nullis onerofi, omnibus bene morati reperiamur; prudentiſſimos, vt mortis meditationem, vt antiquioribus noſtris, hiſque maximis, longeque clariſſimis placuit, prę oculis ſemper feramus. Erga Deum poſtremò religione nos pręcipuos eſſe conuenit, pietate deuotos, fide claros, ſpe firmos, charitate ardentes; vt ſua beneficia recolamus, ſuos miniſtros reuereamur, ſuas Eccleſias frequentemus, ędificemus, tueamur, ſua verba attentius audiamus. Quo enim Dei cultus eſt auctior, eò deuotio maior, qua deuotione freti hoc pręſertim tempore deuotiſſimo Quadrageſimæ, ſcurrilia, ineptias, iocos, & quęcumque fręnis effuſioribus laxata, animos viriles effęminant, ſollicitiùs euitabimus.

Hęc eſt pęnitentia, quam qui ex mente perturbant, vel ſua, vel aliorum, hos æternis flammis arſuros, certiſſimum eſt. Qui verò illam fuerit alacer, ac libens complexus, eum

eum æternis gaudijs fruiturum, Christus confirmat, vbi ait, *Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam; qui verò mala in ignem æternum*, & alio loco, *ibunt hi in supplicium æternum*, sempiterna gloria cariturі. Iusti autem in vitam æternam, æternam beatitudinem semper victuri. His autem ex rebus illud proculdubio perfecerimus, quod hodie ex Sancto Iohele lectum audiuimus: *Conuertimini ad me in toto corde vestro*. Euangelium quoque compleuerimus vt omnia, quæ ibi scripta sunt, rectè gerentes, nullo hypocriseos prauitate, nulla auaritiæ tenacitate, nulla gulæ voracitate fœdabimur, sed lætitiæ oleo linitis capitibus, & aqua Christi lotis vultibus nostris, non hominibus, sed retributuro nobis abundantius Deo, Principi nostro, qui cuncta in abscondito intuetur, ieiunasse videbimur.

Ioan. 4. 25 *Matth. 25. 45.* *In lect. & Euangel. Missæ f. 4. cinerum.*

Hæc de laude, & exhortatione pœnitentiæ pro angustia temporis satis dixerimus: pro dignitate verò illius nihil satis. Neque id iniuria, magna enim, & præclara est pęnitentia, quam tanto nobis consilio Deus præbuit, quam Prophetis præuidentibus nunciauit, quam dênique Apostolica doctrina peruexit. Amen. 1432. (9)

N O T AE.

Nota I.

Quicumque enim, quod mirum est dicere, serui Dei hoc nostro tempore appellantur, id negotium publici muneris grammaticè dicendi ad populum suscipere prorsus horrescunt. Exordium huius orationis adeò ænigmaticum est, vt commentarium potius expositorium, quam breuem notam postulet: Multa enim complectitur, quæ alioquin difficulter capiuntur; seruos Dei Latinè ad populum dicendi genus horrere, id tamen adeò instanter, adeòque frequenter ab ipsis exposci, vt quibus negaretur, ij omnibus sanè indignè, & efferatè irascerentur, vt eorum passionem Albertus tetrum peccatum, & Seruorum Dei iniuriam appellet: quam alibi forsitan tueri, & harum rerum causas explicare promittit.

Mirum sane cogi eos, vt latinè dicerent ad populos, qui Latinam linguam non intelligebant, nisi multò minùs eo tempore, quam hodie. Non adeò mirum tamen cur id facere horrerent, & recusarent serui Dei, tùm ob hanc ipsam inutilitatem proponendi verbum Dei ea lingua, quam auditorum pars longè maxima non caperet, contra ipsum verbum Dei: *vbi non est auditus, noli effundere sermonem*: tùm quod non linguis Rhetorica dictione poliendis, sed conscientijs Euangelica doctrina expurgandis studium suum impendere statuerunt. Habet præterea Rhetorices professio annexum nescio quid fastus, pompæ, & ostentationis, quæ summæ humilitatis amatoribus non congruebat, habet floridus stylus, sine quo Latina dictio non placet, tantum oblectationis aurium incitamentum, vt mentem ipsam ab vtiliore rerum attentione quandoque suspendat, & non raro prorsus abstrahat. Serui Dei, de quibus Albertus agit, profundos scripturarum sensus, & robustas Prophetarum sagittas, simplicemque Euangelij stylum, non Ciceronis lenocinium, ad inculcandum virtutis amorem, & vitiorum odium eligebant, scientes veritatis pulchritudinem gentilium oratorum pigmentis non indigere; præsertim cùm rudi populo persuadenda res esset. Nec orator noster conquestus est, quod oratorius ornatus eruditis, & doctis auditoribus exhiberetur, sed

Ioanne : & occurrens obiectioni, quæ fieri poſſit ſubiungit: *dicet forte aliquis ſi inter natos mulierum maior eſt Ioannes, numquid etiam maior eſt Saluatore? Abſit, Ioannes enim natus mulieris, Chriſtus autem Virginis natus eſt*: eiſdem per omnia terminis loquitur S. Auguſtinus ſerm. 21. de Sanctis, & in indice apud eumdem S. Ambroſium de Ioanne Baptiſta legitur: *maior omnibus natis mulierum*: conſonat Chriſoſt. hom. 27. in cap. 11. Matthei. *Scriptura quidem non dicit Ioannem maiorem eſſe cæteris Sanctis, ſed cæteros Sanctos non eſſe maiores Ioanne, coæquauit cæteris, non præpoſuit. Sed cum tanta ſit iuſtitiæ altitudo, vt in illa nemo poſſit eſſe perfectus, niſi ſolus Deus, puto quod omnes Sancti quantum ad ſubtilitatem Diuini iudicij inuicem ſibi aut ſuperiores ſunt, aut inferiores. Ex quo intelligimus, quoniam qui maiorem ſe non habet, omnibus maior eſt, hoc denique ſequens ſermo demonſtrat, dicens, qui autem minor eſt in Regno Cælorum maior eſt in eo: quis autem eſt minor, & maior? Chriſtus videlicet, minor in corpore, maior in ſpiritu. Vide ergo quia omnibus Sanctis eſt maior cui ſolus Chriſtus eſt prior*. Ceterum textum illum Matth. 11. *inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta*, alij ſtrictius interpretantur, & forte conformius ad literam, vt ſignificet æqualitatem, non ſuperioritatem, vt Lyranus: alij vt ſignificetur eſſe maiorem Prophetam, quibus fauet S. Lucas c. 7. dicens *maior inter natos mulierum Propheta Ioanne Baptiſta non eſt*, vt Menochius, & Tirinus, qui addit; *agit tamen hic Chriſtus de ſolis hominibus veteris teſtamenti, & præcedentium ſæculorum quibus præfertur hic Ioannes, primò munere prophetandi, vt iam dixi: ſecundo donis, ac priuilegijs gratiæ, & ſpiritus Sancti*, vt S. Hilarius, & Ambroſius exponunt, 3. *vitæ ſanctitate, ac meritis*, vt S. Hieronymus, Auctor imperfecti Et Aug. Quidquid verò ſit de hac ſententiarum varietate, ſatis nobis ſit Alberti noſtri ſententiam, & locutionem Ambroſio, Auguſtino, Chryſoſtomo, & alijs probari.

Nota V.

Vt pœnitentiam ſemper in populis prædicandam afferret, Chriſtus edocuit, Chriſtus miſit, Chriſtus iuſſit. His paria dat Aug. tract. 5. in Ioan. *veracem*, inquit, *veritas miſit, & ideo verax erat, quia à veritate miſſus erat, ſi veritas Ioannem miſerat, Chriſtus eum miſerat, ſed quod Chriſtus cum patre facit, pater facit, & quod pater cum Chriſto facit, Chriſtus facit, nec ſeorſim pater aliquid facit ſine filio, nec ſeorſim aliquid filius ſine patre, inſeparabilis charitas, inſeparabilis vnitas, inſeparabilis maieſtas, inſeparabilis poteſtas, ſecundum hæc verba, quæ ipſe poſuit, ego & pater vnum ſumus, quis ergo miſit Ioannem? ſi dicamus pater, verum dicimus, ſi dicamus filius, verum dicimus, manifeſtius autem, vt dicamus pater & filius, quem miſit autem pater & filius, vnus Deus miſit, quia filius dixit, ego & pater vnum ſumus, quomodo ergo neſciebat eum, à quo miſſus eſt? dixit enim ego neſciebam eum*, & poſtea miſſionem Ioannis à filio identidem replicat, & hom. 43. inter 50. probat quæcumq; facit pater, Chriſtum facere, & ſerm. 63. de verbis Domini; *teſtimonio ſcripturæ doceamus non ſolum per ipſum facta, & creata omnia, ſicut ex Euangelio commemorauimus omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil: ſed per ipſum etiam regi, & diſponi, quæ facta ſunt. Agnoſcitis ergo Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam, agnoſcite dictum & de ſapientia, attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Non ergo dubitemus per ipſum regi omnia, per quem facta ſunt omnia, nihil itaque pater ſine filio, nihil filius ſine patre facit*, & ſerm. 44. inter 50. *ipſum Ioannem creauit Chriſtus, poſtquam creatus eſt Chriſtus, & creator, & creatus, creator ante matrem, creator matris, creatus in matre. Et quid dicam creator ante matrem, ante Abraham ego ſum ipſe dixit*, & infra, *omnia viſibilia, & inuiſibilia, cælum, & terra, & Virgo Maria, quia & Virgo Maria de terra, & Chriſtus factor terræ*, & paſſim patres opera Diuina ante Incarnationem Chriſto attribuunt, vt li-

berationem ex Aegypto, dationem Legis, & mannę in deserto, aquas de petra &c. Quod si hæc Christo tribuantur, quanto magis opera incarnationem subsecuta, qualis est missio & prædicatio Ioannis Baptistæ, cui & ipsa scriptura, quæ de eodem intelligitur, suffragari videtur Malach. 3. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam*. Verumtamen verba B. Alberti in rigore sermonis intelligenda sunt de Christo vt Deo, non de Christo vt homine, vnde dicitur Ioan. 1. *Fuit homo missus à Deo &c.*

Nota VI.

Hoc est vngi à Presbyteris oleo. Hoc in moralem sensum vsurpat, quæ non derogat literali, per quem hic locus Iacobi Apostoli, extremæ vnctionis Sacramentum significat, oleum enim in sensu morali, Dei gratia est, quæ per peccatum amissa, per pœnitentiam recuperatur. Hæc est, de qua legitur Psalm. 44. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, quæ sunt partes pœnitentiæ. Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, idest gratiæ, quæ per absolutionem confertur, præ consortibus tuis, idest iustis, & innocentibus; qui licet sint consortes gloriæ, maius tamen est gaudium in Cœlis super vno peccatore pœnitentiam agente, quam super 99. iustis, qui pœnitentia non indigent. Iusto enim iustitia remanet, pœnitenti autem, & amissa gratia restituitur, & ipsius pœnitentiæ merito, noua confertur, & sic vngitur oleo lætitiæ præ consortibus suis, à Presbyteris, beneficio scilicet absolutionis. Nec refert quod ille locus psalmi intelligatur de Christo, qui peccatum non fecit, sine quo pœnitentia non est, nam plurima, quæ in Sacra Scriptura dicuntur de Christo, intelliguntur etiam de membris eius, qui sunt non minus pœnitentes, quam innocentes. Albertus ergo morali hac applicatione non derogat communi sensui Ecclesiæ, quæ illum locum Iacobi ad literam accipit de Sacramento extremæ vnctionis.

Nota VII.

Abeant Hæreticorum calumniæ. Antiqua hæresis, ante Alberti nostri tempora, erat Nouatianorum, qui dicebant eos, qui semel lapsi sunt, nunquam postea consequi remissionem, quantumlibet eos pœniteat. Alias multas commentus est Lutherus, qui vt Alphonsus à Castro loquitur, ad hunc scopum suam doctrinam visus est dirigere, vt peccatores à pœnitentia diuerteret, & ad peccandum impelleret. Sed vtrumque hæresiarcham cum suis perniciosissimis erroribus fusè, fortiterque refutat idem Alphonsus lib. 12. aduersus hæreses verb. pœnitentia.

Nota VIII.

Quæ cum ita se habeant, Patres Carissimi. Huc vsque noster Orator totus in pœnitentia laudanda versatus est; hic verò se totum ad Religiosos tunc præsentes conuertit, eosque ad pœnitentiam diligendam, intimis cordibus recipiendam, & opere ostendendam hortatur. Quod vt rectè fiat, omnia verè pœnitentis officia breuiter ante oculos ponit.

Nota IX.

1432. Hæc æra in authographo meo subscripta est huic orationi, & in ipsa oratione mentio est primæ diei Quadragesimæ, tanquam qua dicta fuit, & in fine author vtitur epistola, & Euangelio, tanquam eo die lectis, quo dixit, quæ Feria IV. Cinerum publicè in Ecclesia ex Missali Romano legi solent. At Lucas Vvaddingus ad annum 1433. n. XI. in Comitijs Generalibus eodem anno Bononiæ celebratis, vltimo die Maij dictam narrat, in quem diem non poterat cadere Feria IV. Cinerum, quæ sex circiter septimanis præcedere debet lunam decimam quartam mensis Martij, nec ex ordinis vsu est, vt Comitia Generalia celebrentur in initio Quadragesimæ, sed ex S. Francisci instituto sub festum Pentecostes, de qua re vide notam nostram in epistolam Alberti vigesimam secundam, quam ad Nicolaum Nicolum Vrbino dedit, vbi cætera huic rei declarandæ opportuna reperies.

ORA-

ORATIO III.

Pro Electione Ministri Generalis.

ARGVMENTVM.

Exordium à transitione sumit ab omissa solemni festiuitate Pentecostes, quæ illustrem orationem requirit, ad necessarium argumentum electionis supremi capitis tantæ Religionis. Quam causam, quod morali potius, & laconico, quam culto & Rhetoricis circuitionibus vago sermone tractari conueniat, propterea huius, non alterius modi dictionem expectandam esse, atque auditores attentionem suam ad verborum sensum percipiendum, magis quam oblectandi studium, aut ornatum conuertant, magisque multò ad ea pro rei magnitudine rectè agenda, quæ perceperint. Totam exhortationem dirigit in eum finem, vt vir integer ad communem vtilitatem fratrum eligatur, cuius partes, & officia prosequitur per media, hoc est, pacem, veritatem, charitatem: quæ clarè explicat, & eleganter, fortiterque inculcat: & modum, ne hæc inuiti, & coacti, vel sinistra quapiam intentione, sed spontanea conscientia, & (quod præfixus finis fuit) ad ordinis decus, necessariam conseruationem, &, vbi opus esset, restaurationem, adque Dei gloriam, integerrimæ Christi Matris, Angelorum, Patris Francisci, aliorumque Sanctorum, quos laudum litania quadam inuocat: ipsiusque Matris Ecclesiæ, & Eugenij Pontificis lætitiam, & certam satisfactionem perficiant, & inuocato demùm ad hæc Spiritu Sancto absoluit.

QVamquam nos omnes, Clarissimi Patres, gestorum maximorum *Sacratissimam diem illam præuenientes* (1) quæ, vt vetusto more, & propter typici numeri Sacramentum, græca appellatione dicitur Pentecostes; orationem illustrem, si modo id efficere possem, in hoc vigiliarum sanctarum præuio tempore, & me quidem, pro officio, cui immeritus præsum, Fratribus exhibere, & vos pro deuotione celebritatis audire oportere non dubitem, quia tamen eligendi nobis Pastoris idonei, qui tantæ Religioni nostræ præsideat, hodierno die præcipua quidem, atque ea cunctis cura habenda est, sed alijs authoritate, alijs charitate, cunctis vtilitate. Ac ne propter angustiam temporis, in exordijs diutiùs morantibus necessaria tempora reliquis præripiantur agendis, atque ei maximo negotio, quod inter maxima nostra præclarum est: oro vos primùm, religiosissimi Patres, ac fratres in Domino amantissimi, vt à me cultum aliquem sermo-

sermonem non expectetis, qui sine longa dictione, à quoquam etiam eloquentissimo viro exhiberi vix potest, præsertim cum Rhetorici campum eloquij expetens eloquentia, sine multis verbis non exhibeat elegantiam.

Ac tum deinde vos omnes pariter, & instanter per crucifixam mundi salutem, & obsecro, & obtestor, vt tantæ gerendæ causæ, quæ nunc versatur præ manibus, toto, & sano sensu toti, & sani studeatis incumbere; studio quidem imprimis magna cum attentione audiendi, quæ per nos Dominus veraciter persuaserit, actùm demùm omni diligentia, ea, quæ sunt recta, gerendi: splendeat enim licet sermo doctrinæ, nisi vitæ sanctimonia componatur, citius sordet, languet, defloresit, emoritur: nam & dicentis, & longè veriùs audientis conatus omnis inanis est, vbi fructus agendi ab vtroque non carpitur. Opus enim dicentis, & persuasionis est ornamentum, & persuasi exemplum. Actio verò audientis, & lætitiæ persuadentis, & fructus audientis merito æstimanda est. Ego verò, ne longum faciam, implorato Spiritu Sancto, & per illius clementiam exorata gratia ipsius (de quibus duabus partibus, si nobis vacauisset, fuisset à nobis studiosius differendum) me totum ad exhortanda corda, atque animos vestros breuiter quidem, quantum cum Domino potero, sed iuxtra Patrum veteres sanctiones, diligentissimè conferam.

Omnis autem exhortatio, ne vos Patres multis immorer, tribus hac in re destributionibus, vel maximè constat; vt primò vir aliquis probus, vt pace, deinde charitate, veritate media; vt denique non inuito à nobis animo, pro nostræ religionis saluberrimo capite eligatur: quorum primum in eo, quem præficiemus, postremum in nobis ipsis, medium verò in adiumentis medijs reperire fas est. Propitio igitur Spiritu Sancto, qui in agendis omnibus, veluti summus auriga noster nobis præficiendus: ne quid aut temerè, aut insipienter agamus, & comite gratia illius sine qua semper per deuium iter errabundi, ac cæci vagantur: hoc vos Patres imprimis exhortor, & moneo, vt quemadmodum regula illa nostra Euangelica, atque sublimis edocet, & proclamat ad seruitium, & communem vtilitatem fratrum, virum nobis in custodem, ac patrem communem totius nostræ Religionis præficiamus, ea sanctimonia præditum, quæ tantum ministerium deceat: ea sapientia clarum, quæ tantę classis gubernaculis moderetur: ea postremò discretione, modestia, moderatione, iustitiaque pollentem, vt & contumaces per constantiam arceat, & fragiles misericordiæ sinu confouendos exipiat, & probos honorandis ministerijs pro virtute pręficiat, illustret officijs, & illorum in rebus, pręsertim grauibus, sapienter statuendis, fœliciterque gerendis vtatur consilijs salutaribus.

De cuius eligendi nobis integri capitis, ac paulò post de electi viri virtutibus complura non dico: satis enim superque sunt ea, quę diximus si ab his ipsis virtutibus is, qui alios gubernabit nunquam desciuerit, si vt est virtutis fœcunda natura, qua fit, vt virtus altera ex altera pendeat, ita quoque à paucis optima quęque manabunt. Sanctimonia quidem fateor

teor opus eſt in regimine, quę & merita in maioribus, etiam pro communi vtilitate efficiat, & iram zelantis Domini à transgrediente fratrum turba cohibeat; ſanctimoniam verò Fides, Spes, Charitas omni tempore pepererunt, vt B. Auguſtinus in libro Enchiridion apertiſſimè profitetur. Quæ omnia, quo pacto illi deerunt, vt reliqua perfectionis inſignia aſſequatur, quem præter vitæ integritatem vſus quoque gerendarum rerum edoceat, ac eruditorum Sanctorum, veterumque, in quibus vera ſapientia vigeat, ſobriæ conſultationes, & ſana nimis conſilia dirigant. Et præter propriæ cuiuſdam regulæ normam, & continentiam, quod ad ſe attinet, cęteris ita præſideat, vt iuxta Beatum Petrum *forma factus gregis ex animo* omnibus conſulat, omnibus pro meritis, quæ ſunt propria cuique, diſpertiat. Non infletur honore, non inſoleſcat dignitate, non ardeat cupiditate, ne direptor, & prædo, magis quam paſtor, meritò poſſit haberi: ac ne dominatione tyrannica, quod aſſerente Domino, Principum, qui ſunt gentium, proprium eſt; durè in ſubditos dominetur, & imperet.

Nam præclarè nimis à Beato Dominico, quem deuotionis cauſa nomino, frater enim in Chriſto noſtri Patris Beati Franciſci, in Chriſto patruus itidem nobis eſt. Hic, durum, aiebat, imperium contemptum prouocat, & ſciſſionem inducit: cuius rei teſtis eſt ſtultitia Roboam, quem acriter imperantem populis adeò repulit, vt ne nunc quidem cicatrix illa obducta ſit. Tunc enim decem diuiſæ tribus, atque à domo Dauid prorſus reſciſſæ, nuſquam in regiam obedientiam domus Dauid vllo tempore rediјſſe leguntur. Igitur, vt de virtutibus ſtatuendi nobis noui Paſtoris, ac patris iam ſileam, quæ prima partitio noſtra erat: nunc de adiumentis medijs, quæ ſecundo loco dicenda poſuimus, & quibus nos ipſi fortiſſimè fulti, virum nobis, ſi detur, probum inuentum iuxta cor Domini rectè præficiamus, aliquid breuiter explicemus.

Et quidem, cum iuxta Apoſtolum Paulum arma militiæ noſtræ, non carnalia, ſed ſpiritualia ſint, ac Deo potentia, adiumenta ſanè omnia ad charitatem, & pacem referenda putamus, quę duo inter fructus Spiritus enumerat idem Apoſtolus. *Fructus autem*, inquiens ad Galatas, *Spiritus ſunt Charitas, gaudium, pax; patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas*. Quæ quidem omnia ex ordine diſſerere, quoniam & longum & difficile eſt, ſola charitas, pace comite, nobis ſufficient. Nam quid vnquam deerit vbi vel ſola charitas erit? iucunda eſt enim, pacifica, manſueta, ac modeſta charitas, quandoquidem nullo conſcientiæ agone triſtatur, nulloque irritamento fracta malorum, ad intolerabilem nequitiam defluit. Patiens in aduerſis perpetiendis, benigna in bonis, etiam hoſtibus exhibendis: fidelis, cum nulla perfidia violatur, continens ac caſta, cum nulla obſcęnæ fęditatis labe polluitur. Bona, & longanimis cum in his omnibus vſque ad vitæ terminos, & in ſanctis hominibus perſeuerat, & cum electis fœminis ſemper graditur.

Cum itaque charitati bona omnia ſuppetant, præcipua tamen quadam cognatione ſimul affectæ pax, & charitas,

ritas, indiuidua societate pariter comitantur. Charitas quoque, cum & ipsa sit amor, vt & Spiritus Sanctus amor est, sed alter temporalis, alter æternus, amicitiam præcipuam habet comitem. Pax verò concordiæ iuncta est. Verùm & paritèr omnes charitas, pax, amicitia, atque concordia procul dubio pariunt vnitatem. Sed ipsæ illæ virtutes quales erunt: si admissa fraude, dolo, simulatione, ac mendacio falsæ, fallentes, simulatæq; erunt? Certe inanes futuræ sunt. Ergò & veritas eis adijcenda est, ne nos fictio vlla vanæ ostentationis, summa cum iactura decipiat; Ad has igitur sex pro duabus conflatas virtutes, si nos totos, tanquam ad sapientissimas quasdam dominas consulendas sinceriter conferamus, vt quisque in portum tutissimum, ita in illarum nos domicilium sine vlla dubitatione recipiemus. Erunt nobis reuera cuncta felicia, facilia, prospera, vt nè infructuosa quidem sit exhortatio nostra, nullus labor persuasionis inanis.

Nec verendum est quo minus putemus illas nobis omni curà colendas, omnique studio semper adhibendas rebus cunctis gerendis. Comperta est enim illarum omnium, & dignitas, & vtilitas, quibus quidem summis virtutibus fiet, vt abiecto malo tempore, qui frequenter comite negligentia remissiùs quippiam nos agere compellit, maximo quidem, sed sobrio incitamento semper omnia nostra, præsertim hodie opus illud nostrum, quod ingentis est operis. Designandus est enim nobis hoc vtinam faustissimo die pater communis, pastor ouium Euangelicarum. Quærendus Dux exercitus Christi, à Sancto Spiritu exorandus. Hunc quales erimus, talem eligendum à nobis, omnis ratio persuadet.

Ne igitur in malum aliquem hominem incidamus, quod est miseriæ; nec sponte nostra corruptum quemq; malimus, quod est perditæ malitiæ, damnatæ nequitiæ, ac postremæ maleuolentiæ: ac nè quando his vitijs subiectis nobis dicatur: *Dabo eis Regem in furore meo*: Adsit nobis pulcherrima charitas, quam persuadet Religio: Adsit pax, quam & natura ipsa proclamat; Adsit concordia, quam Christianum nomen sublimiter edocet: Adsit veritas, quæ suis viribus nixa, omni tempore superat, vincit, triumphat: Adsit denique vnitas, quam parit Ecclesia, quam prębet gratia, quam tribuit Christi Domini, ac Dei nostri summa beneuolentia: Verùm ex his quæ amicitia Christiana conficitur, quis dixerit? ea verò omnia adeò præclara sunt adiumenta, vt audenter dixerim, nihil, quamuis clarissimorum operum spe vlla permagna nos erigit, si hæc ipsa non erigent. Non enim, vt ait quidam è Patribus, quisquam rectè fertur in spem, cui malæ conscientiæ scrupulus inest. Peior autem conscientia nulla profectò est, quam quæ pacem abijcit, charitatem spernit, vnitatem scindit, concordiam persequitur, amicitiam spernit, veritatem fictione corrumpit, & contra Apostolum Paulum *in mendacio detinet*; præsertim cùm ad hæc tam præstanter egregia tantis incitamentis ab omni prorsùs torpore, non dico mortis, sed vel negligentiæ excitentur.

Etenim quid aliud institutio nostra proclamat? quæ charitatis est, non naturæ, nisi, vt ea nos concordia diligamus, quæ matris ad filios amo-

amorem præcellat. *Nam ſi mater, inquit B. Franciſcus, diligit, & nutrit filium ſuum carnalem, quanto diligentius debet quis diligere, & nutrire fratrem ſuum ſpiritualem.* Pace ergo vnanimi nos inuicem complectamur. Verum quoque, ac Diuinum, ideſt, Chriſtianum dogma; nulla ſanè re cæteris religioſis ritibus præſtat, qui vnquam fuerunt, quiq; futuri ſunt, quàm charitate, quàm vnitate, quàm amicitia, pace, concordia, veritate: Eo enim vel maximè eſt, vt amoris legem, Chriſti legem vocemus, quod charitatem præcipiat, pacem, & amicitiam colat, concordiam feruet, ſeruandæ vnitati omni tempore ſtudeat, veritate ſemper præcellat.

Hæ ſunt deliciæ, quibus Mater Eccleſia, &, vt lacte ſuos paruulos alit, & vt ſolido cibo fortiores filios nutrit. Hic eſt panis noſter, charitatem dico, dico pacem, dico amicitiam, vnitatem, concordiam, veritatem; quem panem qui faſtidit, & ſuper quo quiſquis nauſeat, eum deſperata ſalute mors vaſtiſſimi deſerti ſequetur, conquiſitio terræ promiſſionis merita conſumptione fruſtrabitur. Quid quod ne barbaros quidem, etſi Chrſtianæ charitatis, ac veritatis ignari erant, vnitatis tamen, pacis, amicitiæ, atque concordiæ, virtus hæc permaxima latuit? Quod ne longum faciam, vnico & præclaro exemplo firmabo.

Scipio ille Africanus (2) vt veteres hiſtoriæ ferunt, cum deleta Numantia, cæteras Hiſpaniæ partes, pace componeret, Thyreſium quendam Celticum Principem conſuluit, qua ope res Numantina, aut prius inuicta duraſſet? aut poſt fuiſſet euerſa? Thyreſius autem audacter reſpondit, concordia inuicta, diſcordia exitio fuit. Quod Romani tanquam ſibi, ac de ſe dictum, exempli loco acceperunt; quippe quibus iam de ſeditionibus diſcordantis totius Vrbis nunciabatur. Græco per ambitionem irato nobilitati, quod inter Authores Numantini fœderis notaretur. Numantia autem citerioris Hiſpaniæ, haud procul à Vacceis, & Cantabris, in capite Galliciæ ſita, vltima Celtiberorum fuit. Quod igitur noſtrum inſtitutum nos edocet, quod Chriſtianum dogma proclamat, quod mater Eccleſia proponit, quod Barbari pro gloria coluerunt, nos non colemus? pacem, dico, concordiam, amicitiam, vnitatem, & quæ noſtrarum tantùm partium ſunt, charitatem, & veritatem, quæ nomina idcirco veſtris auribus frequenter inculco, & replico, vt per aurium inſtrumenta infixa intra noſtra præcordia, nulla valeant obliuione deleri.

Diximus ſatis de adiumentis, quæ nos fauore mirabili, quem debeamus nobis præficere, ſine vlla ſimulatione iuuabunt. Poſtremò nunc loco exhortandi potius paucis mihi eſtis, ò probi Patres, ò progenies Franciſcanorum, ò proles Minorum, qui de Euangelico faſtigio nati fuiſtis; quos vita Apoſtolorum illuſtrat; quos tituli illi præclari, regiæ Chriſti paſſionis, in patre tantæ exiſtimationis exornant; quos decorat cœtus Sanctorum; quos illuminat ſplendor doctorum; quos claros reddit elegantia, atque conſtantia prædicatorum; quos fortes facit frequentia humilium; quos redimit nobilitas aduentantium: ſed de morientium fortitudine, de omnium hunc cœtum intrantium multitudine, quid loquendum eſt?

nulla enim Religio, nullus ordo nos vincit, non dico eis omnibus, quæ prædiximus, sed ne dignitate quidem honoratorum, vsque ad summos apices Apostolatus, non diffusione illa longè omnium saluberrima, qua soli toto etiam barbarico orbe, Christi sonum pertulimus; non deuotione maiorum, qua ad nos etiam peccatores, & honore Religionis, & amore tanti parentis, quem admirantur, Christo præ cunctis simillimum mira dilectione afficiuntur.

Compleo quod iam cœpi, si mirandam illam erga nos Diuinæ prouidentiæ curam vobis ante oculos proposuero. Quibus cum volatilium more nullus de messium fœcunditate prouentus sit, omnia tamen, etsi non ad luxum, quod præcipuè nolle deberemus, Religiosam tamen parcitatem, quotidie suppetunt, ac quod cunctis maius existimo, si qua interdum desint, aut quid desierit iucunda sanctæ paupertatis fragrantia, si simus veri parentum filij, de inedia plurimum gaudeamus. Erigite itaque dilectissimi animos, & pariter imploremus merita vetustissima Patrum, exuscitemus gratiam maiorum nostrorum, asciscamus nobiscum fratres nostros, accersamus Religionis filios, toto orbe dispersos, cuncti in vnum coacti aggerem, vno simul agmine ad deuotionem rei tantæ gerendæ, nobis inuicem nostros animos concitemus: Et quæ Deo, quæque primoribus nostris, nostram necessitatem ante oculos ponant, tametsi qui beati sunt, de visione Sanctæ Trinitatis, nostra omnia nouerint, solita sancti amoris diligentia significemus.

Pio quoque gemitu, sub Patrum præcordia subornantes, eos Christianę compassionis, clementi susurrio in has voces lamentabiles erumpentes, ad nostri miserationem, pro communi, proque priuata vtilitate flectamus. Itane, inquientes, ò integri Patres, ò pij parentes, nec minus clementes alumni, ita ne vlla nos ratione, etsi male meritos abhorrebitis? vllo nos pacto aspernabimini? vlla seueritate nos destitutos vestris auxilijs relinquetis; quibus paterna, ac materna viscera Christiana, veracissima clementia, sunt dulcia, pia, suauia. An non aderitis nobis hac hora orbatis? non solum vobis, qui fuistis primarij morum, & vitæ huius authores, obseruatores, exhibitores; verum etiam omni nunc merito successore solis, priuatis, destitutis, & viduis.

Veni, pariter conclamemus, optime Pater Francisce, Euaugelici expletor eloquij. Veni ò vestigium sequendæ viæ, ac vitæ, quam perfecti quique amplexi sunt, quam Apostoli incesserunt, quam mater Domini seruauit, & coluit, quam postremò Christus instituit, sacrauit, & fecit. Veni ò imago crucifixæ salutis, ò signaculum victoriæ, pacis, & similitudinis Christi, ò nostra spes veniæ, forma iustitiæ, ac norma perfectionis, virtutis, & charismatum domicilium: sed & tu Pater Antoni, tuis nunc confratribus subueni: Tu Euangelici sator seminis, adsta tu exemplum constantiæ, nobis consule, tu veritatis tuba nos edoce, Tu miraculorum fulgor, declara quem eligas, & maiore miraculo, huic Capitulo nostro præsideas, illud regas, illud efficias, atque compleas, qui nusquam, qui nunquam reliquisse compertus es, quisquis te iustam vllam postulationem efflagitauit. Te Fratres

tres colunt, te Padua ſeruat, te Sancti diligunt, te peccatores implorant, te denique omninò omnis orbis miratur. Ne nos, ò Pater, te oramus, magnopere vlla ex parte hac hora deſeras, tuis ſacris oſſibus aſſiſtentes, ſalutemque gregis, iam non puſilli, ſed maximi, ac hæreditatis Dominicæ poſtulantes, læti abs te abſcedamus, benigniſſime Pater Antoni, qui huc fatigati maximis laboribus venimus.

Erigite inquam, iterum dico, dilectiſſimi, animos veſtros, & cauendum nobis, ſumma cura putate, ne in gloriam noſtram maculam vllam ponentes infamiæ, notam religioni noſtræ, vel exiguam inurere comprobemur, quin potius demus operam, vt ordinem tantæ gloriæ, amplificatione quadam clariſſima, ab excidio luctuoſæ cladis inſtaurantes (quod ab optimis Patribus, veriſque filijs ſine gemitu dici non poteſt) cum inuidia, noſtri laudatiſſimi nominis etiam hoſtibus, gloriam religionis auxiſſe credamur. Quæ omnia deſperata ſalute fieri à nobis nequibunt, niſi diligentiam adhibendi nobis ſani, atque integri capitis, ſano, atque integro ſenſu, miroque ardore reſtaurandæ quidem, atque reædificandæ, ſi opus eſt, euerſæ funditus noſtræ Religionis arripuerimus, non odio immani, non cupiditate regnandi, non amore vllo corrupto, non pertinacia reſiſtendi, non maleuolentia deijciendi, non peruerſitate iudicij, ab hoc ſancto propoſito nos abripiat, aut alterutra, ſed nequiſſima perſuaſio, aut culpanda fraus, aut noſtra vlla carnalitas.

Virum Sanctum, quem orantibus nobis Spiritus Sanctus præbuerit, eligamus; pacificum qui vnanimes nos gubernet; clementem, qui errata fragilitatis remittat, & poſſit compati infirmitatibus noſtris, prudentemque, qui gerenda conſilio dirigat; iuſtum denique, qui obſtinatos zelo tuendæ, ac ſeruandæ Religionis percutiat. Hæc ſi rectè fecerimus, Patres optimi, tanquam refloreſcat noſtra religio, ædificabitur ſæculum, lætabitur Eccleſia, congaudebunt Angeli, congratulabitur Chriſtus, collætabitur Deus, Trinitas. Illa quoque integerrima Mater Domini (vt de B. Franciſco nihil dicam) in cuius pio gremio noſtra religio, & aluit, & creuit, iucundo præſidio nobis aderit, vt Euangelium filij, quod ante profeſſi ſumus, tanta fautrice adiuti, ſine macula grauioris calumniæ, obſeruemus. De Pontifice Maximo, ac Papa omnium Chriſtianorum, Eugenio Beatiſſimo, nihil dico, qui ob id, in fine orationis noſtræ, à me conſultò ſeruatus eſt, vt certo nouerimus, eam nos, vel lætitiam, vel dolorem illaturos ſancto pectori eius qualem, vel bonam, vel ſecus prouiſionem, noſtræ immò ſuæ religioni fecerimus.

Moralem magis, quam aut acutam, aut exultam, aut eruditam orationem, optimi Patres, ad vos habuimus; tum quia ita res poſtulat; indagatio enim rerum ſublimium, etſi excellens eſt, minus tamen habet vtilitatis ad vitam, tùm verò ac maximè quia Chriſtianos loqui ad oſtentationem ſcientiæ, ac ventoſam iactationem, non decet. Adſit nobis omnibus Spiritus Sanctus, quo per imperium potentiæ prohibente, ab agendis perperam reuocemur: quo per clementiam miſericordiæ, adiuuante ad gerenda recta, quæ deceant, conuertantur, & volentes, &, vt ſapienter orat Eccleſia, etiam rebellantes noſtræ voluntates. Amen 1443.

N O T AE.

Nota I.

Sacratissimam diem illam præuenientes. Ex his, & quæ sequuntur, manifestum est, hanc orationem habitam fuisse, in Vigilia Pentecostes, quo autem anno, quoque die, mense, & loco, seqnens nota, ex margine nostri codicis descripta, & ordinis historia docent. *Sermo habitus Paduæ in Capitulo generali* 1443. 8. vel vt codex Capistranus 9. Maij, quibus addenda est, Sancti Antonij tanquam præsentis inuocatio: conuenerant autem tum illuc, vt scribit Vvaddingus, ex vtraq; ordinis, hoc est, vltra citraque montes, familia, & vtroque sodalitio, Conuentualium scilicet, & Obseruantum, ad ea comitia fratres bis mille. Quibus, quod sæpe diximus, præfuit Albertus noster, totius Ordinis Franciscani Vicarius Generalis, & Comitiorum Prouisor, & Præses ab Eugenio Pontifice constirutus, qui proptetea hanc orationem instituit, *pro officio*, inquit, *cui immeritus præsum*.

Nota II.

Scipio ille Africanus. Hanc historiam clarius refert Beyerlinck. tom. 2. theat. vitæ hum. verbo concordia, fol. 351. col. 1. & 2. litt. D. E. cuius verba ad lectoris commoditatem hic describenda censui: sunt ergo hæc. *Scipio Africanus quum Numantinos sæpe victores iamfregisset, obsessosque tandem expugnasset Tyresium Principem celticum rogauit: qua de causa Numantia aut prius inuicta, aut post euersa fuisset. Respondit Tyresius concordia victoriam, discordia exitium præbuit. Brus. lib. 2. cap. 4.*

BEA-

BEATI ALBERTI SARTHIANENSIS ORD. MINOR. OBSERV. EPISTOLAE.

EPISTOLA I.

FRATRI BONAVENTVRÆ VENETO (1)

ARGVMENTVM.

Iulianum adolescentem sibi carum, cui pro lubrica ætate præstanti præceptore opus erat, Venetijs Paduam ad Bonauenturæ contubernium transiisse gratulatur, mutuamque suam, & huius beneuolentiam, suamque de eo æstimationem explicat, & Iulianum eius humanitati, & ad virtutem auxilio, & consilio obnixe commendat, se pro illo vadem obstringens.

NVper ex Iuliano nostro literas accepi, *Idibus Octobris Paduæ datas*, (3) quibus se constituisse dicebat, consilio tuo, & quidem optimo, ac suasione, rogatuq; alterius, carissimi fratris Andreæ Florentini, Venetijs prorsus decedere, idque tandem effecisse, atque in præsentia, & tecum, & cum cæteris confratribus, qui mihi semper maximæ æstimationi fuerunt Patauij commorari. Quæ res ita mihi iucundissima fuit, ita sanè lætitia quadam incredibili me affecit, vt quantum ex ea voluptatis acceperim profectò nec oratione complecti, nec verbis consequi, nec quauis dicendi copia apud te possim differere. Tanti equidem te facio, mi suauissime Bonauentura, tamque vehemens in te est amor meus, ac tanta tui existimatio, vt ad amorem meum nihil possit accedere. Quamobrem nihil mihi iucundius, nihil gratius contingere potest, quàm si inseparabili quadam coniunctione ij, quos ego amo, & tibi deuinciantur, & hæreant, & cohabitent, præsertim verò nunc cum Iulianum meum apud te esse certò scio: cui quid commodiùs, quam amicitia tua? mihi verò quid, quod maiore me lætitia, ac gaudio efferat, vnquam fore possit, procul dubio non inuenio, maximè hac iniqua ætate nostra, cum bonorum mira paucitas est, adeò vt rarum experi-

periti existimem; cui cum altero honestis in rebus sit vera cum beneuolentia, & charitate consensio. Itaq; si quid pro mutuo nostro amore, vel gratia, vel authoritate, apud te possum, Iulianum meum, imo nostrum, nunc summo tibi conatu, cunctisque viribus commendasse velim. Cui, quia per ætatem prona via est, vel præceptore præstanti, quo in præsentia caret, vel optimo quodam socio, quem te vnum esse non dubito, opus esse cognosco. Quare dabis operam quod de te spero, si me amas, nè in aliquo illi desis, diligentissimè conficias, si quid adiumenti ad vtilia studia, si quid humanitatis ad iucundam conuersationem, si quid consilij ad honestam societatem ei contuleris, id totum in me factum existimabo. Tibi verò gratias, & si vires meas perexiguas esse nosti, vtcumque tamen, vel habebo, vel dicam. Amplè siquidem, quamquam non rebus ipsis, quibus me beneficijs tuis imparem sentio, voluntate tamen præcipua tibi pro illo satisfactum me vadem spondeo, etiamsi amplissima quædam in eum feceris. Vale *Ex Verona* (3) 1422.

NOTAE.

Nota I.

Bonauenturæ Veneto. Hunc Ordinis Religiosum fuisse, tùm ex adiuncto vocabulo fratris, tùm illis Epistolæ verbis: *Et tecum, & cum cæteris confratribus*, tum ex altera ad eum Epistolâ, hoc anno data, satis constat. Sed qualis fuerit non reperio, præter ea quæ Albertus de ipso in vtraque Epistola scribit. Nam, quem huius nominis fuisse regularis obseruantiæ sodalem, & Catharinæ Cornariæ Cypri Reginæ, dum viueret, confessarium apud Vvaddingum reperio, & anno 1538. cum incolis eiusdem instituti, & Cœnobio Castri Franchi, ad Capucinos transijsse, Alberti Synichronus esse non poterat. sed alius ætate posterior, nisi centum, & quinquaginta amplius vitæ annos illi concedamus: sed de Iuliano nihil, nisi ille sit, quem in alijs literis inferius, inter nobiles Venetos Guarini discipulos Andream Iulianum commemorat.

Nota II.

Idibus Octobris Paduæ datas. Præsentem hanc Epistolam anno 1422. ab authore scriptam ex eius fine constat, idque Veronæ, quo anno, vt postea videbimus, Mense Septembri, prius Veronam ad Guarinum se contulit Albertus, eum Græcas literas docentem auditurus: Vnde fit, vt has quibus ad alias Paduæ Idibus Octobris datas respondet, vel versus finem Octobris, vel initio Nouembris exarasset. Immò & reliquas omnes, quas hoc anno Veronæ scripsit, non ante Septembrem dedisset.

Nota III.

Ex Verona. Si phrasis ista ab Alberto vbique seruata, vitium latinitatis habere videatur, at non solius Alberti, sed seculi illius phrasis fuit, qua etiam vtuntur, qui eo æuo eruditione conspicui habiti sunt, Aeneas Syluius, Antonius Campanus, Poggius Florentinus, Antonius Panormitanus, Ambrosius Camaldulensis, Io: Franciscus Mirandulanus, &, qui ad eum scribebant, Antonius Fauentinus, Philippus Beroaldus, alijque passim. Et fortassis non tam vehemente crisi digni sunt, dum præpositionem, quam nos hodie subintelligimus, illi in Ablatiuis exprimerent, quod autem Ablatiuis efferrent, etiam propria locorum nomina, vbi nos Genitiuis vtimur, non latinitatis vitium,

sed

ſed ſenſus diuerſitas eſt, Genitiuus enim quietem, Ablatiuus motum à loco ſignificat, vnde non video cur nobis etiam hodie, non liceat ſubſcribere Romæ vel Româ, per primum ſignificantibus, quod noſtræ in Vrbe ſcriptæ fuerint, per ſecundum, quod eas Româ emiſerimus: nulla etiam eſt, vel vnquam fuit lingua, cuius & phraſes, & ipſæ dictiones plurimæ non mutentur cum tempore. Quamquam igitur aliquæ poſteris antiquatæ ſint, non proinde priſcis illegitimæ cenſendæ ſunt.

Laudamus veteres ſed noſtris vtimur annis *Ouid. in Faſtis lib. 1.*

Mos tamen eſt æquè dignus vterque coli.

EPISTOLA II.

FRANCISCO BARBARO. (1)

ARGVMENTVM.

Albertus Franciſcum laudat, & replicatis argumentis, ad literarum commercium ſecum ſeruandum hortatur, & quodam vtriuſque voluptatis commodo, & honeſtatis iure expoſtulat, non exiguo Lectoris in hoc genere documento.

NOn ſatis apud te, *Barbare humaniſſime* (2) *indignitatem, qua magna perturbor* (3) explicare valeo. Inſperanti enim, & quod eſt longè importabilius, atq; inuito mihi ſubrepit, id genus mœſtitiæ, qua me in ipſam perturbationem exiſtimationis abs te in me, quod cum venia dixerim, non rectè factorum incidiſſe, grauiter fero.

Ego enim cum ab ineunte amicitiæ cognitione, quæ inter te, ac *doctiſſimum Guarinum Veronenſem* (4) ſumma perdiu contracta eſt, magnificum illud, & ampliſſimum munus nactus eſſem, vt medius, quem pro veſtra humanitate benemeritum, de alterutro iudicaſſetis, recipi poſſem, ita vtriuſque veſtrum ſtudio exarſi, tui verò, quo cum frequentiùs eſſem conuerſatus, adeò ampliore dilectione incenſus ſum, vt mihi certiſſima quadam veritate perſuaderem, ſpeque adducerer, neutrum veſtrum, eas ad res, quæ ad beneuolentiam comparandam pertinerent, & in me conſolando, & ad amicitiam augendam fouendo, atq; alendo, vllo vnquam tempore, quouis in negotio defuturum.

Quam ſpem exiſtimationum mearum, verè loquor, cum eloquentiſſimus Guarinus noſter, mira erga me diligentia, ac ſtudioſiſſima opera ſanè indies augeat, atque confirmet, tu, pace tua dixerim, adhuc ore reprimens, ac prope conuellens, fefelliſti: Nam, & cum per me coram egiſſem, vt oratione tua graui, & te viro eloquentiſſimo digna, me græculum futurum cohortareris, atque loquacem, ſi ita iudicares, reprimeres, & quæ ſoleres in dicendo obſeruare, tua pro humanitate doceres, nunquam penitùs impetrari potuit. Id ego aliquot poſt menſibus,

ſibus, *cum imperitiſſima Epiſtola mea*, (4) tum tumultuariè ac maxima feſtinatione, quæ natura improuida ſemper, & cęca eſt, ad te talem virum data poſtulauiſſem, tu, & magnopere obſecranti, & plurimum oranti, ne verbo quidem obſequi voluiſti. Cumque idem, *per fratrem mei Ordinis*, (6) virum ſanè frugi, ac modeſtiſſimum, mihique iuſtis de cauſis amiciſſimum idem tentauerim, num ſi ex te impetrari poſſet, vt per exiguas literas tuas, vel tribus verſiculis exaratas, & quas ſæpè longas pollicitus fueras, ad me datas eſſe, & ſi non redditas, lætari, gloriariq; mihi liceret, nunquam aliquid præter ſolitas pollicitationes illum elicere potuiſſe, mihi ex eo renunciatum eſt. Hoc ego, mi Barbare ſuauiſſime, quamquam ægrè tuli, niſi occupationibus tuis tribuerem, quibus maximis te nuper deſignatum Prætorem, & teneri, & ſummè occupari aiunt, ſuperbia elatum inhumanè quidem te effeciſſe cauſarer, atque exiſtimarem, ſiue vt mitius, commodius, & æquius dicam, ruditate literarum mearum, quas ad te ineptas, atque incomptas dedi, perturbatum eſſe, quod exangues, exiles, & tenues, ieiune & inſuauiter fluerent, tandemque ſtomachatum, grato illo in me animo tuo, & ſolita beneuolentia, refugiſſe. Quod ſi id cauſæ fuiſſe fatebere, tùm maximè te ſcribere debuiſſe, nullus qui rectè ſapiat, dubitabit. Tuarum enim partium erat, opem orationis tuæ flagitanti afferre, mihi pręſertim, qui ita debere fieri orauiſſem, & quem cum pro amicitia, qua tibi coniunctiſſimum eſſe me arbitrabar, tum etiam pro religione, loquor equidem purè, & Chriſtiane, quæ ſentio, qui nedum amicè monentibus, verùm & ijs, qui inimiciſſimè me laceſſerent, gratias habiturum profeſſus ſum; non modo æquiſſimè laturum, verùm etiam gratiſſimè ſuauiſſimas reprehenſiones tuas me optimam in partem accepturum fuiſſe, ambigere haud quaquam debueras. Ac ne multa conſecter, vel ſola vtilitate mea, hoc abs te faciendum fuit. Nihil enim mihi cum iucundius, tùm maiore emolumento fructuoſius vnquam fore credidi, quam ſi ſuauiſſimas literas tuas, vel pro humanitate tua mihi blandientes, vel pro erratis meis me mordentes, accipio. Pari equidem lætitia efferor, cum, aut me reprehendis, aut doctrinarum ſalubria mihi pręcipis, niſi quod ignorationi meæ, etiam inter præcepta eruditionis, pauliſper indoleo; quibus quam flagranti opera vacare exoptem, & quam diligentiſſimo ſtudio inſeruire, ac ingenti quadam ſolertia incumbere velim, profectò noſti. Sed agreſti ingenio, & tardiore memoria fretus es, forte inquies: Hoc cum veriſſimè de me ſentires, quamquam non vereor, ne id ſentias. Verum eſto ita putes. Ego verò plus inferam, mihi os confuſum, hæſitantem linguam, memoriam perexiguam, neque tenacem, ne dicam nullam, eſſe. Nihil denique præter voluntatem, quam æſtuantem fateor, atque ingeniolum, & illud quiſquam forſitan putabit inſanum. Quæ res, etſi veræ ſunt, tu qui pro animi tui bonitate, haud tam humilia de me ſentire ſoles, niſi quid aliud cauſæ afferas, nunqnam ab ſcribendo iuſtè ceſſaſſe ſane mihi videberis. Quamquam etiam animi, atque ingenij acutos quoſdam motus, & celeres, diuturnamque memoriam

moriam, ac præſtantiſſimis rebus maturam, ſummè habilem, me non habere mihi facile perſuaſerim; tu tamen quoſdam non admodum nobiliſſimis ingenijs præditos ita limari poſſe, vt diligenti quadam eruditorum opera, atque ſummo diſcentium ſtudio, & politiores eorum res in dicendo ſe habeant; & eorum ingenia auctiora, atque accuratiora reddantur, fieri poſſe non dubitas.

Quamobrem, ſi poſt hac, quas periucundas mihi futuras haud equidem ſum neſcius, vel inter iſta, quibus in præſentia flores, honorum tuorum onera, moleſtiſſimoſque labores, vel inter turbulentas ambitionum occupationes, ad me literas tuas dederis, magnum mihi atque ampliſſimum tuæ humanitatis officium te præſtitiſſe & lætabor, & magnopere gaudebo. Hoc quam primum facias obſecro, atque oro. Quæ quidem res cum fuerit impetrata, maximæ mihi voluptati erit. Tibi verò, & ſi non dignas gratias dicere potero, ſaltem habebo, ſi modo abs te quicquam literarum ad me gratuler eſſe perlatum: ſin verò minus, huic meo ſtudio rectiſſimo quidem, vt iudico, atque optimo obſequi, ac ſatisfacere volueris, præſertim cum nullo in genere officij, atque humanitatis, neque mihi percontato, aut aliquid quærenti vnquam defueris; agam tecum, lege Euangelicę mulierculę, & χήρας inhumanum iudicem inſtantiſſima atque importuna expoſtulatione flectentis: ſcilicet de reliquo mea culpa ſit, ſi te quamquam prætorem in cæteros, tamen in me reum, niſi mihi omnibus in rebus, quæ poſtulauero morem geſſeris, quo ad mihi longiſſimas reddas, conquieſcere non ſinam. Quo autem animo, ea res à me gerenda ſit, potiundæ videlicet amicitiæ tuæ cauſa, ac tui mihi magnopere amantiſſimi, vel iraſcentis, literarumque tuarum accipiendarum cupiditate, non ignoras.

Id eſt Viduæ. Luca 18. v. 3.

Non enim te fugit, virum, qui pro eruditionis præſtantia, & graue, & verum hiſce de rebus iudicium habere potes, nihil tam liberale, tam magnificum, egregium, tamq; munificum eſſe, & homine ſapientiſſimo dignum, quam beneuolentiæ ſummo quodam ſtudio, ac ſinceriſſimo amicitiæ cultu contineri, coniungi, fortiſſimeque vinciri, atque eam omnibus in rebus humanis Lelij ſententiæ præſtare debere, quod ea nihil melius, nihil naturæ aptius, nihil conuenientius, & quod ad ſecundas atque aduerſas omnes res magis conducat ab illo ſummo Principe Deo (ne Deos nefariè dicam) datum profectò ſit; & res tibi vt in mentem veniant, cures diligentiſſime velim, quas maximis, & Reipublicæ, & domeſticis negotijs occupatus, minùs fortè perſpicere potes; quamquam vires tuas, præſtantioribus rebus, ac longe ampliſſimis dignas putem: Quod vnum ſi cogitabis ad me, qui valdè te diligo, & valdè amo, viciſſitudinem literarum tuarum, quæ amicis maximo beneuolentiæ indicio ſunt, reddere, vel in ſummis occupationibus non grauaberis. Sola enim res eſt, quæ vt Turpilius Comicus inquit, abſentes, præſentes facit. Quare mihi quam primum ſatisfacere, honeſta quidem petenti obſecro, non retardes. Vale ex Verona 1422.

N O T AE.

Nota I.

Francisco Barbaro. Quatuor nobis B.Alberti Epistolæ ad clarissimum hunc virum suppetunt, ex quibus non pauca virtutum, ac dignitatum eius argumenta sumuntur. Prima est, quam nunc tractamus, in qua, vt vides, Barbari humanitatem, eruditionem, eloquentiam, grauitatem, suauitatemque, & cum eruditissimo Guarino, ac cum ipso Alberto, contractam amicitiam commemorat. Et licèt cum eo neglectum, & olim promissum, literarum commercium acriter expostulet, cedit tamen comiter causæ taciturnitatis: erat quippe tunc Barbarus Taruisij Prætor, cuius muneris molestissimis laboribus, vt Albertus ipse loquitur, quibus maximis eum teneri, summeque occupari dicebatur, silentium attribuit: Quis verò quantusque fuerit vir Barbarus iste, tam carus amicus Alberti, quæque strenuitate sua, consilio, & prudentia in alijs deinde munijs Reipublicæ præstiterit, cumulatè sparsim in sua historia Veneta narrat Petrus Iustinianus, alijque rerum Venetarum Scriptores, & hæc inter alia Petrus, Lib.9. pag. 329. & 330. *Quam vrbem* (Brixiam) *paulo ante Zacharias Barbaro Proprætor ingressus, ab omni hostium incursu tutam reddidit. Fuit autem hic Francisci illius filius, qui Bello Philippico, eandem Vrbem Brixiam, à grauissima obsidione, sua eximia virtute liberauit, dignus certè tanto parente filius, à quo Hermolaus ille, græca, latinaque eloquentia vir insignis, procreatus est.* Hermolaum autem etiam ab eximia pietate, & pastorali zelo, vigilantia, & factis, inter Taruisinos primùm, ac deindè Veronenses Episcopos laudat Vghellus. Itaque Franciscus Zachariæ pater, Hermolai verò auus fuit. Ipsum Gesnerus Chrysoloræ in Græcis discipulum, clarum Philosophum, & summum in vtraque lingua oratorem appellat, & quæ scripsit ipse, vel è Græco in Latinum vertit, recenset.

Nota II.

Barbare humanissime. Appropiatissima Antithesis, qua nomen communi sensu amarum, eleganter dulcorauit Albertus. Alij enim Barbarum vocant, si quis contra Grammaticæ leges vocem proferat aut peregrinam, crassam, rudem, asperam dictionem Græco, Latinouè sermoni misceat, vel sermonis puritatem non seruet, si quis moribus peregrinis inurbanus, sæuus, crudelis incultus fuerit: qui nimirum non iudicio, & ratione, quod humanum est, sed phantasmate, primis apprehensionibus, & vehementi appetituum impetu, & corrupta consuetudine ducuntur, & plus de genere, quam de specie habere videantur, hoc est, plus de animali, quam de homine, quod inhumanum est. Qua propter Albertus noster, vt vniuersum huiusmodi vitiorum genus, rem acutangens, solo humanitatis vocabulo tollat, à quibus omnibus cum Franciscum alienissimum iudicaret, eum reipsa humanissimum pronunciauit, vt vacuo vocabulo Barbarum ostenderet; Quo igitur quisque magis, minusuè à ductu rationis, & moderamine sensitiui appetitus recedit, in eo magis minusuè inhumanus, adeoq; barbarus censendus est. Vocem à *Bar*, quod apud Chaldeos peregrinum significat, ad Græcos transijsse ferunt, qui cum cæteris nationibus, morum & sermonis cultu, iudicio, & ratione præcellere censerentur, quoscumquè alios à moribus suis, & discipulis alienos duplicata syllaba, Barbaros vocabant. Qua ratione Romani postmodum eodem cultu politi, Græcosque secuti, gentes omnes Barbaros appellabant.

Nota III.

Indignitatem qua magna perturbor. Indignitatem, vel indignationem suam qua magna turbatur, intelligit, vel quod sequenti sententiæ magis congruit, indignitatis suæ opinionem, quam apud Franciscum fortasse conceptam verebatur,

tur, *inuito mibi subrepit, id genus mœstitiæ, qua me in ipsam perturbationem existimationis, ab te in me, quod cum venia dixerim, non rectè factorum incidisse, grauiter fero*; Indignatio enim ipsa, perturbatio est; causa autem indignationis, suspicio, seu timor existimationis, non recte factorum, seu indignitatis suæ apud Franciscum, qui illum prius plurimi fecisse videbatur, vt in reliqua Epistola fusius explicat: ergo Albertus indignatione sua formaliter turbatur, indignitate autem non recte factorum, quam timebat, obiectiuè, vt scholæ loquuntur.

Nota VI.

Doctissimum Guarinum Veronensem Huius meminit Conradus Gesner, in Bibliotehca vniuersali, vbi eum Chrysoloræ Bisantini quondam auditorem, Græci & Latini sermonis peritissimum vocat, de vtroque, Chrysolora scilicet & Guarino, Spondanus in prosecutione Baronij ad annum 1397.num.6. *cæterum vna cum ista legatione putamus venisse in Italiam ibique resedisse ingenti rei literariæ bono, Emmanuelem Chrysoloram ex illustri familia Constantinopoli oriundum, potius quam postea cum Emmanuele ipso Imperatore, eum plerique omnes eius aduentum hoc vel sequenti anno constituant, non autem nisi post triennium Imperator venerit. Is vero mox incipiens docere literas Græcas, quæ per annos penè septingentos, temporum iniquitate in Italia conticuerant, Venetijs primum, & mox Florentiæ, Romæque, ac demum Ticin Italorum ingenia adeò excitauit, vt non solum eam linguam feliciter susceperint, verum etiam latinam, quæ multam barbariem à longo tempore contraxerat, in antiquum nitorem restituerint. In quorum primis recensendus Guarinus Veronensis, qui author fuit vnius ex scholis, quæ ad vtramque linguam addiscendam institutæ fuere.* Sed de Guarino fusius eius conciuis Onuphrius Panuinius antiquitatum Veronen.lib.6.p.64.vbi de illo ait: *Hic est, qui eloquentiam, in auorum memoriam deperditam, longo postliminio primus reduxit, cuius ætate cum bonæ literæ, ob triuialium Grammatistarum inexplicabiles ambages, in tenebrosis angulis delitescerent, primus ipse more Platonico, multos annos peragrata Græcia, exhaustisque ad satietatem veræ doctrinæ, à præstantissimis Philosophis atq; Doctoribus, erudimentis, demumque in Patriam restitutus, eas in apertam lucem, tùm scribendo, tùm docendo laboriosissimè reuocare cœpit. Cuius dubium est, an boni mores, vitæque sanctitas, an optimarum artium cognitio, plus nobis præstiterit. Ipse etiam adolescens quum Chrysoloræ Bizantini auditor fuisset, Græcas literas primus Italicorum, post Imperij Romani easum, in Italia suscepit: scripsit verò &c.* sed nec pauca accessio Guarini laudibus, ab his Alberti, quæ damus, monumentis facta est: decuit enim Alberti bonitatem, & gratum animum cum laude profiteri, per quem ipse tantoperè profecit.

Nota V.

Imperitissima Epistola mea, & infra, *ruditate literarum mearum, quas ad te ineptas, & incomptas dedi*; Hac modestia & religiosa humilitate plena sunt hæc Beati viri opuscula, per quam, cum alios, etiam aduersus quos scribit, extollere, ita se, suaque semper extenuare solet. Vnde aliud etiam documentum Albertum scilicet multo plures Epistolas dedisse quam nos consequi potuimus.

Nota VI.

Per Fratrem Ordinis mei. Hunc Becinum fuisse, ad quem Albertus sequentem dedit Epistolam, ex ipsa satis constat, quæ etsi hic in codice posterior sit, ratio tamen suadet, eam ante præsentem scriptam fuisse.

EPISTOLA III.

IOANNI BECINO VENETO.

ARGVMENTVM.

Hominem prius diſſolutæ vitæ, à graui corporis morbo, ipſius Alberti ſtudio releuatum, ſed ab animi inueterata ægritudine nondum plane liberatum, eruit tandem, & Becino ad rem maximè idoneo commendat, vt eum ex noſtris, inquit, quodam in loco collocet, & vt græcè loquitur, ex puteo malarum conſuetudinum liberet, atque extrahat, id eſt, vt interpretor, Religioſum Minoritam Regularis Obſeruantiæ faciat, quod hominem ipſum iam cupere, & vt Becinum propoſito potiundi authorem haberet, deſiderare Albertus in Epiſtola docet. Rogat præterea, vt Taruiſium cum Bernardino Senenſi, nunc Sancto, iturus Franciſcum Barbarum inibi Prætorem oret, vt ipſum Albertum literarum ſuarum communione ditiorem faciat.

NIhil ego, ſuauiſſime Pater, ſeu dictu, ſeu cogitatione ipſa æquè mihi iucundius, aut ſatius arbitror, quam ſi cum mearum primas ad te dare conſtituo, ea mihi occaſio præbeatur; vt & eorum ſaluti tecum vnà congratuler, & charitatis compendia audentiùs præ cæteris abs te poſtulem. Quid enim vtrique noſtrum, vel magnificentius, vel præclarius, quam aliorum vtilitati conſulere? quanam ex re maiorem, aut apud nos voluptatem aut apud homines laudem, aut apud Summum poſtremò Deum gloriam cumulare, nobis commodius, æquius, honeſtius; quam ſi egregijs in proximos geſtis rebus, non modo eis, non inuidere videamur verum etiam *Maiorum noſtrorum ſocios*, (1) nos omnium opinione aſcriptos, & fauere & opitulari rectè quiſquis exiſtimet. Quamobrem non vereor, ne tibi videar, aut inuerecundius, quam æque, vel ætas, vel nulla mea dignitas patiatur, aut ineptius quicquam abs te petere, & obſecrare, ſi te vt in *Petrum bonum*, (2) noſtri ſi quidem amantiſſimum omne ſtudium tuum, curam, & diligentiam conferas; omnemque operam conuertas, orem. Eſt enim id tùm charitati erga alios accommodatum, tùm verò Chriſti Domini noſtri legibus, & voluntati, mirum in modum conſentaneum.

Hic igitur iam vſque à Kal. Iunij moleſtijs atque angoribus contrariæ valetudinis affectus, præſertimque totius capitis doloribus ita laborauit, ita opreſſus eſt, vt penè in inſaniam prolapſurus, non tam κεφαλῆς, quam ἐγκεφάλου carere *Id eſt capite quam cerebro.*
hominem putauiſſes. Cui cum ad recuperandam valetudinem diligentiſſimè adfuiſſem, tùm verò poſtquam ad ſe ſe redijt in conſilijs capien-

piendis, quibus ſaluti ſuæ conſuleret, non inſtantiſſimè modo, ſed ferè importunè, atque etiam acerrimè illi inſtiti. Nihil equidem ſibi blanditus ſum, nihil penitùs aſſentatus; eo vel maximè, quia à doctiſſimis medicis, adeò dubia res afferebatur, vt facillimè eum quamprimum vita excedere vererentur. Itaque eum ego illum exhortarer, vt leuare ſe animi ægritudine, quam ægrotatione corporis mallet; & ſuaderem vt vaniſſimæ, ac perditæ vitæ ſuæ, & re, & animo, prorsùs renuntiaret: aſſentiri equidem ſe ea mente reſpondit, quæ alacri ab animo eſſet profecta; ſuaſionem autem meam, vel ex eo optimam ſibi videri, quod & virtute prædita eſſet, & animo ſuo ſummè accommodata. Quem quidem ea quæ dicerem, agere ſæpè conantem, ignauia quædam, neſcio quæ, perterruit, quaſe ad virtutem comparandam, animi firmitudinem habere diffideret, ac malarum cupiditatum iam pridem perniciosa eum oblectatio adduxiſſet; verum ſe eſſe neſcium, quo authore id gereret. Putare ſeſe etiam in re tanta cuiuſcumque non egere conſilio, impudentiſſimum quidem arbitrabatur. Cumque ego animo ſæpe reuoluerem, quem mihi iſtam ad rem pro illo iuuando aptiorem deligerem, omnium pace dixerim, nullus mihi idoneus, ac tu in mentem venire potuit, qui erga illum ſumma cum beneuolentia, pari coniuncta prudentia, inuigilabis, cuiuſue tibi ſalus admodum cara futura eſt, ac pietas, quam in eum referes, & æque ampliſſima. Quo circa, quam tua ſemper in me maxima, atque clariſſima beneficia extiterunt, non dubito in huiuſce generis honeſtiſſimis rebus hoc à te petere, vt in Petro noſtro ſtatuas, non ſolum in officij tui fructum, verum & pietatis merita debere te quærere. Ille enim in te vno, vſque adeò ſpem ſuam omnem locauit & fixit, vt præter te quemquam, qui tanto ſibi adiumento futurus ſit, cuiue tantæ curæ ſalutem ſuam fore confidat, habiturum eſſe neminem ſperet. Tu igitur ſi me amas, ſi dignum me, vt ſemper facere conſueuiſti, tuis beneficijs iudicas, te illi ducem, ac moderatorem quemdam, & quaſi gubernatorem præbeas, proculdubio velim. Qui probitate, ac mira prudentia, vel, vt verius dicam, ingenita, ſingulariq; charitate, vnus ad rem iſtam prope conficiendam, optandus es. Dabis itaque operam, vt & qui tibi omnem cauſam ſuam, ſeque ipſum commendat, & tradit, te opitulari, atque obſequi certò ſciam. Quo fiet, vti cum illum ex noſtris quodam in loco, te ipſo authore locaueris, & penè quondam mortuum ἐκ τοῦ φρέατος συνηθηῶν τῶν κακῶν liberaueris, atque extraxeris, & mihi, vltra quam dici poteſt, tem gratiſſimam feceris. Vetor hac de re pluta ad te loqui, cum ſumma tabellariorum feſtinatione, tùm verò nè tibi penitùs diffidere videar. Si hoc abs te impetrauero, tibi profecto, ac ſi res mea acta fuiſſet, habebo gratiam.

Ideſt ex puteo malarum cõſuetudinũ.

Sed de his ſatis. *Cum Taruiſium vt ſcribis*, (3) cum clariſſimo Chriſti oratore Bernardino noſtro concedes, quam humaniſſimum illum Barbarum, digniſſimumque Prætorem conuenturum te arbitrabor: hoc meo nomine eum orabis, tu qui apud illum, quantum vis, po-

potes, vt me, quamquam minimè dignum, aliqua tamen ex parte, cum reliquis amicis, ac necessarijs eius, in societatem suauissimarum literarum suarum venire patiatur; quarum mihi communicatio, & si tardissima videatur, diutissimè enim non modo eas concupiui magnoperè, verùm etiam instantissimè exoptaui, tamen gratissima semper futura est. Sum equidem auidior, plusquam σφόδρα aliquarum è suis. Ad hunc ego, quamquam mihi prope persuaserim ne verbum quidem facere, nisi longissimas suas ad me dederit: si non tabellarij ad modum festinantes impellerent, aliquid nugarum nostrarum in præsentia scriberem. Tù me apud illum excusatum diligentissimè reddes, suisque me literis sanè eruditissimis, tua intercessione facies ditiorem. Vale ex Verona 1422.

Idest vehementer,

N O T AE.

Nota I.

Maiorum nostrorum Socios, sui, & Becini Ordinis Maiores intelligit, quibus id semper maximè studio fuit, post animarum suarum salutem, egregijs in proximos rebus gestis fauere illis, & opitulari; nempè sequaces Seraphici Patris, de quo in solemni eius officio canitur. *Non sibi soli viuere, sed & alijs proficere vult, Dei zelo ductus*. In quo genere plura præstitit ipse B. Albertus. Quæ vero huiusmodi beneficia Ecclesiæ, & sęculi Principibus, & populis contulerit ordo Minorum, & indies conferat, nos per anacephalæosim indicauimus, in Epistola ad Lectorem nostræ Epitomes annalium eiusdem Ordinis.

Nota II.

Petrum Bonum. Mirum cur proprio nomine, & cognomine detegat personam, quam in eadem epistola vanissimæ,& perditæ vitæ iam actæ vocat. Sed minimè mirum est, quod Albertus Euangelicæ vitæ Professor, & Euangelij præco, Euangelistas, & Paulum, immò Christum imitetur. Matthæus se ipsum è telonio vocatum dicere non veretur. Paulus se persecutorem Ecclesiæ, Christi voce conuersum, prædicare non erubescit. Alij Euangelistæ Mariam Magdalenam, mulierem in ciuitate peccatricem, sed à septem dæmonijs Christi gratia liberatam narrant. Petrum negasse Christum, sed pœnituisse, & sexcenta eiusmodi tum illi, tum Christus ipse, tum Christiani historici sine admiratione, sine culpa faciunt; Faciunt autem ad gloriam Dei, vt ipsius gratiæ fortissima virtus magis, magisque elucescat, qua peccatores quotidie ex puteis malarum consuetudinum mirabiliter, & supra spem hominum extrahuntur. Faciunt ad vtilitatem nostram, ne in profundo peccatorum immersi, de Diuina misericordia desperemus. Faciunt ad conuersorum cautelam, vt recogitantes, quid fuerint de peccato propitiato non sint sine pauore, vt eo feruentius gratias agant liberatori suo. Sic Albertus Petrum Bonum, non ad vituperium nominat, solummodo peccatorem, sed ad ampliorem honorem, iam pœnitentem, sed suis viribus humiliter diffidentem, & pœnitendi status, loci, ac directoris idonei auidum. Quid hic mali est? Immò ex vno malo peccatoris plurima bona, & eiusdem, & narrantium, & lectorum commoda.

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

No-

Nota III.

Cum Taruiſium, vt ſcribis &c. Vide notam penultimam in Epiſtolam ad Franciſcum Barbarum ſupra, & confer cum ijs, quæ hic ſcribit Albertus.

EPISTOLA IV.

ANTONIO FLORENTINO.

ARGVMENTVM.

De neglectu veteris amicitiæ, & literario ſilentio Antonium redarguit, cum ipſe plures literas, non accepto reſponſo, ad eum dediſſet. Inde ſilentij cauſas diſquirens, eam præcipuè ſuſpicatur, quod ipſe verbis oratorijs, & ab Antonij conſuetudine penitùs alienis vſus fuerit, quem proinde vſum, ſi Antonius monuerit, ſe mutaturum offert.

PVtaui ad hanc vſque ætatem nunquam ſanè ex te mihi accidere poſſe, Antoni mi ſuauiſſime, vt etſi perditis meis de facinoribus, peſſimè meritus tibi videar, tam me vel indignatus, tua ab amicitia longè repelleres, vel publicanum hominem, quem forte me putas, contemptui iure optimo habendum exiſtimares, tu præſertim quo cum tanta mihi vis amicitiæ ſumma perdiu contracta eſt, vt profectò in te vno quidquid beneuolentiæ, quidquid humanitatis, & ſolatij, & iucunditatis, & commodi, & gratiæ, ac denique auctoritatis, ſummam ad amicitiam conficiendam ſperari ſolet, nactum eſſe me quidem non dubitarem. Sed quemadmodum iudicabam, ita id eſſe conſiderem, & vt lætari, & magnopere iucunditate gaudere, conſtanterque apud omnes gloriari, mediusfidius haud vnquam meritus ſum.

Verum enim verò opinionem hanc ad te meam, quod equidem incredibiliter, ægrè, ac moleſtiſſimè fero, vehementiſſimè falli, in præſentia certò ſcio, cum animus tuus, vt mihi perſuaſum procul dubio eſt, ſit à me alienior. Eiuſce verò negotij, quod, vt cenſeo res ità ſe habeant, quid magis indicio eſſe poteſt, quam diuturnum erga me ſilentium tuum. Quo profectò etiam ſi literarum mearum nunquam ad te quicquam dediſſem, niſi plus iuſto vſus fuiſſe, haud quaquam videberis: cum verò plures ad te mearum, longas quidem, & modo, & ſæpe datas, aliàs non dubitem, quas & redditas arbitror, quam excuſationem afferre poſſis, non venit in mentem, niſi tu contra, vel ad te perlatas negaueris, vel de me queri malueris, qui *Guarino Veronenſe, præceptore eloquentiſſimo fretus* (1) illius omnes ad res gerendas, mira diligentia, ac maxima gratia donari meritus ſim, vt fortaſſe oratorijs verbis, & tua ab conſuetudine penitus alienis, ità vſus fuerim, quod & te mouerit, & capiendæ rei facultatem omnem ademerit. Egregiè id quidem ſentis, ne dicam ineptè,

maximè vero cum reliqua omni ætate mea, eis nostratibus, ac sanè vilibus, me vti solitum tu optimè quidem noris. Quod tamen si ita censes, vt me siue is, doctissimus sanè vir, erudierit, siue ego flumen ex eo eloquentiæ vsque adeo mea studiosissima diligentia hauserim, vt tanta mea industria dicendi copiam, atque elegantes grauium verborum sententias, me comparare potuisse, tibi persuadeas. Ego Summo illi Principi gratias agam, à quo tam egregio ingenio præditus sim, vt tanti existimari tuo iudicio possim, ac tandem ad patruum dicendi morem me conferam, ni tu moderatius, quid tuis literis fieri iusseris, aut mihi communibus, & vsitatioribus posthac vtendum esse me admonueris. Vale ex Verona 1422.

N O T A.

Guarino Veronense præceptore eloquentissimo fretus. Per hæc, & quæ sequuntur manifestè profitetur Albertus, se ornatum latini sermonis, ex Guarini præceptionibus, mira diligentia, & maxima gratia didicisse. Quem etiam in Græcis literis addiscendis audiuisse se alibi fatetur, nulla vel Emmanuelis Chrysoloræ, vel Ioannis Lascaris facta mentione, sub quibus alij dicunt Albertum Græcis literis incubuisse, contra similem professionem ipsius Alberti, quam suo loco notabimus, & fortè conciliando diuersitatem harum opinionum.

E P I S T O L A V.

B O N A V E N T V R A V E N E T O.

A R G V M E N T V M.

Grata scribenti gratias agit, Angelum Tuscum, sui Ordinis fratrem, quem charissimum sibi parentem vocat, eximiè laudat, ipsiusque in se olim officia, & beneficia, grato animo profitetur.

IVcundissimæ tuæ fraternitatis literæ, quas ad me pridie Idus Iunias dederas, decimo sexto Kal. sextiles mihi redditæ sunt, quibus, & pro singulari in me solita beneuolentia tua, qua haud dubium refertissimè mirificum quendam amorem tui animi redolent, & pro summa hilaritate rerum, quas mihi gratissias fidelissimè quidem, vt certo scio, per illas renuntiasti: si qua tamen accessio amicitiæ nostræ sperari posit, quantum alacrior ad perpetuò eam colendam redditus sim, hoc sanè grauissimo tuo iudicio relinquo. Cumque his tuis in literis complura ad me pergrata attuleris, tùm veo illud longè iucundius, longèque

gèque gratius, abs te diligentiſſime præſcriptum eſt, de quo me id penitus neſcientem certiorem feciſti, cariſſimum ſcilicet mihi parentem, ac virum profectò *integerrimum mei ordinis fratrem Angelum Tuſcum*, (1) qui ſuo merito & nunc Prouinciæ præſit, cui illum noſtri ordinis maiores præfecerunt, ſummum illum Chriſti oratorem, virumque Sanctiſſimum, Fr. Bernardinum Senenſem viſendi cauſa, iſtas nuper partes petiuiſſe. Eſt enim Angelus iſte vir talis, qui de me, pro ſummis beneficijs eius ità ſit meritus (taceo enim reliquos, qui virtuti illius plurimum debent) vt ſi maxima ſua in me officia, & quo me ſemper amore complexus ſit, quantumque illi debeam, dicere vellem, quamquam vacuo animo eſsem, & magna dicendi copia præditus, equidem id me conſequi poſse diffiderem. Quis enim quauis oratione complecteretur, *cum ego in Etruria illius curæ commendatus exiſterem*, (2) ſua omnia erga me ſtudia: omnem operam? curam, induſtriam, mentem denique omnem? Quibus ſanè me rebus dies, noctesque, meæ ſalutis incredibili quodam, ſanctiſſimoque metu ſolicitus, ita deuinxit, ita obligauit, vt veritus, ne ſuſtinere ſua in me innumerabilia officia non poſſim, vel non capere animus meus, aut in accipiendo ſiue in remunerando, cumulandoque verbis, illius acta illuſtrare non valeam, habere, quam dicere gratias malle delegi. Quod verò abs te, illi de me perſuaſum dicis, *Vt cui non antea probaretur, meum conſilium*, (3) quo ego optimum factu cenſui, vt ad præſtantiſſimum Guarinum audiendum me contulerim, nunc magnoperè lætus probet, atque laudum magnitudine efferat, hoc mirum in modum mihi ſcias eſſe gratiſſimum, tùm quia tanti viri authoritate afflammor, & ſolidor, vt quibus artibus virtutes facilè comparantur, quarumve tandem parta emolumenta, & mihi, & cæteris vtilitati, vſui, iucunditati, veræ, ſolidæque gloriæ eſſe poſſunt, in his eſſe elaborandum mihi ſtatuerim: tum etiam, quia vt ſum, tuque id noſti, non tam ægrotatione, quam ægritudine affectus, hominum de me iudicia, maximèque grauium ſummopere pertimeſco; Quæ cum ſedata ac repreſſa intelligo, & tibi gratior, & mihi poſthac certior victitabo.

De vitæ vero meæ, vt dicis, integritate, qua me apud illum mirificè laudaſti, quod ſecus eſſe is verebatur, quanquam amore fallaris, ſed tamen ita prorſus exiſtimas, feciſti quidem pro ſuauiſſima conſuetudine tua, qui & de te cæteros metiri ſoles, & me, quem ità diligis, optimè de te meritum arbitraris; atque in dies prædicas. Ego enim cognoui te quidem gratiſſimum omnium, idque nunquam deſtiti prædicare, neque verò tu mihi habuiſti modo gratias, ſi quid ego de ſola beneuolentia erga te mea meritus ſum, verum & cumulatiſſimè reddidiſti. Quamobrem reliquis tuis rebus omnibus, pari me in te ſtudio, & amore, eademque voluntate, atq; ardore, quo erga te eſſe ſoleo, recognoſces. Plura in hanc rem ſcriberem, niſi perſpectum apud me, & exploratum diligentiſſimè eſſet, haberi inter nos, quam dici gratias oportere.

Oratiunculam meam de Corpore

Christi, quam & elegantem, vt di-cis, & eruditam, & grauem, summis quoque precibus obsecras, vt verò ipse sentio, impolitam, & tenuem ac subrusticam, cum primum librarius, qui mihi se illam scripturum pollicitus est, eam absoluerit, & si stylo ineptam, saltem diligentissimè emendatam, ad te perferri faciam. Si quid eruditionem tuam in ea offendet, & ignorationi meæ, & pudori attribues, quo mihi iubentibus, vel ineruditè nolui non parere; sin verò aliqua ex parte oblectabere, in primis Deo, deinde *Eloquentissimo Guarino Veronensi gratias habendas*, (4) existimabis. Nam ipsius præceptoris mei nobilissimi, & opera & industria factum est, vt si quæ ea digna res est, ego illam conficere, & scierim, & potuerim, & hortatu, ac voluntate, & iussu id venit, vt vel inuitus voluerim. Vale ex Verona 1422.

N O T AE.

Nota I.

Integerrimum Ordinis mei fratrem Angelum Thuscum, nihil in hoc viro laudando mentirum, nihil illi adulatum Albertum fuisse testantur, quæ de eo scripsit Vvaddingus tom. 6. anno 1405. n. 21. & ad ann. 1455. n. 93. quibus locis eum Angelum à Ciuitella agri Aretini vocat, & fratrem laicum fuisse docet, sed tantæ prudentiæ, & sanctimoniæ vitæ, vt Prouinciæ Thusciæ obseruantum Vicarius bis, terque præfectus fuerit, quam summa integritate gubernauit. Et post relatas alias eius virtutes, corpus ipsius quadragesimo secundo post mortem anno, integrum, hærentesque capillos conspectos fuisse narrat.

Nota II.

Cum ego in Etruria, illius curæ commendatus existerem. Oportet Angelum Alberti olim seuerioris disciplinę Magistrum, & Spiritus directorem extitisse, eumque illi à S.Bernardino commendatum fuisse, vt amplius explicant, quæ ibi, & quæ sequenti nota exprimuntur. Nec mirari quisquam debet, laicos fratres ascetieis doctorum alias ordinis tyronum exercitationibus aliquando præfici, qui in schola orationis per vnum diem plus discunt rerum cęlestium, quam alij per multos annos in publicis Academijs. Talis Magister Ioannis Capistrani tyrocinio præfectus est, post quam celebris ipse I.V. doctor, multa eius professionis opera edidit & in Vicaria Neapolitana multo temporè ius, ex officio iudiciario dixit: talem sibi ex nostris spiritualis vitæ rectorem S. Franciscus Borgias, adhuc sæcularis, & vitæ sanctimonia insignis, assumpsit, quo ipsum plurimum profecisse, nos alibi fusius docemus. Tales multi in Ordine Franciscano nunquam defuerunt, & etiamnum hodieque sunt. Quid acciderit Sancto Augustino simplicis Antonij vitam audiendo ipse doctor enarrat lib. 8. confess. cap. 8.

Nota III.

Vt cui non ante probaretur meum consilium. Id est latinæ, græcæque eloquentiæ operam dandi. Sic superiori Epistola suspicatus est oratoria sua verba Antonio Florentino displicuisse: Metuebant quippe illi Serui Dei, asceticæ vitæ & moralis, mysticæque doctrinæ, magis quam prophanæ eruditionis & eloquentiæ Zelantissimi sectatores, ne iuuenis Albertus amœnitate ingenij sui, & sæculi eruditorum, Ethnicorumque authorum consuetudine pinguedinem Spiritus, quo illum imbuerunt, in prophanæ eruditionis, & elo-

eloquentiæ ſtudium conuerteret; at cum intellexiſſent, cum ita eloquentiæ ſtudere, vt multum fructum in eo faciens, Cypriani, Auguſtini, Hieronymi, exempla ſectando eloquentiam ſuam in ſacris rebus exerceret, tunc magnopere læti, vt ipſe loquitur, eius conſilium probarunt. Et certe vtilitatem inde ſenſerunt, cum ille eius dicacitatem eleganter, & neruoſe retunderet, qui ordinem penè vniuerſum vituperare conatus eſt, aliaque eodem ſtylo conſcriberet, quæ ordini ipſi & chriſtianæ populorum diſciplinæ, & Eccleſiæ totius bono multum conferre potuerunt, ſemper interim regularis, quam profitebatur, obſeruantiæ tenaciſſimus. Immo magis in eos palam inueheretur, qui per gentilium blaſphemas phraſes, & deteſtandum aliquando ſcriptionis argumentum, eruditione, & eloquentia, quibus alioquin præditi erant, abuſi ſunt.

Nota IV.

Guarino Veronenſi gratias habendas exiſtimabis. Hic iterum ſuum latinitatis profectum à Guarino acceptum conſtanter refert: Quamquam ego ipſum, priuſquam ad Guarinum ſecundò acceſſiſſet, non parum in latinis literis profeciſſe vel indè colligere mihi videar, quòd harum Epiſtolarum aliquę, eodem ipſo tempore, ſcriptæ ab eo fuerint.

EPISTOLA VI.

FRANCISCO BARBARO.

ARGVMENTVM.

Literas Franciſco ad Nicolaum Nicolum tutò mittendas commendauit, quas iſte à ſe receptas negat, & apud Franciſcum quæri rogat, quapropter Albertus nunc ſecundo Franciſcum, & ſilentij erga ſe, & erga Nicolaum negligentiæ arguit, rogatque, vt quæſitas literas apud eos quibus Franciſcus eas fortè commiſiſſet, vel ad Nicolaum, vel ad ſe, remittere velit. Guarinum laudat.

POſteaquam mearum primas ad te ſcribere cœpiſſem, ſuauiſſimi atque præſtantiſſimi antiquitatis authoris, *Nicolai Nicoli noſtri*, (1) ex Florentia literas accepi: in his cùm multis de rebus me amici more admoneat, tùm de vna maximè, quam ad te vult ſignificem, magnopere queri mihi videtur. Nam cum ego ad Guarinum noſtrum Græcæ & Latinæ eruditionis fontem, pro illius mira doctrinarum copia ebibenda, *Idibus Septemb.* (2) Veronam proficiſci conſtituiſſem, & ad te per eum noſtri Ordinis chariſſimum fratrem, cuius alijs in literis mentionem feci, & ad Nicolaum per te illi mittendas, longas ineptiarum mearum, vt pro illarum merito loquar, literas dedi, hoc cur facere auſus ſim, vt te tanto viro tunc mihi tabellario vterer, quem plurimi facio, breuibus accipe.

Cum enim ſuperiore anno, vel negligentia tabellarij, vel eius culpa, cui mittendas commendaueram, nunquam eas, quas ad ſe dederam,

Nicolaus redditas accepisset humanitati tuæ summoperè confisus, apud quem mihi plurimum licentiæ vendicare non veritus sum, alias non minus longas, quæ tua diligentia tutò illi redderentur, ad te etiam minimè obsignatas mittere, quod & feci, confidentissimè statui. Verùm & eas ipsas sibi non redditas, velut ægrè ferens, satis apud me queritur. Hæc res quid intercesserit, vt ita accideret, vehementer admiror, cum is frater, per quem ad te perlatas esse eius literas certior factus sum, te illas misisse, velut ex te acceperat, & testimonio sit, & certissimè profiteatur. Itaque cum à me longè absit, vt hoc te industria fecisse existimem, solum te precor per Dominum, vt an obliuione aliqua id à te prætermissum sit aduertere cures, ac cum illas inueneris, si fortè apud eos recuperare possis, quibus illas commiseras, vel Nicolao, cui deferri debent, vel mihi, cum ad Guarinum scribis, mittere non graueris: vale mea suauitas, & me ama, qui admiratione quadam virtutis sic te diligo, sic te veneror, sic colo, vt nec amori meo in te, nec existimationi, nec cultui, aut honori, & reuerentiæ quicquam possit accedere. Cogita, cogita, te mihi sæpe dixisse, quod tenacissima memoria fixum teneo, conseruo, nunquam te in amore superari, nunquam vinci solere, quin potiùs nonnunquam in amicitia torpentes complures ad beneuolentiam prouocasse. Illud præterea Ciceronis, finem iam faciens, reminisci te velim, nihil minus esse hominis, quam non respondere in amore, his à quibus prouoceris. Esset siquidem tunc Barbari potiùs, quàm hominis; vide ergo ne Barbarus fias, cum tamen alium, quam Barbarum, sed humanissimum, vt soles esse, te nolim. Iterum vale ex Verona 1422.

N O T Æ.

Nota I.

Nicolai Nicoli nostri. Insignem clarissimi huius viri morum & eruditionis memoriam celebrauit Michael Poccianti in Scriptoribus Florentinis. Et laudationem funebrem illi dixit Poggius, qui eius opibus & consilio in literis profecerat. In qua laudatione hæc inter alia protulit: *Operam dedit* (Nicolaus) *vt Emanuel Chrysoloras Constantinopolitanus Græcorum omnium facile Princeps in hanc Vrbem* (Florentiam) *legendi gratia accersiretur, verissimè mihi videor posse dicere etiam his, qui illorum temporum memoriam tenent, approbantibus Nicolai maximè vnius verbis ac solicitudine Græcas literas longè post in Italiam reductas. Quæ quantum vtilitatis nostris hominibus attulerint, tum ad eloquentiam, tum ad plurimarum rerum scientiam quis ignorat? videntur prisca illa tempora quibus eloquentia cum sapientia coniuncta vigebat esse hoc sæculo renouata. Ita quidquid vtilitatis Græcarum literarum beneficio accepimus, vni Nicolao possumus acceptum referre, Nam à Manuele, tanquam doctrinæ quodam seminario, multi viri doctissimi prodiere. Venit deinde Florentiam, & Nicolao authore vir peritissimus Guarinus qui & ipse plurimum profuit ad Græcarum literarum cognitionem. Accessit deinde vir præstans ingenio & doctrina Ioannes Aurispa, Nico-*

co-

colai procuratione. *Tum vltimus omnium Nicolai quoque opera ad nos adijt Franciscus Philelphus*. Nicolaus, vt Pocciantius ait, etsi nihil vnquam scripserit, nullum opus docti viri ediderit, tamen vt erat incomparabili ingenij felicitate praeditus, Cosmographus, Historicus, & Philosophus insignis ipsa natura ad inuestiganda grauissimorum authorum monumenta quasi deperdita & ad reuocandas in Italiam longo postliminio Graecas literas quasi emortuas est progenitus. Quod quomodo praestiterit Pocciantius ipse fusius prosequitur. Non defuit attamen pro corrupta quorundam illius aeui consuetudine, qui turpem profectò inuectiuam (quam nauseabundus ad bonum finem perlegi) flammis quam luce digniorem impotentis animi partum in eum euomuit rectius, quam edidit. Erat Nicolaus & bonis, & eruditis viris, sic Alberto nostro amicus, ac propterea Poggij in Religionem opprobria ad se missa confestim ad Albertum transmisit, quamuis vel ab ipso Poggio vel aliundè priùs allata, quae causa fuit, vt Albertus vicissim sua ad Poggium responsa Nicolao cum alijs suis remisisset.

Nota II.

Idibus Septembris. Hinc habemus hoc anno 1422. Mense Septembri Albertum Veronam auditum Guarinum, idque non Graecas tantum sed latinas etiam literas profitentem accessisse qui annus aetatis Alberti fuit 37. illum Graecas literas à Ioanne Lascaro didicisse refert Marcus Vlissiponensis: sed Lucas Vvaddingus ab Emmanuele Chrysolora. At ipse Albertus tacitis horum nominibus solum Guarinum Veronensem, suum in vtrâque lingua Latina, & Graeca praeceptorem profitetur. Ego verò quidquid de Lascaro dicatur, cum Vvaddingo censeo, Albertum Graecae linguae rudimenta saltem à Chrysolora didicisse, in eaque proprio studio, & capacissimo ingenio cum Nicolai Nicoli, aliorumque doctorum hominum consuetudine in ea profecisse vt de latina prius notaui, idque penè à puero vt ipse affirmat Epist. 20. Ad Guarinum autem se contulisse, vt vtriusque linguae nitorem & copiam adipisceretur; quod & ipse significasse mihi videtur, tum Epist. 3. vbi se eloquentissimo Guarino praeceptore fretum, vt loquitur, Oratorijs verbis vsum fuisse fatetur, cum reliqua omni aetate mea, inquit, eis nostratibus, & sane vilibus me vti solitum tu optimè quidem noris. Quod tamen si ita censes, vt me siue is doctissimus sanè vir erudierit, siue ego flumen ex eo eloquentiae vsque adeò mea studiosissima diligentia hauserim, vt tanta mea industria dicendi copiam atque elegantes grauium verborum sententias me comparare potuisse tibi persuadeas; ego summo illi Principi gratias agam à quo tam egregio ingenio praeditus sim, vt tanti aestimari tuo iudicio possim. Et hac ipsa Epistola 6. nam cum ego ad Guarinum nostrum Graecae & latinae eruditionis fontem pro illius mira doctrinarum copia ebibenda Idibus Septembribus Veronam proficisci constituissem, & Epist. 8. vt illius viri clarissimi doctrinarum, maximeque Grecarum vberrate ditarer. Aliud enim est libare doctrinam, quod prius fecit, aliud doctrinarum copiam ebibere, & vbertate ditari, quo apud Guarinum consummatus euasit. Quod Graecas literas attinet id mihi nimium difficile videtur, vt nisi eas prius didicisset, potuisse eum per non integros decem menses, hoc est ad Kal. Sextiles anni sequentis per quos non ampliùs Veronae Guarinum audiuit, illam eius peregrinae linguae perfectionem consequi, vt Graeci illum in Concilio Florentino dicentem in Graecia natum crederent: cum ergo per aetatem & loci commodum potuerit Chrysoloram Florentiae docentem audire, dicendum censeo id factum, ac postea vtriusque linguae eloquentiam à Guarino. hausisse: nec me moratur de ceteris Alberti silentium, qui sub Guarini ferula haec ipsa scribebat, & aliorum studia cum Guarini coronide comparata non aestimabat. An propterea dicendum existimabimus Religiosum Clericum ab adolescentia professum, & sacerdotem aetatis annorum triginta septem acri ingenio, doctrinaeque auidum, nullum vnquam seu La-

IDibus Septemb. cum *poſt reuerſionem è Florentia, ac reliqua Etruria*, (1) Patauium (diebus aliquot primùm in itinere prorogatis) me contuliſſem, de ſolicitudine mea, quod ab imperitiſſimis, neſcio quibus, commoda præſtantium ſtudiorum mihi præriperentur; quodque ſumma auiditate eruditiſſimum Guarinum viſendi, velut immenſis tùm ardoribus tum verò angoribus cruciarer, longiſſimas literas ad te dedi. Statueram equidem, vt ad te ſcripſi, ſententia quidem tua, quæ mihi ſemper exiſtimationi maximè ſane fuit, Veronam quamprimum poſſem, omnibus poſthabitis proficiſci; vt illius viri clariſſimi, & amicitia fruerer, quam in ſummam beneuolentiam prouenturam non dubitabam, & doctrinarum, maximeque Græcarum, vbertate ditarer, quæ poſt omnes ſtudiorum labores, quos in eis conſequendis perpeti oportere non eram neſcius; cùm magnæ voluptati tùm incredibili fructui eſſe poſſent. Quæ profectò cogitatio, atque ſpes, & beneuolentiæ ad amicitiam, & ſolertiæ in me illius ad eruditionem comparandam, poſteaquam virum illum conueni, haud quaquam fefellit opinionem meam. Talem profectò, mi ſuauiſſime Nicolaë, illum erga me indies experior, cui neque in docendo benignitas, neque in me perferendo vllum patientiæ genus deſit. Ita enim rei nouitas, ac difficultas peregrinæ linguæ ediſcendæ me mouerat, & quod eius amaritudo, quæ felle aſpergebat omnes græcas ſuauitates, ita deſperatio me fortiſſimè perterruerat, vt mihi de futuro penè prorsùs diffiderem; cum primùm ita vehementiſſimo labore me grauari cernebam. At verò contrà, humaniſſimus Guarinus, & in me releuando, & concitando, quam ingentibus calcaribus vteretur quis dixerit? Artificium enim ingens illius, quo illas, de quibus loquimur, græcas literas facilius omnes diſcipuli ſui imbiberemus, mira cum arte adhibuit. Tolerantiam deinde ad nos rudes futuros græculos ferendos, apud illum cum fortiſſima patientia vidimus, facilitatem poſtremò eius viri: cum quemquam è diſcipulis aduerſus græcum ſtridorem ſtomachari conſpiceret, tam ſingularem ego ipſe expertus ſum, vt ob hæc omnia nemo dumtaxat ex ſæculi hominibus, neque illo maior, quantum attinet ad rem iſtam, neque par, ſi quod valde pro illorum virtute animi opinor huius temporis eruditi ferant. Hac enim noſtra ætate inter latinos, ne dicam inter grȩcos, hoc in genere eruditionis, mea quidem ſententia, nemo aptior, nemo liberior, nemo ſolutior, liberalior, doctior eſt. Mentior ſi non re ipſa vera, quod dico in dies cumulatiſſime comprobatur. Quis enim ȩque, vt Guarinus noſter, Nicolaë chariſſime, vt tu optimus teſtis es, gregem quidem ob copiam, ſed tamen egregiorum diſcipulorum, nobis ex omnibus doctis, labore literario, in Italia pepererunt? Taceo complures, cum de viuentibus, tùm verò multò magis de his, qui mortem, vt ſpero bonam, iam diutius obierunt. Franciſcum tantummodò Barbarum, Leonardum, Iuſtinianum, Andream Iulianum, doctos viros, & nobiles Ciues Venetos, prolem Guarini ad eruditionis præſtantiam capeſcendam, ne diutius immorer, commemoraſſe ſufficiat. Multa prȩterea

terea

terea dici possent de hac vna re, cum sit locus amplissimus: sed ego interim omissis Guarini laudibus, quas verbis consequi non possem, ad me redeo. Bono animo sum mi Nicole ad has literas Græcas comparandas, cum ardore animi, ac semper imprimis propitio Christo, tùm verò ipsius Guarini continua instantia, atque fortissima validissimarum illius rationum, extorquente persuasione, nedùm à nobis impetrante quod cupit, vide quomodo mihi surrepit, vt quem obmiseram rursum loquenti se offerat, & de quo loqui cessaueram is ab integro diligenti occurrat; sed hoc habet amor, vt quem dilectum silentio præterire constituit; de eo non posit, vel interrupto ordine sermonis, non loqui, præsertim cum castissimis integrorum hominum officijs superatur. Is enim in dies ante oculos omnibus ponit, quàm sit honestum hoc genus occupationis, quo auocamur à vitijs; quam periucundum, cum ipsa veritas eruditionis, digna libero homine oblectet mirum in modum animos, at contra ignoratio semper excruciet, quam denique sit vtile futurum, non nobis solis, tum ad maiorum scripta aptius capescenda, tum ad sacrarum literarum, quas quisquis est Christianus, toto animo amplecti, meditari, diligere, venerari, colere, ac tueri debet, & eruditionem facilius comparandam, verum etiam Christianis omnibus, tam mediocribus, quam præstantibus. Quibus nos ipsi, & viuentes verbis consulere, & morientes scriptis nostris relictis in quibus viuimus, semper adesse, ac postremum iam mortui, atque excellentissimis præmijs, apud summum, piumque donati bene, beateque semper, non solum viuere beatissimam quidem vitam, sed etiam suauissima, atque æterna deuincti in Cœlis societate casti, frugi, pudici, sobrij, iusti, fortes, prudentes, sani, pulchri, læti, pacati, & alacres, & quod est longe præstantissimum; summa fœlicitate, beati tandem aliquando conuiuere mereamur. Cum iuxta propheticam sententiam, *ij qui ad iustitiam erudiunt multos, sint quasi stellæ, in perpetuas æternitates futuri*. Tu ergo mi Nicolae, cum idem sentias, si me sponte currentem, tuis literis ad hæc adiumenta sapientiæ, Græcas dico literas conquirendas, concitatiorem fore, tuo grauissimo iudicio censes, id quam primum conficias, oro. Impertiet enim hæc tua dilgentia mihi vel hoc vnum, vt si quidem ad id Negotij non fiam auidior, cum profectò incredibiliter ardeam, nequaquam tamen ad præclara studia fiam remissior. Quod certe non firmis animis solere accidere non semel sed sæpe numero vidimus. Vale ex Verona 1422.

N O T A.

Post reuersionem è Florentia, & reliqua Etruria. Reuersio hæc indicat, Authorem prius Paduæ vixisse, fortassis in studijs Theologiæ, Collegij Sancti Antonij, quæ etiam imperitissimos quosdam sibi præcepturos metuebat, vt proinde immensis ardoribus; angoribusque se cruciatum quereretur.

Res

Res esse potuit, vt Albertus in illo insigni collegio Patauino Sancti Antonij scholasticæ Thelogiæ auditor esser, & per æstiuum tempus intermissis scholis, parentes, & amicos, Florentiæ & per reliquam Etruriam inuisisset, reuersus autem Paduam, detexisset aliquos minus idoneos, qui alijs medijs, præter merita commoda præstantium, vt ipse loquitur, studiorum ipsi præriperent. Vnde ipsius sollicitudo, & angores; vel certe intelligit studia, quæ apud Guarinum ardenter cupiebat, à quibus aliqui simplices, & imperiti, ipsius regularis obseruantiæ, alias boni, & deuoti zelo, vt credebant, bono (quod antetetigimus) ipsum impedire cupiebant, vnde hinc inter ardorem desiderij, & angores impedimenti eruciabatur, ac proindè à Nicolao viro erudito, prudenti, & amico consilium, & solatium optabat.

EPISTOLA IX.

GVARINO VERONENSI.

ARGVMENTVM.

Albertus, vt Franciscum Barbarum, & Bernardinum Senensem conueniret, Veronâ Taruisium digressus est, ibique benè habitus vtriusque amicorum suasu statuit Bernardinum prædicantem sequi, quem hic fusè laudat: Huius consililij sui rationem Guarino præceptori reddit, & ipsi & Græculis, vt vocat, condiscipulis suis humaniter valedicit.

C*Vm Septimo Kalendas Sextiles istinc abijssem*, (1) humanissimum Barbarum nostrũ, dignissimumque Prætorem, atque ætatis nostræ apostolicum virum, clarissimumque Christi oratorem Sanctum mei ordinis Fratrem Bernardinum visendi, & vtrorumque dulcissima consuetudine fruendi gratia, Taruisium me me contuli. *Quorum eruditorum, ac præstantissimorum hominum*, (2) & familiaritate, & consortio, ita abundè, ità cumulatissime vsus sum, vt voluptatem, quam ex te mi Guarine egregiam, atque honestissimam capere solebam, salubrium scilicet doctrinarum, & iucundissimæ amicitiæ tuæ, cum me tibi amicum, quam discipulum dici malebas, per illos mihi in animo conseruari, redintegrari, & augeri sententiam. Quo circa Bernardini consilio confirmatus, ad quem pro vitæ integritate, summa fide afficior, optimum factu censui, si eum virum imitatus, quo pergeret, quouè illum dux eius Christus deduceret, vna ego ab illo erudiendus, vel menses aliquot proficiscerer. Quam sanè rem eo liberiùs, atque iucundius, perficiendam aggredior, quæ & honestissima est, ac magnopere conducibilis, & eam suauissimo Barbaro nostro plurimum probari intelligo; tu si idem sentis, idque mihi significes, nouum calcar grauissimo iudicio tuo, mihi adhibiturus es, quamquam satis exploratum habeam, hac de re, cum tibi scribendum esset, tua sententia quid decerneres, maximè verò, cum illius item sententia, res ea mihi, de qua loquor, admodum

persuasa sit, à quo ne in maximis quidem rebus, te facile dissentire solere, certò equidem scis: Vellem mi Guarine otium mihi concedi, & eloquentiæ non minimam partem, vt scribendo, vel mediocriter consequi possem, quam disciplinam honestandæ vitæ, quam morum probitatem, quod magisterium virtutis, quo se ipsos homines conseruare, ac tueri possint, in dies homo integerrimus & meæ religionis, vir sane egregius, Fr. Bernardinus noster, & sapienter, & discretè præcipiat. Quis ardor, Iesu bone, quibus viribus, quę iucunditas, quam splendidissimè, quanta luculentia, viuax illud ingenium, prorsus diuino munere donatum, audientes, & viuacissimè construxit, & ornatissimè oblectauit, & vehementissimè sæpè perterruit, vt etiam doctissimis viris, cum de pudicitia, ac iustitia, de pudore, de religione, de pietate, de continentia, omnique genere virtutum, eum flagrantissimè, ac mira τῶν παιδῶν doctrinarum veritate orantem audiuerint, tantæ admirationi sit, vt nullis propè magis existiment opus esse magistris viuendi, quam sibi, qui in earum rerum disputatione versentur. Tanta præterea vi, in iracundos, cupidos, libidinosos, proteruos, ac reliqua vitiorum genera, pertonat, atque inuehitur, & cum res ipsa postulat, tanta facilitate blanditur, vt nullos penè, neque pecuniæ cupidos, neque inani gloriæ deditos, neque libidini adiudicatos, ad virtutem comparandam, non summa auiditate, summo ardore, impellat; ab illo siquidem vno, qui sit ita moratus, ita animo, ac vita institutus, vt ratio postulat, quique disciplinam veram, non ostentationem scientiæ, sed legem vitæ existimet, qua aliorum saluti rectissimè consulatur, qui obtemperet ipse sibi, & decretis pareat suis, ac verbis cum vita congruentibus, ab illo tanquam præstantissimam, verissimamque doctrinam, omnes sibi velut ex Summi Principis nostri de latissimo fonte manantem dari non dubitant; quam sanè magistram vitæ, beatæque vitæ profectricem, haud dubium arbitrantur. Sed in præsentia de his satis. Non vereor Guar. carissime illa tua fretus humanitate me tibi oneri fore si abs te postulem, vt condiscipulis meis, & te scilicet præceptore nobis clarissimo, & Christi charitate germanissimis græculis meo nomine salutem plurimam dicas, ad quos nunc mearum aliquas procul dubio dare non possum. Iacobum meum veritatis fratrem mihi dulcissimum oratiunculam meam quam de Corpore Christi, vt scis *ad populum Veronensem, anno superiori habuimus* (3) obsecro petere non graueris: quam mihi purissimis digitis suis, se scripturum sponte sua pollicitus est. Quod si eam absoluerit, solita spe te oro, vt Patauium illam ad Gasparem nostrum Cornelium mitti facias, à quo facile eam mihi reddi posse confido. Postquam Bernardinus Feltrensibus, ac Bellunensibus prædicarit, ad quos postridie proficiscemur, tum quam primum *Florentiam versus ire pergemus* (4) Tu igitur si quid me authoritate illic apud quempiam tibi amicorum, ac familiarium, pro te fieri voles, tuis literis, quas Gaspari ad me perferendas dabis, quasque summa auiditate expecto, me facies certiorem. Quantas tibi & quales Bernardinus salutes, per has meas dici velit, quamue te plurimum

rimum valere optet, atque exoptet, vt ſuo ſenſu cupit, ita meis verbis dicere non poſſum. Vale colende mi Præceptor. Taruiſij 4. Nonas Septembris 1423.

N O T AE.

Nota I.

Cum 7. Kal. Sextiles iſtinc abiiſſem. Ex Epiſtola 6. & 8. nobis conſtat Albertum Idibus Septembris anni 1422. Veronam ad Guarinum audiendum acceſſiſſe, ex præſenti autem Epiſt. 9. habemus eum 7. Kal. Sextiles anni 1423. ab eo receſſiſſe, ita vt totum tempus Veronenſis diſcipulatus ipſius ſub Guarino fuerit à die 13. Septembris ſuperioris anni, vſque ad vigeſimum ſextum diem Iulij anni ſubſequentis, quæ conficiunt decem menſes, ac dies circiter tredecem. Quo tempore an tam conſummatam Græcę eruditionis copiam ebibere, & vbertate diteſcere potuerit, niſi aliquid prius didiciſſet, iudicent qui illius linguæ diſcipuli, magiſtrique fuerunt.

Nota II.

Quorum eruditorum, & præſtantiſſimorum hominum. Franciſci Barbari, & Bernardini Senenſis. Albertus à Guarini ſchola receſſurus, & ſequuturus prædicantem populis Bernardinum, hic incipit conſilij ſui cauſas aperire, ac primum quod honeſtiſſimam voluptatem eruditionis, & amicitiæ, quam ex Guarino percipiebat, per Barbarum, & Bernardinum ſibi in animo conſeruatam, redintegratam, & auctam ſenſerit. Quod vtriuſque conſilio tranſmigraret. Quod Bernardini ſequela, & in populis erudiendis imitatio, res honeſtiſſima, & maximè conducibilis eſſet, quam rem Bernardini exemplo, & vberrimo ſermonum eius fructu, demonſtrat, de quibus copioſius Lucas VVaddingus tom. 5. ad annum 1405. n. 3. & ſeqq.

Sed à Bernardino ad Franciſcum tranſeo, neque nota indignum exiſtimo, ipſius exemplo, veram amicitiam non eſſe, vel perpetuam eſſe debere, nec increpationibus facile violari, vt longo Franciſci ſilentio in Alberto violata non fuit, quin eo magis exarſit, vt cultum eius exigendo per binas literas, quas dedimus, Franciſcum increparet, argueret, reprehenderet, & vix non re ipſa Barbarum vituperaret. At Franciſcus his minimè offenſus, non modò non deſeruit Albertum, quin potius hoc ipſo teſte, amicitiam priſtinam animo conſeruauit, & vbi amico vtile redintegrauit, & auxit, ſciebat eruditiſſimus Barbarus, amicas increpationes, amicitiæ partes eſſe. *Corripe amicum, ne forte non intellexerit, & dicat: non feci, aut ſi fecerit, ne iterum addat facere:* Eccl. 19. nec Albertus neglexit præceptum Domini, ſciebat vterque *melius eſſe, à ſapiente corripi, quam ſtultorum adulatione decipi.* Eccleſ. 7. & id ſapienter tolerauit Franciſcus: verùm quia ſciebat etiam docente Plutarcho tria ad amicitiam requiri, virtutem vt pulchrum, conſuetudinem vt iucundum, vſum, vt neceſſarium, in lib. de amicorum multitudine, ideò quod minus eſt, occupationibus impeditus, diſtulit iucundum, & quæ maiora, amorem erga Alberti virtutem, & vſum occaſione exigente, promptum animo conſeruauit, redintegrauit, & auxit: quod & Hieronymus ad Paulinum poſſe, imò ac ſubinde debere docet: *Vera illa neceſſitudo eſt, & Chriſti glutino copulata, quam non vtilitas rei familiaris, non præſentia tantum corporum, non ſubdola & palpans adulatio? ſed Dei timor, & Diuinarum ſcripturarum ſtudia conciliant;* diſtulit ergo præſentiam corporum, literarum commercium, quo abſentes præſentes fiunt, cœtera conſeruauit, redintegrauit, & auxit.

Guarinum verò in Franciſci Bernar-

dini, & Alberti sententiam concurrisse, postea monstrauit, cum, vt in vita diximus, Ferrariæ senex vt Albertum dicentem audiret, & discipulos suos ad id ipsum concieret, dicere soleret, auditis theoriam, eamus nunc auditum praxim, quasi dicere vellet eloquentiam, quam theoriam vocabat, vt medium tantum praxi, seu sacro sermoni vt fini subseruire, ac proinde illa eos vti, hoc frui debere quod Albertus Bernardinum sequendo facere constituit.

Nota III.

Quam ad populum Veronensem anno superiore babuimus. De tempore, & loco quo illam orationem, de Corpore Christi habuit, vide vltimam notam nostrã ad ipsam orationemsupra.

Nota IV.

Florentiam versus ire pergemus. Hoc est postquam Bernardinus Feltrensibus, & Bellunensibus prædicaret: sed ex sequenti epistola clarum est, ipsum Mutinensibus interim prædicasse eo fructu, qui in ipsa epistola narratur.

EPISTOLA X.

MARCHIONI FERRARIENSI.

ARGVMENTVM.

Gratulatur Albertus impositum sibi populis tam Christianis, quàm barbaris prædicandi munus: idque post Idus Nouembris apud Mutinenses Marchionis subditos auspicatum se fuisse narrat, deleuisseque in ea vrbe perniciosas Guelforum, & Gibellinorum factiones, & pacem ciuibus persuasisse. Quæ vt perennis esset, Principem ex ipsorum ciuium desiderio hortatur, vt sua ipsis authoritate adesse vellet, & fomentum factionum è medio tollat, eosque, etiam inuitos, in pacis studia cogat. Deinde in ludorum pestem, & longam vitiorum cateruam, quam in Reipublicæ perniciem post se trahunt, grauiter, & ardenter inuebitur, obtestaturque, vt illam, tum ex hac ipsius ciuitate, tum aliis ditionis suæ locis propulset, eradicet, & funditùs euertat. Hinc Brandelisium Mutinæ Prætorem Equestris ordinis clarissimum virum, tum ob ipsius propria merita, tum ob eius in ipsum humanitatem, dum Mutinæ concionaretur, Principis fauoribus enixè commendat.

NIhil mihi vnquam, clarissime Princeps, in omni genere literarum iucundius obtingere solet, quam cum eam, quæ modo tribuitur, etiam apud Barbaros, nedum apud Christianos nobilissimam occasionem sæpè mihi præberi conspicio; quæque & Summo Deo gratissima est, & aliorum saluti admodum conducibilis. Accedit ad gratiam, quod ego nunc ad te scribo, quem pro religione nulla sane pars honestatis magis decet, quam omnium vtilitati consulere, & ad te talem virum, mihi profecto carissimum, & amicissimum, hisce de rebus

bus

bus literas meas do : cuius quod ad Principum clementiam attinet, nihil neque humanius, neque aptius intereſſe exiſtimo. Hæc idcirco dixerim, vt intelligas primùm quantum te amem, qui cum primas mearum ad te dare conſtituo, eas ita rerum naturâ tibi gratas futuras cenſeo, ſcio enim quantum rebus magnificè geſtis gaudeas, vt nihil à me ſatius dici poſſe exiſtimem : deinde quantum tuos Mutinenſes diligam, quibus cum tui, & eorum, tùm Chriſti noſtri amore, quantum ad mores inſtituendos adiutus ſum, in nullo defui. Nam cum Pridie Idus Nouembris eò me contuliſſem, quod tibi gratum, eis vero mirum in modum vtile, & quod his maius eſt, diuinis præceptis admodum conſentaneum, rectiſſimè credidi, ad eas factiones, quas ſuo more *Guelfos*, *Gebellinoſque* (1) nominant delendas, ac funditus ex animis euertendas, eis quas Chriſtus tribuit in dicendo viribus, flagrantiſſimum animum intendi. Cumque omnes, quanta ſit ea peſtis animorum, poſt aliquot dies aperta luce intellexiſſent, me ſuadente, ſed Dei maxima gratia factum eſt, vt à cunctis miro animi feruore, eis Diaboli diſſentionibus renunciaretur. Habita deinde ad eos de pace ſeruanda oratione, tanta animorum concordia deuincti ſunt, vt & nomen ipſum omnium diſſentionum ſublatum ſit. Verum quo plenius cępta animo concordia potiantur, eo animo ſunt omnes, vt ſi tu eis tua authoritate adiumento eſſe voles, fomentum ipſum omnium factionum è medio prorſus auferant. Quanta ſit iſta vis charitatis inter Chriſtianos, quæ ſeruata te plurimum regendis longè ſecurius populis adiuuet; non dubito quin intelligas, quam ſi exemeris ex natura rerum, nec vlla domus, vt ait quidam, nec vrbs ſtare poterit, nec agri quidem cultus permanebit. Quæ cum ita ſint, non modo te hortari, verùm etiam magnopere obteſtari velim, vt hanc amicitiæ coniunctionem inter populos, omnibus rebus humanis anteponere velis. Nihil eſt enim tam naturæ aptum, tam conueniens ad res ſecundas vel aduerſas. Ego ſi quid iudicij habeo, ita nos eſſe natos perſpicere mihi videor; vt inter nos ſocietas quædam ad virtutes comparandas, & perpetua beneuolentia conſeruetur. Quamobrem per Domini noſtri charitatem te vehementer obteſtor, vt quod te ſumma cum ſpe poſcere minimè vereor, ne illorum optimis ſtudijs deſis, mihi concedere non graueris, quin potius ſolita beneuolentia tua in me, illud tua authoritate Mutinenſibus tribuas, vt in ea re honeſtiſſima, tuo illos fauore, tuis adiumentis ſponte currentes adiuues, quo ſi etiam inuitos in hæc ſtudia cogeres, maiore apud Deum præmio donareris. Deſino plura de hoc loqui, ne & tibi diffidere videar, & compluribus negocijs occupato oneri ſim. Illud ſolum adijcio, me etiam de rebus maximis, & re Principe dignis, vt ſpe adducor, apud te poſſe vſque adeò audere, vt non minus tibi perſuadeam, atque te orem, quo peſtem illam ludorum, virtutum omnium voraciſſimam, tum ex hac tua, de qua loquor, ciuitate, tum ex omnibus omninò propulſes. Cuius ſummam inſaniam, & ſerpens latè virus, cuiuis tenuiter docto hinc facilè animaduerti poſſe exiſtimo, quod hiſce deteſtabilibus, ac

Diaboli

Diaboli turpiſſimis ludis eos, qui illorum frequentia coaleſcunt, & educantur, omnis iniquitatis procul dubio effici filios lucidiſſimo perſpectu in promptu eſt, quod quotidie peierantes Deum ab ſe depellunt, & immani quæſtu, ſi quando proſperantur, gulæ, luxuriæque deſeruiunt, facinoroſiſque rebus facillimè aſſentiuntur, atque eo cęcitatis, eo hebetudinis demerguntur, vt cum omni malorum generi dediti ſint, vel ſibi de tantis malis blandiri alios, vel ipſi alijs adulari non erubeſcant. Itaque illuſtriſſime, & amiciſſime Nicolae, ex his populis in quos tibi à Deo & poteſtas præbita, & cura commiſſa eſt; hoc genus mali ſanè immane, & turbulentiſſimum eradicare, funditusque euertere non retardes. Quod quidem ita Maiorum noſtrorum iudicio, ſententia, & ratione perniciosum eſt, vt inde homines, rapiendi cupiditate exæſtuantes, vi ac fraude, dum vter vtri applaudit, proditoria colluſione ſe nudent, & charitate in Deum, proximoſque reſciſſa, inſania & belluarum immanitate furentes, ferro ſæpè ſe trucident, & ò rem crudeliſſimam, blaſphemias in optimum Deum, in Chriſtum ac pudiciſſimam Matrem eius, in Angelos, Sanctoſque omnes, ore illo vipereo ingerentes, non abſint ab hæreſi, qui Deum, Rectoremque Mundi, & omne Cœlum perditiſſimis, quod ipſos attinet, contumelijs replent. Hinc boni dolore afficiuntur, hinc iuuentus omnis nefaria colluuione violatur, & frangitur, dum & animam eo veneno inficiunt, vt corpus, omnemque pudicitiæ caſtitatem, honeſtatem, peſſimo perditorum hominum contubernio, cunctis malis addicunt. A quibus profecto nefarijs hominibus, ipſi addiſcentes, vel cum non habent, quas cupiunt, pecunias, ludorum gratia, ætate teneri in vitia præcipites ruunt, vel latronum, furumque more, furtorum & rapinarum crudelitatibus ſe ipſos adiudicant: ſeque omni funditus euerſa virtute ſceleſtiſſimorum hominum, pellicum, ſicariorumque obſcenis admodum moribus penitus dedunt. Quo fit, vt eo vſu, ab eis vitium omne virtutis loco habeatur, diligatur, colatur, & ea cęcitate capti, cœterorum deindè corruptores, ſolo ſint apti ſuſpendio. Tu ergo cum non ignores, nihil eſſe præclarius, nihil magnificentius, optimo & clementiſſimo Principi; quam ſi pro virtute, & ſibi & cæteris diligentiſſimè colenda, cum eſt opus, in eos qui refugiunt Catoniana cenſura, imò Chriſtiana ſeueritate vtatur, magno animo aggredere, & hoc ingens malum, hanc peſſimam labem ex finibus perturba, vnde & qui non reſiſtunt, cum poſſint, & qui adminicula præbent, & qui inde gaudent, vel ditantur, vel ſuo malo inopes fiunt, omnes æterno interitu, niſi inde ſe abſtinuerint, & ſatis omnibus fecerint, ingentibus pœnis, digniſque cruciatibus, à Deo plectentur. Vellem latiùs tanti mali indignitatem, & ſceleris magnitudinem proſequi: ſed cum mihi in præſentia minimè vacet, & apud te nimius eſſe nolim, de his me iam multum dixiſſe, volo mihi videri, cum tamen pro rei indignitate, ne ſatis quidem diſſeruiſſe me arbitrer.

Verum, ſiquidem vita ſuppetet, me coram de his rebus tecum alias loquuturum confido. Optimum, & cla-

clariſſimum Brandeliſium, Prætorem Mutinenſem nobiliſsimum, Equeſtris ordinis virum, pro virtutibus, quas in eo deprehendi, non habeo quibus dignis præconijs illum apud te efferam; hic profectò, meo iudicio, prudens, & magni animi, & quod his omnibus maius eſt, virtutum integritate maxima præditus, cum Mutinæ prædicarem, tanta me humanitate refouit, tanto in Dei verbo fauore, & adiumento me proſequutus eſt, immò Chriſtum Dominum honorauit, qui dixit: *Qui vos recipit, me recipit*; vt & illum Dei timore fretum eſſe claruerit, & te rectiſsimè in Chriſto gloriari conueniat, qui tanto orneris homine, cui & conſtanti, & iuſto, & graui, & fideliſsimo, tua omnia, teque ipſum liberè poſsis credere, quaqua verſum omni ſuſpicione abiecta. Hunc ego, ni fallor, talem, vt dixi, virum, ea fiducia, quam mihi tua humanitas præſtat, etſi ſuo merito charum, chariorem hac mea commendatione eum fore confidam, & optem, & ſummopere abs te poſtulo. Vale *ex Bononia* (2) *Idibus Ianuarijs* (3) 1423.

NOTAE.

Nota I.

Guelfos, Gibellinoſque. Quam perincioſæ fuerint iſtæ factiones, tam famigeratæ ſunt in illorum temporum hiſtorijs: ſed, quam multi deſiderant, illarum originem prodit Paulus Aemilius de geſtis Francorum lib. 7. in Ludouico IX. quem Eccleſia Romana ſanctum colit: pag. nobis 212. in fine, *vbi auorum*, inquit, *memoria, Siculus Rex Rogerius veritus, ne ſi Conradus Tertius Auguſtus in Italiam veniret, Regno ab eo pelleretur Cæſarum armis Siculorum dominatui ſemper infeſtis, miſſis in Germaniam Oratoribus, hoſtem Guelfonem, Bauariæ Ducem, in Cæſarem concitauit, belloque ibi conflato, ex Italia Duci, & ſuo, & vt viribus ſanctitatis ſpeciem adderet, Pontificis Maximi, cuius ſe beneficiarium profitebatur, nomine, ingentia miſit auxilia: cum his ſigna contulit Henricus Cæſaris filius in oppido Gibellino natus: quo etiam memoria natalium, velut gentilitio cognomine gaudebat. In hac igitur acie, Io Gibellino, in altera, Io Guelfo, clamabatur: eo bello exemplum memorabile coniugalis fidei mulieres ediderunt. Victor Cæſar, cum oppido capto in viros ſtatuiſſet duriùs conſulere, emigrare iuſſit mulieres, rerum ſuarum iure conceſſo, quantum quæque humeris poſſet, efferendarum. Flagrantiſſimus amor, & menti conſilium, & infirmitati robur dedit, viros exportarunt: hoc egregio dolo ſe captum, deluſumque Cæſare non indignante, victor etiam victum ducem in gratiam poſitis armis recepit, nomina tamen manſere, ac ex ea die ſeruatum, vt Guelfi Pontificum, Gibellini Cæſarum partes dicantur: ſed iam memoria prope exoleuerat: Federicus Siculus reſtituit, ac immortales peſtes eas effecit, quibus Italia, & vniuerſa, & ſingulæ propè ciuitates laborarent*. Ac deinde ſic inter alias Mutina, donec Alberti noſtri auſpicatiſſimæ prædicationis initio liberata fuit.

Dimidium facti qui bene cœpit habet.

Nota II.

Ex Bononia. Hinc colligo Albertum, vt ſuperiore Epiſtola Guarino promiſerat, cum Bernardino Florentiam iuiſſe, nam Bononia illuc via fuit.

NO-

Nota III.

Idibus Ianuarijs 1423. Hic fortè Albertus veteri ſtylo vſus eſt, quo prioris anni æra vſque ad diem 25. Martij non mutabatur, alioquin 1424. ſcribendum erat, ex huius enim, & præcedentis Epiſtolæ 4. Nonas Septembris datæ anno 1423. narrationibus manifeſtum eſt hanc illa poſteriorem eſſe.

EPISTOLA XI.

BARTHOLOMEO ALDOBRANDINO.

SCHOLION.

Hanc non ex Capiſtranenſi, vel noſtra Alberti Epiſtolarum codicibus excripſimus: ſed in alio noſtri ſcrinij variorum codice ſeparatim inuenimus: eſt autem familiaris, & amicum ad ſcribendum prouocat, non propterea inutilis, vt Notæ noſtræ comprobant.

ETſi mihi pro ingentibus occupationum moleſtijs nulla, ſuauiſſime Bartholomæe, neque te inuiſendi frequentius, neq; dulciſſima conſuetudine fruendi facultas conceſſa eſt; Tu tamen qui liberiore ſæcularium negotiorum aura, ne dicam procellis, iactaris, profectò abſolutum te putes nolim, quo minus literarum tuarum aliquid ad me des. Tametſi enim nobis ad dulcia, & conſueta colloquia tempus abſit, aderit certè mihi, vel inter ſomnos meos, literas tuas lectitandi per exiguum temporis ſpatium, cum ſuper ſoporati pectus dulcis tua paginula conquieſcet; dicas fortaſſe quales eas ſperem futuras: ego quidem quod ad credulitatem meam attinet, plenas ſuauitatis, plenas amicitiæ, beneuoliſſima charitate, quæ me non parum tanto onere leuabunt, illas fore optimo iure cenſuerim. Maximè verò ſi mihi verum officium præſtabunt. Præſtabunt autem, & cumulatiſſimè largientur ſi vera illa ſolidæ amicitiæ, libertate errata mea, de quibus inter nos alias, & ſæpe conuenimus, corrigas, emendes, ſeces, polias, tergas, exornes. Deficit. Vale *ex Sena* 1424.

NOTAE.

Nota I.

Nullius negotij Epiſtolam oppreſſum penè laboribus Albertum gratis ſcripſiſſe ne putes. Hic enim, nec paruus amicitiæ fructus eſt, & officium, vt qui verè amici ſunt, ij profectò per literas mutua recordatione, & bonorum pariter, malorumque ſuorum communicatione, ſe à moleſtijs, & mœroribus abſentes, tanquam præſentes, viciſſim eximiè recreent, & conſolentur: nec fruſtra nos hanc Epiſtolam legimus, cuius exemplo, eiuſdem officij, fru-

ctuſque monemur, & pariter erudimur, inſigni humilitate Alberti, qui ſcripta ſua, non hac ſola amicorum charitati tanquam amplioris eruditionis, & ſolidioris iudicij cenſoribus, corrigenda, emendanda, ſecanda, polienda, tergenda, exornanda offert, & vt id faciant, veri amici officium cenſet, & æſtimat: ſimilia ſcripſit Nicolao Nicolo cum ſuam ad Poggium religionis laudationem illi miſit.

Nota II.

Ex Sena 1424. Hinc etiam in opinione confirmor, Albertum ſcilicet hoc tempore in Ethruria, non ſolum Florentiæ, ſed & Senis, & fortaſſis etiam Sarthiani ſui Bernardinum comitatum, & vt ipſe ait, ingentibus occupationum moleſtijs, vt opinor in quotidiana, vel frequenti ſanè prædicatione, detentum fuiſſe.

S C H O L I O N.

Hic hæreo ambiguus, an dicere debeam intercidiſſe nobis tot Epiſtolas Beati Alberti, vt anni 1423. non niſi duæ nobis ſuperſint, & ſequentis vna ſolummodo, ab anno verò 1424. ad trigeſimum, per quinque continuos annos nulla: an itinere, & perpetuis dicendi laboribus præpeditum, nullas interea ſcripſiſſe. Certè ex ijs quas habemus, diſcimus claris verbis ipſum plures dediſſe, quas non habemus. Diſcimus etiam aliquando ſcribere non vacaſſe. An idem nunc, vel quando alias acciderit, non ſcimus. Hoc ſanè dolemus, plures ipſius ad alios, & omnes aliorum, ad ipſum nobis non ſuppetere, ex quibus heroicas ipſius virtutes, & acta præclara amplius ediſcere poſſemus.

E P I S T O L A XII.

G V I L I E L M O C A S A L E N S I.

A R G V M E N T V M.

Poſteaquam Albertus Magiſtrum ſuum, & prædicandi normam Sanctum Bernardinum ex Lombardia, Bononia, Florentiam, vt priùs notauimus, ſub anni 1423. *initium comitatus eſt, hucuſq; ſemper eum in Etruria hæſiſſe exiſtimo. Nec enim eius veſtigia interim alibi reperio, & ſe per præcedentes annos Tuſcis prædicaſſe indicat Epiſt.* 20. *ad Nicolaum Nicolum, & quæ ſequuntur huius anni literæ ferè omnes in Etruria ſcriptæ ſunt, atque Bernardinum ipſum, ſub ea tempora in Tuſcia pacem Senenſibus inter ſe, & cum Finitimis colendam prædicando perſuaſiſſe ſcribit* Orlandus Malauoltus initio lib. 2. partis 3. Hiſt. Senen. *Interea Ciues Viterbienſes peſte peioribus factionibus agitati, inteſtinis odijs, ac ſæuis cędibus, ſe mutuo miſerum in modum trucidabant. Igitur Guilielmus Caſalenſis, Ordinis Minorum Primicerius, illi Ciuitati compaſſus, Albertum ad eos ire iuſſit, vt*

quod alibi fortiter faciebat, eos efficacissima sua prædicatione ad pacem, & charitatem concieret. Albertus autem, ad omnem sui superioris nutum cæteroqui promptissimus, non imprudenter sanè, rem tunc importunam sibi; religioni, ac ciuibus discriminosam, optimis rationibus per hanc Epistolam dissuadet, & Casalensis, ijs ponderatis, iudicium, & voluntatem rogat, vt quid sibi denique faciendum foret clarius edisceret, vel ad Martyrium pro obedientia promptum se offerens.

ACcepi hesterno die literas tuas, in quibus, mea quidem sententia, rectissimè arbitraris, non modo tuarum partium esse, si laboranti, vt ais, Viterbiensi Ciuitati occurras, verum etiam operæ pretium fore, si mea opera ea Ciuitas ad concordiam reuocetur. Honestissima profectò hæc animi tui cura mihi videtur, suauissime Pater, & nihil ista tua diligentia salutarius, sed quantum ego sentio, mihi eo difficilius, quæ sit, *& dictu incredibilis, & factu impossibilis, quæque nec tentari sine metu, nec impetrari sine periculo, nec extorqueri sine temeritate possit* (1) ex quo fit, vt ego ipse, qui tibi, quo ad vita suppeditabit, parendum à me esse intelligo, non paruo angore, maiore dolore excrucier, dum, si non pareo, timeo tuæ suauitatis offensionem, si satis vero tibi fecero, vereor tui, mei, atque in primis Christi, & amicorum, ac totius nostræ religionis confusionem, ne dicam subuersionem. Quis enim, *vt breui cuncta complectar* (2) inter eiusmodi homines, nisi penitus amens, tutò se proficisci posse existimet: Homines inquam, non armatos, non togatos, non cordatos modo, sed furentes, dissentientes, proteruientes, atque intestina rabie insanientes, qui incitati furore, partium mortem vltro desperatiùs appetunt. Quis eum eis confligere audeat, qui non vnica cæde, sed frequenti se sauciant, qui non alienis, sed mutuis vulneribus concidunt? qui non antiquo, sed recenti sanguine madent, qui non extero, sed intestino, & vt ita dicam suopte bello pertinacius dissident? qui denique non modesto, neque digno libera ciuitate, aut forti homine, sed acri, atque agresti prælio, in morem ferarum in dies Vrbem cruentant. Tu ergo, qui me, ac si filium, pro tua in me humanitate iam diutius diligis, & ad me afficeris, ac valde, ego vero te colo, ac veneror.

Tu tu inquam Pater, tu me miserum, atque inermem, ad hosce homines animosos, qui odiorum facibus ardent iubes accedere: Qui forte me persuadente de pace, alioquin in ipso frequentissimo hominum conuentu se se ad discordiam potius concitabunt, nacta occasione tanto peiore, quanto pacatiore. Quid ni, dum enim alter alterum censebit vacuo animo, atque tranquillo esse, maiores vires accipiet audacia, ac *facile ero secundus ab eo, qui pro eadem causa fouet in præsentia carceres* (3) Quamobrem, vt eum venia tua loquar, & si plusculum quam deceat, non aliter tamen quam veritas habeat. Vide quid inferam, si tu me tutum futurum, ne dum illis pro-

profuturum, inter tot aduersa existimas, procul dubio multum me diligis; quia multum de me præsumis: sin verò minùs, certè nihil me amas, quia sine fructu ad apertam periculorum impudentiam, immò verò ad insaniam profundissimam, ac naufragia me impellis. Obsecro itaque præstantiam tuam per crucifixam mundi salutem, vt vel me tanto onere leues, vel si magis placet, *Pontificis hoc mihi iussione agi mandetur*(4). Tunc accedam lætus, hilaris, alacer, ac libens; neque verò est penes Pontificem Maximum res ipsa difficilis: maiora enim quotidie impetrantur. Tibi autem cum pro tua industria, ac prudentia, tùm præsertim pro tua dignitate, vel vt humilius loquar, pro tuo officio in nos, adhibitis etiam magnis ad hoc negotium adiutoribus perleue erit, perque facillimum. Habes ibi egregium Dominum *Cardinalem Bononiensem*, (5) quo cum alias de hac re ardua verba feci. *Amicissimus etiam mihi Poggius* (6) pro me ageret longè maiora, vt fide adducor, quia longe honestiora. Nunc quia me simul scribentem, ac dictantem harum tabellarij vehementius vrgent, & impugnant, festinantiamque mihi faciunt ingentissimam, his paucis finem facio, oro te ad considerandа diligenter, quæ dixi, animum adhibeas, atque haud insalubre remedium apponas: si verò solum tibi placeat vt vadam, idque tu mihi rescribere non grauaris: *ecce modo me ad Martyrium quasi proficisci existimans, ire iam pergam*, (7) si mihi pauperi vires suppeditarent opum, & non inopiæ, nunc ad te cursorem quendam dirigerem, vt essem de tuo animo certior. Nunc autem vt potero, non vt volam, efficiam, ac tua rescripta in his regionibus præstolans ad quæcunque tua volet Paternitas, me accingam. Vale ex Aretio 1430.

NOTAE.

Nota I.

Dictu incredibilis, & factu impossibilis, quæque nec tentari sine metu nec impetrari sine periculo nec extorqueri sine temeritate possit. Hæc & quæ sequuntur ita fuisse credere nos cogit veritatis amor, & sanctimonia vitæ scribentis, vt recte intulerit: Vereor tui, mei, atque imprimis Christi, & amicorum, ac totius nostræ religionis confusionem, ne dicam subuersionem. Vnde elucet ipsius prudentia, qui & ipsum superiorem, & seipsum, & Christi causam, & Rempublicam, & Religionem leuitèr, vel temere, ex sola suasione superioris, absque præcepto obedientiæ, absque spe fructus, tantis malis exponere noluit ab Ecclesiastico doctus: *Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam: Qui narrat verbum non audienti, quasi qui excitat dormientem de graui somno. Cum dormiente loquitur, qui enarrat stulto sapientiam, & in fine narrationis dicit: Quis est hic?* Eccl.22.7.

Nota II.

Vt breui cuncta complectar, Coaceruat hic argumenta, ad ea quæ proposuit comprobanda, quæ & iustum metum, & pericula, & audentis temeritatem demostrant, vsque adeo, vt superior præcipere Alberto amplius noluerit, imò & suadere destitit, & sane euitare non poterat, quod sequitur.

Nota III.

Atque facile ero secundus, ab eo qui pro eadem causa fouet in præsentia carceres. Causam ergo huius incarcerationis habemus, quia nimirum ille suadebat Viterbiensibus concordiam, charitatem, & pacem, quam causam Albertus post eum agere iubebatur. Quis porro ille fuerit, vel per quos carceribus mancipatus, quamquam adhibita diligentia, discere non potui, suppono tamen factum ab ijs qui pacem oderant hominibus, videlicet factioso tunc animo perturbatis, quales dum affectibus furunt, efferantur, nec orationem admittunt, nec Deum, vel Dei Seruos, & Nuncios verentur, aut audiunt, & quamquam in ciuili dissentione, communem Reipublicæ vtilitatem falso vtrimque prætexere solcant, nihil tamen non patrant eorum, quæ publicam piuatamque ruinam adferre consueuerunt, quo auaritiam suam, ambitionem, inuidentiam, odium, vindictam, aliaque vitia, publici boni cæco intuitu, vel ficto obtentu, potenter, impotenter exerceant. Quæ modo huius generis de Viterbiensium tunc temporis calamitate profert Beatus Albertus, publico ipsius ciuitatis suffragio comprobantur, in supplici libello quem in vita Sanctæ Rosæ nostræ Viterbiensis descripsit Petrus Coretinus, & Calixto III. Pontifici nomine Archipresbyteri, Canonicorum, & Capituli maioris Ecclesiæ, atque Priorum populi, & communitatis ciuitatis Viterbiensis, Abbatissæque, & sanctimonialium conuentus, & Monasterij ordinis S. Claræ, vulgo dicti S. Rosæ, obtulerunt oratores duo, ipsius ciuitatis, aliorumque superius nominatorum ad id specialiter legati, vt eiusdem S. Rosæ Canonizationis causam promouerent. In eo enim libello narrant, illam causam S. Rosæ, per multos annos à morte Alexandri IV. Pontificis impeditam fuisse, infelicitate temporum, & calamitate ciuitatis Viterbij, iterumq; sub Eugenio IV. ob negligentiam eorum, quibus res incumbebat, & ob malam qualitatem accidentium, quæ superuenerant (atque hæc sunt ea, quæ clarius exprimit Albertus) ac iterum sub ipso Calixto propter noua infortunia, & miserias afflictæ ciuitatis, & grauissimas seditiones eiusdem, vt iam appareat non modo quam sæua, & grauis, sed etiam quam diuturna, indurata, & inueterata fuerit illa seditio Viterbiensium, nimirum à morte Alexandri IV. (aut forte prius) qui obijt anno 1261. mense Maij vsque ad Pontificatum Calixti III. cui ille supplex libellus oblatus est 1456. vt vndequaque clarum sit, B. Albertum non sine graui causa, & prudenti consideratione, censuisse pacis prædicationem, præsertim sub Eugenio Pontifice, non modo inutilem, sed etiam periculosam fore, dum ciues inueterato odio, & præsenti cæde, in se mutuò sæuirent.

Nota IV.

Pontificis hoc mihi iussione agi mandetur. Tunc inquit, accedam lætus, hilaris, alacer & libens, sed cur etiam non iussione ipsius Ministri Generalis ordinis? Quia Generalis nondum præcepit, & si præcepisset, non tanti à furibundis ciuibus æstimaretur. Nec Albertum ab eo missum magis venerarentur, quam venerati sunt alterum, qui eodem tempore ob eandem causam carceres fouebat. Quia Pontificis erat Ecclesiastici status paci prouidere. Voluit ergo Pontificis authoritate fulciri qua ab ipso offendendo deterrerentur, & si quid auderent, compescerentur; vt etiam in Apostolico Pontificis Breui monerentur, Albertum pro ipsorum communi bono accedentem charitatiuè suscipere, & libenter audire. Non refugiebat laborem, sed grauiter, & prudenter cauit, & sua, & aliorum damna supra relata.

Nota V.

Cardinalem Bononiensem. Hic titulus absque alia personæ notitia prolatus aliquos in errorem historiæ huius temporis induxit, scientes quidem eodem tempore, ciuem & Episcopum Bononiensem fuisse B. Nicolaum Albergatum Cardinalem S. Crucis, atque

adeò

adeò exiſtimantes, ea verba ſic abſolutè prolata, de ipſo intelligi debere: Albergatus autem, nec ipſe ſe, nec alij vnquam vocarunt Cardinalem Bononienſem, ſed S. Crucis. Qui verò hoc tempore Cardinalis Bononienſis dicebatur, erat Antonius Corarius Venetus, qui prius Epiſcopus Bononienſis, inde poſtea Cardinalis Bononienſis dici voluit, eandemque appellationem, factus etiam deinde Epiſcopus Portuenſis, ac demum Oſtienſis, vſque ad mortem retinuit, vt liquidò monſtrat inſcriptio ipſius ſepulchri apud Ciaconum, in additione Victorelli: Et euidentius ab Albergato diſtinguitur in vtriuſque ſimultanea ſubſcriptione decretorum Eugenij IV. Pontificis, & Concilij Florentini de vnione Græcorum & Armenorum cum Eccleſia Romana, quibus Corarius ſubſcripſit ſic: *Ego Antonius Epiſcopus Oſtienſis Cardinalis Bononienſis*. Albergatus autem poſt illum ſic; *Ego Nicolaus Cardinalis S.Crucis ſubſcripſi*: ex editione Iuſtiniani pag. 318. & 374.

Nota VI.

Amiciſſimus etiam mihi Poggius. Quæ Poggium inter & Albertum hoc ipſo anno interceſſerint, aliæ literæ huius anni inferiùs proferendæ monſtrabunt.

Nota VII.

Ecce modo me ad Martyrium quaſi proficiſci exiſtimans ire iam pergam. Egregia religioſiſſimi Alberti reſignatio ad mortis periculum, ſi non ipſam ſubire ſuadetur, ad eam tamen quaſi ad Martyrium pergere promptum ſe offert, dummodo ſuperior ordinis abſolutam ſuam voluntatem aperiat, & obedientiæ vim profectioni adiungat.

EPISTOLA XIII.

EIDEM CASALENSI.

ARGVMENTVM.

Ad ſuperiorem Epiſtolam, nullum reſponſum accepit Albertus: Quapropter inter obediendi affectum, & malorum ante expoſitorum pericula, anxius iterum in idipſum ſcribit, eoſdemque ſenſus aperit, & periculorum, & promptitudinis obtemperandi. Inſtat ſibi reſcribi, quid in re ſtatuat ſuperior.

OMnibus poſt habitis, per quæ debere me tibi plurimum attribuere non ſum neſcius, quam breuiſſimè ad rem venio, ſcripſi nuper ad te literas meas, per quoſdam noſtri Ordinis fratres, qui tuas ad me attulerant, egique tecum compluribus rationibus, quantum potui; ne tibi tua ſententia, de meo acceſſu Viterbium, ob ingentia pericula probaretur, niſi priùs compertum haberes, eam itidem apud Summum Pontificem vehementiſſimè, exploratiſſimeque probari. Dixi præterea in illis literis voti mihi eſſe, tibi quam inſtantiſſimè morem gerere, modo ita cenſeres, ac me de tuo animo faceres certiorem. Quod vt fiat, mitto in præſentiarum ad egregiam beneuolentiam tuam duos è noſtris fratribus, vt literis tuis me admoneas, quid de negotio ſentias,

quid

quid iubeas, quid item ex me fieri decernas, simulque perspicias, oro, rerum pondus, grauiter id quidem & sapienter, nec minus quam cautissimè animaduertas pericula, quæ impendent? Quid fortè mali? & quantum dispendij sint illa ciuitati importatura? A nobis enim, si id vsu veniat, quo existimationem non inanem, sed solidam atque constantem, illa ipsa pericula nobis minuant, quæ quidem existimatio, secundum Deum sit quæque salubris, & à nostris maioribus non abhorreat, etiam sine nostra culpa, mihi crede, vehementer, turpiter acta omnia videbuntur. Ipse tùm præsertim stultissime paruisse existimabor. Taceo tutè, quam insulse quam procacitèr, quam imprudentissimè, hoc maluisse fieri iudicabere. Inde in nos audebunt sæculi homines, etiam petulantes, in me verò tota simul malorum vicinia conclamabit. Ego nihilominus niti me polliceor, Christo propitio, ea gerere, ac rogare, quæ sint ad pacem. Vtrum autem aliena in me malitia conuertenda sit, me vadem futurum non spondeo. Quamobrem etsi non mihi præciperetur, vellem quidem, vt vel tibi ex Pontifice hoc graue negotium, suo nomine conficiendum, committeretur: Quo saltem assecuto, quamquam non quantum vellet, quantum tamen aptius fieri posset, meus inter hæc animus conquiesceret. Tu modo pro tua prudentia, vide quid statuas, ac mihi quia humanissimus es, id quam primum rescribes: Ego vero is ero, qu semper obtemperem. Vale ex Cortona 1430.

EPISTOLA XIV.

DOMINICO PISTORIENSI.

ARGVMENTVM.

Non solus Casalensis, Ordinis Præfectus, Alberto significauit, sibi videri, vt Viterbiensibus pacem prædicaret; sed & Dominicus hic Pistoriensis, cui Albertus per hanc Epistolam respondit, causam suam etiam cum isto agens, & vt videtur, eas ipsas rationes quas ad Casalensem prius dederat, his literis adiunctas, vt satisfaciat, illi transmisit.

Mirari te dicis, Dominice suauissime, propter ea, quod accessum meum Viterbium differre maluerim, tibique magis videri, vt eo pergam, cum primùm facultas præbebitur; tametsi apud me, vt ais, fortè legitima causa induciarum non desit. Tu fortè inquis mi Dominice, verùm, ne fortè falso existimes causam legitimam mihi deesse, quin potiùs fortiter, & non forte censeas mihi non modo vnam, verum etiam complures exploratissimas causas suffragari, ne pergam; nihil aliud in præsentia velim compertum habeas, nisi eas

ra-

rationes quàm multas, vt mihi videtur, & quàm efficaciſſimas, quibus maximè commotus, ſuperſedi negotio, atque illis ipſis rationibus, noſtris Maioribus ſum conatus perſuadere, ne pergerem. Quas ne iterum dictare cogar, tibique vt ſatisfaciam, quem credere malo, non fortè, ſed fortiter, ſcienter, ac prudenter, me feciſſe, ſi non acceſſerim; quemadmodum à me ſcriptæ ſunt, eas ſubijciam, & tu illas, adhibito iudicio, ac bono ingenio tuo, quo à Chriſto donatus es, diligentiſſime perſpicies. Videbis, niſi fallor, non forte, quippe qui neque fortuna, neque caſu, quicquam conſtitui, egiſſe me quæ egi. Sed ne in forte, ac fortuna, ideſt, ne in caſum ac triſtem euentum inciderem, per quàm vigilantiſſime Chriſti cauſam maluiſſe tueri, quo & tibi, ac reliquis amicis rubor minime ora ſuffunderet, & me me præterea omni ratione, quæ pro me à quoquam potuiſſet conflari, pudor, non decor, haud quaquam confunderet. Luſerim ego tecum his paucis. Vtinam cum iſtis iocari ſempiternis exultationibus, & tibi, & mihi, tandem aliquando contingat, vbi ſi iocus, ſale; ſi ludus, maturitate; ſi omnis exultatio, ſumma grauitate condiuntur, nemo eſt certe Chriſtianorum, qui dubitet. Habes defenſionem meam longiuſculam, quam putabam, ſed pace tua dixerim, contra te ambigentem, quam tibi tamen gratiſſimam certò ſcio, qui vel paruam occaſionem deſideras, vt aliquid ad te ſcribam. Vale & me ama, vt ſoles. Ex Monte Sancto Aluernæ 1430.

EPISTOLA XV.

IACOBO PERVSINO.

ARGVMENTVM.

Inter ea quæ expoſuimus, Albertus in epidemiæ morbum, per Italiam eo tempore graſſantem incidit, eoque diu afflictus eſt; ſed conualeſcens tandem nouam accepit occaſionem de Viterbienſi profectione iterum ſcribendi, ex literis nimirum Iacobi Peruſini ad ſe perlatis, in quibus ipſe de eo negotio, ſub quibuſdam verborum inuolucris, mentionem fecit. Albertus Iacobo per has literas reſpondens rogat ea de re certior fieri, vtque abſoluta, & aperta Generalis Miniſtri propria ad ipſius priores literas reſponſio, & firmæ voluntatis expreſſio, vel prece, vel vi importunitatis obtineatur, idque alijs, quos apud Generalem eſſe credebat, communicatum, commendatumque voluit, vt quidquid ille reſcriberet, promptiſſimo animo, etiam inter pericula exequeretur; quantum per valetudinem, & corporis vires liceret.

Ac-

ACcepi nuper librum, quem ad me diligenter, & ornatè compositum transmisisti, simul cum literis tuis, mihi quidem gratissimis, pro quibus omnibus gratias ago humanitati antiquæ, & charitati in me tuæ, qui semper me, & officijs, & beneficijs obligasti, simulque te oro vehementissime, vt de negotio Viterbiensi tua diligentia fiam certior, quod quidem tute ad me, vt eum venia loquar, sub quibusdam verborum inuolucris attulisti. Mallem autem, mi Iacobe, vt siquidem apud vos est egregius Pater noster, ac præcipue meus, Generalis Minister nostræ Religionis, illum meo nomine conuenires, atque ex eo quicquam literarum suarum, vel prece, vel vi, igni, ac ferro, vt ita dixerim, extorqueres, cum id à me impetrari non possit, quo possim enucleatiùs, quid mihi faciendum cognoscere. Ego enim illi, cum is ad me scriberet, respondi quantum attinet ad voluntatis meæ alacritatem, & obedientiæ puritatem, ac mundiciem, eo quo volebat hilariter accessurum. Tantum mihi videri rem eam periculosam admonui, propterea quod mutua se cæde recenter ciues, & crudeliter concidissent, feci vt dixi, ac me paulatim versus Viterbium deducebam, essemque iam propius, si me non peste percussum, grauissima valetudo non parum detinuisset. Nunc ergo fac tua opera, ab eo cognoscas quid factum sit, idque mihi renuncia, atque age vt ex eiusdem ad me literis, aliquid impetres. Confer etiam de re illa cum amicissimo mihi Magistro Galasso Neapolitano, eique expone, quæ in præsentia ad te scribo, poterit etiam tibi esse adiumento ad rem conficiendam, si volet. Imò verò quia volet tibi, vt spero, vehementer aderit, ac me illi, & imprimis Patri Generali, plurimum & commendabis, & excusabis, quia non quasi renitens illius iussioni non parui, verum caute intuens Ciuitatis subuersionem, rationem consilij mei illi exposui. Modo videat eius prudentia, de me quid agat, cui me prorsus committo. Si me illuc eundi magno quidem onere leuabit, lætabor magnopere, & mirum in modum gaudebo: si vero me proficisci potiùs volet, obedientiæ sanctæ confisus, ac Christo spei non parum conferente, nequaquam accedere deterrebor. Scripsissem hæc omnia meo charissimo Frati Bartholomæo, nisi eum abesse dubitassem, cui has literas, & hoc negotium, si casu adest, pro virtute suâ, & pro illius in me charitate, communes facio, sibique amice scripta hæc ipsa omnia arbitretur, itidemque ipse rem meam, immò Christi, ac si suam diligentissime gerat: illius me ac reliquorum Patrum, præsertim vero Gabrielis Boletani, orationibus valde commendo. Vale ex Cortona 1430.

EPISTOLA XVI.

GVILIELMO CASALENSI.

ARGVMENTVM.

Albertus adhuc, qua erat conscientia tenerrimæ, inter syllam timoris offensi superioris & charibdem malorum Viterbiensium angustiatus, has ad eum ea de re vltimas dedit, per quas seipsum totum ipsius voluntati, & prudentiæ committit, remque ita conficiendam precatur, vt nec obedientiæ suæ erga ipsum quippiam subtrahatur, nec ipse diuturna dilatione responsionis excrucietur: Se demùm à peste liberatum integra valetudine potiri significat.

COmmendo me me totum Pater optime prudentiæ tuæ, causamq;meam, imò Christi, valde difficilem, an scilicet tua voluntate sim iturus Viterbium, nec nè, tibi tuendam prorsus committo, vt ego quid sim facturus, firma tua deliberatione tandem aliquando ex te cognoscam; conficiet autem hæc tua diligentia, vt nec obedientiæ suæ à me quippam subtrahatur, nec ego diuturna dilatione responsionis excrucier. Ternas iam de re ista ad humanitatem tuam semper mihi colendam literas dedi, fac oro te, illa ipsa humanitate imperante, quicquam ex tuis literis ad me perueniat. Me quidem, si ita facies, quem ad diem istam peste percussum, sub ipso mortis pauore, grauis moeror affecit, sed gratia Christi, nunc integra valetudiue potientem, tuis literis plurimùm consolabere. Vale ex Cortona 1430.

EPISTOLA XVII.

EIDEM CASALENSI.

ARGVMENTVM.

Postquam serpens Euam in mortis damnationem induxit, postquam Cain fratrem Abelem occidit, nunquam deinceps virtuti defuit pedissequa æmulatio, nec Seruis Dei, Christum verè sequentibus, aliqua probatio tentationis; accepit tandem Albertus, vt in his literis innuitur, & in sequentibus fusiùs exponitur, Ministri Generalis literas, quibus eum, ne Viterbium iret, sua licentia liberauit. Sed alia mox molestia insecuta est, à quibusdam studiosè conantibus, vt idem Generalis ipsum adhuc à peste debilem, & pro instanti Quadragesima Cortoniensibus obstrictum, aliò prædicatum destinaret. Quæ causa fuit

vt magno suo mœrore, se iam secundo apud Generalem excusare cogeretur, quod suo modo demissè pariter, & prudenter per duas sequentes Epistolas præstat.

PEruenit ad aures meas nuper, suauissime Pater, quosdam apud te studiosè conari, vt tua in me iussione nescio ad quæ loca transmittas, prædicaturum quidem in eisdem locis, quantumuis *impendente iam qundragesima*: (1) Quos ego non rectè agere arbitror, quippè qui nihil de aliorum iactura atque grauissimo incommodo, pace eorum dixerim, valdè improuidi cogitant, vt suæ vel voluntati, vel cupiditati liberius satisfaciant. Inspiciat itaque diligenter tua prudentia, ac certissimè nouerit, *post liberationem, ac licentiam de me tuam*, (2) ne irem Viterbium, obligationem apud Fratres nostros pro Ciuitate Cortonæ penitus à me factam, ne ipse, qui sum *ad diem hanc* (3) longa debilitate præteritæ valetudinis pressus, cogerer pro congruo, & apto tempore diutius euagari. Quam obligationem meam ita sanè gratam accepit *eiusdem Ciuitatis Episcopus*, (4) vt eam etiam publicè, me inuito, semel atque iterum, inter prædicandum populo suo manifestarit. Si igitur tempore debito prædicandi iam iam in Ciuitate instante, tu non rectè persuadentibus annuens, me ex ea Ciuitate proturbes, turbabuntur fratres, quibus super negotio me vadem constitui, scandalizabuntur ciues, quibus instanter rogantibus assensus sum fidei meæ sponsio violabitur, ac, quod est longè molestius, ipse Præsul Ciuitatis mihi vehementissimè succensebit, cuius multò iam tempore beneficijs ita obligor, vt verbi Dei prædicandi admodum beneficentissima libertate, imò verò liberalitate, ac fauore, proque confirmatione iam prædicatæ doctrinæ, ac pro repressione insolentium aduersus veritatem, quam defendendo, conseruando, probando permultum adauxit, ego illi dignas gratias non queam rependere, & mea Religio, vt mihi quidem videtur, illum haud iniuria diligere debeat, & plurimum venerari. Peto ergo à te obnixius, mi Pater optime, vt ob hæc omnia te nihilo moueant aliquorum consilia, si ab eis, vt de me illis ob temperes per id tempus rogeris: Sed ex quo ligatum his ciuibus me fide & libera sponsione ex me cognoscis, hoc parum temporis, te oro, me quiescere sinas; præsertim verò cum idem Episcopus in præsentia sit Romam iturus, atque interim se absente gregem suum, per paruitatem meam alendum, lætetur mirum in modum consolari: Vale ex Cortona 1430.

N O T Æ.

Nota I.

Impendente iam Quadragesima. Has literas Idibus Ianuarij à se datas in sequentis Epistolæ initio affirmat, post quam iam à peste conualuit, vt iam stylo nouo, annus 1431. signari deberet. At cum author anno 1430. scribat,

bat, iam euidens eſt; quod ante notauimus, ipſum veteri ſtylo vſum fuiſſe, in deſignando annorum numero, quæ animaduerſio multam confuſionem ab his eius literis abſtergit.

Nota II.

Poſt liberationem ac licentiam de me tuam, ipſa verba literarum Generalis recitat Albertus in ſequenti Epiſtola, vbi ipſius propoſito non parum inſeruiunt.

Nota III.

Ad diem hanc, Id eſt ad Idus Ianuarij: ergo anno 1430. peſte percuſſus eſt, & initio 1431. iuxta recentiorem computum, ea liberatus.

Nota IV.

Eiuſdem Ciuitatis Epiſcopus. Quis fuerit Cortonenſis hic Epiſcopus qui ſuo populo ſæpè prædicabat, qui etiam Romam per Quadrageſimale tempus prædicatum ibat, qui Alberto noſtro tantopere delectabatur, vt gregem ſuum inſtruendum abſens illi fidenter committeret, docet Vghellus inter Epiſcopos Cortonenſes numer: 61. vbi Franciſcum de Bilijs Eugubinum, Abbatem Sancti Petri, Ordinis Sancti Benedicti Eccleſiam eam ab anno 1407. vſque ad annum 1444. rexiſſe narrat.

EPISTOLA XVIII.

EIDEM.

Eiuſdem Argumenti, ſed copioſior & æmalorum inſidias magis explicans.

HIs Idibus Ianuarijs ad te *literas meas dedi*, (1) ſuauiſſime Pater, *querimoniam meam de nonnullis*, (2) paulo quam hic, latius continentes, quod te, quemadmodum ad me ante paucos dies, quam illas ſcripſiſſem, perlatum fuerat, vehementius impellebant, quo me adhuc penè languentem, & certè ſuperioris ætatis viribus deſtitutum, contra voluntatem beneuolentiæ erga me tuæ, nec minus *contra inſtitutum tuum*, (3) diutius, ac frequentius, quam mea patiatur facultas, inquietares; quam veritus nè quæ audiueram, vera eſſent, ſcripſi ad te licentius obſecrans, ne ijs morem gereres, qui ſua, vel religione, vel ſaltem opinione, de me tecum infenſius, atque infeſtius agunt. Itaque cum intera penderet animus meus: Ecce tum primum ſubito nuncio conſternatus ſum, qui literas tuas offerens, ore ſimul expreſſit, te prorſus velle, *me Regium proficiſci* (4) verè tibi fateor, dicere non poſſum dolorem meum, ita enim te ardentiſſimo amore, vel ab ipſo congreſſu amicitiæ noſtræ complector, vt penè dixerim, morior, cum tu aliquid mihi iubes quod implere nequeam, neque id iniuria. Percupio equidem amicitiam noſtram, & eſſe ſtabilem, ac perpetuam, & in ſummam beneuolentiam peruenire, quam etiam ipſam pertimeſco, viciſſim in aliquo violari, nec putari verum, niſi ab eis qui probe omnia metientes, nulla quæ factu impoſſibilia ſunt, in amicitia facienda, &

postulanda sanxerunt. Nam si omnia, vt Cicero ait, facienda sunt, quæ amici velint, non amicitiæ tales, sed coniunctiones putandæ sunt, cum verò in amicitia, quæ honesta non sunt, postulantur, religio, & fides anteponatur amicitiæ. Neque hoc dico quia tu mihi turpe aliquid iubeas, verum id ipsum, *quod alijs, vt cupis, est vtile futurum* (5) quoniam præripit à reliquis honestatem, fit proculdubio indecorum: At verò cum id, quod vtile videatur, in amicitia, vt quidam ait, cum eo quod honestum est, comparatur, iaceat vtilitatis species, vt valeat honestas. Accedit etiam ad molestiam, quod ego ipse literas tuas, testes apud me habeo, in quibus cum plura mihi diceres, quæ ad amicitiam nostram magnopere cum res Viterbiensis inter nos ageretur, hæc tandem dulcis, ac placidus, intulisti. *Igitur mi Alberte liberum te facio, ad quascumque prædicationes sumendas, si tuo desiderio satisfactum iri à me potest. Tecum enim familiariter agere nostra iam confirmata consuetudo facit, quia neminem mibi magis familiarem inueneram qui posset vita, moribus, & doctrina, Viterbiensis Ciuitatis periculis prouidere.* Gaudeo mi Pater, mirum in modum, & tuo testimonio, ac beneuolentia, & te mecum agere familiariter, qui agere potes, non modo familiariter verum etiam imperanter, ac fortiter, vt ita dicam, potenter tuo optimo iure vsus, pro ipsa authoritate, quæ tibi in me primum, atque in omnem nostram Religionem præbita est, verum quia te colo & veneror, mira mœstitia afficior, propterea quod non arbitror, te ea mente fecisse me liberum ad quascumque, vt ais, prædicationes sumendas, vt si ego ea libertate vsus, quam mihi concesseras, alicui ciuitati mea me sponte ligarem, tu quidem modo properè, ac perniciter in ipsa iam Quadragesimæ fronte dissolueres, clamantibus latè ac passim aduersum, vt putant, fidissimam sponsionem meam, illis quibus me liberè se fruituros in publica prædicatione spopondi, non arbitratus posthac cogentes ad me nouas literas peruenturas, abs te præsertim, qui me longè ante liberum feceras, ad quascumque prædicationes sumendas, quamuis huiusce rei rumor, seu post perfectam acceptationem vtcumque apud me increpuerit. Itaque diligentissimè perspicias oro, quam vera molestia perturbor, qui prius liber à te factus, atque ob id Cortonensibus obligatus, nunc literas tuas accipio, quæ nec de mea obligatione quicquam excipiunt, nec reliquas omnes molestias magni pendunt. Nonne compertum habes mi Pater, quod grauissima valetudine ad diem hanc pressus extiterim, eiusmodi scilicet pestilentiæ, quæ penè vbique Italiæ nostræ populos, de Dei nostri mita clementia male meritos, occupauit? Ex qua mihi defecto viribus, tanta adhuc debilitas superest, vt nequaquam aut meis pedibus longius possim incedere, aut perpetuæ orationis, quotidianæque prædicationis, solitum laborem sine magne difficultate perferre. Quonam igitur modo discretissime, vigilantissime, prudentissimeque virorum, ego infirmus, ego debilis, varietatem, & discrimina temporum, duriciem hyemis, acerbitatem frigoris, vim ventorum montes niuium, profusionem, imò, allu-

alluuionem imbrium tolerabo ? qui vix vernum tempus, florentemque æſtatem, abſque corporis reſolutione, valeo ſuſtinere. Pone tibi ante oculos iter non dico longum, maximè pro exiguo hoc tempore, ſed concluſum latronibus, viaſque obſeſſas prædonibus, ſi rectum iter pergndum conſtituam: ſin vero minus, peto vt tibi in mentem veniat, quomodo mea feret debilitas Alpinas difficultates, tùm montibus, tùm horrenda vaſtitate, tùm hominum ſolitudine, tùm errore viarum, tùm ferarum incurſibus, tùm ſterilitate rerum, tum habitaculi penuria partas ? quem oportet abſque ductore, & bonis veſtibus deſtitutum, atque itinera ignorantem, non pecunijs fretum, non equo vectum incedere, nec præ inopia aliter poſſe, cum vellem. Taceo de fratribus, quos ſocios dicis mihi adiungam, qui veniunt fere nunquam, niſi ſponte, & ſua quadam vtilitate ſæpius tracti, vel ſi cogantur, remurmurantes non perſeuerant. Prętereoque qui inuiti non ſe exhibent adiutores, vt ſileam qui ſe exhibent deſtructores. Num difficultas ferendorum librorum mihi, qui nec præ manibus, nec vſquam quicquam nummorum habeo, ad impoſſibilitatem meam præ valetudine, parua eſt ? reliqua verò omnia comparata meæ promiſſioni ac iam factæ obligationi, omninò nihil ſunt ? Quam obligationem tua voluntate factam, qui me liberum feceras, ad quaſcumque prædicationes ſumendas, ſi modo perfringam; conſidera attentiùs quid ſit dictura illa ciuitas, & quam in partem accepturi ſint reliqui. Quid loquuturi ſint æmuli: Epiſcopus autem Ciuitatis, quod me magis torquet, hoc moleſtiſſime fert, qui & ipſe nec ſuſcipit perſuaſionem, nec paruam recipit excuſationem, dicens ſibi hoc antea debuiſſe me dicere, qui non iuiſſet Romam, non reliquiſſet gregem ſuum, quem lætus, & hilaris, omni populo exultante, verbo Dei à me alendum mihi commiſerat. Vadit enim Romam prædicaturus, qui mihi forſitan indignatus, & amicitiam repellet, & aduerſum me Romæ aliquid machinabitur: obſecro igitur præſtantiam tuam, vt meos angores communes pro tua charitate tibi exiſtimes, mihique ægrotanti, debili, ac languenti, paulum amice compatiare, atque vt tuis verbis vtar quæ ad me pridem ſcripſeras, meis acceptis literis ſtudium conuertas tuum, vt mihi, non dico gratus, vt tu ipſe addis, neque enim de te ita ſum optime meritus, ſed animo coniunctus videare: quemadmodum etiam, mihique prouidendum, maxime indigenti, quam *Ciuibus Regiæ Ciuitatis* (6) tibi pro mutua inter nos beneuolentia perſuadeas. Illos verò conſolare, vt potes: potes autem multifarie: maximeque conſiderent, *quid eſſent ipſi dicturi*, (7) ſi ego apud ſe promiſſione mea aſtrictus, eos in ipſo, vt dicitur, procinctu temporis reliquiſſem. Me verò, vt ſoles, ama, & ſine, ſi tuæ hmanitati placet, me vires conquirere, vt vegeto corpore ſuperioris conſuetudinis labores tandem aliquando reſumam. In fine hoc dico, hoc profiteor, hoc ſentio, promptum me ſcilicet ad omnia quæ iuſſeris. Tantummodo inſtantiſsime per Crucifixam mundi ſalutem hoc vnum à te peto, hoc expeto, hoc expoſtulo, opto, atque

exo-

expopto, vt cum ante longum tempus me liberum facis, huiusmodi celeribus nuncijs me insperantem non concidas, qui plus quam dici potest, conturbor, cum tibi imperanti negare aliquid cogor, quantumcumque ratione suffultus, sed vel paruitatem meam inter labores occupationum mearum, *quos mihi pro augenda nostra religione censui subeundos* (8) alas, diligas, atque tueare; vel si magis placet, vti me tuo filio, vt libet, hoc tanto ante mihi significes, vt neque sim obligatus alijs, quos mea solutione conturbem, neque tibi sim oneri, quem verè diligo, neque aduersarij, qui me obligatum in dies audiunt, aut leuitate vsum, aut violentia expulsum me fuisse existiment. Id ipsum postea fallaces, mendaces, mordaces, quaqua versus disseminantes, ac denique improuido tabellario sæpè ac multum exagitatus, nequaquam ego pro tua pietate, clementiaque excrucier. Vt vero aptius intelligas me ista scribere, non resistentis animo, sed impotentis experimento, & consideratione plura perspicientis, fugiendique scandali causa, quod tu ipse vitari mea sententia à me cupis: hoc tandem, finem faciens, prædictis adijcio, si tibi meis rationibus moto placet, vt in his Regionibus maneam, lætabor, & maximas tibi habebo gratias; si autem post Pascha videbitur, vt quouis pergam, paratissimum profectò reperies, si verò omninò ac penitus sententię tuę est, vt modo relictis pollicitationibus meis, neglecta fama, scandalisque omnibus posthabitis, illo accedam, non grauetur tua paternitas, ista itidem mihi cuncta renunciare, & ego accinctus quamuis difficillimum iter, quamuis debilis, quamuis rumores exuscitans, lætus, libensque proficiscar. Magis enim tibi, cùm pro amicitia, tùm imprimis pro officio tuo in nos obsequar, quoad vita mihi suppeditabit, reliqua omnia paruipendens, quam tuam iussionem, tuam authoritatem, tuamque dulcedinem, quibuslibet rebus, personis, temporibus anteponens, quauis incommodorum acerbitate, ac dispendio deterrebor. Vale ex Cortona. 1430.

N O T AE.

Nota I.

Literas meas dedi, Proximè præcedentes intelligo.

Nota II.

Querimoniam meam de nonnullis, Aemulos suos indicat de quibus iterum inferius, de me tecum infensius, atque infestius agunt, & postea quid loquuntri sint æmuli, atque iterum. Neque aduersarij, qui me obligatum in dies audiunt, aut leuitate vsum, aut violentia expulsum me fecisse existiment. Idipsum postea fallaces, mendaces.

Nota III.

Contra institutum tuum, Valde enim inculcat, tam in Regula quam alibi Sanctus Franciscus, & iniungit Superioribus charitatem, & curam infirmorum, ac debilium fratrum.

Nota VI.

Regium proficisci. Bina huius nominis ciuitas in Italia est, altera in Brutiorum finibus, quæ cum aspiratione Rhegium scribitur, Ptolomęo Rhegium Iulium dicta: Altera quam absq; aspi-

aſpiratione ſcribendam docuit Manutius in orthographia Regium Lepidi, vel Lepidum, eſt in Lombardia Ciſpadana: Et Calepinus vndecim linguarum quo vtor ab illa Rheginos, ab iſta Regienſes dici vult. Ad hanc ergo non ad illam Alberto proficiſcendum fuiſſe, ipſe ſatis indicat, tùm ſeruata eius diſtincta orthograhpia, tùm commemoratione Alpium, qui Etruriam, in qua tunc erat, a Lombardia diſterminant.

Nota V.

Quod alijs, vt cupis, eſt vtile futurum. Regienſium vtilitatem, cum Cortonenſium cauſæ honeſtate comparat, & ex veræ amicitiæ regulis hanc illi anteponendam ſuadet.

Nota VI.

Ciuibus Regiæ Ciuitatis. Regienſem Ciuitatem intelligit, cuius vtilitatem, & ſibi maximè indigenti & Caſalenſi ipſi compatienti, & ipſius angores communes ſibi exiſtimanti poſtponendam iterum ſuadere nititur: charitas à nobis incipit, vt neceſſitatem noſtram aliorum vtilitati præponamus, & nobis ipſis prius quæ neceſſaria ſunt, quam alijs, quæ tantùm vtilia, prouideamus. Neque enim etiam in genitoribus laudandum eſt, ſi mortem oppetant, vel miſeri ipſi viuant, vt proles luxurioſè vitam degant. Senſus ergo eſt debere Generalem, & ipſum Albertum ex ordine charitatis ſibi indigenti, quam Ciuibus Regienſis Ciuitatis non egentibus prouidere.

Nota VII.

Quid eſſent ipſi dicturi. Illius dicti Regienſes tacitè monet: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, vt conſiderent, quid ipſi eſſent dicturi, ſi Albertus libera promiſſione, & propria neceſſitate eis obſtrictus eſſet, & eum res agenda foret, abire vellet, atque id nunc in Cortonenſibus conſiderent, quo monito inter alia etiam poſſet Caſalenſis ipſos vel conſolari, vel Alberti æmulos iniuſta ſuadentes compeſcere.

Nota VIII.

Quos (labores) *mihi pro noſtra augenda Religione cenſui ſubeundos*. An vt Religionem à Poggij inuectiua defenderet, de quo mox dicemus; an vt alia quæ Vvaddingus indicat anno 1429. num. 8. & 1430. num. 3. & 4. curaret, an aliud quid, dubius ſum.

EPISTOLA XIX.

NICOLAO NICOLI.

ARGVMENTVM.

Cupiebant Florentini, vt hoc anno veteris æræ 1430. *& nouæ noſtræ* 1431. *Beatus Albertus Quadrageſimali tempore, in maiore ipſorum Eccleſia conciones ad Populum haberet; excuſauit ſe tunc ipſe; Quare Nicolaus in menſe Sextili ſiue Auguſto præterito, per literas id ipſi vitio vertit; quibus cum tunc reſpondere non potuerit, nunc ſe excuſat, quod peſte laboraſſet. Quod autem oblatas conciones non admiſiſſet, veras cauſas aperit Nicolao, quarum partem in ipſum quoque reijcit. Mittitque illi recenſenda aliqua ſua ſcripta, & per latorem quædam oretenùs communicanda, quæ literis committenda non cenſuit.*

Poſtea-

POsteaquam querimonias tuas, vt ita dicam, præterito mense Sextili anni superioris accepi, mi Nicolae carissime, non potui præ valetudine respondere literis tuis, in quibus paulùm mihi commotus visus es, quod cum prædicandi laborem, quem voluisses, Florentiæ hoc anno in maiore Ecclesia non susceperim, dicisque hoc ipsum debere mihi adscribi, qui mea dilatione pendentes animos in contrariam partem conuerti. Nihil inficior, dulcissime Nicolae, nihil excuso, si quid tibi à me erratum videtur, sed hoc tantum de meo sensu, qui mihi quam cæteris, & quam cæterorum notior est, tibi sincerissime, verissimèque renuncio, me scilicet ea tempestate bellorum, ea acerbitate ciuilis dissensionis, ea denique pestis voracitate, quæ passim tuam indies ciuitatem depopulantur, non magnopere curare, si valdè opportunum tempus, ad rem agendam, *impedientibus fortè perditis, vel etiam gaudentibus inuidis*, (1) non se dedit. *Musica enim in luctu importuna narratio, silentque inter arma annales*. Si verò tu contra, rectius mecum actum fuisse asseras, proficiscendo libentius, quam declinando prudentius, vt interim tibi assentiar, pace tua dixerim, in te omnis ista culpa est referenda: Tam enim parum de me præsumpsisti, vt, quod ego non prorsus negaueram, tu non vehementer asseruisti. Poteras enim, cum ita tibi videbatur, etiamsi omnino negassem, liberè, vt amicitia postulat, acceptare: quod si fecisses, tibi velim persuadeas, me non fuisse tuas sponsiones aliquando fracturum: Sed de his satis. Dabit enim Dominus post hac tempus aptius, & tu interea mecum familiarior semper in amicitia conualesces. Harum portitor quædam Scriptorum meorum ad te affert, quæ pro tua prudentia dijudicabis, atque ad me remittes, & nonnulla tecum coram de me conferet, quæ scribenda non censui. Vale ex Cortona 1430.

N O T A.

Impedientibus perditis vel gaudentibus inuidis. Nemo Prophera in Patria sua. Albertus alibi semper gratus, desideratusque, Thuscus in sola Etruria paritur inuidiam, sed omnia vincit virtus.

EPISTOLA XX.

EIDEM NICOLO.

ARGVMENTVM.

Morbum suum, conualescentiam, & consilium commentandi quidpiam aperit. De qua verò re scribendum, dum deliberat, materiam per Poggij, Nicolique allatas literas oblatam eligit. Quid de illis censeat,

seat, per istas narrat, & quod Religioni iniuriosæ fuerint, & alijs perniciosæ futuræ essent, indè ad scribendum coactus, non Poggium vituperando, sed cæteroqui laudando, & amicè monendo, sed innocuos læsosque laudando, se id facturum promittit, & factum Nicolai censuræ, & correctioni subijcit.

NVper equidem, Nicolae charissime, vt te arbitror ex alijs audisse, eram eiusmodi pestilentiæ ægrotatione grauissima affectus, quæ latè ac passim omnes penè Italiæ nostræ populos, *vt reliquos taceam*, (1) de Dei nostri elementia malè meritos occupauit: ob eam autem causam, id mihi vsu venit, vt quotidianæ prædicationi paulò mihi esset supersedendum, quam superiore tempore, vt tu ipse optimè scis, *nostræ reipublicæ, nostræque Ecclesiæ*, (2) indies à me habitam, nostris illius, quæ sursum est Ierusalem, futuris ciuibus, quemadmodum & sperare, & optare nos conuenit. Id etenim Christianis nostris hominibus accuratius solebam impendere. Cumq; fratrum meorum charitate, & summa erga me diligentia, ac semper imprimis propitio Christo, valetudinem meam Medicorum opera, studioque curarem è vestigio, & mihi & alijs, quibus eram pro eorum virtute animi carus, nonnulla spes meæ recuperandæ salutis oborta est, verum quamquam periculum euasissem, essemque iam liber, adhuc tamen longiore debilitate mihi defecto viribus, à Fratribus ardenter, atque amanter consultum est, vt itentidem à prædicatione aliquanto diutiùs abstinerem, quo tandem commodius, integra valetudine potientem, labor me consuetus exciperet.

Ego itaque, & si rectè, quantum attinet ad rem istam, & vt mihi quidem videor, tunc illis assensus sum, non censui propterea literarium munus à me penitus negligendum: sed magis scribendum esse quidpiam mihi quidem facillimè persuasi, vt etiam in otio, vel mihi calamo saltem prodessem, qui per imbecillitatem virium, coactus, voce silerem, vel alijs Scriptorum meorum sedulitate, quamuis non eloquentiæ dignitate, neque sensuum vbertate, proculdubio non obessem. Ex quo fieret, vt id perparum temporis, quod reliquum superesset, sobria hilaritate lætus, nequaquam extinctum ducerem, cæteris verò consulerem, quibus forte quod scribimus, est vtile futurum, simplicibus dico, nam sapientibus, longè maiora capescentibus, non conducet, ac meme primùm multò magis meis contra me verbis erectius concitarem.

Cum igitur complura mihi ante oculos versarentur, quæ scribenda iudicarem, essemque nescius quid potissimum primò assumerem, tùm quàmprimum venerunt ad manus meas, & illæ ipsæ literæ, quas ad me Poggius nuper dedit, & illæ item eius viri, quas tibi redditas superiore anno, vt quid de illis sentirem, audires, tu ipse ad me diligentissimè transmisisti. Inspexi, illas perlegi, reuolui, perpendi sæpè studiosius. Fateor visus est mihi Poggius noster paulò liberior, ac solutior, quàm non dico, Christianam charitatem, & religiosam sobrietatem, sed animo audacior, & lin-

lingua effrenatior, & calamo festinantior extitisse; quàm officiosam atque eruditam deceat grauitatem.

Tam enim aduersus Dei Seruos, pene omnes, faciliore licentia exerit eloquentiam suam, tamquè acriter pertonat, atque inuehitur, vt quantum mihi quidem videtur, non modo innocentissimos Seruos Dei, ac reliquos omnes existimem ab eo iniuria lacessitos, verùm etiam vehementissimè pertimescam huiusce Poggij authoritate, ac eloquentia, si apud exteros à Religione literæ ipsæ peruenerint, perquam facile eosdem Religiosos vocari in odium, ac despectum iri, sæculique homines (quod est grauius) quibus forte ab inquietantis mundi turbulentissima tempestate ad tutissimum, & sanctissimum portum integerrimæ Religionis confugere voti fuerat, complures posse ijsdem literis potissimum euocari.

Quamobrem non credidi, neque me dedecere hoc genus, quod pro Religione mihi assumendum putaui, neque ab re cuiquam videri, neque Poggio nostro molestum esse debere, si non in eum (cum hoc oneris aduersus illum suscipere nolim) Sed pro veritate, pro Religione, & pro his, qui aliquando hæc nostra forsitan legent ego seruorum Dei omnium, non quidem defensioni, sed laudationi paulisper incumbam; Cum igitur ita se res habeat, Nicolae charissime, feci, vt proposueram, ac scripsi quicquam pro seruis Dei, in eorum laudibus, quantum mihi satis est visum, valde libentissimè immoratus. Hanc itaque quidquid illa est, quam laudationem vocari placet, antequam ederem, tibi prius haud iniuria destinandam existimaui, quem & dictorum, & actorum meorum, atque omnium, quæ à me scriberentur, æquissimum iudicem, ac censorem penè à puero mihi constitui.

Cui si dicta mea probari videro, ad complura longè præstantiora meum studium prouocabitur: sin verò minùs, vel tua authoritate deterritus, ignarus ipse, tum sileam, vel quod magis arbitror fore, magno ardore animi, & diuturna diligentia, atque hortatu tuo, ad scribendum prouocatus, in dies abs te fiam limatior. Tu modo vide, quid de illa sentias, ac mihi rescribes. Quam ad te mitto, vt si tibi videtur, illam tergas, emendes, seces, polias, atque exornes.

Hoc tamen in fine Epistolæ, te admonitum volo, me in hoc otio redintegrandæ valetudinis meæ, ad hoc negotium eo libentius trahi, quo illud non tam conficiendum, quam proficiendum à me esse cognosco. Id ipsum enim iam tunc ad Poggium nostrum scribere cœperam, vt in principio Epistolæ huius præfatus sum, cum summis interdiu quotidianarum predicationum laboribus occuparer, iam vero cum mihi in præsentia vacat, & intermissum opus longo, vt aiunt, postliminio repeto, vt non tam diutius elaboratum intelligas, quam inter sospitatem meam, dum sensim valerem, properè, ac perniciter editum. Vale, & me ama *ex Cor.* 1430. (3)

NO-

N O T AE.

Nota I.

Vt reliquos taceam. Hic indicat non tantum Italiæ, ſed aliarum etiam gentium populos hoc tempore peſtem paſſos fuiſſe, ex quibus narrat Bzouius ad hunc annum n. 1. & 2. apud Aragonios arſiſſe, quod autem addit noſter author: *De Dei noſtri clementia malè meritos*, non gentium, aut populorum diſtinctio eſt, ſed ad omnes pertinet: nam peſtis, bellum, & publica fames, peculiaria Dei flagella ſunt, quibus populos, vel proprijs, vel Principum peccatis de ſe malè meritos caſtigare ſolet: vt propterea Regi Dauid cum Regni ſui populum numeraſſet, ex tribus his plagis quam vellet electio data fuerit 2. Reg. 24. ver. 13.

Nota II.

Noſtræ Reipublicæ, noſtræque Eccleſiæ. Rempublicam, & Eccleſiam ſibi, & Nicolo communes deſignat, quæ aliæ eſſe non poterant, quam Etruriæ.

Nota III.

Ex Cor. 1430. Hoc eſt ex Cortona, quæ Etruriæ ciuitas eſt, in qua diximus Albertum cum Iacobinorum legatis poſt plures annos, Florentiam ad Concilium properantem ſolemniter exceptum fuiſſe. Cum autem hic habeamus annum 1430. quo has ad Nicolaum dederat, deeſt tamen dies, & menſis. Ego verò propter locorum vicinitatem exiſtimo circa vltimum diem Ianuarij ſcriptas fuiſſe: nam Nicolaum pridie Nonas Februarij eodem anno mortem obijſſe Florentiæ docet Pocciantius.

EPISTOLA XXI.

POGGIO FLORENTINO.

ARGVMENTVM.

Audita, quæ Poggius in ordinis detrimentum facere dicebatur, & lecta, quæ ad vituperium ſcripſit, breuiter exponit, lenius primum, mox acrius, ſed amicè hominem redarguit. Contrariam Religionis laudationem aggreſſus, eadem opera tres res, & factu vtiles, & lectu delectabiles, & imitatione honeſtiſſimas docet, nam quidquid virtutis in claris Ethnicis eſſe cenſebatur, aſſignatis perſonis, ordine recenſet, & ſeruos Dei, quos laudandos ſuſcepit, illos in omni virtutum genere ſuperaſſe, perpetua, & perſpicua comparatione ita demonſtrat, vt omnes ſimul vniuerſæ Chriſtianæ Philoſophiæ exercitationem, non minus diſertè, quam grauiter, explicet. Aduerſarium deinde ad aduerſa prioribus tam dicta, quam facta dulciter, & neruosè hortatur, & orat, atque in priſtinis perſiſtentiam doctè diſſuadet: emendationem authoritate, & exemplis facilem eſſe, Diuinæque vindictæ certa alioquin expectatione neceſſariam demonſtrat. Denique monet famam illi curandam eſſe, merita dum viuit acquirenda, rumores hominum fugiendos, iudicia eruditorum magni pendenda, beneuolentia perſpicua deuinciendos animos bonorum. Quæ qui adipiſcatur, & quanto ſuo id bono breuiter docet.

NON satis dicere possum, Poggi charissime, quantum equidem ægrè fero, vt cum primas ad te mearum dare constituo, ea dicere me oporteat, quæ & mihi molestissima sunt, certè id quidem, & tibi fortè non multum pergrata: maximè verò quia ita pro ingentibus occupationum molestijs, *quas quotidie prædicando perpetior* (1) ab scribendo maturè auocer, vt quantum res ista postulat, loqui diutiùs concupiscam. Cum verò angustia temporis excludar, haud dubium penè silere, quàm loqui malim; aggrediar tamen vt Beatus Cyprianus ait, facultate, qua valeo.

Al. ita.

Cyp. ad Donat. Epist. 1 tom. 1.

Frequens rumor de te, ad me per multos delatus, aures meas, quæ vt Salomon ait, auditu non satiantur, adeò tædio affectas reddidit, vt iam perferre nequeam, quin etiam in summis laboribus meis aliquid vel ineptissimè ad te virum eloquentissimum scribam. Inculcant aduersum te quidam, & replicant tua prorsus opera factum, ne locus ille nostræ Religionis (de quo dicam intelligis) vt cæptus erat, ædificetur, ac quod longè molestius est, futurum nonnulli suspicantur, vt id murorum, quod fieri cęptum est, demoliatur, & proruat, clamante aduersum te tota ea Prouincia, quod nullius, quam tua apud Pontificem instantia, aut factum sit, aut futurum quippiam. Quam instantiam tuam plerique, vt vulgò fit, variè interpretantur, vt dicant vel nequitia tua, vel odio Religionis, vel errore falsæ de nobis omnibus æstimationis tuæ, vel quod magis omnes penè arbitrantur, suggestu quorumdam perditorum, qui hisce fratribus iniquo animo aduersantur, hoc abs te factum esse.

Eccl. 1. 8.

Vide Vitam n....

Accedit inter hæc omnia, quod mihi ad Nicolaum nostrum Nicoli literæ tuæ perlatæ sunt, per quas te falsò culpari vehementer quereris, de quibus literis, si mihi propositum esset causam eorum fratrum defendere, ac non potiùs te rogare, dicerem omne quod sentio. Mallem enim, vt hoc tantummodo apud te, & amicè, & Christianè confitear, te in cooperiendis eorum culpis, si quæ perparuæ sunt, fuisse concitatiorem, atque si magis putabas, in accusandis pia charitate, ac mansuetudine mitiorem. Oro te suauissime mi amice, vt æquissimo animo, quod subijciam feras, *ac me parum mordentem salubrius patiaris* (2) quam mihi adulanti periculosiùs compatiaris. Mallem, inquam, te in tot bonis viris accusandis, quos tamen perpaucos esse dicis, fuisse castigatiorem, quam aduersus illos pene omnes, *præter fratrem Bernardinum, & me* (3) in fingendis horrendis criminibus, ac turpissimis moribus, asperiorem, ne dicam audaciorem.

Verè mirari satis non possum, quonam modo in tantam licentiam accusationis eruperis, vt cum scriptum sit ab Apostolo. *Tu quis es, qui iudicas alienum seruum, suo Domino stat, aut cadit: stabit autem*. Tu tamen hos omnes, perpaucis exceptis, voces simulatores sanctitatis, satores errorum, sceleribus implicatos, peruersè agentes, absque virtute, sine scientia, impudentes, insolentes, animo impotentes, superbos, qui nulli subesse velint, & parem spernentes, magis præesse cupiant. Hæc puto te reclamante animo, & conscientia accusante, dixisse. Illud verò quis non

Ad Rom. 14. 4.

non stupeat? quod præter publica scelera, eis abdita, & seclusa, & domesticis parietibus obsepta tam confidentissimè obijcis, vt loca eorum non sis veritus, vel prohibente literaria facultate, & si non Christiana charitate, officinam scelerum nominare. Miror quomodo non aptius, ex quo eiusmodi ineptijs insolescere delegisti, ea ipsorum loca, & lupanaria prostituta, & probris libidinum inquinata, & turpissimorum complexuum fœdata labe, tibi procaciter, & petulantissimè nominanda censueris. In quibus ipsi, vt dicis, improbi circulatores, sordidi, capite demisso, cum vulgo reproborum, tumidi, inflatique delitescunt.

Immò verò, vt cum venia tua dixerim, vt non grauiter adijcis, non in solitudine, sed in summa hominum frequentia, *in locis deliciosis*, *amœnis*, *iucundis* (5) voluptuosis se se immiscent. Atque vt cum gemitu, tua illa verba, talia, qualia sunt, in calce subnectam, nec proprio nomine, vt dignum est, eloquar. Qui & ipsi, vt ais, non vt menti vacent, sed corpori, rectius ventri dixisses. Nam quod dicis, nectare illo, nedum exteros, peregrinosque allici, sed etiam ciues tuos suauius delectari, valde eosdem ciues, quam sint homines frugi commendas, dum non solum hi sunt, qui non continenter, non sobriè, non seuerè, vt naturæ dignitas postulat viuunt; sed potius illi ipsi, vt mihi quidem videtur, temulenti, & vt ita dicam, meribibuli, abs te secretius appellantur.

Quod verò ais, potum illum esse Iouis nectar, siquidem ioco magis, quam ex sententia tibi hoc dicendum censuisti, nihil te incuso, qui forte gentilium literarum facetijs delectatus, illorum sententijs velut porcorum siliquis, id quod de prodigo filio Euangelica authoritas personat, tuum ventrem, quamuis inaniter, satiari maluisti. Te inquam in hoc genere nihil culpo, quod Poetarum, Oratorum, Historicorum, ac Philosophorum sententias vel legas, vel tuis scriptis inseras, si modo inter legendum nihil ipse noceare, si scribendo nihil alios lædas, quæ & se te imitari debere arbitrentur; & te his iudicent nimium delectari, atq; eisdem Ethnicorum literis, plusquam oporteat, & quam deceat, attribuere. Si postremum nihil in te fidei, nihil authoritatis, & veritatis, & charitatis ad scripturas sacras, Paganorum frequentiore lectione, attestatione, scriptioneque minuatur, quod an fieri possit in te, tu ipse videris. Ego verò in mei similibus, nisi difficile fieri posse, non video.

Luc. 15. 16

Si igitur tam continenter, vt perstrinximus profanas literas colas, vt dicere cœperam, non te accusem: nam hæc quæstio de externorum sententijs, cum Christianarum literarum mundicie miscendis, atque interserendis, à doctissimis Ecclesiæ viris, ac maximè apud Hieronymum nostrum elegantissimè absoluta est in ea notissima Epistola, quam eum ad Magnum Oratorem Vrbis Romæ scripsisse non es nescius: at verò contra, si seriò potius, quam iocando, potum illum esse Iouis nectar conscripseris, & si de hoc sentire, quia Christianus es, neque sanè aliam ob causam, minimè ausim, si tamen forte id sentias, penè dixerim, nihil aliud verius sentire mihi videris, quam quod Iouem Deum tuum esse con-

Tom. 1. Ep. 84. ad Magnum.

confirmes. Neque enim nisi tribus subiectis his modis vsu scilicet, iure, & conditione, aliquid alterius esse dicitur; vsus autem, aut malus est, qui loquendi latiore consuetudine abusus nominatur, aut bonus, qui & ipse rectus vsus vsitatius dici solet.

Eliquata igitur ratione, ac sententia vnum horum conficitur, vt si abusu potum Iouis esse sentias, præclarè, & verè dixeris. Fuit enim, sicut vitijs reliquis Princeps, sic omnes quoque gulæ ebrietate, ac crapula debacchatus: si autem recto vsu, suum dicas potum, falsum id quidem sit, atque absurdum: nam quis rectè vtetur, si eum abuti concesseris? sicut è contra nemo rectè vtens abutitur eo, quo vtitur, sin verò iure, vel potestate sit eius potus, idque tu asseras hoc turpiter desipis. Quo enim pacto suum esse nectar existimes, cum nec ipse quidem suus extiterit; Sed vitiorum, sed Dæmonum, sed omnis iniquitatis

Ioan. 8. 34. seruus. *Qui enim facit peccatum seruus est peccati*, vt veritas ait, quod si postremo contendas, neque peruerso vsu, neque iure æquissimo dici Iouis potum, restat profecto, vt vel nullo modo sit Iouis potus, & tu eius esse potum, illud vestrum nectar, improbè dixeris: vel dicas potum esse condirione. Quod si censeas, egregiè id quidem facis, vt Christiano ore Iouem tuum esse commemores. Immò verò si id sentias, quid hoc est stultius? quid iniquius? quid infidelius dici potest? hoc enim dicere, quid aliud est, quam verissimo Deo maledicere? quin potius quid aliud est, quam Iouem Deum suum esse manifestissimè dicere? nemo enim potest esse conditor, & creator, nisi Deus extiterit. Nos igitur Christum Deum nostrum esse contendimus, dicimus, & constantissimè profitemur, in quo nobis omnis spes comparandæ salutis locata est.

In ore autem Christiano, vt apud Hieronymum verissimè dicitur, *quid facis Iupiter æternus? & me Hercule, & me Aedepol, & Polux, & Castor*, ac cætera magis portenta, quam numina? suum itaque dicant Iouem, qui volunt, & quos Christianos non esse dubium est, vtque præclarè Beatus Cyprianus ait, Iouem suum isti exprimant, non magis regno suum, quam vitijs. Principem exprimant, inquam, illum in terrenos amores, cum ipsis suis fulminibus ardentem, nunc in plumeos colores albescere, nunc aureo imbre defluere, nunc in puerorum pubescentium raptus ministris auibus prosilire.

Vide Tertull. de Idolatria cap. 20. & 21.

Cypr. tom. 1. Epist. 2. ad Donat.

Huius impii Iouis nectar, tua sententia, horum Sanctorum animos vehementer allexit, vsque adeò vt haud iniuria amœnissima patria se priuari querantur. Qui non abstinentia affecti, non panibus, quos sæpius à soricibus rodi contingit, non alterius generis cibis, non modo vilibus, vt fabis, lente, oleribus, ac potibus acidis, verum etiam, sicut ea pecora domus ab aliis accipiunt, tabe miseranda confectis, & reuera est, sed vt dicis, idque ipsum ego, & grauiter, & acerbissimo animo, itidem iustissimè repetam, illo vestro nectare, Iouis potu allecti morantur. Latinius mi Poggi dixisses, tamen nihil minus, quam turpius, si eos ebrios, atque ructantes hesternam crapulam, qua vsque ad vomitum satientur, proculdubio nominasses.

Hei talia ne decent, Poggi mi sua-

ſuauiſſime, eruditionem tuam, prudentiam, moderationem, modeſtiam, & Chriſtianam profeſſionem? an non rectè perſpicis non poſſe iſta ab homine tincto literis, ne dum doctiſſimo, vt tu ipſe, mea ſententia is es, niſi turpiſſime dici, quamobrem nullo profectò neque tu vel falſa opinione fallaris, vel temerario iudicio pericliteris, neque reliqui, ad quorum manus literæ tuæ vel peruenerunt, vel forte peruenturæ ſunt, tua authoritate magis quam veritate deterriti, ab ipſo nitidiſſimo portu *Sacrarum Religionum* (6) ad quas forſitan ab inquietantis ſæculi turbinibus confugere voti fuerat, eiuſmodi verbis tuis, vel aliorum perſuaſi fallacijs, auocentur.

Patiare igitur, mi Poggi chariſſime hoc loco, non contra te, quem magis errore quam maleuolentia deliquiſſe mihi perſuadeo, non vt tibi in aliquo adſim, cum me adiutore ad bona ſtudia, bonoſque mores nequaquam indigeas; poſtremò, non vt tute ipſe tibi conſulas, qui iam is es, quem probè emendatum confido: ſed pro veritate, pro iuſtitia, pro Religione, pro pietate, pro eis, qui hæc aliquando lecturi ſunt, ac denique pro iſtorum integritate, non defendenda (cum hoc oneris contra te ſuſcipere nolim) ſed paulum commendanda, in eorum laudibus immorari.

Tu itaque adeſto animo, atque erecto corde ſis, teque ipſum ad ea quæ ſum dicturus vultu, fronte, oculis totum in præſentia, oro, conuertas. Tu eos Poggi, non ſummo in honore habendos putas? qui ſummo conatu, *non Diogenis acerbitatem*, (7) non Curtij paupertatem, non ob mundi gloriam, vel ſi magis placeat illius amatoribus, ob virtutem, Socratis Tebani contemptum, ſed Chriſti lenem ac ſuauiſſimam auſteritatem feliciùs imitantur. Qui non alterius Socratis fractam ſpem, quem dicere ſolitum aiunt, *quod ſupra nos nihil ad nos*, ſed ſpei ſuæ robuſtam, inconcuſſamque firmitatem ſuper electum ſummum, angularemque lapidem, de quo Petro dictum eſt, *ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, aduerſus quam nec portæ inferi præualebunt*, ſolidius collocarunt. Qui non Platonis inſalubrem Academiam, ſed gremium Eccleſiæ delegerunt; Qui non Ariſtotelis, ac Cryſippi acumina, *ſed aſcenſiones in corde ſuo, in valle lacrymarum* diſponentes aſcendunt in palmam crucis, & apprehendunt fructus eius, ſpinas, Chriſti ſanguine tinctas, lingentes, quæ quàm roſcida mella ſint eis longe ſuauiores.

Matth.16 18.

Pſal.83.6.

Qui non Democriti ſtultas atomos, quibus mundum hunc noſtris expoſitum obtutibus mentiens conficit, ſed diuinas literas venerantes audiunt. *In principio fecit Deus Cœlum & terram.* Qui non Epicuri luxuriam, qui & ipſe turpiſſimis flagitijs inquinatus, dicebat; Poſt mortem nihil eſſe & mors ipſa nihil eſt. Non Sardanapali ingluuiem; qui cum infelicem mortem obiret, non autem quæ probis viris digna iudicaretur, quale exemplum ſordidiſſimæ ante actæ vitæ reliquerit ſuperſtitibus, Cicero tuus, vt reliqui docti, teſtatur. Is enim in ſepulchro moriens hæc ſcribi iuſſit, habeo quæ edi, quæque conſumpta libido exhauſit. Non, inquam, hos, qui iuxta Apoſtolum deſperantes,

Geneſ.1.1.

tes, femetipſos impudicitiæ tradiderunt; Non denique Fabricij continentiam, ij, de quibus loquimur, ſunt complexi: *Sed mortificationem Chriſti in ſuo corpore circumferentes, ſupplent ea quæ deſunt paſſioni illius*, & quotidie cum Paulo clamant *qui autem ſunt Chriſti*, carnem ſuam cruci, cum vitijs, & concupiſcentijs affixerunt.

Ad Galat. 5. 2.4.

Non Pythagoræ ænigmata, qui cum ſuperſtitiosè mutus indiſcretum quinquennale ſilentium ſuis diſcipulis indixiſſet, ob id fortè vſu venit, vt nihil ab eo, vel in membranis, vel in chartis præclarè ſcriptum futurorum vtilitati relinqueretur, nihil enim eum ad conſulendum poſteris ſcripſiſſe ferunt, ſed publicis æneis literis ſtatuit ſtateram non tranſiliendam, arundinem domo pellendam, ignem gladio non fodiendum, ac poſt multa ſecula primò Euforbium, deinde Talidem, tum demum Nermotinum, quarto Pyrrhum, ad extremum Pythagoram in ſe ſe renatum, ſacrilega temeritate, & ſtultiſſima leuitate atque cæcitate perhibuit. Verum hi Euangelij manifeſtiſſimam veritatem diligunt, de qua ait Apoſtolus, *Nox præceſſit, dies autem appropinquauit &c. nos autem reuelata facie gloriam Domini ſpeculamur.*

Pythagora dogmata fuſius recenſet Gualenſis par. 3. florilegij c. 8.

Ad Rom. 13. 12.

2. Corint. 3. 18.

Deijciunt Gorgiæ vanitatem, omni leuitate inaniorem, qui de quaqua re propoſita, humana eruditione fretus, ac ſuo ingenio confiſus, publicè ſe ex tempore dicturum pollicebatur: ſed iſti audiunt Dominum ſuum, verius eis dicentem; *Nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis. Et ego dabo vobis os, & ſapientiam cui non poterunt reſiſtere, & contra dicere omnes aduerſarij veſtri*. Triumphant de grauitate Craſſi, quem ſemel tantum in vita riſiſſe ferunt, malentes Chriſtianam grauitatem, & grauem ſobrietatem, de qua dicitur. *In populo graui laudabo te, cuius planta pedis ſicut planta pedis vituli eſt*. Quo etiam in ipſo laborioſæ prędicationis boatu, boni Chriſtiani ita verborum ornamenta ſectentur, vt vtiliora quam tumidiora diligentes, abundantius quam religioſam deceat grauitatem, nimia profuſione non inſoleſcant.

Matth. 10. 19.

Luc. 21. 15

Vel Catonis.

Pſal. 34. 21

Ezech. 17 vel ardore

Suppeditant Solonis, Liturgique ac reliquorum Græciæ ſapientum inſtitutis, maiorem in modum ſapientiæ facultatem, immo vero tribuunt, quam illa haud habebant, excellentiſſimam ſanctitatem: cum Euangeliorum præcepta, Apoſtolorum leges, ac Patrum vigilantius documenta ſcrutentur; vincunt Marci, Catonis, Reguli, Atilij, Romani Imperatoris, fidem, nec minus ſuppetit eis, vnde Curtij conſtantiam antecellant. Eorum enim facta præclara, luculentium hominum elegantiſſima loquacitate, in Cœlum quidem laudibus efferuntur. Sed Cœlum ipſum, vacua pietate deluſi, ſunt minimè conſequuti. Quippe alterum, aiunt, captum à Carthaginenſibus, miſſumque Romam, vt ſi perſuaderet Romanis Carthaginenſium reddi captiuos, eum liberum facerent; ſin verò minus, adſtrictus iuramento rediret, veniſſe Romam, perſuaſiſſe contrarium, ſponte rediſſe Carthaginem, ex quo incluſum anguſto ligno, vbi ſtare cogeretur, clauiſque acutiſſimis vndique confi-

xum,

xum, vt se nullam in partem inclinare, sine pęnis atrocissimis posset, tandemque post excogitatos, horrendosque cruciatus, peremptum à Carthaginensibus triumphantem, vt pro illorum desiderio loquar, eum mortem obijsse. Alterum verò, se se pro patria liberanda in abruptum hiatum, equo concito armatum præcipitem dedisse scribunt. At verò isti quos suscepimus laudandos, inuictam potius Christi Martyrum, atq; insuperabilem fortitudinem, & in se ipsis plerique magno cum ardore affectant experiri, & in alijs admirantur. O felicem eorum mortem, immo vitam, quam, nec mora, felicitas superna consequitur.

Proinde pugnant cum Cicerone tuo, ac Demosthene, cum Gracchis, cum Crasso, cum Antonio, & Græco Lysia, ac reliquis summis Oratoribus, non verbis, sed rebus: quoniam illorum linguam, istorum pectus, qui sapiunt, admirantur, illorum dicta præstantiora, istorum facta nobiliora, qui non insaniunt, efferunt. Creso fortunis præstant, ille quidem, ac reliqui sui similes auri, atque argenti immensa pondera congregantes, potentiores isti, cum audiunt Apostolum dicentem, *habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus: & tanquam nihil habentes, & omnia possidentes*, mirabiliores existunt. Maximè quippe, vt tuus Tullius inquit, homines admirantur, eum, qui pecunia non mouetur. Quod, in quo viro perspectum sit, hunc dignum perspectu arbitrantur, ob eandem causam, fidem, & admirationem concipiunt. Quod eas res spernit ad quas plerique auiditate inflammati rapiuntur, immò verò vt præclarè quidam ex nostris ait, libidine incensi, pro his rebus digladiantur, quas possunt amittere inuiti.

Ad Villum 1. Timoth. 6. 7. 2. Corint. 6. 10.

Cicer. de offic. lib. 2. cap. ij.

Congrediuntur cum Liuio, Herodoto, ac reliquis historicis, non rebus veris narratis, sed fortibus opere ipso confectis, superare autem Carneadem, Zenonem, Cleantem, Heraclitum, Empedoclem, Pysistratem contendunt, ac reliquorum, quorum nominibus nonnulli terricrepo ore inflantur: tum Philosophorum, tùm Oratorum, tum Historicorum perditam vanitatem, ne dicam stultissimam temeritatem, nihilo magni pendunt, cum iuxta Apostolum, de his omnibus Romanis loquentem, *illi ipsi dicentes, se esse sapientes, stulti facti sunt*. Non his se comparant, rerum exploratissima notione, sed authoritatis dilectione, vsque adeò, vt Christum nostrum, verum, summumq; Deum, sibi ipsis longè satius, omnis virtutis loco, procul dubio destinauerint.

Ad Rom. 1. 22.

Illi enim cursus syderum laboriosa indagatione compererunt, isti se nosse laborant; illi Cœlorum, maris, terræque amplitudinem metiti, se ipsos ignorant, isti mentis aspectu puriore, & cordis affectu rectiore latitudinem Paradisi deambulantes, dicunt illud Apostolicum, *nostra conuersatio in Cœlis est*; illi vires lapidum, succos herbarum, fructus arborum, iras animantium, quid cui prodesset agnoscere curauerunt, quod quo nasceretur, purgaretur, frequentaretur, domaretur, animaduerterunt summa cum diligentia, istis curæ est, montes peccatorum suorum, aspera facinorum, prærupta flagitiorum, quæ vel carne victi, superiore acta vita fecerunt, vel se facere posse

Ad Philip. 3. 10.

verentur, cum gemitu, qua facilius euitentur, meditari, cum dolore perpendere, cum acerbissima seueritate horrere, plectere, vindicare, quaqua versum curiosa eruditione neglecta eatenus, vt neque Ptolomæi illius Philadelphi nobilissimi Aegyptij Regis, exactissimam diligentiam multi faciant, qui totius gentilis; humanæque eruditionis, ac Diuinæ sapientiæ Bibliothecam, summis nummorum sumptibus, magna cum gloria sibi coemit; sed quemadmodum Beato Petro consulente,
2. Petr. 1. 10. eniti intelligunt oportere per bona opera certam suam ipsorum vocationem, atque electionem facere satagentes, timidiore cura, ne de libro vitæ aboleantur, elaborant, de quo libro, ad amicum Moysen loquitur
Exod. 32. 33. Dominus, *eum*, inquit, *qui peccauerit mibi*, *delebo eum*. Vtque nihil, quo Deus læsus exagitetur, in libris conscientiarum suarum fœdum possideant, de quibus dicitur,
Apoc. al. 20 12. *& libri aperti sunt*, sollicitiore in dies sancto pauore, velut angorum acerbitate penetrantur, castigantur, purgantur, solidantur, sicut scri-
Psal. 88. 41. ptum est. *Posuisti firmamentum eius formidniem*.

Ex quo fit, vt sæpe numero æque atque de sublimi specula humana, ac Diuina plurima contemplati, quanta sit rectitudinis Diuinæ asperitas, quanta humanæ obliquitatis impuritas, eo perniciosior, quo sibi ipsi latentior, quamquam Deum mundissimos seruos habere deceat, quanti contra sint miserandi hominis, tùm recessus culparum, tùm labes flagitiorum, tùm gurgites scelerum, vsque ad apertissimam, & obstinatissimam impudentiam perspicientes, vehementissimè frequentiùs expauescunt, cum alios, tùm se enim verò multo magis. Inde sese iudicant, ne iudicentur, cum, vt Propheta docet, nequaquam in id ipsum bis misericordissimus iudicet Dominus, Apostolique præcepta intentissimo corde hauriunt, vtiliter, saluberrimèque dicentis. *Si nos metipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur, dum iudicamur autem, à Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur*. 1. Corint. 11. 31.

Inde purissimo mentis aspectu, flagranti animo, & diuturna huiusce rei consuetudine, sua, quoad possunt, omnia intuentes, id tandem assequuntur, vt se totos, quàm sint deformes, assequi posse diffidant, & neque superbia elati, neque, vt superborum mos est, se multi existimantes, atque etiam ostentantes, verùm humilitatis suæ in ima deflexi, cogantur iam iam pene angustia moribundi, super altissima calamitate, cum omnium hominum pietate, tùm sui iactura commoti, lacrymarum fluuios rogantes, orantes, obsecrantes ad Deum emittere, atque molestijs pressi, sancti, & fidelis Dauid, fortissimos gemitus clamare. *Delicta Domine, quis intelligit, ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo. Et ne intres iudicium cum seruo tuo Domine, quia non iustificabitur ante te omnis viuens*: immò verò, vt quidam è Patribus ait, vè etiam laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam. Psal. 18. 13. Psal. 142. 2.

Inde cum audiant Dominum suum præcipientem, *quando hæc omnia feceritis, dicite serui inutiles sumus quod enim facere debuimus, fecimus*: in se prorsus remissi, de se penitùs desperati, eò liberiùs feruntur Luc. 17. 10

in

in Deum, quo de eo ſolo omninò confiſi, atque ſpe freti audiunt: *Psal. 117. 8. 9.* *Bonum eſt confidere in Domino, quàm confidere in homine; & bonum eſt ſperare in Domino, quam ſperare in Principibus*, ſeque, haud mora, Deo ſuo liberè committentes, imò verò ſe ſe in illum proijcientes, qui eos in humeros errantes extulit, cum auidius alloquuntur. *Psal. 21. 11* *In te proiectus ſum ex vtero, de ventre matris meæ tu es protector meus*. Admirantur autem Diuinæ lenitatis facilitatem, ac ſuæ humanitatis ingenitæ manſuetudinem, quod nos perditos, opulentiſſima largitate redemit, quod eoſdem malos ſeruos benigniſſimè habere dignetur, quod illos, qui abs ſe Dominum nimium audaces perpulerant, tam frequentiſſimè, vt ad ſe redeant, vocat, quærit, rogat, & pollicetur, quod eos, qui verè reuertunt, comiter, & facetè, ac dulciter ſuſcipit, quod prolapſos erigit, & frequentius curat, atque ne in vitijs immorentur, caſtigat de malorum immanitate, docet, vt caueant, de virtutum ſplendore commonefacit, vt appetant, de pœnarum autem futurarum acerbitate deterret, tùm gelu confecta, tùm glacie, tùm fame, tùm putoribus, tùm tenebris, tùm Dæmonum turpiſſimo contubernio, tùm fletu, ac ſtridore dentium, tùm auditu blaſphemiæ, tùm dolorum gemitu, quid plura? ſiti, angoribus, pœnis, moleſtijs, & quod eſt longè grauius, perpetuitate damnationis affecti, apud inferos ſubtus, qui conturbantur, adeò contruſi detinentur, exulant afflicti animos, nigri corpora, fumo tumidi oculos, membra denique ipſa indefectis ignibus torridi, in quibus improbos arſum iri, niſi non Chriſtianus, nemo eſt ſanè qui dubitet.

His atque huiuſmodi cogitationibus eruditi, quibus intereſt ſapientia de Diuina bonitate ſuccenſi, iſti, vt dicere cœperam, admirantur, & ſtupent, quia hominem Deus, non ſolum nimia charitate dilexit; ſed quia in Cœlum ex cœno tam ſublime tamque feliciter hominem ipſum, Diabolo præreptum victorioſo prælio, & æquiſſimo iure euexit, & in ſe ipſo ad Patris dexteram perpetuo conſeſſurum collocauit, clamant, & dicunt: *Quid eſt homo Domine, quod memor es eius*. *Psal. 8. 9.* Itaque ſpe ſubnixi ſupernorum ciuium gloriam præſtolantur, metu verò compreſſi dies illis iudicij lugubris, vt ſæpius metu mentem dilaniet, in quo ſe audiunt veritate incutiente timorem, de omni verbo otioſo, quod locuti fuerint, etiamſi à ſceleribus, & culpis maiuſculis vacui ſint, rationem apud Dominum reddituros, tunc ſcilicet, vt apud Hieronymum eleganter eſt dictum, *In Reg. Monac. titulo de timore vlt. iudicij.* cum ad vocem tubæ pauebit terra cum populis, cùm lugubre mundus immugiet, & tribus ad tribum pectora ferient, cum potentiſſimi quondam Reges nudo latere palpitabunt, exhibebitur tunc cum prole ſua verè tunc ignitus Iupiter, adducetur & cum ſuis ſtultus Plato diſcipulis, cum Ariſtoteli argumenta non proderunt. Tunc verò iſti, quos exiſtimas ruſticanos, cæteris metu coercitis, quos nunc pœnæ, quibus plectentur, manent, vehementiſſimè lætabuntur.

Quapropter mea quidem ſententia, hi ſunt qui ſe dignos agunt, vt ab omnibus diligantur, colantur, tutentur; amicis grati, inimicis haud infenſi, alienorum periculorum ſoliciti, ſuæ verò iacturæ non negligentes, quæ de terrenis fæcibus eruti

damnant quod erant, de futura vita amant quod futuri sunt, de erratis suis se in dies afficiunt, de inquietantis sæculi turbinibus, grandi tempestate se euasisse plurimum gratulantur, & solo altior eorum animus, mundo maior, omnique terrena potestate sublimior, eatenus se excolendum virtuti, ac iustitiæ dedidit, vt posteriora obliti ad ea, quæ ante sunt, se extendentes, illis vita sit tædio, mors iucunditati, aurum luti loco existiment. Distincta laquearia gemmis, & crustis marmoreis domicilia vestita, eiusmodi hominibus sordeant, quibus curæ est, vt vitijs neque cedant, neque sub eis iaceant, sed contra ea laudabiliter dimicent.

Ad Philip 3. 13.

Inde vitam perditorum deplorant, suam autem tenacissimis quibusdam continentiæ frænis astringunt. Iam vero sensus omnes, qui illecebris malè suauibus facilè capiuntur, ne ab importunissimis Dominis voluptatibus superentur, tam castigant, vt quæ prospectum oblectant, & lenocinantes spectaculorum contagiones, quo ab eis salubriùs euitentur, ductis in terram luminibus fugere annitantur, suauitatem asperitate commutant, ipsam vocum molliorem modulantiam, iucundumque concentum nisi grauiter ferre non sustinent, lenem contactum, succulentam, robustam, ac virentem ætatem, in putorem, in sordes, squaloremque verterunt; qui contraria valetudine sæpius gaudentes, suspirant ad patriam, & pias aures Domini Sabaoth validissimis, atque importunissimis vocibus, illud quotidie clamantes pulsant. *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est*; fama autem, atque infamia, algore, & inopia, omnique genere molestiarum, cum sapiunt, libentius quam vulgi fauoribus, ac tardioris intelligentiæ, imperitorumque populorum inanibus rumoribus gloriantur. Et quod ijs omnibus maius est, se totos subiectione humillima superantes, & vincentes, & animo demissi, & pauidi, ac trementes, ne forte casus eis obrepat, & corpore fragiles, imbecilli, inualidi, pallentes, exangues, tam se pro Christo negligunt, vt omnem intellectum in Christi obsequium captiuantes, se despectos, & stultos, pro Christo existimari non vereantur, & Apostolo obsequuntur dicenti. *Si quis videtur sapiens in hoc sæculo, stultus fiat, vt sit sapiens*. Et præsentia odientes mundum calcent, diuitias aspernentur, & ad futura se in dies solicitius præparent.

Psal. 119. 5.

1. Cor. 3. 18

Ecce quales hosce homines censeam, quos tibi à me, non pro illorum merito expressos, putes velim, sed multo magis pro angustia temporis designatos. E quibus complures eam, quam dixi, vitæ mundiciem excellentissimam degunt, reliqui bonam, omnes verò saltem non malam. Qui cum penè cuncti ante in sæculo, vt tibi placet, perditam vitam egissent; nunc Dei sui præsidio adiuti, eiusque gratiæ auxilio roborati, labem superioris æui detersam, in expiato, ac puro pectore diutiùs possederunt, confisiq; Diuinitùs, eandem sibi de futuro vitæ sanctimoniam pollicentur, & ad ipsam æternorum collium sublimem speculam oculos erigentes, vnde exaudiri haud inane operiuntur iucundissima collacrymatione; grauiter enim ferunt se Cœlo fraudari, ac differri diutius, & molestissima,

atque

atque acerbiſſima expectatione congeminant. *Aſperges me Domine hyſſopo, & mundabor; lauabis me, & ſuper niuem dealbabor*; quibus mitiſſimus Ieſus reſpondet in eorum de ſe corda fiduciam ingerens. *Si fuerint*, inquit, *peccata veſtra, quaſi coccinum, velut nix dealbabuntur*, indeque ipſi, Dominum ſuum pro ſe, quique viciſſim, atq; anxij rogant. *Quando veniam, & apparebo ante faciem Domini*, & *oſtende nobis Domine miſericordiam tuam*, & *oſtende faciem tuam, & ſalui erimus*. Ac ſuis quidem virtutibus nihil, Dei verò ſui viribus omnia præclarè acta adſcribentes, & hic in terris Paradiſum ameniſſimum è Cœlis traduxiſſe videntur; & tamen à Deo ſuo Corpore peregrinantes, & à patria exules, ad manentem futuram ciuitatem ſuam aſpirantes, ſummis animi ardoribus, atque incenſo mentis affectu ire, & ſi graui corpore preſſi, ac peruenire contendunt, illa ipſa ſua corpora prius excuti, & eadem potiora congruo tempore recepturi, vt integro homine potiti, liberius in Deum ſuum, nulla moleſtia præpediti, ferantnr.

Pſal. 50.8. Iſaia 1.18. Pſal.41. 2. Pſal.83.8. Pſal.79.4. 8. & 10.

Tu igitur dilectiſſime mi Poggi, is eris, qui eiuſmodi homines contemnas? quorum ego à pucro, ſi quidem ſapio, ſolo nomine recreor, ac non potius, vt eis, quemadmodum Chriſtianum decet, obſequaris, & affectus tuos erga illos viros, ſummo honore habitos, ſumma cum reuerentia dedicabis? eloquentiam verò tuam omnem, & elegantem, & terſam, & abundantem, & politiſſimam, & quod me magis delectat, apertam, & planam, & dilucidiorem, nonne abs te, illis debendam magis cenſebis? omnia autem, quæ à te egregiè, atque honeſtè, & probè geri valebunt, vt tantis viris præcipuis, & claris perpetuò aſſis, nonne procul dubio tibi conſtitues? immò verò tu te, vt ſpe adducor, alacer, ac libens, id tandem efficies?

Sed ſunt plerique, qui vſque adeò in tenebris, atque in nocte cæca diutius conſederunt, vt exui quemquam ante actis vitijs poſſe non credant (8) nam cum alta, & profunda radice, longoque ſenio, perditorum vita obduruit, & diuturna vetuſtate inolcuit, honeſta omnia difficilia, immo verò impoſſibilia, pro ſuis moribus opinantur. Impudicitiam enim pudicitia poſſe mutari, impudici non arbitrantur: & eum, qui luxuria turpiter, & delicatè, molliterque defluxerit, quique & ventri, & gulæ, & deliciis inſeruierit, vt continenter, vt ſobriè, vt parcè, ſeuerèque viuant, fieri poſſe inficiuntur. Auaritiam parſimonia mutari negant. Donatos honoribus, ac laudibus celebratos; inaniſſima gloria non intumeſcere, profectò deſperant. Quapropter aliorum licet rectè facta, ex ſuis infectis metientes, peiorem in partem quæque interpretantur, quorum cęcitatem, ac perniciosum errorem, cum de ſe loqueretur qui fuerat quondam & ipſe animo cœcus, beatiſſimus ſcilicet, & eloquentiſſimus Martyr Cyprianus, Carthaginenſis Epiſcopus, quodam loco ſcriptorum ſuorum elegantiſſimè, fortiſſimèque refellit, ac retrudit, cum ea de ſe dicit, quæ quantum ad rem noſtram pertinere exiſtimabo, breui hoc loco ſubiiciam, vt rectè perſpicias, quo teſtimonio, & qua eloquentia, impudentium temeritas reuincatur.

Epiſt.1.ad Donat.1.1a

Ego,

Ego, inquit, *cum in tenebris, atque in nocte cæca iacerem, cumq; in salo iactantis sæculi, nutabundus, ac dubius fluctuarem, vitæ meæ nescius, veritatis ac lucis alienus, difficile prorsus, ac durum pro illis tunc moribus opinabar, vt quis in nouam vitam interius animatus, quod prius fuerat, exponeret, & corporis licet manente compage, hominem animo, ac mente mutaret, quia impossibilis, aiebam, tanta conuersio, vt repente, ac perniciter exuatur, quod vt genuinum, situ materiæ naturalis obduruit, vel vsurpatum diu senio vetustatis inoleuit. Quando parsimoniam discit, qui epularibus cœnis, Et largis dapibus assueuit? & qui pretiosa veste conspicuus, in auro, atque in purpura fulsit, ad plebeium ac simplicem cultum quando deponitur? fascibus ille oblectatur, honoribus esse priuatus, & inglorius non potest, hic stipatus clientium cuneis, & frequentiore comitatu officiosi agminis honestatus, pœnam putat esse, cum solus est. Tenacibus semper illecebris necesse est, vt solebat, vinolentia inuitet, inflet superbia, iracundia inflammet, rapacitas inquietet, crudelitas stimulet, ambitio delectet, libido præcipitet.*

Hæc interim, Poggi, de Cypriano partim, quæ cum prima fronte, aduersarijs suffragari videantur, quantum idem Doctor, illa ipsa cuncta quæ dicta ex eo sunt, labefactata constituat, vide quid ipse itidem inferat. *Hæc egomet*, ait, *sæpe mecum, nam & ipse, quam plurimis vitæ prioris erroribus implicatus tenebar, quibus exui me posse non crederem, sic vitijs adhærentibus obsecundant, eram desperatione vilior, malis meis velut iam propriis, ac vernaculis fauebam; sed postquam vndæ genitalis auxilio, superioris æui labe detersa, in expiatum pectus, ac purum desuper se lumen infudit, postquam cælitus spiritu hausto, in nouum me hominem natiuitas secunda reparauit, mirum in modum protinus confirmare se dubia, patere clausa, lucere tenebrosa, facultatem dare, quod prius difficile videbatur; geri posse, quod impossibile putabatur, ita vt esset agnoscere terrenum fuisse, quod prius carnaliter natum, delictis obnoxium viueret. Dei esse cœpisse quod iam Spiritus Sanctus animaret.* Et post pauca. *Vitæ iam facultas datur, castitate sobriæ, mente integra, voce pura, in medelam dolentium, posse venenorum virus extinguere, animorum despicientium labes, reddita sanitate, purgare, infestis iubere pacem, violentis quietem, ferocientibus lenitatem, immundos, & erraticos spiritus, qui se expugnandis hominibus immerserint, ad confessionem minis increpantibus cogere, vt recedant, duris verberibus vrgere conflictantes, & vlulantes, ac gementes incremento pœnæ propagantis extendere, flagris cædere, igne torrere.* Complura dicit iste Doctor, pro re ista tuenda, quæ inserere longum esset.

Non fugit autem doctos viros, quid Afer noster, Beatissimus Augustinus, vnus quidem inter omnes præcipuus, & clarissimus Doctor, quo nescio vtrum apud Latinos, inter Græcos verò quis sui par, & animo dilucidior, & ingenio auctior, & eruditione præstantior, quisquam extiterit. Quod, inquam, is, contra

tra eorum hebetudinem, qui eiusmodi erroribus implicati tenentur, quos interim explodimus, & de alijs, & de seipso præcipuè senserit, libri eius testantur, ac de se quidem in libris confessionum suarum ita se quondam ait, non alieno ferro, sed sua ferrea voluntate, ac spurcissimis voluptatibus fuisse ligatum, vt de vera humani generis felicitate, & difficillimis, & grauissimis concertationibus, quibus inter se magno ingenio præditi Philosophi dissenserunt, victus luxuria, ac libidine, penè Epicuro palmam tribuerit. Qualis tamen post iste vir in Ecclesia fuerit, nemo nisi ignarus veritatis ignorat.

De cæteris autem libro de Christiana Doctrina tertio, post multa, quæ ad rem nostram magnopere pertinerent, quæque breuitatis causa omitto, aduersus eos, qui vna vxore libidinosè abusi, antiquos Patres nostros, castè, ac temperanter vxorum plurimarum fœcunditate vti potuisse, vehementer negabant, quid & verè, & eleganter loquatur quæso aduertas. *Sed qui effrenata*, inquit, *libidine, vel per multa stupra defluentes euagantur, vel in ipsa vna coniuge non solum excedunt ad liberorum procreationem pertinentem modum, sed etiam immanioris intemperantiæ sordes, inuerecunda omnino licentia seruilis cuiusdam libertatis accumulant, non credunt fieri potuisse, vt temperanter multis fœminis antiqui vterentur viri, nihil seruantes in vsu illo, nisi congruum tempori propagandæ prolis officium. Et quod ipsi laqueis libidinis obstricti, vel in vna non faciunt, nullo modo in multis fieri posse arbitrantur: sed isti possunt dicere, nec honorari quidem, atque laudari oportere viros bonos, & sanctos, quia ipsi cum honorantur, atque laudantur, intumescunt superbia, tanto auidiores inanissimæ gloriæ, quanto eos frequentius, atq; latius lingua blandior ventilauerit. Qui ita leues fiunt, vt eos rumoris aura, siue quæ prospera, siue quæ aduersa existimantur, in quaslibet inuehat voragines flagitiorum, aut in facinorum etiam saxa collidat. Videant ergo quam sibi arduum sit, atque difficile, nec laudis esca illici, nec contumeliarum aculeis penetrari, nec ex se miseri alios metiantur*. Pleraque hic adduntur ab Augustino copiosè, ac sapienter, quibus, quod facile est cuiquam per se ea legere, ac ne longior euadat oratio, supersedeo.

Taceo præterea Bonifacium, ante constupratorem, post è vestigio Martyrem. Silere non possum latronem cum Domino cruci affixum, qui de obsesso parricidiis itinere in crucem agitur; de cruce verò in Paradisi tutissima, atque amœnissima euolat. Præterea alium Cyprianum Romanum, primo quidem Magum, post Martyrem. Atque vt illustriùs veritate patefacta intelligas, nec temporis breuitatem, nec multitudinem flagitiorum, nec errata deformia efficere posse, quin mutata diuturna consuetudine, ex vetere vsu in nouam probitatem emergant, quicumque illi fuerint, qui se quondam vitiis addixerunt, paulùm iterum me conferam ad illum alterum Cyprianum, cuius superius memini, Oratorem Carthaginensem, qui Lactantio nostro teste, magnam sibi gloriam ex artis Oratoriæ professione quæsierat, & admodum multa con-

conscripserat, in suo genere miranda. Erat enim, vt ait, idem Lactantius ingenio facili, copioso, diserto, & quæ sermonis maxima virtus est, aperto, ita vt discernere non queas vtrumne ornatior in eloquendo, aut facilior in explicando, an potentior in persuadendo fuerit. Vt igitur clarescat patentiùs posse, & sæculi tenebras reuelari, & caliginem malorum detergi, ac prioris vitæ errores illuminari, vide quid placidè, ac iucundissimè idem Cyprianus adiiciat. Quantus, inquit, hic animi potentatus est? quanta vis, non tantum ipsum esse subtractũ perniciosis contractibus mundi, vt quis expiatus, & purus, nulla incursantis inimici labe capiatur, sed adhuc maiorem, & fortiorem viribus fieri, vt in omnem aduersarii grassantis exercitum, imperioso iure dominetur.

Epist. 2. ad Donat. c. 1.

Vidi ego, Poggi, proinde hisce oculis plurimos optantes bona omnibus, & proprias fortunas tribuere, qui aliena rapere consueuissent: probra etiam omnia eis illata, æquo, vt taceam læto, animo tolerantes, qui paruo conuicio exagitati facile digladiabantur. Quotidie insuper ieiunantes, qui lautissimis prius epulis marcidum corpus distenti, tridui crapulam, quam violenter ingesserant, violentiùs, ac deformiùs emouebant: se se vero plerosque conspexi tenui, vilique veste amicientes, neglecto capite, nudis pedibus, & lutatis incedere, aquam suauiùs bibere: fortes hi equidem, atque incolumes; qui primùm neque pellibus, neque trifaria vti veste, aut capitis pretioso operimento, aut multiplici, strictoque calceo, quamlibet delicatè, & molliter, quam exquisitissimis potibus ac cibis vitam suam, grauissima cum valetudine, aut degere vix posse, aut tueri solere. Magnoperè itaque, mi Poggi, censeo quemuis hominum ab hac seruorum Dei nobilissimorum iniuria iure æquissimo arcendum; ab qua quicumque non abstinuerint, iustissimè quidem illos plectendos esse perinde atque confido, quemadmodum improbos pueros Heliseo Sancto illudentes, vrsorum feritate dilaniatos, & geminos quinquagenarios milites, qui superbè ac procacirer ardentissimum Dei virum Tesbitem Heliam impetiuerunt, diuino igne consumptos Sancta Scriptura referente cognoscimus.

4. Reg. 2. 23.
4. Reg. 1. 10.

Quæ cum ita se habeant, tu interim his paucis quæ sequuntur diligenter attende. Ego verò iam mihi ipsi modum, atque huic laudationi meæ finem imponendum constituo, quam pro Seruis Dei à me pertenuem perexilemque habitam fateor; quamque equidem inuitus modò suscepi. Si quos ea, vel delectat, vel sibi illam conducere arbitraretur, Deo nostro maximas gratias, in quo viuimus, mouemur, & sumus, & mecum habeant, & agant. Si quis autem illius ruditatis molestia afficit, omnes profectò, pro sua humanitate, ad quos est hæc nostra laudatio peruentura, quibus eam paritèr tecum communem facio, quo ego tandem ex ignoratione emergam, atq; euadam doctior; illique ipsi eruditi, ac præstantes viri, sua diligentia, cura, atque industria, huic oro, meæ, & ignauiæ, & inscitiæ vigilantissimè, solicitissimè, ac misericordissimè medeantur.

Ad te verò, Poggi, me modo

totum

totum conuerto: ac primùm quidem præſtantiam tuam inſtantiſſimè obſecro, vt in omnibus, quæ apud te perpetua oratione expreſſi, mihi proculdubiò non arguenti, non defendenti, ſed amicè, & Christianè monenti, ingenita illa tua humanitate dimittas; ſi vel parum in his verbis te læſum ex me exiſtimas. Propterea enim, quod plerique me rogauerunt, vt ad te ſcriberem, putantes literas meas non parum apud te, pro mutua inter nos beneuolentia, valituras. Ideò his paucis tecum luſi, commotus fateor paulùm ipſa, ni fallor, rei indignitate; præſertim, cum in eos fratres, quaſi omnes, præter Fratrem Bernardinum, & me, tam acriter, & acerbè inuehereris: quos colere, ac venerari potius debuiſſes præter admodum paucos: quorum perpaucorum etiam nota, atque comperta ſcelera, ſi ea in alios cunctos, quos probas innocentes, referenda cenſeres, eo inſipientiæ, & erroris, eoque impudentiæ demergendum te video, vt omnes Apoſtolos Chriſti cum Iuda exiſtimes proditores. Immo verò ita ſe magis veritas habet, vt ſicut ignis experimento conflatum aurum purius comprobatur, ita bonorum vita improbis comparata, & dignitate præſtat, & laude.

Peto abs te præterea, quemadmodum in tuis literis polliceris, apud Pontificem Maximum hoc iuſtum negotium non impedias. Iuſtum dico, quia auctoritate Bullæ cœptus eſt locus, & tunc cęptus eſt, cum decreta illa, de quibus & me vocas in teſtem, & te dicis opificem fuiſſe, non authorem, nondum in notitiam perueniſſent; cum certo ſcias, nec tunc edita in lucem prodijſſe, cum tot expectantes fratres Romæ pro his explendis, ac propalandis conſtitutionibus diutius adeſſemus, impediente vel peſte, vel quouis alio negotio, de quo haud dubium te exiſtimo certiorem. Poſtremum obteſtor humanitatem tuam, vt his ſeruis Chriſti, non modo neq; verbis accuſando, neque rebus ipſis eos lædendo infenſus eſſe nolis: ſed velis potius tuis illos adiumentis proſequi, eis in cunctis adeſſe, eos quoad vita tibi ſuppeditabit, non aſpernari imperitos ſermone, ſed in vera ſcientia crucis Chriſti gloriantes colere, diligere, ac tueri. Præſertim verò me Albertum tuum, cui magis his ad te paucis occaſionem præbitam putes velim, religionis æmulos arguendi, cohibendi inſolentes, commonefaciendi ignaros, ac pigros, & nutantes animos hominum trahendi, prouocandi, & accendendi, qui laqueis ſæcularibus irretiti, quò à Deo vocantur intenſiùs, eo ſe nodis Diaboli inextricabilius deuinciri quotidie patiuntur, quam te in aliquo offendere maluiſſe, quèm niſi paulìſper tecum iocantem, hoc in genere exercendæ ſaculiaris, ac poliendi ingenij, limandæque huiuſce noſtræ locutionis, vt taceam eloquentiæ, pene dixerim puerilis, æquiſſimo animo te arbitrarer larurum, non feciſſem ne verbum quidem.

Sed quia me ab iſtorum vulgo eximis, ac per hoc non vulgarem, ſed ſingulari quadam & vita, & doctrina præditum me egregium facis, habeo huic exiſtimationi tuæ de me tam bonæ ingentes gratias, ſimulque in ea re tibi congratulor plurimum, cum ex bene inſtituto animo tuo hæc tua de me opinio certè proficiſcatur. Tamen Alberto tuo, tibi quidem

ex animo vera testanti, velim credas, complures inter hos fratres esse, qui cum aspectu, & auditu iustiores, tum verò eruditionis præstantia longè me doctiores existunt. Si tamen ipse tuo iudicio is sim, quem doctum censendum putes; Eos igitur & propter me tibi amicissimum, illis ipsis verum, compertum, & exploratissimum testimonium perhibentem (nam inter eos quatuordecim annos versatus sum) & propter eorum merita non parua ex parte præclara tuendos suscipias. Me verò, vt soles ama. Nobis autem omnibus de loco illo non modo impedimento non sis, sed cura potius, vt locum illum, quem dicunt de Gangareto, vel vt vulgus loquitur de terra illa tua noua, pro singulari adiumento, & commodo illius patriæ habeamus. Quod quidem aliquando futurum opera tua, prorsus non desperamus; cum ad illam prouinciam te contuleris, ad quam si vita comes fuerit, *nec ab infestis præpediamur* (9) hominibus Christo propitio, vt te scio percupere, post Pascha prædicando me conferam. *Nunc in his locis versor, quæ sicut luto sordida, sic non nihil hæretica prauitate infecta reperio* (10) Aduersùs eiusmodi homines quantum datur quotidie pertono. Quos Deus miseratus ad fidem veri Pontificis Christi Papæ Martini V. & ad gremium Ecclesiæ per paruitatem horum fratrum, ac seruorum Dei, contra quos exeris eloquentiam tuam, redire permisit. Harum portitor te plenius edocebit.

In fine, Poggi charissime, hæc dico tibi curandam esse famam tuam; merita dum viuis acquirenda, rumores hominum sopiendos, iudicia eruditorum magni pendenda, beneuolentia præcipua deuinciendos animos bonorum. Quorum omnium mea sententia primùm quidem virtutum probitate re ipsa vera tibi haud iniuria comparabis; alterum morum mundicie, & bonitate, qui moralis locus, cum maximè in actione versetur, cum tenere perparuum est, si non diligenter agatur. Alterum autem facile tibi ascisces, si rem eam de loco isto, non secus, ac tuam vigilantissimè geras. Reliquum etiam egregiè conficies, si præstantium iudicio adquiescas. Postremùm denique, imò verò simul omnia assequeris, si purgata primùm infamia, quæ in prouincia tua latè, ac passim, contra te volitat hos fratres diligas, quorum laudationi sumus paulò diutiùs immorati. Conciliabuntur tum tibi, mihi crede, viri integerrimi longè facilius, cum & animi beneuolentia, & rei beneficentia, summam erga illos charitatem expresseris.

Quorum apud Deum opera fiet, quemadmodum bono animo sum, vt bene tibi instituatur animus, augeatur opinio, cumulentur merita, ac te illi probi homines, quibus gesseris morem, mirum in modum magni faciant, & sancti viri, quorum animus tuo facinore paulum abs te factus fuerat alienior, tuis beneficijs deliniti te diligant, tibi cohæreant, & fortissimo charitatis vinculo copulentur. Ita enim, vt mihi quidem videtur, Poggi dilectissime, non iniquè cum huiusmodi hominibus comparatum est; vt quibus pro obsequio debemus officia nostra, ea etiam aduersarijs tribuamus, illis muneribus prouocati, quæ, nisi ingratus, nemo est, qui abnuat. Cum verò

rectè

rectè sapimus, curamus, quæ ab alijs non accepimus, ea beneficia abundanter tribuere, quibus nobis vel inimicissimos obligemus. Qui si nos contra lacessunt, nostrum est æquo animo ferre: quæ in quo homine reperiuntur, eum non solum & beneficum, & magnanimum iudico; verum etiam, quod incredibiliter præstat, virum illum equidem constanter Christianissimum esse dico. Qui etsi ab imprudentibus, à perditis, & corruptis hominibus, qui penè semper leues iniurias sanguine expiandas contendunt, is ex numero hominum eijciendus, ex finibus humanæ vitæ exterminandus, atque in vltimas terras exportandus, qui non se læsus vindicet, censeatur, ego tamen eum contrà mitem, lenem, facilem, ac mansuetissimum hominem prædicauerim. Cortonæ 1430.

N O T Æ.

Nota I.

Prædicando perpetior. Quo tempore hoc scripserit author, non vt solet subscribit: sed hic locus indicat non eodem anno 1430. scripta esse, quo ipse à morbo conualescens, ea ad Nicolaum transmisit, sed præcedenti, quo ante contractum contagium, in sermonibus ad populum declamandis distendebatur, & Nicolai, Poggijque literas accepit; quod ipse ad Nicolaum in epistolæ fine clariùs docet, & ex hac ad Poggium iterum colligere licet, vbi ait, se eum scriberet, quatuordecem annos inter obseruantes versatum fuisse, vbi in authographi nostri margine notatur 1429. *hoc opus editum est*, si enim annos enumeres à 1415. quo se obseruantibus adscripsit, ille annus 1429. erit ipsius inter eos conuersationis rectè decimus quartus.

Nota II.

Ac me parum mordentem salubrius patiaris. Sapientis, & viri amici consilium Eccl. 7. v. 6. *Melius est à sapiente corripi, quam stultorum adulatione decipi*, & prouerb. 16. v. 19. *Vir iniquus lactat amicum suum, & ducit eum per viam non bonam*; etenim *vitijs semper seruiunt blandimenta, lenocinantur dulcia delictis, virtutibus austera, & fortia sunt amica*, vt rectè Petrus Rauen. vel si poetæ magis placent.

Lingua assentatrix vitium peccantis aceruat, Iacob. Balbius in Antibel. sacra.
Et delectatum crimine, laude ligat:
Nulla sit vt lapso reparanda cura salutis,
Blanditur sonti, dum male suasus honor.
Libera sit potius vox correctoris amici,
Serpere nec fibris cæca venena sinat.

Nota III.

Præter Fratrem Bernardinum, & me. Hæc iterum inferius reperit, & magnam præ se ferunt Alberti commendationem, quod vniuersæ Religionis vituperator acerbissimus ipsum excipiat, & solum soli sanctissimo, doctissimoque Bernardino Senensi, vt erat eius discipulus, sic vitæ, ac virtutum optimè æmulum associet. Quo etiam collimant, quæ ipse Beatus Albertus, ex Poggij ad se literis vel ijsdem ipsis vituperatorijs, vel alijs vnà missis refert in hæc verba: *sed quia me ab istorum vulgo eximis ac per hoc non vulgarem, sed singulari quadam vita, & doctrina præditum me egregium facis &c.* Certè multi tunc erant non solùm per totam Italiam, & extra, sed in eadem ipsa prouincia Tusciæ eiusdem instituti docti, sanctique viri, & miraculis illustres; & tamen aduersarius vnicum par Bernardinum, & Albertum

tum nominatim eximendos censuit: quo non extra gregem tantummodo ipsos extulit: sed eminentes, & singulatiter insignes, etiam inter proceres religionis, vita, & doctrina esse significauit.

Nota IV.

In fingendis horrendis criminibus, & turpissimis moribus asperiorem, ne dicam audaciorem. Hinc pergit Albertus Poggij in religionem probra eidem exprobrare, non quod illi eadem impingat vitia, sed quod insontibus impegisse, vitio vertat, & quamquam pluribus, ijsque claris, & fortissimis argumentis, eadem probra postea reprobet, non fortiori mea sane sententia vsus est, quam hoc ipso, vt ea tantum detegat, quemadmodum alio tempore, & loco Diabolum pinnati cerui specie laruatum, dolum detegendo disparere, confestim euanescere, & disperire fecit. Etenim non sola hæresis est, quam ad suam originem reduxisse, refutasse sit; sed quæcumque hominum actio, quæ ex ira, odio, inuidia, audacia, acerbitate mentis, ex omni denique inordinati animi perturbatione procedunt, quem ex fructibus cognosci veritas ipsa nos docet, & cognoscere nobis concedit. Qui fructus in vehementi, & impotenti oratione Poggij manifesti sunt, aliter enim turbati animi passio, & aliter tranquilla, & recto iudicio ordinata voluntas, partus suos edere solent, & longe disparem produnt affectum radicis. Hęc probabilem, suauem, pulchrum, amabilem; illa vel primo aspectu fidem sibi derogat, turpitudinem prodit, audientem exasperat, charitatem vel diminuit, vel impedit, seque alijs horrendam, ac despicabilem reddit. Hinc tot Rhetorum flores, & figuræ, tot beneuolentiam captandi genera, & modi, quibus etsi celare prorsus animi sui motus aliquando non possint, exornare saltem, ac dulcorare conantur, ne quos conciliare cupiunt, magis exasperent, irritentque: quod & Christiana charitas, non raro suadet. *Responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem.* Prouerb. 15. v. 1. *Et mansuetus Moyses, dilectus Deo, & hominibus, verbis suis monstra placauit*, Eccl. 15. v. 2. Quem imitatum in hoc opere nostrum Albertum effectus consequuti ostenderunt. Nam quæcumque in hac epistola petijt, obtiuuit, & Poggij amicitiam sibi conseruauit. Vide aliam eius epistolam ad eundem quæ ordine 89. est. Inter Poggij opuscula edita extat eius Responsio, qua se excusat, & epistolam sic incipit. Tantum abest mi Alberte, vt grauiter feram, quæ à te scribuntur, vt etiam maximas tibi, & habeam, & debeam gratias, quod me pro tua in me beneuolentia, & charitate admonere voluisti, eorum in quibus me aberrasse arbitratus es.

Nota V.

In locis deliciosis, amœnis, iucundis. Hæc Poggij querelarum causa fuit, quod cœnobij fundo fratribus iustè acquisito, Deoque, & Religioni dicato, se vel suos tanquam amœnissima patria, & in eo nascente Iouis, vt prophanè vocat, nectare priuatos lamentatur, eaque data fuisse tam vili hominum generi, vt ipsius quidem dicterio prædonibus domus, hoc est foricibus, seu canibus, & cattis comparandi sint. Quos tamen Albertus Dei seruos, & Sanctos vocat, & ipsa vilitate, seu vt religiosiùs dicamus, Euangelica paupertate, & nectaris illius aliarumque voluptatum voluntario contemptu meliorum rerum, ac cœlestium deliciarum dignos demonstrat.

Nota VI.

Sacrarum Religionum. Non ergo proprij tantùm instituti, vel suorum fratrum philautia, sed communi ordinum omnium religiosorum causa, & animarum salutis zelo, & vt prius dixit multorum instantia hanc religiosæ vitæ laudationem instituit. Quo etiam spectant, quæ fusius ad Nicolum in superiori epistola in hanc sententiam scripsit.

Nota VII.

Non Diogenis acerbitatem: Deſiderabit forraſſis quiſpiam, vt Diogenis, aliorumque gentilitatis procerum, quos in virtutum certamine Chriſtianis religioſæ vitæ profeſſoribus in hoc opere poſtponit author, perſonas, & qualitates, ex quibus eum his comparantur explicaremus. Sed res alioquin eruditis familiaris tam longa eſt, vt excreſcentes notæ textum ſuperarent: moleſtam propterea, ac ſuperuacaneam omittimus, ne paginas fruſtra duplicare cogamur: videre poterit, qui cupit Diogenem Laertium in vitis Philoſophorum, Ioannem Gualenſem noſtrum de dictis, & factis eorumdem, per Lucam VVaddingum Romæ editum, eorundemque Philoſophorum ſententias, & Apophtegmata in Polianthæa, ac theatro vitæ humanæ, quæ confirmant, elucidantque omnia, quæ author noſter in hoc opuſculo ex gentilibus in medium producit. Id verò hic omittendum non duxi, aptè quidem ipſum, & ad hominem, quod aiunt, huiuſmodi comparationem in Poggium aſſumpſiſſe, quem ante dixerat Poetarum, Oratorum, Hiſtoricorum, & Philoſophorum gentilibus literis nimium delectari, eiſdemque pluſquam oportear, & quam deceat attribuere; quo ille cernat, præſtare prophanis Chriſtianam Rhetoricam, & Philoſophiam, quæ ſola vera, eum falſa & ficta Ethnicorum compoſita veram virtutem & docet, & operatur, & ſola cæleſte, æternumque præmium, & ſolidam laudem expectat, & promeretur.

Nota VIII.

Sed ſunt plerique, qui vſq; adeò &c. vt exui quemquam ante actis vitiis poſſe non credant. Vtiliſſima, & pulchra præoccupatio. Talis fuit veterator ille malorum, quem ſuaui, facilique conſilio, & procul dubio etiam precibus, Albertus ipſe, quod in eius vita diximus, Venerijs olim ad frugem reduxit. Tales innumeri in ſacris hiſtorijs repetiuntur, & vtinam aliqui non ſemper ſint, qui vt Auguſtinus eleganter expreſſit, catena conſuetudinis peccandi, per Diabolum deſperatione emendationis conſtricti detinentur: ſed ſemper etiam fuerunt qui à ſummis flagitijs, & inueteratis ſceleribus ad ſummam ſanctitatem morum, & maximam copiam cæleſtium gratiarum repente conuerſi reperiuntur. Qui cum Pſalmiſta dicere poſsunt: *ſecundum multitudinem dolorum meorum in corde meo conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam*. Sed ſatis ad rem perſuadendam Albertus hoc loco ex Auguſtini, Cyprianique, & aliorum ram documentis, quàm exemplis produxit. Verè quondam Seneca Epiſt. 107. dixit. *Non quia difficilia ſunt, multa non audemus, ſed quia non audemus, difficilia ſunt*: quæ ille Socratis exemplo confirmat. Duo autem hoc argumento præſtat Albertus Poggio ſuo, alterum, vt videat facilem ipſi Dei gratia viam eſſe, ſi recipiſcere vellet ad Dei, atque hominum, quos offenderat, recuperandam amicitiam: alterum vt intelligat, male ſe collegiſſe, ſi qui ſeruorum Dei, in quos inuectus eſt, in ſæculo flagitioſi fuiſſent, eoſdem factos religioſos poſt conuerſionem tales eſſe oportere.

Nota IX.

Nec ab infeſtis præpediamur. Infeſtos hoc loco non inimicos intelligit, quos nullos habuit, præter pauciſſimos virtuti ipſius malè æmulos, ſed importunos exactores prædicationis ipſius: qualem in eius vita diximus fuiſſe Franciſcum Barbarum, Brixianum tunc Prætorem, qui ipſum ad pacem ſæuis in ſe mutuò ciuibus perſuadendam rogabat: in eo tamen ab alijs eadem importunitate diſtractus ante octauum poſt annum, eo ſe conferre non potuit. Tales etiam hoc tempore fuerunt Cortonenſes, Regienſes, & Florentini, ac Miniſter Generalis, qui Albertum, vt vidimus, ad Viterbienſes, alioſque prædicatum proficiſci cupiebat. Tales multos refert VVaddingus in actis vtriuſque Bernardini Senenſis, & Feltrenſis, Ioannis Capiſtrani, Iacobi Piceni, & aliorum huius

us instituti hominum, quorum prædicatio adeò grata, & proficua probatur, vt populi Ciuitatum, & Principum literis, & procuratis diu ante mandatis Pontificijs, & adhibitis aliquando militaribus custodijs ne alio migrarent, eos ad se certatim rapere, & retinere nitebantur.

Nota X.

Nunc in his locis versor, quæ sicut luto sordida, sic non nihil hæretica prauitate infecta reperio. Vbi fuerit Albertus quando hæc scripsit, nisi forte Florentiam intelligat per illa verba precedentis Epistolæ ad Nicolum; *quam* (prædicationem) *superiore tempore* (fortassis anno præcedenti quo ad Poggium scripsit) *vt tu ipse optime scis nostræ Reipublicæ, nostræque Ecclesiæ accuratius solebam impendere*, per quæ an Vrbem ipsam Florentiam, an alium illius ditionis locum (qualis Cortona est) designet, dubium est. Florentinam Rempublicam forte designat, (quam nostram vocat) id est sibi, & Nicolo communem. Sed vt Cortonam intelligat, magis mihi persuadeo, vbi nimirum inter prædicandum morbo correptus est, iacuit, & conualescebat. Cum hac ad Poggium epistola dicat, hos hæreticos ad fidem Martini V. Pontificis, & gremium Ecclesiæ per illos seruos Dei, quos Poggius vituperabat, conuersos fuisse; Ego, fraticellos intelligo, qui tempore schismatis, ante Martini Pontificatum liberius per omnem Italiam grassabantur, & regularis obseruantiæ Minoritarum studia, & acrem inquisitionem, sibi grauem, multisque vtilem ad salutem, alijs ad supplicium, sentiebant. Maximè verò Ioannis Capistranensis, & Iacobi Piceni quos Pontifices ad id specialiter hæreticæ prauitatis inquisitores designarunt: quibusque Albertum, & alios operam suam in Tuscia contulisse, ex hoc eius loco habemus. Quamquam dum veri, vt loquitur, Christi Pontificis Martini, hac differentia ipsum ab Antipapis discernere videatur, possit etiam intelligi de schismaticorum reliquijs, qui ante Martinum sub diuersis Antipapis diuersis quoque forsitan erroribus imbuti fuerunt.

EPISTOLA XXII.

NICOLAO NICOLI.

ARGVMENTVM.

Scripta quædam sua anno superiori Nicolao promissa iam tandem mittit, rogatque, vt ea, postquam illis vteretur, Andreuccio Senensi, viro docto, & vtrique communi amico communicet, vbi de sua profectione Neapolitana.

CVM essem superiore anno, mi Nicolae charissime, *vrgentibus maiorum iussionibus Neapolim accessurus* (1) decreueram, tum ad te mittere spiritualia munuscula memoriæ apud te meæ, *libellos scilicet duos* (2) quos ipse nuper edideram. Quod cum certa ratione ante non fecerim, ecce nunc, si quid erratum est, emendo peccatum meum, & tu veniam dabis. Oblata ergo in præsentia aptiore occasione fideliùs, ac tutiùs, quæ velim ad te mittendi, post reuersionem meam ex Neapoli, ac reliquo omni eiusdem Ciuitatis Regno, mitto ad

te

re eoſdem libellos, quos huic noſtrarum baiulo, qui pro rebus gerendis illuſtris Comitis Vrbinatis Florentiam accedit, ad te perferendos dedi. Horum opuſculorum alterum libens quidem, ante hoc fermè triennium, ipſe confeci, cum ab ægrotatione paulùm conualeſcerem: alterum verò inuitus elaboraui, habitum publicè ad populum Vrbeuetanum, in capite Quadrageſimæ, cum eiuſdem Ciuitatis Epiſcopo inſtantius flagitanti, immò verò iubenti, id negare non poſſem. Hi libelli titulos habent ſinguli prænotatos, quos tu cum amicis omnibus, vt libebit, tùm verò Andreuccio noſtro Senenſi, homini quidem docto; ſed quod eſt ſatiùs, & ſanctiùs vtriuſque noſtrum amantiſſimo legendos, & ſcribendos tribues. Ità enim illi me facturum, cum is nuper huc veniſſet, pollicitus ſum, vt vel tu eos ad illum, vel ego quantocius mitteremus. Tui itaque, atque *Ambroſij doctiſſimi Monachorum* (3) præſtantiſſimo derelinquo iudicio perpendendum, vtrum ego clamator importunus, contra quod oporteat, & quod deceat rectiùs ſileam, ne iuxta Ciceronem ſtultitiæ meæ complures domeſticos faciam: an vel perexiguus orator ad ſcribendum me penitus dedam, vt tandem aliquando mediocrum eloquentium gregi annumerer, & noſtris Chriſtianis hominibus, vel in paruis cauſis, vel in maiuſculis proſim, conſuetudine auctus, & tua frequentiore admonitione limatus: aduerſa corporis valetudine, quæ me diu tenuit, dum ad te nunc ſcribo, ita premor, vt quid velim dicere, penè non ſciam, & quod ſcribo, cum conor eloqui, vix ſtylum manu tenere queo. Scateat ergo vitijs oratio, modo amicitia beneuolentiæ non perdat officium, immò verò partes ſuas Chriſtiana charitas non omittat. Abbatem digniſſimnm, iterum, atq; iterum dico, Ambroſium noſtrum Monachum, religione conſortem, ætate fratrem, dignitate parentem, vt meo nomine ſalutes, ac me illi commendes, plurimum precor, cuius, vt ante dixi, grauiſſimo iudicio vnà tecum noſtra iudicanda committo. Vale, & me, vt ſoles, ama, & pro me ad Chriſtum inſtantius ora ex Vrbino 22. Octob. 1433.

N O T AE.

Nota I.

Vrgentibus Maiorum iuſſionibus Neapolim acceſſurus. Poterat hoc iter effeciſſe, vt multæ Alberti literæ ſuperioris anni nobis non ſuppetant. Totum enim Regnum peragraſſe (procul dubio prædicando) ipſe in alijs poſterioribus Nicolao ſcribit. Tam magnæ quondam Græciæ, quam totius penè oræ Italicæ, quam multo labore luſtrauimus.

Nota II.

Libellos duos, quos ipſe nuper edideram. Horum libellorum titulos author non exprimit: ſed alterum eorum fuiſſe laudationem Religionis ad Poggium, inde colligimus quod ſe illum ante triennium confeciſſe, ſcribat, cum ab ægrotatione paulùm conualeſceret, quæ vt epiſt. 20. vidimus, illi laudationi conueniunt: alterum libellum credimus eſſe orationem de laudibus

bus pœnitentiæ, de qua in hac epistola scribitur. *Alterum verò inuitus elaboraui habitum publicè ad populum Vrbeuetanum in capite Quadragesimæ, cum eiusdem Ciuitatis Episcopo instantiùs flagitanti imò vero iubenti id negare non possem.* Quæ omninò conueniunt cum eis, quæ in ipsa oratione habentur, & in nostris ad eam notis, atque imprimis in ipso exordio statim. *Quod munus impræsentiarum non satis equidem libenter suscipio*, & hoc est, quod in hac Epistola dicitur. *Alterum verò inuitus elaboraui*. Et iterum versus finem. *Hoc præsertim tempore deuotissimo Quadragesimæ*. E paulò post. *Quod hodie ex Sancto Iobele lectum audiuimus*: Et iterum. *Euangelium quoque compleuerimus &c.* vbi refert verba Iohelis in Epistola seu lectione Missæ, & summam Euangelij eiusdem Missæ exponit, quæ Feria quarta Cinerum in Ecclesia leguntur. Et hoc quoque est quod in hac Epistola dicit, habitum publicè ad populum Vrbeuetanum in capite Quadragesimæ. Ex quibus clarè consequi videtur, illam orationem de laudibus pœnitentiæ habitam anno 1432. vt in fine ipsius orationis notatur, idque coram Episcopo Vrbeuetano, quod ijs verbis orationis huic Epistolæ consonis ostendit. *Quando & tu, Reuerendissime Præsul hoc fieri iubes*; & coram Religiosis, & populo ciuitatis, vt iterum loquitur. *Et vos integerrimi Religiosi adestis, & vos egregij, ac doctissimi viri, & vos omnis populus suspensi ora consistitis*. Quibus verbis audirorum tunc suorum ordines secernit Albertus. Atque ego his conuincor; vt censeam eam orationem fuisse secundum libellum, quem Albertus ad Nicolum cum hac Epistola misit, & eandem ipsam iubente Episcopo ad vrbeuetanos habitam; vbi etsi nulla tunc fuerint ordinis comitia erat tamen aliorum Conuentualium, alterumque Obseruantum Franciscanorum, aliaque aliorum ordinum cœnobia, quorum Religiosi peroranti Alberto assistebant; ad quos vt ad cæteros auditores ipse sermonem dirigere potuit. Nec obstat Vvaddingum dixisse, quod Albertus eam orationem 1433. Bononiæ in generalibus ordinis comitijs habuerit: poterat enim Vrbeveteri prius habitam alibi postea mutatis mutandis recitasse, quam mutationem ipse author in alijs literis ad Nicolum scriptis indicat, dicens alia eiusdem orationis exempla, ab hoc nostro per ipsum emendato, in aliquibus differre: vide Epistolam XXV. à nobis post hæc scripta lectam, ex cuius nostra nota colliges orationem illam stilo nouo habitam fuisse anno 1433. nimirum in fine Februarij, vel initio Martij, in quos dies incidit Feria quarta Cinerum, quamuis Albertus signauerit annum 1432. scilicet stilo veteri, quo vtebatur, & annum nobis primo Ianuarij præteritum vsque ad 25. Martij protrahebat.

Nota III.

Ambrosij doctissimi Monachorum. Is fuit Ambrosius Camaldulensis, sui ordinis Generalis, Græcè, & Latinè eruditissimus, Eugenio IV. Pontifici, & Cosmo Medicco maximè familiaris, & in Basileensi, & Florentina Synodis Pontifici vtilis.

EPISTOLA XXIII.

ANDREVCCIO SENENSI.

Duos illos Libellos per Nicolaum tradendos esse monet.

HOmini cuidam fideli, quantum mihi videtur, & diligenti, qui pro rebus gerendis Illustris Comitis Montisfortis, vel vt vulgo dicitur, Vrbinatis Florentiam accedit, libellos nostros ad Nicolaum perferendos

rendos commiſi, quem ſum inſtantiùs meis literis obſecratus, vt ad te illos, cum eos ipſe peruiderit, legendos, ac ſcribendos det. Ita enim mi Andreucci, data occaſione non modo fideliſſimi, verùm etiam velociſſimi nuntij fieri debere ſum arbitratus. Tu verò eos cum voles, vt me vehementiſſimè poſtulaſti, poteris à Nicolao noſtro non ſolum alienarum rerum, ſed quod eſt maius, ac rarius, ſuarum largiſſimo tributori eoſdem libellos facillimè mutuari: Quos cum impetraueris, eos leges attentiùs, ac me diliges. Vale ex Vrbino 22. Octob. 1433.

EPISTOLA XXIV.

GASPARI CORNELIO.

ARGVMENTVM.

Tota familiaris, & feſtiua, in eaque iucundè ludit, accuſando, excuſandoque mutuum decennale ſilentium inter ſe, & Gaſparem, iam tandem ſolutum.

DEcennale fermè ſilentium, mi Gaſpar in Chriſto chariſſime, quo mecum maluiſti diutius pariter tacendo confligere, cum ex Bononia nuper ad me ſcriberes, tua tandem humanitate rupiſti. Quamobrem diuturnam ruſticitatem erga te meam, iam abs te ſuperatam eſſe confiteor: nam ſi vt poteram, & tua amicitia poſtulabat, ad te ſæpe ſcripſiſſem, fuiſſem, quantum arbitror, primo quidem tua dulciſſima dilectione in Domino fruitus. Deinde eſſem, quod te non ſcribentem longo iam tempore viciſſem, gloriatus. Poſtremò verò, niſi fallor, fuiſſem ad te ipſe ſcribens, te non parum in Domino conſolatus; compluribus quidem curarum cruciatibus in gubernandis fratribus angi ſolitum, ſed in alenda amicitia, pace tua dixerim, ſomno profundiſſimo dormientem. Quid dico dormientem, imo verò ne culpas quidem diuturni ſilentij ingenuè confitentem: quandoquidem eaſdem culpas, quas liberè confitendo diluere poteras, magis augeas, dum neſcio quæ argumenta obtendens crimen tuum in alterum referre conaris. Ais enim præterea, te haudquaquam ad diem iſtam ad me quicquam ſcripſiſſe, quod me occupatum quotidianis prædicationibus audieras; quaſi verò niſi ego ſiluerim, & mihi non vacauerit legere, & tu ſcribere non potueris. Dicis præterea ob hoc tacuiſſe te, quod fueris arbitratus, quam verò leuiter ipſe videris, amicos mihi ex animo excidiſſe diſtento tantis laboribus, quid ſibi velit iſte diſtentus non ſatis intelligo, niſi forte diſtentum voces diſtractum, effractum, effuſum ad omnia, aut diſtentum intelligas, qui ſit inflatus, turgidus, & ventoſus. Quod ſi hæc ſentis, habeo huic exiſtimationi tuæ de me tam bonæ ingentes gratias, cum il-

lum me his verbis appelles, nescio & an arbitrere, qui & in rebus gerendis non satis integer, & admodum insolens sit. Hæc sunt argumenta tua, quibus te iustis ex causis decem circiter annos rectè tacuisse excusas. Verum vt ego sentio te multo rectiùs simpliciter excusasses: quod pro me equidem facere nunc aggredior. Ego inquam, ego de errore meo, nec me tuebor, nec excusabo: imò verò ecce rusticitatem meam tantùm, vt dixi, paulò confiteor à te victam. Non prætendo occupationes, non labores prædicandi iugiter Euangelij, vt pro me ipse facis, rectè ne an perperam, sileo, quia verò magnitudine laborum meorum, vt ais, præpeditus, vel tuas literas legere non potuerim, si illas scripsisses, præsertim tanto chariores, ac faciliores, quanto rariores, cum frequenter multorum legam, vel ad te paruulam scedulam exarare, qui etiam in mediis occupationibus libellos quosdam non paruos edidi. Quos si videre volueris, prius est, vt te ad me longo iam tempore non scribentem non tueare, sed turpiter fecisse accuses, vt te læsisse amicum confiteare, vt postremò te victum intelligas. At verò vt hac de re & mihi, & tibi, tanto salubrius, quanto communius iam consulam, superest mi Gaspar carissime, vt eum ambo in excitanda, fouenda, & confirmanda amicitia torpuerimus, errata nostra superioris temporis nobis inuicem dimittamus. Posthac verò agamus frequentibus epistolis inter nos diligentiùs, qui tam culpando silentio tanto in tempore egimus negligentius. Sed de hoc satis: nunc de aduentu meo Venetias, quem tu vehementer & amice expectare videris, quantum attinet ad superiora tempora, quibus venire distuli: hoc tibi respondeo, voti quidem mihi diu fuisse eo accedere, quamuis autem complura impedimenta, ipsaque præsertim impotentia mea tardiùs proficiscendi causa fuerint: hoc tamen velim tibi persuadeas, prudenter factum esse, quod huc vsque non veni, ne aut temerè accederem, si intempestiuè, aut inconsultè differrem, si nunquam venissem, spei itaque plurimum mihi est, frater in Christo charissime, nisi iter meum aliquid intercipiat, ad vos Christo propitio, & si vita comes fuerit, proficisci; at verò hoc ipsum non admodum propere efficiam, tamen tandem aliquando si mea valetudo ferat, vt in altero, idest dum differo, mihi prepares animum tuum; in altero autem, idest dum interim hæc pauca ad te scribo, quia mea præsentia delecteris, quam licet simus exigui, te percupere minùs ambigo. Accipe itaque has Vicarias, & vt ita dicam, præcursorias literas meas, non ad te solum, sed & ad reliquos amicos in Christi visceribus honorandos, tam nostri ordinis fratres, quam omnes, qui se in his literis meis nominatos arbitrentur, & tu illos suis nominibus expressos putes velim, quam & sæculi homines Christianissimos, Guarinum dico, F. Barbarum, ac plerosque cæteros, qui nos amant, vel potius amare solent. Hoc quidem quantum mihi videtur iustissimè dixerim, cum apud nos scribendi ad inuicem diligentia omnis sublata est; immò verò negligentia vsu iam consuetudinis inoleuerit. Vale ex Arimino 1433.

EPI-

EPISTOLA XXV.

NICOLAO NICOLO.

ARGVMENTVM.

Indefeſſum Nicolai ſtudium in conquirendis libris, & promouendis literis laudat, ſe luſtrato Regno Neapolitano, ac tota penè ora Italica, nullos veterum libros, quamquam diligentiſſimè quæſitos, reperiſſe nunciat: & ſterilitatis huiuſce cauſas fuſius proſequitur, librorumque, & literarum in eo Regno contemptum exagitat. Nicolaum ex aduerſitate mœſtum ſcripturarum exemplis conſolatur. Tertullianum cautè legendum admonet. Denique de libellis ſuis ad Nicolum nuper miſſis, ac de Guarino Magiſtro aliquid.

CVm ex Vrbino (1) poſt curatam *valetudinem meam* (2) Ariminum me contuliſſem, profectò inde mihi in Lombardiam literæ illic tuæ redditæ ſunt. Quibus lectis, quam magno ſim affectus, & gaudio, & mœrore dicere ſanè non poſſum: quorum mihi alterum tua proſperitas, alterum tua aduerſitas præbuerunt: vtrumque verò amor erga te meus. Nam, vt lecta antea referamus, de tuis literis, mi Nicolae chariſſime, cum pro nouitate illarum (diu enim ad me non ſcripſiſti) tum verò maximè pro hilaritate rerum, quas ad me attulerunt, ſum plurimum gratulatus. Quem enim amicorum tuorum, inter quos pro tua humanitate, haud mediocris mihi locus præbitus eſt, non lætitia ingentiſſima efferat, audientem proſperitatem bonæ valetudinis tuæ, tanto iucundioris, quanto ſalubrioris. Neque enim iſtam tui corporis ſanitatem, vt in pleriſque nouimus, libido effuſior populata eſt, inquam, non graſſatur voluptas inſanior, non luxuria fœdior, & quam conſueuiſti à teneris, vt dicitur, annis in acquirendam ampliorem veritatis notionem, conſilio prudentiore potiri, immò verò in omnium, & doctrinarum, linguarumque peritiæ cupiditate conſumere. Verum hæc ſæpe noxia ſunt: & frequentiſſimè tam malis, quàm vanis inſunt. Illud autem, quod eſt longè præſtantius, & quod apud te fateri ad me maximè attinet, quis non miretur non ſolum amiciſſimorum, ſed inimiciſſimorum, perditorumque hominum te virum iam ſenem, tam incredibili ardore animi, & tam continua ſanctarum ſcripturarum non modo deuotione Chriſtianiſſima, & lectione inſtantiſſima; verùm etiam propriæ manus laborioſiſſima ſcriptione feruere. Tibi ergo, non quantum per me fieri (quid enim illud niſi perparum eſt) ſed quantum per te optari poteſt alacer, ac libens ſatisfacere vellem: non quidem tanquam homini defecto viribus, non vt iam diuturnis laboribus, ac vigilijs flacceſcere

inchoanti, non denique quia cano capite, & frigido sanguine, vt in antiquioribus fieri solet, remissiuè laboranti, sed velut nouello cuidam viro, nunc præclarissimam viam sanctorum studiorum florentissima ætate ingredienti, quem pro robore ætatis, ac subtilitate ingenij, proque summis studijs, quibus summa diligentia feruoris incumberet, fore grandi fruge fœcundum, & vberrimis fructibus opulentum, non dubium est, præsertim verò *de Biblia illa* (3) quam Græca & lingua, & literis exaratam, apud nostræ religionis fratres Arimini reperiri à fratre Bernardino accepisse te scribis; cuius tamen habendæ cupiditate, mi Nicolae, frustra laboras. Nam nedum nostri Conuentus, sed omnium religiosorum, omnisque illius Vrbis peragrata prouincia nihil græcarum literarum à me repertum est, sed & ipsi fratres annosi, admodum veteres, & antiqui, qui omnes Bibliothecarum libros frequentiore lectione hactenus percurrerunt, quicquam aliquando fuisse in eorum locis græcæ eruditionis penitùs negant: ex quo fit, vt vel de alia ciuitate quæ te fugerit apud te Fr. Bernardinus ista narrauerit: vel illum de illa ipsa obliuio profunda fefellerit; vera tamen se attulisse existimantem. Tute ipse ergo poteris ab illo fieri certior, qui tibi quam mihi est longè vicinior: adeò vt superfluè à me quæras de eius sospitate tibi rescribi. Audio enim illum *in nostram Etruriam* (4) nuper ingressum, vel Aretium, vel Cortonam, vel Perusiam applicuisse, in vna illarum, siue in altera qualibet nostræ patriæ ciuitatum Diuinæ prædicationis salubriter, vt assolet, verba saturum. De libris verò cæterarum prouinciarum quod quæris, tam magnæ quondam Græciæ, quam totius penè oræ Italicæ quam multo labore lustrauimus, inciderimus ne inter eundum in libros quosdam veterum tam Ecclesiæ quam sæculi magistrorum? breuiter tibi respondeo, nihil ad manus nostras, *quamquam diligentissimè quæsiuerimus* (5) peruenisse, nedum vetustatis, quod potuit & diuturnitas, & negligentia aboleuisse, sed ne communium quidem opusculorum quorum solent tam veterum, quam nouorum referta esse omnia. Omnis enim ea patria iacet in tenebris, nullum literarum lumen, nulla eruditio, & quæ quondam græcis literis, & Pythagorea ambitione floruerat, nunc ignara rerum, & literarum fœda consumitur: quæ olim græcis, & latinis doctrinis fuerat expolita, nunc vtrisq; expoliata est, ac Barbarum potius frendens Pythagoreum tantum silentium quinquennale, quod ad literas attinet, immò plusquam centennale concelebrat, verba ab alijs mutuata, si integrè loqui velit, quæ ad vltimas terras rerum hactenus documenta transmiserat; apud ipsam verò Neapolim, & reliquum etiam omne Regnum vacare literis penè non possunt, & penitus nolunt: quorum alterum miseriæ est, alterum superbiæ, ac negligentiæ. Incursante enim eandem prouinciam superiore tempore Rege Aragonum, & vrbem ferro, incendioque vastante, ita milites eius depopulati sunt ciuitatem, vt præter alia ludibria, magna quædam classis de spolijs onusta libris præcipuis, ab eis in patriam sæuissimi hostis adueheretur. Quæ cum in medium pelagus posita, æquora vento flante sulcaret, maris tempestate

state vorante summersa est. Quod ego naufragium, etsi lugubre, diuinitùs tamen factum non ambigo, vt neque latrocinijs dediti malè parta conquirerent, neque apud sponte ignaros, ac literas aspernantes sacra illa diutiùs remanerent. Dedecori enim fore, mi Nicolae, quod mirum est dicere, sibi penitùs existimant ij, qui regio genere gloriantur, si dent operam studijs vel humanis, vel Diuinis. Ita de stirpis nomine inflati, ita de sanguinis nobilitate tumentes, vt vel hoc turpissimum sibi esse non iudicant, si ab Patrum institutis degenerantes Maiorum suorum vestigia non sequantur: nam illa est Ciuitas, vt tuus Cicero ait, quæ summum Poetam, ac eruditissimum hominem Aulum Lucinum Archiam Anthiochiæ natum, quem cunctæ Græciæ, & omnis Asia celebrabant, Ciuitate, præmijsque donauit. Ea est Ciuitas, quæ Maronem illum tanto nomine, ac celebritate notissimum diutius possederat. Illa est postremo Ciuitas, quæ non longe ante nostram ætatem Illustrissimum, & Christianissimum Regem protulit, Regem dico Robertum, qui intermissa studia literarum, imò verò obliteratam diligentiam disciplinarum, & penè funditus euersam instaurauit. Nunc verò in tantum dedecus venire omnes regiæ dignitatis, quòs maximè eruditos oportere esse non dubium est, vt beatum putes eum, qui si doctrina careat, stupris, & corruptelis, otio, & infinitis vanitatibus non deditus sit. Non ergo ex illis locis de me queraris, à me inquiri negligentius libros, vbi diligentius ventres, quam chartæ replentur, & vbi sepulchrum patens gutturis Baccho, quam animus Mineruæ amicitior est. Sed his relictis, quibus emendatio magis expetenda est, quam supplicium, me me paulum ad te confero, quem de tuis angustijs, quas ad me scribis, quamuis eas mihi communes facio, illud tamen iuxta sententiam sacrarum literarum verissimè admonitum volo, fuisse scilicet vnquam neminem, sed neque esse, neque fore quemquam ex ijs dumtaxat, qui Deo placuerunt, idest qui piè viuere statuerunt, qui passione plectente, velut probanda vasa figuli, Babilonium ignem effugerit. Verùm interea consolatur nos species quarti quasi filij Dei, *id est, nostri Dei, atque hominis Christi*, (6) qui voraci flammæ se ingerit, ignes irrorat, pueros vt Dei canticum concinant docet, combustisque vinculis, quibus ligati in medium ignis præcipites ruerant, corpora timens flamma non tangit, sed relinquit intacta, & non solum arsuros liberat Deus, atque incendij ministros comburit, sed è media fornace erutos, Rex paulo ante furens, conuersus dignitate sublimat. Pleraque sunt istiusmodi exempla, quæ de scriptutis sacris, in vnum corpus coacta idem efficiunt, quæque breuitatis causa omitto. Tu verò hæc omnia quanto iam tempore perlegeris, quis ignorat? nunc superest, diuturni temporis lectionem breuissimi momenti perpessione compenses: nec te apud omnes inaniter legisse testeris: quod quàm turpe sit, tibi tali viro, tu ipse videris: quid enim sunt scripturarum sacrarum documenta, nisi animi quædam contra Diabolum ornamenta, quibus nostræ mentis classe munita, in huius mundi turbulentissimo pelago, cum pyratarum cruenta dæmonum turba nauali nobis prælio dimi-

dimicandum est: nec minore animo, si oporteat, terrestris pugnæ congressione certandum: vt ex omni parte trophæa referentes, hinc quadriga Euangelica vecti, in patriam triumphemus, illum in equis albis inter exercitus cœlestes secuti, qui vocatur fidelis, & verax, cum iustitia iudicans, ac pugnans, cuius oculi vt flamma ignis, in cuius capite diademata multa, qui habet nomen quod nemo nouit nisi ipse, qui vestitus est veste aspersa sanguine, & vocatur nomen eius verbum Dei, de cuius ore procedit gladius bis acutus, vt in ipso percutiat gentes, quas reget in virga ferrea, qui calcauit torcular vini furioris iræ Dei Omnipotentis, habens in vestimento, & in femore suo scriptum: Rex Regum, & Dominus dominantium: in quibus ego cœlestibus Diuini hominis verbis intelligi oportere arbitror, Christum neque fallere posse corruptum, qui sit fidelis, ac verax, iudicans cum iustitia, ac pugnans, neque falli ignarum, qui flammeos oculos, idest ardentem notionem possideat, neque insuper angores nostros nullo præmio donare ingratum, cui sint diademata multa: neque præterea salutem nostram nulla miseratione tueri inclementem, cum sit vestitus veste aspersa sanguine: neque deinde errata nostra nulla castigatione ferire iniustum, de cuius ore procedit gladius bis acutus, neque postremo virtutem eius deficere impotentem, qui sit verbum Dei habens nomen quod nemo nouit nisi ipse Rex Regum dominus dominantium. Non est ergo Christus noster, aut deprauatus, aut inscius, aut bonorum immemor, aut immitis, aut iniustus, aut denique impotens. Nunc itaque, Nicolae Carissime, tantum, talemque Dominum super equum album sedentem, idest carni immortali, & corpori virgineo præsidentem, nos etiam, vt dicere cœperam, in equis albis, idest gloriosis corporibus, integrisque sequemur: si neque aduersis rebus fracti, neque secundis effusi, languidiores, quam clariores, hosti cesserimus. Quæ si præclara sunt omnia, tu, qui tot, & tanta legisti, cur huiusmodi adiumentis non orneris? si turpia quam ob causam his fœderis? si leuia, quamobrem supereris? si fortia, quo pacto non animeris? nam & gloriosa sunt appetenda, & turpia fugienda, & leuia contemnenda, & fortia superanda Philosopho, sapienti, forti viro, quanto magis Christiano, cui nihil est gloriosum, nisi quod de felicitate beatum, non in terris, sed in Cœlis; nihil turpe, nisi quod de sceleribus vitiosum, non in Cœlis, sed in terris; nihil leue, nisi quod de Christi onere virtuosum, non de iugo grauissimo legis veteris, sed de leuissima, ac mitissima sarcina Euangelij; nihil postremò forte, nisi quod pro Christo victoriosum est, non in delicijs, sed opprobrijs, probris, supplicijs. Age ergo, mi Nicolae dulcissime, mi Parens optime, & hæc posteris, & qui vitam degunt, tui ingenij, immo tuæ fidei monumenta relinque, vt intelligant te tot Bibliothecas tanto tempore haud infructuoso, quamuis laborioso sudore expetisse, vertisse, legisse, exarasse: dicant de animi tui virtute, de constantia, de moribus, de meritis, dicant, inquam, verissimè prudentes viri, quod solidæ gloriæ est, atq; addant, te re ipsa verba compleuisse, factis verba superasse, opere perfecisse

cisse, & molestias omnes, quamuis sæuiente mundo, vicisse, illius integris viribus, robusta mole firmatum, qui ait: Confidite, ego vici mundum. Sed de his satis, superque tibi grauissimo homini, à me præsertim, qui tibi & eruditione, & virtute sum longè impar. Quæ cum ita sint, non fuissem, nec hæc ipsa quidem dicere ausus, nisi quidam ad me rumor, ante dies paucissimos pertulisset, te esse *ob angustias*(7)virili penè animo destitutum. Iam verò de Tertulliano, quem in Alamania repertum, de Basilea Theutonicorum, ad te perlatum dicis, quamquam non opus sit, tibi censori sincerissimo, & optimo rerum æstimatori, hoc tamen pro angustia temporis loquor, cauendum tibi esse hominem non solùm eloquio rusticanum, vel vt mitius interpreter, legentibus in loquendo difficilem, quo equidem illum minus vitupero, hoc enim apud Christianos calumniam non meretur, sed fide corruptum, quod religio nostra non sustinet. Relege Augustini librum, quem de hæresibus edidit, & videbis Tertullianum, non solùm hæretica prauitate fœdatum, sed animo minus firmo, & vt ita dixerim, vago de Christiana veritate ad Cathaphrigas confugisse, quibus fuerat ante infensus: de Cathaphrigis autem pulsum, sua quædam hæreseos conuenticula propagasse. De his partim nostri Hieronymus, & Lactantius testes sunt, à quibus noster Augustinus, quod vehementer admiror, in hoc dissentit, quod in prædicto eius libro dicit, Tertulliani vsque ad sua tempora multa extitisse opuscula eloquentissimè scripta, cum tamen supradicti Hieronymus, & Lactantius dicant, eum in loquendo difficilem, & multum obscurum, quamuis in sententijs crebrum, & præter hæresim, omni disciplinarum genere peritissimum. Cuius differentiæ causas, inter tam doctos Ecclesiæ viros, præsertim in causa eloquentiæ, quæ vel manifestissima est, tuo iudicio, & eruditorum sententiæ derelinquo: fidei tamen eius, immo perfidiæ, res notior est. Restat nunc pauca dicere, de opusculis nostris, quæ ante non permultos dies ex Vrbino ad te perferri feci, de quibus quid sentias præstolabor. Quod si apud me ingenuè fateare, grande profectò beneficium mihi præstiteris, tanto præstantius, quanto celerius, vt vel tuo testimonio gaudeam, si probaueris, vel contra si repuleris, mea stoliditate affectus, salubri dolore fiam abs te quotidie emendatior. Libello autem illi nostro, quem à me nuper editum, *de laude pœnitentiæ* (8) accepisti, mallem vel pauca hæc verba præponi, quam sic imperfectus maneat, vt videlicet non diceret, post exordium. Benè, beatèque viuendi cupiditatem, & cætera, vt ad te scriptus est, sed magis post proemium, tale illi esset, principium. Etsi non benè degendæ vitæ, quantum attinet ad impuros homines, ac perditos loquor, beatè tamen viuendi cupiditatem omnibus corruptis, & integris inesse hominibus, quam compertum est, ac reliqua quæ in eodem contextu orationis sequuntur, quæque vel tarditate mea vel infirmitate minus aduerti, vel scriptoris vitio prætermissa sunt. Scis enim omnes homines esse, qui beatè; qui verò benè viuere velint, admodum paucos. Expecto in dies gratissimas literas ad me tuas, quas huc Ferrariam mihi mittes, vbi sum ad Pascha inuitus, idest cogente Ciuium

cha-

charitate, ac maiorum nostrorum iussione mansurus. Mihi verò tua scripta, vt censeo, tutò reddentur, si ea ad me perferenda dabis, viro illi græcè, ac Latinè omnis linguæ excitatori, rectius fortasse dixerim illustratori, & literatissimo præceptori quondam meo, nunc verò per ætatem patri meo Guarino Veronensi, qui tamen & ipse non est mihi præceptor, etiam nunc, sed honestioris rei, meliorisque doctrinæ, vt Firmianus Demetriano hactenus extitit: nam is est, *qui me in literis Græcis, & Latinis linguam tantum instruentibus auditorem, alioquin non satis strenuum in adolescentia habuit* (9) Nunc verò illum ego in Diuinis pectus erudientibus possideo directorem: vt quæ in quotidiana prædicatione habeo à Sanctis Ecclesiæ viris, vt dicam bona, à Guarino tributum est vt fortasse benè, atque aptè dicantur; vtrumque tamen à Deo est, cui debemus ingentes gratias, quas illi etsi non dicimus, etsi non rependimus, dignas saltem vel habeamus, & tu interim vale, flagitor enim vehementer finem à tabellarijs. Iterum vale ex Ferraria vj. Kalen. Februarias 1433.

N O T AE.

Nota I.

Cum ex Vrbino. Hic narrat ordinem locorum, ex quibus in itinere scribebat, Vrbinum, Ariminum, Lombardiam: vbi Ferrariæ hanc tandem scripsit: Quem locorum ordinem si cum ordine dierum quibus literas huius 1433. anni numero signatas dedit, conferre voluerimus, inueniemus eas, quas Vrbini 22. Octobris, & quas Arimini postea dedir, præsentibus, quas Ferrariæ 6. Kal. Februarij scripsit, priores esse, cum tamen omnibus idem annus subscriptus sit, vnde Ianuarium, Februarium, & Martium vsque ad huius 25. diem, non anno nobis incipienti sed desinenti adscribere, & annum à Christi Incarnatione, seu Virginis Annunciatione suo more computare.

Nota II.

Valetudinem meam. Non à peste Cortonensi iam dudum depulsa, sed ab ægrotatione Vrbinate, de qua nuper questus est Epist. 22.

Nota III.

De Biblia illa, quam. Aeui tunc vsus admittebat, vt dicerent Bibliam Chronicam, & similia, sed hunc barbarismum credo magis Librarij ruditate, quam authoris nostri ignorantia irrepsisse.

Nota IV.

In nostram Etruriam, & mox *in altera qualibet nostræ patriæ Ciuitatum.* Vbi Etruriam patriam suam, vt Nicolo, & Bernardino communem clarissimè vocat.

Nota V.

Quamquam diligentissimè quæsiuerimus. Eam curam libros veteres inquirendi, à Cosmo Mediceo inter alios Alberto, & Bernardino incubuisse hæc epistola nos docet, & contestatur Augustinus Florentinus in vita Ambrosij Camaldulensis cap. 4. Huc accessit & Clarissimorum Theologorum studium, qui Quadragesimali tempore prouincias

cias adeuntes, ac lustrantes prædicationis gratia, eandem operam magna solicitudine nauauerunt: velut Matthæus Viterbiensis, Antonius Massonus, Andreas Ariminensis, Thomas Serezanensis, Franciscus Pistoriensis, Albertus, Bernardinus, & præterea multi, de quibus Ambrosius frequenter suis in Epistolis mentionem facit.

Nota VI.

Idest nostri Dei, atque hominis Christi. Nostri, non autem *non*, vt quidam mendosè. Si enim Albertus dixisset, non Dei postea iungeret, sed Angeli, aut quid simile, & reliqua, quæ affirmat, debuisset negare, deinde diceret, non ingerit, non irrorat, non docet. Si verò dicamus *nostri* iam filium Dei Patri consubstantialem in forma Christi Dei & hominis in fornace, cum pueris comparuisse tenet, de quo vide Cornel. à lapide in illum locum Danielis, vbi plures interpretes in eum sensum citat.

Nota VII.

Ob angustias. Calumnia conturbat sapientem. Existimo ergo has Nicolai angustias natas fuisse ex inuectiua à nobis ante indicata, quam in eum, aliorum testimonijs immeritum, pro illius æui facilitate conscripsit Franciscus Philelphus, vt proinde illum in hac Epistola tam prolixè laudet, ac tam robustè confortet pro officio amici Albertus noster.

Nota VIII.

De laude pœnitentiæ accepit. Quod nos ante comparatis huius opusculi, & Epistolarum clausulis inquirebamus, hic iam vltro, & patenter occurrit; secundum scilicet libellum ad Nicolaum ab Alberto missum, fuisse illam orationem de laudibus pœnitentiæ, vnde firmantur cætera, quæ ibi subintulimus.

Nota IX.

Qui me in literis & Græcis, & Latinis auditorem in adolescentia habuit. Si Guarinus Albertum adolescentem in Græcis, & Latinis auditorem habuit, iam constat, quod ante diximus, in neutra lingua ignarum eum fuisse quando 37. ætatis anno, iam vir ad hunc præceptorem audiendum Veronam iuit, vt scilicet quæ tam ab ipso, quàm à Chrysolora, vel alijs in adolescentia didicit, ea maturo iudicio vir, Guarini præceptis, & consuetudine limaret, solidaretque.

EPISTOLA XXVI.

PAVLO VVLTERRANO.

ARGVMENTVM.

Excusat non peractam rem sibi commendatam.

REdeunti nunc mihi ex publica concione; quam ex more, vt scis, quotidie ad Christianos populos habere solemus, homo, vt mihi quidem videtur, rus incolens, tuæ paternitatis literas ad me attulit, per quas flagitas hoc ipsum, quod per alteras tuas ante non

multos dies instantissimè postulaueras, agi scilicet mea solertia apud Maiores nostros tuum negotium, cuius gerendi desiderio, mi Parens optime, fateor frustra laboras. Excesserat enim, atque abierat nostri ordinis Generalis, tùm cum primas ad me tuas misisti. Itaque, quod ad te hucusque non scripsi, non negligentiæ, sed desperationis tuæ consequendæ cupiditatis fuisse existimes. Quod verò illas, quas tibi postulasti impetrari, literas ad te nec misi, nec impetraui, non prætermissi officii excusatione defenditur; sed tu hoc eorum absentiæ, qui satis tibi facere poterant assignabis. Vale, & pro me ora. Ex Ferraria Idibus Febr. 1433.

EPISTOLA XXVII.

MARCHIONI FERRARIENSI CREDENTIALES.

CHristiane Princeps, pax Christi tecum Amen. Harum mearum baiuli, & meæ Religionis charissimi fratres, ad tuam humanitatem à me missi proficiscuntur, quædam, quæ sum necessaria arbitratus, meo nomine tibi dicturi. His igitur tutè quantum Principis clementia postulat, & pias aures, & solidam fidem adhibere, & liberam consensionem non dedignaberis: ac per eosdem minimè mihi respondere grauaberis. Vale ex Ferraria 4. Idus Aprilis 1434.

EPISTOLA XXVIII.

GASPARI CORNELIO.

ARGVMENTVM.

A Gaspare pluribus literis ad partes Venetas accitus, speque fructus concitatus, messemque falci Euangelicæ maturam prospiciens, dat spem se quamprimum Patauium accessurum.

CVm tuæ beneuolentissimæ charitatis ardore prouocatus, tum verò maximè, ac multo magis, magna quadam spe futuri in istis Regionibus fructus incensus, tandem aliquando eo, quò postulas, appropinquare constitui, vt & tibi suauissimo, atque amicissimo homini morem gessisse videar, qui tuis consilijs, iam per ternas tuas literas

hoc

hoc mihi persuadere conatus es ; & vineam Christi, vt agrum Dominicum, pro modulo nostro, in prædictis Regionibus excoluisse lætemur: quas quidem magna cum lætitia audio, non modo ob ingentem expectationem seminis auidas, verùm etiam ob bonę voluntatis cupiditatem fructibus ingrauescere : adeò vt maturarum vuarum profluentissimo musto libandus, immò verò inebriandus quilibet Sanctus Prædicator rectè quidem speretur, & segetum vbertate, ac si fructu cumulatissimo saturabundus. Quoniam ergo maturæ sunt vuæ vinearum botri Diuini, verbi falce secandi sunt: quia verò regiones albæ sunt ad messem, iuxta Euangelicum institutum. *Rogandus est Dominus messis, vt mittat operarios in messem suam, quoniam messis quidem multa, operarij autem pauci*. Roga ergo, mi frater optime, vt qui messes, & operarios sua bonitate, non nostra iniquitate, creauit, me vnum, & fidelem dispensatorem, & idoneum Ministrum noui testamenti, non litera, sed spiritu, eadem illum sua bonitate prouocante efficiat ; quo grandes ipsius fruges ad horrea illius, & grana solida, idest mansuros fructus, quemadmodum suis discipulis repromisit, verissimè, ac fidelissimè asseramus, si nihil aliud intercesserit, quod nostro proposito aduersetur, credo me quamprimum Patauium profecturum. Vale ex Ferratia Idibus Aprilis 1434.

EPISTOLA XXIX.

NICOLAO NICOLI.

ARGVMENTVM.

Nicolaum incusat omissæ responsionis ad priores suas: silentij causas latiùs discutit, dolet se ea, quæ scripsit oris præsentia, & viua voce persuadere non posse, quæ quantum ad persuadendum præstat scripturæ, eruditè docet.

SAtis diù miratus sum, Nicolae charissime, quam ob causam, neque mihi, neque imprimis Guarino nostro tibi mecum scribenti, vnquam responderis, quorum vterq; pari quidem amore, vt censeo, & si non pari eruditione, qua me ille longius antecellit, te consolatus est. Et quidem, quantum ad me attinet, cur mihi responsum non sit abs te, præsertim qui nihil in officio respondendi negligere soles, satis apud me elucet, quod scilicet aut nostræ literæ tibi redditæ non sint, aut in eis ipsis te virum eruditum quicquam ineptiarum mearum offenderit, aut denique tibi ipsi tot pondera molestiarum succreuerint, vt neque tempus, neque voluntas, immò verò neque tua infirmitas facultatem tibi respondendi suppeditauerit. Hæc omnia, mea quidem sententia, in

causam venire potuerunt. Sed tamen illud primum ego in dubium verto, alterum verò distinguo: postremum autem penè affirmo. Nam fieri prorsus potest, vt iniqui tabellarij literas meas haudquaquam ad te pertulerint. Hoc enim peccatum frequenter, & fecerunt, & faciunt, nisi spes pręmij negligentiam illis ademerit. At verò si te quippiam in nostris literis mouerit, id non satis discerno, nisi aut longitudo, quam tu tamen semper desideras, tœdium tibi intulerit, aut eloquendi rusticitas, quod magis ęstimo, tibi fecerit nauseam: vbi neque lepos vllus te oblectauit, neque sententiarum quæuis grauitas tenuit, neque vis vlla dicendi accendit, permouit, impetrauit: verum tu hic mihi respondeas velim, cum nostræ literæ, semper quidem, & his ornamentis, & hortamentis, & monumentis caruerint, quid sibi vult, vt nunquam alias non responderis, nunc verò ne verbum quidem responderis? profecto aliquid afferas oportet. Itaque ad tertium illud me confero, in quo mihi penè facillimè persuadeo, tantis te siue animi angoribus premi, siue corporis molestijs vexàri, siue facultatum penuria cruciari, nihil vt te amicorum affectiones permoueant, nihil eorum te literæ iuuent, aut molestia leuent, aut perturbationi succurrant, aut quod vltimum est, periculosis desperationibus liberent. Superesset igitur, vt te ore, non iam literis ex amicis aliquis conueniret, cui profecto ori à natura hoc excellentius datum est, vt quæ mandata literis nihil ferè sæpe sentimus, eadem ore erudito, & pectore ardenti expressa mirum in modum torquentes excitent, afflictos consolentur, aduersos concilient, remissos prouocent, ignauos animent, frigidosque accendant. Quæ, cum ita se habeant, mallem equidem me me ad præsentiam tuam contulisse, vt essem hæc ipsa, quæ ad te scribo, ore dicturus, quàm calamo nunc ea dicturus. Scio enim mi Nicolae, scio, ac frequenter expertus sum, multo vehementius, omni quidem tempore omne hominum genus, & persuasum esse, & persuasum iri, ad rectæ vitæ quælibet peragenda, ne dicam scelesta abijcienda, si verbo potiùs conueniatur, quam si etiam scripto fortissimè reuincatur: quod quidem verissima illa veterum sententia perspicuum sit, qua scriptorum quidem mortuas, dictorum autem viuas voces sapienter, ac verè vocamus. *Neque enim Græca illa percunctatio* (1) peperit scriptionem in oratore esse præcipuam: sed primum, idemque summum pronunciationi tribuit, quæ sine voce fieri nequit, non semel, sed iterum audacter professa est. Sed quoniam pro negotijs vrgentibus nunc non se præbet occasio, vt te quemadmodum opto, reuisam; agam hoc, ac libens, quod modo vetor, cum ad horam congruentissimam ventum fuerit, quæ celerius, vt spero, sedabit. Interim nobiscum bene agitur, si quod corpore, atque voce, idest communibus aspectibus, mutuisque alloquijs implere non possumus, frequentium Epistolarum officio compensemus *XIII. Kal. Maias* (2) Ferraria decedens, post longam illic, & gratam, Deoque faciente, communem omnibus in verbo Dei saluberrimam moram, Patauium Christo Duce prædicaturus accedam, vt cis sicut & cæteris,

non

non iam gentibus; sed Christianis hominibus, quod minoris operis, aliquid gratiæ spiritualis impertiar. Eo celerius ad me literas dabis tuæ in me beneuolentiæ signa, tuæque prosperæ valetudinis testimonium dulcissimis apicibus perloquentes. Vale ex Ferraria X. Kal. Maias.

N O T AE.

Nota I.

Neque enim græca illa percunctatio. Hæc percontatio, & eius responsio Latinè profertur apud Stobeum lib. 4. Apophtegm. Demosthenis pagin. 190. n. 19. his verbis: cuidam percontanti, quid esset in eloquentia præcipuum, respondit; Hypocrasis, hoc est actio: roganti quid proximum, respondit actio: roganti quid tertium, nihil aliud respondit quam actio: tantum tribuens pronunciationi, vt in ea totum situm existimaret. Eam verò Albertus græcam vocat, quia inter Demosthenem Græcum, & illum quendam fuisse fertur.

Nota II.

XIII. Kal. Maias. Librarij mendum existimo. Quomodo enim conueniunt, quod XIII. Kal. se Ferraria discedere affirmet, si X. Kal. idest triduo post literas Ferrariæ consignet. Mutandum ergo numerum puto, & primo loco scribendum X. Kalend. secundo verò XIII. ità vt Epistolam dederit XIII. affirmans se X. idest post triduum abiturum, vel die, si malueris, iuxta Ephemeridem sequentis epistolæ, hanc scriptam fuisse Ferrariæ XIII. Kal. sed X. Kal. Rodigio simul cum sequenti missam, atque hunc diem in fine notatum fuisse: quod tamen cum illis verbis *Vale ex Ferraria* non bene cohæret.

S C H O L I O N.

Cum hanc, 22. & 25. Epistolam inueniamus à B. Alberto scriptam ad Nicolum, primam quidem anno 1433. secundam 1434. licet subscribatur 1433. secundum veterem modum computandi sæpius animaduersum, vt & hanc ipsam eodem anno 1434. vt colligitur ex circumstantijs, corrigendum venit, quod ex Pocciantio supra relatum Epist. 20. Not. 3. Nicolum videlicet mortuum Pridie nonas Februarij anno 1430. cum ex 25. constet eum 1433. vel 1434. ad B. Albertum literas dedisse, & hanc ad eum eodem anno x. kal. Maij Ferraria dederit B. Albertus, quod non fecisset, si Pridie nonas Februarij Florentiæ mortuus esset Nicolaus (vt refert Pocciantius) ex loco enim tam vicino mortem eius debuisset intelligere. Vnde in sequentem 1435. vel posteriorem aliquem annum mors eius conijcienda est, vel certè dicendum erit, hunc esse alium Nicolaum Nicolum ab eo, de quo Pocciantius, & ad quem priores ante has tres literas dedit B. Albertus, pro quo fundamentum non inuenio; quin potius eundem esse, Epistola 25. indicat, eius studia, magnam lectionem, diligentiam in libris inquirendis, & instruenda Bibliotheca commemorans, vt de Nicolao refert Pocciantius. Nec de alio Nicolao Florentino illius æui inuenitur memoria; dicendum ergo arbitror, vel præli mendum irrepsisse, vel Pocciantium in annorum numero lapsum esse.

EPI-

EPISTOLA XXX.

FRANCISCO MARESCALCO, & PHILIPPO BENDEDEO. (1)

ARGVMENTVM.

Pridianum discursum suum cum Francisco Marescalco, & Philippo Bendedeo, ad quos scribit, repetit de grauitate sententiarum Sanctorum Ecclesiæ virorum, & vana quorundam sui temporis verborum venatione, idque in leuibus, turpibusque argumentis: nominatim verò de libello inscripto Hermaphrodito Anton. Panormitani, contra quem, si illi duo amici vellent, vt Albertus aliquid scriberet; quod instanter exposcebant, petit, vt Antonij ad Poggium, & Poggij ad Antonium de hac re literas ad se mitterent, vt ex altero coarguendi, ex altero reuincendi materiam sumat.

NVdiustertius cum post exaturatam, vel potius refectam inediam, in cœna vestræ dilectionis pariter commeantes, & molesto quidem, quantum ad popularis auræ contemptum, turbulenti vulgi impetu septi; sed quod ad charitatis laudem attinet pia Christianorum frequentia inuicem comitati essemus, de inanibus nostri temporis scriptoribus, in itinere, Philippo nos paulùm præcedente, mi Francisce, simul fabulari collibuit in ea comparatione Sanctorum quam fecimus ad istos profectò indignam, quandoquidem Sanctos Ecclesiæ viros, & veræ sapientiæ sectatores, diximus sententiarum potius pondus, quam verborum sonitum esse sequutos.

Istos verò contra, qui sapientiam profitentur, præter elaborata, præter turgida, præter expolita, & vt ita dixerim, emendicata verba, totum esse inane, ieiunum, exangue, quod dicunt; nec neruos, aut lacertos, nedum Christianos, vel vt nouum nomen excudam, Philosopheos, sed nec oratorios quidem habens. Quippe qui nihil præclarum, nihil sanctum, nihil graue, nihil virile scriptitant, quod aut decoris, idest honesti, aut Religionis, aut sapientiæ, aut intenti ad virtutem animi, aliquid afferat. Sed nunc viles caussas, quod est ignobilis, nunc nullas, quod est vel cauti, vel ignaui, nunc postremò turpes, *quod est corrupti hominis* (2) frequenter assumunt.

Hæc sanè dicebamus errori hominum superborum condolentes; non autem detrahentes doctrinæ, quam non habent indocti, & habere aspernantur à doctis, nec infirmantes sapientiam eruditorum, qui saltem quod nesciunt, à quibusuis, siue eloquentibus, siue impolitis, nec studioso labore ediscere erubescunt, nec laborioso sudore per se se eruere ex illorum libris fastidiunt, siue in-

insuauibus, siue suauibus, dummodo ipsa veritate pascantur, atque à tenebris ignorantiæ liberentur, & in ipso vero, quod assecuti fuerint, conquiescant.

Cumque & hæc, & pleraque istiusmodi morbi colloqueremur, in *sceleratissimi libelli* (3) Hermaphroditi, nec minus perditi illius authoris, nisi resipuerit, mentionem incidimus: quem vt citiùs coarguerem, et si res postularet, confutando reuincerem, me vehementer, & sæpe hortatus es, hoc vel maximo argumento tua dicta confirmans, ne non solum, si tacuerimus, scribentis stultitia perspicua non fiat, *cum satis, superque per sese pateat* (4) sed quod est grauioris iacturæ, ne ipsa nostri temporis iuuentus indomita, cui per ætatem prona in pericula via est, amplius, ac desperatiùs corrumpatur; cum certò sciamus, absque huius detestabilis authoris incitamentis ad luxuriam, eamque fœdam, atque inhumanam, in ea pubescentis adolescentiæ ætate campus vitiorum quam latè pateat, quamue adolescentium conditio magnis exposita periculis nutet.

Addidisti præterea, te non iniuria, me in ista congressione hortari, cuius nihil, neque vtilius, neque sanctius interesse existimares; quam si hoc munus susciperem, quoniam pro religione nulla sanè pars honestatis me magis deceret, quam omnium saluti consulere; nec minoris emolumenti apud te esse, si ad compescendum hunc procacem aliquid temporis triuero, quam si quotidie populis Christianis, genere quodam peruagato dicendi, omnem disciplinam honestandæ vitæ, morumq; probitatem, atque virtutis magisterium omne præcepero: præsertim verò, cum non desint alij Ecclesiæ viri, quamuis ad messem perpauci sint, qui in iracundos, cupidos, libidinosos, blasphemos, irreligiosos, proteruos, ac reliqua vitiorum genera in dies inuehantur, & pertonent. Hunc verò nullus, maximè ex sæculi hominibus, pulsare præsumat, vel vocare in ius audeat, verentibus, vel putidam linguam eius, vel ob ignauiam torpentibus, vel fortasse suis ipsorum vitijs adulantibus: Nos autem nequaquam calumnias improborum timere debeamus, pro veritate certantes, cum sciamus, & verè,& eleganter dictum apud Hieronymum: *non minoris esse peccati sequi malum, quod bonum putaueris, quam non audere defendere quod bonum pro certo noueris* (5) cum igitur exploratam, ac certissimam habeamus pudicitiæ honestatem, fœditatemque luxuriæ non minus compertam, alteram impugnare, expugnare, & oppugnare, alteram tueri, laudare, & colere, præclarè aiebas esse virtutis.

Ego verò, Francisce, pro his omnibus tibi respondi, non inimici more, sed diligentis Christiani amore agendum, cum eo mihi prius videri, idest vt ante parentis affectu admoneretur; deinde irascentis Iudicis asperitate deterreretur, vt sicut periti medici facere solent, primum turgidum vulnus oleo liniamus, ac tum deinde ferro secemus, ne nimia misericordia virus putridi membri totum corpus inficiat. Hoc enim magis ad nos spectare, pijssimum in Hierosolymitam Samaritanum ardore fidei imitantes, qui vini asperitatem lenissimo misericordiæ oleo temperauit.

Quo-

Quoniam igitur nunc mihi quidem, non furor ille poeticus, siue in bonam, siue in alteram partem interpretari malueris, sed ipsa mentis tranquillitas liberata parumper in hoc locelli à tumultuantium strepitu populorum, ipseque in primis Christus Dominus noster occasionem præbuit in hoc otio aliquid tranquillius, quietiusque dictandi, obsecro vos, mi Francisce, ac Philippe, vt si aliquid vultis me scribere, antequam ingens laborum annus, ad frequentiores, & doctiores homines prædicandi me premat, illas epistolas, quas Poggius, & Panormita ad se inuicem scribunt diligentissimè perscriptas ad me mittere nihilo differatis: quoniam ex altero, quamuis tenuiter arguente, coarguendi; ex altero verò, quamuis insipienter respondente reuincendi nonnullam materiam sentio aptissimè mihi præberi. Valete mei fratres in Domino suauissimi: *ex Rodigio* (10) X. Kal. Maias 1434.

NOTAE.

Nota I.

Francisco Marescalco, & Philippo Bendedeo. Quinam isti fuerunt Alberto nostro tam amici, vt fratres in Christo charissimos vocet? Ferrariæ fuisse suspicor, à qua Rodigium, vbi Epistola scripta fuit, viginti quinque dumtaxat P. M. distat, pios profectò, & eruditos fuisse discursus, quem cum Alberto habuerunt, argumentum ostendit.

Nota II.

Quod est corrupti hominis, & infra, *perditi illius authoris nisi resipuerit.* Hinc Poggius ad Panormitanum, quod in Alberti vita scripsimus, ne, inquit, arguatur vita impura libelli obscœnitate. Et ipsa veritas Christus Deus noster: ex operibus, inquit, eorum cognoscetis eos.

Nota III.

Sceleratissimi libelli. De hoc satis diximus in vita Alberti.

Nota IV.

Cum satis superque per sese pateant. Vide supra Epist. 21. Not. 4. vbi turpia detexisse reprobasse est, vt enim pulchra solo sui aspectu delectant; ita turpia horrorem sui pariunt, & qui de istis verecundiusculè loquuntur, figuris, & ænigmatibus ea cohonestare satagunt. Immo ipse imprudentissimus Dœmon aliquem decepturus, se varijs aliarum rerum formis obtegit, & aliquando in Angelum lucis conuertit, & vt Cyprianus loquitur. *Ità Diabolus artifex, quia idololatriam per se nudam sciebat horreri, spectaculis miscuit, vt per voluptatem possit amari:* omnis turpitudo tenebras quærit, & *qui malè agit, odit lucem*, si vel impudentissimus, vel furibundus haberi nolit.

Nota V.

Non minoris esse peccati, sequi malum quod bonum putaueris, quam non audere defendere quod bonum pro certo noueris. Hæc verba, vt hoc loco allata, apud Hieronymum non reperio: sed author fortassis alludit ad sensum Hieronymi in illa verba psalm. 33. tom. 3. *Diuerte à malo, & fac bonum*, vbi sic loquitur: *Hoc est destruere vitia, & ædificare virtutes: nihil prodest, si destruis, & non ædificas, hoc est si destruis vitia, & non ædificas virtutes. Ac si dicat. Quis est homo, qui sine his velit vitam, quia*

in eo nullum bonum eſt, qui nullum malum deſtruit: voluit enim Mareſcalcus perſuadere Alberto, non magis ad ipſum pertinere, vt alijs prædicando ædificet virtutes, quam vt Hermaphroditi libellum oppugnando deſtruat vitia.

Nota VI.

Ex Rodigio. Alij cum aſpiratione Rhodigium vocant, & Vernaculè Rouigo, eſtque oppidum ditionis Venetæ 25. vt dixi- M. P. à Ferraria diſtans ſedes Arienſis Epiſcopi, & viri doctiſſimi Cœlij Rodigini, ac Bartholomæi Rouerellæ Rauennatium Archiepiſcopi patria. De eo agunt Leander Albertus in Romanolæ pag. edit. Latinæ 543. Ferrerius in lexico geographico pag. 628. & Io. Bapt. Pigna in hiſtoria Principum Eſtenſium lib. 2. pag. 114.

EPISTOLA XXXI.

BONAVENTVRÆ VENETO.

ARGVMENTVM.

Eum ad ſe Paduam venire rogat.

VEllem te, chare frater, pro communi vtilitate noſtræ Reipublicæ Chriſtianæ, paulùm alloqui: ſed cum mihi ob quotidianas occupationes, te adeundi facultas minimè detur, reſtat, vt pro tua humanitate te te ad nos viſendos huc Paduam quamprimum transferre non dedigneris, tanto hilarius, quanto tardius: iam enim 12. anni penè elapſi ſunt, quibus ad inuicem ruſticati, nec præſentia, nec literis nos alterutrum, vel obliti, vel ingrati, conuenimus. Vale ex Padua v. Non. Maias 1434.

EPISTOLA XXXII.

FRANCISCO MARESCALCO.

ARGVMENTVM.

Nuperas preces repetit.

SCripſi ad te nuper, & ad Philippum noſtrum communes literas, rogans inſtantiùs, quo mihi ſatis de quibuſdam Epiſtolis Poggij, & Panormitæ, quas ad ſe inuicem ſcriptitarunt, actutùm facere deberetis. Id ipſum nunc à te peto, immò vos ambos poſtulo, ne me ex illarum carentia ab ſcribendo, quæ tecum in itinere propoſueram, diutius retardetis, nec ob dilationem mihi obſequendi, apud me in ſugillationem negligentię veniatis, quos ſemper diligentiſſimos exiſtimaui. Vale in Chriſto Ieſu, ac pro me ora. Ex Patauio Non. Maijs 1434.

EPISTOLA XXXIII.

PHILIPPO BENDEDEO.

ARGVMENTVM.

Tenerum Bendedei in se affectum Albertus grauiter, & amœnè perpendit. Philippi nominis interpretationem in Bendedei laudem conuertit, laudesque ab eo sibi tributas deprimit, & sibi non conuenire, doctè declarat, & quæ deceant modestè admittit. Quæ mala hyperbolicæ laudes, laudanti sequantur, exponit. Guarinum in Panormitanum prouocat, salutat amicos.

ACcepi nuper & tuas, & meas, & aliorum, vt abs te volueram, literas. Sed in tuis cum omnia me magna incunditate affecerint, præter laudes meas, tum vel maximè hæc me de te præcipuè oblectarunt: summa animi tui gratificatio, paritas eloquij, aperta sinceritas, ardor viuax dicendi, extricatæ sententiæ, atque, quod est longè præstantius, erga amicum affectus tener, si dici liceat, plusquam maternus, immò vt aptè loquar quod sentio, amor in me tuus, sine vitio zelotypus, plusquam vxorius. Quid enim aliud rectè dixerim, mi Philippe dulcissime, cum tu ad paruam absentiam literarum mearum, vt verbis tuis vtar, fueris inquietus, subiratus, tristis, excruciatus hæseris, tacueris, frontem rugaueris, contraque exultantem te, & visceribus ipsis commotum, superbiola quadam elatum, & pro ipsis literis gloriosum, vt scribis, effecerit. Quæ omnia equidem rectè interpretor, idest amicè abs te facta, & vnde tibi tristitia obrepsit, inde mihi risus obortus est, quemadmodum & tibi ipsi, & cæteris amicis accidisse perscribis, quibus ego, vt optas dulciter, sobriè, lubenterque corrideo, & te (si meo amori accedere quicquam erga te possit) ob hoc ardentius diligo, tuoque vulneri adeò promptus subuenio, quamuis non rectè vulnus dixerim, in Christianum hominem Christiani hominis Christianum amorem, nisi fortè eo sensu dicatur, quo Sponsa Christi, ac fidelium mater Ecclesia, in Canticis queritur dicens: *vulnerata charitate ego sum*; quod in bonam partem intelligi oportere, nemo est sanus, qui nesciat. Neque enim charitas mala vulnera efficit; alioquin non rectè dicitur ab Apostolo. *Charitas non agit perperam*. Huic ergo sancto vulneri tuo, adeò, inquam, promptus subuenio, vt qui mea occasione illud acceperas, quando ad ambos, te dico ac Franciscum, scripseram, mea item opera nunc cureris, quando ad te singulum tantummodo scribo; nisi forte mihi cautius prouidendum quisquam putauerit, ne qui ambobus tunc scribens, te in fratrem, & socium ad

inui-

inuidiam concitaueram, dum nunc te ſolum conſolor, ille ſe derelictum iuſtiſſimè cauſetur: ſed hoc periculo facilè liberabor, ſi, vt volo, ac peto, hoc agetis, vt & communes ſigillatim, contraque ſigillatim communes, ſemper ad vos literas æſtimetis. O ſanctum amorem, ò caſtam dilectionem erga me tuam! verè profectò nomen congruens tuis moribus ſacro de fonte, parentum pietate traxiſti; at verò virtute viciſti, adeò vt non iam quia amator ſis equorum, ſed quia obſeruantiſſimus Chriſti præcipuorum Prædicatorum, qui equorum nomine in ſcripturis ſanctis ſignificantur, iuſtiſſime Philippus dicaris. Neque hoc dico quia veteribus, aut vita, aut doctrina re ipſa ſim comparandus. Sed quia tu mihi ea opinione, ea exiſtimatione, ac veneratione loquaris: tanquam ſi vnus è Patribus, ſanctimonia, atque eruditione præclarus inſigniter euaſiſſem. Quod ego prorſus laudis genus reijcio: ob idque maxime in ipſo huius Epiſtolæ noſtræ principio dixi: tuarum litterarum magna iucunditate me omnia affeciſſe, præter laudes meas, in quibus omnibus, pace tua dixerim, tuo vitio parum inepte dicta attribues, qui auſus ſis, me homunculum imperitum, qui vix ſcripturas ſacras, pene dixerim, adhuc totas diligenter perlegi, & ſacrarum litterarum interpretem, & Euangelicæ legis tubam, licentiùs, faciliùs, ne dicam leuiùs, nominare. Nam ſi quidam Philoſophi in humanis rebus diſſerendis longe acutiſſimi, quamuis ventoſitate vaniſſimi, comperta ignorantia ſua, duce tamen ratione, & veritate è ſchola ſua, vſque adeò elatum, & iactitans nomen ſapientiæ pepulerunt, vt ſe Philoſophos, ideſt ſapientiæ amatores quam ſapientes appellare maluerint; quanto magis ego tardiſſimus, imperitiſſimus, infandiſſimus, qui ſcripturas ſacras, vt dixi, iterumque, & iterum dicam, vix adhuc totas perlegi, & oratorias primis penè labris, Guarino noſtro præceptore doctiſſimo, in adoleſcentia paululùm parùm attigi, oblatam eiuſmodi abs te laudem, non quidem maleuolentia, ſed amoris errore à me explodam, præſertim tam ſummam, atque in ſcripturis Diuinis: quarum non dicam me, qui nihil ſum, ſed præter Apoſtolos, quibus ad eas intelligendas apertum eſſe ſenſum à reſurgente Domino, Lucas Euangeliſta teſtatur, plenam intelligentiam habuiſſe neminem credo. Ac ne nimia hoc humilitate dictum exiſtimes, fateor equidem, me in Chriſtiana lege meditanda verſari, illam tenere cupere, & vt quicquam ex illa eruam aliquando conari, atque eam velle in dies multo magis veraciter intelligere; ac tum demum, vt mea mediocritas tulerit, Chriſtianis populis ſæpius pro animarum charitate, quod tantillum intelligimus, enodare. Ex quo fit, ſapienter quidem, quantum arbitror, vt neque ſicut Aquila, arcana contemplaturus, ſuper altitudinem nubium me ſubſtollam, ne ſuperbus ad ima periculoſius detrahar, neque vt talpa per ipſum ſolum irrepturus terræ latebris, omni quidem tempore hæream: neque poſtremò vt noctuam, me cœcum confitear, quæ tenebras diligat, oſa lucem. Ita verò quodam loco & noſter Hieronymus ait, *vt mihi excelſa non vendico, ita terræ hærentia me ſupergredi poſſe credo*. Cuius

forte elegans dictum mihi superbius arrogauerim. Verùm tu amicè cuncta accipies, atque ad me suauissimas literas tuas dabis, ad amicitiam conseruandam sane frequentiores: sed ad paruitatem meam extollendam temperatiores, castigatiores, grauiores. Quod si continere te non poteris, amoris intemperantia, audacter dixerim, mallem nullas, ne forte aut te adulatio blandientis linguæ, aut me elatio prurientis auris, aliquando tandem leuius ventilauerit, aut vtrosque esca illectos inanis rumoris aura, vt quidam è Patribus ait, in quaslibet inuehat voragines flagitiorum, siue in facinorum etiam saxa collidat. Vale incolumis, ac mei memor, suauissime Frater. Atque illustri Leonello Principi me commendes, quem magis amo, quam dicere queam. Ad ipsum cum ero quietior diligentius exarabo, non vnam epistolam, sed fortasse libellum. Apud communem verò præceptorem nostrum Guarinum idem mihi officium prorsus efficies, quem digno quidem præceptoris honore meo nomine admonebis, non esse & illa penitùs negligenda, quæ in Hermaphroditum librum non modo maledicum, verùm etiam putidicum simul aliquando contulimus, si famam suam velit tueri, quæ hic à plerisque sanè literarum studiosis, nec meo iudicio contemnendis pro sua epistola satis carpitur: si quod mihi se facturum pollicitus est, vt peto, & oro, dictabit, fac ad nos copia literarum perueniat, cum aliquid præclarum ediderit. Franciscum Barbarum humanissimum his adiunges, qui cordis mei altissimo loco quiescit, quiq; extremam hic pagellam complere videatur. Iterum vale, & amicos salutandos expressos puta, eosque saluta in osculo sancto. Ex Patauio XV. Kal. Iunij 1434.

EPISTOLA XXXIV.

LEONELLO ESTENSI PRINCIPI.

ARGVMENTVM.

Persuasit Albertus Nicolao III. Estensi, Marchioni Ferrariæ, vt legem sanciret contra superfluas caudas vestis mulierum. Post absens vario rumore percepit illam legem abrogatam esse, alijs dicentibus confirmatam potius. Ille, facti dubius, ad Leonellum Principem, qui absente Patre gubernabat, scripta hac epistola, abrogationis primi decreti incommoda, & confirmationis dignitatem exponit: rogatque, vt pro Patris, ac suo honore tuendo, proque Ferrariensis, aliorumque populorum vtilitate primum decretum ratum, firmumque velit.

Cœpi iam pridem ad te scribere, *non epistolam, sed libellum* (1) quem adhuc habeo in manibus, nec mihi illum pro angustia temporis vacat explere, cogentibus adeò occupationibus quotidia-

tidianarum prædicationum, quas ex more, vt ſcis, ad Chriſtianos populos habere ſolemus, vt quæ me delectant ſtudia priuata, muneribus publicis intermiſſa conſpiciam. Itaque cum necdum completum opus mittere poſſim; nolui tamen ad te ſcribere nihil, ſed quod nequeo longis epiſtolis, agam breuibus ſchedulis, tuque viciſſim paucis, cum multis non poteris, me ſcriptis tuis ſuauiſſimis, atque chariſſimis conſolabere.

Mallem tamen rebus, quam verbis, ſatis meo deſiderio per te fieri, quod quidem & ipſum fateor ardentiſſimum: nihil ſane neque expetit, neque petit abs te Principe nobiliſſimo, niſi pro te ipſo primùm omnem ſanctimoniæ puritatem, nitorem morum, & tui tuendi nominis, conſeruandæque famæ omnia præclara præſidia. Pro tuo autem populo inſtitutiones ſanctiſſimas conſeruari, & nouas, quoad per te fieri poteſt, quotidie augeri, quibus & fræna perditis adhibeantur, & bonis ad virtutem aditus latiſſimè pateat.

Hæc idcirco dixerim, quoniam ad me nuper, neſcio quis rumor, vtinam inanis, attulerit eas leges, quas dixeras caudarias, à Patre tuo, vt aiunt, muliebri importunitate deuicto, ante ſuæ peregrinationis profectionem abrogatas fuiſſe; alij verò contra, tanta illum dicunt conſtantia in ſententia perſtitiſſe, vt quantumlibet nobilibus viris pro fœminis ſuadentibus, ne ad horam quidem in hoc dedecus, non modo fœditatis, ſed leuitatis aſſentiri voluerit: ſi tamen aut nobiles aut viri habendi ſunt, qui ad leuitatem fœmineam ſatiandam, ab honeſtorum morum firmitate deſciuerint. Addunt quoque plerique, quod præclaræ quidem virtutis eſt, eum quem dixi, Patrem tuum non iam amplius ſupplicantium muliercularum moleſtias ferre valentem, tandem & viris, & mulieribus aduerſantibus reſpondiſſe: ſi quæ eſt mulier, quæ ſe malam haberi velit; aut ſi quis eſt maritus, qui malit ſcortum ſuam coniugem, quam vxorem putari, ijs caudas dumtaxat ferre concedimus: cæteras verò, & graues, & honeſtas matronas portare caudas prohibemus, etiam edicto publico; quippe quas etiam ſtatutæ iam per nos pœnæ ſubijci volumus; ſi ſecus quam ſtatuerimus, facere auſæ fuerint.

O verè præclaram vocem, & Chriſtiano Principe dignam, quæ viros effœminatos perculit, & muliebrem repulit impudentiam, quæ ſtabilis ſententiæ latæ firmitatem oſtendit. Immo grauis animi teſtimonium, & ad reliquos æmulanda virtutis exempla tranſmiſit. Quale enim eſſet, mi Leonelle chariſſime, vt lex heri lata hodie abrogaretur: nonne & maieſtatem leuitatis, & conſcientiam criminis argueret; *dicente Beato Petro. Canis reuerſus ad vomitum ſuum, & ſus lota in volutabro luti* (2) Nonne licentiam impudentibus, & impunitatem facinoroſis polliceatur? Taceo læſionem exiſtimationis cum tui, ac ſemper imprimis Patris tui, tum totius omninò ciuitatis, cuius opes non dico diuitiarum, ſed morum hæc peſtilentia populatur: quid quod cæteræ ciuitates, ſi quod fertur ſit verum, hoc exemplo prius incenſæ, nunc ab ſtudio ſimilia faciendi deterrebuntur. Ex quo fit vt non noſtro-

rum

rùm tantùm peccatorum pœnas luamus, qui fræna malis non adhibuimus, & adhibita non seruauimus: sed etiam aliorum errata, qui hoc flagitio, & facinore, admonitione nostra abstinendum censuerant.

Nobis quidem de ingenita leuitate, atque inerudita vanitate male meritis, *cuncta profectò imputabuntur* (3) qui eos illicibilibus inconstantiæ nostræ irritamentis ad inania vanitatis impulimus, & à veris, & grauibus sinceritatis solidæ auocauimus. Quamobrem te obsecro vehementissime, quia Christianus es, mi frater in Domino suauissime, sed quia Dominus es, mi Domine excellentissime, vt animum meum, qui cunctabundus huc atque illuc paulo momento impellitur, huius incertæ dubitationis angore mœrentem, certissimo testimonio tuo liberes: vt siquidem hæc mala ita se habent, salutari tristitia; sin verò minus, solida Christianæ charitatis iucunditate afficiar, cum videro, meo quidem satu, sed faciente Christo Diuini verbi semina in vestris mentibus profecisse, dicente Ioanne Apostolo. *Maiorem horum non habeo gratiam quam vt audiam filios meos in veritate ambulare.* Quæ quidem veritas, cum semper vincat, omni tempore crescit in augmentum Corporis Christi: quod teste Paulo est Sponsa Ecclesia.

Adeò cordis nostri arua fœcundiora, non solum voluntaria Domini pluuia irrigata, verùm & iactis seminibus fœta, aut centenos fructus, quod summum est, attulisse gaudeamus, aut, quod est extremum, tricenos iuxta Euangelicam veritatem ex animorum noualibus allatura speremus, vt in altero egregij, ac rari, idest præclari, atque ijdem perpauci; in altero verò communes, idest quantum satis est, boni reperiantur, præsertim à Christo, qui & iustissimus Dominus, & clementissimus Pater est; apud quem Christianarum mentium nulla procul dubio dubitante, aut iniusti antiquæ impuritatis pœnas acerbissimas dabunt, aut iustos laborum, angorum, sudorum, dolorum, ac meritorum triumphi præclarissimi perenniter profectò manebunt.

A te autem hæc omnia, mi Leonelle, & populo tuo, quia ardentissimo corde percupio, vt & mala absint, & bona proueniant, pro his omnibus ad Dominum nostrum preces humillimas oblaturus; sicut ante iam feci, & si non corpore, saltem mente, ori suo Christianæ pacis sancta oscula imprimens, iterum, iterumque, ac tertiò Trinitatem veram, quæ Deus est, confessionem laudis constantissimè signans, tibi, ac populo sæpius repetens dico. Vale ex Pataiuo IV. Idus Iunij 1434.

N O T AE.

Nota I.

Non epistolam, sed libellum. Ego omne studium adhibens, vt inuenirem hunc libellum quem incœpisse saltem se cum spe perficiendi significat Albertus, incidi in M. S. de hac re libellum inter opera B. Ioannis à Capistrano, qui Alberti nec methodum, nec stylum præferebat, & Vvaddingus

gus inter Alberti opera hoc non recenſet: vnde vel non abſolutum, vel perditum exiſtimo, nec fragmentum ad poſteros perueniſſe. De officijs honeſtæ fœminæ, virginis, nuptæ, in moribus, & cultu corporis legendus S. Paulus ad Corinth. 7. & ad Tit. 2. & eius ibidem interpretes. Præterea Tertullianus lib. de habitu muliebri, & altero de cultu fœminarum, & obiter in oratione de pallio. Cyprianus de diſciplina, & habitu virginum, & de diſciplina, & bono pudicitiæ: Hieronymus in vita Pauli Eremitæ, & Marcellæ, & in epiſt. ad Lætam, & pluribus alijs, quæ tom. 1. operum reperiuntur. Auguſt. de adulterino habitu virorum, & mulierum tom. 10. ſermon. 147. pag. 393. S. Anton. in ſum. moral. tom. 2. tit. 4. cap. 51. & alij veteres. Recentior autem extat lingua Gallica liber inſignis Fratris Iacobi du Boſc, Franciſcani Pariſienſis inſcriptus *l'honeſte Femme*. Et Italicè alius Ioan. Leonardi Fundatoris ordinis Clericorum Reg. Matris Dei, de vano ornamento fœminarum, cui appendit epiſtolam cuiuſdam Paulini viri illuſtris, de eadem re ad ſuam neptem. Multa alia ſunt loca ſcripturæ, quæ veſtis abuſum reprehendunt, & quorum interpretes non poſſunt non multa in eundem ſenſum contuliſſe quæ in indice biblico notantur verbo *abuſus veſtium*.

Nota II.

Dicente Beato Petro. Totus Petri locus epiſt. 2. cap. 2. à ver. 20. vſque ad finem huic rei accommodatiſſimus eſt, ac proinde hic integrum deſcribere placuit. *Si enim*, inquit, *refugientes coinquinationes mundi, in cognitione Domini noſtri, & Saluatoris Ieſu Chriſti, his rurſus implicati ſuperantur, facta ſunt eis poſteriora deteriora prioribus: melius enim erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ, quam poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo quod illis traditum ſancto mandato. Contigit enim eis illud veri prouerbij. Canis reuerſus ad ſuum vomitum, & ſus lota in volutabro luti.*

Nota III.

Nobis quidem &c. *imputabuntur* &c. *qui impulimus*, & ſupra *admonitione noſtra*, & infra *meo quidem ſatu*. His clarè ſignificat Albertus, ipſo impellente, legem illam caudariam contra inanem, prodigum, & perniciofum luxum veſtium muliebrium ſancitam fuiſſe: quam proinde leuiter abrogari, ſibi etiam dedecori fore, non leuiter metuebat.

EPISTOLA XXXV.

IOANNI BENCINO VENETO.

ARGVMENTVM.

Albertus Taruiſium prædicatum inſtanter vocatus, ſe excuſat quod Vincentinis pro ſecunda die Auguſti promiſſo ſuo, & ciuium expectatione obſtrictus ſit, ſperans ſe aliquando Taruiſinis eſſe ſatisfacturum.

HEſterno die cum valde eſſem grauioribus *diſſentionibus conciliandis intentus* (1) quidam nuntius ad me venit afferens literas, tam tuo nomine, quam viri honorabilis Chriſtophori Donati Taruiſini Præ-

Prætoris, cuius virtuti sæpe, cum hic esses apud me, testimonium præbuisti: nunc verò illum voeas hominem secundum cor meum: quod cum tibi homini sinceriter vera testanti facilè credam, quid mihi molestum non esse existimas, quod & tui, & illius, ac reliquæ omnis Taruisinæ Ciuitatis sanctissimæ petitioni non valeo satisfacere? Profectò molesta mihi res est: sed quæ prorsus sine scandalo, aliter fieri nequeat: nam in ipsa nuper publica concione prædixi, me penitus secunda die Augusti Vincentiam accessurum. Quod si secus facerem, existimare debes, quia inconstantiæ, ac leuitatis arguerer. Ipsi præterea socij mei, ex Vincentia ad me proximè redeuntes, magnam omnium postulationem nostri illuc accessus mihi exposuerunt: cum ergo illis ciuibus, me accessurum media penè, non fide, sed spe quadam, fuerim ante pollicitus, se vehementer deceptos conquererentur? Verùm ne tantum mihi crederem, consului hic fratres: qui omnes voce consona me Vincentiam accedere debere constituerunt. Itaque mi Pater optime, & reliqui omnes, qui ad me scripserunt, hæc pauca suscipite, quibus, cum iam nunc ad pulpitum iturus, respondere non possim, has tibi, & illis communes facio. Te verò, & illos rogo, pro æquo animo ferre velitis, si vobis nunc non obsequor. Dabit enim Dominus benignus, & misericors aliquando forte aptius tempus, cum volet rogatus operarios in messem, albis iam Regionibus, destinare. *Clara iam nunc die* (2) vocor ad pulpitum; ideò plura scribere non valens, dico valete. Ex Padua iij. Iulij 1434.

NOTAE.

Nota I.

Dissentionibus conciliandis intentus. Non sola prædicatione, sed priuatis, publicisque discordijs conciliandis, distrahebatur Albertus. Vbique desiderabatur. Sed vbique simul esse non poterat. Sed vt ante vidimus, & nunc præ manibus habemus, ea ipsius sinceritas fuit, vt quibus accessum semel promiserit, eos nunquam fallere voluerit.

Nota II.

Clara iam nunc die. Quasi diceret præter solitum: nam, vt alibi dictum est, populus auiditate illum audiendi, viciniorem dicturo locum occupare contendebat, ac tot horis protrahebat sermonem, vt summo mane ad pulpitum accedere oporteret: Ferrariæ aliquando per quinque continuas horas declamasse scribitur.

EPISTOLA XXXVI.

PAVLO VERONENSI.

ARGVMENTVM.

Paulo multa præclara scribenti rescribens Albertus, responsi sui breuitatem excusat, sed sui inter alia celebratas laudes, tam vrbanè auertit, vt ele-

eleganti paradoxo oſtendat, ſicut multa vera falsò, ſic mula falſa verè dici poſſe, adeòque Paulum etſi falſas Alberti laudes, eas tamen verè dixiſſe, quo & ſe humiliter abijcit, & alterum à mendacio humaniter excuſauit.

STatueram quidem iam pridem, Paule frater, plurima ad te ſcribere, te complecti, tecum in literis ludere pariter atque iocari, & iocis noſtris, quoniam illi quidem de religione profecti eſſent, ſeria multa miſcere. Nunc verò Deus teſtis eſt, quia vix hæc pauca eloqui poſſum: malo tamen ea ipſa tandem aliquando, quam nihil vnquam penitus ad te ſcribere. Otium enim omninò mihi magis deeſt, quam facultas, vt percupio, ad te multa dictandi, quamuis forte vtroque caream. Sed hoc alij viderint. Tu verò hæc interim, qualiacumque ſunt, quia vel pauca ſunt, hilariter ſuſcipe, quibus liberè profiteor te mihi eſſe amicum, ac me tibi, ita vt totum tibi me dedam, quidquid ſim: quemadmodum & tu te in me dilectionis magnitudine effudiſti, vel ſi rectius dicitur transfudiſti.

Ecce tuus ſum omninò Chriſtianiſſimè: ſi tibi ſatis non fuero, in te culpa eſt omnis hæc referenda, qui me tantis nolo dicere falſis laudibus cumulaſti, hoc eſt enim quod tibi dixi per hunc ipſum perlatorem harum ineptiarum mearum, virum tui obſeruantiſſimum, mihi Patrem, vtriuſque noſtrum amantiſſimum; omnia videlicet in tuis literis præclara mihi videri, præter laudes meas, quas tamen abs te non tam ridiculè dictas, quam veraciter creditas, quamuis falſas, mihi de tuo beneuolentiſſimo animo perſuadeo. Non enim fugit iſta ſententia, *Maiores noſtros, doctiſſimos Eccleſiæ viros* (1) quos non piguit dicere, facile quidem eſſe videre, & vera infideliter, & non vera fideliter dici poſſe.

Nam qui, aiunt, ſic credit vt loquitur, & ſi non vera loquitur, fideliter loquitur; at verò contra qui non credit quod loquitur, & ſi vera loquitur, infideliter loquitur. Tu igitur quoniam ea de me credis, quæ mihi ſentio deeſſe, fideliter non vera dixiſti, ſed quod fideliter dixeris, quidquid dixeris, tuæ dilectioni attribuo. At verò quod non vera ſcripſiſti, Franciſco noſtro Mareſcalco imputare debetis: cui tamen de falſitate minus ſuccenſeo, qui talem me prorſus exiſtimans, talia dixit, & tanta tibi de homine non ſolum ignaro, ſed extremæ profeſſionis abiectiſſimo abortiuo, benigniſſimè potius quam veriſſimè, pollicitus eſt. Vale, & pro me ora, mihique de tua reſponſione qui otioſus es, aliquid Chriſtianæ dilectionis per literarum ſigna præbebis. Ex Vincentia XV. Kalend. Septemb. 1434.

N O T A.

Maiores noſtros doctiſſimos Eccleſiæ viros. Auguſtinum deſignare videtur, qui Patriarcham Iacob excuſat à mendacio, qui ſe interroganti Patri

Patri Isaaco, num esset primogenitus eius Esau? respondit se esse, & similia. Non quod illa vera essent, quæ dicebat: sed quoniam vera saltem per figuram esse, ab ipso credebantur. Vide August. contra mendacium, cap. 10. post initium tom. 4.

EPISTOLA XXXVII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO!

ARGVMENTVM.

Percepit B. Albertus, & quotidianis colloquijs expertus est, quorundam errores, qui suo tempore detrahebant gloriæ Martyrum, eorum præsertim, qui se vltro obijciunt periculo mortis, vt Christi fidei testimonium ferant. Ipse contrario zelo, & subeundi martyrij cupidine æstuans, eos commentario scribendo refellere meditatus est. Interea dum otium per quotidianam prædicationem non esset, ideam saltem operis descripsit in hac Epistola; Eugenij Pontificis iudicium, iussionemque ad salutaris obedientiæ meritum postulans: in qua primum aduersæ obtrectationis damna perpendit; quæ ipsum ad scribendum concitabant. Hinc obstacula consilij sui, propter quæ breuiori Epistola, priusquam opere ipso agendum censuit: exponit deinde meditati operis partitionem. Tota interim oratione, & Martyrum gloriæ, & ei obtrectantium dedecori, & exhortationi Martyrij semper insistit. Mox breue præconium Martyrum, peruerso vituperantium dogmati opponit: denique preces suas Pontifici porrigit, rogatque descriptorem præcipui operis, cum absolutum foret, vt vel hanc ipsam Epistolam, tanquam ædificij vestibulum, ac totius operis argumentum, non separet, & fausta Pontifici apprecando Epistolæ finem imponit.

CVm aduersus amplissimæ gloriæ fortissimos viros, Beatissime Pater, quos Martyres Christi latè iam, ac passim Ecclesiæ consuetudine nominamus, quosdam nefarios homines insolentius garrire cognoscerem, illicò fateor, pro Martyribus contra impudentes excandui. Nec sum passus eos, *ad quos imitandos* (2) amor in me quidem impatiens, ante aliquot annos de munere Christi ad similia suspirans vota perurget, insanorum moribus lacerari, ne lingua maledica cœlestis munditiæ in Martyribus sanctimoniam tam iniustis quam grauissimis conuicijs insectetur, neq; eximiam Christi de tam insignibus ducibus claritatem nefandissimæ criminationis maledictis obnubilet: ac ne Matris Ecclesiæ de tam præstantibus filijs gloriæ micantem fulgorem indignissimæ infamiæ fœdiore nota commaculet, vitiet, & obfuscet: neque postremò longè patentis Martyrum præclarissimæ famæ, de tam gloriosis triumphis egregium, præstantissimumque odorem, sabeo,

vt dicitur, thure, & ſuauiſſima fragrantia redolentem, in horrendæ mortis fœtulentum nidorem, putores abominabiles exhalantem, teterrima mendaciſſimæ obtrectationis peſte conuertat. Quos & ipſos Martyres, pro rerum geſtarum magnifica quadam, ſummaque probitate, noſtros heroes (ſi hoc nomen Chriſtianæ diſciplinæ ſanitas, ac ſobrietas pateretur) rectiſſimè appellari Maiores noſtri, ijdem veteres, atque chariſſimi conſuerunt.

Quamobrem nè apud Chriſtum veritati infenſi, diuturni ſilentij pœnas acerbiores iuſtè pendamus, ſtatui tandem, iſtos procaces, tanquam inuerecundius oblatrantes, atque quos fuimus ſatis ſuperque diutius moleſtè perpeſſi, & Patrum inſtitutis, & ratione certiſſima, & quod eſt grauius, ſcripturarum ſanctarum authoritate refellere: quam ſanè ad rem probè conficiendam, quamquam & me, & Chriſtianos omnes niti ſummopere oportere, veneno ſi morbi, *teterrimique erroris* (3) iactura communis mihi facillimè perſuaſerit; Plurima tamen ſunt, quæ nobis impedimento eſſe videntur. Quæ profectò omnia, ſi aptè à quoquam refutari debebunt, nemo eſt neſcius, omnia ea vacui temporis otia commodiſſima poſtulare. Mihi fere verò quotidie apud Chriſtianos, vtinam & vtiliter, & feliciter, concione publica differenti, pene nulla ſunt otia, nullum à magno etiam labore, vacuum tempus. Quamobrem licet erecto animo ſim, ad temeritatem inſolentium confutandam; cum tamen mihi in præſentia, pro anguſtia temporis, minimè vacet, cenſui interim hoc, quantum arbitror, optimo conſilio mihi magis vtendum, vt prius hac mea qualicumque epiſtola perfidiam improborum apud ſanctitatem tuam deplorem, quam negotium condendi totius operis maturius ſubire feſtinem.

Quod vt perſpicuo ordine à me fiat, quatuor partibus epiſtolam conſtare diſpoſui. In quarum prima timorem meum, quamuis ſingulari quadam in ſpe ſublimiore, iuxta vocem propheticam conſtitutum, tibi aperte, & ſimpliciter confiterer: quid præterea mihi conſilij eſſet in cauſa agenda exponerem: errorem deinde aduerſariorum, & blaſphemantium gloriam Martyrum explicarem: vltimo verò loco, quia inter ſe iſti inſani, contra quos agimus, & agemus, varijs opinionibus nutent, diligenter edicerem. Quæ omnia ab ordine propoſito, & adiuuante Domino, cum rectè effecero, tu Chriſtiana pietate iſtam epiſtolam noſtram, ſi ita fieri debere cenſebis, probabis, & ego ad prædicandam Sanctorum Chriſti teſtium gloriam, & ad tuendam Martyrum ignominiam, quod de honore Domini augendo, de dilatanda Eccleſia, de fidei ſtabilitate firmanda, de veritate ferenda, de moribus fidei componendis, mirabili cupiditate arſerunt, aduerſus immaniſſimum errorem illorum, qui inaniſſimis cæcæ falſitatis rationibus fœdant gloriam triumphantium, promptus, libens, & ardens poſtea ſcribere pergam.

Hunc interim, vt cœpta proſequi iam incipiam, duo ſunt, quæ maximè ab ſcribendo me reuocant, vnum ipſa cauſæ magnitudo, quæ de media rerum ab ipſis Martyribus magnificè, ac probè geſtarum, amplitudine, ac dignitate profecta

est. Vereor equidem, ne tantæ veritati asserendæ, & tam ingentis ponderis causæ tuendæ succumbens; minus idoneus tractator accedam. Nam si tanta est Martyrum gloria, vt eam laudandi causa dumtaxat assumptam, vix quilibet peritissimus, atque eloquentissimus, dignè pro ingentibus trophæis agere queat, quanto magis, quiuis ingenio excellens, doctrina præstans, ac lingua præpolitus, haudquaquam poterit, tam vastam molem, æquis, vt ita dicam, humeris sustinere? qui sibi non modo commendandam, verum etiam ab aduersarijs pugnaciter tuendam statuerit, illis præsertim, qui tantæ de se audaciæ congredientibus formidinem præbeant. Quis enim illo amplius in congressu est formidandus, qui tam fortissimos duces audeat quouis temerè gladio obtrectationis appetere.

Sed quoniam hoc opus nostrum, ad te præcipuè censui dirigendum, hoc est item maximum in causa, quod me reuocat. Cum enim coram illo res agitur, apud quem iudicio fortasse oporteat, pro eruditione, pro grauitate, pro authoritate periclitari, quale obsecro est munus, quod onus, magnis de rebus apud Summum Ecclesiæ Principem diutius proloqui? cui cum non est præbitus dignus honos, quam ineptè cum loquentibus agitur. Quis igitur non pertimescat, ei scripta dirigere, à quo possit, qui scripserit, non solum pro studio eruditionis à causa excidisse existimari, veluti de quo Martyres laudati multa desiderent: sed pro tutanda Martyrum gloria, multo id magis de Martyribus malè meritus credi: & quod est durius, pro authoritate, si ab vero in aliquo aberrauerit, queat à potestate Petri diiudicari, corripi, respui, plecti, contemni. At rursus vbi auoeor, ibi me ipse reprehendo, non solùm ignauiæ, sed iniustitiæ. Nam quem veritatis amicum magnopere non delectet, vel rectè scribentem à Sede Petri in Domino collaudari, probari, prouocari? vel longius aberrantem reuocari, instrui, corripiendoque corrigi.

Hæc sanè mihi, Beatissime Pater, in assumpta causa cuncta contingunt, quæ me, vt dixi, vehementius ab scribendo deterreant: verùm nos benè gerendæ huius totius rei summa, cum spe Christum Dominum nostrum Ducem nobis præstantissimum exhibemus, quem compertum est Christianis neminem vnquam deseruisse, qui illum tota fiducia præ se tulerit: huius igitur Christi nostri summo adiumento confisi, & præclaro eius præsidio nos totos dedentes, hoc quamuis inculto opusculo nostro, quod condere disposui, & ad te instituto, causam Martyrum commendandam simul & tuendam modo suscepi, ea vel maxima ratione, ne Martyrum contumeliam, iniuriam Ecclesiæ, probrum Christi, Religionis opprobrium, & Christiani nominis iacturam, quæ omnia efficiunt, qui constantiam Martyrum criminantur, diutius tolerarem, ac ne scelerati homines fragilium animos, tergiuersationum cauillationibus irretitos, & ad ineptias assertionis commentitiæ deuolutos, à veritate fidei solidioris decipiendo, mouerent.

Nunc quod sequitur consilium rei gerendæ, atque intentionem meam, tibi Beatissime Pater, exponam, & rectè id quidem, quamquam

quam enim mihi conſtituam, toto conatu tuendæ cauſæ Martyrum incumbendum, optauerint tamen fortaſſe nonnulli audire quo ordine. Quibus breui reſpondeo, eam me malle diſtinctionem ſuis partibus ſtantem ſeruare, quæ partitionem triplicem complectatur, cuius primo quidem loco, Martyres pro exilis ingenij noſtri viribus extollemus. Tum deinde in hoſtes Eccleſiæ de Martyribus malè meritos inuehemur: Poſtremò quid te Summum Principem Chriſtianorum, pro Eccleſiæ filijs facere conueniat, exponemus: & quidem fieri poſſe non credo, quòminus nobis contingat, aut primo illo bona ingenia concitari, aut altero deprauata proſterni, vel emendari, quod profectò magis optamus, aut tertio tua graui cenſura huic grauiſſimo, deteſtandoque morbo, quo mea ſententia nihil tetrius, & moderato rigore quantum Chriſtiana veritas, & pietas poſtulat, occurratur.

Seruato tamen propoſitæ eiuſmodi trinæ partitionis non illepido ordine, antequam ad partem illam errorum improborum explicandam perueniam, quędam mihi adijcienda conſtitui. Etſi enim laudis, ac vituperationis ſingulę partes ſigillatim ſuis locis dirigendæ, abſolui diligentius à me debeant, tota tamen oratione laudandi ſunt Martyres, tota in illos perditorum hominum facinoroſum dedecus lamentandum, tota denique refellendus eſt hoſtis, & quaſi per omne corpus inuectionis mucrone confoſſus, fortius lacerandus, ne nimium reſpirare permiſſus, nouis in nos viribus valens inſurgat, ſed potius inculcata importunius percuſſione, tanquam frequentibus telis, atque ictibus ingeminatis, deficiat.

Exhortationis autem robuſtior vigor, non tam in ipſo calce libelli, neque tam veſtræ beatitudini, quam perpetua ferè oratione, ad ſimilia Martyrum vota, præclariſſima imitanda, ideſt ad Martyrium pro Chriſto vltrò arripiendum, omnis omninò Chriſtiani pectoris ardentiſſima fides, quæ per dilectionem, vt ait Apoſtolus, operatur, ſummis conatibus excitanda, ſummis viribus excitanda, atque ingentiſſima impauidi cordis, & perpetuæ ſtabilitatis mole firmanda eſt: non quo omnes fideles, aut poſſe, aut debere, ſpontaneos pro Chriſto Martyres, fieri arbitremur, ſed quo, abiecto errore, qui malè de Martyribus ſapit, diſcant, qui volunt, & qui nolunt ab his, qui tanto animo, egregij pro Chriſto, tam fortia, præclaraque audent, opus agi non obtrectatione, ſed honore ſummo digniſſimum, rem virtutis permaximæ, & apud Dominum meriti præſtantiſſimi: rem de Diuina ſanctione, de Apoſtolica operatione, de Euangelica eruditione manantem. Quid plura? rem Chriſtiano nomine dignam, innocentium cruore ſacratam, Martyrum honore dicatam, Eccleſiaſtico dogmate confirmatam, doctiſſimorum ſententia roboratam, Sanctorum penè omnium documentis clariſſimis illuſtratam, cœleſti, atque ingenti præmio deſtinatam.

Horum omnium, quæ enumerauimus ſiue præcepta, ſiue perſonæ, digeſta, diffinita, grauis, & probatiſſima diſciplina hoc diffiniuit, hoc ſtatuit, confirmauit, non eos damnatos, neque damnandos, vt perditi homines criminantur, *qui ſe*

vltro

vltro pro Christo persecutoribus offerunt (4) vt infideles prosternant, & erroribus reluctentur, vt fidem Ecclesiæ compluribus patefaciant, longius porrigant, & in vltimas terras, si fieri potest, asportent. Sed esse potius eos ornamentum Ecclesiæ, & decus Religionis, atque è numero electorum militum Christi, fortissimos sui corporis domitores, victores diaboli, sæculi magnanimos contemptores, etiam si nihil horum hactenus extiterunt. Qui de hominum mundi tyrannica rabie triumphantes, mortem suam, iuxta propheticam vocem Christo pretiosissimam præbuerunt, & tanto præstantiorem, quanto præter fidei, & Christi confessionem, quæ causæ præcipuæ sunt, maiore animo, & nulla data cuiuscumque alterius persecutionis occasione, magis sponte quæsitam.

Sed iam nunc Beatissime Pater nè vel te, vel lectorem longius traham, vesanus explicandus est error, quem nos tertio loco contra blasphematores Martyrum, expositituros polliciti sumus, vt in quæ intendere animum, eum qui legerit, oporteat, certo sciat, nec generatim, & sub nube loquentes, notionem vtiliorem abominandæ hæreseos legentibus occultemus, quos potius nefandæ falsitatis admonitos speramus illam nobiscum vehementer detestaturos, atque quod vel maximè ab omnibus postulamus, imbecillitatem nostram, quæ contra hostes Martyrum dimicatura est, suis orationibus adiuturos, tanto feruentius quanto non vnus nobis confutandus hostis obijcitur: sunt enim tam innumerabiles per orbem, latè vagantes: in Italia verò nostra ingentior copia qui non sunt à Christiano nomine alieni: vtrum ab opere, à merito, à præmio, ipsi viderint. Sed quod est calamitosius, tales sunt, quorum plerosque religionis, & seruorum Christi institutum decorant.

Hi priscos audent, & ad nos vsque priscis posteros Christi Martyres impia temeritate damnare, futuros verò, ac præsentes, qui animo insignes, audaci mente, & corde impauido, pro Christi confessione mori percupiunt, meticulosa procacitate, & ignauissima insolentia terrere conantur. Aiunt enim, immò contendunt, imputenti prorsus, quanta mihi videtur, atque imprudenti nec minus falso, sacrilegoque commento, omnes omninò homines, siue sint illi futuri, siue vitam nobiscum degant, siue hactenus fuerint, tanquam proprios parricidas æternæ morti, atque extremæ damnationi esse obnoxios, qui inter paganos, & alios hostes Christi, fidem Catholicam liberius prædicantes, vltro quondam animosius defenderunt: vel modò non rogati, non inuitati, & vt totum complectar, ab non credentibus non præuenti, aut præoccupati, sponte defendunt, annunciant, prædicant, monent, publicant, manifestant, præsertim verò si hoc asperis verbis agatur, atque vt occidantur ab iniuria lacessitis, non vt illi conuertantur ad Christum, si de industria ad eorum fana concedant, quæ vulgato inter Saracenos nomine vel Chinisie, vel Moschete vocantur. Propterea, inquiunt, quod illorum templa consulto ingredientibus, aut abnegatio fidei, aut periculum mortis, quamuis ex confessione Christi, certò sæpe, immo penè semper, immineat, aut illos dispendium, extin-

tinctioque sequatur. Sed ò nequissimam vocem dicere Martyres non esse, qui sunt, & quos reuera quanto ex animo promptior, tanto sublimior confessio potius præclara veritatis exornat.

Addunt præterea, vt moderari videantur insaniam, confessionem fidei non esse abhorrentibus ab illa tyrannis, paganis, atque infidelibus ingerendam: ne margaritas ante porcos, aut sanctum dare canibus videantur; nisi cum illam sibi à nobis exhiberi, aut deuotio desiderantis exposcit, aut sagacitas interrogantis explorat, aut violentia persecutoris extorquet. Isto verò, quod extremo loco posuimus, illud fit, inquiunt, vt cum hostis fidem persequitur, religionem vastat, nemini liceat sponte confiteri, nec vltro confitendo infidelibus reluctari; fugere autem, si quidem fieri possit, ad sapientiam pertinet, & per hoc, legem perfectæ mentis non abroget. Si verò carpere fugam minimè vacat, arreptum tyrannicis manibus, non data optione aut negandæ fidei, aut perpetiendæ mortis, posse sibi remedia seruandæ vitæ, siue parata fuga, siue impartita pecunia comparare; iustèque id & rectè quidem licere. Data autem optione, mortem quamuis durissimam subeundam. Et hæc quidem in persecutione.

At verò in pace Ecclesiæ, inquiunt, haudquaquam sponte confiteri debere, neque non præbita optione, neque data à paganis occasione, neque quauis causa per se se inuenta, id est à quoquam, data opera se offerre. Verum quod sequitur totam illos pectoris insaniam effundere cogit. Quod si de vltronea, aiunt, confessione quisquam à sui parricidio liber existit, hoc ad prædicatores Diuini verbi maximè spectat, quibus per orbem Euangelium serere tanquam necessitas quædam annunciandæ veritatis imposita est. Cæterum Christiani cæteri, quibus illud officium, eiusmodi sarcinam non imponit, hanc prorsus temerariam audaciam esse, & eò magis mortiferam, quo prohibitam sibi omninò existiment: quoniam procurandæ sibi spontaneæ mortis causa, sicut & inferendæ meritò in omnibus Christianis, tanquam præsumptio detestabilis est semper damnata. In illis verò, inquiunt, multo est peruicacior audacia, si sponte sua id agant, quos per subiectionem alteri obtemperare oportet, & quibus instituto quodam professionis canonicæ maiorem aliquem, ac patrem omnibus, qui simul humiliorem in congregationibus vitam agunt, religionis ordo præfecit. Quorum subiectorum vltima salus, si tam arduum opus per se aggredi attentauerint, ne dicam verè amissa, certè dubia est, nisi maiorum suorum in hunc congressum, aut iussione cogantur, aut hortatione mittantur, aut laxatione latioris licentiæ permittantur. Quid illud tandem, inquiunt, quale est, eos fecisse nostra causa homicidas? qui inuocati incurrimus, imò quos nostra occursione, vt interficiant, irritamus, ac pene inuitos cogimus? cum aut in nos indignatione feruntur, suæ lacessitæ fidei, immò perfidiæ iniurijs agitati, aut legis, quam habent, sanctio, si tamen habenda sit lex, quæ tam turpia præcipit, nostro illis facinore obseruanda est, quæ apud eos indubitata contradicentibus pœnas indicit.

cit. Si quis autem audax, plusquam sapiens, & furens, plusquam feruens nobis obijciat, veteres quosdam Martyres se persecutoribus promptius obtulisse; discant illi, inquiunt, hoc fuisse, quando & fides, & lex, & Christianum nomen, omni penè mundo ignota erant, & ipsorum quoque Martyrum nesciebatur à paganis professio: ad quos oportebat, vel sic aliquando veri notitia, perueniret: *Nunc verò mille iam quadringentos, triginta, septemque annos* (5) ante quos Dominus noster, ex Virgine natus est, Euangelicæ candor doctrinæ, lumen sui fulgoris ad mundi fines vsque porrexit, & Apostolicarum clangor tubarum, toto vehementius orbe perstrepuit, vsque adeò vt fidem Christi, sanguine Martyrum irrigatam, Ecclesiæ institutis fortioribus solidatam, eruditorum hominum rationibus, defensionibus, & argumentis tutatam, atque illustratam, & auctam, aut nullus, aut prorsus rarus, etiam infidelis ignoret; etsi non omnis eam suscipiat, amplectatur, & credat; quo fit, inquiunt, vt qui se vllis infidelibus vltroneum prædicaturum ingresserit, nihil eos docuerit quod ante nescierint, se verò casso labore, etsi non cassa damnatione, perdiderit.

Hæc sunt, Beatissime Pater, quæ de pertinacia resistentium, vel forsitan inuidentium Martyrum gloriæ, amaro pectore, & maximo cum dolore, tibi narranda, diutius fortasse quam debui, conseruaui; quos equidem perditos in quotidianis collocutionibus molestè perpessus, verbis quibus potui, & quæ illos audire deceret, acriter, & pugnaciter refutaui. Nunc verò si iusseris, scriptis eos improbare disponens, perstrinxi, vt potui, illorum vanas, sacrilegas, ac prophanas opiniones, quibus non minus quam mala, ac nefaria eorum in corpore gesta vita, pertimesco confessionis constantiam eneruari, qui fidem religionis, religionem fidei insulsa Vesania funditus euertere moliuntur.

Postremò tandem iam loco B. Pater, vt ad calcem aliquando perueniamus, orationis quarta partitionis distributio exponenda se obtulit, vt scilicet doceamus, quam varijs opinionibus, stulti isti, contra quos agimus, inter se inuicem dissidentes fragiliter, & inconstantissimè nutent: ita vt profectò ipsa eorum in re tam certa diuersitas, imo aduersissima, vt ita dixerim, sententiarum nouarum, falsarumque varietas, & in alijs dissentio, eos erroris manifesti conuincat. Quem sane errorem immanissimum, atque mortiferum quidam illorum, & pertinacius tenent, & occultius docent tanquam nouæ stultitiæ repertores. Quidam verò ingenio tardiores, & resistendi artis ignari, velut authoritate territi cedunt. Alij potius opinantur: verum illorum multo est copia ingentior, qui nihil definitum de nefaria sententia arbitrantes, titubant, hærent, hæsitant, & in neutram partem, quamuis toti perturbati, declinant. Dum enim apertè prospiciunt rem tantam ambiguè ventilari, sicut non penitus hæresi manum porrigunt, sic Martyrium, quod ante vel optare fælicissimum fuerat, quanquam corde in sententiam Ecclesiæ transeant, opere tamen ipso agere deterrentur, cui libenter arripiendo prius flagrauerant.

Et quod extremi periculi est, inie-

iniecto eorum mentibus grauiſſimo de Martyribus ſcrupulo, eo ſtultitiæ, ac cœcitatis ſunt deuoluti, vt quos pro Chriſto fortiter mortuos beare ſolebant, nunc verane ſalute cum Domino potiantur addubitant, maximè alijs veritati inimiciſſimis contra iſtos fragiles vehementius aſſerentibus priores Martyres, qui ſe ipſos pro fide noſtra ſæculi poteſtatibus obtulerunt, fuiſſe damnatos: futuros verò, etſi non alio ſcelere, vel hoc vno damnandos, quod aut vi tormentorum fidem negabunt, aut negandi diſcrimini, pondere ſupplicij vincendi, ſe credent. Quod ſi vel accidit, vel acciderit, quanto ſatius, aiunt, ſuſceptæ vltro pœnæ temeritate procaces illi abſtinuiſſent, quis cæcus non videat? At etiam negantes, quanto dedecore religionem noſtram, & fœdam factam tabeſcentem afflictent, quis quibus verbis, aut vllis ſermonibus explicet? O ingenia obtuſa, quæ tandem impudentiam ſuam mendacio affirmant horrendæ blaſphemiæ. Hæc ſunt, inquiunt, quæ de Martyrio veteres Eccleſiæ cenſuerunt, ne nos forte de magnarum rerum congreſſu, & appetitu loquentes, quiſquam maleuolus arbitretur tanquam friuolis opinionibus niti, atque à Patrum præſtantiſſimis ſententijs deuiare.

Sed quam apertiſſimam falſitatem hoc loco dicant, non eſt opus detegere. Quibus autem fictis rationibus fulciantur, & quam deprauata intelligentia maiorum dicta repugnantia ad ſe trahant, & ſcripturarum ſenſa violenter extorqueant, cum ad partitionem refutandæ huius hæreſeos ventum fuerit, commodius arbitror differemus; hic verò contra iſtos, quis non clamitet? ò indolem obſcœnam, ò eruditionem peſtiferam. Nam cur non magis Martyribus, nequaquam detractionem, ſed imitationem ſe debere conſpiciunt: ad quam ſi ſe inferiores eſſe intelligunt, hoc ipſo ſubactam, atque abiectam virtutem ſuam, ſi tamen eis vlla eſt, Martyribus ſubſternere debuiſſent: quam ad ſequendos nobiliſſimos illos ſentiebant imparem. Sed iam ad finem pergamus, longior enim euaſit hæc Epiſtola, dum in explicando metu, qui me hactenus à ſcribendo deterruit, atque in referenda mea in cauſa tractanda intentione, ſimul cum fætulenta opinione ſtultorum ſumus, pluſculum quam putaueram, immorati.

Prędicanda ſunt autem nunc mihi, ſi modo tua beatitudo probet, & iubet, fortiſſimorum Martyrum geſta, & magnifica, quæ res primum ſibi locum in noſtra partitione ſortita eſt, quamuis totius operis, ideſt diuiſionis propoſitæ trinæ particulæ, tres potius libelli fortaſſe, non ineptè appellabuntur. In Martyribus autem laudandis, vt tibi Patri omnium Chriſtianorum arcanum meæ mentis ſimpliciter eloquar, non ſolum me oblectat, & trahit magnitudo factorum; ſed neſcio quis in me amor, quem velim eſſe Chriſti, impatientius vrgens ad ſimilia vota pro Chriſto imitanda ſuſpirat. Quod onus & laudis, & imitationis vtinam tandem aliquando fauſtè abſoluendum, felici vt dicitur temeritate arripuerimus; quamuis non arbitrer præcipuo nobis adiumento, ad vtrumque gerendum, neque Chriſti noſtri ſuffragia, neque Martyres, quos defendimus, defuturos.

Tu igitur Beatiſſime Pater, ne merito

rito sanctæ obedientiæ caream; impera, atque adesto censor, vt iustus ita & pius, ac pro laude Martyrum dicere exorsum, tale per hanc Epistolam me existimato facere debuisse principium, non quo ab alio futuro exordio condendos libellos, iam summa mentis intentione conceptos, tanquam à suo capite priuare debere me putem, sed quo nunc incipiam de Martyribus scribere, qui hactenus silui: de quorum honore plura loqui, & dictare constitui, si hæc Epistola nostra tibi, non dicam stylo, sed veritate placuerit. Quæ quoniam sequuturi operis scienda necessaria plurima continet, non mihi videtur ab edito post opere resecanda. Eam igitur qui scripturus est, addat oro libellis, cum editi fuerint, habet enim non solum exordij aliquid simile, quod tamen ita vocari pro longitudine nolim: sed argumentum proprium omne complectitur, quo tanquam vestibulo, reliqua futuri ædificij erigenda structura queat absque vllo errore dijudicari. Dominus Deus Omnipotens sempiterno æuo tuam tueatur clementiam, Domine Beatissime, & merito excellentissime, Christianorum omnium Pater, & Papa, Christi Vicarie, Successor Petri, & mundi totius æquo iure præstantissime Domine. Amen.

N O T AE.

Nota I.

Beatissimo Papæ Eugenio. Duo mihi suppetunt vetera huius operis exemplaria. Alterum secundis Alberti curis expolitum, & eodem nitido charactere, quo reliquus codex descriptum, sed absque inscriptione. Alterum prioris elucubrationis, & alieni characteris, ex quo hanc operis Epigraphem descripsimus. Cur autem hanc Epistolam author ad Eugenium direxerit, ipse in sequentibus docet, præterquam quod in Pontificis obsequia segregato non expediebat opus absque ipsius voluntate incipere, quod ad eius mandata, vt euenit, vocandus perficere non posset.

Nota II.

Ad quos imitandos Amor me per urget: eadem infra expressius repetit. Nec solum verbis, sed re ipsa desiderium suum, subeundi pro Christo Martyrium, ostendisse ea quæ Cayri contigisse in vitæ historia narrauimus, clarè demonstrant. Vbi ad mortem pro fide tuenda condemnatus, designati Martyris præconium reportauit, & confirmat periculum, cui se exposuit, quando contra expressum Soldani mandatum, ditionum eius fines transiliuit, vt Eugenij Pontificis perficiendæ commissioni non deesset, & Aethyopes, Indosque, ad fidem, & Ecclesiæ Matris obedientiam conuerteret: quod in eadem eius vita retulimus.

Nota .III.

Teterrimi erroris. Indignam, & sinistram de Martyribus opinionem sic vocat: & infra *blasphemiam, & errorem immanissimum, & vesanum*, & quod caput est, *abominandam hæresim*, nec immeritò, nam S. Hieronymus eandem peruersam opinionem, eodem abominando titulo indigitauit, cum aduersus Vigilantium scribens tom. 2. pag. 409. *Scribit*, inquit, *aduersus hæresim tuam, quæ erupit aduersus Ecclesiam (ne in hoc quasi repertor noui sceleris glorieris) Tertullianus vir eruditissimus*

simus insigne volumen, *quod Scorpiacum vocat*, & quibusdam interiectis. *Et multo*, inquit, *tempore dormiens*, *& sepulta*, *tunc à dormitantio* (sic Vigilantium deridet) *suscitata est*. Scorpiacon autem Tertulliani contra Gnosticos vniuersum conatum in Martyrum detractores exerit. Ex quibus Vigilantium vnum fuisse, apertius docet Hieronymus per hæc quæ sequuntur. *Miror*, *quod non dicas nequaquam perpetranda Martyria*, *Deum qui sanguinem hircorum*, *taurorumque non quærat*, *multo magis hominum non requirere*. *Quod cum dixeris*, *immo etsi non dixeris*, *ita habeberis*, *quasi dixeris*. *Qui enim reliquias Martyrum asseris calcandas esse*, *prohibes sanguinem fundi*, *qui multo honore dignus est*. Sic enim legit Pamelius in argumento Scorpiaci, quamuis meus Hieronymus habeat, *nullo honore dignus*, fortassis Vigilantij sensum referens. Hæc eadem hæresis, cuius authorem fuisse Eunomium refert eodem loco Hieronymus, iterum in Hispania suscitata fuit, præsertim contra eos Martyres, qui se tunc vltro fidei hostibus offerebant, quando Saraceni Mauri rerum potiebantur, maximè in Vrbe Corduba. Sed tunc ipsorum gloriam insigniter tutatus est S. Eulogius Cordubensis electus Episcopus Toletanus, & Martyr, in opere, quod *memoriale Sanctorum* inscripsit, & habetur tom. 9. par. 1. Biblioth. vet: PP. quæ sic laudat Card. Baronius in notis ad Martyrol. Rom. 24. Nouemb. *vt omninò eiusmodi ita scripta sint*, *vt in pyxide Spiritus Sancti calamum intinxisse S. Eulogius videatur*. Tempore B. Alberti nostri restabant aliquæ eiusdem pestis reliquiæ, maximè in Italia, quas ipse tollere, & voce, & scripto studebat. Et quanquam opus integrum exarare non licuit, ob impedimenta, quæ in eius vita diximus, in hac tamen Epistola, seu operis idea ita hæsit sensibus S. Eulogij, vt licet eius scripta legisse non censeam, quæ quippe longè post è tenebris in lucem prodierunt; dixisses tamen eodem spiritu doctum vtrumque, in eademque pyxide calamum intinxisse. Quod enim promittit Albertus hos hæreticos, & Patrum institutis, & ratione certissima, & scripturarum sanctarum authoritate refellere, id ipsum triplici hoc argumentorum genere præstant Tertullianus in Scorpiaco (etsi de persecutionis fuga excedat) & Sanctus Eulogius magis ad Alberti consilium. Scripsisse etiam in illos, qui in Hyspania Martyribus detrahebant, ignoti nominis authorem, opus nondum typis editum, inscriptum *Indiculus luminosus*, docet Ambrosius Morales in Commentarijs ad Memoriale S. Eulogij.

Nota IV.

Qui se vltro pro Christo persecutoribus offerunt. Qui veri Martyres sunt, congruo, condigno cultu colendos esse Fides Catholica docet, sed quod indiscriminatim omnes, qui se vltro pro Christo persecutoribus quoquo modo offerunt, veri Martyres sint, & SS. Patres, & graues Theologi negant, sed quos vel internus Dei instinctus, vel exterius manifesta necessitas fidei ab iniuria defendendæ, vel confirmandi labentium Christianornm animos, vel ipsos persecutores conuertendi spes ad id faciendum impellit, cum firma fiducia euadendi proprij lapsus periculum. De qua re videndus solidi iudicij vir doctrina, prudentia, & pietate clarus Eminentissimus Dominus Cardinalis Brancatus de Laurea Ord. Min. Conuent. part. 2. de Fide, & eius propagatione, vbi disp. 7. & disp. 2. art. 11. Omnes huius dubij venas distinctim detegit; & Catholicè docet, quid in eo tenendum; quid reijciendum sit; neque S. Eulogius, qui pro se vltro offerentibus defendendis acerrimè disputat aliud à fidelibus exigit, quamuis enim indiscriminatim alicubi loqui videatur, semel saltem suam mentem aperuit, cum diceret: *Et licet formidolosis facultas collata sit declinandi rabiem persecutionis*, *non tamen passim hoc obseruandum est à perfectis*, *qui iam præscia Redemptoris potentia denotati*, *& conscripti*, *quasi ab immensis legionibus ad exercitium præliorum Dei electi sunt*. Vbi, vt vides, & formidolosos à fortibus, & perfectos ab

ab imperfectis, & præscij Dei instinctum à propria temeritate, & electionem a præsumptione ac fatua animositate discernit. Quod Seraphicus P. N. Franciscus vt columbina simplicitate, sic Euangelica serpentis prudentia plenus, in sua regula cauit cap. 12. *Quicumque Fratrum*, inquiens, *Diuina inspiratione voluerint ire inter Saracenos, & alios infideles, petant inde licentiam à suis Ministris Prouincialibus, Ministri verò nullis eundi licentiam tribuant, nisi eis, quos viderint esse idoneos ad mittendum*. Quam regulam cum neutiquam violandam censeret noster Albertus, obseruantissimus, & zelantissimus eius professor, non hac de se opinione contentus sensum suum, dum se ad Martyrium offerentes defendit, manifestè declarauit, non solum cum se delectari profiteretur, à Sede Petri longius aberrantem reuocari, instrui, corripiendoque corrigi, cumque obsecraret, errori obtrectatorum per Pontificem occurri, non vt cumque tamen, sed, inquit, moderato rigore, quantum Christiana veritas, & pietas postulat: Sed amplius, cum diceret. *Non quod omnes fideles, aut posse, aut debere, spontaneos pro Christo Martyres fieri arbitremur, sed quo abiecto errore, qui male de Martyribus sapit, discant, qui volunt, & qui nolunt, ab his qui tanto animo egregij* (idest ex vulgi grege selecti) *pro Christo tam fortia, præclaraque audent, opus agi, non obtrectatione, sed honore summo dignissimum*. Horum autem, & in sacris historijs innumera est multitudo, vt in ipsius vita diximus, quorum vt Sanctus Eulogius loquitur, *O incomparabilis magnanimitas, ò fortitudo admiranda, laudanda, atque imitanda Sanctorum, qui etiam si torpeat inimicus, ac persequi Ecclesiam Dei sinat, irrumpere tamen latebram eius, & inuitare ipsum ad bellum iubemur, vt hostem frigidum strenuus Agonotheta accendat, proferat latentem, erigatque ad conserenda certamina desidem. Et quamquam effuso cruore, consternatis membris, succumbat, feret tamen ad Sedem Patris captum ex hoste triumphum spiritus belliger, victoriæ laurea potiturus*. Quales proinde, quod dixi, innumeros tanquam gloriosos, cum Christo triumphantes, solemni veneratione colit Ecclesia, eiusdem iudicio relinquendum est vt discernat, quis Dei impulsu, ac debitis circumstantijs, quisque secus, mortem pro Christo vltro oppetierit. Quæ nimirum Spiritu Sancto veritatis certissimæ docta, nec falli potest, nec fallit, cum Sanctos Martyres nobis colendos proponit. Quod Albertus noster se velle non semel in hac Epistola professus est.

Nota V.

Nunc verò mille iam quadringentos triginta, & septem annos. Ex hoc æræ calculo, posset aliquis putare, authorem hanc Epistolam eodem anno scripsisse, cum ipse, licet contra suam consuetudinem, nullam anni quo scripsit notam huic Epistolæ subscribat, ei tamen exemplari, quod Vvaddingus describi curauit, præfigatur annus 1435. quod ego verius existimo. Nam in Epistola ipsa, significat sibi, cum illam scriberet, ferè quotidie apud Christianos concione publica differenti penè nulla oria fuisse, nullum à magno labore vacuum tempus, quo propositum opus prosequi posset, contra eos hæreticos, quorum in Italia plures tunc fuisse queritur. Hæc autem anno 1437. contingere non poterant. Nam cum sub finem anni 1435. anchoras prima nauigatione in Orientem soluisset: nec nisi 1438. redierit, constar ipsum ibi hæsisse per totum annum 1437. vbi non poterat, vt in Italia, quotidie ferè prædicare, Pontificiæ commissionis laboribus, & itineribus impeditus. Vnde existimo prius illud exemplar vetus, quod in Italia anno 1435. scribi curauit, postea Ierosolymis emendasse, & annum illum 1437. quo id fecit inseruisse. Inde verò hæc coniectura maximè mihi confirmatur, quod priori exemplari, sua, vt videtur, manu hæc inscripserit. *Hæc Epistola contra Martyrum vituperatores alium habet ordinem in Epistolis nostris, & ille seruetur, non iste*. Præterea in eodem ipso priori exemplari charta diligenti studio rasa est, & loco prioris

notæ

notæ diuerſo atramento ſcriptum, triginta, & ſeptem, ita etiam vt cum prioris notæ ſpatium omnia capere non poſſet, illud ſeptem extra lineam in margine poſitum ſit. Neque veroſimile eſt ipſum petijſſe Pontificis mandatum ad opus propoſitum Ieroſolymis ſcribendum, vbi rerum neceſſariarum longe minor erat commoditas, quam in Italia:ſed magis voluiſſe vt anno 1435 in Italia exiſtens, Pontificis, cuius obſequijs iam tum deſtinatus erat, licentia à quotidiano prædicandi munere liberaretur, vt operi tam vtili, & neceſſario conſcribendo vacaret, Pontifici verò, vt in vita dixi, id minimè viſum fuiſſe, cum eodem tempore illum, vt fecit, in Orientem miſſurus erat. Et ego his omnibus perſuaſus hanc Epiſtolam hoc loco inter alias illius anni 1435. collocaui. Cœterum omnia hæreticorum dogmata, & argumenta, quæ tota hac Epiſtolæ parte recenſet, abſolutè refutare voluiſſe cenſendus non eſt, ſed partim refutare, partimque bono ſenſu declarare iuxta ea, quæ in præcedenti nota diximus.

EPISTOLA XXXVIII.

PATRIBVS, ET FRATRIBVS REG. OBS.

ARGVMENTVM.

Accepta præcedenti Epiſtola Pontifex accerſit Albertum, eum in Orientem legaturus, qua de re cum præſens ageret, expoſuit quoſdam Fratrum ſcrupulos de maiorum Cœnobiorum, & argentei templorum ſupellectilis vſu, retulitque Eugenij Pontificis oraculum, quod per hanc Epiſtolam, eiuſdem Pontificis iuſſu, Fratribus intimauit.

Honorandi Patres, Deuotiſſimi Fratres.

POſt deuotam in Chriſto Ieſu commendationem, & cordialem ſalutem, fraterno affectu, vobis intimandum iudicaui, quod Sanctiſſimus Dominus, die 9. Iunij huius anni, dignatus eſt mihi reſpondere circa calices, cruces, paramenta, vtenſilia, & domos ipſas, quæ vel in magnitudine, qualitate, aut opere, videntur ſtatum noſtrum excedere, ait enim, quotidie inter fratres de his diſceptari, idque graui ſuæ Sanctitatis moleſtia, & proinde omninò velle, huiuſmodi ſcrupuloſis quæſtionibus, modum, & finem imponi: iniunxitque mihi, vt eius vobis mentem aperirem, & decretum tranſmitterem. Statuit, vt liberè abſque vllo conſcientiæ reatu fratres noſtræ obſeruantiæ, tam in Cœnobijs, quam in oratorijs, vtantur rebus prædictis, quantumvis videantur excedere in quantitate, qualitate, pretio, aut numero. Inſuper prohibet ne vllo prætextu diſtrahantur, aut deſtruantur, ſed in templorum vſum reſeruentur. Cupit tamen, & iubet, vt deinceps ea dumtaxat admittantur, aut procurentur in domibus acquirendis, quæ noſtro pauperrimo inſtituto congrua iudicebuntur. Hoc oraculo ſatisfactum vult omnium fratrum conſcientijs, diſplicebitque valde, ſi am-

amplius pro huiusmodi terminandis dubijs ad ipsum recurrerint. Hoc cupierunt nostri prædecessores sibi declarari, neque obtinuerunt. Debemus itaque nos lætari, quod adeò placidam ægris conscientijs medelam sua Sanctitas adhibuerit. Insuper omnibus Italiæ Vicarijs potestatem concessit, suos subditos absoluendi ab omnibus peccatis, & censuris, quæ vsque ad illud tempus vel commiserant, vel incurrerant exceptis falsificatione literarum Apostolicarum, homicidio voluntario, bigamia, & mutilatione membrorum. Valete in Domino Iesu, & pro sua Sanctitate orate. Ex loco S. Spiritus extra Ferrariam 13. Iulij anno 1435.

N O T A.

PRomisi euidenti argumento monstrare, quam parum fuisset, pro quo in Deum translato Poggius tam acerbè in totam Religionem inuectus est. Atque id hæc Epistola est: quis enim credet Religiosos tanti zeli paupertatis, vt de magnitudine ampliorum ædium, quæ à Patribus Conuentualibus ad ipsos transibant, & eorum sacra supellectili, adeò anxijs conscientijs Pontifici molesti essent, velle tantum terræ, vel tam amplum palatium, in colle montis Caroli possidere, vt adeo diram à Poggio vituperationem propterea mererentur.

EPISTOLA XXXIX.

RICHARDO TRAMONTENSI.

ARGVMENTVM.

Dum B. Albertus Venetijs suæ Hierosolymitanæ nauigationis necessaria prouideret, desiderabat Richardum inter socios habere, quem ex literis colligo studijs forsitan Patauij tunc incubuisse: Quare per duas Epistolas, quas hic exhibemus, illum hortatus est, vt ad se Venetias veniret, inde cum ipso Hierosolymam profecturus.

SCedula tua, quæ mihi reddita est, dicit te, nescio quibus nexibus, detineri, ne comes gratissimus huius transmarinæ, & veræ Christianissimæ Hierosolymitanæ peregrinationis, nobis iungaris: verum alius quispiam aliud mihi de te persuasit, non te scilicet causa studij auocari; sed quadam diffidentia grauiorum sumptuum occurrere nequeas. Sed ò te ferreum hominem, qui primo quidem vlla occasione fragilium studiorum possis à feruore tam religiosi arripiendi itineris quouis pacto remitti, vt cunam vagientis Dei infantis conspicere

non

non deſideres, vt terram quam Dei Filius, non ſolum pedum veſtigijs informauit, verùm etiam pretioſi ſanguinis viuificis fontibus irrigauit, & videre oculis, & oſculari labijs, & fœcundare moribus minimè appetas. Taceo magnos viros Hilarionem, & Hieronymum noſtros, quorum alter noluit eam ante diem extremum penitus non videre, alter verò, poſt multorum annorum longiſſimam moram, noluit in ea non mori. Immò verò noluit alibi mori: vetulas mulierculas tibi obijcio Hyſpanas, Gallicas, Alemannas, ac reliquas totius Chriſtiani orbis, quæ ſummis difficultatibus, laboribus, medijs mortibus à viſendis ſanctis illis locis quotidie prohiberi non poſſunt. Deinde quis non miretur te mecum venturum aliqua futurorum ſumptuum timida cogitatione ventilari. Nolo hic ſcribere quanta bonorum fidelium, ſine mea diligentia, pro complendo itinere ſtipendia nobis ſuppetant. Profectò ſtuperes, & gauderes charitate in nos perſpecta bonorum, ac maximè noſtrorum Ferrarienſium, tam magnorum, quam puſillorum, qui pondus omne dari aſſumpſerunt deſiderio fructus. Non quæro, ait Apoſtolus, datum, ſed requiro fructum. In hac hilaritate dantium, quidquid mihi pro Deo factum eſt, tibi præbitum æſtima, & veni, & rumpe vincula, & tolle moras, non territor penuria impenſarum, ſed prouocor amplitudine gratiarum, non ſolum quas habemus ab ore Summi Pontificis, ſed quas illis in locis à Chriſto Domino expectamus. Frater Iacobus Delphinus ſummopere te rogat, vt venias. Ego verò Vicario Prouinciæ huius pro te ſatisfaciam, & duos pro te vno ei tribuam fratres; ſi conſilium meum feceris, experieris animum erga te meum alium quidem eſſe quam hactenus. Veni ſaltem nos nunquam forſitan redituros vltimò inuiſere, & complecti. Nec verearis morbos, vt dicis, virulentos, quia vbi in tanta populi frequentia viuimus, & tu viues. Si ſoluemus tibi nauem tam longè venienti, quid times non ſoluturos, tam paruo nos ſpatio viſitanti! quid amplius tibi dicam non habeo, niſi quod ſi hoc renuas, quod offerimus, pace tua dixerim, te iterum, atque iterum ferreum hominem appellauerim, qui tanta humanitate minus dulceſcas. Vale à tuo propoſito, & vale. Ex Venetijs 7. Septembris 1435.

EPISTOLA XL.

EIDEM FRATRI RICHARDO.

Expoſui voluntatem tuam *Hieroſolymæ Sanctæ Patri communi* (1) Is procul dubio ægrè fert, te propter neſcio quam ſcientiolam tuam acquirendam, nolle nunc nobiſcum Hieroſolymam pergere, & dicit ſe non poſſe tibi licentiam vllam poſt ſe veniendi dimittere,

tere, sed secum proficiscendi, si vis liberè tribuet. Licentiam ergo aliunde tibi procura. Quod verò dicis de socio vno ex meis tibi pro comite itineris relinquendo, credo te scire *non habere me socium, præter vnum Antonium Cremensem* (2) Restaurus, & Angelus in Tuscia sunt. Laicus quidam ex nostris Bononiæ infirmus remansit, Clericus Hyppolitus, me volente, propter adolescentiam in Italia remanet, quem ad Vicarium huius Prouinciæ modo remitto. Frater Ludouicus Senensis non est mihi socius, nisi huius itinetis, sed potius Pater. Et puto te intelligere, non posse me, nec debere de homine veterano, cuncta quæ vellem statuere. Quem ergo socium postulas? satius fecisses nostro consilio, & vocationi tuæ hilariter acquiescere; qui te ad omnia parata occisis vitulis, & altilibus indignum reddidisti, tam iucundè vocatus. Vale, & nos ama. Ex Venetijs 15. Septemb. 1435.

N O T Æ.

Nota I.

Hierosolymæ Sanctæ Patri communi. Is fuit Iacobus Delphinus, in superiori Epistola nominatus, quem primum ex obseruantibus Terræ Sanctæ, seu Hierosolymorum Guardianum Eugenius Pontifex anno præcedenti constituit, & in eadem forte naui cum Alberto, & socijs illuc transfretabat.

Nota II.

Non habere me socium præter Antonium Cremensem. Paucos admodum socios hic nominat Albertus, cum alij quadraginta fuisse scribant, sed forte eos inter socios non numerat, qui negotio administri, & subdelegati Commissarij esse debebant: vt ipse hic indicat, de Ludouico Senensi loquens: aut cæteri post scriptam hanc Epistolam illi adiuncti fuerunt, seu potius in secunda missione ad Aethiopes, & Indos. Attendenda etiam sunt verba Epistolæ 44. ad Ducem Burgundiæ. *Adueniens multos mecum fratres adduxi*, quæ à secunda legatione rediens scripsit.

EPISTOLA XLI.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Iniunxit Pontifex Alberto à se discedenti, ne ex Italia abiret, nisi prius ad ipsum scriberet. Iam verò, vt videtur, omnibus ad nauigandum paratis has ad Eugenium rei nuncias dedit, benedictionem petit, & se rem fideliter acturum, & Apostolicæ Sedi sincerè obtemperaturum profitetur.

Me-

MEmor tuæ mihi nullo tempore contemnendæ iussionis, Beatissime Pater, audeo Apostolicas, sed pias aures, meis ineptijs confidentius appellare; dixissem potius importunius molestare, nisi non modo Apostolicas, verùm etiam pias aures præmisissem. Et si enim summo apice loci superioris, idest Apostolici fastigij, paruitatem humilium terreri oporteat; quia tamen celsitudini Christianæ sublimitatis, pietas ipsa comes indubitata ac fidissima vincta est, paruulos tanquam sub alis suis foueri non est iniustum. Licet ergo alterum ab scribendo me arceat, alterum tamen prouocat, præsertim diuncto pondere iussionis tuæ. Accipe igitur me promptulum, vt ita dixerim, paruulum tuum, Beatissime Pater, non solum pro maiestate te reuerentem, nec tantum tibi pro pietate confidentem, verum etiam pro iussione tua tibi obtemperantem: non enim me fugit, quamuis hominem imperitum, quid tu mihi præceperis, cum Florentia à tua Sanctitate discessi, ne scilicet ex Italia abirem, nisi prius meas literas ad tuam sublimitatem dirigerem, recessum meum tibi certius explicantes. Nunc ergo ago, quod iubeor, & peregrinationis meæ ad loca sancta transmarina profectionem tuæ eximietati penè iam cœptam, vel in promptu paratam esse significo. Tuum est autem, qui veri Pastoris Petri successione canonica sublimaris, nostrum iter confirmando tueri, benedicendo protegere, nostræ autem paruitatis erit subiectius, humiliusque parere. Quod quam promptissimè facere, omni quidem tempore cupiam, iube, & experieris, an renitentem pulsaueris? an verò submissè obedientem repereris? Sanè hoc tibi de mea exiguitate, obsecro, persuadeas, nihil mihi esse, ac fore vnquam acceptius, nihil optabilius, quam Sanctæ Sedi Petri, cuius tu vicem tenes, obtemperare. Ac ne in aliquo, vel paruo fidei sensu, contra Apostolica præcepta peresfluamus, nèque aberremus à recto tramite Ecclesiasticæ veritatis; iterum quod diximus repetamus. Vicem Petri te tenente, scripsi vicem, inquam, personæ, non Sedis. Nam & fidem, & sedem, & auctoritatem eandem omninò possides, etsi non personam eandem. Christus Dominus noster misericorditer de Cœlo eidem personæ tuæ Petri præbeat Sanctitatem, sicut illi eandem tribuit largiter potestatem. Opto te prosperè valere, in augumentum Christianæ Religionis, & Cœlestis gratiæ, vt tibi sicut potestate debetur orbis, sic re ipsa cuncti colla submittant. Ex Venetijs 1435.

EPISTOLA XLII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Incolumis Hierosolymam appulit Albertus, & rebus ibi per aliquot menses ritè cognitis, concepit ingentem spem vberrimi fructus, si ipsi per Pontificis

cii voluntatem vlterius progredi liceret, per quem Florentia discedenti iussum est, vt intra annum in Italiam rediret: ergo vel multorum animas, vt sperabat, Christo lucrari, vel suam pro Christo tradere promptus, has literas, & Antonium Bononiensem latorem, Nuncium ad Eugenium destinauit, per quas petijt, vbilibet Christum, & Catholicam Fidem prædicandi potestatem, & facultates amplissimas, & necessaria adiumenta in ipsis literis explicat.

SPirans inflata Gentilitas, Beatissime Pater, de suorum magnificentia ciuium insolentius gloriata, ad memoriam posterorum scriptum reliquit, Alexandrum illum Macedonem Regum omnium, vel orbis, vel Græciæ, vt asserunt, præstantissimum abiecto cuidam homini præclarissimè respondisse: etsi te non conuenit magna recipere, Regem non decet parua præbere; postulauerat enim ille exigua quædam, cui cum permagna darentur, abnuit; se illis proclamans indignum. De Salomone quoque scriptum sæpius legimus, dedit Deus Salomoni latitudinem cordis, quasi arenam, quæ est in littore maris: quod in illo ad amplam largitionem, & magnificam quandam exhibendarum rerum profusionem pertinere veteres censuerunt: quam & ipsam in Reginam illam Saba, sapientiæ miram cultricem, largissimo contulit apparatu, sicut Regum liber testatur, vbi de Salomone apertissimè dicitur. Rex autem Salomon dedit Reginæ Saba, omnia, quæ voluit, & petiuit ab eo, exceptis his, quæ vltrò obtulerat, in munere Regio. Si hæc de Regibus, aut in sæculo vanis, aut in vera religione sanis, gloriosè dicuntur: Quid de illo credendum est, penes quem super omnes omninò Reges, & super omnem quoque sub Cœlo potestatem, summa potestas est constituta, qui claues habeat Regni Cœlorum, & à quo ritè ligatos in terris, ac solutos, ligari etiam in Cœlis, ac solui non dubitemus, qui Petri, imo verò qui Christi, et si rectius dicitur, qui Dei personam gerat: neq; hoc in nocte veteris instrumenti, vbi gratiæ parcior charitas, & auara benignitas, & contractior humanitas, angustis, & indignis limitibus terminata imperfectissimè loquitur, & dicit, diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum, sed in fulgentis diei noui testamenti claritate conspicua, vbi Euangelica sublimitas clamat, *Diligite inimicos vestros, benefacite eis, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos.* Vbi Apostolico culmini dicitur. *Dimitte fratri tuo, non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies*, vbi etsi non alterius cuiuslibet rei, charitatis tamen inuicem exhibendæ inuenimur continuò debitores, dicente Apostolo. *Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis*, vbi postremò, & de ipso Filio Dei legimus, *qui posuit animam suam pro nobis*, & de Patre scriptum inuenimus. *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret.* Vt ex his omnibus quanta nobis habenda sit largitas, nosceremus, prodigæ scilicet cuiusdam, & vt ita dicam, intemperantis sine vitio effusionis, ad largitionem amplissimam pertinentis. Quæ cum ita se habeant, Beatissime

Pater,

Pater, nequaquam ambigimus abs te petere, quæ non dico Regem sæculi, instantissimè postulatum, sed mundi totius Dominum, quem te iure æquissimo credimus, rogatum, aut negare sit contumeliæ, aut non tribuere auaritiæ videatur. Peto igitur pro ausu, quem mihi in te Christianæ, atque Apostolicæ largitatis beneficentia præbet, Vt qui me filium eximiæ Sanctitatis tuæ, cum abs te è Florentia postremum discessi, ad redeundum in Italiam visis post annum locis Sanctis coegeras, nunc me liberum facias ad quascumque orbis partes, quasuis admodum remotissimas, siue fidelium, siue infidelium peragrandas, & ad quantumlibet barbaras nationes adeundas, & gentes extraniores conueniendas, eis vndecumque liberè ex nostra Religione assumptis adiutoribus meis, & illis fratribus comitibus fretus, qui mihi negotio vel seminandi latius verbi Dei, vel ampliandæ, confitendæque fidei, vel dilatandæ passim gloriæ Saluatoris, vel publicandi diffusius nominis Christi, aut vtiles, aut idonei, aut necessarij videbuntur: huic vero meæ, quantum arbitror, religiosæ petitioni illæ, si placet, adijciantur cautelarum conditiones, quas harum nostrarum baiulus, mihi Pater, Ludouicus Bononiensis, cum quo mihi Religio nostra communis est, vitæ comite, ad culmen tuæ Apostolicæ celsitudinis diligentius feret. Homo, verè dixerim, rectus corde, & in commisso fidelis, quo in integritate iustæ, & amicæ conuersationis nemo est mihi notior, &, quod mihi magis in eo placet, qui sit ab assentationis peste, & hypocriseos fictione remotior: hic cum per nouam de locis sanctis prouidentiæ tuæ prouisionem officio curandæ fratrum familiæ Hierosolymis constitutæ nuperrimè cesserit, cui illum multos iam annos noster ordo præfecerat, nunc ad Sanctitatis tuæ vestigia osculanda se confert, quem tibi commendare superfluum puto, qui vltro rectorum hominum notitiam expectas, & bonorum semper contubernio delecteris. Tantum humanitatem sublimitatis tuæ humilius obsecro, vt quæ te iustissimè postularit, vlla ei ratione non neges, præsertim quæ sibi publica vtilitas vendicat, vt se habet, meæ paruitatis, mea quidem sententia, postulatio; cui si animum inclinabis, feret, arbitror, tua nobis satisfactio fructus vberrimos. Spes enim quædam pergrandis ingentium frugum, & magni cuiusdam futuri in externis regionibus fructus nescio quo pacto, sublucens in animo mihi suborta est, quæ me ab Italia reuocet, arceat, atque propellat: Vbi tot quotidie prædicantium labor, vtinam non inaniter, perstrepit, vt ad nationes longe distantes proficisci vehementius cohortetur. Vnde nullus Ecclesiæ Catholicæ, ac Fidei Orthodoxæ Diuinæ sationis fructus accrescit, deficientibus qui otiosos conducant, & fortasse, quod tristius est, qui Dominum messis admodum rogent, vt regiones fieri albas ad messem, aut operarios in illam, tanquam ministros fideles, & idoneos, mitti velit: Hæc ipsa verò quæ flagito, à meæ Religionis Maioribus cumulo mihi hactenus fuisse concessa, tuæ eximietati aliquando coram exposui, in quibus nunc tibi molestus non essem, nisi illa tua authoritas verbo me vrgens, post annum ad redeundum

in Italiam coegisset. Oro igitur, aut eadem pro gloria Catholicæ fidei inter Paganos, Hæreticos, & Schismaticos commoranti, quasi inter Scorpiones, & colubros incedenti ampliora mihi concedi, aut me ad veteres omnes mei ordinis siue licentias, siue permissiones, siue præcepta remissum, ab ea cohibitione, qua me in Italiam redire iussisti, vt auctior in alienis Prouincijs Diuinæ magnificentiæ honos inde perueniat, tua concessione laxari. Verum ne apud tuam Sanctitatem sim garrulus, impudens, & ineptus, vno tantum præclaro exemplo de magnificentia Christiani Principis exposito, finem facio. Theodosium illum Christianorum Principem nobilissimum, atque pijssimum accepimus, Maioribus nostris clarissimis referentibus, dicere solitum, illum se diem penitus perdidisse, in quo nihil beneficentiæ præbuisset: quamuis hoc de Tito, Vespasiani filio, nonnulli certius arbitrentur: quem delitias humani generis appellauit antiquitas. Opto, te Beatissime Pater, hoc ipsum de tua Sanctitate erga me arbitrari: vt vel sic tandem postulata concedas, nec te moueat petentis indignitas, aut postulatæ gratiæ magnitudo. Recordare potius huius rudis Epistolæ nostræ principium, vbi etiam infideles, & Christi veritatis ignaros diximus in suis Regibus tanquam præclarissimum statuisse, si pusilla, & prope nulla rogati, maxima tribuissent, nec quid mereatur is, qui aliquid postulat, sed quid illum deceat, qui daturus est, eos debere conspicere. Ego vero interim Petri fiduciam reminiscar, qui fragili pro Christo cymba relicta, non est veritus quod magnis donandus esset muneribus, à Domino liberius sciscitari. Ex Sancta Hierusalem Kal. Martijs 1435.

EPISTOLA XLIII.

SCIPIONI FERRARIEN. EPISCOPO MVTINEN. (1)

ARGVMENTVM.

Vt faciliorem, frequentioremque ad Eugenium Pontificem Antonius haberet accessum, per hanc Epistolam ipsum, eique commissa commendat. Scipioni in Aula Pontificis potenti, sed quia familiaris illi fuit, ipsum imprimis literario ludo à Scipionis Africani, Ethnici hominis, rerum gestarum oblectatione, ipsoque homine laudando dehortatur, cum quo nihil commune præter nomen habuit. Qua occasione in eos inuehitur, qui eloquentia, & eruditione abusi, se totos inani gentilium rerum studio dedunt, & eloquentiam suam, nacta minima occasione, in se ipsis mutuo lacessendis, mutuisque conuicijs, & obscænis argumentis exercent. Monstrat quidquid in Duce Africano virtutis censebatur, id longè præstantius in Machabæis, in Dauide, in Salomone, in Patriarcha Iosepho, in Prophetis, in Apostolis, in Martyribus reperiri; quorum acta magis, quam ina-

inanem Ethnicorum damnatorum hominum gloriam legere, loqui, scribere, & imitari Christianam eruditionem decet, Christianas virtutes solidioris gloriæ, & honestatis esse Amicos, denique nominatim salutat, ad quos ob festinantiam latoris scribere non potuit, & prolixum responsum â Scipione postulat.

CVm in locis Sanctis, & transmarinis munere Christi plurimum valeo, non possum Scipionis mei, etiam in Caluario orans monte, vbi à Saluatore nostro Martyrum vexilla, simul & Regia trophæa erecta sunt, non recordari. Nec mihi parua videtur res, cum Scipio in mentem venit: te dico, meum quidem Christianum Scipionem, haud verò illum Africanum, cuius te tantum gesta delectant, quam autem id ob causam, & rectène an perperam ipse videris: fortasse quod cum eo tibi, qui à suis, & si non à nostris tantus est habitus, idem nomen obuenit, quamuis dispar cognomen. Verum vtrum sit præstantius, tuumne, an illius, post videbimus. Interim hoc mihi persuadetur, nulla te potiore ratione ad illum ita vehementer affici, atque tanta in illius laudibus te, nolo dicere inaniter, tempora terere, & vt ab alijs terantur, ac si melius dicitur conterantur, sedulò agere te, si tamen is es, qui erga illum hactenus extitisti, nisi quia idem voceris, illiusque tibi nomen, & laudi esse, ac fore, & ornamento putes. Nam vt pace tua dixerim, quæ alia ratio esse potest præter stultissimam cur tantum illi semper tribueris, nisi quædam simillimi nominis oblectatio? Quæ & ipsa qualis sit, & quam deceat Christianum, omitto.

Respondebis, indolem te potius ac virtutem animi, & ingentia illius facta diligere. *Ita verò, atq; rectissimè* (2) quasi pagani hominis res gestæ, & qui pecora, & monstra pro Deo coluerit, tam amplæ, tam dignæ, ac tantæ habendæ sint, vt pro eiusmodi infidelium, & per hoc in tartaro perditorum ingentissimis, & clarissimis, rectius fortasse dicerem, ventosissimis, & iactatione Diabolica tumidissimis, turgidissimis, elatissimis gestis rebus, Christiani quidam contra se inuicem, & in Italia eloquentes, præter offensam Dei nostri, summo cum dedecore digladientur, & pertonent. Taceo læsionem existimationis eorum, taceo exempla ad posteros, & præsentes transmissa, atque relicta, nacta perquam pusilla occasione se inuicem lacessendi, atque grauissimis, ne dicam *immundissimis conuicijs* (3) insectandi: quorum profectò vesaniam ita sæpe abominatus sum, ita exhorrui, ita grauiter, & molestissimè tuli, vt penè dixerim emori maluissem, quam in illa scripta, siue inania, siue maledica, siue crudelia, & (quod pestilentissimæ iacturæ est, ac nefandæ corruptionis) turpia, fetulentia, obscœna, vel forte incidere. O ingenia! ò eruditionem! ò indolem! ò exercitationem præclaram! ò denique tempus non Philosopho, ne dum Christiano otio dignum.

Nostra omnia præclara sunt, quid externa delectant? sed religio, ais, me in illo delectat, cæterisq; id genus hominibus mihi placet magis. Non est Religio sacrilegium. Amor Reipublicæ?

blicæ? Machabæi vincunt; quorum Eleazarus per media hostium agmina veterana, armatum regium Elephantem solus appetijt, nec timuit, cadente super se bestia trucidata, interimi, *vt liberaret*, ait Scriptura, *populum; & acquireret sibi nomen æternum*. Fortitudo? quis Dauid fortior? cui dictum in laude eius est. *Tu vnus pro decem millibus computaris*. Sapientia? Salomon præstat. Noster Ioseph castimonia superat. Prophetæ veritatis notitia antecellunt. Rerum contemptu Apostoli vincunt; mortis victoria Martyres superiores existunt Sed immoror multis, cum res in aperto sit.

Ego verò iam vocor à Tabellario, tanta celeritate; quæ dictaueram, postulante, vt verè, mi Scipio, reuisendi, ac corrigendi, ac transcribendi; quæ primum assumpto calamo dictaui, tempus mihi non suppetat. Itaque si impolita est dictio, si subrusticè etiam ipsis apicibus scripta, festinantiæ tribues portitoris, qui me nimium vrgens, rescribere non permisit: verum quid ago? placandus est mihi Scipio meus, iam mihi forsitan subiratus, contra Scipionem non meum, sed neque velim suum, acerbius, vt æstimat, disputanti: at verò fieri non potest, vt mihi Christiano, & amicissimo homini, pro infideli, & damnato succenseat. Quamobrem neque mihi restat conciliandus, qui de Paganorum conuicijs se læsum non putat, qui de me, vt ardentius loquar, est optimè meritus, vel ego de illo: & si non altero beneficio, saltem amore dumtaxat, quem erga illum sincerissimum gero, quem his paucis ideò admonendum putaui, vt ad Diuina potius inardescat.

Scipionem te igitur meum, non illum sanè Africanum, de quo spirans inflata Gentilitas, tanta, quamuis mortalia, atque inania iactitat; sed quod est longè incomparabiliter excellentius, Christianum imploro, non Romæ natum, sed Romana fide renatum, nec ob Rempublicam sæculi tutandam, sed ob religionem pietatis colendam, præstantius cognomen Christianum sortitum; non pulso Italia Hannibale, sed Diabolo ex animo profligato; nec domita Africa, sed carne subiecta; non denique forti animo patria ingrata contempta, sed mente constantiore, sæculo ipso nobis infensius obsistente calcato. Hęc est enim mi Scipio gloria solidior, hi pręstantiores tituli, hęc honestiora cognomina, hi nobis gloriosores triumphi, hæc gesta Christiani pectoris fortiora.

Te te, inquam, Scipionem meum, quem talem, vt dixi, Christianum, & credo, & opto, & spero, instantius imploro, rogo, oro, atque exoro, vt causam meam, quæ Christianæ Reipublicæ est, apud Sanctissimum Christi Pontificem Eugenium Papam, & mundi Dominum, diligentius agas, quam ad te perferet *Ludouicus Bononien.* (4) harum baiulus literarum, ætate Pater, cum quo mihi religio nostra communis est. Tibi verò, vt asserit, multo penè quam mihi familiarior. Quo fit, vt illum tibi commendare superfluum sit. Accedit autem ad Sancti Patris, & Pontificis Summi humiliter osculanda vestigia. Hactenus his in locis Sanctis, multos iam annos curandæ fratrum familiæ, maior Hierosolymis constitutus, quædam autem postulaturus, quæ mihi concedi à summo apice

Apo-

Apoſtolatus depoſco. Peto, mi frater, coneris conſpectui Beatiſſimi Patris illum inferre, quo tua cura, & tibi amicorum induſtria, non ſemel cum illo conferat, vt faciliori aditu, quæ poſtulo conſequatur.

Anguſtia temporis facit, vt amicis ſcribere nequeam. Meo igitur nomine, non graueris *Nicolaum Nicolum* (5) ac Poggium Floren. ſalutare. Leonello autem ex mea vel perſona, vel nomine aliquid exarabis, ſalutans præceptorem meum Guarinum Veronen. Franciſcum Mareſcalcum, Auguſtinum, nolo dicere Villanum, quamuis de Villa, ſed verè Vrbanum; Philippum etiam Bendedeum, ac reliquos omnes. Si qui verò ſint prælatorum, qui ad rem noſtram adiumento tibi videantur futuri, fac vt ſapis. Nolim autem abs te æquo animo tolerare, niſi tuam longiſſimam Epiſtolam ad me miſeris: ecce ſcripſi diutius quam rogaſti me, ſi non te fallit obliuio, & quod nolui tibi polliceri, roganti reddo, ſcio certiſsimè incultam Epiſtolam hilariter, & gratiſsimo animo acceptanti. Vale ex Sancto Sepulchro Domini Noſtri Ieſu Chriſti 23. *Martij* 1435. (6)

N O T AE.

Nota I.

Scipioni Ferrarien. Epiſcopo Mutinenſi. Hæc ſua manu ſcripſit Vvaddingus, in margine authographi noſtri, quod non ita intelligendum eſt, vt fuerit Epiſcopus, quando Albertus hanc Epiſtolam ad illum dedit 23. Martij, cum Vghellus dicat eum fuiſſe creatum Epiſcopum 30. Octobris eiuſdem anni, qui eum vocat Scipionem de Mainentibus Ferrarienſem, & à doctrina, & maxima eruditione laudat, profertque Epitaphium ex templo Ferrarienſi S. Franciſci à ſuis fratribus ipſi poſitum, in quo doctiſſimus, prudentiſſimus, optimus, & vir rariſſimus appellatur: Quibus dotibus procul dubio meruit, vt etiam ante adeptum Epiſcopatum, præcipuum aliquem locum in Eugenij Pontificis aula habuerit, quod ex his Alberti ad eum literis, non obſcurè colligitur: & ex alijs ad eundem de ambitu dignitatis, quas poſtea dabimus, apparet ipſum poſt adeptum Epiſcopatum ſingulari confidentia apud Eugenium valuiſſe.

Nota II.

Ita verò, atque rectiſſimè. Per Ironiam ſic dixiſſe ſequentia docent, & quidem adeò perpetuus eſt Albertus inſectator eorum, qui in Gentilium rebus æſtimandis, laudandis, & imitandis nimij videntur, vt præter hæc, & alia, quæ alibi notauimus, in Epiſtola ſuperiori ad Eugenium Pontificem timuerit Martyres noſtros, heroes appellare: ſi inquit, hoc nomen Chriſtianæ diſciplinæ ſanitas, & ſobrietas pateretur: Si enim eloquentiam quærimus, non deſunt nobis Chryſoſtomi, & Chryſologi multi tam veteres, quam noui. Si virtutum exempla, quæ in Ethnicis, vana, & imperfecta fuerunt, in diſciplinæ noſtræ libris innumera, ſumma, ſancta, & imitatione digniſſima reperiuntur. Nec ea Sancti Patres ex eis nobis aliquando depromunt, vt ipſos gentiles imitemur, ſed vt pudeat nos pro Cœleſti, & æterno Regno non ſatis decertare, vel quantum illi faciebant pro terrena, & momentanea, vel pro ipſa naturali honeſtate virtutis, vel pro leui aura laudis, & va-

& vanæ gloriæ. Chryſoſt. hom. 17. in Matth. *Recogitate*, inqnit, *Græcorum Philoſophos, & tunc ſcietis, quanto ſupplicio ſimus digni, qui leges Diuinas tranſgredimur, quando illi quidem pro deſtruenda deformitate humana tam multa fecerunt. Vos autem neque idem ſtudium tribuiſtis pro cæleſtibus*. Et S. Auguſtinus de Ciuit. Dei cap: 18. *Nobis proponuntur neceſſariæ commonitionis exempla* (Gentilium) *vt ſi virtutes, quarum iſtæ vtcumque ſunt ſimiles, quas ipſi pro Ciuitatis terrenæ gloria tenuerunt, pro Dei glorioſiſſima Ciuitate non tenuerimus, pudore pungamur: ſi tenuerimus, ſuperbia non extollamur. Quod ſi ea, ad hoc ipſum nobis neceſſaria, vel vtilia dixeris, caſtius tamen, tutius ex ipſorum Sanctorum Patrum monumentis, tanquam ex puris, decolatiſque fontibus hauriuntur, quam Ethnicorum libris, in quibus multa vanitate, multo vitiorum luto, & fœditate permixta ſunt*.

Nota III.

Immundiſſimis conuicijs, & infra *Turpia, fœtulenta, obſcœna*. Vide quæ diximus in vita Alberti, & in prima nota ad eius Epiſtolam ad Nicolaum Nicolum.

Nota IV.

Ludouicus Bononienſis. Hic non Magiſter Conuentualis, vt ſcripſit Rodulphus Toſſinianenſis, ſed Reg. Obſ. Frater laicus fuit, & ad magna negotia tractanda idoneus, & vltimus ex illis ſex, quos in vita Alberti diximus fuiſſe ſegregatos ad obſequia Pontificis, nec ſine fructu: multas enim graues legationes, & repetitas obiuit ad Principes Orientales pro diuerſis Pontificibus, & pro Duce Burgundiæ, ad Regem Perſiæ, quos qni voluerit in indice noſtræ Epitomes, vnico intuitu ſub ipſius nomine videre poterit. Quod autem Albertus in hac Epiſtola dicat ipſum in locis Sanctis, multos annos curandæ fratrum familiæ maiorem fuiſſe, hoc intelligo, quod Hieroſolymis Guardianus fuerit, quod fratribus laicis ſingularis in multis Cœnobijs induſtriæ concedi ſolet. Eadem enim phraſi vtitur inferius in Epiſtola ad Chriſtophorum Epiſcopum Ariminenſem, vbi de Nicolai Oſmenſis Guardianatu Hieroſolymitano diſſerit.

Nota V.

Nicolaum Nicoli. Hinc denuò confirmatur quod diximus in Scholio ad Epiſt. 25. Si enim verum eſt quod Pocciantius refert Nicolaum obijſſe anno 1430. pridie Non. Februarij quomodo iam ſexto poſt anno Albertus eum ex ſe ſalutari iubet? Nihil melius occurrit, quam Pocciantij notas corruptas eſſe, & pro anno 1430. imprimi debuiſſe 1436. quo ſi Nicolaus obijt Florentiæ pridie Non. Februarij facile id ignorare poterat Albertus Hieroſolymis, eodem anno ſcribens die 23. Martij eiuſdem anni. Quod verò Nicolaum, & Poggium ſalutare, Leonello autem, nempe Eſtenſi, ſcribere ſalutando Mareſcalcum, & Bendedeum, Guarinum, & Villanum roget, confirmat mihi imprimis ſuſpicionem, quam ſuperius expreſſi, hos nempe Ferrariæ fuiſſe, nam ibi eos Leonellus, per Scipionis literas rogatus, ex Alberto ſalutare poterat. Deinde viros nobiles fuiſſe, qui per Principem ſalutari iuberentur, Scipionem demum tunc Florentiæ cum Pont. fuiſſe, vbi Nicolum, & Poggium oretenus ſalutare poſſet.

Nota VI.

23. *Martij* 1435. Manifeſtus alicui videbitur error huius chronologiæ: nam cum conſter Albertum menſe Iunij huius anni in Italia cum Pontifice tractaſſe de profeſſione Hieroſolymitana, & menſe Iulij Ferraria ad ordinis Patres, & menſe ſeptembri ad alios Venetijs Scripſiſſe, priuſquam proficiſceretur, non poterat fieri, vt ei uſdem annimenſe Martio Hieroſolymis ad Scipionem ſcripſiſſet. Vnde Vvaddingus hanc Epiſtolam anno 1436. ſcriptam refert. Et ſic habetur in codice Capiſtranenſi: ſed attendenda eſt diſtinctio ſtyli veteris, & noui, quam ſæpius ante notauimus,

EPISTOLA XLIV.

DVCI BVRGVNDIÆ.

ARGVMENTVM.

Is fuit Philippus Bonus Princeps eo tempore Christianissimus, & potentissimus, qui loca sacra Hierosolymorum frequentibus, copiosis, & opportunis eleemosynis sustentabat. Hæc ergo Alberti ad ipsum Epistola, tota, in actione gratiarum, & bonis apprecationibus versatur.

SI te putarem, Serenissime Princeps, pro tuis eleemosynis humana præmia præstolari, quantum salua religione fieri posset, humanas tibi laudes referre conarer. Verum quia te magis arbitror, retributorem Deum in cunctis tuis operibus, vt Christianos Principes decet, omni mente percupere, vanis mortalium adulationum assentationibus supersedeo: reddens tibi potius vices gratificationis, quas Sancta Scriptura, Sanctarum omnium actionum doctrix, atque hortatrix, per Apostolica ora misericordibus pollicetur; quam perditas aucupationes inanium rumusculorum, quas lingua quæstuaria, & palpans deceptio falsarum laudationum gloriosis sæculi hominibus frequentius turgida parere, ructareque solet. Confero itaque me, quod satius existimo, ad Diuinas literas, documentis omnibus grauiores, & per eas verè integrum, ac excellens laudis genus, tibi tutius exhibeo. Nam si Apostoli, quibus à fidelibus, omnia quæ voluissent, pro sua dignitate meritò debebantur Christianos illos tanto præconio extulerunt, qui bona sua eis impertiuissent, quibus erant cuncta communia, & inter quos, quamuis nemo esset, qui diceret aliquid esse suum, non erat tamen quispiam indigens inter eos, quia distribuebatur vnicuique, prout opus erat: quæro, qua laude dignus sit, qui suas diuitias tribuit tanto indignioribus (vt secundum mundi superbiam eos appellem) quanto pro Christo minoribus, & tanto egentioribus, quanto pro Christo pauperioribus? maximè cum illi, de quibus Scriptura loquitur, inter multos Christianos versarentur: nos inter plurimos Barbaros habitemus, illis quoque fideles promptè tribuerent, nobis infideles promptius auferant. Adde quia tunc Diuinus ignis tolerantiores illius temporis fideles procul dubio faciebat, licet à nullis vitæ adminicula præberentur. Ex quo fit, vt maioris sit meriti, imbecillioribus subuenire: sed neque illud parui momenti mihi videri solet, quod Paulus, & Barnabas, qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini Nostri Iesu Christi, alias Ecclesias pro sustentandis fidelibus, qui Hierosolymis habitabant expoliauerunt, tu sponte tribuisti. Illis, & multi, & hilariter, & non parcè seminabant,

ne parcè meterent; nobis rari, rariùs dant sua suffragia, præter te vnum, præsertim in tanta copia: ego itaque nuper huc nouus officialis adueniens, multos mecum fratres adduxi, sed multo plures inueni, quibus penè omnibus (vt eorum verbis vtar) abeundum ex hoc loco erat, nisi reperissem sacrum locum Montis Syon, pijs eleemosynis tuis, à debitorum angustijs liberatum, quibus antea diutius premebatur. Insuper, & quæ nunc misisti amplissima pecuniarum subsidia, fidelis tuus Nuntius mihi fideliter reddidit. Pro quibus eximietati tuæ, cum omnibus fratribus meis, istis in locis degentibus, gratias agens, munus orationum nostrarum fideliter, libenter, ac liberaliter offero, optans te in Domino semper bene valere, vt non solum te aliquando in hac Sancta terra videamus, pro deuotione fidei vestigia Christi lacrymosius osculantem, verum etiam, ac multò magis, si ita Deus tandem aliquando statuerit, pro zelo augendæ Christianæ Religionis, felicius præliantem, pacato in se prius, ac tranquillato nobilissimo illo Regno Francorum, Quod quidem quanta pro tuenda fidei, atque Ecclesiæ iactura sæpius facere solitum accepimus; magis quam vacare domesticis litibus, ac ciuilibus, immo plusquam ciuilibus bellis, de quibus si dicere velim, me tempus deficeret. Diuina te semper tueatur clementia, Domine præstantissime, ac merito illustris Princeps. Vale ex Sancto Monte Syon, pridie Nonas Octobres 1436.

EPISTOLA XLV.

FRATRIBVS ANTONIO, & LVCÆ ORD. MINOR. pro Christo Hierosolymis in Carcere constitutis.

ARGVMENTVM.

Hos duos Religiosos, in carcere pro Christo constitutos consolatur, & ad Martyrium constanter, fortiterque consummandum fortiter, & feruenter cobortatur, se ipsum, si opus esset, cruciatuum, & mortis pro Christo tolerandæ socium offerens.

SCriptum est, dilectissimi Fratres, spes quæ differtur affligit animam, lignum autem vitæ, desiderium veniens. Afflixit vos diutius, & vehementer excruciauit ardor pro Christo, & desiderium patiendi. Nunc quia desiderium veniens delectat animam, consequens est vt quantum pro Christo patimini, non quidem vt homicidæ, sed vt Christiani, vos ista res tanquam lignum vitæ delectet: propterea quod nihil est beatius, quam pro Christo diuturno tempore cruciari, pro quo passi contumeliam, veluti magna gloria digni habiti, læti, & alacres à con-

conſpectu Concilij ibant Apoſtoli gaudentes. Ecce habetis quod tanto deſiderio à Domino poſtulaſtis: nunc ſequitur, vt gaudeatis, alioquin aut præſenti rei, quam concupiſtis, contumeliam facitis, tanquam quæ non ſit, vt credebatis, felicior, aut vos imprudentiæ arguemini, quia rem abſentem, charam, & pretioſam, præſentem verò vilem, atque abiectam exiſtimaueritis: ſed abſit à vobis fortiſſimi Chriſti milites, vt vel parua cogitatio horum criminum vos conturbet: quia tantum prius exiſtimaſtis fructum Martyrij, vt pro illo carpendo, *impetum in hoſtilia caſtra fortiter, & animo ingenti feceritis* (1) & arreptum, ne diriperetur à vobis, patienter, & fortiter reſtitiſtis. Video & gratulor dilectiſſimi Fratres, quorum apprehenſam beſtiam, & PſeudoProphetam, ideſt mundum, & immundiſſimum Mahometum, et ſi vobis pertinacius reſiſtentes ambos, dextra leuaque tenetis, & Serpentem veterem, quem Iſaias Leuiathan, Iob Behemoth appellat, impetu feruoris Chriſti, vobis crudeliter repugnantem fugatis, quippe qui & Diabolum, licet antiqua ſuperbia furibundum, & aduerſantem Sathanam, qui de Cœlo magnus Draco, & terrificus cecidit, Dominus Ieſus iuxta Apoſtoli pollicitationem, ſub veſtris Sanctis pedibus velociter conteret, ò diem illam felicem, ò beatiſſimam horam, qua vos tundi, cædi, trahi catenatos, & nudos contigit, *ea præſertim via* (2) qua Chriſtus Crucis onere pergrauatus inceſſit. Ibatis, vt ferunt, mites, pacifici, capite demiſſo non quidem pauore, non verecundia, ſed Chriſti agni imitatione, nihil aliud voce, quam mutua, & fraterna cohortatione, Ieſum dulciter reſonantes. Agite ergo fiducialiter, quod fortiter cœpiſtis. Tantum à vobis abſit vt mutata Chriſti confeſſione, ſupplicio liberemini. Cauete humanas perſuaſiones ne tacentibus vobis iniuriam blaſphemantium Chriſtum, id eſt negantium, illum Deum, & Redemptorem, & volentibus impijs, veſtram, ideſt Martyrum carnem mercari, vos non Martyres, ſed mortales, atque carnales, in veſtram contumeliam, & Chriſti opprobrium, & in velamen oculorum Chriſtianorum, vel ſani ad nos, vel ſanandi dumtaxat corpore, ſed mente abiecti vllatenus reuehamini. Attendite vobis ne paratam coronam puſillo animo amittatis, nec vos terreat, quod nolentibus, fragilibus, & infirmis hoc feciſtis, quia iuſto, ait Apoſtolus, lex poſita non eſt, & quid iuſtius illis, qui vltro pro Chriſto mortem conſtantiſſimè expetunt? Renouantur in vobis antiqua miracula, non putabimini vos talia auſuros, nec à me quidem tantum negotium aggreſſuros, viciſtis opinionem, vincite mortem, & poſſidetis coronam. Et quamuis non dubium vobis adeſſe cœleſtia remedia, tamen admoneo vos fratres, & hortor, vt agones, & victorias Martyrum vtriuſque ſexus vobis ante oculos proponatis. Quod ſi viua præſentia meæ paruitatis vobis neceſſaria eſt; *ego ad vos, mundo reſiſtente, medios inter gladios conuolo* (3) non enim me vetat metus, ſed ne incenſo iam igni qui vel carnales, vel impios cruciat, oleum adieciſſe blaſphemer, maximè vobis fortiter, & inconcuſſo corde perſeuerantibus. Valete dilectiſſimi. Chriſti pietas ſocium me vobis faciat

pœnæ, quem fecit comitem desiderij. Valete ex Sancta Domini Bethleem 10. Octobris 1436.

N O T AE.

Nota I.

Impetum in hostilia castra fortiter, & animo ingenti feceritis. Hoc est, vt explicat pro carpendo fructu Martyrij, vnde apparet istos Religiosos, Martyrij desiderio, fidem Christi Saracenis prædicasse: idque dissuadentibus alijs, vt in hac Epistola indicatur illis verbis: *Nec vos terreat, quod nolentibus fragilibus, & infirmis hoc fecistis*. Sed Albertus ipsorum patientia confirmatus, id Spiritus Sancti instinctui refert, illis verbis Apostoli: *Iusto lex posita non est*; & iterum. *Renouantur in vobis antiqua miracula*, quasi dicere vellet aliorum qui se vltro Martyrio exposuerunt, vide si placet ipsius Epistolam 37. contra vituperatores Martyrum, & nostras ibi notas. Et notanda sunt alia verba huius Epistolæ, *vicistis opinionem*, ideſt vt existimo eorum, qui temerè negant, vllum esse Martyrem, qui vltro se obijcit periculo patiendi Martyrium, *vincite mortem*, ideſt constanter pergite, vt constet non temere vos obiecisse, *& possidetis coronam*.

Nota II.

Ea præsertim via. Est Hierosolymæ vna, quæ via Crucis vocatur, per quam nimirum Christus Crucem suam in Caluarium baiulauit, & per quam, vt videtur, isti fratres bono omine ad carceres tracti fuerunt.

Nota III.

Ego ad vos, mundo resistente, medios inter gladios conuolo. Tum hinc sanè, tum ex ijs, quæ scripsit Albertus contra vituperatores Martyrum, tum ijs quæ Cayri ipsi acciderant, tum ex amplissima illa infidelibus prædicandi facultate, quam à Pontifice petijt, manifestum est quam ardenter ipse Martyrium sibi cupiuerit, sed æquè quam vbique prudenter: nam neque hic sine necessitate se obtulit, cauens etiam, ne accenso per istos fratres igni oleum inijciat, nec apud Pontificem defendit quoscumque se temerè morti obijcientes. Neque Cayri carceribus, nisi ad Martyrium se extrahi permisisset, nisi persuasus causam Christianitatis, & Eugenij Pontificis propositum ipsius Martyrio irritum iri; quod ipse tunc superstes postea feliciter perfecit, & tamen iusti Martyrij desiderio, his verbis expresso claudit Epistolam. *Inter catenas, & fustes mei nominis mementote, vt Christi pietas socium me vobis faciat pœna, quem fecit comitem desiderij*.

EPISTOLA XLVI.

FRANCISCO MARESCALCO,

ARGVMENTVM.

Mense Septembri anno 1435. *Venetijs Hierosolymam abiens Albertus, tunc vltimas in Europa ad Eugenium Pontificem dedit Mense Septembri, nunc Vene-*

Venetias redux anno 1437. primas has ad Marescalcum inde dedit, gratias agens quod iste omnium primus reduci, per literas reditum gratulatus fuerit: cætera familiaria sunt.

VEteris, & quod est nobis antiquius, Christianæ amicitiæ nostræ sinceritas, quanta erga nos soliditate stabilis, apud te nec minus fortis permaneat, Francisce charissime, etsi satis mea de te fides, atque opinio me facile adducebat, hoc tamen argumento sum factus certior, qui primas omnium ad me, ex Sanctis, & transmarinis locis nuperrimè redeuntem, diligentissimè scripseris. Hoc non solum reliquos amicos, quod pace eorum dixerim, sed me ipsum, qui posterior scribo, diligentiore festinatione scribendi, & celeriore salutatione congratulandi, præuenisti, vicisti, superasti. Quo in officio, cum alios non accusem, quibus forte post te, reditus noster est agnitus, te summè laudo, & amplector, & in media hac Epistola, tamquam è corde medio resaluto. Si tamen hoc verbum Ciceroniani illi tui, etsi non tui, saltem huius tempestatis admittant, qui de sententijs non curantes, verba tantum expolita perquirunt, quos vt scis, soleo ludens, non quidem Rhetoricos, sed *Brethonicos* (1) nominare. De quorum alternis, & mutuis digladiationibus, pro abiectis, & quod est admodum tristius, pro perditis, & fœdis tam causis quam hominibus, tanta ad me nuper à grauissimis viris perlata sunt, vt penè dixerim, non modò non redisse, sed potius emori, quam talia audisse maluerim. sed hæc alio tempore deploranda seruentur. Te verò vt dicere cœperam, resaluto, & gratias ago amori in me tuo. Me autem negligentiæ in scribendo accuso, quamuis nostræ occupationes in causa fuerint, & spes quædam ad vos citius proficiscendi, quam paulo dilatiorem effecit, & diligentia *huius Sancti Antistitis* (2) & amor ciuium huius egregiæ Vrbis Venetiarum, quibus nisi primum iuxta Apostolum aliquid gratiæ spiritualis impertiar, *me abire non patiuntur* (3) Quod autem Christo propitio ex transmarinis locis, atque ex Sancta Hierosolyma, Italicis oris, tam inuiti, quam insperati, alias desperati, quod ad reliquos attinet, redditi sumus, quæ res tibi valde iucunda est, quamuis multa in hanc causam scribere vellem, nihil aliud nunc dico, quam Deo gratias. Quod verò Scipionem nostrum scribis factum Episcopum, quamuis paulo ante audiueram, siquidem, vt in laudem veterum Israel aut Iudæ Regum Scriptura commendat, per vias Dauid toto, ac recto corde ambulaturus est, dicere non possum, quantum exulto, sin verò quod Deus vnus, verus, optimus, maximus, & solus auertat, via illi Achab impijssimi Israelitici Regis, & via lata multorum magis placuerit, quantum eum diligo, tantum pro illo contristor & paueo. Nisi me modo labor dicendi ad populum auocaret longiorem Epistolam texerem, quod te certè scio percupere. Ex causa ergo da veniam breuitati, nihil dico de eloquentia: cuius si quam partem nos hactenus habere existimasti, debes Saracenica barbarie non parum arbitrari obliteratam. Commenda me omnibus, vt libet, & vt

ratio

ratio amicorum habenda suggesserit, atque imprimis Domino Episcopo, illustri Leonello, & *praeceptori communi* (4) Caeteri vero nominatos se putent, atque id amicissimè. Longior enim euaderet haec Epistola, si omnium, quos diligo, nomina recenserem: sunt enim permulti; imo verò omnes, maximèque amici, vel nostri ordinis, vel saeculi homines. Valeant omnes, tu vale mi Francisce dulcissime, vt in buccam venit, sic ad te scripsi celeriter, nec festinantiam scriptionis diligentia examinationis valui compensare. Quare si non est nitida Epistola, si non habet mixtam cum decore grauitatem, si redolet sordes negligentiae, debebis aequo animo tolerare. Iterum vale, & ad me tu, & alij saepius scribite. Est enim id genus exercitationis meorum laborum non parua, nec iniucunda leuatio. Ex Venetijs statim postquam tuas accepi idest 7. Idus Septembris 1437.

N O T AE.

Nota I.

Brethonicos. Oedipus non sum, vt abstrusi huius nominis sensum eliciam; nisi fortè dicere voluerit Brethyonicos, idest vnguentarios: nam Brethyon vnguenti crassioris genus est. Sed quid ad rem? forte magis quod sequitur. Erat veteris aeui in Anglia, Franciscanus dictus Guilielmus Brithonus, vir doctissimus, & variae eruditionis; cuius opera etiam viuente auctore, non solum in Anglia, sed etiam in Gallia, & Italia, multis magno erant in pretio, & etiamnum in Bibliothecis extare dicuntur. Is multum interesse dictitabat, vt quis cuiusque verbi propriam, & natiuam significandi vim intelligat. Nam licet metaphoris, aiebat, & alijs figuris possimus vti, tamen proprietatem sermonis ignorare non debemus. Quapropter librum scripsit, quem Vocabularium Bibliorum vocant; in quo multa vocabula S. Scripturae genuina significatione clariora reddidit. Ad huius fortè cognomen alludit noster Albertus, illos, de quibus loquitur, Brittonicos dicere volens, quasi magis dictionarios quam Rhetoricos: quemadmodum, si quempiam Grammaticum magis, quam Philosophum dicere velimus, cum potius Calepinicum, quam Cathegoricum nominemus, idest magis addictum dictionibus Calepini, quam Cathegorijs Aristotelis.

Nota II.

Huius Sancti Antistitis. Beatum Laurentium Iustinianum intelligit, tunc Episcopum Castellanum, ac postea primum Patriarcham Venetiarum à Nicolao V. Pontifice creatum.

Nota III.

Me abire non patiuntur. Hic inter alia loca elucet, quàm grata vbique fuerit Alberti praedicatio, & quàm indefessum ipsi studium praedicandi fuerit, qui post tam longam peregrinationem, & maris molestias, statim quasi è naue descendens, huic labori alacriter incubuit, vt infra. *Nisi me labor dicendi ad populum euocaret, longiorem Epistolam texerem*.

Nota IV.

Praeceptori communi. Guarinum Veronensem indigitat, non hic solum, sed alibi saepius, quod semel à nobis notandum fuit.

EPI-

EPISTOLA XLVII.

THOMASIO BIBIO CYPRIO.

ARGVMENTVM.

Saluum se Venetias rediisse, ac Thomasij literas Rhodi recepisse narrat, ipsiusque Catholicæ fidei integritatem inter infideles, hæreticos, & schismaticos laudat, & inter Aulæ Regiæ adulatores, quorum mores, & studia perscribit: ac Thomasio, per sui inde abreptionem, fugiendos suadet, & moras dehortatur. Animum laudat, sed fructus impedimenta prætendit, & explicat, atque aulis omnibus communia deplorat, præsertim cum Principes, vt tunc Cypri Rex, adolescentes sunt. Regem ex se amplecti iubet, cui omne bonum optat, & precatur. Libri cuiusdam meminit, quem per Thomasium, ad se in Italiam mitti rogat.

SAluos nos tandem, atque incolumes, vt optaueras, & rogaueras, Thomasi charissime, ac spectatissime Medice *vigesima, & prima die Augusti* (1) portus, & Ciuitas ipsa Venetiarum, Diuinitate propitia, exceperunt, consumpto feliciter maritimo itinere, quod quidem à nobis agi ex portu Cyprio Salinarum, vt scis, nona die Iulij cœptum fuerat: inter eundum verò, literæ mihi tuæ Rhodi redditæ sunt: quibus adiuncta erant remedia, quæ à te antea postulaueram; in quibus literis, ex querimonijs tuis, de nostro recessu, amorem erga nos tuum, quamuis optimè nobis exploratum, apertè percepi. Reddo itaque tibi his paucis dilectionis vicem, petens à Domino, vt dirigat omni tempore vias tuas: tametsi te existimem pro Catholica in te Romanæ fidei firmitate, inter multos patriæ tuæ, ne dicam hæreseos, certè nefandi schismatis labe corruptos, diutius commorantem, sicut lilium, vt dicitur, in spinis splendescere: Quo fit, vt licet tibi violandæ integræ fidei tuæ periculum minimè metuam; quod solidæ radici Apostolicæ eruditionis incumbis; tanquam tamen inter scorpiones, & colubros incedenti, officium beneuolentissimæ compassionis exhibeo, qui in tales incideris homines, immo qui inuitus cum talibus conuerseris, & quod est grauius, ac longè molestius, quam eruditis viris, ac grauibus, ac moribus sanis, fide integra, & veræ Religionis, atque instituto seruorum Dei fulgentibus careas, quorum me consuetudine in Domino fruitum, & vel nouo, vel veteri colloquio, solatioque leuatum, ex tenebris Orientalium excitatum, si ad Christianos schismaticos; ex perfidiæ fetulenta colluuione, si ad Saracenos; ex perditorum morum labe, si ad vtrosque te referas, me ad Occidentalem veræ fidei micantem fulgorem, nullis vnquam

quam errorum tenebris aduoluendum, admodum redisse delectat. His tu, & mille maioribus molestijs, si curas diligentiùs, vt propè diem eruaris, atque euadas liber, rectissimè sapis: sin verò tardus es, pace tua dixerim, insipientiæ te accusem. Neque enim vides, quam moræ, quam negligentiæ, atque induciarum, quam denique cuiusuis metus afferas rationem, vt bonum securè, ac liberè degendæ vitæ amittas; nisi forte putas, tuo arbitratu, si diutiùs in patria tua steteris; vel græcam per te duritiem leniendam, vel infidelium vires, atque pericula vestris viribus succumbenda, vel voluptatem Cypriam, quæ tamdiu insulsa ista tua, id est, in Veneris domicilio dominans, muliebri leuitate, ac mollitia dissoluta est, in seueritatem, grauitatem, continentiam, siue Stoycam, siue Catonianam, siue Christianam potius conuertendam. Quæ equidem omnia desperata penè arbitrans, à te longè dissentio. At verò, inquies, ea vel sola causa me tenet, vt regios mores, & instituam, & regam. Hic verò ego, ò te felicem dixerim, si modo hoc assequi possis: Quid enim publicæ vtilitatis potest in rerum natura fieri salutarius, quam teneram Regis adolescentiam bonis moribus, optimis doctrinarum monumentis, & sanis consilijs instituere? vnde quam formatus, instructus, atque directus, ne dicam in omne hominum genus, certè in vnam vnius Regni amplissimam, Christianam Rempublicam vel benè administrandam omne studium conferat, vel in rectè administrata tutò quiescat, quo vt Christianis Principibus exemplo, & infidelibus possit esse formidini. Equidem adolescentis Regis egregij ab ipsa natura præclarissimam indolem probè noui, & cereum, vt dicitur, ingenium, si modo periti plastæ erudita manus illi adhibeatur. Rex præstantissimus, præterea pater eius etiam iam mortuus, ea laude est, quem dignè pro meritis, Rex filius imitetur. Sed mihi crede, grandis est versutia, non modo Dæmonum, verum etiam perditorum hominum, qui florentem ætatem, atque ob id in vitia præcipitem, & in qua malorum campus facinorum latissimè pateat, assentationibus circumueniant; & tecto, ac dissimulato periculo, honesto ad hanc diem adolescenti Regi nefandissima persuadeant. Solent eiusmodi, non magis homines, quam feræ belluæ, intra aulas præcipuè Magnatum, Regibus, ac Principibus, præsertim iuuenibus adulari, laudare non rectè facta, errata cuncta consulere, & tanquam pro studio honoris, ac salutis maiorum, aduersus rectissimos viros, sceleratissima gerenda ingerere, se se verò tanquam maiores natu præferre, qui genere, qui diuitijs, qui meritis in Regem, & suis, & maiorum suorum, tanquam præ cæteris longè præstantes, neminem omninò ferant, nulli præter se primas partes habendas putent: paribus inuident, maiores lacerant, minoribus rapiunt, aduersus omnes nituntur, resistunt, iactant, ambiunt, mirantur, insultant. Si qua verò est laus meritorum, si qua bonorum apud Regem existimatio, si quis honos, contra instant, assident, fingunt, peruertunt à latere Regis, quoad iustos ab eo omnes appellant, quoad boni vocentur in odium, in suspicionem, in exilium, in proscriptionem, in mortem. Hic est

mos

mos vetus noſtræ tempeſtatis : hoc antiquiſſimum inſtitutum in domibus magnatum : hæc eſt impudentia, quæ in domibus Regum mollibus protegitur veſtimentis , ne deprehenſa, non vilis, ſed obtenta auro, pretioſa putetur. Tu ſi inter hæc te putas multa poſſe mereri de perditis, à vero longè aberras. Itaque magis mihi amicè admonendus videris, vt niſi Chriſto propitio noua quædam ſpes tibi ſuboriatur inſtaurandæ iam euerſæ patriæ tuæ, pro qua Deum inſtantius oro & obſecro, tuæ potius, ac tuorum, tam æternæ, quam temporariæ ſaluti conſulas, quam aliorum quotidie impendentibus periculis inuoluaris. Sed de his ſatis. Commenda me maioribus, vt ratio poſtulat. Regem verò impriniis, pro amore, quem erga me gerit, meo nomine dulcius amplexare, cui non ſolum ſalutem, fidem integram, atque victoriam hoſtium noſtræ Religionis, vitam, ac mores ornatiſſimos, qui Chriſtianum Principem deceant, è Cœlo ab Omnipotente Deo vberius ſubminiſtrari feruentiſſimè poſtulo, ſed etiam pro ætate, pro malitia hominum, qui ſe magis, quam Regiam Maieſtatem tueri ſatagunt, more veri amantis, etiam quæ tuta ſunt, vehementiſſimè pertimeſco. Dominus illi adſit, amen. Amicos ſaluta, inter quos Paulus Peruſinus apud nos Princeps eſt, ſi tua opera efficere poſſis, mi Thomaſi, vt ſi non gratis, vel aliquo emolumento impenſo, ab Epiſcopo Ebronenſi libellum quendam paruulum habeam, in quo & acta cunctorum Conciliorum, & errores omnium nationum orbis enumerantur, profecto rem gratiſſimam mihi feceris. Eo enim valde indigeo. Cura tu maximè, ſi illum obtineas, vt ad me tutò, & quam celeriter in Italiam perferatur. Vale ex Venetijs Pridie Nonas Septemb. 1437.

N O T A.

Vigeſima, & prima die Auguſti. Nota hic diem, quo Venetias appulit, & quo è Salinarum Cyprio portu ſoluit.

EPISTOLA XLVIII.

CHRISTOPHORO EPISCOPO ARIMINENSI.

ARGVMENTVM.

Neſcio quis rumor ad Chriſtophorum perlatus ſit, quod Albertus libellum ſcripſerit contra fœdum Hermaphroditum Antonij Panormitani. Quapropter, cum Albertus, poſt ſuum ex Oriente reditum, Venetijs vocatus, apud Pontificem Bononiæ per dies aliquot moraretur, Epiſcopus illi per aliquem ſuum nuntiari fecit, ſe illius libelli copiam percupere.

Albertus ergo per hanc Epistolam illi respondet, se eo tempore nihil contra quemquam scripsisse, præter vituperatores Martyrum: contra quos Epistolam dedit ad Eugenium Pontificem. Aduersus Panormitanum autem hactenus nihil, præter familiarem Epistolam ad Marescalcum, & Bendedeum, quos laudat. Has, cum gratas Christophoro percepisset, vtrasq; misit, & simul hanc Epistolam, in qua rogat ab Episcopo precum suffragia: vt viuendo, scribendo, dicendoue non erret, rem Diuini verbi præconibus necessariam; in quo officio ostendit, sermonem doctrinæ quantumlibet splendeat, nihil ædificare, si vitæ sanctimonia associata non sit. Tota deinceps Epistola in prophanæ, conuitiosæ, fœdæ, & nefandæ eloquentiæ sectatores inuehitur, optatque si fœda facta non emendent, ea saltem occultè committerent, ne pernicioso exemplo, & impudenti scriptitatione, malum in plures serpat, prolixius ostendens eruditionem cum corporis voluptatibus coniungi non posse.

ANte non multos dies, vt præclarè nosti, cum *post reditum nostrum* (1) ex transmarina Sanctorum nostræ salutis locorum peregrinatione ad pia vestigia sublimis Beatitudinis Eugenij Papæ Sanctissimi meritò osculanda essem ascitus, aliquanto temporis spatio Bononiæ coram illo versatus sum, vbi redeunti mihi domum ab eo templo communi, in quo propter dicendi consuetudinem in omnium ore quotidie eram assiduus, semel forte accidit, vt homo quidam, sicut arbitror, tuus, idemque quantum mihi visus est, Presbyter Christi nobis occurreret, quædam mihi tuo nomine referens, quæ tibi modo explicanda constitui. Aiebat libellum, nescio quem, siue Epistolam quandam nostram te vehementius videre, legereque percupere: quam nuper, vt dicebat, aduersus perditum hominem, si non se ad meliora conuerterit, Antonium quendam Panormitam, ad repudiandum maledicum illum suum, vel potius impudicum, sceleratissimumque libellum, quem inscribit *Hermaphroditum*, edideramus. Huic ego è vestigio apertè respondi, nullos me hoc tempore libellos, sed neque Epistolam vllam aduersus quempiam edidisse, præter vnam, quæ contra Martyrum vituperatores ad Eugenium Papam delata est: hanc si velles me liberè daturum spopondi. Is, cum hæc ita narrarem, libera assertione firmauit, te gratissimo animo accepturum, si etiam quæ non peteres, nostro ad te studio deferrentur. Quæ cum ab illo audissem, facilè mihi, fateor, persuasi, non te rectè de nostro erga te amore, & prompto animi obsequio posse existimare, si non tribuerem postulanti, quæ non insipienter fortasse respuenti quoque audacter ingererem, non quidem ad te erudiendum, qui maiorum nostrorum delicata simila saginatus, non opus habes nostro furfure vesci, sed ad me corrigendum, si in aliquo à vero aberrare perspiceres: sin verò, munere Christi, me rectè sapere scribendo censeres, adderes pro tua charitate literis nostris, orationis tuæ saluberrimum patrocinium, vt viuendo quoque, sicut scribendo, ac dicendo rectè nunquam desipiam.

Ego præsertim, cui conferendæ popu-

populis, ac publicè diſſeminandæ Euangelicæ eruditionis onus ingentis operis impoſitum eſt. Quo in offi- Matth. 5. cio, vt veritas ait, *Si ſal euanuerit, in quo ſalietur, ad nihilum valet vltra, niſi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus*. Splendeat enim licèt ſermo doctrinæ, & ardeat, & ædificet, niſi vitæ ſanctimonia componatur, citiùs ſordet, languet, defloreſcit, emoritur. Accipe igitur Pater optime noſtram hanc iſti ſociam qualemcumque Epiſtolam, quam contra hoſtes Martyrum nuper edidimus, & pro me ora attentiùs, ita certò ſalueris, ita te poſſideat æterna ſuauitas, vt non modò pro Martyribus, quæ reliqua polliceor, verborum veritate perficiam, ſed antequam vita excedam, rerum imitatione conſummem.

In Hermaphroditi autem libelli nefarium authorem, quamuis longo mihi iam tempore voto fuerit, pro ſcelere turpitudinis eius, plurima detonare, ob negotium tamen, quod ad Chriſtianos populos quotidie diſſerendi habemus laborioſum, quia mihi non vacat, ſcias me nondum aliquid ſcriptitaſſe: extare autem adhuc ex noſtris vnam Epiſtolam, quam hoc fermè triennio, ante noſtræ profectionis initium, ad Ferrarienſes honeſtos adoleſcentes, & Chriſtianè educatos, ac liberaliter inſtitutos, Franciſcum Mareſcalcum, & Philippum Bendedeum amicos noſtros familiariter ſcripſimus, in qua, & cum altero eorum, qui eas partes mecum aſſumpſerat, nefarium opus abominor, & eis pariter exhortantibus, me quippiam aliquando ſcripturum videor polliceri. Quod ipſum iam effeciſſem, ſi non laborum meorum prædicta ratio reſtitiſſet. Sed aderit aliquando, ſi Deus dederit, aptius tempus, quo ſtylo poſſimus abominanda diluere, quæ ſumus in tot iam Italiæ Ciuitatibus linguâ reſpuere, & delere conati.

At mallem equidem, & hoc mihi, fateor, eſt longè optatius, vt eo ſtatu rectæ degendæ & fidei, & vitæ, res Chriſtiana inſtituta eſſet, quo neminem eorum, qui veritatem tueri ſolent, oporteret aduerſus improbos, tam morum quam fidei corruptores, pro tutanda religione, libros aliquos cudere. Sed contra in hac temporum noſtrorum iniquitate, ita quidam pernicioſiſſimè literati, infructuoſo ſatu, mores improbos ſerunt, vt omnia tutamenta doctrinæ, pro armis expugnandæ veritatis, honeſtatis, famæ, legum, religionis, libertatis, & amicitiæ debere ſibi videantur ſummis viribus acquirenda contendere. Quo fit, vt is, qui veritatem tueri debet, debet autem eam, quoad poteſt, ſi modo id facere norit, ſi præſertim qui faciat deſit omnis Chriſtianus tueri. Qui ergo debet, & poteſt veritatem, fidem, & Religionem defendere, fit ſanè magno cum dedecore, vt eis virtutibus, immò Deo noxiè, atque obnoxiè ſit futurus infenſus, ſi non defenderit.

Atque vtinam, quæ coargui debent, leuia eſſent, & facile toleranda, fortaſſe pius aliquis ea potius diſſimulanda cenſeret: nunc verò, quod luctuoſum eſt, quis niſi iniuſtus æquo animo feret? cum apud pleroſque illorum, qui literis expoliti haberi volunt, vſque adeò præſtantia eruditionis flagitiorum labe permixta ſit, & tantis libidinoſarum ſordium ſpurcitijs ac fece corrupta, nec minore ſuperbiæ tumore cæcata, vt omnem ſtudiorum, artium, do-

ctrinarum, ac præsertim eloquentiæ splendorem, & copiam, tum recte, & solùm videantur assecuti, si honesta omnia præceptorum documenta ad licentiam impiæ maledictionis traijciant, aut ad procacitatem detestandæ temeritatis traducant, aut denique ad magisterium nefandæ eruditionis, & fœdam luxuriem alternæ corruptionis conuertant.

Hi profectò ignari sunt, eruditionem, ac voluptatem, duas res repugnantes, nullo modo posse coniungi, nedum apud Christianos, quos Deus haudquaquam in immunditiam, vt tuba illa Euangelij Paulus Apostolus apertè testatur, verùm *in sanctificationem vocauit*, sed ne apud Gentilium quidem quosdam præclariores, qui ex communi vulgi errore, in aliquam veritatis lucem emersisse, atque euasisse crediti sunt. Cicero, ne multos enumerem, quem isti sicut dicendi suauitate diligunt, ita saltem in hac sententia veritate imitarentur, in oratione pro Marco Cælio de cura studiorum diligentius loquitur, quæ vigilijs, ac sudore dicit elaborari, quæque non rectè acquirunt qui laborem fugiunt, qui obstricti sunt voluptatibus, qui amoribus seruiunt; non qui luxuriæ, qui conuiuijs, qui lasciuiarum libidine occupati, impeditique tenentur.

1. Thes. 4. 7

Neque cupiditates, & studia facile in eodem homine esse posse, nec fieri, vt animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, & copia impeditus, possit ingens illud, quod ab honestis viris in cogitando, dicendo, atque agendo fit, vlla ex parte sustinere, nec aliam postremò causam esse vllam, præter voluptatis appetentiam, fugamque laborum, cur tam pauci semper fuerint, & nunc quoque sint, qui in bonarum artium institutis, atque in hoc labore versentur, quamuis tam magna fuerint præmia eloquentiæ, tanta voluptas dicendi, tanta laus, tanta gratia, tantus honos. Obterendæ sunt igitur, inquit, omnes voluptates, relinquenda studia delectationis, ludus, iocus, conuiuium, sermo penè familiaris deferendus, Quæ res in hoc genere literarum, homines à labore, studioque deterret.

Noster quoque Hieronymus huic sententiæ congruens. *Literæ*, inquit, *marsupium non sequuntur*, *vigiliarum comites sunt*, *sudoris sociæ*, *ieiuniorum*, *non saturitatis*, *continentiæ*, *non luxuriæ*. Et vt ad altiora præcepta veniamus, Scriptura Sancta nos admonet dicens. *In maleuolam animam non introibit sapientia*, *nec habitabit in corpore subdito peccatis*: *spiritus enim disciplinæ author*, *effugiet fictum discipulum*. Salomon etiam, vt ostenderet nobis asperum esse studium sapientiæ, nec delicata, & mollia consectari: *Cogitaui*, inquit, *in corde meo abstrahere à vino carnem meam*, *vt animum meum transferrem ad sapientiam*, *deuitaremque stultitiam*, *donec viderem*, *quid esset vtile filijs hominum*.

In regula Monach. de contempl. &c. serm. 9. pag. 198.

Sap. 1. 4.

Eccl. 2. 3.

Huiusmodi homines, amplectende Christophore, sanè maleuolè perditos, & fictè sapientes, sed verè corruptos, quos scio mecum, pro vitæ grauitate & abijcis, & aspernaris, vel huc vsque progressa malitia cohiberet: nam tum profectò, aliqua ex parte, magna molestia leuaremur, sed peiorum comparatione parua sunt omnia, quorum caput est primum, impudentia malorum, quæ celanda committunt; ea nullo pudore

palam

palam gerentes, atque docentes, si corrigere nollent, vtinam quoad possent, vel clam omnibus agere conarentur. Nam si se perderent, saltem ab aljs corrumpendis sibi laudabiliter temperarent. Est enim nonnulla, etsi non integra, laus, vitia nostra pudoris velamento protegere, quæ passim effusa possunt cæteros ingentis iacturæ colluuione nefaria violare: obtecta verò, quamuis se desperatius nefandissimis flagitijs dedunt, nequaquam alios maiore damnatione corrumpunt.

Solum enim crimen hæreseos, cuius labes, quo secretius serpit, eo non tam morum, quam fidei ædificia demolitur, & fundamenta veritatis euertit, quo verò apertius auersatur, faciliùs obsistendo obteritur; nec effugijs, vel involucris latentium tenebrarum obtegitur, nec abditis seclusi cubiculi confouetur, sed lucis splendorem non ferens cæcatur, hæret, capitur, truncatur, perit, emoritur. Præter hanc, inquam, labem nefandæ hæreseos, quæ damnabilius in secreto sæuit, quam in publico noceat, nullum est crimen tàm nefarium, tamque tetrum, quod non longè veniabilius sit, si quodam pudore naturæ occultius fiat, quàm si quadam, vt ita dicam, impudica impudicitia, atque aperta temerè procacitatis impudentia perpetretur, quoniam alterum quidem, etiam in his, qui vitiosi sunt, ab ipsa spectantium verecundia, & à timore existimationis, atque ab amore adumbratæ saltem virtutis manare censendum est, ne aut illos offendas, aut illam lædas, aut postremum perdas; alterum verò, sola insolentia lasciuientis stultitiæ sibi vendicat: quoniam non nisi insano furore intemperantis petulantiæ ducitur, quem pudor honestatis, & probitatis, à spurcitia turpitudinum minus arcet.

Hæc aduersum nostri temporis imperitissimè literatos, quia locus Epistolæ ita se obtulit, à me pauca pro tempore dicta sunt. Quorum vitia, si virtutibus essent obtecta, vel potius profligata, multo magis vellem vitæ suę sinceritatem, ac sanctitatem defendere, & sanè longè lubentissimè lubricas adolescentiæ vias morum emendatione protegere, quam insanam, etiam nonnullorum prouectæ ætatis, in flagitijs licentiam, atque impunitatem reprehendere. Quæ teterrima duo peccata, quidam sibi illorum abusu male sanæ eruditionis, & pollicentur, & vendicant. Verum de his hactenus, atque alias maximè, si hæc pauca nostra te probare comperiemus.

N O T A.

Ante non multos dies post reditum nostrum. Hæc Epistola, vt vides, nec tempus, nec locum, quibus data fuit, signatum habet, tempus tamen ex his primis eius verbis conijcere possumus. Albertus quippe, vt ipse Epist. 47. refert, ex Oriente Venetias appulit die 21. Augusti 1437. ibique prædicando detentus est, saltem vsque ad Nonas & septimum Idus Septembris, vt patet ex Epist. 46. & 47. illis enim diebus literas ibi scripsit, ita vt quamquam Vvaddingus habeat, illum statim post reditum, Bononiam ad Pontificem pere-

re-

rexisse; id tamen, non sequenti statim die factum existimemus, sed accommodè intelligendum esse. Demus ergo eum, vel ipso mense Septembri, vel etiam fortassis Octobri apud Pontificem Bononiæ fuisse, vbi & quando Ariminensis Nuncium se excepisse in præsenti Epistola narrat, ante non multos dies, quàm eam dederat, ac tum reliquum erit, hanc dedisse mense Octobri, vel forte Nouembri eiusdem anni 1437. immo forsitan mense Februarij, vel Martij styli veteris: id quod alia hæc ipsius Epistolæ verba corroborare videntur: *Hoc fermè triennio ante nostræ profectionis initium*: etenim eum Epistola 30. ad Marescalcum, & Bendedeum, de qua loquitur, dederit 22. Aprilis anno 1434. consequens est, vt hanc non multo ante Aprilem dedisset anno 1437. stylo scilicet veteri, per ipsum vsitato, vt fermè triennium ab illa data ad huius expeditionem numerare possit.

EPISTOLA XLIX.

CHRISTOPHORO EPISCOPO ARIMINENSI.

ARGVMENTVM.

Albertus, cum ex Eugenij Pontificis imperio, Religionis statum in Terra Sancta cognosceret, reperit irrepsisse quædam, quæ sine selecto Præsule non facilè restaurari possent. Proinde suasit Fratribus, vt Nicolaum Osimensem, hoc est Auximanum postularent: & in Italiam redux obtinuit, vt Pontifex eundem Guardianum, vt vocamus, Montis Syon, ac totius Terræ Sanctæ Præfectum institueret. Sed cum Albertus abesset à Curia, alij quidam amore Nicolai, aliique odio reformationis, quam ab ipso verebantur, in eandem causam conuenerunt, & coloratis Argumentis persuaserunt Pontifici, vt absoluto ab eo munere Nicolao, alium instituerit, & ipse Nicolaus, vt non petitam dignitatem libenter abiecerit. Quæ Albertus Venetijs inaudiens duas scripsit Epistolas, hanc ad Ariminensem Pontifici familiarem, alteram, quæ sequitur, ad Generalem Ordinis Ministrum. Quibus petit, vt Nicolaus etiam nolens, & reluctans, restituatur necessario oneri, ac promeritæ dignitati. In priori hac, quid ab amico fidenter postulandum sit, quid securè concedendum imprimis; hinc petitionis suæ causas exponit, & necessitatem explicat. Contra nitentium aliorum imprudentiam, aliorum astutiam detegit, quibus clarius perspiciendis Episcopum ad Ministri Generalis Epistolam remittit, cuius ad eum exemplar misit. Nicolaum deceptum, & resignationem suadentium amicorum imprudentem iniustitiam demonstrat; quæ cum vera dilectione consistere non potest. Fructus Præfecturæ Nicolai recensens, ipsum eximiè laudat, idque agens, omnes ferè optimi Rectoris partes enumerat, eaque ex illo promittit, contraria vitia insectatur; & petitionem enixius vrget, accusationes diluit, & non ambientibus, sed fugientibus, & reluctantibus, sanctissimi veterum vsus exemplo conferendas præfecturas disserit: ad quas quatuor homi-

num

num genera confert, & qui abijciendi, quique complectendi, in conferendis officijs sint, prolixo, doctoque dilemmate demonstrat. Humilitatem interim ex Maiorum perfectionis, propriæque imparitatis consideratione nasci, eiusque fructus quosdam eximios, & necessitatem declarat, in eosque sui, inquit, similes inuehitur; quibus, cum de virtute loqui, & scribere libet, exercere tamen non placet, sed ab vtroque abhorrentes, ac tum scribentes, tum agentes, qui persequuntur, & oderint, hos planè iam desperatos esse, quibus dein conferenda regiminis munera sint, clara dissertatione concludit, & Nicolaum in hoc genere non vulgarem, sed egregium esse. Epistolam denique prolixitatis excusatione, sed à causæ honestate, veritate, iustitia, & religione amplectendam claudit.

SOlet à veteribus, vir eximie, nullius maculæ loco poni, sed virtuti magis ascribi, si illa ab amicis liberè postulentur, quibus mos est, vt esse debet, ea etiam inimicis non postulata tribuere; tùm maximè, cum neque petentis sinceritas, neque dantis bonitas, potest in alicuius delicti crimen, aut dando, aut postulando vocari. Verius, mea equidem sententia, nihil est, quam quod dicimus, & dicemus. Si quis ius suum, vel pietate motus alienum rectè poposcerit, id à sanis Iudicibus dandum esse dubitat nemo. Iustitiæ æquitatem, si eius sit, comprobetur, etiam non petenti tribui debere compertum est. Si vera esse ista omnia quispiam neget, stultitiæ suspicionem meretur: sin verò omnes homines, vt par est, vera esse concedant, nauata opera nostra est. Nam mihi per ea manifestissimè apertus est aditus, quæ voluero abs te, facile omnia postulandi, nec vlla inicta desperatio impetrandi. Quod enim causæ caput, non mihi cuncta consequendi initium fiat? vbi & iustissima flagitantur, & non propria, sed aliena commoda studiosè quæruntur. Immò verò, vbi non terrenæ cupiditatis, sed Diuinæ religionis emolumenta spectantur. Quæ sanè duo sanctissima in petendo libertatem, in acquirendo sibi fiduciam vendicantes, sine omnis mali suspicione, ab humanitate misericordiæ, & à iustitiæ fonte proficiscuntur. Quæ cum ita sint, abs te, cui iustitiæ adesse laus est maxima, & à quo æquitatis gubernacula moderari, magna cum mercede officiosa exactio, non vereor illa rogare, quæ causæ sanctitas, & rectissima veritas, meritò tribuenda esse procul dubio persuadent.

Igitur, humanissime Pater, est aliquid pium, fructuosum, ac pernecessarium, quod mihi tua venerabilitas promptissimo animo postulanti, tanquam pro iustitiæ pondere, & pro amoris, & honoris erga te mei præcipua quadam vicissitudine largiatur: Qua de re, ita te velim, non inaniter exorare, vt omnem curam, studium, & diligentiam tuam, perficiendo honestissimo negotio adhibere non dubites. Quod vt apertè perspicias, quædam mihi sunt paulò altiùs repetenda, Sanctæ Hierosolymæ, ac nostræ salutis, & redemptionis tua celeberrima loca, cum valde gubernatore aliquo, & probo homine indigerent, illumque me authore, fratrum pars maior à Sancta beatitudine Eugenij Papæ instan-

ſtantius poſtularet, factum eſt, cum adhuc eſſem Bononiæ, vt vir bonus, & doctus, ac ſancta opinione ſuauis noſtri ordinis Fr. Nicolaus Oſmenſis, eiſdem regendis locis, ac fratribus gubernandis, ab ipſo Sanctæ Eccleſiæ Summo Paſtore præficeretur: hunc poſt diſceſſum meum quidam à ſuo honore, non niſi turpiter, ſunt conati depellere.

Quod ipſum eſſet aliqua ex parte ferendum, niſi huius priuationem damna communia illius Terræ Sanctæ, & proficiſcentium peregrinorum incommoda maiora conſequerentur: quæ profectò tam multa ſunt, vt eis ſubleuandis laborem tuum magno cum merito impertiare. Eſt enim hæc cauſa eiuſmodi, quam nec induſtrius, nec miſericors, nec officioſus deſerere debeat, quin ea, quo id fieri poteſt, apud Paſtorem Summum, & diligenter agatur, & agenda, atque inſtauranda ardentius procuretur. Nam quis non iniquo animo ferat, vt in eum hominem, qui præcipua virtutum fama, & meritorum laude claret, falſis accuſationibus erigantur iniuſti? inuidiam conflent, honore priuent? quæ res, præter communem iacturam Sanctorum locorum, mihi videtur maxima huius deformandi hominis cauſa, atque illius famæ plurimum detrahendæ; & ad extremum, magna cum contumelia ſpoliandæ ſine iuſta ratione dignitatis. Ad quam proculdubio deponendam, ſi iuſſus venit, vim iniuriæ perpeſſus eſt; ſi prouocatus, errorem; ſi ſpontaneus, timiditatem, atque puſilli animi leuem, inconſtantemque metum, quem ab aduerſarijs (vt taceam ab amicis) criminis loco haberi ſolere, exploratum habemus.

Verumtamen quis ferat, ſi non peccanti auferatur is honos, qui non petenti delatus eſt? illos verò quis non abijciendos cenſeat, qui ad ea, quamuis onera, tamen per quam ſalutaria, turpiter deponenda, probum hominem prouocarunt? vnde damna incredibilis iacturæ ſuboriantur? huius accuſationes à quibus fontibus profluxerint *quis authot*, *&* *caput* (2) earum extiterit, haud equidem neſcio. Quam autem ob cauſam nunc dicere omitto: ſed ſunt qui nolint eum, qui modo in regendis gubernaculis (quam ineptè taceo) eſt Hieroſolymæ añte triennium conſtitutus, ad Italiam ab Oriente redire. Sunt item, qui Nicolaum iſtum, quem nuper Eugenius Papa *maiorem* (3) Hieroſolymis grauitate ſanctiſſima inſtituerat, ab Italia ægrè patiantur vllo modo diſcedere, abire, propelli. Hæc duo hominum genera, negotium totum euertunt: nam ſanctæ beatitudini Papæ, velut ineptum Nicolaum abſoluendum proponunt: Nicolaum verò laborum metu, ne proficiſcatur, deterrent: & fit profectò, vt alij amore præſentis, alij abſentis moleſtia, ne dicam odio, in vnam ſententiam abijciendi ab officio Nicolai pariter coeuntes, & pium Sanctiſſimi Papæ animum mendacio circumueniant; dum veras rationes, vel potius paſſiones occultant, & metum inanem Nicolao incutiant, quem falſis rationibus terrere conantur.

Quas omnes profectò facilè hic modò diluerem, ſi contra eas, vel modicè dicendum cenſerem. Verum ne multa dictare compellar, mitto ad te alteram cum iſta Epiſtolam noſtram, quam ad Patrem communem noſtræ totius Religionis, ante paucos dies

dies pro Nicolao tuendo edidimus, in qua videbis rationes aduerſariorum nos apertiſſimè refelliſſe. Quibus tamen Nicolaus noſter territus eſt; non quia veras, qui contra ſentiunt, eas attulerint, ſed quia Nicolaus, qui per humilitatem in nullo gerendo negotio ſe æſtimat tanti, eas arbitratur haud dubium eſſe veras, præſertim quæ ab his profectæ videntur, à quibus non ſe ambigit diligi: atque equidem etiam credo, aſſentior illos diligere Nicolaum, eaque dilectione fieri, vt nè parùm quidem velint illo carere: ſed an ſapienter, an ſobriè, an iuſtè diligant, prorſus inficior, nulla enim in amicis diligendis ſapientia eſſe poteſt, quæ iuſtitiæ rationem non habet, iuſtitiæ verò æquitate caret, qui maioribus minora præponit, ac perinde nec moleſtiæ ſobrietas eſſe poteſt, vbi inſipienter iuſtitia, vel exceſſu præſtat, vel defectu inferior eſt.

At verò quis neſciat, bonum illud eſſe præſtantius, quod ſibi publica emolumenta rectius vendicant, quam aut priuatis vtilitatibus, aut non ita communibus anteponant: cum igitur Sanctorum locorum diligentior conſeruatio complures vtilitates, etiam quas communes, & magnas nouimus, antecellat, perſpicuè iniuſtus eſt, qui Nicolaum amoris iniuſti perſuaſione prohibuit, ne vel impoſitum publicæ vtilitatis onus, charitate, obedientiaque ſuſcipiat, vel ſuſceptum ignaui animi timiditate reijciat: quæ quidem omnia, non rectè noſtra ſupputatio comprobaret, ſi non cuncta præclarè quæ in officijs religioſè adminiſtrandis, cum præcipua virtutis laude, de homine honeſtiſſimo, & modeſtiſſimo dici ſolent, in iſtum Nicolaum apertè, & Chriſtianiſſimè quadrare viderentur. Verum pro iſta non improbandæ rationis parte, breuitatis cauſa, ad noſtram Epiſtolam te remitto, de qua paulo ſuperius mentio facta eſt.

Fructus autem publici muneris, à Nicolao noſtro, ſi Hieroſolymam proficiſcatur, ampliſſimos obeundos nemo ſapiens dubitet: cuius famæ odore allecti, ex noſtro ordine multi & boni, & ſancti viri, cum ipſo pariter commeabunt. Per eius præterea operam, temperatis ſumptibus, paulò hactenus effuſior vita, quadam frugi parſimonia commutabitur: is, ſicut decet religionem, ſanctiſſimis inſtitutis ſubditorum mores componet. Genus vitæ melioris ſua illic diſciplina conſtituet. Induſtria verò præcipua improborum morum præteritis corruptelis ſapientiſſimè prouidebit. Hæreticos, atque Schiſmaticos, quorum, maximèque Græcorum, Hieroſolymis permagna copia eſt, exemplo vitæ, atque eruditionis præſtantia, vt bono animo ſum, ad frugem, vt dicitur, bonam morum, fideique adducet. Infidelibus, ſicut res poſtulabit, nunc manſuetudinem, nunc veritatem, nunc conſtantiam exhibebit. Peregrinis autem Chriſtianis, pro vario conditionis genere, claris honorem, minoribus adiumenta, mediocribus conſilia præcipua tribuet. In rerum abundantia, temperantiam; in penuria, patientiam; in pace, gaudium ſanctum; in perſecutione, fortitudinem afferet. Animabus inferiorum ſuorum præcepta religionis, corporibus verò illorum curam diligentiſſimæ diſtributionis daturus eſt: in conuictu, quem communem cum

subiectis religionum superiores habere oportet, bonis humanitatem, honorem, ac præmia; malis iustitiam coercitionis, dulcedinem compassionis, exhortationem emendationis exoluet: sibi sanctimoniam religiosæ conuersationis, omnibus amorem, nulli regiminis arrogantiam aliquando præbebit. Quibus omnibus, sanè præstantibus rebus, nihil in vita melius pro locis Sanctis accidere potest.

Quid enim, aut vtilius, aut iucundius, aut honestius dici potest, quam vt illic, ob Sacramenta fidei, & homo integer instituatur, locetur, persistat; qui cùm ad suos, tùm ad se munditiem rectè degendæ vitæ, ad infideles veritatem vere credendæ fidei, ad credentes suauitatem opinionis, ad omnes fructus deuotionis, Deo authore, transmittat. Talis, mea sententia, esse debebit, qui ad regenda gubernacula Sanctorum locorum præficiendus est. Mihi verò pro sua virtute de Nicolao ea spes est, vt eorum, quæ diximus, aut omnia sibi adesse putem, aut admodum pauca defutura: quæ & ipsa, Christo propitio, in illo perficienda eo minùs despero, quo, si Hierosolymam proficiscetur, Sanctorum fratrum, qui illum sequentur, prudentia, consilio, charitate, ac præsidio subleuabitur: ipse præsertim, qui per humilitatem suam, sapientium virorum, ac Seruorum Christi, qui in via Domini triti sunt, consiliorum adiumenta minime aspernabitur. In neminem se præferendi superbia eriget. In subditos benemeritos nequaquam subijciendi iactantiam ostentabit: quæ vitia, omnium sapientum iudicio, si insunt ei, qui præsidet, in omni genere dignitatis, oblitum illum tandem humanæ conditionis, ad impurissima nefariæ licentiæ conuertentes, crudelissimum Tyrannum efficiunt, qui non ob publicam vtilitatem prudenter inuigilet, sed ad solius sui insolenter nutriendas delicias superbè suspiret.

Quæ cum ita se habeant, humanissime Pater, & nimium in Domino venerabilis, te obsecro, te vehementer obtestor, per sacrum dogma nostræ Religionis, per professam regenerationis fidem, per repromissam meritorum coronam, vt tua sapientia, atque industria, pro causa Nicolai, immo potius Christi, is esse velis, qui saluti fidelium, & augmento religionis, in gubernatione Sanctorum locorum aduersus contraria sapientes, prouidisse videare: vtque id ipsum apud neminem efficias, oro, præter beatitudinem eius, qui verè Papa, Pastor, & Pater omnium, Christi in terris personam magna solicitudine gerit. Cuius eximiæ Sanctitati salubriter vellem persuaderes, vt *Nicolaum nostrum* (4) qui per errorem gerenda bona publici muneris, & obeunda communis vtilitatis officia prætermisit, pristinis negotijs administrandis, etiam inuitum restituendum existimet: ne multorum emolumentis priuatus error officiat; nec Sanctis locis aliena aut iniustitia, aut, vt mitius interpreter, stultitia noceat.

Quare propter accusationes, quæ in Nicolaum conferuntur, ab re præclarè gerenda, debet abduci nemo: quoniam illæ quidem sunt potius maledicta, quàm crimina, & conuitia magis, quam accusationes dicendæ sunt. Quæ si in alios coniecta sint, malam in partem haud dubiè accipi possunt, si ad Nico-

laum

laum referantur, nequaquam in bonam, quamuis ab amore, sed tamen stulto, manare videantur, quo cæcati quidam asserunt, ob id Nicolaum tanto onere leuandum esse, quod solitariæ viræ otia honesta cum natura, tum vsu libentius expetat: quasi verò non omnes serui Dei hoc ipsum efficere debeant, & plurimi maiorum nostrorum, qui clarissimi habiti sunt, hodieque habentur, ei vitæ, quantum in ipsis fuit, penitus se dediderint, quorum tamen plerique regendis Ecclesijs, etiam inuiti, foras ab otio ad negotium prodire impulsi sunt; geminam suæ totius vitæ, & priuatæ, & publicę, tandem laudem reportantes: vnam quidem humilitatis, siue modestiæ, qui ad honores, libidine gloriæ inflammati, sponte non rapti sunt: alteram obedientię, qui vocati ad onera, immo iussi, pro charitate veniunt, non proteruè, non pertinaciter, non pugnaciter restiterunt.

Et ò Deus immortalis! vtinam huius contraria omninò consuetudo, sublata à Christiano more non esset. Multi profectò hoc præcipuo laudis genere, in Ecclesia Christi nostra ætate florerent, si non sanctissimum illum veterem vsum iam pene prorsus aboleuisse conspiceremus. Mos vetus erat, qui quos fructus vberes tùm pareret, nemo dixerit, vt illi gubernacula regenda susciperent, qui ad ea cogerentur inuiti: quod genus immortalis laudis in Basilio, & Gregorio Nanzianzeno, viris Sanctissimis, eruditissimis, eloquentissimis, & summis Gręcię, Ecclesięque luminibus: itemque in nostris, Gregorio, atque Ambrosio, doctrina quidem inter Christianos, ac Sanctitate dictorum paribus, & Latinæ linguę splendoribus enituisse memorię proditum est: & vt antiquiora repetamus, Marcus ipse Euangelista amputasse sibi pollicem legitur, vt Sacerdotio reprobus haberetur, qu od tamen ipsum violenter susceptum, summa cum gloria, ad finem vsque vitę Alexandrię, atque in Aegypto administrauit, produxit, compleuit.

Ita cupiam Nicolaum etiam renitentem, tua opera Hierosolymę pręfici. Cogita, obsecro, ipse tecum quanta res sit, in qua pendere magnum pondus Religionis videatur; non sane priuatę alicuius, sed Christianę omnis, si quorum sint mysteriorum loca consideres. Quibus cum sapienti administratione regendis bonum aliquem pręfici oportere non dubium est: cum esse Nicolaum Osmensem mihi persuadeo, cui quis par sit inter nostros, non mihi venir in mentem. Quoniam etsi nemo inueniatur, cui in regendo conditio nulla probitatis desit, interest tamen quis, quo defectu laboret, & ideò habenda ratio est eius, qui paucis virtutibus caret, quarum defectus rei plerumque non multum officit, & eius, qui quamuis magnis virtutibus polleat, non minoribus tamen sceleribus se deuinxerit: item eius, qui nullo virtutis decore vestitur; cum tamen vitijs multis abundet: atque eius, qui morum omnium nitore, ac munditia p rędirus, sed nullo penitus vitio subiectus est.

Horum ego quatuor hominum generum media duo, ab omni prorsus dignitate alienos esse debere existimo, quam si nondum sunt assecuti, eos nec admittendos, nec vt eam vllo modo acquirant, censeo permittendos, sin autem dignitarem

vllam palam corrupti iam tenent, tentandum esse, vt corrigantur. Quod si effecerimus, pręclare negotium actum est, atque id magno cum gaudio: quoniam quem hactenùs perditum molestiùs tolerauimus, emendatum casta exultatione lętamur. Is si postremò in sceleribus diutius perstare maluerit, haud dubium est, quin sit omninò à dignitate reijciendus, honore priuandus, gradu pellendus, gloria perturbandus. Restant duo genera reliqua, è quibus primum quidem summo affectu est amplectendum, efferendum laude, honore prosequendum.

Nam quis non magna veneratione suscipiat, attollat dignitate, locet alto fastigio, quem multis virtutibus fulgere perspexerit, etsi nonnulla desideret, præsertim, quæ cum desint, non magna in regendo iactura est. Neque verò nunc Stoica illa disceptatio, imò superbior potiùs ambitio, me ab ista disputatione deterret, qua constituitur sapientem in virtutibus non posse consistere, qui vel vna caruerit. Apud Christianos enim, à quibus omnis veritas manat, longe sapientior est explorata de virtutibus, & comperta distinctio: quoniam altera est summorum virorum conspecta perfectio ab eorum virtutibus, qui inferiores & extitere, & habiti sunt. Hi tamen omnes in numero sapientum meritò computantur, si præsertim ad finem vsque vitæ, in virtute versati, cœpto suo, & voto, & instituto, & decreto perstiterint, quæ tamen ratio, quo pacto stare possit, equidem haud video, si de sapientum grege pellendus est, cui quamuis virtutes reliquas habeat, vna desit. Sed hos cum sua insulsa sapientia relinquamus, qui iuxta Ieremiam Prophetam *Sapientes fuerunt, vt facerent mala, bene autem facere nescierunt.* Iuxta Apostolum verò Paulum: *dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.* Ierem. 4. 29. Rom. 1. 22.

Quarum illud genus sine omni vitio proborum est potius expetendum, quam vt exhiberi possit; quoniam quos imiteris paucissimos habet, & quos habet, vt eos sequare plus est, quam efficere possit communis hominum, & naturæ infirmitas. Præter Apostolos enim, & eorum nonnullos sanè simillimos, summos viros, reuera huius generis exempla apud nostros rarissima sunt, quanto magis apud cæteros omnes penitùs nulla. Quem enim reperias tam meritis, & virtute refertum, firmum, præstantem, qui nulli vitio pareat, cui honesta adsint omnia? qui nihil committat, nihil aberret, qui etsi non scelestè aliquid (nam hoc ferendum non est) tamen ineptum gerat, cuius tam fortis, & stabilis non aliquando laxata virtus, licet non deserta, remissius agit. Quæ non infirmitas, quamquam non euertat, non labefactet seuerum illud viuendi genus, & rigidum, & graue, & sanctum, fragiliore tamen concessu paulò facilius soluat, etsi non dissoluat. Quotus verò quisque effugere potest, ne sua aut facta, aut fama, aut ipsius sermo, tanquam labeculis quibusdam conuitiorum, maledictis, atque inimicorum infamiæ aspernatur. Quis denique est, qui omnem vitæ suæ cursum, nullo ætatis robore, nulla vi voluptatis, nullo æqualium conuictu, non cum laude duxerit? Maiores tantùm nostri, illi quidem viri sapientissimi, atque Sanctissimi, ijdemque perpauci, ex hoc genere extiterunt, qui summis immortalis

Dei

Dei muneribus inſtructi, atque ornati, omnem vitæ rationem, re magis quam verbis ſapientiſſimè, mundiſſimèque geſſerunt; qui nunquam vlla ex parte morum ſuorum continentiam abſoluerunt, nullam in conſilijs imprudentiam, in cogitatione ſtultitiam, in verbo inconſtantiam, in re gerenda negligentiam, in geſtu leuitatem, in moribus corruptionem, in poteſtate inſolentiam, in aduerſitate deiectionem, in proſperitate elationem exhibuerunt.

Sed hæc Sanctorum præcipuorum, tam rara, quam præclara inſignia, animo nobis colenda ſunt, quoad poſſumus. Ea non tam in libris, atque ſermonum laude, quam in moribus proficientes præbere debemus, ſi cui è nobis tantum munditiæ nitorem, ac tam ſublimem vitæ gradum Diuina pietas largiatur. Ad hunc nos grandem profectò Sanctitatis, atque inſignem meritorum ſtatum, etiam nunquam peruenturos, ſuſpirare, ac niti ſummopere, & honeſtiſſimum, & iuſtiſſimum, & plenum decoris eſt. Pars enim non ſanè inferior eſt, ad ſapientiam, & iuſtitiam capeſcendam, intelligere nos eſſe doctioribus, melioribuſque minores. Nam is ſaluber mentis noſtræ proſpectus, magno ſolet eſſe incitamento bonæ indolis animis, vt ſtimulati alienæ virtutis conſideratione elaborent ſtudioſè eas partes probitatis acquirere, in quibus ſe viderint magna laude paucis antecellere. Quas ſi etiam ſummo labore, & magno quodam anniſu tandem conati aſſequantur, opere pretium eſt, vel tardè virtute maioribus, aut coæquari, aut comparari, aut conferri; his præſertim, qui non mediocres in quaqua re habiti ſunt, ſed illuſtres, ſummi, & ornatiſſimi. Sin denique ſumma diligentia, cura, & induſtria ſtudiorum, ac ſudoris, neque in ſapientiæ ſplendore, neque in meritorum vbertate ſimiles clarorum virorum euadere non poſſimus, non tamen paruus comparatus eſt fructus apud nos intus detumuiſſe ſuperbia, humilitate creuiſſe, qui noſtræ infirmitatis anguſtijs prægrauati ad eorum præſtantiam nequeamus attingere. Qui cum nobis reſtent omni tempore laudandi, venerandi, & admirandi, colendi eos ſimul nobis ſequendos, etiam non habituri illa, quibus excelluerunt, non ſine fructu, quem nunc diximus, ante oculos proponere debeamus.

Verùm quod digna mœſtitia lamentandum eſt, quoſdam ſimiles mei, noſtra ætate, loqui de virtutibus, quam facere plus delectat. Atq: interdum, ne audire quidem de eis, neque loqui, neque ſcribere, neque diligere iuuat: quæ profectò deſperati de ſe hominis, ac male de virtutibus meriti, extrema vitia ſunt. Quid enim durius dici poteſt, quàm non ad bonum illud vel ſuſpirare, quo careas, neque in altero diligere, quod te non habere compertum habeas? Ego, vt totum dicam, quod ſentio, non exiguæ ſpei hominem habendum ſentio, qui ea indole inſigni præditus eſt, vt quem ſibi nouerit virtute præſtare, diligere malit, perſequi nunquam, contraque peruerſi animi nefarium ſcelus eſt, illum & facto flagitioſo, & animo inſectari, cui ornamenta clarorum virorum ineſſe videas, à quibus ſis ipſe tuo vitio alienior; verum hæc de quarto hominum genere, plura fortaſſe, quam breuitas Epiſtolaris, &

tuæ

tuæ occupationes desiderent: ex quo genere, quamquam ad regenda Christianorum gubernacula, siue ad conseruanda Religionum fœdera, aut paucos, aut admodum nullos reperire possimus; non propterea animo debemus excidere.

Repudiatis enim medijs, de quibus dixi, duobus hominum improborum generibus, & quarto in dignitate suæ paucitatis sublimiter persistente, auctore Domino, de ipso nobis genere primo, quamuis fragilium, tamen virtuosorum quidam occurrent, quos moderandis regiminibus assumere valeamus; nisi fortè quis ita desipiat, vt quos vllo, etsi exiguo, vitio laborare perspexerit, haudquaquam ad dignitatem aliquam debere admitti vllo tempore arbitretur. Quæ certè insanissima falsæ opinionis temeritas, omnem Sanctæ Ecclesiæ, & Christiani populi statum funditus euertit, atque peruertit. Nam cum sublimes illos quarti generis viros, de quo penè post Apostolos exempla sunt nulla, quoniam desunt, asciscere nequeamus, si fragiliores, sed tamen meliores abijciamus, superest, vt aut perditos homines mediorum duorum generum Christianis regendis præficiamus, aut penitus nullos. Quæ quidem non sanæ doctrinæ iniustiores partes, quam ineptæ, & stultæ sint, perspicuum est. Fit enim ex illis, vt si nefariè malos præficiendos putemus, Lupos Christi gregibus iniecisse; immo oues in ora Luporum contrusisse meritò iudicemur: sin verò nulli, neque ex malis, neque ex bonis in Christiana Religione præficiendi erunt, nutabit Ecclesia, peribunt Christiani fideliores, populi vagabuntur, quoniam nullo sapientiæ pulcherrimo ordine distincta Christi Ecclesia sine capite vertetur in monstrum: Christiani sine doctore complectentur erronea, populi sine duce prædæ patebunt, oues erunt sine Arietibus steriles, & sine pastore vagantes, quę morsibus, & internecioni dæmonum, Tyrannorum, atque Hæreticorum, tanquam luporum liberiùs expositæ interibunt.

Est igitur singulare consilium, quod & ipsum nobis maiores nostri sua sapientia pepererunt, vt abiectis ab re Christiana administranda palam facinorosis hominibus, eos instituamus, qui integri sunt ab his penitus vitijs, quę ab immanitate scelerum non abhorrent, fragilia verò, quę ex nobis aliquando etiam inuitis quotidie oriuntur, facileque dilui possunt, à melioribus geramus. Tantum in his virtuti pareamus, ne invita nostra sit fœditas, quæ tolerabilis à sapientibus haberi non soleat; ne in gerendis temeritas, quæ magnopere noceat, ne vlla errata, quæ sopire queant sua damnabili prolapsione virtutem. Cætera omnia facilia sunt, quæ sustineas, in quo insint, maximè si reliquarum virtutum decore instaurata, possint meliorum excusatione defendi, & tanquam magno ære compensata meritò tolerari.

Hoc ego in genere, vt ad causam redeamus, Nicolaum nostrum non modo talem esse existimo, qui enumerari cum cæteris debeat, verum etiam, quia consilio, & sapientia multum potest, qui possit facile multis ex hoc bonorum numero, meo iudicio, præstare. Equidem suauissime Pater, pro hac causa oraui te satis, & vereor ne longitudo mea aliquod tempus tuis negotijs

tijs, si me simul tam multa scribentem totum legas, preripiat. Nam de molestia, quam tibi ingesserim, nihil dico, quoniam auidè cupienti solet sermo, qui placet etiam cum verbosior est, videri parua tempora consumpsisse. Cupiditatis autem, ac dilectionis erga me tuæ, prçter reliqua omnia argumenta, illud est ingens, quod etiam ex scripturis nostris à me per Sacerdotem quemdam ex tuis illa volueris mutuari, quę sunt multò quam ista Epistola longiora. Quo mihi persuadeo, te nulla literarum nostrarum prolixitate posse terreri: maximè cum ea ad te scribuntur, quæ sunt eius naturæ, cuius est, ni fallor, hęc nostra Epistola. Talia enim per nostram paruitatem ad te nunc literis perferuntur, quæ palam est, quod ea tibi religio, honestas, veritas, & iustitia iure optimo vendicant. Vale ex Venetijs XV. Kal. Iulias 1438.

N O T AE.

Nota I.

Christophoro Episcopo Ariminensi. Hic erat Christophorus à S. Marcello Vicentinus, Eugenij IV. Pontificis primùm Referendarius, intimusque familiaris anno 1431. Ceruiensi Episcopatu donatus, anno verò 1433. cum Bartholomæo Archiepiscopo Spalatensi ab eodem Pontifice ad Basileensis Concilij Patres Legatus, anno 1435. ad Cathedram Ariminensem translatus, quam cum annos nouem cum laude rexisset, Senensi demùm donatus est: inter cuius Sedis Præsules Vghellus ipsum hoc laudat Elogio: *Hic cum Sanctissimus moribus esset, decedens meruit, vt per solidum diem in Cathedrali exponeretur, illumque, vt planè sanctum, supplex Senensis populus veneraretur.* Certè Albertus noster tres Epistolas tanta reuerentia ipsi scripsit, vt virum optimum eum fuisse oportuerit, in quibus nempe ipsum Maiorum delicata simila, quasi diceret, sacræ doctrinæ medulla saginatum, vocat meritò præstantissimum, homines maleuolè perditos, & fictè sapientes pro vitæ grauitate abijcientem; & aspernantem: virum eximium; & in tertijs, causam rei subditi, quem Episcopus commendauit, prius quidem expositam, totam tamen ipsius Christophori Sapientiæ, & charitati commisit, seque in singulis ipsius orationibus commendat.

Nota II.

Quis author, & caput. Quæstuarium illum, seu procuratorem non Sanctum Terræ Sanctæ hic denotari credo, de quo postea plurima Albertus in Epistola ad Cardinalem Sancti Angeli, quam suo loco daturi sumus.

Nota III.

Maiorem. Sic Sanctorum locorum Rectorem, & Hierosolymitanum Guardianum vocat, non solum hoc loco, sed alia etiam Epistola ad Scipionem Episcopum Mutinensem, quam iam supra dedimus, vbi de Fratre Ludouico Bononiensi loquitur.

Nota IV.

Nicolaum nostrum. Quantus vir fuerit hic Nicolaus, non obscure in his literis ostendit Albertus, at quis fuerit, nondum dixit. Ergo ne quis desideret, erat hic in sæculari vita Nicolaus de Romanis, Sacræ Theologiæ, & Iuris vtriusque peritus, rebus magnis obeundis idoneus, quem proinde Gregorius XI. Pontifex sibi à Secretis ascitum in pretio habuit, & creauit Archidiaconum Vercellensem, multisque alijs pinguis emolumenti beneficijs dotauit, adiuncta facultate condendi

pro

pro suo arbitratu testamentum, cuius ille executorem scripsit Guardianum Cœnobij Auximani Minorum; quibus & libros, & alia legauit, seseque Regularis Obseruantiæ Sodalitio adscripsit, retento deinceps cognomine, non Domus, sed Patriæ; vnde Auximanus, vulgo Osmensis, ab Auximo, seu Osma Piceni Vrbe dictus est. Hine pietate, scientia, & authoritate clarus, aliqua Religiosis vtilia doctè scripsit. Prouinciam S. Angeli laudabiliter administrauit, & cum B. Iacobo Piceno in Bosna laborauit. Obijtque Romæ in Conuentu Araecælitano, vbi inter alios eiusdem Sodalitatis viros clarissimos sepultus, locum resurrectionis adeptus est.

EPISTOLA L.

GVILIELMO CASALENSI.

ARGVMENTVM.

Modestè primùm expostulat Nicolai remotionem ab officio, in quo non solum matura deliberatione Generalis, & eruditorum, proborumque virorum consilio, sed Summi quoque Pontificis voluntate constitutus fuit. Quod non absque instituentium, institutique æstimationis periculo, & graui Terræ Sanctæ iactura fieri potuisse contendit. Ea deinde, quæ Osmensis idoneitati obiecta fuerunt, hominum ambitiosorum argumenta, quibus viros optimos officijs, quæ ipsi male appetunt, & peius exercent, pellere nituntur, in ijs per totam Epistolam refutandis est author. Quod quasi nihil agens, ac velut lusu quodam suauiter, fortiterque facit. Humiliter tandem orat Prælatum, & pro ipsorum vtriusque, proque Nicolai honore tuendo, pro Terræ Sanctæ non ferenda iactura, pro hominum vitandis iudicijs, pro reprimendis ex officio maleuolis, & boni conseruandi amore, Nicolaum oneri, & honori restituat: omnia tam dilucidè tam disertè, vt hæc Epistola nulla nota nostra, vel ad lumen, vel ad robur indigeat.

NOn possum esse, quod liberè fateor, quieto, & tranquillo animo, clarissime Pater, cum ex Bononia, recentibus, & frequentibus literis, & fama, & nuncijs quotidie mihi affertur Nicolai nostri Osmensis ab officio illo suo nuper facta demotio: quem tanto studio, ad prohibendam Sanctorum locorum in moribus corruptis calamitatem, Hierosolymæ regendæ præfeceras: ea præsertim grauitate, quæ non modo de virorum eruditorum, proborumque consilio, verum etiam, quod imprimis dicendum fuit, de Summi Pastoris, ac Principis mundi mente, & voluntate, qui Christi in terris personam gerit, sententia sinceriore profecta erat. Huius profectò, quamuis à magno onere absolutionem, vndecumque illa manarit, quia opinio famæ, & honoris eius vehementius læditur, non sine ratione grauiter fero.

Nam

Nam si inuitus à suo gradu depulsus est, quis non eum, quantum apud homines se res habet, magna iniuria lacessitum putabit, quem multorum sententiæ ante probauerunt; si verò volens, & sciens ad abiectionem, vt fortè putat, inutilium molestiarum peruenit, non solum ignauiæ, sed leuitatis, & inconstantię, non dicam crimen, certè vel maculam non facile diluendam incurrit: Neque enim quispiam ad subeundas siue laborum sarcinas, siue periculorum discrimina illum ante coegerat, quominus posset omnia facile, tum saltem abijcere, cum inuito, ac ferre nolenti, vel non valenti abs te illi imponebantur. Quod si fecisset, nullus aduersus eum iustè poterat commoueri, cuius officij vel minima notio nullum adhuc, ne oppidum quidem, attigerat, vt nunc Italiam penè omnem peruasit: verùm, dixerit aliquis, alijs consulentibus, aut prouocantibus hoc illum fecisse: ego verò, audacter dicam, neminem sapere, qui eis consilijs assentiatur, vnde sine fructu opinio leuitatis exoritur. Sed etsi aliqui ad hoc illum quouis consilio concitarunt, eos dico de existimatione huius hominis nullam, de conseruatione verò Sanctorum locorum paruam rationem habere.

Quæ enim potest esse, in quoquam de Sanctis locis, nisi omninò insulsa, ratio prouidendi, si pro homine religioso, & docto, & frugi, ac sancta fama celebratissimo ganeo aliquis, vt ita dixerim, & irreligiosus, atque effrenata mente immitis, aut constituatur, aut permaneat; quod si alium subrogandum religiosum virum putabis, is erit, quantum æstimo, de quo magis publicæ vtilitatis dispendium subsequetur; præsertim si è numero prædictorum extiterit, qui maior illis constitutus à populis in moribus, & fide instituendis, & ab Italia propellatur: sin verò ignarus quidam illic futurus est, quæ sequantnr incommoda probè nosti, vbi à viro aliquo rusticano, nec proficiscentes fideles exempla deuotionis, nec cohabitantes inferiores præcepta Religionis, nec aduersantes fidei nostræ vel documenta, vel constantiam, vel tutamenta vlla penitus reportabunt; quod si postremò doctum aliquem miseris, quis, oro te Pater, is erit in quo tot partes integritatis, eruditionis, modestiæ, famæ, & multarum præterea virtutum, vt in hoc vno Nicolao conueniant?

Sed sunt, vt ad me perlatum est, qui dicunt Nicolaum istum in rebus agendis non multum valere, corpore verò eum gracilem esse, negotijs minus exercitatum, ad tolerandos labores perquam fragilem, otia potiùs quietis diligere: illic autem, & pro muris, & tectis Ecclesiarum instaurandis, & pro Saracenorum rabie comprimenda, homine viua, vt dicitur, & ardenti conditione, astuto, & pene dixerim vafro, aliquo opus esse. O obtusam hominum cæcitatem! quasi verò murorum, quàm morum ratio potius Christianis, & Religiosis habenda sit, quorum alteri si non adsint, non magna iactura est: Ibi maximè, vbi sæpius à Barbaris, salua in nobis Religione nostræ fidei diruuntur. Alteri verò, si de medio fient, nè muri quidem in sublime porrecti, quamuis fulgentibus auro laquearijs, aliqua ex parte possunt prodesse. Religio enim fidei sine morum singulari præstantia, aut funditus ex mentibus Christianorum euer-

euertitur, aut, vt mitiùs loquar, colluuione nefandissima violatur. Nonne prætereа lenem magis, atque humanam facilitatem, Christianam mititatem, veram sinceritatem, Cœlestem simplicitatem in Christiano homine, infideles homines aut admirabuntur, aut laudabunt, aut imitabuntur, quam aspera seueritate, & vulpina calliditate, & diabolica mendacitate deterrebuntur? in sua præsertim Patria, vbi & decernendi pro se, & vindicandi aduersum nos, ampla eis & libera facultas tribuitur.

Fragiles autem corporis vires mirum est quia iam vehementer quidam aduersus Nicolaum nostrum promoueant: quasi verò eum, non præceptorem, & Patrem Seruorum Dei constituendum Hierosolymis putent, sed vel militem, vel athletam, vel nautam aliquem, vel metallorum fossorem, excisorem lapidum, montium subuersorem, aut quempiam ex his, qui duro operi mancipantur, qui quoniam eis corporum permagna fortitudo necessaria est; idcircò Bubalorum, Boum, Porcorum, Aprorum, Ceruorum carnibus opus habent, qui armorum, & reliquarum rerum pondera vehunt, qui pugnis, & calcibus, & diuersorum telorum generibus, sua inuicem membra debilitant, qui remos trahunt, quorum latera ad clamandum, & ad dicendum sunt valida, & qui sub sudore, atque imbribus dormiunt. Hi si ita de Nicolao sapiunt, multùm desipiunt, quoniam, vt noster Hieronymus ait: *Religio nostra non athletam, non nautas, non milites, non fossores, sed sapientiæ erudit sectatorem.*

Sed etsi aliqua debiliore valetudine prægrauatus, necessaria itinera non possit incedere, mos ei patrius etiam sano erit, vel inuito seruandus, vt iumento aliquo, ac maximè asinario subueharur; neque enim furor Saracenicus pateretur inter eundum pedestres homines Christianos remisso gradu, nisi magno cum periculo posteriùs remanentium, tardiùs euagari, qui ea celeritate fideles peregrinos conducunt, vel potiùs trahunt, vt vix eos Sancta loca tranquillè ad paruam horam patiantur inuisere.

Verùm esto Nicolaus noster insigni ignominia maculetur, si diligat otia, si tardus sit, ac remissus, si fragilior in rebus gerendis, num propterea, illa quibus præditus est, considerandа non erunt? virtutem animi loquor, prudentiam, vitæ sanctimoniam, doctrinam, religionem, quibus non muros sed mores in fratribus, in Christianis, in infidelibus instituere, componere, construere queat. Vidi ego plerosque eorum, qui Religionis, & Seruorum Christi censeantur nominibus, diligentiam erigendarum ingentium machinarum, & subuehendorum maximis molibus ædificiorum probe callere, qui verò noscet ad bene, beatèque viuendum, vel præbere formulam, vel præbitam conseruare, ac fouere, aut nullos, aut admodum paucos.

Sed etsi aliqua in re gerenda, siue ignauia, siue inscitia remissior fuerit Nicolaus, ita enim se habet humana infirmitas, vt sibi ipsa per sese minus semper sufficiat, vt à vero aliquando aberret, & inertia, & desidia sæpius superetur: si inquam Nicolaus talis futurus est, quæro primum ab his, qui in huiusmodi negotijs sapientes

sibi

ſibi videntur, quis in officijs administrandis, non frequenter inutilis ſit? nec tamen reliquis in rebus admodum vtilis. Ego præter Apoſtolos, & Apoſtolicos nonnullos viros, neminem arbitror extitiſſe: ſed neq; eſſe, neque fore, qui in officijs adminiſtrandis vitio omni caruerit, vt neque per morem, atque vſum, & proprium, & priuatum, & humanum, neque per ætatem, neque per errorem, etſi non corrupto, ſaltem per quam fragili animo in rebus gerendis quidquam peccauerit; aut agendo, aut non agendo, quæ & agi non debent, & agi debent.

Ita ne igitur ſtulti erimus, vt quoniam ſine vitio inſtituta religionis nullus adminiſtrat, præficiendum rebus gerendis vllum penitùs deſperemus? minimè: immò verò cum abundant, qui ſceleratè, qui perditè, qui nequiter cauſam religionis tuentur, rem communis vtilitatis negligunt, publica emolumenta non curant, tunc maximè etiam fragiliores, dummodo non peiores inſtitui debere cenſendum eſt; tantum abſit notanda enormitas ab his quibus gubernacula regenda committimus: abſit, inquinatæ vitæ, & famæ læſa opinio: abſit intemperans animus, & corruptus, abſint affectatæ morum ſordes; abſit contemptus, cum pro ſe, tùm pro alijs rectè degendæ, ac iuſtè regendæ vitæ; abſit deinde neglecta cura, ſemper melioris quærendi; abſit poſtremò nequitia præficiendorum, vllo modo penitus corruptorum. Hæc inquam omnia pro ſacris locis longè abſint, propellantur, abijciantur, tam ab his qui inſtituuntur, quam qui inſtituunt, & tum nullo cum metu illi inſtituantur, quibus etiam plurima deſunt.

Nam hoc in genere omnem hominem decet, & Chriſtianum maximè decet, magna cum ſpe bono animo eſſe, non defuturum Deum fidelium, qui, quæ deſunt, & reliqua ſuppleat; qui minus rectè facta, ſi modo non ſint ſcelerata, non imputet, qui aucto rectorum inſtitutorum ſpiritu, fieri crudeliter punienda non ſinat. Deinde, in quo ſatis Nicolaus ipſe non fuerit (quod de corporis dumtaxat viribus loquor) num à fratribus, num à ſocijs, num à ſubditis, vt Pater à filijs releuandus, iuuandus, fouenduſque non erit? nam quid cauſæ eſt, vt minoribus præficiantur maiores, niſi vt illis in omnibus quæ agenda contingunt, obtemperandi prompta voluntas, iſtis autem honeſtis in rebus imperandi ſit diſcreta poteſtas.

Equidem (vt quod ſentio eloquar) penè nulla ratio eſt inſtituendæ religionis, quæ non ad prædictas cauſas facile deducatur, aut ab eis emanet, proficiſcatur, deriuetur. Quæ profectò ambæ omnis veræ religionis cauſæ pacem pariunt, quietem augent, concordiam fouent, dum inter iuſtè obtemperantes, & rectè operantes, & rectè imperantes, diuiſa pondera, grauiora onera, leuiora efficiuntur: nam quod maiores per ſeſe efficere nequeunt, iubendo agunt: quod verò minores diſponere neſciunt, obediendo conſummant. Et fit profectò apud eos, qui mutua ſibi inuicem ſuffragia exhibent, vt alternis, communibuſque ſubſidijs ad calcem ea perducant, quorum exitus, & proprio, & priuato præſidio non patebat. Hoc eſt arbitror, quod Scriptura Sancta nos admonet dicens: *Frater qui iuuatur à fratre, quaſi firma Ciuitas*. Et alio loco

idem Salomon ait. *Melius est duos esse simul quam vnum, habent enim emolumentum societatis suæ, si vnus ceciderit, ab altero fulcietur: veh soli quia si ceciderit non habet subleuantem se, & si dormierint duo fouebuntur mutuò, vnus quomodo calefit? & si quispiam præualuerit, contra vnum, duo resistent ei, & funiculus triplex difficile rumpitur.*

Quæ cum ita sint, suauissime Pater, prostratus vestigijs tuis, ea humilitate, quam mihi erga te omni tempore habendam professus sum; nec minore fiducia, quàm paternus in me amor tuus de te habere liberè sinit, te obsecro, atque oro, te instanter admoneo, primùm tibi cauendos esse contra Nicolaum nostrum talia subornantes, quoniam cum fallacibus argumentis nitantur, indigni sunt, quibus in damnum, & nec ferendam iacturam Sanctorum locorum fides adhibeatur. Deinde propterea quod non mihi modo, qui huius administrandæ promotionis auctor visus sum, verùm etiam tibi, ac multo magis Nicolao, alteri promouenti, alteri promoto hanc absolutionem turpissimam esse duco, prouidendum magnopere censeo, & diligentius occurrendum suspicionibus hominum, qui id factum, vt vulgo fit, variè interpretantur; non quo omnia de nobis hominum iudicia, etiam quæ falsa sunt, vitare possumus; sed quo illis sit, maximè nostra sapientia, silentium indicendum quæ iustè in nobis, vel leui occasione vel verisimili, ac probabili præbita coniectura carpi, ab aduersarijs posse videntur.

Postremò cura mi Pater optime pro tuo studio, pro tuo more, pro tuo instituto, atque officio, vt Nicolaus noster pristino honori, quamuis magno cum onere, etiam nolens, sed potius renitens, & pugnans restituatur. Quod vnum, si tua industria compleatur, taceo quam mihi rem gratissimam feceris, illa dico potius quæ profecto maiora sunt. Certè Sanctis locis præsidia permagna præstiteris, maleuolos à temeritate præpediendæ saluberrimæ prouisionis compresseris, Nicolao iustitiæ libram iustissimam exhibueris, bonorum tibi omnium, qui rectè sapiunt, & amorem, & laudem comparaueris, quibus sanè plus lætitiæ, Nicolai dignitas allatura est, modo recuperata, quam præbuerat ante suscepta. Vale ex Venetijs 1438.

EPISTOLA LI.

IOANNI CAPISTRANENSI.

ARGVMENTVM.

Redditam Capistranensi sanitatem aggratulatur, sed luget Nicolai Auximani ab officio Hierosolymorum Præfecti depositionem, seu potius Sacrorum locorum per id factam iacturam: optat virum bonum illi substitui, quod

quod ægrotus ipſe Capiſtrano commendat, atque ipſi ſuam aduerſus Martyrum vituperatores Epiſtolam poſtulanti promittit. Amicos ſuos Veronæ communes illis facit, & Gallicanæ Nationis ordinis tyrones quoſdam illi commendat.

SAluto te, Pater optime, & de reintegrata valetudine tua plurimum in Domino gaudeo, ſicut de ægrotatione doluiſſe Chriſtianæ pietatis argumentum eſſe non dubitas. Moleſtiam dimotionis, vel potiùs depulſionis, iniuriarum atque dedecoris plenæ, Nicolai noſtri Oſmenſis ab officio illo ſuo, certè fateor, moleſtiſſimè tuli: & nunc quoque acerbè fero: ſicut non ſolum veritas, ſed & charitas, & Chriſtianus amor, vt mihi perſuadeo, poſtulare videntur, quam huius hominis abſolutionem, quam ipſa beatitudinis Eugenij Papæ ſumma ſolemnitate, quidam, quos noui, & quo animo, noui, non minus aſtutè, non dicam maleuolè, quam imprudenter, atq; impudenter ſubripuiſſe; quàm rectè impetraſſe mihi videri ſolent. Quorum temeritatem commodis remedijs compreſſiſſem, ſi non me pectoris anguſtiæ, & huius anni crudeliorum frigorum ingentior tuſſis, mihi penè intercludens anhelitum, quadraginta iam dies impedimento fuiſſent. Vellem de hac re plura tecum conferre, & præter cætera huius negotij malefica, hæc duo teterrima lamentari; vnum, quod nec ad neceſſaria gubernacula Sanctorum locorum, & ſaltem poſthabito Nicolao, ſiue abiecto, alius quiſpiam idoneus ſubrogetur: alterum, quod ſi quis deinceps pro Nicolao adhibeatur, vereor, nè talis futurus ſit, de quo magna Sanctis locis iactura ſuboriatur; non ſolum à multis bonis præpediendis, quæ facilè prouenire permaxima potuiſſent, ſed etiam, quod multo durius eſt, à malorum licentia effuſiſſimè, perditiſſimè laxanda. Sanè illic, mea ſententia, mala pene omnia, aut ſaltem permulta, à probo quodam homine, quem æſtimaueram Nicolaum, honeſtè potuiſſent arceri, ſicut illa bona ſanè permulta, atque præclara laudabiliter prouocari. Epiſtolam noſtram contra Martyrum vituperatores, ſicut poſtulaueras, nunc emendatam, per harum baiulos ad te mitterem; ſi vel ego tantum ſcribere poſſem, vel, qui ſcriberet, aliquis mihi adeſſet. Faciam tamen, quamprimùm potero, vt ad te perferatur: maximè, ſi quo te loco continueris, & morari contigerit, me feceris certiorem. Veronæ, quo nuper audio te curaſſe debiliorem valetudinem tuam, ſunt mihi amici quidam, ſanè chariſſimi, & literati viri, quos ſi etiam tibi in amicos comparare volueris, non erunt opinor inſuaues. Petes illos à fratribus, atque ad te aſciſces, quos ſimul, oro te, Pater meo nomine ſalutans plurimum, Chriſtiano cum oſculo, dulciſſimè complexabere. Fratribus, vt pro me orent, me commendare obſecro, non graueris, & filios noſtros illos ex Francia benedicere, quorum alterum audio grauiter infirmari: ſit manus gratiæ Chriſti ſalubriter ſuper illo amen. Vale, & me ama, quia & ego te in Domino diligo, cauſamque Terræ Sanctæ, pro augendo tibi cumulo meritorum, non æſtimes relinquendam 1438.

EPI-

EPISTOLA LII.

ANDREÆ LANCIANENSI.

ARGVMENTVM.

Vnum ex tyronibus Gallis, ante memoratis, nomine Marianum, corpore, & animo curandum Lancianenſi enixè commendat: & neſcio quæ munuſcula ad ipſius tunc ægrotantis ſolatium mittit.

PErlatum eſt ad me nuper, frater in Domino dilectiſſime, filium quendam ex noſtris, quem nobis Galliæ pepererunt, tua curandum diligentia, à noſtris maioribus ad te miſſum, vt & in moribus Chriſtianis, ac diſciplina Religionis inſtituas: & bonam corporis valetudinem, qua nunc mala laborat, tua illi charitate procures. Quare his te paucis hortandum putaui, vt erga illum, cùm in ſalute corporis, tùm in animi inſtitutione, noſtro ſis amore crectior, ea præcipuè tua miſericordiæ vſus temperatura, quam indigentiorem partem hominis eius ſiue interioris, ſiue exterioris, conſultatione potiùs pro tempore, & pro infirmitate illius poſtulare cognoueris. Dignus eſt planè hic bonus adoleſcens, vt illi præſtes omnem humanitatem, non ſolum pro ſuo merito, & noſtro hortatu, quos diligis; ſed etiam pro tuo inſtituto, & noſtro teſtimonio: quod ei de ſtabili Religionis propoſito ſinceriſſimum exhibemus. Nam is apud Cyprum, atque in ipſo Rhodo, cum eſſet nobiſcum, magni ex ſua Gallia quidam illum moleſtius vellicantes, nunquam eum, non modo reuocare, ſed ne parum quidem ab cœpto ſalutis itinere mouere, aut diuertere potuerunt. Reſtitit, contempſit, omnia ſua Chriſto lætus diſtribuit. Quis ergo in eo colendo, atque curando, non ſe illi facilem præbeat? quamuis, aut leui aliquo animi vitio, vt ſolet accidere, aut corporis infirmitati ſubijciatur. Quem enim reperias in rerum natura, cuius etiam præſtantiſſima vita non ſaltem minoribus flagitijs aſpergatur, & cui minutiora peccata ſubtilius obrepentia, velut in cibo exquiſitiſſimo muſcæ fædiores, maximè infeſtiora non ſunt. Verùm hæc ex abundanti, apud te præſertim, qui & Chriſti gratia, & noſtri amicitia flagras plurimum; quo mihi perſuadeo, nulla eos ex parte abs te poſſe pacto aliquo deſeri, quos iuſſa Chriſti, & iura noſtræ amicitiæ curandos præcipiunt. Mitto ad te ſolatia charitatis, ad noſtri adoleſcentis, & filij Mariani moleſtias releuandas, vt credens à nobis ſe vehementius diligi, labores valetudinis patientiùs ferat. Vale ex Venetijs 1438.

EPISTOLA LIII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Nicolao Oſmenſi in Italia relicto, Miniſter Generalis in Sacrorum Terræ Sanctæ locorum præfectura alium ſubſtituit, qui cum Pontifici non placeret, ei ad ſe venienti perſuaſit, vt officio ſe abdicaret. Ipſe Pontifex inſtituit Gandulphum Siculum, Regularis Obſeruantiæ virum. Iſti quoque, ſicut prius Oſmenſi reſtiterunt oſores diſciplinæ: atque ille maximè, qui clauum illius regiminis per plures iam annos indignè torquebat, ſeſeque in eo perpetuare nitebatur. Albertus, Sacrorum locorum zelo accenſus, hanc Epiſtolam ad Pontificem ſcripſit, ſuadens, & orans, vt ambitioſum illum amoueret, & clauum Gandulpho tradere cogeret: nec deſtitit, donec ita factum fuit, vt in eius vitæ hiſtoria narrauimus.

NVper, Beatiſſime Pater, ex quo Eremitam quendam cum noſtris literis, pro negotio conſtruendi, ſi Deus tandem dederit, celeberrimi hoſpitalis ad tuam Sanctitatem direximus, quem iam ad te credimus perueniſſe; *vir venerabilis Epiſcopus Caſtellanus* (1) me repente ad ſe aſciuit aſſerens literas Domini Arſenij, tuæ Sanctitatis nomine ad ſe eſſe delatas, quibus contineretur, debere eundem Epiſcopum, ſimul cum alio Epiſcopo Treueſino, ſuper negotio reformandæ Terrę Sanctæ cum mea paruitate conferre. Ac poſt competentem collationem, quemlibet per ſe noſtrum, ad ſe quamprimum renunciare, quid ſentiat; propterea quod mercatores ex Syria eum, qui nunc præeſt, poſtulauerint confirmari? Ego cum prædicto Epiſcopo Caſtellano, vt iuſſeras, quæ pro cauſa Terrę Sanctæ expedire cenſerem, ſimpliciter, & liberè contuli: nam Epiſcopum Teruiſinum, qui celeriùs hinc ad Eccleſiam ſuam profectus eſt, nec videre pro labore quotidie prædicandi, nedum alloqui potui. Poſt longam verò confabulationem, nolens mihi Caſtellanus Epiſcopus de ſuo ſenſu aliquid aperire, monuit, vt iuxta præceptionem tuæ beatitudinis, apud te ſenſa mea meis literis velocius propalarem. Quod ego, quamuis ſuperfluum putem, paucis tamen, vt tuæ beatitudini paream, curabo diligenter efficere. Ac principio quidem, proſtratus veſtigijs tuis, pluſquam dici poſſit admiror, quanam ex cauſa poſtuler literis ſenſum mei animi de reformandis Sanctis locis Sanctitati tuæ exponere, quem toties, coram pedibus tuis poſitus, apertius explicaui, videri ſcilicet mihi, vt probus quiſpiam ex noſtra Religione abs te locis Sanctis præficeretur: quoniam id fieri debere,

Terræ

Terræ Sanctæ calamitoſa, non tam murorum, quam morum ingens, & ruinoſa neceſſitas poſtularet: Tu verò, B.P. opinor, vt mitis, cum nolles alienorum non rectè factorum auditu pias aures tuas affici, non me interrogaſti, quæ illa eſſet morum calamitas? Ego autem apud Apoſtolicum non ſciſcitantem nequaquam cenſui mihi aliena exaggeranda facinora, ne detractoris aduerſus proximos meos impuriſſima labes nomini meo adſcriberetur: præſertim cum his, quæ poſtulabantur, te facilè aſſentiri conſpicerem. Nolui, fateor, cum non eſſet neceſſarium, cuiquam putari detrahere; ſed ne nunc quidem contra quempiam, vel calami, vel linguæ laxabo prorſus habenas: tantum hoc dicam, ne impoſitæ mihi obedientiæ deſim, illum, qui huc vſque Sancta loca Hieroſolymæ regit, bene gubernandæ familiæ Seruorum Dei, vſque adeò eſſe aut ignarum, aut omninò nolentem, quorum alterum imperitiæ, alterum fragilitatis, vel malitiæ èſt; vt ſi illum cenſeas confirmandum, tanquam nauem deſperato gubernatori, periculoſo naufragio perituram, ita loca Sancta, & Seruorum Chriſti familiam inepto illi adminiſtrandam commiſeris, tanto maiore iactura, quanto animarum, & morum, quam corporum, atque rerum damna luctuoſiora eſſe non dubium eſt. Si horum cauſas ſcire voles, cum tandem iuſſeris, aut ſcribam, licet inuitus, aut coram tuæ cuncta Sanctitati exponam, & tunc videbis perſpicuè, quæ mea fuerit modeſtia in alienis vitijs ſubticendis, quæ veritas futura in me ſit in perditorum conuicijs explicandis. Interim quoad tua nos iuſſio magis vrgeat, per Romanæ fidei grauitatem, per Sedem, cui præſides, Petri, per dignitatem tui Principatus, per poteſtatem clauium Regni Cœlorum, te vehementer obteſtor, vt veterem illum gubernatorem, tot iam annis ſine reprehenſione vllius inſolentem, atque inter barbaras Saracenorum nationes, à cenſura tua tam longè remotum, ſed non ſine barbaris moribus diu verſatum, à Terra illa Sancta amoueas, reuoces, & propellas: ac præeſſe fratribus ambientem, etſi non dignè punias, ſaltem ad Italiam reuoces, quamuis ſi ſeuerius ageres, in locum eum quempiam detrudendum, haud dubium, iuſtius relegares. Virum autem venerabilem noſtræ Religionis *Gandulphum Siculum* (2) quem eiſdem Sanctis locis religioſè adminiſtrandis verè vtiliorem, & ſalutari conſilio paulò ante conſtituiſti, confirmes, cogas, ac tueare: quamuis illum quidam, quos noui, & quo animo noui, de quibus quædam tibi referet hic perlator, nouo præſtigiarum genere, ab officio depellere moliantur; ſicut & Nicolaum Oſmenſem magno cum dedecore hactenus abijcere ſtuduerunt. Nec apud te plus valeat B. P. emendicata, ne dicam redempta, ab illo mercatorum Syriæ ſupplicatio, quam Sanctorum fratrum iuſtiſſima poſtulatio, quorum tibi honeſta deſideria vir iſte fidelis, ac noſtrarum baiulus iuſtiſſimè explicabit: ſcit tua ſincera Sanctitas, cum ſis in Seruorum Chriſti cœtu penè à puero educatus, quantum inter ſe differant verorum Seruorum Dei ſapiens, & exploratum de Religione iudicium, & ſæcularium hominum ſtulta ſuſpicio, carnalis prorſus mundanorum ſententiæ non minoris inſipientiæ te-

nebris

nebris obuoluta, vana vulgi, ac negotioſorum exiſtimatio. Quorum tamen neceſſitatibus, quoad curationem attinet animarum, & in ipſa omni Syria, atque in tota Aegypto ſalutarius ſatisfaciet ſapiens quilibet, ſobrius, & modeſtus: qui etiam fratres ſanctiore inſtitutione nouerit gubernare, quam inſipiens vnus aliquis, & ganeo furibundus, diſciplinæ peritioris penitùs expers, & qui reliquos neſcierit, cuius ipſe exterioris eſt vitæ ſanctimonia exortes efficere. Si præterea, quidem neſcio, Epiſcoporum ſententia à noſtra diſſentit, pace eorum, vetus tibi prouerbium replicabo: Vnumquemque ſui doloris magis conſcium eſſe, quam alieni, & neminem eſſe, cui non ſit notior ſua valetudo, quam alteri. Nam ſæpe præter me vnum ſcit ſanè nemo, etiam Phyſicus peritiſſimus, qua parte doleam caput. Pro hac certè cauſa riſum eſſe ruſticum quendam imperitiæ, vel potiùs ſtultitiæ vulgo referunt: quem cum Medicus defeſſum doloribus ſolicitè rogaret, quid plus doleret? Heus, inquit, ſine vllo meo narramine Medicum non decet ignorare quid doleam? & eleganter ſane noſter Hieronymus: Legimus, ait, quendam apud Romanos nobilem cùm eum amici arguerent, quare vxorem formoſam, & diuitem, & caſtam repudiaſſet, prætendiſſe pedem, & dixiſſe eis: & hic ſoccus quem cernitis, videtur vobis nouus, & elegans, ſed nemo ſcit præter me, vbi me premat. Ita prorſus B.P. ingenium meum eſt, vt de aliena Religione ad purum, & ſine vllo penitùs errore, neminem, quamuis religioſum hominem, credam rectè cenſere; cum ſæpe contingat, vt de ea, in qua fuerit, ad extremum ſpiritum educatus, ſapientem & probum virum à vero longius aberrare. Si ergo tua Sanctitas volet fieri certior, quid efficere debeas de homine, quem prouocaris, vt pro gubernatore in Sanctis locis diutius habitaturum confirmes, iube diſtrictius, vt tua præceptione fratres omnes, qui cum eo ibidem verſati ſunt, tuo conſpectui præſententur, atque eos coge ne mentiantur; ſunt enim in Italia, qui eum redire nolint, *tanta eſt conuerſationis eius ſuauitas* (3) Sunt item qui inimicitias furoris eius formident. Sunt deinde qui, niſi vocentur, ignauia quadam pigri, nec pro veritate, quamuis periclitetur, foras prodire audeant. Sunt præterea qui ei velint, vt cum eo inaniter aliquando lætentur, periculoſius aſſentari. Sunt inſuper quos mendacijs deceperit, ne vera cognoſcant. Sunt inſuper quos beneficijs deliniuerit. Sunt poſtremò quos, non dicam pretio, ſed precibus ipſis redemerit, ne vera contra ſe dicant. Hi autem omnes, aut penè omnes, vera aduerſus eum non liberè fatebuntur. Sed mala communis iacturę etiam perinicioſæ tacebunt, dicentes: fiat tantum pax in diebus noſtris: coge ergo omnes iurare ne mentiantur; immo adiura, atque interminare, ne mentiantur, ſed quæ vera ſunt, ſimpliciter, & apertè profiteantur: & liquido prouidebis quam ſint vera, quæ narro: Hoc autem de his, qui inde iam ad Italiam redierunt. Reliquis autem, qui adhuc Hieroſolymis vitam amariorem cum ſuſpirijs degunt, quo ſint affecti mœrore ex eorum literis cognoſcere poteris, quas iſte noſtrarum portitor illorum ſcriptas, & manu, & nomine ad te

afferet. In quibus quanta abs te diligentia curari se flagitent, eorum humiles precum instantiæ, per se clamitant. Hæc cum ita se habeant B. P. & illi Sancti viri, & ego peccator, cum eis pariter exoramus S.T. instantius omnes fratres, qui in Domino Sancta loca, ob passionis Dominicæ reuerentiam reformari satagimus, vt sicut instituisti animo, ita diligentius illa cures: quo possint, qui cupiunt, sub Sancto aliquo capite, quem elegeris in disciplina Religionis Christo vacare, in feruore Sanctitatis, & amore pietatis nostræ salutis illic acta Sacramenta recolere, atque in pace tranquillæ degendæ vitæ Domino quietius militare. Ex Venetijs 1438.

N O T Æ.

Nota I.

Vir venerabilis Episcopus Castellanus, & post *Episcopo Taruisino*. Isti duo Episcopi fuerunt, Castellanus quidem B. Laurentius Iustinianus, & prius Canonicus regularis S. Georgij in Alga: Taruisinus autem Ludouicus Barbus ex ordine S. Benedicti, prius Abbas Patauinus S. Iustinæ, vterque nobilis Venetus. Quos etsi religiosissimos, & magni nominis viros, à mercatoribus tamen Venetis in Syria persuasos, vt alium nobilem ciuem suum, quem alij amotum cupiebant, in Terræ Sanctæ gubernio perdeturare conarentur. Albertus sanè vel sciuisse, vel metuisse videtur. Vnde ipse Pontifici serio suadet, vt neglecto in re Religionis mercatorum Syriæ iudicio, vel affectu, auocaret potius ipsos proprij ordinis religiosos, qui hominis ineptum regendi modum præsentes experti sunt, & melius omni alio quantumlibet religioso, & integro viro sciebant, quid sibi in proprio capite dolebat.

Nota II.

Gandulpbum Siculum. Vide quæ de bono hoc viro, ac tota re diximus, in vita Alberti.

Nota III.

Tanta est conuersationis eius suauitas. Ironicè dictum, cum asperitatem intelligi voluisset.

EPISTOLA LIV.

IVLIANO CARDINALI S. ANGELI. (1)

ARGVMENTVM.

Huic Principi de negotio Terræ Sanctæ longam Epistolam apud se exarauit Albertus, quam ob rationes mittere differt: propterea breues bas mittit cum aliquo viro venerabili, cui rem fusiùs exposituro fidem baberi, & rem ipsam per Cardinalem curari rogat.

Lon-

L*Ongam ad te Epistolam*(2) exarraueram, Iuliane vir Illustris, quam necdum emendatam, partim pro festinantia perlatoris, partim alia quadam ratione, quam cum voles exponam, nunc mittere distuli. Interim breuem hanc scedulam, sicut me præsentem pro tua solles humanitate, læta fronte suscipito: nec minore hilaritate baiulum illius excipiens, vt ei in his, quæ honestè postulaturus aduenit, & tuæ claritatis vetustissimo more, & suæ virtutis merito, & nostri erga te amoris, atque honoris rationem, te facilem exhibeas, oro. Est enim ea cœlestis lenitatis interiùs Sancta vnctione perfusus, quam per mansuetudinem, vt videbis, homo etiam illius exterior dissimulare non queat. Quare dignus est, qui abs te audiatur attentius, & cui quæ nostro, & quæ suo, ac Seruorum Dei nomine explicabit, haud dubium vera esse concedas. Exemplaria sanè literarum, quas *nuper ad Papam Eugenium scripsimus* (3) huic Epistolæ interclusa, tibi nunc legenda, sicut faciendum antea constitueram, mitto, vt vel paruam occasionem habeas meditandi, quod sint tibi, vt Patri, loca ista sublimia Terræ Sanctæ diligenter, pièque curanda. Vnde etiam ea pro suauitate, ac dignitate nostræ illic actæ redemptionis ab importunis tuenda penitus arbitreris: quamuis meo iudicio, si per literas prouocari ad hoc posses, qui tua sponte curris, concitatior certè, atque ardentior fieres, si quæ dictaueram, nunc ad te mittenda putassem. Verum dilationis, vt opinor, non insulsa ratio est. Vale & exiguitatem meam vnicè dilige, qui te & digno amore complector, & alto cordis honore ac reuerentia prosequor, Domine eximie, & meritò honorabilis Pater. Ex Venetijs 1438.

N O T Æ.

Nota I.

Iuliano Cardinali. Hic fuit Cardinalis Iulianus Cæsarinus, Romanus, vir eximius, ac toti Vrbi suo tempore notissimus, pluribus, & magnis titulis doctrinæ, prudentiæ, aliarumque virtutum, & rerum pro Ecclesia in Oriente, & Occidente gestarum meritis, verè magnus, quæ in eius vita celebrant Ciaconius, & qui eum Commentarijs auxerunt, alijque Sacri Historici. Is in Concilio Basileensi sub Martino V. & Eugenio IV. PP. Legatus cum aduerteret eum cœtum multa in Eugenium, & Pontificiam potestatem indignè moliri, ijs defectis in Italiam ad Eugenium accessit, & Florentinæ Synodo, Ferrariæ primum sedenti interfuit, vbi præter egregiam operam Græcorum vnioni impensam, Eugenius eum peculiarem Terræ Sanctæ protectorem instituit. Et hoc nomine Albertus hanc, atque sequentem Epistolam de rebus Sacrorum locorum promouendis ad ipsum direxit, vt pro sua hac authoritate, malis remedium adhibere vellet; & ille negotium ad Alberti votum, & maximam Sacrorum locorum vtilitatem, denique perduxit, eo modo quo in Alberti vita factum narrauimus.

Nota II.

Longam ad te Epistolam. Est quam præsenti immediatè subijciemus, contra Quæstuarium, præcipuum Terræ Sanctæ malorum machinatorem.

Nota III.
Quas nuper ad Eugenium Papam scripsimus. Est quinquagesima tertia Epistola superius descripta.

EPISTOLA LV.

EIDEM CARDINALI S. ANGELI.

ARGVMENTVM.

Postquam Albertus primùm ex officio lustrasset Sacra nostræ redemptionis loca, semper deinceps exarsit zelo melioris in eis constituendi regiminis, & conuersationis regularis. Quæ, cum à bono capite plurimum dependere sciret, egit pro præficiendo Auximano, quæ binis iam productis Epistolis explicata sunt. Nunc verò, cedente Nicolao, substitutus est alius vir bonus, eiusdem Sodalitij Obseruantiæ, Gandulphus Siculus; at qui excludendo Auximano studuerunt; huic etiam constituendo obnisi sunt. Albertus ergo videns desiderium suum, hoc est Sanctissimorum Christi monumentorum, non tam murorum, quam morum restaurationem his artibus iterum præpediri, statuit necessarium tandem remedium, securim ad radicem apponere. Igitur probè gnarus turbarum fontem, & fomentum fuisse ineptum quendam Terræ Sanctæ Procuratorem, quem proinde Quæstuarium vocat, hanc Epistolam scripsit ad Iulianum Cæsarinum Cardinalem S. Angeli, & Ferrariæ nuper in Sacra Synodo constitutum Terræ Sanctæ Protectorem, vt homuncionem illum Sacrorum locorum ruinæ magis, quam rerum prouisioni aptum, amoueri omninò curaret. Totus est in describendis miseri nebulonis turpi vita, malis artibus, maioribusque malis, quæ Terræ Sanctæ locis, & Christianæ Religioni, inde timeri poterant, si remedium efficax non apponeretur: qua occasione cuiusdam Sinaitæ Monachi, & Sergij illius damnatæ memoriæ Magistri Mahometis Apostatarum exemplis demonstrat, nullum esse malum tam ingens, quod non pariat malorum Lerna, & mater ambitio; de quo plura, & pulchra Cyprianus de ieiunio, & tentationibus à num. 5. vsque ad finem. Sed tanti studij, & conatus Beati viri fructum si curiosus lector desideret, videat historiam vitæ ipsius supra Cap. 14.

POst priorem *superioris anni*(1) prouisionem, vir insignis, & merito præstantissime Domine, qua Nicolaum Osmensem Sanctis redemptionis nostræ locis, sublimis Beatitudo Eugenij Papæ præfecerat, iterum secundo eius eximia Sanctitas, calamitatem Terræ Sanctæ miserta, de altero gubernatore censuit prouidendum. Quamobrem nuper illi, vt scis, salutari consilio visum est, virum venerabilem nostræ

ſtræ Religionis, *Gandulphum Siculum* (2) eiſdem locis religiosè adminiſtrandis, Patrem omnium Hieroſolymæ inſtituere, quod & fecit; ſapienter id quidem, & omninò Chriſtianiſſimè. Verùm hunc probatiſſimum virum, Gandulphum noſtrum, quidam, vt audio, nouis præſtigijs ab officio depellere moliuntur, ſicut & Nicolaum maximo cum dedecore hactenus abijcere ſtuduerunt; quorum iniquis perſuaſionibus Beatitudo Domini Noſtri Papæ pene iam aſſenſa videtur: nulla quidem nequitia corrupta, ſed tantùm malitioſæ illorum circumuentionis, abſque omni vitio illius, ignara; nec tamen ſine mendacio talium fallentium perniciosè decepta.

Quæ cum ita ſint, me peccare non credam, ſi fontem tibi erroris huius oſtendero: immò verò de iactura ſilentij, apud te male mereri exiſtimem, ſi malitiam decipientium occultauero; tibi præſertim, qui & obeſſe vlli non cupis, & prodeſſe potes, nec dubito, quin etiam velis. Verùm illa potior ratio eſt, propalandæ à me tibi Sanctorum locorum iacturæ, quod pro deuotione Terræ Sanctæ quam habes, & pro affectu noſtræ illic actæ redemptionis; cum te Patrem fratrum omnium, in ea terra habitantium, vel potius peregrinantium, in Concilio Ferrariæ commorantem flagitaremus, tu magna humilitate, & Sancta pietate, & vera charitate, patronum ſemper futurum humaniſſimè obtuliſti. Indignum igitur cenſeo, ſi te lateat, vnde origo tam variæ mutationis, & fons ipſe turbulentiſſimus manat. Dicam itaque, pro tuenda veritate, quæ mihi pro modeſtia vitandæ procacitatis, & fugiendæ detractionis viſa ſunt hactenus ſilentio contegenda.

Caput totius cauſæ, in qua toties, & tanto iam tempore, Sanctorum locorum reformatio agitatur, penes quendam inſolentiſſimum reſidet, quem Procuratorem Terræ Sanctæ, ſane non neceſſarium quidem futurum, imprudentes ante aliquot annos inſtituerunt. Hic eſt, de quo apud tuam eximietatem aliquando ſermo eſt à me habitus, qui à puero gregarius miles extitit, vel potius de turba plebis vile mancipium, non integer ab his vitijs, quibus illud hominum genus implicari ſolet. Is cum valde iactandæ potentiæ inſolentia ſemper fuerit elatus, atque hucvſque in comminando ferus; ad gerenda tamen, quę militis virtutem probarent, nemo ignauior, in ſtabulo quam in bello aſſuetior; amicitior tabernæ, quam prælio; accommodatior ſternendis animalibus, quam experiendis viribus, atque equorum frenis, imo coquorum verubus verſandis, atque exhauriendis gulæ partibus aptior, quam aut telorum ictibus excipiendis fortior, aut ſæuis mucronibus in hoſtem ferendis audacior. Hunc tandem nequaquam Religonis amor, ſed metus forte viuendi cum relinquere ſæculum compuliſſet, religio quædam à callidè fallente decepta, malè de illo habitura, excepit.

Mentior, ſi non vita illius nefaria teſtis eſt. Nam nullo ordini Clericatus inſignis Sacerdotem non æſtimat, nullo gradu ſublimis maioribus ſubijci dedignatur. Stultus iam Senex, non Senes ſapientes honorat, ignarus non eruditos veneratur, non patribus defert, Sanctimonia nitidos infamat, deuotos ridet, zelo Religionis accenſos, fatuos vocat. Quos verò

verò ſibi conciliari cupit, miris aſſentationibus decipit: quos ſuis vitijs iratos nouit, ſi fallere poſſe ſe putat, muliercularum eos lacrymis flectit: ſi non putat, vel clam eis eos carpit, vel palam eos, non deprehenſus, mendacio fallere ſatagit; deprehenſus autem negat. Nulli verus, ſapientibus multiplex, ſimplicibus ſagax, omnibus mendax. Huius, præter reliquas leuitates, Græcorum more, omnis magna Barba ingens gloria eſt, in veſtitu vanus, in inceſſu temulentus, in ſermone varius, procax, inconſtans. Gloriatur in neſcio quarum bullarum apparatu, quas vehementiſſimè ſibi auferri veretur, ne eis priuatus, ſibi vana, & diſſoluta pro voto vagandi, ac fallendi præripiatur facultas.

Eas, vt arbitror, à Concilijs, atq; ab ipſa Petri Sede, aut importunus extorſit, aut fallens ſubripuit, quibus tamen fretus, intra Gallias, atque Hiſpanias, Alamanniam, & Italiam, Vrbes, Oppida, Vicoſque omnes, Quæſtuarius impudens perluſtrans, ſolus quidem à fratribus, ſed comes diſſolutorum, eques pompaticus, Prouincias diſcurrit, domos penetrat, voluntarios expoliat, ab inuitis extorquet, cautos etiam faſcinare contendit, propriam pietatem ſimulat, qua vacuus eſt; alienam paupertatem oſtendit, quam falsò mentitur; Religionem Terræ Sanctæ mentibus ingerit, quam perſequitur; *neceſſitatem Sanctorum locorum iurat, quæ nulla eſt* (3) nam pro fratribus ſuſtentandis Chriſtiani Peregrini alimoniæ pluſquam ſatis Hieroſolymæ afferunt. Pro muris verò ædificandis, ſi tandem facultas detur, vnus ſolus prædiues in Italia pius ciuis ſumptum omnem erogare paratus eſt. Perſpicuè igitur irreligioſi hominis huius diſcurſus inanis eſt, vbi nulla alimentorum cogit neceſſitas, ſuperflua quærere: immò vbi inſatiabilis vrget cupiditas, egentium eleemoſynas vſurpare, pauperum vitam crudeliſſimo furto prædari, ſurripere, populari.

Quoniam ergo, Iuliane vir Illuſtris, Si Hieroſolymæ homo integer quidam præficiatur, aſtutus iſte circumforaneus, ab illo ſuo veteri vſu vagandi cohibendus eſt: &, quod ſatius eſt, penitùs abrumpendus, à delicijs verò voluptatis, quibus ſine reprehenſore effuſus inſoleſcit, arcendus, atque ad humilitatem obtemperandi, quam neſcit; ad viuendi certum ordinem, quem ignorat; ad aſperitatem Religionis, quam hactenus abiecit, compellendus, traijciendus, & tanquam inanis bellua furibundus, *Hipocratis vinculis*, vt dicitur, *alligandus*(4) Ideò, vt paulò ante dixi, rabula iſte inquietus, cauſam totam Terræ Sanctæ importunius vexat, inquietat, abrumpit; nunc illum muneribus corrumpens, nunc alterum mendacio circumueniens, modo fletibus duritiem ſe non cognoſcentium leniens. In compitibus impudens adſtat, inſolens aulas magnatum incurſat, importunus curias potentium frequentat, forum inquietus diſcurrit. Huic itaque plus monſtro quam homini, aduerſus Religionis, & honorem, & honeſtatem crudelia bella gerenti, quis bonus rerum æſtimator, & ſanæ mentis verus arbiter, non cenſeat, æqua iuſtitiæ lance ſeuerius occurrendum. Sed & hoc munus, Iuliane chariſſime, tuum eſſe quis neſciat.

Si igitur optas, grandiora tibi merita cumulari, ſi Sancta loca per huius

ius digno odio insectandam insolentiam decolorari non cupis, si vis nostræ Religionis gloriosam inediam conseruari; *habentes enim alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus*, si multorum Seruorum Christi feruentissimos animos æterna beneuolentia tibi cupis conciliare; qui hanc petulantissimam, tam vilis auaritiæ, quàm prodigæ effusionis occasionem, mira animi insolentia aspernantur; Te rogo, mi Iuliane Pater, te per nostræ salutis pretiosa Sacramenta obsecro, & obtestor, vt apud Beatissimum Eugenium Papam diligentius agas, quo istum inuerecundum, atque instabilem Helluonem ab illis suis vagis, ac varijs discursibus æstimet compescendum, qui professione mendicus, sitim quærit auro extinguere, qui Euangelicam paupertatem commaculat, qui Religionem fœdat, qui mentes vulnerat, qui scandala serit, parit mendacia, concitat iras, fouet ambitiones. Quid plura? si illum forte offendas, potentem quendam, atque potantem, sed periculo occurfantium crapulatum è vestigio iudices: qui aspectu ipso teterrimo, vinariam potius temulentiam spirat improbissimi cauponis, quam deuotam Religionis redoleat grauitatem.

Nam huius literis prouocatus is, qui nunc Hierosolymæ præsidet, ambit, suspirat, veretur, ne sibi vir probus quispiam subrogetur; quo metu territus redimit quotidie mercatorum Syriæ tam vilia quam emendicata suffragia, quæ pro se ex Oriente ad Pontificem Maximum deferantur; minatur præterea ille talis, per hunc talem, se tandem iratum hæc, & illa facturum, si quispiam fuerit ausus eum loco depellere. Veniat, inquit, Hierosolymam licet dignissimus, mittatur à Papa, viderit cui facile cedam. Nec satis est blasphematori, vt optimè nosti, clarissimorum Martyrum, Confessoribus Christi detrahere, & qui illos diligunt mendaciter infamare, atque aduersus eorum, immo fidei defensores falsa confingere, nisi etiam contra Christianam Religionem prophanus, sed de communi tandem fide cessurum suspicionibus comminetur. Nesciunt, inquit, isti qui me mea dignitate pelli procurant, quid faciat desperatio. Atque, vt apertè intelligamus, quid dicere velit, breuem, & elegantem, ac verè se ipso dignissimam retexit historiam. Quam sanè cum horrenda fidelibus, fugiendaque sit, huic Epistolæ non infererem, nisi eam posteris vtilem futuram existimarem.

Ad fugiendæ ergo, vitandæque exemplum perfidiæ singulare, cui, nec raro quidem, par aliud æquari soleat, eam nunc tibi narrare verbis paucissimis pergam, vt prospicere omnibus liceat, quovsque periculorum, quovsque ruinæ, quovsque cæcitatis, ac perfidiæ soleat imperandi cupiditas humanam mentem, stultam quidem, ac temulentam immergere, gurgitare, prosternere: cum eam ad mortalem, perituramque gloriam ambientem, honorum amor possederit. Accipe ergo breuem, sed lugubrem historiam. In Syna, inquit, monte, quo lex diuinitùs data est, Græcorum vetus monasterium extat, vbi ex Monachis, quos Caloyros vulgus appellat, quidam paulò ante fuit, vir sanè, qui alterum se ipso non facile inueniret deteriorem. Is à reliquis Monachis, nescio quo exagitatus conuicio,

uicio, cum Christianam fidem penitus abiecisset, vnus ex Saracenorum militibus factus est, qui apud Arabes, Mammaluchi vocantur.

Cum igitur abnegatus iste acerbè subiratus, vicem inimicis Monachis statuisset rependere, obtinuit precibus à Tyranno Aegyptiorum, ac super Monasterium, vnde iam Apostata factus fuerat, magnam extruxit Saracenorum Ecclesiam, quæ communi vsu Syrorum, aut Moscheta, ant Chiniscia dici solet; Hoc eo animo homo perfidiæ in probrum Christi, & decus Christianæ Religionis effecit, vt qui iniuriam vindicare, quam obliuisci malebat; Arabum more, clamoribus, & maledictis, Monachis hostibus esset infensus; sicque factum est, vt ex hoc vno homine, aduersum reliquos Monachos, tanquam in magna Sylua ex parua Scintilla magnum conflaretur persecutionis incendium: quoniam inexpiabili odio eos, qui se hactenus cum eis Monachum lacessiuerant, mille molestiarum generibus impacatus iste statuerat insectari. En igitur, inquit, quo peruehat animum desperatio.

Nunc verò, mi Iuliane, quis sapiens, & intelligens hæc: vides enim quam obscura sit fabula, & vnde perfectum sensum, etiam perspicaces, ac sudantes elicere vix possumus. Sed tandem fortasse solis sapientibus, magnum post laborem, atque industriam, adiuncta etiam oratione, tanquam de Propheticis oraculis intelligere detur, istum ornatissimum hominem, tam elegantem historiam, non stylo, cuius est ignarus, sed aureo ore narrantem, & lacteis sermonibus recitantem dicere velle, se defecturum à fide, negaturum Christum Dominum, abiecturum Religionem. Atque vt sciat nos altiorem verborum eius intellectum aliquando assecutos, potuisse penetrare tanquam de secretis, & latentibus foueis, abditos sensus illius velut serpentes regulos ex abstrusis eruere conati, apertiùs quid sentiat proferemus.

Attendite, obsecro, diligentius ò boni fideles, quos sensus habeat iste Propheta. Hic enim est sapientia iuxta Apocalypsim Ioannis. Qui habet intellectum computet numerum bestiæ: Audite me apertioribus verbis interpretantem, quid dicere velit. Hic est sensus eius qui habet sapientiam, scitote Christiani, me superbiùs regnare volentem, nec valentem, iam iam pœnituisse, quod vnquam fuerim Christianus, & perennem salutis fontem velle deserere, idest, credite me, propter honoris mei quamuis solitam in alijs Sanctis viris mutationem, baptismum planè respuere, communionem abijcere, Religionem mutare, non in Sacratam quandam, sed sacrilegam sectam perfidiæ, & hoc tenete, si non mihi meus restituatur, & confirmetur honos, me Apostatam perfidiorem futurum: etiam si paulo asperius agitato, dignitatem mihi tanti Principatus, quo nefariè abutor, curabitis auferre: ò Christianæ Religionis zelum, Iuliane vir insignis, qui torqueat digno supplicio tam superbæ ambitionis affectum, qui priuet in delicijs quiescentem, qui extinguat, exhauriat, necet, honorum longa suspiria, & periculorum ingentium perniciosa fomenta.

Nam quid est hoc aliud comminari, quàm se ipsum malefico illi Sergio similem profiteri? Quem siue

Neſtorianæ hæreſeos, ſiue Romanæ Eccleſiæ, vel vt alijs placet, Antiochenæ, ſed Iacobitarum dogmatis Clericum, aiunt perdito illi Mahometo ex latibulis reſponſa de futuris, tanquam Diuina oracula ſolitum exhibere. Et quod mendoſius eſt, non terreni hominis vlla fallacia, ſed veritate cœleſti: cum doloſum eundem Sergium, ipſe Mahometus Angelum Gabrielem, diuinitùs ad ſe miſſum, ex abditis ad ſe loquentem aſſereret, qui ſibi reuelaret ſecreta, qui de futuris ſe admoneret, qui præberet populis præcepta ſalutis. Atque adeò homo impurus, eiúſmodi præſtigijs, gentem in Arabia ſimpliciſſimam, prudentiæ exortem, literarum ignaram, & tantæ malitiæ neſciam, crudeli imagine Sanctitatis, tanquam imago beſtiæ doloſæ deceperit, nullam ſane ob cauſam, vt fertur, niſi quod dignitatem quandam honoris, ad quam ſuperbius ambiebat, pro voto in Catholica Eccleſia, vel alio quouis loco, ipſe Sergius nequiuit acquirere. Qua ex re vehementiùs indignatus, mari tranſmiſſo, in Arabiam ſe contulerit; vbi nefarij Mahometi, & imperiti vulgi inſtitutorem, velut erroris improbiſſimi, ſpurciſſimique fomentum ſe tandem præbuit, eo noſtræ fidei magno dedecore, & Chriſtianæ Religionis ſumma iactura, vt quod lugentes aſpicimus, exempla quæ paria detrimenta nobis intulerint, non facile ſuppetant, quamuis ea cenſeas ab ipſo penè orbis initio repetenda.

Nam non dico, quem dabis quondam fuiſſe, ſed quem deinceps fore putabis, qui vnquam temporis, & vſquam locorum, tanta mala, & tantorum maximè annorum Chriſti Eccleſiæ importarit, ſicut ille parricida, & proditor Mahometus, iam octingentos, & eo amplius annos, damnis lugendæ populationis Chriſtianos affecit? nonne noſtra hac tempeſtate, etſi flentibus oculis, & ſummo animi mœrore confectum videmus, vt abiecta Euangelica, atque Apoſtolica veritate, puritate, Sanctitate, grauitate, Saraceni, Turci, Barbari, Tartari, gentes profanæ orbem penè totum poſſideant? vbi ſub lege ſacrilega carnalium præceptorum quis enumeret turbas, aut turmas vulgarium populorum, vt taceam nobiliſſimas regiones, Regna, Prouincias, Perſidem dico, atque Aegyptum, Syriam, Iudæam, Arabiam, Paleſtinam, & præter Occidentales oras, quæ adhuc in Trinitatis recta fide Chriſtum Deum, & Redemptorem vel ore fatentur, omnes penè Aquilonis, & Orientis Africæ, ideſt Meridionales plagas vſque ad Hiſpanias fœda pollutio inquinatæ legis infecit.

Prætereo veteres, & pręclariſſimas Vrbes, Babiloniam, Alexandriam, Carthaginem, atque Athenas, & in ipſo toto corpore Gręciarum, ac totius orbis quot, & quantę extitere Chriſtiana pietate ſublimes, inſignes, & ornatiſſimę Ciuitates, quę tamen & ipſæ in egregijs quondam ciuibus, abnegatæ, prærepta que pietate fidei, à veritate Religionis, impietati deditæ reſciuerunt. Cuius profectò omnis deditionis, tam Vrbium nominatarum, quam maximæ partis, ſicut breuiter deſcripſimus, orbis, vt ad propoſitum aliquando reuertar; tota & cauſa, & caput, & male iacta fundamenta ab ipſa appetentia principatus exorta ſunt. Vnde in ipſo perditiſſimo Sergio, de quo

ſumus diutius quam putabam locuti, tanta & tam nefanda fidei detrimenta, tanquam de barbaro aliquo inferorum, & tanquam de ſemine diaboli duxere principium: quin & ipſum deteſtabilem Sergium miserę, quidem ſed non miserandæ ſuperbiæ excæcata ambitio tantum extulit, vt pro amiſſo fumo vani honoris, in occaſionem tam ingentis gloriæ Deo præripiendę, immo iam præreptæ, & damnandarum funditus nullo numero animarum materiam ſe ſe dederit, quia dignitatem terrenæ ſublimitatis, quamuis fugaci pernicitate labentem, cum damnis communibus, & priuata iactura impacato animo, vendicare non habitam, quam cum ſalute omnium maluit aſpernari.

Hoc memorabili exemplo extollentiæ, atque ambitionis, Iuliane clariſſime, ſi rectè ſapere, quam inſanire malimus, fundamenta nobis humilitatis tutiſſima iacienda ſunt, & omnis eſt aſpernanda gloria ſæcularis; ne quos inaniter iuuat efferri, aut mundum adepti, aut amiſſi honoris perniciosa triſtitia prouocati, ac mero venenatæ appetentiæ, & ſtultæ promotionis incenſi, ad ea malorum genera deuoluamur, in quæ ſolet omnis mortalis gloriæ malè appetens, difficile tandem eripiendus, contrudi, vel fortaſſis nunquam eripiendus præcipitari. Nam quid eſt aliud dominandi libido, niſi gurges flagitiorum? quid principandi amor, quàm puteus immanitatis, & ſcelerum! quid oblectatio imperandi, niſi peccandi cum impunitate licentia? quid denique eſt voluptas ſubijciendi, niſi opportunitas ſæuiendi? etenim qui gradus honoris erat hactenus Chriſtianis penè omnibus oneris, ad communia tantum commoda, quamuis ſummo cum labore, ſudoreque percipienda; nunc præter admodum paucos, factus eſt omnibus libertas ſatiandæ luxuriæ, prædandi facultas, & tumoris occaſio.

Quamobrem vt ab hac labe periculoſæ ſuperbiæ, abſque alijs vitijs liberarentur ex noſtro ordine fratres, magnum, aduerſum hoc præſertim flagitium, ſtudium fuit Patribus, & religionis noſtræ maioribus, ne ambitioſus iſte, per cuius fabulæ occaſionem tanta iam diximus, nos contra ſe garriat noua figmenta moliri: commentitia inuſitata confingere, inſolita decreta componere. Non ne iam olim in noſtro ordine vetus mos eſt, vt quamuis præclari Prælati Hieroſolymæ, atque in eius Sanctis locis præfuerint (nam de reliquis taceo) poſt tertium tamen euolutum annum, nouis illuc miſſis, veteres ad Italiam reuocentur; ne quod eſt humilitatis officium, nimio vſu dominandi, atque imperandi, in vſurpati veluti principatus tyrannidem conuertatur: quamuis non dominari dicendi ſint, etſi diutiùs ex officio imperent, qui nulla ſuperbia elati, & per Chriſti iuſtam manſuetudinem, manſuetamque iuſtitiam fratribus ſeruientes humiliter, atque obedienter minoribus præſunt.

Verùm, quia properamus ad finem, mi Iuliane chariſſime, hoc eſt præcipuum, quod apertè profiteor, vt ſcilicet hæc omnia mala, quæ diximus Hieroſolymis, atque in Italia, ita ſe habeant, illius improbiſſimi quęſtuarij deteſtabile ſtudium eſſe in cauſa, atque ea tota, in cuius deſcribendis pręclaris moribus, vel potius teterrimis morbis, ab ipſo penè exordio, pars Epiſtolæ noſtræ conſumpta eſt; quamquam omnes

in

in eum reliquas eius partes conuerti, & velim, & postulem. Rectè etenim omnis in eum conferenda causa est, qui causæ totius caput extiterit, omnis, inquam, controuersiæ huius de Sanctis locis, & malorum principium illius ipsius nimia, atque astuta cura, damnabili vigilantia, fraudulentaque opera ortum est, totumque illa infracta, sed perniciosa diligentia, cum discrimine, dedecoreque effecit, qui quos putat se posse decipere, eos male sollicitus conuenit, eos adit, pulsat, prouocat, discurrit, fingit, fallit, mentitur.

Superest ergo, Iuliane vir insignissime, vt tuo studio, & Christiana pietate fretus, hunc, de quo mihi pro communi ad te vtilitate Sanctorum locorum sermo iam prolixior habitus est, ex tanto temeritatis supercilio censeas deponendum. Quod nullo modo, quantum opinio mea fert, commodius efficere poteris, quam si eum illis quibusdam literis, & bullis; falsis quidem, atque fallentibus, priuari procures: in quas tanquam in suæ fidei validissimum argumentum, & certissimum testimonium, atque, vt veriùs loquar, sicut in ministras cupiditatum suarum, spem omnem videtur inanis gloriæ collocasse. Hoc si feceris, erit tunc operæ pretium, audaciam pestiferi hominis à suæ voracitatis insania depulisse, in cuius quæstum insatiabilem dolemus, vt de reliquis prouincijs sileam, totam esse conuersam Italiam. Erit iucundum deinde, Religionem nostram turpissima per hunc egentium extortione vexatum, à dedecore fœdæ infamiæ & nominis nefandi eripuisse. Erit postremò suauitas innocentibus, Sanctissima illa loca iam esse tandem ab huius monstri barbarici, & publicæ pestis dominatu impio liberata, & pacis, atque honestatis, pudoris, & temperantiæ ornamento pacata, tranquilla omnia reddidisse.

Quæ sanè, & cuncta, & singula monstro illi, si velit, salutis parient ingentem occasionem, Religioni nostræ gloriam, virtutem parsimoniæ frugalitatis, & continentiæ laudem, latèque effusæ famæ fragrantiam, & suauitatem Sancti nominis afferent. Tibi denique ipsi, egregiè & merito illustrissime Iuliane, honorem & merita comparabunt: si, quod etiam in extrema Epistola te rogare non desino, compressa auara immanitate huius sceleratissimi Quæstuarij, eum in occasione cupiditatis atque luxuriæ, gulæ, impunitatis, iniustitiæ, vagæ excursionis, dissolutæ licentiæ peccatorum, & nefandi omnis dedecoris, ac magni discriminis diutiùs manere non patiaris. Quod vt facias te iterum atque iterum & oro & obsecro. Vale.

N O T AE.

Nota I.

Superioris anni. Huic Epistolæ nullam in codice nostro inuenimus temporis, vel loci notam subscriptam: sed ex his verbis clarum est scriptam, etsi non missam fuisse, anno 1438. Constat enim Nicolaum anno superiori hoc est 1438. Terræ Sanctæ præfectura donatum, eam abiecisse, & huius anni initio sub-

ftitutum fuiffe Gandulphum; nec dubito Venetijs datam, vt alias duas præcedentes; vbi nimirum Albertus tunc difponebat fecundam fuam ad Orientales profectionem, vnde in codice Capiftranenfi fubfcriptum inuenio *Ex Venetijs* 1438.

Nota II.

Gandulphum Siculum. Alij Gandulphum vocant, & Albertus venerabilem, & probatiffimum virum. Per B. Ioannem Capiftranenfem, à Iuliano Cardinale Protectore miffum, Hierofolymis in officio confirmatus, & ftabilitus eft, illis in Europam remiffis, qui eius gubernio reluctabantur. Deinde per Eugenium Pontificem Sedis Apoftolicæ Commiffarius per Indiam, Aethiopiam, & Aegyptum conftitutus eft. Extat apud Marianum Florentinum eius ad Pontificem Epiftola, Hierofolymis in Sacro Conuentu Montis Syon data primo Februarij 1444. quam Vvaddingus tom 5. fub eodem anno defcripfit num. 54. in ea narrat Conftantinum Aethiopum Imperatorem, conuocatis Principibus, & Ecclefiarum fuæ ditionis primoribus, decretum vnionis in Concilio Florentino editum, folemniter publicari, & ab omnibus lætanter acceptari feciffe; celeberrimam, & minacem legationem ad Sultanum Saracenorum mififfe: quo iubebatur Tyranno; vt Chriftianos melius haberet, eorumq; Ecclefias, quas ante deftruxit, refici iuberet. Legatum deinde Cayri honorificè, & reuerenter habitum, magno comitatu, Chrifti Præfepe Bethleemi, & Sacrum Sepulchrum Hierofolymis adoraffe: Francifcanos eorum cuftodes, & cultores humaniter, & amicè habuiffe, & ab eis viciffim fufceptum, & recreatum, fui admirationem, terroremque per omnia Saracenorum loca circumtuliffe, publicum præconium à Sultano exiffe, quo omnibus ipfius fubditis præceptum eft, vt Chriftianos deinceps bene, & humaniter tractarent, omnia legationis acta & effectus, lectu fanè ob raritatem fplendoremque iucundiffima, defcribit & Europeorum Legatorum abiectioni, & nimiæ fubiectioni opponit; fimplici quidem, fed fincero, & candido ftylo. Nos Epiftolam ipfam defcripfimus fupra cap. 14. vitæ B. Alberti.

Nota III.

Neceffitatem Sanctorum locorum iurat quæ nulla eft. Ita fanè fuiffe, cum Albertus hæc fcriberet, facile credendum fuadent ipfius grauitas, doctrina, Sanctitas, & intima rerum cognitio, poftquam Pontificis authoritate, & iuffu, cuncta ex officio perluftraffet. Sed longè diuerfus poftea factus eft rerum ftatus, & conditio. Quapropter Chriftiani lectoris confcientiam prouoco, & obteftor, ne ex hoc Alberti loco quidquam de modernis Terræ Sanctæ Religiofis, aut eorum Rectoribus finiftrè iudicet; dum non legerit ea, quæ de ipforum neceffitate, & fumptibus, nos peculiari commentario, de locis Terræ Sanctæ fcripfimus, atque noftræ Annalium ordinis epitomæ inferuimus fub an. 1342. quæ non maiori voluptate, fatiandæ fuæ curiofitatis; quam intimo dolore, & compaffione calamitatum ipforum, & admiratione incredibilium fumptuum, quos ipfos facere oportet, perlegat. Et ego huc tranfcriberem, fi & rem actam agere, & notas in tractatus commutare non nollem. Tunc videbit pauperes Minoritas non abfq; extraordinaria Dei prouidentia poffe tolerare, quæ patiuntur, nec fine caufa procurare, quamquam fummis laboribus, tam multa millia aureorum, quæ fingulos eorum præfectos erogare cogit Turcica rabies, & auaritia, Græeorumque Schifmaticorum æmulatio, & inueteratum odium in Romanæ Religionis affeclas, & propugnarores. Certè B. Alberti argumentum de Peregrinorum fubfidijs ita mutatum eft, vt liqueat eos multo plus difpendij fratribus adferre pofteriori æuo, quàm prifco illo tempore referebant emolumenti; cum Europæi Principes, Prælati, & viri nobiles, & pecuniofi faciliori acceffu, & ardentiori charitate Terræ Sanctæ peregrinationem frequentabant.

NO-

Nota IV.

Hypocratis vinculis alligandus. Hypocratis vincula videtur describere S. Hieronymus apud Guallensem, de Philosophis part. 4. cap. 4. *Hypocrates adiurat discipulos suos, atque docet, & in verba sua iurare compellit, extorquet sacrum silentium, sermonem, incessum, mansuetudinem, habitum, moresque describit.* Rectè quidem, nec magis apta dissoluto, & indisciplinato Religioso, vt cogatur, quod S. Paulus ait; *omnia honestè, & secundum ordinem facere.*

Censebit forte quispiam, nec B. Albertum huiuscemodi literas debuisse scribere, nec scriptas per nos publicari; sic magis consulturum vtrorumque honori, & famæ, tam personarum, de quibus scriptæ sunt, quam totius religionis, cuius filiorum imperfectio detegitur. Sed, quod Albertum attinet, vetus ista querela est, cui ipse abundè satisfecit alia longiori Epistola; seu iusto opusculo ad Paulum Romanum, de insolentibus corripiendis, quam suo loco proferemus, quæ nostro etiam facto tuendo, non parum suffragatur. Nam quo consilio ab ipso scriptæ fuerunt, vt illi dum viuerent, emendarentur, & occurreretur publicis malis, quæ per ipsos fiebant, & non minoribus, quæ iustè, & prudenter timebantur futura; eodem ego eas in lucem profero, vt si qui cæci sunt, videant, in quo æternæ salutis, & famæ periculo versentur, & resipiscant: quibus autem lumen, Dei beneficio, adhuc integrum est, caueant præcipitia, in quæ non hos tantum, sed alios multos tam homines, quam Angelos appetitus dignitatum, & imperandi perniciosa, damnataque cupiditas, proiecerit.

Et quamquam nec B. Albertum, nec me peccatorem lateant ipsorum nomina, cognomina, patriæ; horum tamen nihil ab vtrouis nostrum profertur. Sed quicumque hæc fecerint, non vt ipsorum consuleretur famæ, quam ijdem ipsi turpissimis factis, publicè prostituerunt; quod nec Diuina de Sanctioribus etiam hominibus obseruat Scriptura; sed quoniam indigni sunt quorum execranda nomina per Christianorum ora pronuncientur, qui non Dianæ damnatæ fœminæ delubrum, sed veri, & boni Dei Iesu Christi, nostri Redemptoris, ineffabilis Incarnationis, Natiuitatis, ieiunij, prædicationis, miraculorum, passionis, sepulturæ, Resurrectionis, Ascensionis, & futuri ad iudicium aduentus, Sacratissima templa incendebant, & in cineres reducere minabantur; non iusta desperatione, quam prætendebant; sed impijssima ambitione, qua ipsi flagrabant, & iusto Dei iudicio, ad nihilum redacti, vel singulari misericordia ad pœnitentiam reducti sunt. Nec me mouet ordinis infamiæ timor, cui potius gloriæ est, id genus apostemata vri, secari, excindi malle, quam vt pestiferum virus in totius corporis viscera serpat. Cum ergo vniuersæ historiæ finis, & fructus sit malorum, bonorumque factorum exempla proponere, quo lector quæ turpiter, infeliciterque facta, in alijs reprehendit, caueat ipse; quæque sanctè, prosperèque gesta collaudat, ipse vicissim amplectatur; non minus in posteros, & Rempublicam peccat, qui hæc, quam qui illa tacet.

EPISTOLA LVI.

EPISCOPO ARIMINENSI.

ARGVMENTVM.

Id ipsum negotium Terræ Sanctæ huic Episcopo, apud Pontificem grato, Albertum commendasse existimo per nuncium, & has literas, vt vocant, credentiales, quas eidem nuncio ferendas tradidit.

Vt

VT me cognoscas grato arripuisse animo tuas oblationes; quibus te sponte futurum fautorem meum apud Beatitudinem Eugenij Papæ Sanctissimi, cum abs te abscederem, liberè obtulisti: ecce nunc sine vlla cunctatione, tanquam pro meo iure repeto, quæ tu sine auaritia, immo cum magna beneficentia, fueras ante pollicitus. Peto ergo à te, vt his, quæ tibi hic nostrarum perlator apertiùs explicabit, piam aurem præbeas, securiùs credas, benignè assentiare. Est enim vir talis, cui non solum nostro nomine, quamuis simus exigui, sed etiam suo merito te exhibeas fauorabilem, eo feruentius quo nihil præter communis vtilitatis honestissima commoda postulaturus aduenit. Vale ex Venetijs 1438.

EPISTOLA LVII.

FRANCISCO BARBARO.

ARGVMENTVM.

Christophorus donatus, vt olim Prætor Taruisinus Albertum cupiebat illius Vrbis populo prædicaturum; sic idem nunc Brixiensium pariter Prætor, multis & vrgentissimis Nuncijs & literis ipsum illuc etiam vocat. Albertus in ea re Francisci Barbari iudicium per hanc Epistolam petit.

VEtus mos amicitiæ est, Francisce mi suauissime, amicorum commissa diligenter celare: proinde quæ ad te scribo apud te permaneant, præter veros amicos, & idoneos homines, nemini propalanda. Prætor Brixiensis fascibus literarum me quotidie penè obruit, vt Brixiam me conferam, suppliciter postulans. Tu verò, quem plurimum diligo, quamuis mihi tuis literis hactenus persuaseris eundem accessum, cum post nihil scripseris, cuiusdam mihi, fateor, non leuis suspicionis scrupulum iniecisti; ne forte salubriore consilio sententiam priorem mutaueris, vel patriæ, ac temporum conditione perspecta, vel alia qualibet causa, quam tibi ratio consulta suggesserit. Ecce palam tecum, vt præsens, proloquor, quæ animo reuoluo; quia suspectum est mihi tuum hoc silentium, inter tot maximè strepitus literarum, quæ ad me frequenter mittuntur, quæque, vt æstimo, non te latent. Nunc ergo per Christianæ nostræ amicitiæ iura te obsecro, vt quid de nostro ad vos aduentu sentias, apud me amicè, simpliciter, & apertè loquare: & ego tunc, vt efficere posse me videro, tuo præsertim adiutus consilio, melius aliquid statuam. Voti mihi erat longissimam ad te, & plenam amicitiarum Epistolam exarare. Sed per occupationes quotidianas mihi vix hæc pauca vacat scribere. Vale ex Venetijs 1438. 6. Idus Maij.

EPI-

EPISTOLA LVIII.

CHRISTOPHORO DONATO PRÆTORI BRIXIENSI.

ARGVMENTVM.

Reſpondet non certa pollicitatione, ſed certa ſpe Brixiani eundi, cum ablata fuerint impedimenta, quæ ipſum hactenus retardarunt: idque exemplo, & adductis verbis S. Pauli.

SI futuri fructus in quoquam ex populo Brixienſi ſpes nulla me prouocaret, ſolus in me, vir egregie, honos, & amor tuus, hunc quem tantopere poſtulas, ad vos proficiſcendi laborem me ſubire cohortarentur; immò verò penè inuitum, & repugnantem impellerent, vrgerent, & violentiùs cogerent, non modo præceptum Dominicum, quo nobis dicitur, *omni petenti te tribue*; Verum etiam religioſum officium tuæ diligentis inſtantiæ, quo factum eſt, vt tanto iam tempore, & tam frequentibus nuncijs, ac literis me nullius momenti hominem, pro ſerendo vitę ſemine ſuper colendis agris Brixienſium cordium deuotione pręcipua acceerſieris: verùm dixerim inhumanum omninò hominem, vt taceam ruſticanum, atque agreſtem, & ferum, quod ſi facere ſatis tibi commodè queat, huic Sancto ardori tuo vlla ex parte deſit. Quare, vt ab ea labe me liberem, tibi me promptum exhibeo; nulla quidem certa pollicitatione, ſed ſpe quadam egregia. Neque hoc velim mireris, quùm ob ingentia pleraque impedimenta, quæ hoſtis ille nefarius noſtræ ſalutis nobis veterno vſu ſuo parare ſolet; mos iſte apud nos hactenus inoleuit, vt nulli Ciuitati acceſſum noſtræ paruitatis audeamus promittere; ſed ſpem animi volentiſſimi omnibus aperire. In quo vtroq; facto, ne nos quiſquam non rectè facere arbitretur, Apoſtolico, quantum mihi videtur, regiminis gubernaculo, vt in altero cautiores inuenti, non ſit in verbo noſtro eſt, & non, ſed eſt in illo ſit: in altero verò comperti beneuoli, etiam quod efficere non valemus, nos ardenter velle, eos qui cupiunt admoneamus. Itaq; vir illuſtris, præſcripto quidem inſtituto, quantum ab illa indubitatæ ſponſionis fide nunc me apud te tempero, tantum in alacritatem piæ voluntatis me totum proijcio: qui ſicut penitùs venire non ſpondeo, ita non prorſus inficior, interim *Omnes ſine intermiſſione oremus, humiliter obſecrantes, vt tandem aliquando proſperum iter habeam, in voluntate Dei veniendi ad vos; deſidero enim videre vos, vt aliquid* cum Paulo Apoſtolo *impertiar vobis gratiæ ſpiritualis ad confirmandos vos, ideſt ſimul conſolari in vobis, per eam,* *quæ*

2. Cor. 1.

Ad Rom. 1

quæ inuicem est fidem vestram, atque meam: nam vt aliquem fructum habeam in vobis, sæpe proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsque adbuc. Verum quoniam à Domino gressus hominis diriguntur, rogemus vt viam nostram dirigat, atque in vobis vberiores fructus, ingentis fœnoris compensemus. Vale ex Venetijs 6. Idus Maij 1438.

EPISTOLA LIX.

EPISCOPO CYPRIO EBRONENSI. (1)

ARGVMENTVM.

Albertus è Cypro in Italiam anno superiori soluens, accepit ab hoc Episcopo librum Pistoriensi in Thuscia conuentui consignandum; scribit ergo se in Italia incolumem esse, sed in Etruriam nondum migrasse, nec adhuc baiulum inuenisse, per quem librum mitteret Pistoriam; missurum tamen, vel se laturum, cum se obtulerit occasio, petitque alium librum ab Episcopo ad se mitti in Italiam.

EX tua Cypro hactenus recedentes, tandem, Christo propitio, sospites peruenimus ad Italiam. Qua de re, scio te mecum Deo nostro gratias cumulatè referre; dicamus igitur & nunc semel pariter Deo gratias. Librum tuum, quem Pistoriensi Conuentui assignandum, cum abirem à Cypro, abs te accepi, necdum misi, nec eum illuc attuli, propterea quod neque ipse in Thusciam sum profectus, neque per quem tutò deferri posset, adhuc nobis quispiam fidelis occurrit. Quiescat tamen tuæ mens Reuerentiæ securissimo somno, quoniam ita fideliter omnia complebuntur, vt apud te nil certius esse debeat. Inter multa præterea multorum in nos officiorum præclarissima merita, quibus es de nobis optimè meritus, quoniam ea nobis munificè, & humanissimè præstitisti; illud esset sanè præstantius, si tuo studio, & cura libellus ille tuus, qui *de hæresibus* (2) aliquando apud me fuit, ad me ad Italiam celerius perferretur. Valde enim, fateor, illo indigeo, essetque mihi, supra quam dici possit, admodum opportunus: nunc maximè, *cum nobis multa erunt de vnitate fidei conferenda cum his Græcis* (3) quos iam ad Italiam pro fideli concordia Romanæ grauitatis suscipienda *aduenisse lætati sumus* (4) Pro libello autèm ipso præter augmentum ergate nostræ dilectionis, quæ solet acceptis beneficentiæ muneribus cumulari, si quam voles tibi temporariam vicissitudinem exhiberi protinus ordinabo. Vale ex Venetijs 1438.

NO-

NOTAE.

Nota I.

Ebronensi. Est Hebron Syriæ Ciuitas, olim Episcopalis, Patriarchæ Hierosolymitano immediatè subiecta, nunc Pagus: cuius rudera indicio sunt frequentius Vrbem quondam fuisse habitatam. *Miraus in not. Episcopatuum*.

Nota II.

De hæresibus. Videtur hic idem liber esse, quem superius Epistola 47. per Thomasium Bibium è Cypro ad se in Italiam mitti rogat, in quo nimirum, vt ibi loquitur, acta cunctorum Conciliorum, & errores omnium nationum orbis enumerantur.

Nota III.

Cum nobis multa erunt de vnitate fidei conferenda cum his Græcis. Hinc satis constat Albertum, non solum in Oriente, sed etiam in Italia Schismaticorum, etiam Græcorum, vnioni suam operam impendisse, multa cum ipsis in Concilio, & extra ipsum conferendo.

Nota IV.

Quos iam ad Italiam aduenisse lætati sumus. Ergo hæc Epistola data fuit post diem nonam Februarij anno 1438. quo die Græci Venetias appulerant, & antequam fiebant collationes de vnione, quæ priuatæ imprimis cœptæ sunt, circiter ab Idibus Aprilis, publicæ verò ab 8. die sequentis Octobris, propter quas, Albertus illum libellum Ebronensis tantopere desiderabat. Cumque Epistola Venetijs data fuerit, iam constat Albertum Græcis venientibus obuiam iuisse, fortassis in comitatu Cardinalis S. Crucis, & Marchionis Ferrarien. quos Pontifex Venetias misit, vt illos cum honore Ferrariam ad Concilium conducerent.

EPISTOLA LX.

BERNARDINO SENENSI.

ARGVMENTVM.

Anno 1439. mense Iunij, erat in vltima dispositione Græcorum vnio cum Ecclesia Romana, sub vnius Romani Pontificis vnici Ecclesiæ vniuersalis capitis obedientia, voluit Pontifex, quo maior esset solemnitas, & lætitia, vt præcipui Italiæ concionatores eam quotidianis sermonibus publicè habendis celebrarent, iussitque Alberto præsenti, vt Bernardinum nominatim vocaret, quod per hoc Epistolium facit.

GLoria ingens Domini Dei nostri exhilarare debet faciem corporis nostri, per sobrium mentis gaudium. Accipe rationem: Græci qui hic sunt ex veteri perfidia sua, ad simplicem Romanæ fidei grauitatem celerius conuolarunt, cuius boni, vt sis particeps, Pater optime

time, & videas quæ magna ſolemnitate conſtituenda ſunt, *Iubet Sanctiſſimus Dominus noſter* (1) vt quaprimum ad pedes Sanctitatis ſuæ te conferas: rediturus Senas, cum voles, ſi primum nonnulla coram eius Sanctitate grauiter firmabuntur, quæ per Prædicatores omnes Italiæ fieri cupit in conſeruationem exortæ lætitiæ. Vale ex Florentia 8. Iunij 1439. hæc de mandato Sanctiſſimi Domini noſtri breuiter ad te ſcripſi.

N O T A.

Iubet Sanctiſſimus Dominus noſter. Non fruſtra vocatus eſt S. Bernardinus cui prædicanti Spiritus Sanctus verba dictabat. Nam etſi Græcanicæ linguæ, ante, & poſt ſermonem tunc Florentiæ habitum, prorſum ignarus, ita tamen Græcorum auribus eleganter græcè dixit, vt illi crediderint eum linguæ ſuæ peritiſſimum fuiſſe.

S C H O L I Ó N.

Hoc loco codicis Capiſtranenſis reperi ſequentes Eugenij Pontificis literas, Alberto iam ſecundùm in Orientem profecturo datas. Quas quoniam Vvaddingus inter alias huius expeditionis literas Pontificias non habet, nobis viſum eſt eas hic inſerere, idque ſatis opportunè: etenim cum hoc eodem anno 1439. pridie Non. Iulij decretum vnionis Græcorum à Græcis, Latiniſque ſubſcriptum, in publica Seſſione Concilij Florentini, vtriſque præſentibus, publicè lectum fuiſſet, & Græci iam die 21. Iulij abirent; Armenique in via ad Concilium venientes, ſe etiam Romanæ fidei conformaturi, & Eugenij Pontificis obedientiæ ſubiecturi eſſent, ardentiſſimo Eugenij bono zelo, & in omnes charitati id ſatis non fuit, niſi omnes omninò Orientalium nationes, & Schiſmaticorum Sectas, ad eiuſdem fidei vnionem in vnum corpus, ſub vno capite, vnoque Chriſti in Terris Vicario, coniunctas videret. Miſſis ergo ex regularis obſeruantiæ profeſſoribus, ad alias nationes, multis Minoritis, Albertum noſtrum ad Iacobitas, Cophtos, Aethiopes, & Indos deſtinauit, cum literis apud Vvaddingum relatis, ac præterea ſequentibus, quas ille non vidit.

E P I S T O L A L X I.

EVGENIVS EPISCOPVS SERVVS SERVORVM DEI Venerabili Fratri Ioanni Patriarchæ Iacobinorum, Salutem, & Apoſtolicam Benedictionem.

NOn ambigimus quidem, Fr. chariſſime, quæ hic ad laudem Omnipotentis Dei, & totius vniuerſalis Eccleſiæ gaudium geſta ſunt, tuæ quoque fraternitati, fama vulgante, eſſe iam cognita. Nos

tamen

tamen pro affectu, & officio nostro, hæc ipsa tuæ fraternitati insinuanda censuimus, vt nostrorum in Domino gaudiorum fieres particeps: cum enim, disponente Deo, in Beati Petri Apostolorum Principis Sede Sancta, S. Romana Ecclesia, licet immeriti, consederimus, ipsiusque Apostoli Successores simus, cui à Domino collata est potestas ligandi, atque soluendi, debemus profectò felicia Dominici gregis, quem regendum suscepimus, incrementa fratribus nostris vbique terrarum annunciare, vt tanquam fideles serui, ex Domini sui successibus secundis gaudeant, vt nobiscum vnà Omnipotenti Deo gratias referant. Tuæ itaque Religioni, Frater charissime, cuius nobis merita singularia multorum sunt relatione comperta, significamus Græcam, Latinamque Ecclesiam periculoso, ac diuturno abs se inuicem dissidio separatam, Deo tandem miserante, in vnionem, concordiamque redijsse. Aduenit namque ad nos, sua sponte, & à nobis admonitus, charissimus in Christo filius noster, Ioannes Paleologus, Romeorum Imperator illustris, vnà cum venerabili Fratre nostro Ioseph Patriarcha Constantinopolitano, & loca tenentibus trium Patriarcharum, & Archiepiscopis, Clericis, ac Monachis, & nobilibus plurimis, nobis suppeditantibus sumptus necessarios, Concilij Oecumenici celebrandi gratia, & cum longissima, diligentissimaque præcessisset disputatio, tandem Romanæ Ecclesiæ fides ab omnibus mira concordia, & ritè comprobata, ac certissimè suscepta est. Verum hæc omnia planius, & melius fraternitati tuæ dilectus filius Frater Albertus, ordinis Minorum, vir magnæ religionis, & casto zelo fidei feruens, referabit; quem, huius rei gratia, ad fraternitatem tuam duximus dirigendum; decretique copiam ostendet, quam secum defert, vt vberius in Domino gaudeas, quem etiam commendamus fraternitati tuæ, & illum, ob Dei, B. Petri, nostramque reuerentiam, suscipias in omnibus commendatum. Sanè illi plurima commisimus secretius cum tua fraternitate tractanda, pro honore Dei; populorumque nobis subditorum perpetua salute; cui, hortamur in Domino, vt in omnibus fidem adhibeas, tanquam nobis ipsis, atque in his, quæ rationabiliter suggeret, fauorabiliter annuas. Nuntiamus id quoq; pro abundantiori gaudio fraternitati tuæ, cum Imperatore memorato legatos etiam aduenisse Trapezuntij Imperatoris Valachorum, Hiberorum, Ruthenorum, & omnium omninò græco ritu, & more viuentium. Expectamus autem in breui adfuturos & Armenios, qui veniunt parati ad obtemperandum Romanæ Ecclesiæ per omnia. Cum itaque venerabilis frater, tanta cernas Diuinæ pietatis indicia, non dubitamus mentem tuam, Christiana pietate flagrantem, ad referendas nobiscum Deo gratias, ex omnibus medullis cordis esse conuersam, & id cupere omnibus votis, vt Ecclesia Catholica toto terrarum orbe diffusa, vna sit, idem sapiat, idemque sentiat, atque sub vno Pastore grex vnus fiat, & sub varietate linguarum concors sit omnium fides, vt omnes, vno spiritu, & vno ore glorificemus Deum, & Patrem Domini Nostri Iesu Christi. Data Florentiæ anno Incarnationis Dominicę 1434. VII. Kal. Augusti Pontificatus Nostri anno nono.

EPISTOLA LXII.

MATTHEO BISSARRO.

ARGVMENTVM.

Albertus sub anni superioris finem, vel initio præsentis, soluit Venetijs pro secunda sua profectione in Orientem, & ex via scripsit hoc anno 1440. *literas plures, ex quibus prima mihi est ista ad Bissarrum, in qua gratias agit pro beneficijs ab eo, & alijs in Creta acceptis, & se ac socios, inter medios gladios pro fide proficiscentes, eorum precibus commendat. Socios suos laudat, & Presbyterum ipsi à Bisarro commendatum.*

QVia pondus negotiorum vrget me pauca ad te loqui, volo exigua charta non exiguum, sed magnum & antiquum in te amorem nostrum tibi significare, palam profectò contestans, illum, si crescere potest, solo ardore virtutum tuarum erga te quotidie augeri. Quamquam autem egregium adiumentum nostri itineris, quod ad nos ex tuis impensis, ac reliquorum fidelium apud Cretam, allatum est, tanquam opus misericordię me delectet, tamen flagrans charitas, & animus quo ista omnia à te fiunt, mihi sane plus placet. *Non quæro*, ait Apostolus, *datum*, *sed requiro fructum*; Restat mi Matthee charissime, vt tu nos, & qui nos diligunt, in ipso iam procinctu periculorum, ad ardua fidei profecturos, ac verè medios inter gladios conuolantes, feruentibus orationibus iuues. Quod vt facias, cum omnibus mei ordinis, & reliquis vtriusque sexus Sanctis fidelibus, hoc magis rogo, vt tibi cæteris plus curæ sit. Comes nostræ peregrinationis, præter cæteros super humanam opinionem idoneos, Presbyter Ioannes fide & magnanimitate vincit testimonium tuum, quod illi apud me hactenus verum ac sincerum præbuisti. Amicis autem nostris, quum plurimi sint, quibus scribere nequeo, post charam in Christo salutem, hanc scedulam communem facies, in quibus Baptistam nostrum de Valmaran, & illum doctum Ognibonum non putes postremos, Reliqua quæ circa nos aguntur, ex dulcissimo meo Fratre Antonio Cremensi, vt soles, audies: Vale, & pro me ora attentius. Ex Candia Cretæ Kalend. Martij 1440.

EPISTOLA LXIII.

FRATRI BARTHOLOMÆO IANENSI (1)

ARGVMENTVM.

Excusat se, quod sæpius non scripserit: itineris sui rationem, & ingentem spem magnas res pro fide, & Ecclesia Christi consummandi aperit, etsi id pro

pro ſua humilitate parce admodum, & quaſi nolens volens: promptiſſimum ad Martyrium ſuſtinendum animum profitetur, mille mortes pro eis tolerandas, feliciſſimas vitas vocans. Preces apud Deum fundendas petit, & literarum baiulum Bartholomæo commendat.

PRouocatus hactenus dulcibus querimonijs tuis, quibus te literas meas valde deſiderare ſignificabas, ſcripſi ad te ſuperiore menſe Martio, ex Candia Cretæ, non quidem admodum longam Epiſtolam vnam, ſed verè abſque vlla diligentia tumultuariè, celeriterque dictatam: vrgebat enim nos anguſtia temporis, qua cogebamur vel nihil, vel ineptum aliquid, quo ad elegantiam attinet, ad te ſcribere. Sed malens apud te videri amicus, quam diſertus, elegi, quantum arbitror Chriſtianiſſimè, potius illa, qualiacumq; ſint, ad te dictare, quam nihil, quæ & ipſa neſcio, ſi ad te vnquam peruenerint. Nunc verò vt magis gaudeas, niſi pro peccatis meis, nobis Chriſti dextera ſubtrahatur, ſumus in dies *ex Rhodo Carras, vel vt vulgo dicitur, Cayrum* (2) iucundiſſimè profecturi: tanto Diuinæ miſericordiæ fauore adiuti, vt ne illud quidem cupere potuiſſem. Nimis eſſet longum ſingula proſequi, præſertim quia hic ſecreta ſunt valde noſtra conſilia, nec etiam propter improbos, niſi ore ad os, cum amicis tantum & Deum timentibus, ſecurius conferenda. Magna nobis eſt ſpes ſub protectione Diuini fauoris, egregia quædam pro gloria Chriſti, in augmentum fidei & Orthodoxæ, Catholicæque Eccleſiæ conſummandi, qua in re probè gerenda, *ſi quis mille perpetiatur mortes, quis, niſi non Chriſtianus, eas non potius dixerit feliciſſimas vitas*? (3) Itaque tantummodo ora, mi frater in Domino dilectiſſime, atque orari facias inſtantiſſimè, vt pro præſidio nos foueat Chriſtus, rem cauſam ſuam agat, euentu proſpero, atque in finem, nec abs ſpe cadere ſinat nos famulos ſuos, quorum eſt animus de munere eius non ſolum pro augenda fide, nullo labore terreri, ſed etiam, ſi opus fuerit, iucundè occumbere. Si proſperum faciet Dominus pium deſiderium noſtrum, conabor, cum rediero, ex ordine ad te cuncta ſignificare. Tu verò vaca interim diligentius, vt plenè fias & lingua & literis græcus, qui fide Romanus es; ſi ad me ſcribere voles, mitte huc Rhodum literas ad ciuem quendam Venetum, Ioannem Martini, per quem, quàm eſt amiciſſimus, nobis tutò cuncta reddentur. Hunc baiulum noſtrarum, Antonium Belucam libenter excipies; optat enim à me, de te edoctus, te habere amicum. Is venit Conſtantinopolim, ab Imperatore vocatus, nec paruæ authoritatis eſt apud Græcos, profecturuſque forſitan ad Italiam, tibi in aliquo vtilis eſt futurus. Reſcribe ad nos cum omni diligentia, *quo in ſtatu res fidei cum Græcis ſit* (4) & tibi ſoli credemus, quoniam apud nos pro affectionibus varia à pleriſque feruntur. Et hoc in fine petimus, vt quàm celeriter illud efficias. Iſte autem portitor tibi adiumento erit, vt tutò ad nos literæ perferantur. Vale, & me ama, neque orare deſinas, quouſque reſcribam, *ex Rhodo XV. Maij* (5) 1440.

NO-

N O T AE.

Nota I.

Fratri Bartholomæo Ianensi, alias de yano de quo Vvaddingus; *Græcis autem, vt ad Concilium venirent, non segniter aut frigidè persuaserunt Fr. Bartholomæus de yano vir doctissimus, & pijssimus, & Fr. Albertus Sarthianensis, ad hoc ab Eugenio missi*. Dum autem Albertus hanc Epistolam scripsisset, erat Bartholomæus Constantinopoli, vt Græcos in fide, quam in Concilio professi sunt, fortius confirmaret: sed Vvaddingus non immeritò lamentatur, quod multi tales missi non fuerint, qui Marci Ephesini peruicacissimi Schismatici præstigijs occurrerent, & falsas eius, perniciosissimasque suasiones refutarent, quibus ille post mortem Imperatoris, Græcos iterum ad vomitum reuocauit.

Nota II.

Ex Rhodo Carras, vel vt vulgo dicitur, Cayrum. Non immediatè per mare, ex Rhodo ad ostia Nili, sed per viam terrestrem Hierosolymitanam, ac inde per desertum Syriæ ad Aegyptum, vt narrat Vvaddingus tom. 5. ad an. 1439. n. 39. & satis intelligitur ex literis Pontificijs huius missionis, & commissionis B. Alberti, per quas Hierosolymam expresè destinatur, eum specialibus literis Eugenij Pontificis ad Cophtos, & eorum Prælatos Hierosolymæ congregatos. Nicomedus etiam Aethyopum in S. Ciuitate Abbas in literis ad Pontificem, sequenti Octobre Hierosolymæ datis, apud Iustinianum in actis Concilij Florentini. *Cum ad nos*, inquit, *deuenerunt Nuncij tui ob causam fidei, magnam ex eis consolationem accepimus*: nec insolens est iter Cayro in Rhodum, & ex Rhodo Cayrum, per viam Hierosolymitanam: nam & Albertus ipse in sequenti Epistola ad Eugenium narrat Legatos Aethyopum ad Concilium, quos Rhodi expectabat, per eam viam protectos fuisse: fuitque rebus deinde in Aegypto, & Aethyopia gerendis necessarium, nedum valde oportunum, vt Orientalium nationum, & Sectarum homines, Hierosolymæ commorantes, & per Syriam, & Palestinam dispersos, cum quibus ante biennium de fide & Ecclesiarum vnione tractauit, ostensis nunc ac declaratis decretis vnionis Græcorum, & Armenorum in bono proposito confirmaret, eorumque fauore & auxilio ad ipsorum Principes & Patriarchas facilius & fructuosius progrederetur, sciretque omnem rei dispositionem, antequam accederet, vt Vvaddingus factum fuisse narrat. Nec refert quod Albertus hoc loco neque Hierosolymæ, nec alterius mediterranei loci mentionem faciat, qui non totum iter describere, sed duos eius extremos terminos, Rhodum & Cayrum indicare voluit.

Nota III.

Si quis mille perpetiatur mortes pro fide scilicet, & Ecclesia obitas, *non dixerit felicissimas vitas*, & infra, de se, & socijs loquens. *Quorum est animus non solum nullo labore terreri, sed si opus fuerit iucundissimè occumbere*. Hæc, præter alia multa, quæ pro occasione sparsim notamus, manifestè demonstrant, quantus fuerit zelus Alberti pro fide, Ecclesia, & salute animarum: quantus animus, quam ardens desiderium fuerit pro illis Martyrium occumbendi.

Nota IV.

Quo in statu res fidei cum Græcis sit. Hoc est, postquam ex Concilio Florentino redierunt in Patriam. Nec mirum est de hoc dubitate Albertum, Ephesinus enim, infensissimus Latino-

rum

rum inimicus, poſtquam redijt, ſtatim omnia turbabat, vt exiſtimo ſignificare Albertum, cum adiungit. *Quoniam apud nos pro affectionibus varia à pleriſque feruntur.*

Nota V.

Ex Rhodo XV. Maij. Albertus præcedentem Epiſtolam in Creta dedit Kalendis Martijs: vnde colligo hanc ſcriptam ab ipſo fuiſſe, non redeundo ex Aegypto, & Syria, ſed eundo ex Italia, & ipſa Epiſtola id ipſum confirmat; dum non res geſtas narrat, ſed ſpem gerendi præbet; ſequenti vero menſe Decembri, Rhodum reuerſus, ad Eugenium Pontificem inde ſcribendo res iam in Aegypto geſtas narrat.

EPISTOLA LXIV.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Albertus rebus pro voto in Aegypto peractis, in Italiam rediens, hanc Epiſtolam ex Rhodo ad Pontificem dedit; per quam & ſui itineris, & rerum geſtarum rationem, pro temporis & otij anguſtia, breuius reddit: reliqua in locum, & tempus, opportuniora reſeruans.

DE toto ordine noſtri itineris, ad Sanctitatem tuam integrè ſcribere, Beatiſſime Pater, etſi ad multa legenda, quod libenter facis, eſſet tibi admodum liberum tempus à ſummis negotijs, quibus quotidie occuparis, ipſe tamen celerrimus nauigiorum à nobis receſſus, præter alia quæ me vrgent, impedimento mihi futurus eſſet, ne cuncta neceſſariò ſcribenda complecterer. Ac primò quidem, quod attinet ad referendas Domino Deo noſtro vel mediocriter gratias, pro clementiſſima illius erga nos cura, proque miro exitu hucvſque negotij, quod dextera manus eius verè perficit, pro ſpe denique non inani, ad quam corda noſtra prouexit atque euexit maximorum futurorum per hanc occaſionem bonorum, quibus iam facta bona materiam itidem ſpei exhibent commodiſſimam; Sane ad id vnquam faciendum nullo tempore erimus ſatis idonei; ad explicanda verò omnia diligenter, quo & continentia partium prædictarum, & pericula ingrediendi ad Saracenos, & difficultas egrediendi ab eis, ac poſtremò labor inter eos latendi, tuæ Sanctitati notiſſimi fiant, certe pro his omnibus, & Epiſtolam longiorem, & tempus mihi aptius deſiderare debetis: igitur quod anguſtia temporis in præſentia ſolum tribuit, tantummodo neceſſarijs breuiter incumbamus. Sciat itaque tua Sanctitas, Eugeni Papa Beatiſſime, poſt fratres, quos ad te ex maximo illo Cayro ante præmiſeram, in quibus Dominicus Senenſis, tuus antiquior filius, prior eſt, nos Domino protegente, *pridie Non. Octobris* (1) huc Rhodum veniſſe, vbi & nunc ſumus, cum legatione ſolemni magni illius Patriarchæ Iacobinorum, ad

quem

quem anno superiore nos miseras. Caput verò legationis prædictæ est vir quidam Andreas nomine, quem magno cum periculo, pro rabie Saracenorum, vix tandem ex Cayro, veluti ex fornace ferrea Aegypti, & tanquam prædam ex ore immanis belluæ eripuimus, hominem non parui apud suos loci. Quod verò ad nostros, tu ipse iudicabis, cum ad te ille peruenerit. Hic cum sit Abbas centum & eo amplius Monachorum, vetustissimis illis Monasterijs curam impendit, quæ Sanctos Patres & ædificasse & inhabitasse, atque in eisdem eos diem suum obijsse affirmant; Antonium dico, & Paulum, quos Principes Monachorum extitisse tradit antiquitas. Inter multos autem suos, ac penè dixerim inter omnes, hic solus est ausus laborem ad te veniendi, & discrimen arripere, alijs supra modum verentibus furibundam insaniam infidelium, quibus si palam fieret negotium fidei, solam crudeliorem mortem adiunctam omnium Christianorum Aegypti essent & venientibus & remanentibus illaturi. Qui eorum metus non mihi videtur à ratione penitus abhorrere, cum inter infideles Paganos continuò habitantes, sic eis de re sua familiari, de liberis, de parentibus, de vita corporis, de fide denique, & spiritu ipso quotidie dimicandum. Hunc verò Abbatem, quem vocant S. Antonij, tantum supra cæteros audentem, solus ardor, vt dicit, fidei ad te trahit, & vrget, vt suo labore, & opera præclara, illa sequatur vnio, quæ non modo Iacobinos, verum etiam Regem illum Aethyopum, quem Regum omnium asserunt potentissimum, cum Iacobinis ipsis pariter complectatur. Cui quidem nominatissimo Regi, cum Patriarcha Cophtorum, qui & ipse Iacobinorum in spiritualibus caput iam diu sit, omnium procul dubio vnionem, quam cum Romana Ecclesia Patriarcha prædictus sit habiturus, iste Abbas à Rege maximo Aethyopiæ probatum iri non dubitat: quod cum viderimus, per sapientiam Christi, Eugeni Papa Beatissime, esse confectum; da, oro te, gaudium, quod huic lætitiæ preponendum existimes: nam quæ eloquentissimorum hominum tunc præconia, quæ voces laudum, quæ præcordia ipsa, aut quis Sanctus affectus de tantis bonis dignè poterunt exultare? ea prædicare, atque extollere? Etsi enim Græcos, atque Armenios, Regemque Trapezuntiorum ad Sedem Petri redisse tuis temporibus, tuaque iam ope, opera, & industria, propitio Christo, summè lætandum sit, totum tamen, quod cum venia prædictorum, iam cum Romana Ecclesia vnitorum, dictum esse maluerim, exigui valde momenti res est, si eam velis ad concordiam Regis Aethyopum, & populi illius, vt de Salomone legimus, veluti arena maris innumerabilis, comparare: cuius ob singularem libertatem, ob vastissima Regna, quæ tenet, & quibus imperat, ob copiam gentium subiectarum, ob bellicam virtutem, ob summas quoque diuitias, tanta potentia esse refertur, vt omnis ei obiecta reliquorum nunc imperantium Monarchia, Tribunitiæ potestatis nomina sortiantur, nisi quæ de illo à suis referuntur, fabulæ sint, & vana iactatio. Quem & ipsum centum Regum Patriarcha ille suus vocat Imperatorem, è quibus XIII. Paganorum Deo & sibi marte subiecerit, sed de hoc alias diligentius.

Nunc

Nunc verò, Beatiſſime Pater, iuxta propheticam vocem, *ad te iam veniunt Legati ex Aegypto*: quorum iſte Abbas Andreas, vt diximus, caput eſt. Verum vt apertius intelligas quonam etiam modo Aethyopia præueniat manus ſuas datura Deo, ideſt tibi, qui pro vero Deo, cum reliquis Eccleſiæ Patribus, & præpoſitis, & mortuis, & viuentibus, Deus in terris es, quemadmodum de præſidentibus dicitur, *Dijs non detrahes*, & *applicabitur ad Deos*, & *ego dixi*, *Dij eſtis*, & *conſtitui te Deum Pharaonis*, vt igitur ſicut dicere cœperam, hæc intelligas B. P. diligenter quæſo attende; ob ſummum metum Saracenorum factum eſt, ne ſcilicet illis fidei negotium proderetur, vt iſtius Abbatis qui mecum eſt, comes itineris nobiſcum, ex Cayro Rhodum, per Damiatam, qua perreximus, proficiſci nequiuerint. Fuerat autem inter nos conſtitutum, cum eſſemus in Cayro, vt Abbate mecum proficiſcente, reliqua omnis ſocietas, quæ ad Sanctitatem tuam ſecum ventura eſſet, in duas diuiſa partes, duabus ad nos vijs ſeſe Rhodum totam tandem conferret, ne ſimul omnes, atque eadem via, eſſemus nimia multitudine Saracenis conſpicui. Harum duarum partium primam ſtatuimus eſſe debere hominum ex Aethyopia venientium, vt & Patriarcha in ipſis, ad tuam Sanctitatem venientibus Aethyopibus, ſicut eum habent, Prælatus Aethyopiæ videretur, & tua Sanctitas de rebus Aethyopiæ haberet, eum quibus Aethyopibus, vt cupit, conferret. Ex his autem omnibus, ordine inſtituto, per iter Hieroſolymitanum, ſex Aethyopes venturos ad nos Rhodum expectabamus: ſed vi ventorum in Cretam traiecti, nos præceſſerunt, vt iuxta propheticum vaticinium, Legatos Aegypti præueniat Aethyopia: altera pars Iacobinorum ex Cypro ventura eſt, ſine quibus, quoniam iſte Abbas ex ipſis eſt, hinc ad tuam Sanctitatem abire non poſſumus. Cum ergo iſti venerint, vt diligentius ordinauimus, tum quamprimum, Deo propitio, adiunctis nobis ex Creta etiam Aethyopibus, ad S. T. legatio præclara peruentura eſt. Tu verò interim B. P. Apoſtolicis nos benedictionibus proſequendos, vel potius aduocandos, tutandoſque exiſtimans, etiam orationibus tuis adiuua, vt ſtudia tua, noſtros labores præeuntia, hoc Sancto concordiæ Seminario, in fide ac moribus optimis, toto terrarum orbe læto ſatu conſperſo, ea bona præclariſſima pariant, quibus & infidelium blaſphemantium perfidia conuertatur, & Schiſmaticorum rebellantium cœcitas auferatur, & hæreticorum oblatrantium ſuperbia ſubijciatur, & Iudæorum malignantium durities molliatur, & quod prius dicendum fuit, Chriſtianorum verè Catholicorum, ſed malè, ſed ſuperbè, ſed inuidiosè nimium diffidentium ſimultas periculoſa, per viſcera Charitatis Domini Dei noſtri concilietur, conflata in concordiam Chriſtiani pectoris ſempiternam. Dominus Deus optimus, B. P. cuius vicem geris, in terris te, ac Sedem Petri tueatur, augeat & conſeruet, in gloriam ſui nominis, & augmentum Chriſtianæ Religionis. Amen. Ex Rhodo Kal. Decemb. 1440.

N O T A.

Pridie Non. Octobris. Cum Albertus præcedentem Epistolam XV. Maij Rhodi, eundo scripserit, & nunc referat se Pridie Non. Octob. Rhodum redijsse, iam constat ipsum intra quinque vel verius quatuor menses, legationem sua in Aegypto perfunctum fuisse: nam literæ, quas ipsi ad Pontificem deferendas Patriarcha Iacobinorum dedit, scriptæ sunt 12. Septembris apud Iustinianum in Actis Concilij pag. 352.

EPISTOLA LXV.

DVCI BVRGVNDIÆ.

ARGVMENTVM.

Philippi Boni Ducis Heraldus, ex Hierosolymitana peregrinatione rediens, Albertum in Rhodo rogauit, vt quæ in Oriente ad obsequium fidei gessit, Duci perscriberet: sed Albertus maluit res arcanas ipsius Heraldi Heraldicæ fidei nuntiandas, quam volantis folij fortunæ committere, quod in aliorum manus venire posset: ideò rogat Principem, vt Nuncio fidem præbeat, magnam de Philippo famam insinuat, & veterum Francorum res pro fide, & Ecclesia strenuè gestas, ipsi imitandas auguratur, & prolixiorem Epistolam opportuno tempore se daturum promittit, quam tamen nondum vidimus, etsi Albertus dicat se illam in chartulis dictatam habuisse.

CRebra fama bonitatis tuæ, Philippe Illustris, & testimonium virtutum tuarum, quod tibi apud me neque pauci, neq; contemnendi testes, fideliter, & sincerissimè sæpe perhibuerunt, atque in dies perhibent, me, penè dixerim, compulerunt inuitum, ad scribendum libentissimè tibi non modo hæc pauca, verum etiam *Epistolam quandam longissimam* (1) honoris, & dilectionis erga te meæ, ea quidem narrantem, quæ & te clarissimum Principem, & me exigui momenti hominem decere putaui. Quam Epistolam nostram, quia celeritate profectionis nauigiorum, nec dum ex chartulis nostris eruere potui, in quibus fuerat primò dictata, ideò illam modo non queo penitùs ad te mittere: sed erit, Christo authore, vt hæc nostra dilatio, meliore fœnore compensetur. Nunc itaque quod solum festinantia ingens, & variæ mihi occupationes concedunt, his te paucis rogo instanter, vt huic iuueni, nostrarum portitori, & histrioni, atque Heraldo excellentiæ tuæ, de Sanctorum nostræ redemptionis locorum peregrinatione deuotius rede-

deunti, vt mihi ipsi, pleniſſimè, & ſinceriſſimè credas de his, quæ me primus omnium vehementer rogauit, vt ad te ſcriberem, quorum quidem egregiorum pro Christi Eccleſia & fide geſtorum partem illi tibi referendam commiſi: pleniorem verò rerum narrationem ad Christi, atque Eugenij Papę Sanctiſſimi gloriam & laudem maximè pertinentem, nam eius ſtudio quæ prę̨clara omnia, & eo authore quę digna, geſta ſunt, afferendæ tibi Epiſtolæ noſtræ, de qua ſupra dixi, cauſa maiore, & conſilio grauiore reſeruo. Donet tibi interim, ac ſemper, de Cœlo Deus Omnipotens, Philippe clariſſime, Sanctos illos tuæ Illuſtris Proſapiæ Patres, & reliquos Chriſtianiſſimos, omnis clariſſimæ Francorum familiæ Principes, magno omninò, & ſummo æmulandę virtutis ſtudio imitari, *qui viri fortiſſimi* (2) vt ad memoriam poſterorum digna celebritate hiſtoriæ proditum eſt, ſummo ardore fidei, & deuotione Religionis accenſi, omne vitæ ſuæ, quamuis longiſſimum tempus, inſignia Dei bella gerentes, tutandę S. Eccleſię, & Chriſtiano augendo prę̨claro populo conſumpſerunt: horum ſi tu mores immortalis glorię fueris promptè complexus, prę̨ter conſcientię ſanctimoniam, dabit tibi Dominus Euangelica pace florere, & ſubactis tibi, atque omni Gallorum ampliſſimo ac vetuſtiſſimo Regno inimicis nequiter aduerſantibus, de fidei hoſtibus perpetua laude triumphare. Opto te in bonis proſperè agere, & à cladibus malorum Dei miſericordia liberari. Vale Illuſtriſſime & Chriſtianiſſime Princeps. Ex Rhodo ſumma celeritate, & currentiſſimo calamo, vt inepti ipſi apices proteſtantur, cum iam laborioſi nautę, è portu egreſſuri, atque à litoribus funem ſoluentes, alterutro ſtudio ſibi inuicem conclamarent, ſub celebritate Paſchali, & die Sancto Prothomartyris Stephani 1440.

N O T AE.

Nota I.

Epiſtolam longiſſimam, & infra, *pleniorem verò rerum narrationem reſeruo*. Hæc & quæ ſequuntur, tum hic, tum in ſequenti Epiſtola ad Leonellum Principem Ferrarienſem, ampliorem parturire videntur notitiam rerum ab Alberto noſtro in Oriente geſtarum. ſed neutram vidimus, niſi fortè eadem ſit vtrique mittenda, quam ſecundo loco ad Leonellum dabimus. At illa nec longiſſima eſt, & vſque adeo rerum narrationem non refert, vt potius tota verſetur in excuſationibus omnia reticendi, ne ſcilicet res ſuas ſcribendo, ſe ipſum laudare videretur. Multas Alberti ſchedas, & lucubrationes interijſſe, vel adhuc alicubi latere, ex hoc, atque alijs Epiſtolarum eius locis conſtat, & forte plures fuerunt, quarum non meminit.

Nota II.

Qui viri fortiſſimi. Extat craſſum volumen Hanouiæ typis Vechelianis anno 1611. impreſſum, in quo congeſtæ ſunt, diuerſorum ſcriptorum hiſtoriæ, de rebus Hieroſolymis, & alibi, in Oriente per Francos, contra Saracenos, hoc titulo, *Geſta Dei per Francos*; ſed caueat lector ne per Francos hic intelligat ſolos illos, quos nos

Gallos appellamus: mulra quidem illi fecerunt, præſerrim S. Rex Ludouicus, ſed multa etiam alij Principes, populique Occidentales ferè omnes. Quos Turci & Saraceni communi vocabulo, Francos vocant, vt in eodem volumine ſatis declaratum eſt.

EPISTOLA LXVI.

LEONELLO PRINCIPI FERRARIENSI.

ARGVMENTVM.

Non minus Burgundus cupiebat, quam Leonellus ex Alberto reſcire res, quas in Oriente geſſerat. At ille in rebus ſuis referendis retentiſſimus, quod id propriæ laudis appetentiam ſaperet, parauit potiùs Epiſtolam contra hoc ipſum vitium, quam dum nondum mittere poterat, hanc quaſi præambulam miſit, per quam ex altera vtilitatem, & ſibi, & alijs prouenturam exponit.

TVlit animus nuper, Leonelle Chriſtiane Princeps, aduerſus vaniſſimam laudum appetentiam, qua frequenter, atque in omni penè rerum à nobis geſtarum narratione, leuiſſime nimis vtimur, aliquid vtiliter ad te ſcribere; ſuper qua re longiſſimam ad te dictaui Epiſtolam, ea præſertim ratione, quod cum res quaſdam egregias, & priuatas, & publicas, Domino authore, etiam præclariſſimè nos geſſiſſe contigerit; haudquaquam ſit hoc vllius de nobis modeſtiæ teſtimonium, ſi nos eas, tanquam gloriæ appetentes, admodum celeriter, quamuis rectiſſimè, referamus. Magna contra ex parte erit in audientibus, & legentibus, ſopita ſuſpicio, ſi ad notitiam hominum geſta noſtra, alijs potius referentibus, perferantur. Quo penè ſemper, & fides maior, & authoritas amplior, rebus noſtris acceſſura eſt; quamquam autem propriarum rerum, de quibus loquimur, ideſt quas ipſi geſſerimus, fidelem narrationem, rectè, ac ſinceriter à probis, & Sanctis viris, poſſe fieri non dubitem; nequaquam tamen velim ſine ratione factum à me exiſtimes, vt hac de re mihi placuerit longius diſputare: ſed meum, vt arbitror, caſtum propoſitum, cum fuerit conſummatum, hoc eſt ſi, vt gero animo, quamuis fortè medioeriter, dum tamen, & verè, & ſapienter illud expleuero; erit mihi præter reliqua commoda maximum documentum humilitatis, atque in effuſis laudibus continentiæ. Apud te verò quoddam falſæ æſtimationis effugium, & ne tu mihi ſuccenſeas, etiam remedium ſingulare, quoniam ad te ſcribens, & quæ geſſi, Chriſto propitio, annum iam integrum malens tacere, quam proloqui, ea nunc noluerim (vt forte vehementiſſimè cupiebas) ex ordine recitare. Si prætere, qui certè ſunt, aut ſuarum laudum inſolentia ſumma leuiſſimi, aut in proprijs, quæ fecere, narrandis ardentiſſimè cupidi, & iactantiſſimè arro-

arrogantes, habebunt, ſi volent, ea noſtra diſputatione, vnde ad grauiorem ſeueritatem traducti, à petulantia peſtifera gloriæ vanioris de ſe ipſis ſeu vera ſeu falſa narrandi, per contemptum deteſtabilium laudum liberentur. Prædictam verò Epiſtolam noſtram, contra ſuarum laudum arrogantes, iam pene perfectam nunc edere potuiſſem, ſi non maxima ſcriptorum penuria, & celer valde nauigiorum receſſus hoc effeciſſent, vt illam ad te in præſentia mittere non potuerim. Etſi enim dictata ſint omnia, anguſtia tamen temporis non ſuppeditat facultatem, vt ea ad te, cui inſcribuntur, mittenda ab integro politiùs reſcribantur, quod attinet dumtaxat ad venuſtam formam pulchrorum apicum, & elegantem faciem literarum, vt tandem in chartis papyricis, atque his incompoſitis obcluſæ ſententiæ, tanquam ex medijs ſpinis ereptæ ſuauiores roſæ, ſertis iucundioribus inſerantur. Hæc cum ita ſint, Leonelle chariſſime, tu longiſſimam, quam ſum pollicitus, Epiſtolam patientiſſimè expectabis. Hac interim vicaria noſtra ſchedula, veluti nobis præſentibus recreatus: cui pro amore erga nos tuo, & reditus noſter voto & abſentia noſtra moleſta eſt. In literis autem noſtris eloquentiam non requiras, quam cum nullo tempore neque profeſſi fuerimus, neque eam ſiue volentes, ſiue debentes potuerimus exhibere; nunc tantum id maximè verum eſt, quando ex nonnulla, quamuis inuita, cum infidelibus moleſtiſſima nobis conſuetudine, ſtridoreque barbarico, ſordes vel aliquas in elegantia contrahentes Saracenicum magis, & tumultuoſum clamorem, tanquam caninam, vt aiunt, facundiam, quam Romanam eloquentiam ſapiamus. Putato igitur, & hanc, & illam Epiſtolam, quæ ad te peruentura eſt, ſine multa latinitate, partim quidem de noſtro itinere ſimpliciter diſſerentem, quæ gloriam nullam redoleat: partim verò, ac multo magis leues appetitores ſuarum laudum, tum beneuolè, tum acriter arguentem. Vale, & me, vt ſoles, ama, amicoſque ſaluta, quibus & has communes facies, & Patri Epiſcopo, ac Præceptori communi me commendabis. Ex Rhodo die Sanctiſſimo Prothomartyris 1440. commendo tibi harum baiulum, in his, quæ illum iuſta poſtulare, iuſto iudicio comprobabis. Iterum vale.

EPISTOLA LXVII.

EIDEM LEONELLO.

ARGVMENTVM.

Hæc eſt longa illa, quam in ſuperiori pollicitus eſt, contra appetitores vanæ laudis, per quam docet, quantopere cauendum nobis ſit, à narratione rerum, quas ipſi geſſerimus; primo ne maleuolis, elati animi indicio, calumniandi nos occaſio præbeatur, ſecundò vt ex aduerſo, modeſtia noſtra

stra omnibus innotescat, tertiò exemplis Philosophorum, quartò exemplo S. Pauli Apostoli, & Christi Redemptoris, quintò documentis Euangelij: propter quæ dum author noster, res suas consultò reticet, silentij sui peculiares causas adducit. Narrat tamen parcè, quæ celare non poterat: venire se in Italiam, ducta legatione Aethyopiæ, & Aegypti Iacobinorum ad pedes Eugenij Pontificis, vt Romanam fidem edocti, in vnum Christi Catholicum ouile compaginarentur: ex quo quanta causa gaudij Ecclesiæ prouenerit, explicat, eamque Eugenio Pontifici acceptam refert. Tum de Rege Aethyopiæ, eiusque nominibus, & potentia, ac de Patriarcha Alexandrino Iacobinorum, Aethyopiæ, & Aegypti. Ad caput reuersus, iterum excusat, quod res à se gestas non scribat, ea addita ratione, ne in contumeliam Sedis Apostolicæ, primo alios mirandis nouis compleuerit, quam Eugenium Pontificem cunctorum, quæ gesta sunt, fecerit ante participem.

SOlet mihi sæpe videri, Leonelle Christiane Princeps, eam *narrationem rerum, quas ipsi probè gesserimus* (1) vel semper, vel pro tempore summopere nobis, si sapere velimus, esse cauendam: maximè verò, quo ad recta ratio aliud fieri debere persuadebit, ne maleuolis inuidiosa æmulatione, quærentibus occasionem calumniandi, eandem minus cautiores, tum nostra non necessaria gestorum narratione, tum etiam quibusdam malè elati animi vanissimis indicijs tribuisse videamur. Hoc cum fecerimus, proculdubio præclarè sequetur, vt ipsa nostra de rebus gestis, & stylo, & verbis, per sapientiam compressa loquacitas, ab insolentia iactationis abrupta, summam quandam compositi ac sapientis animi moderationem, atque modestiam ipso nostro casto silentio, & Sanctæ taciturnitatis testimonio proloquatur. Huius præclari generis, ab insolenti laude temperantiæ, cuius Philosophos penè omnes, veluti animalia, vt dicitur, gloriæ extitisse Christiani cognoscimus, exemplum egregium, & nulla è mentibus nostris obliuione delendum, in Apostolo nobis Paulo præbitum est. Qui Diuina sapientia, summa eloquentia præditus, in rebus gestis, ac gerendis, omnium victor, vas electionis, claro cognomine appellatus; vt erat tamen, ob insigne mansuetudinis, in nulla re intemperantis animi, omni quidem tempore de se ipso, non solum humilia, sed penè abiecta, & vilia sentiebat: Ea proinde animi lenitate, arte mirifica, in illo fiebat, vt patrator factorum memorabilium, quæ semper duratura nunquam exciderent, intra mentis arcanum contruderet, quæ maxima ac cœlestia cognouisset. Cum autem illum publica vtilitas compulit confutandæ hæreseos, atque ædificandæ Ecclesiæ filiorum, quos in Christo genuerat, tum solum & primum sese commendans, ea quæ annos quatuordecem abdita etiam charos latuerant, mysteria sublimia patefecit: sed hoc ipsum cum quanta modestia fecerit, quis cæcus non videat? purgat enim se laudantem, excusat, refellit, optat, veretur, & ante laudationem quidem suam, quamuis pernecessariam, tanquam concilians indignabundas auditorum mentes, *vtinam*, inquit,

inquit, *ſuſtineretis modicum quid inſipientiæ meæ, ſed & ſupportate me*. Poſt laudationem vero, in qua pſeudo-Apoſtolis ſemetipſum longe prætulerat, *inſipiens factus ſum*, ait, *ego enim à vobis laudari debebam, ſed vos me coegiſtis*. In vno ſagax, in altero ſolers, in vtroque modeſtus. Verum dixerit forſitan Sciolus quiſpiam aſtutior, quam ſapientior iacturam permaximam veritati huiuſmodi virtutum noſtrarum ſilentio prouenturam. At ego aduerſus hanc vocem ſententiam meam confidenter, atque audacter pronunciauerim, nequaquam ſcilicet ſobrijs Chriſtianis eſſe verendum, ne res illuſtres ad ſenſus hominum, & ad animos eorum non perferantur; ſi nos eas ob inſigne humilitatis, & ob pudorem Chriſtianæ verecundiæ tacuerimus; cum religioſæ virtutis natura præſtans magis ita ſe habeat, vt quo eam plus per modeſtiam occultaueris, eo plus illa ſe efferat, plus aſſurgat, odoris Sancti, & integræ famæ communi eam conſperſione latè vulgante; quantoque magis in illa inſit diligentia latebrarum à gloria ſæculi, tanto, Deo reuelante, & ſtudijs hominum facientibus, palam eſt: etenim ſalutaris occultationis mitiore ac pia opera, allectæ hominum mentes tanquam diuinitùs prouocantur, ea potiùs omni ſtudio propalare, ad quæ tutè, vt ita dixerim, *ſecretanda* (2) niti maluerimus. Si iſta non credis mi Leonelle Frater, præter infinitam molem innumerabilium exemplorum, Saluatoris tibi teſtimonia concrepabunt, ingerentur documenta, tonitrua pauenda terrebunt: Qui & ipſe præter id primum, quod ab anno ætatis ſuæ duodecimo ad trigeſimum vſque latuit: propter quod, pleraque ſuæ ſapientiæ non aperuit, propter quod dignus habitus à populis, Rex fieri noluit, propter quod Dœmones illum laudantes compeſcuit, atque vt huius generis infinita prætercam, quæ & ipſa omnia humilitatis nobis documenta fuere, quis Chriſtianorum non videat, normam nobis fugiendæ iactantiæ præbitam eſſe: quandoquidem & fragiliores ſuos fideles admonuit dicens. *Cum facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te, & neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua*, & *cum oraueris, non eris in angulis platearum, ſed intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora Patrem tuum*. Apoſtolos quoque, qui & ipſi omni Eccleſiæ perfectionis Principes erant futuri, cum adhuc eſſent infirmiores, ea quæ, ipſo iubente, ſupra tecta palam erant toto orbi dicturi, ante tamen eos in aure docuit, vt emortua prius per manſuetudinem lenitatis, & per ſobrietatem laudationis, vana iactantia, altiore dogmate, quam Pythagoras ille præbuerit, per humilitatem primum bene tacere, poſt bene proloqui noſſent, & vtili nimis ſilentio, vtiliore caſtæ eloquentiæ ſermone ſuis motibus moderari perdiſcerent. Quæ cum ita ſint Leonelle ſuauiſſime, quamquam mihi ad te ſcribenda plurima cogitanti ſe ingerant, quæ ingentem gloriam ſuis auctoribus valeant comparare, nihil tamen eorum diligere magis ſtatui, quæ ad narrationem rerum pleniſſimam pertinerent, quam vt nos noſcas ſoſpites ad Chriſtianos Catholicos iam rediſſe. Quod ipſum & tibi gratum eſſe non dubito, & id ipſum, ego ex cauſa quam poſtea dicam, pluſquam dici poſſit optaueram. Reliqua verò penè omnia,

quæ

quæ annum iam integrum ab Italia absentes gesserimus, consultò prætereo. Nam si velim cuncta, aut sapienter, aut eloquenter, cum tamen neutrum queam, tibi ex ordine recensere, quæ & acerbi nostri itineris difficultas, & acti per nos negotij, Christo duce, atque authore, amplitudo postulare videantur, vereor primum, ne id gloriam quandam inanem stultæ iactationis redoleat, maximè apud eos, qui ignari quemadmodum Christianæ mentis intentio in rectè factis referatur in Deum, æstimant sobriam in scribendo rerum gestarum laudem, tanquam aucupium quoddam propriæ excellentiæ hominum conspectibus callidius exhiberi. Accedit deinde quia non Epistola nobis erit, sed penè dixerim longa historia retexenda, si omnia prosequamur, quæ præclarum factum tam integræ causæ desiderare cognoscimus. Postremò ipsi exigui temporis permagnæ angustiæ nos prorsus excludunt, ne ad te cuncta dictemus: tametsi nobis facile persuadere possemus, aut obtrectatores non iniquo animo ac maleuolo laudes nostras, si quas mallemus dicere, interpretaturos, aut te ipsum, siue quicumqne hæc nostra lecturi essent, longitudinem quantamlibet gratissimo animo accepturos. Hæc cum ita se habeant video mihi id tantummodo commodius faciendum, vt egregiè gesta nunc propè cuncta prætereann, quæ alio loco sine vllius fastus suspicione, ex me ipso præsente, aliquando forsitan securius poteris audire; quæque vel Deo inspirante, vel fama vulgante, vel re ipsa manifestante, vel alijs postremò narrantibus, tibi atque cæteris notissima erunt, præsertim ea tibi ex parte significante Alberto illo tuo Ferrariensi, qui quam mihi pari nomine est valde simillimus, tam me iucundo cognomine longius antecellit, vsque adeò, vt non exiguo vocabulo mihi videatur, vt vocatur *Dulcillus*, *vel si latinius dico*, *Dulcettus* (3) sed maiore quadam compellatione dulcissimus sit habendus. Cum quo me spero celeriter ex Rhodo, quæ prima Cycladum est, & vbi nunc ambo sumus, ad Italiam reuersurum, *quamprimum ille legationem suam è Syria ad Ecclesiam deferendam expleuerit* (4) nos verò nostram ex Aegypto ad Sedem Petri tulerimus. Ex ipsa autem, quam nominauimus, vetustissima Prouinciarum Aegypto optamus vehementer hunc Principem huius nostræ legationis, quem ex nomine Christianorum Aegyptiorum nobiscum nunc ducimus, Eugenij Papæ Sanctissimi speciosissimis iuxta Apostolum pedibus, summa cum exultatione substernere: Virum sane inter suos non exigui loci, quem Abbatem & Patrem dicunt magni numeri Monachorum, eius procul dubio Monasterij in quo veterem illum Anthonium Aegyptium Monachum, Principem maximum Monachorum, notissimum orbi terrarum, maiores nostri & vitam longiorem duxisse, & diem sanctiorem obijsse commemorant. Hunc nos, quanto cum periculo, tanquam prædam ex ore Leonis, ab illa Saracenorum, quę ab Incolis Cayra dicitur, famosissima, & vetustissima Vrbium, eduxerimus, quoniam pene nihil gestorum tibi significare proposui, & hoc vnum de industria, & illa, vt iam dixi, quasi cuncta prętereo. Finem dumtaxat rerum omnium tibi nosse sufficerit:

cerit: ob id, ſcilicet, illum veniſſe nobiſcum, quos Pontifex Maximus huic negotio deſtinauerit, vt ex perſona magni illius Patriarchæ, ſui, ac omnium omninò Iacobinorum, miſſo eodem Romam pro legatione S. Concordiæ, ſicut & vnico conſilio & publica inter nos conuentione ſimul ſtatueramus, etiam Regis Aethyopum, & cunctæ Aegypti erga communem fidem cauſa ventiletur: in quam cum in plurimis, maximiſque articulis impingentes, à regula fidei periculoſè valde, atque obſtinatè aberrent, eadem tamen cauſa, cum Romana primùm grauitate, diligenter diſcuſſa, fructus ex ea tandem pacatæ diſcordiæ, cœleſtiſque vnionis, Eccleſia Chriſti, & Cœlo ipſo æquo iure exultante, proueniant. Iuuat me Leonelle iterum atque iterum præ lętitia tam illicibili, ſi de Sanctis loquamur mentibus, deque Diuinis ſuauitatibus caſtiſſimæ voluptatis & repetere, ſi modo non te tœdeat legere, & exarg erare, quod dixi futurum, ſcilicet vt & Eccleſia Chriſti, & Cœlum ipſum, ſuppreſſa priſca diſcordia, ac noua aucta concordia, æquo iure, ideſt ſinceriter, & non inepta iucunditate, exultet: nam ſi hoſce æterni odoris iucundiſſimos fructus noſtra ætate in Eccleſia Chriſti, non dicam contingere, non guſtare, ſed tantum eminùs ſpectare contingat, quis vllis verbis integram fidelium lętitiam explicauerit? quid iucundius, quid lętius accidere poteſt? quam abiecta antiqua ſterilitate, videre Diuinas arbores fęlicibus radicibus latè virentes, cœleſti pluuia rediuiuas, ſpiritu virali amęnas, ſuperna fœcunditate feraces, fructus Diuinæ ſationis, & Apoſtolici cultus, quibus ſumma auiditate Chriſtus veſcatur, vberrimos edidiſſe; quæ prius aridæ, fœdæ, ac ſteriles, æternis adurendæ parabantur incendijs, & Diuino, eodemque vltrice, ſecandæ ferro, ſolis aptæ videbantur ſtruendis infernalibus rogis. Nunc verò, quæ voluptas præſtantior dici poteſt, quam reſtinctis veteribus odijs, intueri in Eccleſia pacificam charitatem, atque ab antiqua illa, & male decrepita nongentorum, & eo amplius, vt ferunt, annorum diſſenſione, & maximę hæreſeos ſimultate, in amplexus priſtinæ quidem, ſed &, quod eſt longe ſuauius, Euangelicæ amicitiæ, & Apoſtolicæ neceſſitudinis iam rediſſe. Equidem hoc loco, mi chariſsime Leonelle, ipſa ſpe frugum, veluti ſuauiſsimæ rei recordatione commotus, pro qua laborum meorum grauiſſimam perpeſsionem ignoras, quod ad me attinet, vocem lętitiæ erumpere conantem compreſſerim. At verò pro Eugenio Beatiſsimo, reſiſtente mundo, libera voce, ſublimius acclamauerim: ò Pontificem pręclariſsimum, & veri Paſtoris Chriſti, nec minus Petri imitatorem: qui ſummo ſtudio pauendę ſolicitudinis, mille diris mortibus, etiam in vltimas vſque terras, errabundas oues pij Paſtoris exquirit. Verùm inter hęc omnia, vt ad finem cito pergamus, & tibi, quam ſupra pollicitus, rationem exhibeam; opto, quamprimum fieri poteſt, ad Italiam remeare: cuius honeſti mei, vt arbitror, deſiderij, pręter reliquas omnes, atque eas permultas cauſas, illa pręcipua eſt, quod mihi videor apertè perſpicere, necdum Deo noſtro pro meis ſceleribus placuiſſe, *vt vel illi exhiberer, per Martyrij gloriam* (5) iuxta Scripturam S. holocauſtum medullatum,

ac suauissimum: vel vt Sedes Petri statuerat, pro Catholica fide augenda, in Aethyopiam transmigrarem, ad Regem illum Aethyopum, potentia, vt ferunt, ac diuitijs, vtinam etiam recta fide, omnium præstantissimum: Quem nos quidem vulgo, & vsu penè quotidiano, *Presbyterum Ioannem appellare solemus* (6) Sui verò hoc de illo nostrum nomen ridentes, eum pro gloriæ ac potentiæ magnitudine, & pro honoris exhibitione Constantinum communi dignitatis nomine vocant; veterem illum Romanæ Reipublicæ Principem iactatione potentiæ referentes, qui prior Christo ex Augustis, vt memoriæ præbitum est, post Philippum, fidei baptisma suscepit. Atque adeò illi quidem in suo illo Rege videntur vetustatis memoriam reuocare, & ostentare vires; vt licet Rex ipse eorum, exempli causa, siue Iacob, vt iste qui modo Aethyopiæ præest, siue aliud quippiam nomine proprio vocitetur, præter vsurpationem Romani nominis, atque terroris etiam; cum non vereantur Regem Regum, velut imperantem omnibus orbis Regibus appellare, quæ sanè superbissimi nominis varia iactatio omnimodis execranda est, ac detestanda fidelibus, cum tantæ gloriæ clarissimus titulus, neminem præter Christum decere, & ratio persuadeat, & fides edoceat, & rectissimus ac vetustissimus vsus ostendat, Quem quidem Christum nostrum, Ioannis Apocalypsis diligentissima perspicacitas, pro summæ illius gloriæ maiestate, sapienter distinguens, Regem illum solum cunctorum Regum, & Dominum dominantium, subacta omni omninò sæculi potestate merito statuerit nominandum. Istum ergo Regem Aethyopum, vt ad propositum redeamus, qui centum Regum Imperator esse refertur, è quibus tredecim Barbarorum duro marte subiecit, Constantinum per dignitatem, vt prædiximus, dicunt; quamuis nomen aliud in Baptismate sortiatur; quæ mihi differentia tam minus admirationis afferre probatur, quam magis cum doctis viris de his rebus loquendum sit. Neque enim tu ipse es nescius, doctissime Leonelle, & nunc vsque apud Romanos Cæsares, atque Augustos, penes quos summa rerum est constituta, & olim apud Aegyptios, siue Pharaones, siue Tolomeos, siue nunc quoque Soldanos vocari solitos, quamquam eorum quisque, & modo, & hactenus, propria non dignitatis, sed personarum nomina sortirentur. Itaque & nos quidem eiusmodi vsus cum reliquis non ignari, potentium congruas appellationes, pro tempore & pro sublimitate gradus, damnare non audemus; nisi cum quisque superbi nominis insolentia, nimium se extulerit. Atque hac mente ea locuti sumus, quæ de Rege illo Aethyopum superius diximus. Quem cum nequaquam aliquando viderimus, sua tamen permulta in Agypto didicimus, ab his qui se illum vidisse, & sua omnia nosse profiterentur. Verum de illo hæc hactenus. Nam de Patriarcha illo suo, cum quo fidei causam agentes, sæpe & multum locuti sumus, si fortè vel breuiter aliquid scire desideras, nihil aliud in præsentia dico, nisi quod etsi habitatio ac mora illius, non in Athyopia sed in Aegypto, atque apud Cayram continua sit; Aegypti tamen totius, & omnis Aethyopiæ curam gerit. Quam verò ob causam, neque in

in Alexandria, cuius insigne officij possidet & titulum dignitatis, neque in Aethyopia, cui & imperat, & capita præficit, sed in ipsa semper Cayra vitam degat, nimis est longum differere: satis est nosse in his, quæ ad Deum pertinere videntur, hoc est in spiritualibus curis, Patrem eum esse & Pastorem, & caput duarum illarum Prouinciarum, alterius vetustissimæ, alterius maximæ, ditissimæ, potentissimæ, & cuius, vt reliqua prætermittam, vulgi maxima multitudo, & ingens frequentia populorum incredibilis esse refertur; quæ & fortissima est, & miro ardore fidelis, si non esset multis errorum sordibus, credo per suorum pastorum, vel ignorantiam, vel perfidiam, inquinata. Nobis autem pro longitudine, ac difficultate itineris, patria illa penè inaccessibilis est. Nam quam & deserti horrenda vastitas, & infidelium insana ac sæua barbaries vndique cingere perhibetur, nullis sane ad eam, nisi cum capitis quoque certo periculo, & mortis vicinia volentibus proficisci, vllus patet accessus. Patriarcham verò, vt dicere cœperam, post Romanum tamen Episcopum, omnibus Prælatis Ecclesiæ, hæ quidem ambæ Prouinciæ præstare confirmant: Iacobini præterea eiusdem Patriarchæ proprium, & terribile genus, hoc eum esse quod diximus etiam vehementer contendunt; tenentem, vt aiunt, loco preclaro Euangelistę Marci veterem illam, sed vt ego sentio, vere vacuam Sedem; & spirituali edicto, omni, vt diximus, Aegypto atque Aethyopię imperantem. De cuius, à subditis omnibus, quamuis preclaris Regibus, exhibita illi summo cum honore, summa obedientia, deque conditionibus, ac reliquis moribus si dicere prosequar, grandis nimium futura erit Epistola. Quod ego quia fieri nolim, atque vt tandem aliquando finem dicendi faciam, hęc ad te de nostro itinere scripsisse sufficiat, atque ad cęteros nobis notos, eosque maximè, qui cum hactenus fuerunt nostri, etiam deinceps sese fore amicos nostros pollicebantur, hodieque, vt arbitror, in amicitia perseuerant. In quibus post te quidem, si non acriter ferant, sed pace eorum, ante reliquos omnes, pręceptor communis pręcipuè Princeps est: Augustinum verò Villensem illum, Franciscum Marescalcum, Philippum Bendedeum, vt nequaquam se putent profunda apud nos obliuione sepultos, tute illos non ęstimes nostro silentio posthabendos. Hoc autem in scribendo, vt pręuides, diligentius obseruare curaui, ne per occasionem narrationis omnia explicans, viderer me ipsum vanis pręconijs, rerum magnificè ac probè gestarum, inaniter pędicare, atque extollere voluisse: *non quia quæque præclara* (7) si id tempus, & locus, & causa aptè postulant, & rectis mentibus, rectè ac sine vitio narrari non queant: sed quia mihi modo hac potius parte modestiæ vti collibuit, vt vel me admonerem, non facile, quę egregiè quamquam gesserimus, proprijs aut Epistolis, aut sermonibus efferenda, quæ tamen & ipsa ab alijs bene ac sapienter facta, & nos ipsi sæpe honestissimè prædicamus, & maiores nostri summis in Cœlum laudibus, summoque splendore, & gloria omnis eloquentiæ extulerunt: ex quo fit procul dubio, vt quamuis mihi modo hoc scribendi genus, tanquam linguæ, & calami casti-

castimoniam complectendam existimauerim; haudquaquam propterea mihi ipsi à me ipso putem esse præscriptum; quominus ea possim, quæ tacui, cum voluero explicare. Itaque vel tibi, vel reliquis amicis, de his alias forsitan plenissimè scribens, suauissime Leonelle, ea omnia, quæ silentium nostrum per modestiam huc vsque protexit, cum libuerit, plenissimè referam, si mihi hoc faciendum esse, aut consulta ratio persuaserit, aut communis vtilitas consuluerit, aut vrgentis postremo causę necessitas vlla compulerit. Præsertim, si ea primum, vt dignum est, post reditum nostrum Eugenio Pontifici Maximo coram retulero, ne in contumeliam tantæ Sedis, primo alios mirandis nouis compleuero, quam illum cunctorum, quæ gesta sunt, fecero ante participem. Vale ex Rhodo 1440.

N O T AE.

Nota I,

Narrationem rerum quas ipsi probe gesserimus esse cauendam. Albertus quidem hæc, quibus excusaret se à narrandis alijs hominibus res à se in Oriente gestas, priusquam Eugenio Pontifici referret, cuius authoritate gestæ sunt, nos de hac quæstione hic nihil: eam enim fusè & vniuersim tractauimus in Epistola, quam à nobis ante multos annos exegit Illustrissimus D. Michael Iustinianus Abbas: quæ quoniam ad rem elucidandam aliquid conferre poterit, integram hic edere visum est, vt sequitur.

ILLVSTRISSIMO DOMINO
MICHAELI ABB. IVSTINIANI
PATRICIO GENVENSI.

FR. FRANCISCVS HAROLDVS HIBERN. ORD. MIN.

PRæsentiam tuam (clarissime Iustiniane) desideratissimam sanè mihi, reddere solet colloquij tui iucunda vtilitas. Neque enim à te vnquam non lætior, doctiorque recedo; cum & res ad profectum optimas, & opportunas, atq; ad voluptatem semper nouas adferre consueueris. Sed adeò abundat erga me humanitas vestra, vt absenti quoque mihi non liceat modo, sed etiam amicè per te præceptum sit, tecum pariter absente conuersari; vt præsentiæ fructus & oblectamenta etiam absenti mihi non desint. Cum nuper inter nos de historica scriptione sermo incidisset, nouam quæstionem, sed antiquis rationibus dubiam excitasti: an rectè sentiant, qui arbitrantur propinquorum facinora à nemine literis commendari debere, quod inanis gloriæ studio id fieri videatur, vt maiorum præconijs, magni ipsi haberi possimus, vt specie quadam Idololatriæ, vel viuos nos, vel vanas defunctorum vmbras, ab alijs adorari cupiamus. Proinde quæcumque huiusmodi scripturi sumus, non rectam rationem, non amorem veri, non communem vtilitatem, sed nostri philautiam cœcam illam, & cœcorum ducem, ea nobis dictare credendum esse; etenim propinquitatis affectu facile fieri, vt vel fingere aliquid velimus, vel vltra modum extollere, vel præter æquum

excu-

excuſare, vel in aduerſum acrius inuehi. Et quidem propter hæc, antiquo iure, propinquos & familiares, à ferendo teſtimonio, iudicioque prohiberi; præterquam quod laus in ore proprio ſemper ſordeſcere viſa ſit: vt quam rectè Salomon: *laudet te alienus, & non os tuum, extraneus, & non labia tua*. Timenda eſt ſemper cenſura, quæ, Catonis nomine, pueris etiam inſtruendis proponitur.

Nec te collaudes, nec te culpaueris ipſe.
Hoc faciunt ſtulti, quos gloria vexat inanis.

Atque ex his quidem illi, quamquam diligentis operæ pretium æſtiment magnorum virorum acta, & conſilia, alijs ad imitationem exponere; id tamen vt ipſi faciant, aut qui ijdem cum ipſis cenſeri poſſint, neutiquam expedire.

At ego, cum hæc tecum diſcutere geſtirem, tu iuſſiſti, vt illo temporis alijs rebus conceſſo, ego rem à me ſcripto, vt rogaſti, diſputandam tibi traderem: ſed ſuadendo, vt facerem, fortius diſſuaſiſti, dum diceres, plurium te ac doctiſſimorum hominum ſententias, in eandem rem colligere velle, & inter eas, meam etiam collocare. Hæc enim, vel ſola præfatio doctiſſimorum hominum deterruit me, ne ſuffragium meum, nec iudicio ſolidum, nec ſtylo comptum, nec eruditione amęnum, nec ſententijs floridum, in illo muſarum choro productum, illicò me graculum demonſtraret: ſed occupauit etiam animum meum periculoſius dilemma, & calamum diebus multis ſuſpendit; nam ſi à ſententia ferenda me ſubtraherem, tu me ſtatim violatæ amicitiæ reum conſtituebas; ſi cum illis conſentirem, quorum opinionem iam expoſui, me ipſum condemnabam: qui de Franciſcanis rebus, ex officio ſcribo; quibus vita, & voto coniunctus ſum. Si verò de ſuis, cuique ſcribendum edicerem, illi continuò accuſationem ſuam repetebant: nempe me cauſam propriam in his agere; atque adeò ab hoc tribunali, vti teſtem non idoneum, repellendum eſſe: propterea quocumque me verterem, factum meum non tam profuturum argumento, quam nociturum authori præuidebam. Malui tamen hoc qualecumque diſcrimen oppetere, quam vel officium amico, vel ſuffragium veritati denegare: mollia enim officia ſunt, & virtute vacua, quæ nulla difficultate, nulloque noſtro, vel damno, vel periculo præſtamus. Igitur, vt mihi eueniat, eo ſanè authoritas & ratio me pellunt, vt pronunciem, non licere ſolum, ſed etiam expedire, vt ſuorum res geſtas aliquis conſcribat, immo quandoque ſuas, cum id communis, vel propria neceſſitas, vel condigna vtilitas, maiorumue authoritas poſtulauerit, Etenim qui

Quidquid eſt potentia
Magna creauit, nec regit
Minore prouidentia,

Is mihi non minus videtur occulta ſua vocatione hominum corda tangere, ac trahere voluntates, cum hunc ad coniugium, illum ad cœlibatum, iſtum ad religioſæ vitæ rigorem, alium ad ſceptrum, alium ad Stiuam vocat; Titium caſtris, Caium aulæ, Antonium Eremo adaptat; quam cum docti cuiuſpiam, & integri viri mentem, & calamum, in certa ſcriptionis argumenta, ad gloriam ſuam, & Reipublicæ vtilitatem

tatem

tatem dirigit, aut etiam impellit. Quid prohibet autem, ſi quempiam ad ſuæ gentis, aut proprias res ita ſcribendas, Diuina vocatione concitari dixerimus? cum iam conſtet Moyſem è fluctibus, & communi contribulium nece ereptum, vt ſua, & populi ſui res tùm gereret ipſe, tum ipſe narraret: aut reliquos veteris teſtamenti ſcriptores negabimus à Deo vocatos, vt ſcriberent? & tamen Ioſue quoque bella ſua, & populi ductum; Iob prioris vitæ ſuæ proſperitatem, filiorum delicias, perſonæ ſanctimoniam, tentationem, victoriam, & reſtitutam ſuis meritis ſubſtantiam, & prolem, denique peccus ipſum enumerat. Dauid quid vitæ ſuæ canere prætermiſit? Vrſum & Leonem occidiſſe, ipſe nobis author eſt. Quid ſapientiſſimus Salomon omiſit ſuæ? Samuel de ſe ipſo & ſua matre? Tobias de ſe & ſuo filio? Eſtheris acta ſcripſit Mardochæus, eiuſdem ſanguine patruelis, & educatione pater. Cęteras res Hæbræorum numquid non omnes fere, qui ſcripſerunt, Hæbræi? Poſt Chriſtum quis vel ſanguine, vel patria, vel etiam perſona, vel ſaltem patrocinio coniunctorum opera, iubente Deo, nobis non tradidit? dicemus igitur Patriarchas, & Prophetas, dicemus Euangeliſtas, dicemus Lucam in actis, Ioannem in Apocalypſi, Paulum in Epiſtolis, vanæ gloriæ, Philautiæ, vel Idololatriæ criminibus laboraſſe? dicemus ne omnes aliquid finxiſſe? vel ſupra modum extuliſſe, aut præter æquum excuſaſſe; ſeu ipſorum teſtimonijs fidem, vel ſententijs obedientiam denegabimus? blaſphemiam! et ſi nobis obiecerint authoritatem Diuinam, quæ illorum libris ineſt, non permittere paritatem. Ego potius id mihi in lucrum ſumo: nam quidquid Deus, ac Diuini homines, vel fecerunt ipſi, vel alijs faciendum dictarunt, illud nobis exemplo, hoc documento eſſe debet: Nec video cur Deus Moyſen ſcribere iuberet, vt fidei Diuinæ authoritatem habeat, & non poſſit imperare Cęſari Baronio ſcriptionem, vt crederetur ipſi fide humana, & tamen humilis & modeſtiſſimus Baronius, etiam de ſe ipſo aliquid. Legant Auguſtini & Confeſſiones, & alia de ſe, de Patre, de Matre, & de laudibus Adeodati filij, vt ipſe vocat, peccati ſui. Legant Hieronymi Epiſtolas, Gregorij Nanzianzeni vitam à ſe ſcriptam. Et hos, alioſque ſimiles, qui innumeri viri præſtantes, ſuas, & ſuorum res conſcripſerunt, à teſtimonio, iudicioque repellent? Credent Ioſepho Iudęo, vel diſertiſſimo Philoni, & alijs eiuſmodi Iudaica narrantibus? credent Polibio, vel Thucididi Græcis, Græca ſcribentibus? credent Criſpo, Suetonio, Tacito, laudatiſſimis Romanarum rerum Scriptoribus Romanis? credent denique Iulio Cęſari victorias fortitudinis ſuæ, & ingenii machinas, & ſtratagemmata, nudè, rectè, venuſtè referenti? credent oppidò, quamquam gentilibus, quibus terrena gloria patrimonium fuit, cum cœleſtem non expectarent. Credant ergo Chriſtianis, in quibus religio mendacium, verecundia vanitatem cohibet, dummodo inſpirante Deo, vel ſuas, vel ſuorum res, grauiter, & modeſtè ſcribant. Porro quis neſciat quanta nunc ſit, & ſemper fuerit fides Epigraphis, & Epitaphijs, quę incidi curarunt aliqui ſibi ipſis, Patres

filijs,

filijs, filij parentibus, mariti charis vxoribus, nepotes Auis & Atauis, clientes Patronis, amici denique amicis, vt memoriam illis ponerent, non niſi corroſo ęre, vel comminuto marmore perituram: de quibus loquens Iulius Iacobinius, vir eruditiſſimus, in Epiſtola pręfixa ad comment Ioan. Baptiſtę Frontei de priſca Cęſiorum gente, ſic cenſet. *Meo quidem animo, à doctis & literatis viris conſultum mortalibus eſt, vt ſcilicet quæ plures homines præclarè fecere, facta ipſi perſcriberent, & in pluribus quaſi tabellis expreſſa, hic atque illic exempla ob omnium oculos obijcerent: ex quo homines rerum laudabilium præſidijs, ad omnia muniti exiſterent, indeſque fieri prudentiores poſſent.* Sane qui eruditi viri vitam contexuerit, non germanis viliora reputat, ſi quæ ex ipſius operibus fragmenta, ad perſonam pertinentia, colligere poteſt. Quam fidem habebimus nauigationum, itinerum, nouarum conquiſitionum, propagationis fidei, priuatarum actionum, conſiliorumque relationibus, in quibus & actor & nuntius ferè ſemper idem? Omnium conſenſu, nemo ad hiſtoriam conſcribendam eſt magis idoneus, quam qui rebus geſtis interfuerit; ſed ille quis certius, quam qui geſſerit? quis diligentius, quam qui ſuum in opere habet? quis cautius, quam qui actionis defectum, & ſcriptionis mendacium ſimul ſibi exprobrandum timeret? Cum de alienis ſcribimus, quæ nobis notiora eſſe, aut commodius, certiuſque diſcere potuimus, quam quæ ab apertis primum auribus Domi noſtræ, perpetua traditione, audiuimus, quæ à ſoluta infantiæ lingua, per partes interrogauimus, quę in Maiorum trophæis, in picturis, & ſculpturis, in ipſis operibus, oculis noſtris conſpeximus, & in ſecretis documentis manus noſtræ contrectauerunt? quæ ſcriniorum cuſtodes, nulli liberius, aut libentius, quam domeſtico pandent. Quod ſi de Patria ſcribendum ſit, indigena itinerum vias, actionum opportunitates, & obſtacula, hominum mores, & alia his cognata percallet; in quibus alienigena ad ſingulos paſſus, vel ceſpitat, vel ſæpius cadit. Verum tametſi, quæ aduerſus hęc prius allata ſunt, prima fronte prohibere videantur, vt nemo ſuæ ciuitatis, aut patriæ; nemo propriæ Religionis acta, nemo Chriſtianus Eccleſię Chriſti hiſtoriam, nemo Gentilis priſcorum heroum facinora, non miles rem bello geſtam, non Senator conſulta, non iuriſperitus Principum decreta, vel ſcita plebis, non nauta curſum Oceani, non medicus herbarum vires, aut curationis modos, non etiam mercator libros rationum, conſcribere deberet: nam & hic obolum debitoribus addere, creditoribus demere poſſit; nulli denique in arte ſua credendum fore, atque adeo omnium iudicio, & conſuetudini contraria eſſe, quiſpiam ſuſpicari poſſet: ego tamen de rebus ſuis, vel ſuorum ſcripturienti, quamuis hęc ſcriptionis impedimento fore debere nullo modo conſentiam, certè tamen, vt moderationis documento, & cautelæ ſint omnibus ſuaderem; vt etiam ipſi mihi optarem, vt optima mente opus aggrediamur: vt nihil tribuamus philautiæ, vt adulationem procul pellamus, vt non tam laudare nos, quam alios noſtrarum, vel aliarum, de quibus ſcribimus, actionum imitatione laudabi-

les faciamus. Denique vt in scribenda historia, nihil eorum committamus, quæ vel superius obiecta sunt, vel posterius meritò nobis obijci possint. Sic enim in omni tribunali testes erimus, omni exceptione maiores. Nec terret illa propriæ laudis prohibitio, nec enim Encomiastes esse debet, qui res gestas narrat: & si quid vel improbat, vel commendat, non id affectui, sed orationi concedit; nec maleuolentiæ, aut fauori personæ, sed integræ, & rectæ censuræ, de facto ipso, quod ea ratione, vel imitandum, vel deuitandum efficacius inculcet, vt excitet lectorem, non tam admiratione personarum, quam amore virtutum, & cognitione authoritatis bonorum omnium, ad quæ, quos vult, eligit, & quos vult, relinquit. Etenim cum Christus Dominus opera nostra bona, ad gloriam Patris, ab hominibus videri posse concedat, certè Salomon haudquaquam illi contrarius, non historiam sed vanam extollentiam prohibere censendus est, cum & ipse præscribat, Patrem à filio, non in opere tantum, & in omni patientia, sed etiam sermone, & omni conuenienti cultu honorari debere; quod post cultum soli Deo debitum, primum in decalogo præceptum est. Non magis profectò, cum nostra scribimus, timenda est propriæ laudis appetendæ calumnia, quam cum aliena narramus, ne res egregiè gestas deprimamus, vel secus facta amplius aggrauemus, siue id ex inuidentia, siue ex maleuolentia, siue ex alienæ rei negligentia, siue à facili ignorantia prouenire possit, ita vt vel nec nostra, nec aliena scribere omninò debeamus, vel certè vtrobique pari nos calumniarum periculo exponamus: quę vtrobique contemnendæ sunt, modo prudentiæ, & integritatis terminos non transiliamus: quos in omni actione humana præ oculis, semper habere debemus. Igitur seu ego de Minoribus meis, seu alius de Maioribus suis, seu vterque de extraneis scribat, ad historiæ finem perinde est, dummodo res, quas narramus, dignæ sint, & veritas constet, eaque nuda, vel modestè, grauiterque vestita proponatur; neque in rebus nostris magis vituperanda sunt vitia historiæ, quam in alienis; neque virtus in alienis magis placere debet, quam in proprijs. Nec propria laus apud graues viros sordescit, modo vera, & modesta, atque vel sustinendæ authoritatis, vel famæ tuendę necessitas, vel Diuinæ gloriæ, & alienæ salutis vtilitas, vel Maiorum imperium illam eliciat. Et sanè criminis magis reus vbique reputabitur, qui probum, doctumque virum, integritatisque suæ possessorem, in vanitatis, aut falsitatis suspicionem temere vocabit, quàm qui dona Dei, sibi, suisque collata, optimo fine, & mente perturbationibus libera, grauiter, eruditè, & modestè manifestat: vt fecit speculum, & Magistra humilitatis, cum exultabunda caneret. *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi Dominus magna qui potens est, & Sanctum nomen eius.* Quæ cum ita sint, ad te denique redire, nunc mihi liceat, clarissime Iustiniane, & obnixè rogare, vt rei literarię, politicę, militari, Ecclesiasticæ, vno facto vtilis esse velis, nobilissimæ gentis tuæ Iustinianæ vtriusque fortunæ casus, & heroica facinora, vno corpore concin-

cinnando, qua integram, & abſolutam Rempublicam & priuatam ſimul nobis exhibere poſſis. Eſt enim Iuſtiniana gens, ea ſtirpis vetuſtate, actionum virtute, vitæ ſanctimonia, doctrina, ſago, toga, purpura, pædo, & vtriuſque fortunæ varietate talis, vt approbandæ æmulationis incitamentum, regendarum actionum exemplum, & omnis fortunæ moderatè, & æquanimiter ferendæ norma alijs fidenter proponi poſſit. Hoc operæ meæ pretium eſſe cupio, nec Epiſtola, ſed volumine denſo mihi reſpoderi volo. Vale è S. Iſidori in Vrbe XII. Kalend. Nouembris 1661.

Nota II.

Secretanda. Non defuit Alberto lingua Latina, ſed familiaritatis licentia hic vtitur pro *ſecretò ſeruanda*, cuiuſmodi vulgares dictiones multi in familiari Latino ſermone, vel emphaſis gratia, vel alia cauſa miſcere ſolent. Recentior quidam eloquentiæ profeſſor, non negauerim tamen, inquit, debere aliquando oratorem eſſe Logodædalum, ideſt, ingenioſum verborum architectnm, quod & Horatij authoritate confirmat Mendoza in viridario, lib. 7. cap. 13. vbi & Ciceronis & aliorum huius generis exempla producit; & ſi longus eſſe vellet, infinita propemodum aceruare poſſet. Nec alius frequentior verborum Architectus eſt, quam Romanæ Princeps eloquentiæ.

Nota III.

Dulcillus, & ſi latinius dico, Dulcettus. Non quod Dulcettus, quod præter deſinentiam vulgare Italicum eſt, Latinius dicatur, quam Dulcillus; ſed author ſe excuſat, quod vt Latinius loqueretur *Dulcillum*, dicendo cognominis vocabulum, quod Dulcettus eſt, quodammodo corruperit, ipſum non ad verbum, ſed ad ſenſum Latinè efferendo.

Nota IV.

Quamprimum ille legationem ſuam è Syria ad Eccleſiam deferendam expleuerit. Hinc habemus Albertum Dulcettum Ferrarienſem, vel Aethyopes Iacobinos, de quibus ante diximus, per Syriam, ſeu viam Hieroſolymitanam duxiſſe; vel, quod mihi verins eſt, ſpecialem legationem, ex ipſa Syria ducturum; tum quod Albertus noſter, hoc loco, ſuam Aegyptiacam legationem ab alterius Alberti Syriaca diſcernat; tum quod poſt vnionem Iacobitarum, in Actis Concilij apud Iuſtinianum, reperiam decretum peculiare vnionis Syrorum editum Laterani in publica Seſſione Synodali anno 1444. pridie Kal. Octobris, ibique traditum Abdalæ, Archiepiſcopo Edeſſeno, qui Ignatij Patriarchæ Syrorum, atque totius Nationis ſuæ Legatus, Romam venerat (quo Concilium Florentia ab Eugenio Pontifice tranſlatum fuit) humiliter & deuotè poſtulans, vt eam fidei Regulam, quam Sacroſancta Romana profitebatur Eccleſia, eidem (ait Pontifex) traderemus.

Nota V.

Vt vel illi exhiberet per Martyrij gloriam. Hic iterum lamentatur ſe Martyrij quæſtionem euaſiſſe, de qua nos, in eius vita, & Vvaddingus ad annum 1439. num. 40.

Nota VI.

Presbyterum Ioannem appellare ſolemus. De hoc, & alijs nominibus Imperatoris Aethyopum, narrat Albertus ea, quæ ab ipſis Aethyopibus in Aegypto ſe didiciſſe dicit; narrant alij alia, pari ſe authoritate fulcientes: vide, ſi libet, Iuſtinianum in actis Concilij Florentini part. 3. num. 15. pagin. 380. Ludouicum de Vrreta lib. 1. hiſtoriæ Aethyopicæ, cap. 7. & huius in multis iuſtum reprehenſorem, Nicolaum Godignum de rebus Aethyopiæ lib. 1. cap. 5. Damianum à Goes de moribus Aethyopum, tom. 2. Hiſpaniæ illuſtratæ pag. 132.

Nota VII.

Non quia quæque præclara. Hic moderatur prudens Albertus, quod prius pronunciauit, neminem res à se gestas narrare debere, imo tunc etiam addidit, *maximè verò quoad recta ratio aliud fieri debere persuadebit*, & hic fieri posse censet, *si id tempus, & locus & causa aptè postulant*. Vnde dat spem, etiam ea quæ tunc tacuit, & ipsi Leonello, & alijs amicis, cum ipsis opportunum videbitur, enarrandi: nunc autem ideò vel maximè tacuisse, vt rem prius Eugenio Pontifici referret, *ne*, inquit, *in contumeliam tantæ Sedis, primo alios mirandis nouis compleuero, quam illum cunctorum, quæ gesta sunt, fecero ante participem.* Quæ sanè ratio sola sufficiebat, ne cuncta tunc alijs perscriberet.

EPISTOLA LXVIII.

MAGNO SOLDANO SARACENORVM.

ARGVMENTVM.

Ioannes II. Castellæ Rex Mahomad Aber, Azar, Maurorum Granatensium Regi armis infestus erat: Interposuit se apud Eugenium Pontificem Soldanus, vt Ioannes à vexandis Granatensibus desisteret. Respondet hac Epistola Pontifex, operam suam necessariam non esse, cum Reges iam inter se inducias inierint. Et arrepta hac occasione Soldanum ad fidem amplectendam hortatur; cuius certam veritatem, vt Saracenus edisceret, optionem dat Pontifex vt vel ille suæ legis peritos, cum Christianis doctoribus disputaturos, in Italiam mitteret; vel si mallet concertationem de fide Cayri haberi, se missurum, qui Christianæ Religionis veritatem, necessitatemque propugnarent. Demum interea & ædificia, & Ecclesias, & peregrinos Christianos, Terræ Sanctæ illi commendat.

EVgenius (1) Seruus Seruorum Dei, Papa omnium Christianorum, & Episcopus magnæ, & antiquissimæ Vrbis Romæ, Magno Soldano Aegypti optat in Domino æternam salutem, ad quam per viam veritatis incedentes soli perueniunt. Dilectus & Religiosus filius noster *Gandulphus*, *Guardianus* (2) per nos olim factus in Monte Syon, & locis alijs Terræ Sanctæ, nobis nuper per duos ex fratribus suis renunciauit, quomodo illum tua à Domino Deo nostro magna potestas ad Cayrum ex Hierosolymis aduocarit, *petens ab eo instantius* (3) vt ad nos quamprimum curaret diligentius de tuo desiderio scribere, vt videlicet per nostrum studium, dilectus filius noster, illustris, ac potentissimus Rex Castellæ, cum Rege Granatæ pacem salutaris quietis cito componeret: sicut per suos Legatos Rex ipse Granatæ te vehementer rogauerat. Hæc nos omnia, cum audiuissemus, tuæ magnitudini sanè fatemur, ea nobis vel maximè fuisse gratissima, quod occasionem honestissimam

mam præbuerunt ſcribendi tibi, & ea ſignificandi, quæ Deo acceptiſſima eſſe non dubitamus. Nobis autem chariſſima ſunt, & tibi, atque omnibus tuis, ſi rationem conſulas, placidiſſima eſſe debebunt: Deſideramus enim ex totis præcordijs noſtris, ſi iuſtus, & Omnipotens Deus hoc nobis munus de Cœlo ex iuſta ratione donaret, & tecum, & cum omnibus hominibus, qui ſub Cœlo ſunt, Sanctam, & veraciſſimam pacem habere. Et quidem, quod attinet ad concordiam duorum Regum illorum, de quibus nos rogas, non oportet nos in præſenti admodum fatigari, cum certum habeamus, inducijs iam interuenientibus, *eos à mutuis iniurijs*, & damnis, atque offenſionibus *abſtinere* (4) cum autem Legati Regis Granatæ apud te eſſent, non ita erat. Ea propter quod ipſe tunc ſolicitus poſtulabas, & laborabas, vt fieret; nunc non opus eſt agere. Curabimus tamen, vt quę ad nos hac de re tuæ voces iam peruenerunt, ad illius etiam nobiliſſimi Regis, dilecti filij noſtri, notitiam perferantur: ſed etſi fortè nouis inter ſe deinceps prædicti Reges bellis confligerent, poteris ad nos ſcribere, & nos quantum, ſalua Religione, poterimus, & prout iuſtitiæ cauſa poſtulabit, conabimur tibi in omnibus complacere. Verumtamen ſcire debet pro certò prudentia tua, cauſam diſſentionis inter Chriſtianos, & Saracenos; nullam aliam eſſe quam cultus Religionis, quam pietatis, & legis, fideique diſtantiam. Quæ omnia, ſi in vnam redigerentur credendi ſinceriſſimam normam, iunctis inter ſe animis, aut diſcordia nulla obreperet, aut facile reparanda. De qua re, haud dubium honeſtiſſima, vt ad perfectum aliquando perueniat, dicere ſanè non poſſumus, quantum ab ineunte penè ætate arſerint noſtra præcordia, & eo feruentius hoc in dies deſideramus, quò duce ratione, & veritate videmur nobis, quæ ſunt iuſta expetere. Conſideramus enim, Excellentiſſime Princeps, vos nobiſcum à Deo vno, & ſolo, & potentiſſimo, ad ſuam imaginem, & ſimilitudinem ſuam, per ſuam miſericordiam factos, eius eſſe pariter, & ratione, & amore capaces. Ad ſummam verò bonitatem illius, dum hanc vitam degemus, de malo ad bonum, de bono vſque ad optimum vitæ ſtatum quotidie conuertibiles. Vnum Deum verum, qui creauit Cœlum, & Terram, mare, & omnia, quæ in eis ſunt, ſimul credentes. De Chriſto autem, Domino Deo noſtro, & Beata Virgine Matre eius, quamuis non integro ſenſu, multa tamen nobiſcum, magna & pręclara ſentitis; vt taceamus, qui homines pariter ſumus, qui pariter regnamus, qui vno Sole, iiſdem elementis, vita, cibis, diuitijs, valetudine, Diuina prouidentia gubernamur; quę ergo cauſa eſt, cur inuicem diſſentiamus, niſi Religio? in quam ſi, paucis mutatis, congregaremur in vnum, fieret ſtatim damnata diſſenſione, conciliatio, & de inimica ſimultate, gratulabunda concordia. Sit ergo inter nos, te oramus, vna & eadem fides, & illico pax ſequetur. Ad quam ſanè rem probè conficiendam, alterum profectò è duobus, quod ipſe malueris fieri debere cenſemus, vt vel tuorum prudentium ad nos quidam abs te miſſi tutò perueniant, vel ſi magis placet, nonnullos de noſtrorum numero ſapientum, ac de tua primum polli-

pollicitatione securos, tibi mittamus; qui pariter pro fidei veritate disceptaturi, possint de salute futuri sæculi, pacifica congressione disserere: qua collatione clarissima, quid iucundius? quid honestius? quid salutarius dici potest? Etenim contempta felicitate terrena, de æterna tantummodo solertior indagatio, ne dicam inuentio, peruentio, conquisitio, omnium veterum Magistrorum, qui rectè sapuerunt, iudicio, sine vlla dubitatione, longè excellentissimè mortalibus pręstat: Si pręsertim verę felicitatis, quod est dicere verę sapientię, admirandam peruestigationem, cum inerti otio compares. Cuius sapientię, sicut felicitatis, vt diximus, non quidem inuentio, sed & sola inquisitio præponenda est, etiam inuentis thesauris, regnisque gentium, & ad nutum circumfluentibus corporis voluptatibus. Donet tibi Sapientia Dei nobiscum ista sentire, in his consenescere, per hęc in temporalibus, & caducis prosperè agere, vitam interris ducere sinceriter bonam, vt in æternum in Cœlis valeas postmodum possidere beatam. Rogamus te præterea, Princeps sublimis, per humanitatem rationalis beneuolentiæ, in qua à belluis longè distamus, per communia cunctis hominibus Domini beneficia, vt nostræ Sanctæ Sedis intuitu, & veteris Romani nominis potentatu, omnes Christianos sub tua ditione, atque in tuis quibuscumque Prouincijs, & Regionibus commorantes, habeas commendatos, præsertim verò filios nostros, & Dei Seruos, fratres Montis Syon, & locorum omnium Terræ Sanctæ, nec minus Christianos peregrinos, qui loca nostræ salutis inuisere, desiderio religioso festinant, super omnia verò loca ipsa humanæ redemptionis, atque salutis, & quæ Sancti Patres, Abraham, & reliqui antiquæ memoriæ ardentius dilexerunt, cultu sinceriore, per tuam iussionem æstimes ab omnibus veneranda, instauranda, conseruanda, cum opus est. Ita enim tibi Deum facile poteris, vt inde semper ad maiora bona progrediaris, propitiari. Harum nostrarum baiulum, *dilectum filium nostrum A.* (5) virum religiosum nunc ad te mittimus. Aget tua discretio ita cum illo, vt & sibi, nomine nostro, tibi quædam dicenti credidisse, & nos in illo, abs te honoratos fuisse, comperiamus. Valeat tua potestas, eis veris fulta præsidijs, quibus ad æternam beatitudinem peruenitur. *Ex Florentia* 1441. (6)

NOTAE.

Nota I.

Eugenius. Quamquam hinc appareat, istam Epistolam Eugenij Pontificis esse, Ego tamen eam inter Alberti Epistolas reperi, & fortassis etiam Alberti est, nam in margine vetusti codicis scriptum est; *Ex nomine Eugenij*; quasi indicare vellet, Albertum eam saltem dictasse, quod & stylus indicat: vt vt sit, digna mihi visa est, quæ non omittatur, tum ob Gandulphi Siculi nostri mentionem, tum quod Eugenij Pontificis ordinis amantissimi zelum, & pro-

& propagandæ per omnia fidei studium exprimat, & conseruandi Terræ Sanctæ loca nostra desiderium; tum quod exemplum præbeat, quo modo, quaque via, cum Orientis Infidelibus tractandum sit.

Nota II.

Gandulphus Guardianus. De eo nos fusius in vita B. Alberti, & nostris ad eam notis.

Nota III.

Petent ab eo instantius. Non infrequentes fuisse huiusmodi Tartarorum, Turcarum, Persarum, Indorumque legationes, per Fratres Minores, ad Romanum Pontificem, & Christianos Principes missas, in Vvaddingi nostri Annalibus, & alijs ordinis monumentis passim reperitur.

Nota IV.

Eos à mutuis iniurijs abstinere. Stephanus Garibaius tom. 3. hist. omnium Regnorum Hispaniæ lib. 40. capit. 22. refert Regem Mahomad hoc tempore per septem annos externo bello caruisse, quamquam ciuilibus dissidijs vexaretur, donec tandem per nepotem suum Mahomad, Aber hosmen, cognomento Claudum, an. 1445. supplantatus, & Regno exutus fuit, in quo ipse Claudus successit.

Nota V.

Dilectum filium nostrum A. Per hanc literam A. Albertum nostrum intelligi non existimo, qui hoc tempore, cum Eugenio Pontifice Florentiæ fuit, absque vllo cogitatu in Aegyptum amplius reuertendi; sed literam positam fuisse pro nomine cuiuscumque, in Pontificio authographo postmodum expressius nominandi.

Nota VI.

Ex Florentia 1441. Mensem, & diem, hic eadem ratione eidem authographo reseruata fuisse pariter censeo, ex quibus mihi confirmo Albertum eam dictasse, & authentica illa Pontificis dispositioni reseruasse.

EPISTOLA LXIX.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Hoc tempore cum Eugenio Pontifice fœdere coniuncta fuit Respublica Senensis, & vt ex Epistola colligere mihi videor, mediatore B. Alberto. Interea verò, dum Pontifex nondum subscripsit alioquin pactæ paci, illius militia bono fine, intrauit in ditionem Senensem: sed cum infectis re, quam alibi tentauit, in Latium reuerteretur, multam, & pecorum, & hominum prædam, inde abducebat, vt in historia Senensi part. 3. lib. 2. fol. 30. ad annum 1440. narrat Orlandus Malauoltus: Ea propter Albertum, ad alia Pontificis perficienda mandata Senis transeuntem, Priores Vrbis ad se vocatum, acriter increpuerunt, quod falsam, & citò perituram pacem, nomine Pontificis, ipsis promiserit. Qua de re, hanc Epi-

Epistolam ad Pontificem scripsit, hæc ipsa narrans, & se in arcanis quibusdam, oretenus exponendis, ad Massanum Episcopum referens, cui cuncta perscripsit: interea prudenter, & religiose rogans, vt Eugenius quosdam Senis Primores, charitate, & clementia Pontifice dignis, ad se attrahat, & vt minora bona, pro maioribus bonis negligat, ne populus, alioquin Sedi Apostolicæ deuotus, odiorum semine grauidetur, quod Guelforum, & Gibellinorum factiones interpretor, aut aliquorum cum Felice Antipapa collusionem.

HEsterno vesperi B. P. Priores huius Ciuitatis, me in suum palatium celeriter aduocantes, duram conquestionem auribus meis exhibuerunt; simul mihi stomachosè in faciem exprobrantes, *quod falsam eis & citò perituram pacem, nomine T. S. promiserim* (1) cum primò putauerint damna, quæ vtrinque illata sunt (cum fuerint iniusta) & ab vtrisque partibus, tua scilicet Sanctitate, & eorum paruitate, ignorantia, tanquam æqua lance cuiusdam pacificæ obliuionis, penitus compensanda. Nunc verò expostulant abs te præberi fideiussores, qui potius, & per meam promissionem, & tuam iussionem, expectabant se præda rehabita gauisuros, tametsi semper putauerint, & nunc quoque magis putent, in tam longa mora restitutionis, per fraudem militum, ne centesimam quidem partem prædæ recuperaturos. Multa B. P. in hanc causam sunt mihi conquesti, quæ, ne S. T. pluribus verbis onerem, prætermitto: *Et quia Massano Episcopo* (2) vt ea tecum conferat, latius scripsi. Pro hac reuenissem ego ad Sanctitatem tuam, nisi, cum me vocarunt, fuissem in procinctu recessus ad duo illa Castella, vt Sanctitas tua pridem statuerat, summa cum diligentia concilianda. Verum illa potior causa est, quod indignati, vt arbitror, ciues Senenses nihil me rogauerunt, non solum vt ad te ipse venirem, sed nec vt scriberem quidem orare dignati sunt. Visum tamen est mihi, pro charitate, hæc pauca T. S. significare, roganti simul, & obsecranti vt adhibito ad hanc rem, quod Apostolicam sapientiam decet, grauiore consilio, minora bona pro bonis maioribus negligantur. Præsertim hac tempestate temporum, & dierum malorum, in quibus quid hic noui, & mali, ab heri & nudiustertius *adulterina plantatio* (3) contra tuam beatitudinem nequiter machinetur, ex Massano Episcopo poteris facilius audire, cui quædam grauiora tibi fideliter referenda, contexui. Oro te B. P. vt populum istum tuæ Sanctitati deuotum, & deuotiorem fieri valde flagrantem, non permittas semine odiorum, per tauros lasciuientes ingrauidari, sed ingenita magis clementia tua, tanquam vinculis charitatis, tauros ipsos ad te ligatos traijcias, & vaccas populi huius semine Christi potius ipse fœcundes. Dominus Deus Omnipotens longo te æuo tueatur B. P. ex Sena summa celeritate, cum iam cuncta parata essent ad iter 11. die Octob. 1441.

NO-

N O T AE.

Nota I.

Quod falſam eis & cito perituram pacem nomine T. S. promiſerim. Hinc imprimis colligo Albertum, pacis inter Pontificem, & Senenſes mediatorem fuiſſe, quis enim audeat, Principis nomine, talia promittere, cui poteſtas paciſcendi conceſſa non fuiſſet? Quod confirmant quæ ſequuntur. *Qui potius per meam promiſſionem, & tuam iuſſionem expectabant ſe de prada rebabita gauiſuros.*

Nota II.

Et quia Maſſano Epiſcopo. Is apud Vghellum tom. 3. fuit Petrus de Vrſo, quem Eugenius anno 1439. ex Epiſcopatu Montis Flaſconis, ad Maſſanum tranſtulit, & obſiſtentibus Senenſium ſtudijs, huius poſſeſſionem inire non potuit: Pontifici interim & S. Concilio Florentiæ interfuit.

Nota III.

Adulterina plantatio. Erant aliqui ex Primoribus Ciuitatis, qui odiorum in Pontificem ſemine, tanquam laſciuientes tauri, populum grauidare nitebantur, & Guelforum fortaſſis factiones, aut Schiſma Felicianum, aduerſus Eugenium reſuſcitare. Quæ cauſa Alberto fuit, vt ſuaderet Pontifici, hos ingenita clementia, tanquam vinculis charitatis, ligatos ad ſe traijciat, vaccas populi, hoc eſt quietos, & Eccleſiæ deuotos ipſe Pontifex ſemine Chriſti fœcundet, inſtruendo, & benefaciendo, minoraque damna ſua negligat, ne maioribus implicari contingat.

EPISTOLA LXX.

LEONELLO PRINCIPI FERRARIENSI.

ARGVMENTVM.

Albertus, vt in eius vita narrauimus, Patrum Conuentualium Prouinciæ S. Antonij, ſeu Venetæ, vnanimi ſuffragio, Miniſter Prouincialis electus eſt anno 1442. menſe Iunio. Quo tempore Leonellus per literas ab illo flagitauit, vt Epiſtolam iam olim promiſſam, de rebus à ſe in Oriente geſtis, illi mitteret; ſed non ſollicitior erat Princeps in illa exigenda, quam conſtans author in rebus à ſe geſtis reticendis; quarum narrationem forte conſiderauit, maiorem ſibi inuidiam, quam Leonello vtilitatem, allaturam. Reſcribit ergo præſentem, per quam ſe ab omni literario ſtudio, per impoſiti regiminis negotia impediri omninò cauſatur.

QVod ad me ſcribis Leonelle, Marchio Illuſtris, de prædicatore illo, mihi quidem & fratre & filio; quorum alterum communis nobis religionis eſt, alterum officij in illum mei, nihil tibi in præſenti reſpondeo, ſed ne multa dictare compellar, quod profectò efficere nequeo, te ad Epiſcopales literas noſtras remitto, in quibus tibi

puto

puto plenius pro tempore satisfactum. Miror præterea, qui Epistolam otij à me reposcis, homine iam facto negotiosissimo, & à quo pro peccatis meis, prorsus omnia prærepta sunt otia, excussa quies, & intercepta, ne dicam præcisa, studia literarum; Quod cum nunc, & sæpe alias, mœstus recordor, lacrymas tenere vix queo, immo prorsus non queo, vt tibi, quod sentio, liberè & amicè confitear. Qua certè tam egregia bonorum iactura tantus mihi luctus suboritur, vt nullo me solatio ab hac molestia leuandum putarem, nisi me, aut expectatio terminandæ citò molestiæ, aut spes proferendi de laboribus huiusmodi vberrimi, ac celeberrimi fructus, aut postremò cogentis obedientiæ, atque eius Apostolica virtus consolaretur. Itaque mi Leonelle Princeps, te oro vehementer, vt quoad pondus hoc immaniter, atque vtinam non me inaniter, premit, desinas à me Epistolas flagitare, quas cum per occupationes præbere non valeo, nihil mihi videtur aliud facere, cum illas à me quiuis, quantolibet studio postulat, quam mihi, penè dixerim magna cum iniuria, intermissa illa mea suauissima studia exprobrare. Neque verò pollicitationem meam mihi vlla confidentia objiciendam existimes. Quis enim iniquus Iudex pertinacius postulet, quæ necessitas reddenda, quamuis summa assertione promissa, prohibeat? In promissis præterea, quæ hominibus reddere nemo cogit, id quod obligatio vlla spoponderat, siue quælibet sponsio obligauerat, certa ipsius pollicentis hominis abnegatio soluit & liberat; igitur qui me ipse, non coactus, tibi libera sponsione ligaueram, intercurrente causa, liberiore abnegatione me soluo. Ora Deum vt molestia negotiorum me liberum faciat, & ego per otium reddam, quæ per negotium sine vllo mentientis vitio denego. Habeo enim iam penè completam Epistolam, de qua scribis: sed tamen necdum planè completam: quæ tamen & ipsa, si completa esset, polienda restaret. Verum cum ad neutrum mihi tempora suppetant, melius differuntur, quam inepta prodantur. Quamuis enim, vt noster Hieronymus ait, elegans sit, exercitatumque ingenium, & longo vsu attrita currat oratio; tamen nisi auctoris sui manu curata fuerit, & polita, redolet sordes negligentiæ: non est nitida, non habet mixtam cum decore grauitatem, sed in modum diuitum rusticorum, opibus suis magis arguitur, quam exornetur; & vel nimiosa verborum flore luxuriat, vel sit hiulca vocabulis, vel aspera consonantibus. Vnde & de Virgilio traditum est, quod libros suos, quasi vrsorum fœtus, lingua composuerit, & lambendo fecerit esse meliores, qui durarent in memoriam sempiternam, & necessitatem metri libera oratione compleret: Quæ cum ita sint, & mihi & tibi orandum est, Leonelle Princeps Clarissime, vt vel diu omissa studia repetam, quo tibi aliquando morem gerere queam; vel quod satius puto, occasio nobis, ac facultas à Domino tribuatur, altiorem gradum vacandi sibi, ingenti gratia suæ dignationis, arripere, scandere, colere; atque id, quod est in omni vitæ sanctimonia summum, in bonis, quæ religiosè professi sumus, Christianorum morum perpetuò permanere. Vale ex Florentia . . . Iunij 1442.

EPISTOLA LXXI.

MINISTRIS PROVINCIARVM ORDINIS ENCYCLICÆ.

ARGVMENTVM.

Vltra officium Miniſtri Prouincialis, Pontifex nouum onus impoſuit B. Alberto, Vicariatus Generalis totius ordinis Minorum, loco nuper d. ſancti Guilielmi Caſalenſis, eiuſdem ordinis Miniſtri Generalis. Quapropter cæteræ, quæ ſequuntur, eius hoc anno Epiſtolæ, regiminis negotia tractant; Atque hæc imprimis, qua Miniſtris per totum ordinem Prouincialibus inſtitutionem ſui in eo officio denunciat: eoſque ſimul hortatur, vt quiſque religioſos ſibi ſubditos, exemplo propriæ vitæ, ac manſuetæ ſuaſione, magis quam minarum & cœdis coercitione, ad morum reformationem, & odorem antiquæ Sanctimoniæ compellat. Denunciat pariter ordinis Comitia, pro noui Miniſtri Generalis electione, ſequenti Pentecoſte Paduæ celebranda, iubetque vt omnes, pro cuiuſque officio, illuc opportuno tempore conueniant.

VEnerabilis in Chriſto Pater Miniſter, pax Dei tecum. Amen. Ex quo placuit Chriſti Dei noſtri immenſæ miſericordiæ, vel potius patientiæ, me inuitum, ac cum multis lacrymis reluctantem, poſt mortem prædeceſſoris mei, Miniſtrum Prouinciæ S. Antonij, mira eorum, ad quos de iure ſpectabat, conſenſione & concordia eligi; ac deinde ad Generalem Vicariatum totius noſtri ordinis die decima huius menſis inſtitui, & in vtroque officio per Sedem Apoſtolicam confirmari; dignum duxi, vt tibi hæc ſignificans, te ſimul hortarer, quo velis te primum in tuo regimine exemplum vitæ tuis ſubditis exhibere: ac demum ad imitationem tui pia magis morum Sanctorum ſuaſione allicere, quam minarum & cædis coercitione compellere; vt per bona opera, à diſſolutione laxioris vitæ, vel aliqua ex parte, paulum reformati, odorem antiquæ ſanctimoniæ in aliquo reuocantes, argumenta religioſæ iuſtitiæ, ad proximos tranſmittatis. Quod ſi feceritis, habebitis me potius in veſtris infirmitatibus miſericorditer conſulentem; quam humanos defectus, ſi qui in vobis erunt, acerbius vindicantem. Non enim habebitis me talem omnium veſtrum ſeruum, qui non poſſim compati infirmitatibus veſtris, quoniam & ipſe circumdatus ſum multa infirmitate. Generale verò Capitulum credo te ſcire per Sanctiſſimi Domini noſtri Eugenij ſapientiſſimam inſtitutionem decretum eſſe, vt apud Paduam, in futuro proximo feſto Pentecoſtes, infra Octauam S. Antonij celebretur.

In quo alicuius boni viri electio facienda est, adiuuantibus Sanctorum fratrum excellentissimis meritis, siue in terra bellantium, siue in Cœlo sempiterna gloria triumphantium. Tu itaque cura, vt debito tempore eo te transferas, quo possis bonorum operum, pro incremento Religionis nostræ fieri cum alijs particeps. Exemplaria harum non graueris tribuere Vicario locorum deuotorum in tua Prouincia positorum, quùm ad ipsum eadem hæc mandata volo proferri. Vale in Domino, & ora pro me. Datum Florentiæ die 10. Iulij 1442.

EPISTOLA LXXII.

CIVIBVS GAVDENSIBVS IN HOLLANDIA.

ARGVMENTVM.

Ciues Oppidi Gaudæ in Hollandia, tunc Romani Catholici, & Seraphico P. Francisco, ipsiusque sincerioribus asseclis deuoti; domum, Ecclesiam, & cætera necessaria apud se ædificarunt, pro vsu & habitatione Conuentus Fratrum regularis obseruantiæ, quem regi volebant instar alterius Conuentus eiusdem instituti prope muros S. Audomari Morinensis Diœcesis. Quod vt obtinerent non obstante contradictione Ministri, & Fratrum Prouinciæ Coloniensis, tum ipsi Ciues, tum Philippus, & Isabella, Burgundiæ Duces, Eugenium Pontificem per supplicem libellum orauerunt. Albertus ergo Vicarius Generalis ordinis, tum iussu Pontificis, tum authoritate sua, scripsit Ministro Coloniensi, vt à molestandis Gaudensibus desisteret, donec res in proximo futuro Capitulo Generali, melius examinanda, decideretur, idque per præsentem Epistolam Gaudensibus significat.

DEuotionis vestræ suauitas, quæ Sanctissimi Domini nostri Eugenij animum meritò oblectauit, & per imperium Sanctitatis eius, & per impositum ministerium officij mei, æquo à me iure reposcit, vt vobis, quantum in Domino potero, satisfaciam. Igitur quia nomine vestro, clarissimi ciues, exhibita Sanctissimo Domino nostro quędam, quam legimus, supplicatio continebat, vt vobis de gratia speciali concederetur, quatenus fratres ordinis Minorum, de obseruantia regulari, possent domum quandam inhabitare & regere, sicut domus similium fratrum, prope muros Sancti Audomari, Morinensis Diœcesis, gubernatur, ac regitur; non obstante resistentia fratrum Coloniensis Prouinciæ, infra cuius terminos, iuxta morem ordinis nostri, oppidum vestrum existit. Ego itaque venerabiles ciues, cum habeam ex Apostolico mandato, & ex meo officio prouidere; vt hoc negotium pacifice

ficè terminetur ſtatuo & delibero, vt fratres prædicti regularis obſeruantiæ, vſque ad Generale noſtri ordinis proximum futurum Capitulum, per Dei gratiam in feſto Pentecoſtes Paduæ celebrandum, liberè & pacificè gubernentur, iuxta quod fratres venerabiles de S. Audomaro eos duxerint gubernandos. Mandatum autem ſuper hac re miſimus Miniſtro Coloniæ, ne vos aut fratres prædictos, vſque ad tempus præfatum, in quo cauſa melius terminabitur, vllo pacto audeat moleſtare. Hoc enim feruor veſtræ deuotionis expoſcit, qui de bonis, à Deo vobis collatis, domum prædictam, cum Eccleſia & alijs neceſſarijs officinis, ob Religionis noſtræ deuotionem, & B. Patris noſtri Franciſci, tanta diligentia fabricaſtis: ſed nec minus hoc Illuſtris Princeps Philippus Dux Burgundiæ, cum Iſabella magnifica vxore ipſius, prorſus merentur; qui & ipſi pari hoc deuotione depoſcunt. Valete in Domino, & orate pro nobis ex Florentia 20. Iulij 1442.

EPISTOLA LXXIII.

MINISTRO COLONIÆ.

De eadem re.

VEnerabilis Miniſter, pax Christi tecum, Amen. Cum mea peccata effecerint, vt me nuper Sanctiſſimus Dominus noſter Eugenius, Diuina prouidentia Papa Quartus Generalem Vicarium noſtræ Religionis, vt immeritum, ita quoq; inuitum, veraciter inſtituerit, qui paulo ante, poſt mortem Magiſtri Daliſmani, fueram Miniſter electus Prouinciæ S. Antonij; accidit interea, vt idem Sanctiſſimus Dominus noſter me accerſierit, oſtendens mihi quandam ſupplicationem, ei porrectam, ſuper quadam altercatione inter te, & fratres, qui de obſeruantia nuncupantur, pro loco Oppidi Gaudæ, ſimulque iubens, vt tibi, ſuæ Sanctitatis authoritate, mandarem, quatenus ab illius loci, & fratrum in eo iam moram trahentium; moleſtijs debeas omninò ceſſare, & hanc quæſtionem, generali capitulo terminandam differre. Ad quod, vt te pro more noſtri ordinis conferas, per alias ad te ſcribo, quæ his incluſę ſunt. Vale in Domino, & ora pro me, curaque omni opera, pro tua eruditione, & grauitate, vt quę ad te ſcribuntur, diligentius compleas. Ex Florentia 20. Iulij 1442.

EPISTOLA LXXIV.

FRATRI IACOBO PRIMADICIO.

ARGVMENTVM.

Hoc tempore, in Eccleſiæ obſequijs, in Oriente reſidebant Primadicius, & Bartholomæus Ianenſis, Franciſcanæ reg. obſer. profeſſores ab Eugenio

Pontifice miſſi, viri ambo eximij, & vel ab ipſo Pontifice, datis encomijs, laudatiſſimi. Cupiebat Vicarius Generalis, vt vterque Generalibus Comitijs intereſſet, vt qui Sectis Orientalibus in vnam Eccleſiam Catbolicam reducendis egregie adlaborarunt, eandem nauarent operam, vt Seraphici ordinis profeſſores, ſed variè viuentes, in eandem Regulæ obſeruantiam, eamque puriſſimam, coaleſcerent; quod Eugenius ipſe Pontifex percupiebat, cuius proinde in hac re conſilia, modoſque procedendi, Albertus Primadicio pandit: & vt ambo maiore cum honore, & ſuffragij autboritate, ad comitia venirent, alterum Romaniæ in Græcia Miniſtrum Prouincialem, alterum cuſtodem, vt vocant, inſtituit. Atque interea Iacobum confirmauit in officio Commiſſarij ſui, ſuper locis Orientalibus in Epiſtola nominatis, cum prudenti rerum agendarum directione.

SI de alio mihi loquendum eſſet, Iacobe frater, narrarem tibi feſtiuo, & lætiſſimo ſtylo, quæ iucunda tunc putarem. Nunc verò *quia de me ipſo ſermo mihi habendus eſt* (1) magna mihi modeſtia vtendum credidi: vt quod exultantibus verbis pro alio extuliſſem, pro me magis lugere decreui. Poſt mortem Patris communis noſtræ Religionis, *cum varia fuiſſent pro regimine noſtri ordinis agitata* (2) quæ & ipſa Fratet Antonius de Neapoli, harum noſtrarum baiulus, tibi ac mihi chariſſimus filius, plenius poterit explicare; poſito quoque iam Generali Capitulo apud Paduam, paulo poſt etiam Miniſter illius Prouinciæ diem ſuum, Domino diſponente, obiſſet, miſſo à Sanctiſſimo Domino noſtro pro Commiſſario, Miniſtro Prouinciæ Thuſciæ, qui Prouinciali Capitulo præſideret, factum eſt, clam me, atque *eo conſenſu, quem omnes putant Diuinum* (3) vt ex Antonio audies, vt ego Miniſter Prouinciæ eiuſdem eligerer. Quod cum valde placuiſſet Sanctiſſimo D. N. conuocato magno fratrum numero, poſt violentam miniſterij mei confirmationam; renitenti mihi veraciter, ita me Chriſtus iuuet, ac multipliciter reluctanti, etiam Vicariatus totius ordinis pondus adiecit, ſub quo onere, quam mœſtus gemam, teſtis eſt Chriſtus. Verum ex quo ita ſe res habet, venit mihi in mentem, vt tu quoque meeum experiare hæc ſuauia, quam mihi ſapiant. Quare ſicut in literis, quas ad te mitto, videbis, reiecto & abſoluto illo Miniſtro, quem Dominus noſter pro ſtulto habet, te Miniſtrum Romaniæ inſtitui, ac inſuper Commiſſarium Orientis, & omnis Græciæ Rhodi, Peræ, Cretæ, Chij, Chaphæ, & Conſtantinopolis, ſola Hieroſolyma ſub meo regimine reſeruata. De Miniſteriatu tamen, ſi certe putas naſci debere ſcandalum, ac per hoc ceſſandum tibi à receptione officij potius arbitraberis, tuo iudicio derelinquo, ſin minus arripe per officium tuum occaſionem multorum in Græcia bonorum, maximè cum magnopere te cupiam in Generali Capitulo, pro vtilitate publici muneris, fore vocalem. Ad quod opus complendum, nihil mihi magis congruere videtur, quam vt miniſter fias. Si poſſem maiore te titulo honorarem. In omnem tamen euentum

te

te volo Generalem Commissarium meum, in locis nominatis superius, remanere. Hoc est sanum consilium, quod de mente Sanctissimi D. N. profectum est. Neque verò iniuria Pontificale dixerim sanum consilium: Venit enim ad notitiam eius, quosdam fratres, ea ratione non tibi obtemperare, quod obijciant te non esse Prælatum Religionis, sed Papæ, tanquam commentitia promotione, non naturali regimine, vt falsò asserunt, te esse tua procuratione sublimem. Quo visum est S. D. N. cum de hac re mecum & cum fratre Bernardino conferret, & pro vnione Religionis conficienda ac persuadenda, quam maximè eius Sanctitas cupit, vsque ad Capitulum Generale, tacito nomine prelationis tuæ per illius Bullas in quibus te creat, solum vocabulum præsidentiæ ab ordine præbitum exteriùs præferas: interius verò, & in casibus, cum ita fieri debere censebis, vtaris virtute Bullarum, quas penes te habes; quamuis in toto orbe omnes reliquæ locorum, & cuiuslibet exemptionis Bullæ, per Bullas *nuper nobis præbitas* (4) sint penitus reuocatæ. Quod publicè quidem factum est, ad placandos, qui aduersantur: secretiùs verò per aliam occultam Bullam ad me cunctæ remissæ sunt: ne bona multa præpediantur: & si quidem in Capitulo Generali, vlla fiet pro ordine probata, vtilisque prouisio, cunctæ Bullę remittentur ad caput, idest ad hominem bonum ex nostris, qui præsidebit. Sin verò mali noluerint quempiam, qui eis præsideat, non deerunt nostris, præter reliqua, quæ sequentur, noui fasces Bullarum nouarum. Non ergo sine ratione factum existimes, si nunc nouæ ad te Bullæ illæ, quas postulabas, non perferuntur. In fine hoc addo, vt si tibi communi ordinis negotio fuerit visum salubre, tu & Bartholomæus noster Ianensis ambo ad Capitulum veniatis, ita tamen, vt quod ambo sitis vocales, siue tu Minister factus sis, & ille custos custodum, siue magis è contra, si hoc plus conducere rei communis vtilitati censebis. Ad quam rem conficiendam, ex Commissariatu quem tibi in literis tribuo, habes amplissimam potestatem: de duobus alijs Ministris, videlicet orientali, & Terræ Sanctæ nunc supersedeas, quia cum opus fuerit, ipse maturius prouidebo. Vale & me de omnibus, quæ ad te scribo, vel quæ in Oriente geruntur, & si non scribo, me facias celeriter certiorem. Ex Florentia 1. die Augusti 1442.

N O T Æ.

Nota I.

Quia de me ipso sermo mihi habendus est. Hinc etiam apparet, quam vbique constans fuerit Seruus Dei in rebus suis laude dignis vel omninò reticendis, vel summa trepidatione & modestia, vbi opus esset, referendis. Vide, si libet, ipsius Epistolas, quas iam dedimus, ad Ducem Burgundiæ, & ad Leonellum Estensem, ex Rhodo datas, cum ex Aegypto reuerteretur: & aliam ad eundem, quæ supra ordine est 70.

Nota II.

Cum varia fuissent pro regimine ordinis agitata. Hæc exprimit, & fusius

sius narrat Pontifex in diplomate, quo Albertum instituit Vicarium Generalem ordinis, apud Vvaddingum tom. 5. pag. 419.

Nota III.

Eo consensu quem omnes putant Diuinum. Quis enim crederet, humanitus, vt vocales omnes, qui aderant nonaginta tres, sui modi viuendi tunc tenacissimi, suffragia sua, vnico dempto, in Albertum liberè & vnanimiter conferrent, hominem illius vitæ zelantissimum, notissimumque reformatorem, idque clam ipso, nihilque tale cogitante, immo postea veraciter renitente, & multipliciter apud Pontificem reluctante.

Nota IV.

Nuper nobis præbitas. Sunt illæ literæ, seu diploma Eugenij in superiori nota memoratum, quo Albertum Vicarium ordinis constituit.

EPISTOLA LXXV.

CIVIBVS GAVDÆ.

ARGVMENTVM.

Ciues Gaudenses, quos diximus Epist. 72. Cœnobium regularis obseruantiæ Franciscanis Gaudæ condidisse, aliud quoque Ragusiæ in Dalmatia, ab eorum parentibus olim constructum, hoc tempore conseruabant ipsi & augebant. Cupiebant autem non minus Gaudæ, quam Ragusiæ, seu vt Albertus loquitur, in omnibus per Sanctorum Fratrum suauia exempla refici, hoc est, vt videtur, Patres obseruantes etiam in Conuentu Ragusino habere. Albertus ergo id se illis in Capitulo Generali, si Deus fauerit concessurum promittit, modo illi interim de loci dispositione ipsum plenius instruxerint: cætera quæ nunc ad ipsorum satisfactionem facturus erat, Patri Ladislao ipsis nuntianda committit.

ANtequam ad hoc onus negotiosissimi operis, dispensante Deo, per Sedem Apostolicam vocaremur, ciues clarissimi, vt videlicet, ad paruitatem meam pertineret nostri sacratissimi ordinis gubernatio, venerunt ad manus nostras vestræ literæ charitatis: quibus instantius præcessori meo bonæ memoriæ humiliter supplicabatis, super bona prouisione Conuentus nostri Ragusiensis, *quem parentum vestrorum deuotio* B. P. N. Francisco, ac nobis *extruxit* (1) vestra vero & conseruat & auget: Ego autem vestro desiderio, nunc, vt valeo, satisfacio, sicut notum vobis faciet harum lator, mihi charissimus filius, & frater nostri ordinis Ladislaus. Si autem in Generali Capitulo mihi per Christi misericordiam fuerit vita comes, atque facultas, & vestra diligentia non grauabitur me vestris literis de loci dispositione facere certiorem; dabo operam, quam Christi benedictio tribuet, vt in omnibus sitis, quemadmodum cupitis, per Sanctorum fratrum suauia exempla refecti. Valete ex Florentia 5. Augusti 1442.

NO-

NOTA.

Quem parentum veſtrorum deuotio extruxit. Qua occaſione ciues Gaudani in Hollandia Raguſij in Dalmatia tam procul Cœnobium Religioſis conſtruxerint, ne cui mirum aut incredibile videatur, obſeruandum imprimis eſt, Raguſium, & Rempublicam eſſe, & frequens Emporium, in quo proinde ex alijs nationibus mercatores habitant, habentque ibi ſuos Conſules nationales, non minus quam Genuæ, Liburni, Neapoli, Venetijs, & in Ciuitatibus maritimis, etiam Orientis, quæ negotiorum commercio magis opportuna ſunt, magiſque frequentantur, in quibus locis huiuſmodi externi homines cum uxoribus, & liberis, per plurimos annos viuunt ſatis locupletes, vel ſine liberis aliquando moriuntur, & Deum ſibi hæredem conſtituunt. Erat autem extra mœnia Raguſij antiquus Conuentus fratrum Minorum, donec, Vroſcio Seruiæ Rege Vrbem obſeſſuro, demolitus fuit, ne hoſti aduerſus Vrbem præſidio, vel vt ita dicam, oppugnaculo foret. Reipublicæ verò quiete, & ſecuritate reſtituta, locus intra Vrbem fratrum habitationi aſſignatus eſt, in quo, Gonzaga, & Vvaddingo teſtibus, noua ædificia conſtruxerunt, idque per illos ciues Gaudanos quorum filij, vel nepotes, ea deinceps conſeruabant, & augebant, vt in hac Epiſtola præfertur: nam ſecundum hoc Cœnobium, poſt annum 1317. conſtructum fuiſſe ijdem authores Gonzaga & Vvaddingus referunt, ideſt pluſquam ſæculo prius, quam Epiſtola vel Gaudenſium ſupplex libellus ſcripta fuiſſent.

EPISTOLA LXXVI.

CIVITATI RAGVSIÆ. (1)

ARGVMENTVM.

Raguſini ipſi quoque idem, quod Gaudani, deſideraſſe videntur, quibus cum animum ſuum, & intentam diſpoſitionem Raguſinorum fratrum, & Monialium, nuncio hic nominato communicandam commiſiſſet, per hoc Epiſtolium orat, vt fidem illi in omnibus præbeant.

ANte non multos dies ſcripſi ad vos literas meas, neſcius an dilectiſſimus filius meus frater Antonius de Neapoli venturus eſſet ad vos; nunc verò quia certi ſumus, quod *iter ei per nos impoſitum* (2) Chriſto adiutore completurus eſt, tranſiens per vos, quædam ei impoſui, quæ ſcribere prius præ feſtinantia non curaui, quæque non parum vobis, & Religioni profutura exiſtimo. Igitur quæ de diſpoſitione vobis Fratrum, & Monacharum, ac de noſtro erga vos animo dicturus eſt, attentius audite, eique in omnibus, nomine noſtro optima referenti, fidem indubiam adhibete. Valete ex Florentia 5. Aug. 1442.

NO-

N O T AE.

Nota I.

Ciuitati Ragusiæ. Sic hoc nomen effert noster Albertus, & alij: sed aliqui malunt Ragusium scribere, de quo vniuersim videndi sunt Calepinus vndecim linguarum, verbo *Epidaurus* in propriis, Ortelius eodem verbo *Epidaurus*, in thesauro geographico, Philippus Ferrarius in lexico geographico, verbo *Ragusia*, Ioannes Lucius de regno Dalmatiæ, & Croatiæ pag. 42. & 43. col. 1. vbi de nominis Ethymologia, Albertus Miræus in notitia Episcopatuum, verbo *Epidaurus*. Ergo quod ad scribentium authoritatem attinet, æque Latinè dicere possumus Ragusiam, Ragusium, & Rausium.

Nota II.

Iter ei per nos impositum. Scilicet eundi in Græciam, ad Iacobum Primadicium, de quo supra Epistola 73. cui itineri conficiendo, non incommodus fuit transitus Ragusij.

EPISTOLA LXXVII.

REGI CASTELLÆ.

ARGVMENTVM.

Albertus Regi significat Eugenij Pontificis mentem, hoc est, ordinem ad veteris obseruantiæ instituta reducendi, rogatque suæ Maiestatis fauores in ijs, quæ à Rege dependent, & quæ ipsius nomine oretenus nuncianda commisit fratri Roderico, cui proinde petit fidem in cunctis haberi.

Comperta mihi tàm Regiæ domus tuæ, quàm præclaræ personæ tuæ antiqua deuotio, Rex Illustris, præbet mihi fiduciam ad tuam eximietatem quædam scribendi, quæ etsi mihi sint admodum necessaria, tibi forte, si deuotionem tuam solitam consulueris, non erunt arbitror insuauia. Animus est Sanctissimo Domino nostro Eugenio Papæ, plusquam diei potest erectus, vt religionem nostri clarissimi ordinis ad instituta veteris obseruantiæ rediuiua, quoad poterit, reformatione traijciat. Cuius maximi boni conficiendi, veluti principium cœpisse sibi videtur, quod me, licet tanto negotio imparem, Vicarium Generalem huius maximæ Religionis instituit. Sed quia multa mihi desunt, quæ opus ingens, si id perfici tandem possit, desiderat; Restat profectò, vt tua illustris præstantia hic afferat, quod deest: quo facto antiquum morem maiorum tuorum non dubitabis te fuisse clarissimo præsidio imitatum. Verum ne te maximè negotiosum verbis plurimis onerem, cuncta quæ negotio conducere putem, referet ad tuam excellentiam vir

vir venerabilis, quem nobis tua patria peperit, Frater Rodericus, iſtarum baiulus, quemque ſcio veneraris vt Patrem. Oro te Rex Illuſtris, & inſignis Chriſtiane Princeps, vt credas, & adſis in his maximè omnibus, quæ noſtro ad te nomine afferet: ſunt enim eius generis, quibus nulla humana poteſtas debeat aduerſari, cum illis ipſis, vt rebus præſtantibus, faueat Diuina clementia. Deus te tueatur Omnipotens, Rex Illuſtris, præſtantiſſime Domine, & merito Chriſtiane Princeps. Ex Florentia 7. Auguſti 1442.

EPISTOLA LXXVIII.

REGINÆ CASTELLÆ. (1)

ARGVMENTVM.

Idem eſt cum ſuperioris Epiſtolæ Argumento, præterquam quod in hac explicet quantum Regnis, Regibus, & Reginis conſeruandis, conferant ſuffragia precum Seruorum Dei.

DIu eſt Illuſtris Regina, Domina venerabilis, & meritò præſtantiſſima, quod affectus meus tuam excellentiam veneratus eſt, teque in Chriſto ſobria charitate dilexit paruitas mea. Quo ſanè caſto Chriſtianæ puritatis amore factum eſt, vt pro te ſæpe Deum noſtrum rogauerim, vt nunc quoque quotidie orem. Tribuant tibi alij ampla donaria. Ego de me, & meis in toto orbe dilectiſſimis fratribus, orationis patrocinium præbeo. Quod quidem ſuffragium pro tutandis Regnis, & Regibus, & Reginis, quocumque fulcimento humani conatus puto eſſe præſtantius. Nam hoc ſolo gladio Moyſes populum infidelem proſtrauit, & vicit, quem fidelis tamen turba Iſraeliticæ plebis armis fortioribus ſuperare non poterant. Verum ſi quæras quæ cauſa præſtantiæ me tuæ præſertim conciliet: liberè reſpondebo; tua Religio: fama enim vulgante, ad me peruenit te matrem eſſe Seruorum Dei, & zelo ardentiſſimo ita perſequi Religionis aſpernatores, ſicut ſtudio Sancti amoris rectè Deo ſuo ſeruientibus faues. Inter multos autem tuæ deuotionis prædicatores, vir venerabilis filius meus, Pater tuus, *frater Rodericus* (2) iſtarum baiulus, non minorem obtinet locum. Quem quia ſcio veneraris, vt Patrem, oro te Illuſtris, atque inſignis Chriſtiana Regina, vt ei pariter credas atque adſis in his omnibus, quæ noſtro nomine ad te afferet: ſunt enim eius generis, quibus nulla humana poteſtas debeat aduerſari, cum his Diuina gratia obſecundet. Deus te tueatur Omnipotens, Regina Illuſtris, Domina venerabilis, & meritò præſtantiſſima. Ex Florentia 7. Aug. 1442.

NOTAE.

Nota I.

Reginæ Castellæ. Hæc Regina, adeò Religioni addicta, vt Mater Seruorum Dei esset, & zelo ardentissimo, ita persequeretur Religionis aspernatores, sicut studio Sancti amoris rectè Deo suo seruientibus fauebat, erat Maria filia Ferdinandi Aragonum Regis, quæ Consobrino suo, Ioanni II. Castellæ Regi, anno 1418. nupta fuit, & anno 1445. obijt, vt author mihi est Garibayus tom. 2.lib. 16. cap. 11.& 35.

Nota II.

Frater Rodericus. Hunc natione Castellanum fuisse indicat B. Albertus in Epistola ad Regem, *quem nobis*, inquiens, *tua patria peperit*. In vtraque autem Epistola, ad Regem quidem, scire se Regem eum venerari, vt Patrem, & ad Reginam virum venerabilem, filium suum, Reginæ Patrem vocat, fortè illi à sacris confessionibus fuit. Certè talem eum æstimare videtur Albertus, vt honori Reginæ esse crederet, quod virtutis testimonium ab ipso habuerit; sed quis fuerit hic frater Rodericus nondum mihi satis compertum est: duos enim reperio in Castella Rodericos huius æui, alterum regularis obseruantiæ, secundum Vicarium obseruantum illius Prouinciæ apud Salazarium in Hist. Prou. lib. 2 cap. 11. seu obseruantum custodem in Castella, vt eum vocat Vvaddingus ann. 1456. num. 156. quo tempore Ouanius in eo officio constitutus, S. Didacum ab Insulis Canarijs reducem, compluti collocauit. Alterum verò Rodericum de Ona qui anno Christi 1445. Nuncius Eugenij Pontificis in Regnis Castellæ & Legionis fuit, & magnam vim pecuniarum, pro sacri belli sumptibus collegerat, quam Pontifex iussit, vt mitteret. Anno verò sequenti ex decreto Capituli Generalis obseruantum in Vrbem vocatus est, vt his verbis narrat Vvaddingus an. 1446. n. 3. decreuerunt, vt vacarentur duo ex Germania, totidem ex Gallia & Hispania, viri eruditi & graues, qui splendori essent, & præsidio. Memoriale ordinis speciatim refert ex Hispania euocatum fratrem Rodericum de Onnia virum, inquit, perfectum, & prædicatorem Euangelicum, & ab Eugenio Pontifice dilectionis charitate receptum, vt eum filij loco haberet, & omnia postulata illi concederet. Vter modò horum, an alius ab eis diuersus fuerit ille frater Rodericus, cui B. Albertus ordinis negotia, cum Rege, & Regina tractanda commisit, certò affirmare non ausim.

EPISTOLA LXXIX.

CONVENTVI PADVANO.

ARGVMENTVM.

Absente apud Pontificem B. Alberto Ministro Prouinciæ Sancti Antonij, & ordinis Vicario Generali, inimicus homo in Conuentu Paduano eiusdem Sancti superseminauit zizania, eorum authoribus innocuos religiosos apud sæculi potestates & temporales Dominos grauiter accusantibus, non

fine

ſine ſcandalo Religionis. Qua re offenſus Albertus, eos per hanc Epiſtolam cum charitatis & authoritatis moderatione commonet, & pacem ſuadet.

GRauiſſimę mihi moleſtię pondus allatum eſt, Patres chariſſimi & amantiſſimi fratres, audienti quæ nefaria proditoriæ colluuionis ſcelera vobis inuicem obiectetis, atque ea ipſa per inſolentiam falſæ criminationis, *coram ſæculi poteſtatibus* (1) magno cum Religionis noſtræ dedecore afferatis: quæ nimis erat clam domi alterutra iniuria exprobrare. Satis erat prætereа hæc, ſi vera fuiſſent, per Prælatos noſtri ordinis agitari, clam mundo, neſciente ſæculo, ignorantibus hominibus non noſtri propoſiti, quos difficile eſt, per bonorum operum exempla, & Chriſto & ſaluti ſuæ lucrari; facile verò paruo, nedum magno ſcandalo, ab honore & deuotione Religionis abducere. Nunc verò contra omnia peruerſo ordine agi contigit. Nam qui ſtudio Sanctorum operum acquirere proximos noſtros debueramus, perditis nequioris vitæ moribus frequenter amittimus. Qui deinde veris accuſationibus agere, ſimulata confingimus: qui poſtremò in abdito noſtro noſtra pudenda, ſi quæ erant, curare per familiares medicos, per Patres pios, quod agere tutiſſimum erat; currimus ad crudeles chirurgos, & Patribus relictis, ac Matribus clementiſſimis, vitricos quærimus, & nouercas. Ecce factus ſum ego veſtra beneuolentia, per myſterium electionis vobis placitæ, Pater; per Vicariatum obedientiæ coactæ Prælatus. Quis veſtrum de his ſceleribus, quæ apud vos geruntur, ad me aliquid ſcripſit? quis rogauit miſericordiam? quis quæſiuit remedia? eucurriſtis ad ſæculum, vt teſtimonium vobis ipſis perhiberetis, quod in Religione noſtra animoſas veſtras non poſſetis explere vindictas: ſed gratias ago Deo meo, qui ſuis fidelibus, quamuis ſęculi hominibus, tribuit, & tribuet ſapientiam, qua plenè veſtra machinamenta, & maledicta cognoſcant. Ad vos ſermo meus eſt, qui Diabolico more, fratribus veſtris maculam turpioris infamiæ, ſtudio contentionis, curatis inurere. De Diabolo enim in Apocalypſi ſcriptum eſt. Cecidit accuſator fratrum ſuorum, qui accuſabat illos die, ac nocte. Videant qui eiuſmodi ſunt, quid vindicatura ſit iuſtitia mea, niſi male acta emendare maluerint. Quid lenitura ſit miſericordia mea, ſi ad frugem vitæ melioris modeſtè magis redierint. In virga veniam ad vos, an in ſpiritu manſuetdinis? ait Apoſtolus: Eligite quod vos magis delectat, pacem dico inter vos nutrire, an bellum fouere? & talem me vobis pro materiæ diſtinctione præbebo. Verumtamen hoc certò ſcitote, tanto me acriorem futurum perſeuerantibus malis, quanto eos ſuauius ante monuero: & de moleſtis rebus hæc hactenus. Cęterum ſuper prouiſione Generalis Capituli, eam, quouſque venero, diligentiam adhibete, maximè qui vobis præſunt, & qui plus valent conſilio; quæ pro rei magnitudine cenſenda putatur. Qui plus me diligunt, plus prouideant, non modo per ſe ipſos, verum etiam per ſtudium clarorum virorum, qui ſacrum & cœleſtem theſaurum, B. ſcilicet

licet Patris Antonij Corpus, custodiunt, cum alijs ad eam curam dignissimam deputatis. De quorum sapientia, quoniam multum confido, donec venio particulariter nihil explico eorum, quæ in præsente negotio iudico expedire. Quibus omnibus, ac reliquis ciuibus me commendate in Domino studiosius. Valete in Domino, & orate pro me ex Florentia 13. Aug. 1442.

N O T A.

Coram sæculi potestatibus. Vide Epistola 83. ad Eugenium Pontificem, & alias quæ ibi sequuntur, cum suis notis, vbi religiosorum recursus, ad sæcularium fauores, amplius explicantur.

EPISTOLA LXXX.

MATTHIÆ MINISTRO SAXONIÆ (1)

ARGVMENTVM.

In Schismate Amadei Sabaudi, qui à Basileensibus aduersus Eugenium IV. verum Pontificem erectus Felix V. dicebatur, triplex erat hominum vel sensus vel affectus. alij enim Eugenio tanquam legitimo, vnicoque & vniuersali Ecclesiæ capiti constanter adhærebant; alij Felicis Pontificium pertinaciter pro conciliabuli authoritate tuebantur; alij ipsi Concilio addicti à Pontificatus quæstione, tanquam neutrales, abstinebant: Matthiam autem aliqui in secundis, & qui fauorabilius loquebantur in tertijs nominabant. Albertus igitur, tum pro Christiana & religiosa charitate, tum pro officij sui munere, fratrem & subditum suum efficaciter monet, vt famæ suæ, ac Religionis, suæque saluti consulat; par scelus esse demonstrans seu verum Pontificem abneget, seu re ipsa non audiat, & vel hæsitando non colat.

Qvamuis nullam tui notitiam habeam, venerande Magister, Minister, quantum attinet ad præsentiam corporis, nullaque inter nos diuturnæ conuersationis amicitia olim contracta sit, facit tamen humanitas, facit nostra Religio communis, facit denique Christianum nomen, atque ipsa imprimis charitas Christi, vt non propterea te minus diligam. Nam si solos eos diligeremus, aut quos vidimus, aut cum quibus diu versati sumus, angustum profectò esset, etiam erga nos ipsos, vt alios taceam, latissimum mandatum Dominicæ charitatis, & Christianę dilectionis amplissimus campus; fieretque res valdè ridicula, ac vehementius detestanda, vt nec nos ipsos dili-

diligeremus, neque Sanctos, & claros plerosque viros, toto orbe dispersos, cum neque nos ipsos conspiciamus, neque illis vlla consuetudo nos amicos effecerit: sed ita se magis veritas habet, vt maiora sint vincula illa, quę dixi publici muneris, quam priuati. Cum igitur pariter in hęc pręclara conueniamus, quod homines sumus, quod vna nos complectitur & tuetur cœlestis ordinis communis Religio, quod eodem nomine Christiano censemur, in quo iuxta Apostolum Petrum, Deum glorificare debemus: quid est in quo verear confidentius ad te scribere? pręsertim cum alterutrò nobis bona, quę semper mansura sunt, sine dubitatione optemus; in quorum communicatione bonorum, vera illa Christiani nominis amicitia, & sine corruptione gignitur, & sine metu amissionis seruatur. Accedit postremò quod cum locum speculatoris, quamuis nullo merito, teneam, & te, si digneris, pro tua virtute, atque humilitate Religionis, vt reliquos omnes nostri ordinis fratres, debeam, pro debito officij mei, & pro solicitudine ministerij commonere. Ecce iam quantum arbitror, vides mi venerande Minister, per ea quę dixi, iacta esse solida fundamenta, non solum firmioris inter nos amicitię, verum etiam liberę confidentię, ea ad te scribendi, quæ & honori tuo, & saluti conducant. Quæ si admittas, cognosces meam erga te amicitiæ sinceritatem, qui diligenter ac vigilanter occurro pro charitate rumoribus malis, ac pestiferis, qui de te in his nostris Prouincijs latè feruntur. Qui & ipsi, si falsi sunt, quod Deus vnus, optimus, & maximus fecerit, maiorem tibi innocentiæ gloriam allatura est eorum per te facta purgatio, quam attulerat falsa criminatio fœdam infamiam; si autem vera sunt quæ dicuntur, sapientia animi pœnitentis efficiet, vt Religio nostra, lætitia reperti filij efferatur, & tu apud Patremfamilias gloria maiore emineas: sed ad causam veniamus. Sunt qui de te dicunt, quod obedientia Pontificis maximi Eugenij, Dei prouidentia vnici, solius, ac veri in Ecclesia Catholica Orthodoxa, Apostolicaque Pastoris, sacrilega temeritate decideris. Sunt item qui hæc de te negent; sed te asserant, vt eorum verbo vtar, esse in hoc negotio neutralem. Quorum vtrumque quid sceleris habeat, pro tua eruditione ac prudentia debes agnoscere; cum & alterum apostasiam apertissimi schismatis sapiat, alterum inimicitias Deo indicens manifestæ dissensionis bellum profiteatur, dicente Domino Saluatore: *Qui non est mecum, aduersum me est*. Prospicias ergo tibi ipsi, mi venerande Minister, nec tibi famam tuam negligendam existimes, ne dicaris præsertim in causa fidei, vel altero, vel vtroque pede claudicare. Memineris potius Euangelicę nostræ professionis, & cœlestis illius oraculi, quo subiectionem illam humillimam, in auribus fratrum omnium, & B. Pater, & nostra Regula personat dicens: Frater Franciscus promittit obedientiam, & reuerentiam Domino Papę Honorio, ac Successoribus eius Canonicè intrantibus. Animaduerte (oro te) quid sibi velit hoc verbum, quamque vim habeat *Canonicè intrantibus*, vt intelligas, non congruere nostrę professioni quempiam fratrem, qui rectè & sapere, & agere velit, aut pro Canonicis Pontifici-

bus

bus hæsitare, si res postulat, etiam emori, aut ab vsurpatoribus Sanctæ Sedis, eum opus fuerit, iuxta Patrum Sanctiones occidi. Tribuat tibi Dominus atque augeat Catholicum sensum, faciatque misericordia eius, vt in futuro nostræ Religionis Generali Capitulo nos inuicem Christiana beneuolentia complectamur, ad quod vt omninò proficiscare, & S. D. N. per suas, & ego per meas literas, alias diligentius inuitaui, *quamuis nondum meruerim habere responsum* (2) Vale in Domino, & ora pro me. Paduæ 1442.

N O T Æ.

Nota I.

Matthiæ Ministro Saxoniæ. Alij Matthiam, alij Matthæum nominant; alij, alijque cognominant, nunc Doringum, nunc Thoringum. Erat autem natione Germanus, homo doctus, & S. Theologiæ Magister Conuentualis, & Prouinciæ Saxoniæ iuxta ordinis morem Minister, quo vtroque nomine Albertus ipsum in hac Epistola vocat. Ipsius nomen vel maximè celebratur à Replicis, quas pro defensione Nicolai Lyrani scripsit aduersus additiones Pauli Burgensis ad Lyrani glossas in Sacram Scripturam.

Nota II.

Quamuis nondum meruerim habere responsum. Contempsit enim Doringus vocem Pastoris, & in suo sensu vsque adeò abundauit, & (quod habet Vvaddingus de scriptoribus ordinis, vbi de Matthia Doringo) Bernæ apud Heluetos anno sequenti 1443. nescio in quo Schismatico partiariorum conuenticulo, contra fas electus Generalis Minister, in eo munere annis sex perseuerauit; quamuis eiusdem instituti eodem anno verus Minister in vero Capitulo Generali Paduæ electus fuerit, & postea per Eugenium Pontificem in officio confirmatus: hoc etenim inter alia regularibus viris inferebant Schismata Pontificia, vt Religiosi Prouinciarum eum Pontificem colerent, cui ipsorum Reges, vel Principes adhærebant.

S C H O L I O N.

Duæ sequentes Epistolæ nec in codice nostro S. Isidori, nec in Capistranensi reperiuntur, sed Originales, vt ipsius B. Alberti manu scriptæ, sic tanquam Sacræ Reliquiæ, obducto muro, cum veneratione seruantur in publico loculo parietis templi Minorum Sarthiani, Diœcesis Clusinæ, quod Oppidum Etruriæ B. viri patria est: vnde earum exempla ad me nuper missa sunt, cum publicis attestationibus, tam Priorum communitatis Sarthiani, quam Vicarij Generalis Diœcesis Clusinæ, eius Ciuitatis Episcopi authoritate confectis.

EPISTOLA LXXXI.

PRIORIBVS ET POPVLO SARTHIANI OPPIDI.

ARGVMENTVM.

Alberto in dignitate & munere Vicarij Generalis totius ordinis Minorum constituto, per publicas literas, & nuncium congratulata est patria Sarthianum, ipsiusque nuntij, nescio quod, negotium commendat. Ipse hac Epistola conciuium in se beneuolentiam testatur, & nuncio satisfactum iri promittit.

Magnificis Patribus (1) *& Dominis meis Prioribus, & communi Terræ Sarthiani &c.*

ACceptis literis vestris, Magnifici Domini mei, per fratrem Iacobum conciuem vestrum, filium meum dilectissimum, prospexi quanto me feruore diligitis; qui super mihi commisso officio, tanto gaudio, exultastis, quod mihi quidem ignotum non erat, aut aliqua ex parte dubitandum: in cunctis scilicet vos obsequiosos exhibere, quæ honestati meæ quicquam accommodarent. Pro quibus equidem ipse Omnipotenti Deo primùm, inde B. M. Virgini gratias ago. Sed quoniam me imparem huic oneri esse persuasi mihi, quæso me vestris iuuate orationibus, vt ex hoc non minus, quam ex oblationibus vestris, charitati vestræ obnoxius reddar: in negotio autem illius fratris, pro sedulitate vestra, qua me requiritis, pro charitate quam vestræ M. debeo, prouisioni debitæ instabo, pro vt ille ipse Fr. Iacobus meo nomine ad vos afferet: cui propterea dignemini, tanquam mihi, tradere indubiam fidem. Dominus vos tueatur Omnipotens, Patres optimi, & meritò venerandi. *Florentiæ* 11. *Augusti*(2) 1442.

N O T Æ.

Nota I.

Magnificis Patribus. Non ignoro Priores, & Senatum cuiuscumque Reipublicæ Patres appellari posse, sed hoc modo loquendi videtur Albertus, cum etiam populum comprehendat, significare se illius oppidi filium esse: vt certo fuisse nos in eius vita demonstrauimus. Nam cur alioquin Sarthianenses, præ alijs, illi congratularentur, tanto feruore ipsum diligerent, nisi vt honorem sibi in filio accedentem eidem acceptum referrent? quos proinde vicem reddituros, Patres suos vocat, eosque optimos, & merito venerandos, vt solent filij ad parentes loqui.

No-

Nota II.

Florentiæ 11. *Augusti*. In fine Maij, vel initio Iunij, Albertus Paduæ, Comitiorum suffragijs, Minister Prouinciæ S. Antonij electus est, per obitum Dalismani Parauini, quem Albertus in primo horum opusculorum laudauit. Quo lætus Eugenius Pontifex, literas Apostolicas expediuit, XVI. Kalend. Aug. Florentiæ datas, quibus ipsum in eo munere confirmauit, & alteras die proximè sequenti, per quas eum constituit Vicarium Generalem totius ordinis Min. & Prouisorem, ac Præsidem futuri Capituli Generalis. Quibus acceptis hæsit Florentiæ, vbi Pontifex tunc morabatur, vt debitam illi obedientiam, & suo, & Religionis nomine præstaret, benedictionemque Apostolicam, & agendorum oracula reportaret, & has ibi Epistolas mense Augusti scripsit, imo & 70. in Iunio & alias sequentes in Iulio. Mansisse ergo per plures dies in Curia, colligimus ex literis sequentibus ad S. Bernardinum, quæ 24. eiusdem mensis Augusti datæ sunt, per duos videlicet menses circiter. Hic verò notandum, licet Bullæ prædictæ datæ sint 16. & 15. Kal. Augusti, prius tamen institutum Albertum Vicarium Generalem ordinis die 10. Iulij, vt ipse testatur supra Ep. 70. potuit enim prius oraculo Pontificio institui, & posterius expediri institutionis Bulla.

EPISTOLA LXXXII.

BERNARDINO SENENSI.

ARGVMENTVM.

Patentes sunt, per quas amplam potestatem confert S. Bernardino, in Conuentu Capreolæ prope Senas.

In Christo sibi Charissimo P. F. Bernardino de Senis F. Albertus de Sarthiano Minister Prouinciæ S. Antonij, ac totius Ordinis Minorum Vicarius Generalis, à Sede Apostolica institutus, & confirmatus, salutem in Domino, & pacem sempiternam.

EX quibusdam relationibus, & iustis, ac rationabilibus causis, animum meum mouentibus, te, de cuius probatissima vita, ac vulgatissima fama, & miro Religionis zelo, cæterisque virtutibus, quibus te Altissimus mirificè decorauit, longa, & veteri experientia, sum plenissimè informatus, meum Commissarium, cum omni plenitudine potestatis institui, ac institutum denuntio per præsentes, *in loco nostro Capreolæ* (1) prope Senas, & fratribus commorantibus in eodem: dans tibi per præsentes plenam & liberam facultatem visitandi publicè, & priuatè, tam in capite, quam in membris dicti loci, nec non inquirendi, examinandi, procedendi, terminandi, corrigendi, puniendi, carcerandi, detinendi, priuandi, instituendi, restituendi, & omnia alia, & singula faciendi, gerendi, & exequendi, quæ ego ipse facere possem, si personaliter interessem, salua in omnibus authoritate Vicarij Prouinciæ, dum præsens existeret in loco prædicto. Vale in

in Chriſto Ieſu, & ora pro me; mandans inſuper omnibus, & ſingulis fratribus in eodem loco commorantibus, & commoraturis, quatenus tibi, tanquam mihi teneantur in omnibus obedire. Vale iterum. Florentiæ XXIV. Aug. 1442.

Frater Albertus Sarthianenſis Miniſter S. Antonij ac Generalis Vicarius Ord. Min., indignus.

N O T A.

In loco noſtro Capreolæ. Hic locus M. tantum PP. diſtat Senis, eumque Bernardinus ipſe adoleſcens, humili ædificio, & Sanctiſſimis inſtitutis, in ordinis & obſeruantiæ regularis domum erexit. Quapropter exiſtimo eum, poſtquam hoc ipſo anno 1442. munus Vicarij Generalis Ciſmontani obſeruantum in manus Pontificis abdicauit, illuc ad tempus ſecedere voluiſſe, quo liberius Deo, & animæ ſuæ colendæ vacaret; adeoque patentes iſtas, non vllius neceſſariæ iudicaturæ, vel ſpecialis gubernij, ſed honoris tantum cauſa, ab Alberto, ipſius ſecundum Deum filio & diſcipulo, illi miſſas fuiſſe. Quid enim in parua ſolitaria, & religioſiſſima domo poterat eſſe negotij, quod vel ſuperior domeſticus, vel Prouincialis etiam abſens, vel ſola præſentia Bernardini non facile componeret? ſed erat ille tunc in Religione, & magnis prædicationis & pœnitentiæ laboribus quadragenarius, habuitque ætatis ſexageſimum ſecundum, & vitæ ſuæ penè penultimum annum, Vicarij Generalis officio ſanctiſſimè iam perfunctus: eratq; cæterorum rigidioris inſtituti Pater, Magiſter, & viua regula Sanctitatis, ac diſciplinæ, propter quæ Albertus indignum iudicauit, ſi tanquam vnus de plebe, iuniori alicui præfecto ſubiectus eſſet, vnde ipſum non meritis tantum, & vltronea omnium reuerentia, ſed etiam officio, & authoritate, etiam ipſo ſuperiore locali, maiorem eſſe & haberi voluit, ſalua tamen authoritate ſuperioris Prouinciæ, cum adeſſet, ne ordinarij regiminis ordo inuertatur.

EPISTOLA LXXXIII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Sub finem Auguſti Paduam reuerſus Albertus, ſenſit ſibi obſtaculo ad rem rectè gerendam eſſe, procurari à ſubditis protectionem Dominorum temporalium. Rem ſcribit Pontifici, & cautum modum proponit, quo per eius literas, ad ſe mittendas, remedium fortaſſis apponi poſſit.

AD erigendam huius Prouinciæ collapſionem, B. P. cuius tibi placuit me Miniſtrum, quamuis immeritum, inſtituere, multa mihi impedimenta ſunt, ſed præ omnibus aliqui inſolentes, quos nec punire poſſum, neque ex hac prouincia, per eos, ac reliquos iam euerſa, depellere, detrudere, deturbare: Tuentur enim

ſeſe omni licentia, atque impunitate malorum, quam ſibi Dominos quoſdam præbuiſſe confirmant, apud quos fratres ſuos falſis criminationibus accuſantes, in contemptum omnium Prælatorum, ne parum quidem de ſceleribus argui poſſunt, quin ſe clamitent à dominatione temporalium factos immunes; quos & ipſos ſi nullo metu laicorum defendentium puniam, ſicut nec eos timeo, *ſumenda ſunt mihi bella* (1) acerbiora cum Dominis temporalibus, qui vt à grauiſſimis viris ſum factus certior, iniquo ſunt animo accepturi, ſi ſcilicet meos ſubditos ac malos caſtigem, quos ipſi ſua libertate, ſed nulla iuſtitia Religioni ſurripuerunt.

Eſto enim B. P. peccarint, quos impij accuſarunt, num apud ſæculi homines delatio etiam certorum malorum facienda erat? ac non potius apud ſuæ religionis maiores. Domini verò illi & accipiunt accuſationem calumniæ, quam ad Maiores Religionis, etiam veram, referre debuiſſent, & meritam punitionem malorum in iniuſtitia detinent, & innocentes acerbius criminantur, quos iam diu non probatos nocentes, liberos abire non ſinunt. Ego autem neque inſontibus purgationem falſæ criminationis, neque ſontibus pœnam impendere queo; neque à Dominis illis libertatem vtriuſque exhibendæ valeo extorquere. Sum enim diligenter locutus cum Domino, cumque his, quos conſiliarios vocant. Pollicentur ſiquidem bona, ſed nec ea dum faciunt, nec facturos vlla mihi ſpes eſt, quemadmodum per eos ipſos, qui de eorum numero ſunt, apertè conijcio: dum ſoli ſecretius mecum conferunt. Videor enim videre, rem iniquam eis videri, ſi cauſam, quam dicere ſolent ſui ſtatus, ſaccis panniceis, vel panarijs, vt aiunt, id eſt fratribus, quos etiam per contemptum ſic appellant, vllo pacto terminandam committant.

Igitur B. P. nulla prouiſio ſalutarior mihi videtur, quam ſi tua Sanctitas, tacito quod de his ad te ſcripſerim, veluti etiam ignara eius indigni fauoris, quem inquis prædicti magno cum ſcelere & dedecore præſtant, mihi, ſi libet, diligentius mandes, vt fratres illos, de quibus hæc ſcandala audiuerit Sanctitas tua, ad te celerius proficiſci procurem. Quo facto literas tuæ Sanctitatis feram ad Dominos, ac tum tandem quid ſentiant apertè perſpiciam. Dominus te tueatur Omnipotens B. P. ex Padua Kalendis Septemb. 1442.

N O T A.

Sumenda ſunt mihi bella. Perpetua eſt iſta querela, de fauoribus ſæcularium, quibus ligantur manus ſuperiorum ordinis, ne iuxta regularia inſtituta poſſint diſponere de ſuis ſubditis. Propterea multæ & graues factæ ſunt conſtitutiones Apoſtolicæ, à Summis Pontificibus Pio V. Gregorio XIII. Paulo V. & Vrbano VIII. per quas & ſubditis prohibetur, ne illos quærant, & ſuperioribus, ne eis deferant: & tamen ita illis vexantur, vt niſi concedant, quæ illi petunt, quod Albertus hic dicit, *bella acerbiora cum Dominis temporalibus ipſis aſſumenda ſint*, rem iniquam putantibus illis, ſi cauſam, quam dicere ſolent ſui ſtatus, fratribus terminandam committant, ſuæque authori-

thoritati derogare, ſi quidquid protegendum aſſumant, quantumuis Religioni incommodum, non aſſequuntur. Videnda ſtatuta Barchinonenſia c.6.§.8. de fauoribus ſæcularium. Et Valliſoletana anni 1651. in quibus Bulla Vrbani recenter acceptata, & in fine conſtit. impreſſa eſt.

EPISTOLA LXXXIV.

CONVENTVI PARISIENSI.

ARGVMENTVM.

Quidam Frater Ioannes Prouinciæ Burgundiæ, neſcio qua authoritate, in Conuentu Pariſienſi vſurpabat ſibi locum Baccalaurei formati, & Alberti Vicarij Generalis iuſſa parui pendebat: ſcribit ergo Conuentui, authoritatem ſuam contemnendam non eſſe, nec modeſtiam, qua vtebatur, debere ſuffragari rebellibus, iubetque vt Patres Burgundum amoueant, & Geneſium Parmenſem legitimè inſtitutum illi ſubſtituant.

DElectat me vehementer, venerabiles mihi, & ſuauiſſimi in Domino Ieſu Patres, neſcio quo interno Chriſtianæ dilectionis ſapore manu propria ad vos ſcribere, quamuis pro more noſtræ glorioſæ Religionis literas Commiſſariatus fecerim ad vos ſcribi, eaſque non ſolum manu mea ipſe ſubſcripſerim, verum etiam *præter morem conſuetudinis meæ* (1) ſigillo officij Generalatus fecerim conſignari. Nam cum in mea inſtitutione, Apoſtolicæ Sedis clementia voluiſſet, me triſtem atque mœrentem tanquam materna pietate conſolari, qui *inuitus ad officium adactus* (2) lugebam, præbuit confirmationis ampliſſimas Bullas, dedit regiſtra ordinis, quæ poſt obitum ſuauis memoriæ præceſſoris mei, *ſub Apoſtolicæ ſolicitudinis cura* (3) diligentius ſeruabantur: ſigillo quoque ordinis noſtri, mihi per Pontificem Maximum præbito, in poteſtate mea poſitum eſt, vtrum eo vellem, aut non vellem vti. A cuius tamen vſu in hodiernum diem ſola modeſtia me continuit: ſed vt video ipſa humilitas, quæ vtenti mihi vtilis ſemper futura eſt, & officio derogat, dum contemnitur, & ſuperbientibus nocet, dum de humilitate mea tergiuerſandi & cauillandi ac impudentius rebellandi occaſionem accipiunt. Cum ergo iniquiſſimum ſit, vt vnde ego gloriam debeo conſequi, inde contumeliam adipiſcar: ſuperbi verò ſubditi, ac procaciùs rebellantes, vnde & luere pœnas contumaciæ debent; inde commodum impunitatis reportent, volo penitus, ac in vim obedientiæ vobis omnibus mando, vt ſi Deum diligitis, ſi D. N. Papam Eugenium Sanctiſſimum reueremini, ſi pro honore meo, pro diſciplina morum, pro cultu noſtræ Religionis, vllo vnquam tempore zelo zelati eſtis; nunc accingamini omni ſtudio diligentiæ, & curæ, non minus ſeueriſſimæ di-

sciplinæ, ne vlla licentia impunitatis, Religionis obedientia dissoluatur. Aduocate ergo fratrem Ioannem de N. Prouinciæ Burgundiæ, & edocete eum, quam falsò se gerat pro Baccalaurio formato Conuentus egregij Parisiensis, cum & in registro ordinis contrarium manifestè appareat, sicut & literæ, de quibus superius dixi, apertè testantur, & *Patres quatuor, aut quinque* (4) super gubernatione ordinis instituti, è quibus ego minimus eram, Apostolica authoritate, Fratrem Genesium Parmensem, ritè & sanctè inspecta diligentius veritate, instituerimus; & ego postremò, cum essem factus Vicarius, eundem Genesium & confirmauerim, & nouiter instituerim. Quod proculdubio nunquam fecissem, nisi ab Apostolica Sede Sanctam potestatem idoneam accepissem, & nisi compertum haberem, Fr. Ioannem prædictum nullo iure posse tueri, *vt Baccalaurius* (5) esset, vel iustè posse conqueri, tanquam sibi prærriperetur iniustè, quod iniustè tenebat. Constituto itaque Fratre Genesio Parmensi in loco Baccalaurij pro cursu in Conuentu nostro Parisiensi, Fr. illum Ioannem prædictum, omninò ab vsurpato officio, & si vobis videbitur, etiam à Conuentu amoueatis. In fine oro vos Patres, vt si vir venerabilis, Fr. Ioannes de Capistrano, quem ad Prouinciam Franciæ pro bonis causis misimus, ad agendas prędictas causas Parisios venerit, illum vobis in gerendo negotio addere non grauemini, vt & à vobis & à me videatur pro suo merito honorari: sin autem, ipsi vos omnia cum sapientia agite. Valete in Domino, & orate pro me, ex Padua 29. Ianuarij 1443.

N O T Æ.

Nota I.

Præter morem consuetudinis meæ. Idest pro sua modestia non vtendi sigillo ordinis, vt ipse inferius declarat: à cuius tamen vsu, inquiens, *in hodiernum diem sola modestia me continuit.*

Nota II.

Inuitus ad officium adactus. Hæc amplius supra, Epistola 74. ad Iacobum Primadicium. *Factum est clamme &c. vt ego Minister eiusdem Prouinciæ eligerer:* & paulo post. *Renitenti mihi veraciter, ita me Christus iuuet, ac multipliciter reluctanti etiam Vicariatus totius ordinis pondus adiecit, sub quo onere quam mæstus gemam, testis est Christus.* Ex quibus inter alia multa manifestum est, quam nihil ambiebat Albertus dignitates.

Nota III.

Sub Apostolicæ solicitudinis cura. Etenim Florentiæ, in Pontificia tunc Curia defuncto Guilielmo Casalensi, ordinis Ministro Generali, curauit Eugenius Regesta & sigillum cautè custodiri, dum defuncto successor aliquis designaretur. Cum autem ipse Pontifex Albertum ordinis Vicarium instituit, omnia illi tradidit, cum illo humilis Alberti solatio, vt sigillo Ministrorum Generalium vti posset, vel eum vellet, non vti: Indignum se vir modestissimus tanta authoritate reputabat, & propterea ab illius sigilli vsu abstinebat, quamquam Pontifex institutionis ipsius diplomate profiteatur, nullum alium sibi,

post

post longam considerationem, occurrisse magis idoneum, cui ordinis regendi onus imponeret.

Nota IV.

Patres quatuor, aut quinque. Totidem præfecit Pontifex, expediendis ordinis negotijs post mortem Generalis Casalensis, donec nouus Minister Generalis eligeretur, vel ipse Vicarium ordinis institueret, vt ipse Pontifex in diplomate institutionis testatur: ex quibus Albertum vnum fuisse, in hac Epistola ipse refert, vt maiori euidentia comprobaret Genesij Parmensis institutionem in Baccalaureum Parisiensis Conuentus, legitimam fuisse, in qua nimirum ipse, non solum spectator præsens, sed cum alijs Patribus, à Pontifice deputatis, etiam cum authoritate pari, actor fuit.

Nota V.

Baccalaurius. Sic olim dicebantur à bacillo, quo insigniri solebant, quibus in Academia primus gradus conferebatur: sed magis eruditis hodie placet Baccalaureos eos appellari, à veteri etiam consuetudine, qua lauri baccis coronabantur: quæ solemnitas etsi defierit, nomen tamen retentum est. Vide si placet Iosephum Laurentium in Amalthea Onomastica. Ioan. Fungherum in Etimologico, & Calepinum in Dictionario.

EPISTOLA LXXXV.

PHILIPPO MARIÆ DVCI MEDIOLANEN.

ARGVMENTVM.

Eodem tempore, & instantia pari, Philippus Dux, & Borsius Estensis, Princeps Ferrariensis, petierunt ab Alberto, vt Bernardinum Senensem ad suam Ciuitatem per imminentem Quadragesimam prædicatum mitteret. Albertus per hanc ad Philippum Epistolam, apud vtrumque se excusat, misso eius exemplo ad Borsium cum alia sequenti, ratus ijsdem rationibus vtrique Principi satisfactum iri.

SI amicis rectè quippiam postulantibus, criminis loco haberi solet, cum eis aliquid denegamus, cui putas maculæ duci debere, Philippe Princeps Illustris, si Principibus ipsis, cum quæque iusta efflagitauerint, nos vllo pacto ea infieiari contingat. Nam quantum laudi datur, cum honestis in rebus amicis nostris obsequimur, propterea quod in amicitia ratio, humanitas, & charitas, præsertim quæ Christiana est, colitur, tantum, & eo amplius, summæ contumeliæ adscribendum, si erimus aliquando, Principibus præsertim magnis, inexorabiles: cùm non modo, tum ea bona, quæ nunc diximus, longè à negantibus propellantur; sed, quod est nefarij facinoris, potestas ipsa, quæ omnis, Apostolo concinente, à Domino Deo est, apertè contemnitur. Sed & illud verissimum esse, quod huic tam magno vero subijcimus, nemo aut sapiens, aut Iudex, nisi iniquissimus, dubitabit; ita scilicet posse-

quem-

quemquam, etiam maximis Principibus, id modestè negare, cuius faciendi nulla facultas adsit; vt debere parere, cum identidem efficere poterit: quoniam non minore licentia, qui non poterit, prærepta facultate absoluitur, quam præbita ligatur. Hæc cum ita se habeant, Philippe Christiane Princeps, intelligis quantum arbitror, quam sine vllo tui contemptu possim tibi denegare, quod postulas. Tam enim tibi possum concedere, vt vir Sanctus Fr. Bernardinus, mihi quidem ætate Pater, Mediolani commaneat, quam potest periturus inedia, nisi insipienter, necessarium panem abijcere; præsertim cum ego hanc causam prædicandi Patauij ante menses circiter octo cum illo sæpius egerim, & nullus mihi reliquorum, qui eius partes hic agat, penitùs suppetat. Sed quod maioris est ponderis, proficiscente nuper ad me socio fratre illius, & nomine Bernardini diligentius sciscitante, quid de illo statuerem, cum scirem Bernardinum nullo loco, nulla obligatione ligatum, eo à me ordine discessit, is socius, vt omninò Bernardinus Paduam prædicaturus veniret, cuius etiam à me aduentus, socio illo præsente, in publica concione manifestatus est. Accedit postremò, vt pro angustia temporis, etiam de tota Italia, alium prouidere non queam, cum reliqui omnes prædicatores ex nostris, in celeberrimis Italiæ ciuitatibus, iam pro more Ecclesiarum, certiore sponsione sua firmati sunt. Cum itaque Illustris Princeps, omnia ista, quæ dixi, apertam mihi, atque honestam negandi facultatem suppeditent; pro honore tamen Principatus, non penitus quod postulas, nego; sed hac magis tecum modestia vtor, vt quæ cum Bernardino statueris, ea rata sim habiturus, si modo cum prudentia collationis illius consulas rationem, & an pro prædicatione Paduana, non autem pro Capitulo, in quo non minus mihi necessarius est, sit abs te mihi in tanta causa Bernardinus præripiendus, in quo mihi & cura temporis quadrat, & penuria reliquorum angustat. Tribuat tibi Dominus Omnipotens, de potestate sua, in augmentum Christianæ Religionis, & fidei, & quod prius dicendum fuit, in gloriam Christi, cum amplissimo tuæ salutis emolumento gloriosissimos referre triumphos. Sitque nomen tuum terrori hostibus Crucis, de quibus, accenso in te zelo Sancti amoris pro Catholica communi Matre, inclytas victorias consequare. Ex Padua vltimo Ianuarij 1443.

EPISTOLA LXXXVI.

BORSIO PRINCIPI FERRARIENSI.

ARGVMENTVM.

Ob negotiorum pondus, excusat se à longiori Epistola scribenda, & eius loco mittit exemplum illius, quam scripsit Philippo, quod vterque Princeps id ipsum sibi peteret.

Maxi-

MAximum pondus negotiorum, Borſi mi ſuauiſſime, atque illuſtris Princeps, cum mala valetudine oculorum & reliqui corporis, non me ſinunt pro elegantia literarum tuarum longiorem Epiſtolam ad te ſcribere. Verum cum vrgente cauſa Principi Mediolanenſium quædam reſponderim, cum tu quoque ſis Princeps, ac te mihi pro tuo in me amore dulciſſimum profitearis amicum, quem omni ſtudio dilectionis complector, ſtatui ad te eadem ſcripta tranſmittere, ne, cum mihi non vacet, plurima dictare compellar. Quæ ergo tanto Principi celeriter ſcripſi, tu itidem eadem ad te ſcripta tibi, pro charitate mutua, perſuadeas; & id age, quo me præ vobis illo viro indigere cognoueris; quem ambo inſtantius poſtulatis. Id eſt enim veri officium amici, vt quo plus opus habeat, in eo ſibi cura obſequendi ab amico diligentius impendatur. Vale, & me ama, ac Ioannem meum, iam olim ex Tuſcanella, qui tecum eſt, ſalutare meo nomine non graueris. Ex Padua vltimo Ianuarij 1443.

EPISTOLA LXXXVII.

EPISCOPO CORONENSI. (1)

ARGVMENTVM.

Coronenſis male accepiſſe videtur, quod Albertus, ipſo intercedente, aliter egerit cum reo ſubdito, quam Epiſcopus illum precatus eſt. Albertus ergo hac Epiſtola autboritatem ſuam fortiter, ſuauiterque tuetur; dum & iudicij ſui æquitatem demonſtrat, & ob Coronenſis, atque Ariminenſis Epiſcopi interpellationem pœnas reo debitas dimiſerit.

SI te poſſem, venerande Chriſti Antiſtes, tranquillo & loco & tempore, &c., quod magis eſt opus, *pacato animo* (2) conuenire, impetrarem fortaſſis abs te, conſulta ratione ac iuſtitia, vt non dicam mihi redderes, quod non mereor, ſed vt ſaltem oſtenderes ſigno quopiam eas gratias, quas te & paraſſe ais, & acturum fuiſſe, ſi pro tuo arbitratu feciſſem de *F. I. C.* (3) quod à me fieri magna precum inſtantia poſtulaueras. Quod ſi clanculò abs te ſolo ipſe item ſolus impetrare nequirem, adhibitis ſobrijs rerum æſtimatoribus, grauibuſque Iudicibus, eas palam, vel ab inuito te, ideſt ab ore tuo, pro meo iure, proculdubio extorquerem. Verum cum vtroque hoc, tam priuato tecum familiariter, quam publico coram alijs iudicialiter, agendi remedio caream, non propterea à magna vlla ſpe animo concidi tibi perſuadendi, quod velim, ſicut ne à cauſa quidem concidiſſe me arbitror. Aget enim apud prudentiam tuam hæc paruiſſima ſcedula, atque id ſecretius, inter te, & ipſam, te exorabit, quod fortaſſe neque iura amicitiæ, neque publicæ leges facere po-

potuissent. Nam ea est veri vis, atq; potentia, vt secretius per se influat, quam vt violentius irrogetur, præsertim in animos hominum, qui ita sint instituti, vt de te credere debere mihi plurima persuadent. Ingenium dico, ratio, ætas, literæ, & magna, quod scio, de me tua, quamuis præter ac supra merita mea, existimatio. Quæ omnia hoc penes te queunt efficere, vt non à me putes, quidquam temerè factum, etsi non eo modo factum sit, quo tu fieri debere putabas. Taceo gradum tui venerabilis Præsulatus, qui pro experimento multarum, & rerum & causarum, eam practicam callet, vt probè norit sæpe apud Prælatos falsis criminationibus accusari innoxios ac tergiuersationibus falso defendi, qui rei sunt. In quarum difficultatum medio constituti cum variè fluctuemus, magna

3. Regum 3. 16. est opus sapientia, quam in Salomone Diuino munere eluxisse etiam in rebus gerendis, literæ Diuinæ testantur. Quo nos maximo dono si non vt ille præditi sumus, agamus in causis quod ratio consulit, quod testes probant, quod leges iubent, & bona spes nobis erit ne apud Deum quidem, ne dum apud homines, nos esse damnandos, non modo in causis rectè perpensis, atque comprehensis, idest quarum veritas indubitatissima est; verum etiam in illis, quæ nisi vt dictum est non sunt nobis aliter explorata; hoc est, in quibus etiam adhibito omni studio inueniendæ veritatis sępe falli valemus. Hanc ego accuratissimam diligentiam pro virili mea illi causæ præbui, in qua is accusabatur, pro quo me tantopere flagitasti. Qua sanè diligentia præter experimenta, quæ nescis, hoc mihi de illo peperit veritas, vt hominem plectendum magno supplicio, rogatu Episcoporum venerabilium, Ariminensem dico & te, nullas ferè pœnas ingentium erratorum illum luere pro merito constituerim. Itaque non te putes ad me frustra scripsisse, ac per hoc si tantas, quas paraueras, gratias referre non libet, saltem desinas me, pro tua humanitate, aut ipse obliquè petere, aut apertè mordere. Sunt enim in literis tuis, & indicia indignantis animi, & signa comminantis, & quod est grauius, vestigia obtrectantis. At ego qui sim professus me Dominum illum nostrum mitissimum Iesum Christum imitaturum, qui cum malediceretur, non maledicebat, & vt verbis tuis vtar, *totus sum conscientia* (4) (quod vtrum seriò, an ioco dixeris, ne grauius interpreter, ipse videris) pro indignatione beneuolentiam; pro comminatione maxillam alteram, pro obtrectatione laudes referre paratus sum. Et hæc quidem omnibus propter Deum, quanto magis tibi, cui præter honorem tanti Sacerdotij, non solum debeo reuerentiam, verum etiam propter veterem amicitiam, qua penè pueri quondam in schola, sub Guarino præceptore, Græcis literis ludebamus, nequaquam vllo pacto excludendam beneuolentiam puto. Proinde oro te Pater Episcope, vt in plectendis errantium fratrum meorum culpis non me putes quicquam agere temerè, qui & consilio Sanctorum, atque eruditissimorum hominum in omnibus vtor, & qui, quod scio à me dici æquo animo patiere, mihi quam tibi sunt admodum notiores. Commendo me tibi venerabilis Præsul, atque honorande Christi Antistes. Ex Padua XVI. Martij 1443.

NO-

N O T AE.

Nota I.

Epiſcopo Coronenſi. Erat ille Chriſtophorus Garetonus, veteri amicitia cum Alberto coniunctus, *qua*, inquit, *pene pueri quondam in ſchola græcis literis ludebamus*. Sed vlteriorem perſonæ notitiam, his verbis profert Flauius Blondus, Decad. 3. hiſt. lib. 8. pag. 527. interfuit aſſiduus huic fœderi (Græcorum cum Eccleſia Latina) Chriſtophorus Garetonus, Pont. Eugenij Secretarius, quem poſtea ob hanc rem bene geſtam, Coronio Peloponnenſi Oppido Epiſcopum dedit. Is qui ter quaterque per aliquot annos antea Palæologum à Pontifice adijſſet, illi perſuaſit, vt quæ Baſileenſes eis impoſſibilia obtuliſſent, à Pontifice maiora, melioraque ſpondente acceptauerit. Et Albertus ipſe, eum ab ingenio, ratione, ætate, literis, & rerum experientia laudat.

Nota II.

Pacato animo. Non ſuo, ſed Epiſcopi, cuius ad Albertum Epiſtola indignationem & minas præferebat. Quam autem pacatus, mitiſque fuerit animus B. Viri, ſatis ipſe profeſſus eſt ijs verbis. *At ego qui ſim profeſſus me Dominum illum noſtrum mitiſſimum Ieſum Chriſtum imitaturum &c.*

Nota III.

F. I. C. Huius hominis nomen & patriam ſcimus, ſed lectori minimè neceſſaria, omittenda ſatius quam depromenda iudicauimus, ne vnius culpa plures erubeſcerent.

Nota IV.

Totus ſum conſcientia. Vulgaris vrbaniſmus eſt, quo dicere ſolent, *V. S. è tutto bontà, è tutto pietà, tutto carità, tutto conſcienza &c.* immo & Latinè locus eſt Pauli Manutij Epiſtola ad Antonium Auguſtinum apud Illuſtriſs. D. Nicolaum Antonium in ſua Biblioth. Hiſpana, quam ingenti labore, ſummaque ſolertia & ſtudio eruditiſſimam emiſit, vbi ſic loquitur Manutius: *Quantus quantus es totus labor, totus induſtria es*. Verum quoniam aliquando ex animo, aliquando irriſoriè, aliquando in contrario ſenſu exprobratoriè accipi poteſt, nec rarò profertur, ideò ſequitur *Quod vtrum ſeriò, an ioco dixeris &c.*

EPISTOLA LXXXVIII.

C. EPISCOPO ARIMINENSI. (1)

ARGVMENTVM.

In cauſa ſuperioris Epiſtolæ, in fauorem illius ſubditi, ſcripſit etiam Ariminenſis, ſed cum maiori moderamine, quam Coronenſis. Quapropter Albertus pari modeſtia illi reſpondet, & relatis ijs, quæ de illo Religioſo diſpoſuit, totam rem ipſius Ariminenſis arbitrio defert.

MOdeſtia literarum tuarum, venerande Chriſti Antiſtes, qua me grauiter, vt te decet, & ſine vlla culpa iactantiæ, immo cum merito pietatis oraſti, vt F. I. C. quantum pateretur iuſtitia, miſererer; hoc

sanè meretur, hoc exigit, atque penè extorquet, vt si fieri potest, maiore tibi modestia respondeatur, quam à me flagitaueras. Verum quia nos ambos negotiosissimos, nequidem multa dictare, te verò multa dictata legere curæ plurimæ vetant; hoc tibi velim, pro tua charitate, & sapientia, breuibus persuadeas, omnia à me erga illum, non modo facta esse magna iustitia, verum etiam pro reuerentia postulantis maiore misericordia: cum tamen illum alias sæpe *expertus sim maioribus suis maximè pertinacem* (2) Quæ res, vt optimè nosti, consensu omnium sapientum, ac Sanctorum, in religiosis viris abolet prorsus omnem obedientiam, primam quidem votorum omnium, quæ profiteantur, qui Deo solemni obligatione dicati sunt.

Hunc præterea, etsi illum adeò certissimè probauerim reum, vt ei à me nulla penè ratione redire iterum ad Cretam debuisset concedi, supplicante tamen illo instantius, vt illuc tantum iret, atque statim rediret, ne publica verecundia apud omnes videretur confusus, nescio qua pietate, fragilitati illius assensus sum; ita tamen, vt sub pactam fidem, ad me sine deceptione fraudulentiæ, quemadmodum postularat, ad Capitulum nostrum, apud Patauium proximè celebrandum, quam celeriter redire deberet. Quam tamen inter nos, vt dixi, pactam fidem, vereor, ne pro vsu mendaciorum suorum mihi non seruet. Ego vero nihil minus, cum pro restauranda existimatione illius, tum maximè pro obsequendo vel partim tibi, malo ita fecisse, qui fortasse satius fecerim, si aliter fecerim; hoc est, & pro salute illius, & pro arbitratu interpellantis, præsertim cum tu, qui sapis, per Dei misericordiam, quæ Dei sunt, longe magis optaueris, atque, vt certò scio, censueris, plus animæ illius quam infirmitati carnali sine dubitatione consulendum fuisse. Quod meum consilium, cum tibi probatum iri, & ex te ipso accepero, gratum habebo. Sin minus, & hoc ipsum quodcumque statueris, quamprimum id mihi veraciter innotuerit, pro tuo arbitratu faciendum putabo. Vale & exiguitatem meam orationibus adiuua, ex Padua vltimo die Martij 1443.

N O T Æ.

Nota I.

C. Episcopo Ariminensi. De hoc Christophoro Episcopo Ariminensi, satis supra diximus, cuius optimi viri laudes non parum confirmat hæc Epistola B. Alberti ad ipsum.

Nota II.

Expertus sum maioribus suis maximè pertinacem. Superius diximus aduersus importunitatem quorundam Dominorum temporalium, cum ordinum Religiosorum Prælatis, pro eorundem subditis, se opponunt. Sed hic locus, & quæ sequuntur exigunt, vt Religiosi ipsi, qui eos imprudenter interpellant, moneantur, quanto magis ea re perdant, quam lucrentur. Nam si rem friuolam, vel iniustam postulant, cogunt superiores, vt authoritatem suam, suarumque dispositionum integritatem tueantur, vel, quod Albertus

ad

ad Eugenium Pontificem ſcripſit, acerbiora bella cum Dominis temporalibus aſſumere, quibus & religio non parum turbatur, & non ædificatur mundus, vel ſe illis inhumanos, rudeſque præbere, ſi nulla reddita ratione, petitionibus ipſorum refragantur, vel ſi veritatem dicant, religioſi iniuſtâ prætendentis famam lædere. Quo fit, vt is deinceps Prælatum, quem humili vel ſubiectione, vel ſupplicatione placare, & in ſui æſtimationem, amoremque trahere poſſet, huiuſmodi interpellatione, quæ vix abſque querela fit, magis irritet, ac duriorem, aſperioremque deinceps experiatur: cui nimirum vim quandam inferre velle viſus eſt, & illum externum, quem patronum ſibi fore credebat, vel ſibi perdat, vel in aduerſarium commutet, dum de cauſæ iuſtitia, vel inhoneſtate doctus, illum deſpiciat, ac deſerat; nec audire amplius, nec videre velit, qui rem vel iuſtitiæ, vel honeſtati contrariam ab amico petere præſumpſerit.

Quia verò ſuperiores quandoque vel decipi poſſunt, vel humanum aliquid pati, homines enim ſunt, & forte ab iniquis inſtructi, propter quod Spiritus Sanctus per Prophetam dixit Habacuc. *Factum eſt iudicium, & contradictio potentior, propter hoc lacerata eſt lex, & non peruenit vſque ad finem iudicium: quia impius præualet aduerſus iuſtum: propterea egreditur iudicium peruerſum*. Tum ſubditus ſi audet, vel audiendus ſit, faciem ſuperioris deprecetur, vel ſi oppreſſus eſt, quod iure naturæ, ordiniſque, & Eccleſiæ legibus licet, ad maiores prouocet, vel modeſtius & abſque fori ſtrepitu quietius aliquem quærat, non qui potentia Prælatos cogar, non qui, quamuis deprecantis ſpecie, iure quodam ſuo regat, ſed qui pro ſapientia, & reuerentia ſua Iudicem, de tota re liberius informet, & cum Daniele Propheta dicat. *Reuertimini ad iudicium, quia falſum teſtimonium locuti ſunt aduerſus eam*.

Si nihil horum ſuppetat, Chriſtum Crucifixum oret, & calamitatem ſuppliciter exponat: ſed fortè auditurus, quæ Seraphicus P. Franciſcus, hortanti Paulo Apoſtolo, vt Religionem ſuam defendat, reſpondiſſe fertur, non alia ſibi arma ſuppetere, quam crucem, quæ & ipſa patientiam prædicat: ſed gladium ſuum Paulus porrexit, & res confecta eſt: vel quæ S. Petrus Martyr, & Ioannes Peckamus noſter, Archiepiſcopus Cantuarienſis, illiuſmodi calumnijs oppreſſi, & ad Chriſtum ſupplices ex ore pendentis in Cruce audiuiſſe ſcribuntur: ſe quoque innocentem flagellis laceratum, & clauis confixum cernerent, & per patientiam imitarentur in tolerandis mundi paſſionibus, quę non ſunt condignæ ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Tum Seruus Dei de Cœlo ſecurus oret, cum Auguſtino. *Domine hic vre, hic ſeca, & in æternum conſerua*: pro ipſis inimicis deprecetur, eoſque diligat, tanti boni ſui, cœleſtiſque triumphi inſtrumenta, vt cum Pſalmiſta Regio in Dei iudicio dicere poſſit, *perfecto odio oderam illos, & inimici facti ſunt mihi*.

Prælatos autem intelligere decet, pręter dignitatem ſuam, & in Religioſos filios paternam diligentiam eſſe, vt eos ad extrema hæc adigant: ſi erratis vlcerati ſint, plus olei quam vini, ſeu, quod intolerabilius eſt, aceti affundendum eſſe. Si honeſti, innocentes, mites, manſueti, humiles, laborioſi, & vtiles Religioni, ſuſurrones aduerſus hos non audiant.

Nam plerumque qui peiores ſunt, vel inuidia, aut naturæ, vel morum diſſimilitudine, meliores inſequuntur; vt ſuis malis operibus, vel non imitando, vel non approbando contrarios, vel non meliora ſectando, tacitè reprehendentes: quos ſi bonus eſſet animus, imitari ipſi potius, amplecti & iuuare deberent. Non enim in vnius tantum cuiuſque hominis, ſed in plurium etiam cohabitantium, aut Regni, aut Ciuitatis, aut Religionis, aut Collegij corpore, caro aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem pugnant, quod Deus ita permittit: vt qui probati ſunt, fideles inueniantur. Nec decere ſuperiores velle bonos affligere, vt malis delatoribus placeant, quantumuis alioquin ſibi gratis, vel coniunctis, aut quod teterrimum eſt, inauditos damnare, vel audire nolle, aut nimia

asperitate terrere, aut cuiusuis paruitatem contemnere. Formicæ enim sua bilis inest, & scintilla sentibus iniecta Cypressos, & Cedros aliquando incendit.

EPISTOLA LXXXIX.

POGGIO SVO FLORENTINO (1)

ARGVMENTVM.

Vel ille reus subditus, vel alius quis non melioris farinæ, Alberti nostri famæ passim detrahebat, insimulabatque defectus, quos ipse in Epistola narrat. Quod cum Poggius veteris amicitiæ iure doluisset, curauit B. Virum per Sanctum Bernardinum moneri. Albertus ergo eiusmodi garrulorum hominum criminationes modestè, vt solet, & sapienter abstergit. Et hanc defensoriam suam, si non necessariam, sed saltem, vel ipsis obtrectatoribus, vtilem fore demonstrat.

FEcisti pro consuetudine tua, Poggi charissime, & pro iure veteris amicitiæ nostræ, vt famam meam, quam conuelli, & carpi ab vanè obloquentibus cerneres; cura diligentissima tuereris. Nam quid aliud mihi fecisse putandus es, quam existimationem meam fuisse tutatus: quandoquidem tuo nomine, me vir insignis Fr. Bernardinus admonuit, mihi ipsi diligentius esse prospiciendum, cum non desint, qui siue à tergo, siue palam me mordeant, aientes, me in vltimas terras (vt sic dicam) quosdam è fratribus meis grauiter insectatum, qui mihi in electione huiusmodi Ministeriatus, quem inuitus, ac iniquo animo gero, & tolero, suæ vocis suffragia negauerunt. Magistros præterea nonnullos, qui Sacræ Theologiæ fastigium profitentur, aduersum acriter queri, quod eos insolenter asperner, atq; abijciam, & gradum honoris, & dignitatis eorum, nihilo magni pendam.

Super quibus, vt breuiter tibi respondeam, scias cuncta esse falsissima; quæ si tu credis, ipsa opinione leuitatis me valde læsisti: si non credis, ac me minus aduersum maledicos defendisti, de negligentia tutandæ amicitiæ rectè culpandus es: si defendisti, magnopere laudandus: qui præterea officium veræ necessitudinis, de obtrectatoribus quidem benè, quos ab insolentia compressisti; de amico verò illo me tuo, quamuis exigui ingenij sim, proculdubio longè melius, quem pro religione, & timore Domini, nihil in hac re perperam agere putauisti. Sed quod tibi multò carius esse debebat, de te ipso optimè meritus esse credendus es, qui in ipso tuæ mentis iudicio, nulla temerè sentientis periculosa sententia, conscientiam rectè factorum necessarij tui, immo conscientiam tuam, offendere maluisti.

At ego, vt totum paucis verbis absoluam, tanto fastidio ago huius mihi

mihi impositi curam regiminis, quod ei gerendæ, certò scio, sum impar, vt illos mihi longè magis diligendos existimem, qui sint immanius aduersati, quamuis, per Christi, siue misericordiam, siue iudicium, nescio, nulla vox inter suffragia, ex tanto
Franc 93. virorum numero, præter vnam, mihi aduersa fuerit: sed ille nunc, qui postea in sententiam reliquorum otiùs, sponteque conuolauit, præ cæteris omnibus mihi amicitior est, non quia fauentibus est assensus, sed quia me plus delectat (ita Christus me iuuet) plus illum diligere, qui dissentit. Nam is est, qui eum mihi locum, mea humilitate dignissimum, hoc est Christianæ humilitatis, quantum in ipso fuit, diligentius procurauit, meritò vitam omnem, ac salutem meam, inter varia rerum discrimina fluctuantem, tutissimo portu religiosæ subiectionis locasse putandus est: Reliqui verò, vani huius mei honoris fautores, tanquam leuissimę nebulæ perniciter transeuntis (quamuis illorum tantæ in me beneuolentię, quæ putatur, ingratus esse non debeam) non me tamen ita afficiunt, non me trahunt, non rapiunt ad sese, cum illi quidem, etsi me incerta quadam gloriola honorant, certo pene periculo, vnde etiam magnorum plurimos corruisse comperimus, pendula salute me locant.

Verum ad Magistros veniendum est, de quibus vide, oro te, diligentius, si institutum meum vlli sapienti probandum censeas. Inuenio ex eis quosdam, qui, fatentibus ipsis, vana intentione inanis gloriæ gradum illum honoris adepti sunt, sed postea correcti, & doctissimi, & optimi euaserunt. Hos ego ab errato ad vitam emendatiorem redeuntes, & animo, & ore, & ope complector. Sunt & alij, qui & ipsi docti pariter, ac boni, locum illum bono, vt aiunt, animo quæsiuerunt. Et hos ego, si ita se habet eorum causa, magis probo quam primos: sed, vt mihi videtur, magis probandi viderentur, si non quæsiissent. Tertium est genus doctorum, atque Sanctorum, qui iussi, atque inuiti, fastigium ascenderunt, quos prædictis sine vlla dubitatione præpono: sed hi, nisi fallor, hac nostra tempestate perrari sunt, vt taceam nulli. Nec desunt qui eruditi quidem sunt, sed vani, sed insolentes, sed vita sordidi perseuerant, amant tamen eos, qui boni sunt, in quibus damno, quod malum est, laudoque quod bonum.

In genere quinto inueniuntur esse, quartis in omnibus similes, sed qui odio immanissimo prosequantur, inuideant doctis, atque indoctis: Hoc genus esse teterrimum duco, & tanquam in cœnum lapidem pretiosum, sic in maleuolam animam, magna iactura sui, ac reliquorum, malè locatam esse sapientiam; si tamen sapientia dicenda est, quæ & se perdat, & alios non ædificet. Restat postremum genus, atrox sanè ac detestandum, eorum qui ignari penitus, omnis liberalis eruditionis, & sanæ doctrinæ, spurcissimo genere viuendi superbi, atque immundi, bonos contemnunt, malos præcellunt, & spernentes Maiorum scita, nec Deum, nec homines reuerentur. Ex his ego vnum nuper, fateor, priuaui gradu, abieci Magisterio, quem mecum, scio, & ipse persequeris; & qui boni sunt, insectantur, eo magis, quòd honores superbè nimium ambiens, quod à nobis non potuit, *quia indignus erat* (2) vllis viribus extorquere, ad

ad gentes se transferens, à Schismaticis se facile obtinuisse gloriatus est.

Non tamen hunc conieci in vincula, quod alius fortassis fecisset, non regulari vlla disciplina plectendum afflixi, qui & pœnas tanti errati lueret, & reliquis terrori fieret, quo minus talia temerè auderent; & quo me æstimes mitiorem, hæc ipsa, si flagella dicere malis, non mea sponte, sed mandante mihi Pontifice Maximo, illi illata sunt. Habes excusationem meam, Poggi, pluribus verbis fortasse quam opus erat, sed vt puto, non pluribus, quam vtile erat, ac futurum est. Nam audita ratione causæ meæ, qui vel amantes verebantur, vel odio habentes calumniabantur, tanquam temeritatem in rebus gerendis, & causis discutiendis, deinceps si sanè sapiant, & sibi à præcipitanda sententia alienorum factorum modestiùs moderabuntur, & tuebuntur, & diligent: si verò hi sint, qui desipiant, aut admoniti, contemnendi; aut posthac obtrectantes, æquo animo tolerandi sunt: satis enim sine nostra, quamuis defensoria obiurgatione, puniti erunt, qui sua ipsi insipientia, ne dicam errore, stultitia, atque conscientia, si quam habeant, affligentur. Vale & me ama, vt soles, & ad me aliquid scribere non graueris. Ex Padua 30. Martij 1443. oro te vt Leonardo Aretino, me valde commendes, cuius sola recordatione pro virtute sua plurimum recreor. Iterum vale.

NOTAE.

Nota I.

Poggio suo. Suum vocat, & famæ suæ absentis tutorem agnoscit, decimo quinto anno, postqnam illum acerrimè reprehendit, ex quibus vtriusque non parua laus elucescere mihi videtur. Poggij primùm, alioquin feruentis animi, moderatio, qui tam seuerè, quamquam amicè, ab Alberto exceptus; tantum abfuit, vt excandesceret, vt potius cuncta, vt verè scripta fuerant, boni consuleret, suæque erga optimum amicum beneuolentiæ vsque adeò nihil remisisset, vt potius ipsius monita, tanquam præcepta veri Serui Dei, suscipere visus sit. Nihil enim deinceps in religiosos viros, vel dixisse, vel scripsisse deprehensus est: & studium obsistendi eorum progressibus, quod prius præ se ferebat, ita vel cessauit, vel in ipsorum augmentùm conuersum fuit (quod suasit, & persuasisse videtur Albertus) vt illa duo loca, de quibus agebatur, nostris religiosis incolenda cesserint, eaque in hodiernum diem vsque retineant. Alberti verò tanta persuadendi virtus, & etiam obiurgandi suauitas, vt hominem iratissimum, seu etiam, vt alij lòquuntur, rabidas in iras exardentem, ita non irritarit acriter increpando, vt potius in contraria studia repente conuerterit. Ea enim est vis verbi Dei, hoc est veritatis, vt quamquam sit gladius vtraque parte acutus, acriterque scindens, & pungens, cum tamen è candidi animi, & sinceræ charitatis vagina exeritur; tam suauiter penetret, vt pertingat vsque ad diuisionem animæ, & spiritus, compagum quoque & medullarum, & discernat cogitationes, & intentiones cordis ad Hæbr. 3. 12.

Nota II.

Quia indignus erat. Alias monuimus Ep. 88. not. 2. eos, qui contra iustas Prælatorum dispositiones ad forensia

renſia brachia recurrunt, plus inde perdere, quam lucrari, qui totus locus in detractores etiam non immeritò facit: oportet ſanè querelam ſubditi aduerſus ſuperiorem non iuſtam tantum, ſed itidem neceſſariam eſſe, ac tum quidem quę liquido demonſtrari poſſit, quibus conditionibus defenſio propriæ cauſæ cuilibet concedi debet. Videnda quæ diximus loco citato.

EPISTOLA XC.

SCIPIONI MVTINENSI EPISCOPO.

ARGVMENTVM.

Erat Scipio, patria Ferrarienſis, gente de Mainentibus, vir virtute & literis excultus, Alberto amiciſſimus, & eius exaltationis cupidus: ſcripſit ergo, vt Albertus ipſi arcana ſua, hoc eſt, ſi quem pateretur ambitum dignitatis, id ſibi fidenter aperiret, quaſi dicere vellet, ſe effecturum, vt illa obtineretur. Albertus autem longe diuerſiſſimi ſenſus, per hanc Epiſtolam illi reſpondet, nullam cauſam potiorem apud ſe eſſe, quam animæ: ſe verò non credere curam regiminis, abſque animæ periculo geri poſſe, præſertim cum ab ambitione veniret; idque Sanctorum Patrum, & moribus, & documentis confirmat, adeoque ſe in priori deliberatione perſiſtere declarat, vt nihil de hàc re, vel ſuo vel alieno ſtudio pro ſe ſolicitetur.

AFfecerunt me nonnulla moleſtia literæ tuæ, Chriſti venerande mihi omni tempore Præſul, quod mihi ſuſpicari viſus es, propterea noluiſſe me pandere illa arcana mea, de quibus ad me literas ſcribis, quaſi tibi minus confiderem. Tum me valde hortatus, vt totum tibi amico verè meo, & vt reuera es, alteri parti, imo dimidiæ animæ meæ tuto me credam, non formides, inquis, res tuas etiam tacendas, continendaſque cordi, amicis latè pandere; quaſi verò ego de te, ne ſis mihi ſecretior, vlla ex parte formidem. Verè loquor, mi Scipio, mi Pater Epiſcope, ſi illa tentatio (quam vocas humanam, quamque, ſi acerbius, quamuis verius interpretareris, fortaſſis Diabolicam appellares) me titillaret, nedum vrgeret, non eſt in numero Sacerdotum ſecundus, cui æſtus meos, de eiuſmodi re apertius, quoniam tutius, propalarem, quam tibi, quandoquidem illud mihi, vt optas, ſinceriter perſuadeo, abs te longè plus me amari, quam à quouis profeſſionis tuæ; à nemine magis.

Sed licet alia, vt vis, ſit cauſa mea hoc tempore, alia priuſquam ex parte magiſtratum, quem vocas, gererem, nulla tamen cauſa potior apud me eſſe debet, vt ſcio mecum fateberis, quam animæ meæ. Quod ſi me inuitum, ac repugnantem in campum communis boni, & vberioris vtilitatis, ac noſtræ Reipublicæ traxe-

traxeris, quod ipsum semper, etiam à Philosophis, priuatis quibuslibet commodis Diuinius esse, ac præstare putatum est, facile tibi comite Sancta Scriptura, ac sapientissima Theologia, responderim: fortunas quidem mihi, si quas habere liceret, & famam, quamuis præclaram, & vitam corporis, pro communi vtilitate liberius effundendas; animam minimè. *Quid enim*, vt ait veritas, *prodest homini, si mundum vniuersum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur*? *Cura vero regiminis, an sine detrimento animæ* (1) hac nostra maximè tempestate, geri possit, videris ipse, cui credas, ego non credo: præsertim si ab ea fauce putoris, hoc est fumosæ ambitionis exhalet, vt non quidem, vel non quærentibus, vel non optantibus, vel inuitis, & optimè de Republica meritis tribuatur gradus honoris: sed superbia, sed arrogantia, sed mille modis fœtidissimis detestabiliter acquiratur.

Consule Patrum Ecclesiæ Sanctissimos mores, lege veterum instituta, repete memoria gesta Maiorum, & affer, si vales, vel pusillum exemplum, quo mihi liquido comprobes aliquem Sanctorum, vt vnquam præesset, vel minima coniectura quæsijsse: filius Dei, ne Rex fieret, fugit in montem: superbientes discipulos duos fratres, de quibus indignati sunt reliqui, repulsa matre, quæ studio filiorum pro excellentia priuatorum interpellauerat minaci prohibitione compescuit, dicens, *potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum*? quo dicto, ni fallor, præficiendorum merita prænotantur: & illis præsumpta temeritate, respondentibus, *possumus* (ignari enim erant humanæ fragilitatis) Respondit Dominus. *Calicem quidem meum bibetis*, quod Propheticæ prænunciationis fuisse reor, *sedere autem ad dextram meam vel ad sinistram non est meum dare vobis*: dum tales estis, vt sit inter vos honorum vana contentio; quisnam scilicet ex vobis videatur fieri maior: sed quibus hoc est? illis, subaudi, meum est dare, quibus paratum est à Patre meo, idest humilibus mentibus, non inflatis hominibus, qui se ipsi præficiunt, dum hoc appetunt, dum exquirunt, vt illud propheticum possit aptari, *Ipsi regnauerunt, sed non ex me*. Quantarum, oro te Pater optime, & qualium virium esse putas, collapsam Religionem instaurare, quod ipsum si magno vllo negotio à quopiam præstantissimo agi possit, equidem tantæ virtutis, & roboris mihi ipsi conscius minus sum, vt nisi maximo munere Dei Omnipotentis, tam ingentis ponderis onus sustineam, immo verò tam grande opus vix tandem aggrediar, quanto magis aliquando consummem.

Quod si post hæc obijcias Ioseph, & Danielem, vt taceam Hester Reginam, Sanctos homines maximo Principatus honore, etiam gentibus præfuisse: si dicam aliud esse, præfuisse fratribus, aliud gentilibus, puto rectè respondero. Verum cum certò sciamus, etiam fidelibus fratribus oportere esse, qui præsint. Nam Petrus & cæteris Apostolis, & omni Ecclesiæ honore prælatus est, ne mea responsio vllam omninò calumniam patiatur, *aliud dico esse, cum quisquam præficitur, aliud cum se ipse quis præficit* (2) In altero enim, vt in Sanctis viris sæpius factum legimus, obedientiæ virtus, & quædam

(vt

(vt ſic dicam) obtemperandi ſub æterna lege, & diſpoſitione Diuina, probari poteſt laudanda conſenſio. In altero autem, ſola ſuperbia deteſtanda eſt, quæ teſtimonium vaniſſimi cordis, & affectatæ libidinis dominandi perhibeat. Quæ cum ita ſint, aut ita eſſe exiſtimem, in priore, mi Scipio, deliberatione conſiſto, vt nihil de hac re, vel meo, vel alieno ſtudio quæri ſoliciter.

Si poſtremò pro amore erga me tuo, mihi renitenti obſiſtas, quod de Præſulatu, exempli cauſa, nulla ſolicitudo me deceat, de gubernanda vero in meo ordine mea Religione, nihil ab honeſto abhorreat. Hic ſatis hæreo, ſatis fluctuo, nulla quidem, aut verborum inopia, aut regiminis appetentia, ſed ſola abſentia charitatis tuæ. Nam ſi adeſſes, vel ego adeſſem, quo poſſemus noſtra miſcere colloquia, fortaſſis, pro meo iure, impetrarem abs te, vt conſulta ratione in ſententiam meam traijcereris: quæ qualis ſit, non eſt huius, neque loci, neque temporis explicare. Vale mi Parens optime. Ex Padua 19. Martij 1443.

N O T AE.

Nota I.

Cura regiminis an ſine detrimento animæ geri poſſit. Durus eſt hic ſermo, & quis poteſt illum audire? ſed noſter B. Albertus, nec primus, nec ſolus eſt eius author: Omnes Doctorum, & Sanctorum Eccleſiæ Patrum libri, qui non abſque Dei verbo loquuntur, tota huius Epiſtolæ doctrina pleni ſunt. Qui proinde ipſi Sancti non minus ſtudij poſuerunt ad euitandam curam regiminis, quam alij ponunt in illa dignioribus præripienda. Vnum pro omnibus aureum opus propono aurei oris, & calami Ioannis Conſtantinopolitani, *de Sacerdotio*, ad cuius ampliorem fructum, vtinam omnes Regiarum Ciuitatum portæ, ex ære ſolido conflatæ, & ſumma capita illius Diuini commentarij, palmaribus literis eis inſculpta forent, nec vllus dignitatum candidatus vel ingredi, vel adeptus egredi fineretur, qui cuncta non legeret, & intelligeret. Sperarem profectò, vel appetitores regiminis ære ipſo duriora corda habituros, vel contempturos, quod adeo vehementer appetunt, nec Sacerdotij tantum, ſed ipſius etiam ciuilis gubernij candidatis prodeſſent. Nam quæ mala Epiſcopus, vel ignorantia, vel imprudentia, vel negligentia committit, eadem, vel non minora ſæculi poteſtates, alijs cauſis, modis, & medijs incurrunt: imo aliqui falcem in alienam meſſem ponentes, Epiſcopos ipſos ab ouibus ſuis ritè regendis deterrent, cohibent, cogunt. Non magis terribilis eſt B. Alberti ſententia, quam eiuſdem Chryſoſtomi, hom. 2. in acta Apoſtolorum. *Non temerè dico, ſed vt affectus ſum, ac ſentio, non arbitror inter Sacerdotes eſſe multos, qui ſalui fiant; ſed multo plures qui pereant: in cauſa eſt, quoniam res excelſum requirit animum, & innumeris oculis illis opus eſt vndique.* Sed hæc ad illos, qui adepti ſunt, attinent, ad ambientes autem, quæ ſequuntur.

Nota II.

Aliud dico eſſe cum quiſque præficitur, aliud cum ſe ipſe quis præficit. Horum ſanè periculoſa præſumptio, omni æuo damnata fuit; & contra eos tam Scriptura quam Patrum monumenta exclamant. Albertus autem quod perſonam ſuam, & ſui ſimilium attinet, Seraphicum Eccleſiæ Doctorem, Diuum

num Bonauenturam præceptorem habuit. Is, etsi S. Francisci regulam exponens, sed ad rem præsentem Euangelij sententiam ex eadem assumpsit. *Nemo mittens manum ad aratrum, & aspiciens retro, aptus est Regno Dei*. Lucæ 9. Cumque de pluribus modis aspiciendi retrò prius disputasset. *Sed quid*, inquit, *dicendum est de illis, qui ad Episcopale officium ex his fratribus assumuntur? Respondeo, si coacti ab Ecclesia, huiusmodi incunctabili necessitate suscipiant regimen animarum, non sunt reputandi ab ordine egressi, si quantum in ipsis est, semper appetant in sinu ordinis confoueri. Quod si non vocati, ad eundem aspirant, vt fugiant ærumnas pauperum, & ordinis rigorem, credo eos in illius partem cessuros, qui dixit. Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis*. Terribilis profectò sententia, alioquin dulcissimi, & mansuetissimi doctoris, sed sciebat quanta de re agebatur: Sancti P. Francisci, & spiritum, & documentum secutus est, qui cum à Cardinale Hugolino tunc ordinis Protectore, mox Gregorio IX. Pontifice, audiret expedire, vt aliquiè suis fratribus ad Ecclesiarum regimen assumerentur, liberè respondit: *Domine, ratres mei ideo vocantur Minores, vt non præsumant fieri maiores*: Sic ipse Bonauentura pinguissimo Sacerdotio Ebronensi in Anglia, à Clemente IV. Pontifice donatus, acceptis literis prouisionis, ad Pontificem propetans, efficaciter supplex exorauit, vt tanto onere leuaretur. Deinde à Gregorio X. ad Cardinalatus dignitatem assumendus, ex tota Italia fugit, & quamquam tantus vir, quantus ab vtroque Pontifice habitus, & laudatus, ac octodecim annos iam tunc supremus amplissimi ordinis præfectus; humilius officium scholastici Lectoris inter Parisienses fratres suos exercuit, donec obedientiæ vi coactus est in Italiam reuerti; cumque magnæ illius dignitatis insignia, &, quod ratum, Albanensis Episcopi gradus deferrentur, inuentus est in solitario cœnobio Mugilli in Thuscia, culinæ, & Refectorij vasa, humili Religionis consuetudine, cum fratribus lauare; neque Pontificis Ministros, qui tantæ dignitatis insignia afferebant, suscipere voluit, donec exercitium humilitatis, quod inceperat, absoluit. Sic Sancti omnes docuerunt, sic fecerunt doctrina & Sanctitate præcellentes. Cum quibus an præmiandi sint; qui ipsos imitari nolunt, ipsi viderint, ego pro omnibus spondere nolim.

EPISTOLA XCI.

IOANNI MARTINO VENETO. (1)

ARGVMENTVM.

Absoluto Capitulo Generali Patauino, Albertus cum nouo Ministro Generali, & præcipuis ordinis Patribus, venit Senas ad Eugenium Pontificem, ibique actis, quæ nos in eius vita, & Vvaddingus copiosius in Annalibus, narrauimus, exposuit suos olim in Aethyopiam socios, Beatum Thomam Florentinum, & alios adhuc detineri in calamitosa seruitute Saracenorum; rogauitque, vt eos redimi iuberet, & ad rem commodos, superesse sumptibus Comitiorum aureos quingentos, eosque huic pio operi impendi posse. Et Pontifex, in cuius obsequio illi Religiosi hanc in ærumnam inciderunt, ita fieri decreuit. Pecunia mittenda fuit ad D. Ioannem Martinum Venetum, ordinis per terram S. Procuratorem,

seu,

ſeu, vt vocant, Syndicum Apoſtolicum, qui tum forte in Cypro habitabat. Albertus eum hac Epiſtola comitatus eſt, cætera ex ipſa percipientur. Nos eam, non ex codice reliquorum operum Alberti, ſed ex Mariani Florentini Chronicis accepimus.

CApitulum vtique glorioſum, *die nona Iunij* (2) Paduæ celebrauimus, quo (niſi Sathan humani generis inimicus ibi *ſuperſeminaſſet zizania*) (3) nihil potuiſſet, vt ita dicam, excellentius eſſe. Ego autem, vt Fr. Albertus in mei ſcilicet nominis humilitate remanere, non fictè procuraui. Quod quia, vt ſemper optaui, adeptus ſum, non immeritò mirum in modum gaudeo, dummodo totum rei negotium, cum Summi Dei, hominumque honore pertractatum fuiſſet: cuius ſeriem aures tuæ, *vtinam non inconſonam veritati*, (4) forſitan excipient. De dicti verò Capituli eleemoſynis *aurei ſuperfuere quingenti* (5) quibus tuus, & noſter charus Thomas Florentinus, cum ſuis ſocijs, in captiuitate infidelium poſiti, atque detenti, per tuam ſolertiam, vt redimantur, ſi neceſſe fuerit, apud Sanctitatem Domini noſtri Papæ peroraui, & ex decreto eiuſdem venerandus Presbyter Dominus Ioannes de Noroſtica, craſtina die hinc Senis Venetias vadit, Aloyſio fratri tuo, mihi chariſſimo, præfatam pecuniam delaturus. Tu verò ſtudium, & diligentiam adhibe, vt fratres prælibati, minori, quo poſſunt, pretio redimantur. Quod ſi per Dei prouidentiam de carcere liberati, vel aliter iam ſublati de medio reperiantur, certiores nos, & Aloyſium, Sanctitatemque Domini noſtri reddere procurato, vt pecunia illa in aliquod pium opus, ſecundum eiuſdem Domini noſtri beneplacitum, poſſit erogari; & ſimile per omnia Aloyſio tuo ſcribas: dilectionem erga me tuam, fratremque Thomam, atque ordinem noſtrum non ignoro. Fidem etiam bene meritam, qua Sanctitatem Domini noſtri proſequeris, nec non & rectitudinem in his, ad quæ propter Deum & amicos porrigis manus. Ea propter, non te amplius per longa exorſa tenebo, exhortando videlicet te, circa hoc diligentiſſimum fore. Deum pro nobis exora, & ſæpe ſæpius ſcribas, quoniam id totum quod ſumus, tibi ſcias eſſe deuotum. Dominus det tibi gratiam, teque in ipſa conſeruare dignetur. Ex Senis 14. Iulij 1443.

N O T Æ.

Nota I.

Ioanni Martino. Is erat locuples mercator, in Cypro, & alijs partibus Orientis negotium agens, & fratrem habuit Venetijs, dictum Aloyſium, qui illi correſpondebat. Depoſito verò ex officio Procuratoris Terræ Sanctæ irreligioſo illo quæſtore, contra quem Albertus dedit ad Cardinalem S. Angeli Epiſtolam, iam ſupra productam, ſubſtitutus eſt Ioannes Procurator, ſeu Syndicus Apoſtolicus, ad quem Franciſcanæ regulæ conuenientius pertinet

eleemosynas pecuniarias, ad Apostolicæ Sedis dispositionem transportare, seruare, & in fratrum necessitates, per superiores ipsi exponendas, expendere, & omnia eorum negotia, quæ per ipsos fratres tractari minus expedit, tanquam per sæcularem, & Sedis Apostolicæ Ministrum deputatum tractari, & expediri. Propterea illa eleemosyna, de qua hic agitur, ad ipsum missa fuit, vt litrum pro fratrum captiuorum redemptione congruum, ex pacto solueret, & fratribus ipsis, in Europam redituris, necessaria prouideret. Vt enim reliqui omnes, & singuli Conuentus subiecti nostro Ministro Generali habent suum Syndicum Apostolicum, seu Procuratorem sæcularem, ad vsus iam dictos; sic ex illo tempore Alberti, quo loca Terræ Sanctæ obseruantum regimini commissa sunt, illi fratres constituti in Prouincijs Christianorum ad colligendas eleemosynas pro Terra Sancta; & vocati Commissarij Terræ Sanctæ, habent in singulis necessarijs & opportunis Ciuitatibus, & partibus, suos Procuratores, seu Syndicos Apostolicos singulares, qui eiusmodi eleemosynas accipiunt, seruant, & exponunt, prout superioribus Terræ Sanctæ necessarium videtur: nec in alios vsus, quam vtilitatem Terræ Sanctæ, & Ministrorum eius necessarias expensas, absque speciali facultate Sedis Apostolicæ conuerti possunt.

Nota II.

Die nona Iunij. Hic disertè affirmat B. Albertus Capitulum Generale 1443. celebratum fuisse die nona Iunij, & positis ritè calculis deprehendi id veritati planè consonare: etenim facto computu secundum stylum veterem, & ante Breuiarij correctionem, inuenio literam Dominicalem illius anni fuisse F. aureum numerum 19. & quæ correspondet, Epactam 29. è quibus constat iuxta tabulam tam nouam quam antiquam Breuiarij, festum Ascensionis incidisse eo anno in 30. Maij, Pentecostes verò in 9. Iunij: quod huic assertioni Alberti apprimè quadrat, cum Capitula nostra, etiam ex Regula, in Pentecoste celebrentur, & hoc in Pentecoste celebratum constet ex principio tertiæ orationis B. Alberti, quam dedimus supra pagin. 149. & in prima ad eam nota, pag. 156. animaduersum fuit. Suffragatur Marianus Florentinus lib. 5. capit. 17. fol. 85. vbi ait celebratum (quod interpretor cœptum, seu apertum, prout etiam hodie fit) in festo Ascensionis vltima Maij, penultima melius dixisset, cum fuerit 30. non 31. & Patres in eo permansisse vsque post festum Trinitatis, dein Senas concessisse, cum circiter 20 dies in Capitulo fuissent: solum obstare videtur dictum not. 1. pag. 156. orationem citatam Alberti 8. Maij habitam. Sed cum ex ipsa oratione constet in Capitulo & vigilia Pentecostes recitatam, & ex supputatione annorum constet Pentecosten in 9. Iunij eo anno incidisse, & hic liquidò ipse Albertus Capituli Præses 9. Iunij celebratum asserat, corrigendus est codex ille, qui Vvaddingo & notæ ansam deceptionis præbuit, & pro 8. Maij, 8. Iunij, in quem eo anno incidit vigilia Pentecostes, describendus.

Nota III.

Nisi Sathan superseminasset zizania. Dum hæc in historijs fusius lego, mihi sane representant Capitulum illud, quod Deus celebrabat cum filijs Dei, idest cum Angelis suis, proculdubio de salute humani generis Iob. 1. 6. vbi adfuit etiam inter eos Sathan, postquam circuiuit terram, & perambulauit eam, nempe quærens, quem deuoret: adfuit autem, vt virum perfectissimum, quem reperit, cui non erat similis in Terra, nempe Iob, permissu Diuino, grauissima tentatione probaret. Celebrabat S. Franciscus Capitulum Assisij, vndecimo post institutam Religionem anno, in quo interfuerunt ex vniuersa Europa quinquies mille Religiosi, omnes ferè viri Sancti, & perfecti, vt de vlteriori Religionis profectu decernerent. Adfuit Sathan & in aduersa domo conuocatis dœmonibus, cum illis multa decreuit, quibus possent tanta incrementa Sanctimoniæ vel impedire, vel planè destruere; quæ omnia Seraphico Patri Diuinitùs reuelata fuerunt. Quid ni

etiam

etiam nunc (dum Eugenius Pontifex cupiebat in hoc Capitulo Paduano eandem Religionem vſque ad extremas Chinas ſuo tempore dilatatam, ſed hominum fragilitate, ac diuturnitate temporis, Dęmonumque fraude relaxatam, ad primam regularis obſeruantiæ puritatem reducere) ſeſe miſceret Sathan: qui in Sanctiores res, & perſonas, maiores conatus & vires exercere ſolet, quam in eos, quos oppignoratos habet, vel in periculo magis conſtitutos: ſed quid tum? non aliter ſanè, quam Sancto Iob, accidit ſectatoribus ſincerioris obſeruantiæ vitæ & regulæ S.Franciſci: ſicut enim ille ſubſtantiæ facultates, & filios in calamitate perditos, meliores recuperauit; ſic iſti adeò numero & virtute creuerunt, vt reliquos ferè omnes religioſos ordines, hominum & cœnobiorum numero ſuperent, nec vlli ſapientia, vel Sanctitate cedant: Quo Dęmonis artes, ab exordio mundi, in proprium ipſius caput recidunt, & in quo ligno vincere ſe poſſe putat, in eodem ſemper vincitur, & per Crucifixi gratiam proſtratus, triumphatuſque iacet: Promiſit enim ab initio Chriſtus S. Franciſco, quandocumque deeſſent boni fratres, illius inſtituti zelatores, ſe illos naſci facturum, & quo amplius numero creſcerent, ſe amplius eorum neceſſitatibus prouiſurum, quod hactenus palpabilis experientia probauit, & vſque ad finem ſeruaturum credimus, oramus, & ſperamus.

Nota IV.

Vtinam non inconſonam veritati. Calumnia conturbat ſapientem, & perdet robur cordis illius Eccleſ. 7. 3. Vidit B. Albertus iniquitatem, & contradictionem in Italia ab æmulis aduerſus ſe & inſtituti ſui religioſiſſimos profeſſores; & ipſa bona quæ faciebant, non euadere calumnias hominum, à quibus Rex Dauid, homo ſecundum cor Dei, orabat ſe liberari: ſolent enim homines mali, cum vitia ſua negare non poſſunt, ea ſaltem alienæ famæ derractione, tanquam interpoſito fumo, confundere, & vel excuſare, vel minuere. Optat proinde Seruus Dei, ne in Orientem tranſirent. Et inſontes interim, tam ſe quam alios, in Italia tuebatur. Liceat enim, quibus placet, priuatis hominibus famæ ſuæ negligentes eſſe, quod an his etiam liceat, relinquo Theologis diſputandum; certè publicis perſonis, & quibus populos docendi, & à vitijs deterrendi magiſterium incumbit, non licet: ne detracta ipſis virtutis opinione, vileſcat doctrina. Turpe enim eſt doctori, cum culpa redarguit ipſum. Hinc Epiſtola illa longa ad Poggium, cum ſocia ad Nicolum, quibus & Poggium ipſum redarguit, & Religionem vetis, digniſque encomijs laudat; & altera breuior ad eundem, aliæque duæ ad Ariminenſem, & Coronenſem, quibus actiones ſuas, vt ſuperioris, contra diſcolorum ſubditorum obloquia iuſtificat. Hinc in hac ipſa Epiſtola, & alibi ſæpius ſe ipſum ab ambitionis calumnia liberat, quam, quod id vitij in alijs reprimeret, patiebatur; cui potius credendum eſt, quam illis, qui diſciplinam, & bonitatem vano quandoque ſcientiæ fumo abijciebant: aut dicemus doctiſſimum, Sanctiſſimumque virum adeò imprudentem, & impudentem fuiſſe, vt Eugenio Pontifici, tanquam ſtimulum ei in officio exequendo patrocinandi proponeret, ipſum Pontificem fuiſſe authorem illud imponendi? nam cum propriæ ſuæ, & proprij, vt aiunt, motus actiones Pontificem latere non poſſent, qua fronte ille Pontificis voluntati ad ipſum ſcribendo imponeret, quod propria ſua ambitione procuraſſet, ſi non eiuſdem indignationem ob tam temerarium auſum & hoc ſaltem reſponſum habiturus: tu id officij voluiſti, nos non coegimus, exerce vt poteris: ſed opportunum eſt, etiam exteros eius humilitati, & contemptui dignitatis teſtimonia ſua contuliſſe, inter alia quæ vitæ ipſius hiſtoriæ ſubiunximus. Ex noſtris verò Marianus Florentinus, candidus, & ſincerus eiuſdem æui Chronographus, narratis quæ acta fuerunt, aduerſus Seruos Dei; quos hodie Cœlicolas colit Eccleſia, hæc ipſa verba ſubiungit: *Omnibus rumoribus tandem ſedatis, Fr. Albertus ordinis Vicarius, omnes fratres ad Capitulum conuocauit, & ad pacem, & bonam*

nam concordiam eos exhortatus est: & quod liberè ad alterius electionem procederent, dixit. Nec in vllo indignationem Domini Papæ timerent, certos eos faciens, quia ipse eum sedaret. Quod postea simul cum S. Bernardino coram Senis fecit. Vide Vvaddingum tom. 5. an. 1443. num. 3. & 4.

Nota V.

Aurei superfuere quingenti. Adeo serius, feruens, & solicitus erat Eugenius Pontifex, vt ista Comitia ad Sanctissimum finem sibi præstitutum suffragantium numero, & omnium rerum copia abundarent, maximèque florerent, vt necessarijs sumptibus, multis modis prouiderit, quos hic describere vt minùs necessarium, sic longum foret. Inde fuit vt bis mille Religiosis à Mense Maij ad 17. Iunij honestè sustentatis tot aurei superfuerint. Quos prouidus, & fidelis Albertus Pontifici manifestauit, orans & perorans, vt in captiuorum apud Turcas Fratrum redemptionem conuerterentur: quamquam prius decreuisset Eugenius, quæ Comitiorum sumptibus superessent, in Ecclesiæ Sancti Antonij fabricam insumi, sed maluit Albertus, approbante Pontifice, saluare animas, quam ornare muros: ad quem finem S. Ambrosius etiam Sacros Calices, & reliquam Sacrificij supellectilem conflari suadet.

EPISTOLA XCII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Ab alijs rogatus, commendat Pontifici reformationem Conuentus Ferrariensis B. Dominici, & Ciuitatem Assisij in aliquo periculo constitutam, & confratres suos apud infideles.

Albertus ille Ferrariensis (1) cognomento Dulcettus, B.P. me quidem, & primùm, cum præsens essem, & post absentem, frequentibus literis me itidem stimulat, vt instem vehementius apud beatitudinem tuam, quo Conuentus ille B. Dominici Ferrariensis Ciuitatis ad regularem obseruantiam redigatur. Spopondi præterea cuidam roganti, vt ciuitatem Assisium, nescio quo in periculo constitutam, tuæ Sanctitati facerem commendatam, quod equidem non inuito animo exequor, cum sit ea ciuitas cunctis Minoribus pro exhibitione tanti parentis, quantus est nobis B. Franciscus, & pia parens, & vera, diligens, solicitaque alumna.

Postremo loco clementiam tuæ Sanctitatis (2) exoro, vt fratres illos ex nostro ordine à tua Sanctitate, ad grandia fidei negotia missos, sed certa Teuehrorum captiuitate interceptos, & interceptione ipsa captiuos, beatitudo tua non æstimet relinquendos. Venit autem mihi in mentem, Petrum illum qui pridem profecturus erat in Græciam, pro illorum salute, qui iam diu fidei nostræ suspirent, plusquam dici à me possit, futurum idoneum ad fratres prædictos è manibus

nibus Teuchrorum eripiendos, cum & linguam illorum infidelium probè calleat, & in eiſdem Prouincijs habeat parentes captiuos. Tantum illi adſit idonea facultas pecuniarum, quas nec multas oportere eſſe existimo, cum magis ingenio, & aſtu quodam Diuinæ prudentiæ, quam magno ære captiuos illos arbitrer liberandos. Dominus te tueatur Omnipotens B. P. Ex Venetijs 24. Octobris 1443.

N O T Æ.

Nota I.

Albertus ille Ferrarienſis. Ex his inter alia multa apparet quanta æſtimatione, & familiaritate apud Eugenium Pont. valeret B. Albertus, qui non ſua tantum, vel ſui ordinis, ſed exterorum etiam negotia, per familiares literas illi commendet. Vide, ſi libet, quæ de Alberto Dulcetto, ad Leonellum Eſtenſem ſcripſit Albertus noſter Ep.67.

Nota II.

Poſtremo loco clementiam tuæ Sanctitatis. Quæ huius Epiſtolæ reliqua ſunt, cum præcedente minimè conuenire ſuſpicari quiſquam poſſet. Nam cum illa doceat Pontificem menſe Iulij fratrum redemptionem decreuiſſe, pecuniam Venetias miſſam fuiſſe, Epiſtolam denique ipſam omnia hæc narrantem, & ſupponentem iam facta, ac diſpoſita omnia, quæ ad Pontificem & pecuniam pertinerent, quomodo hæc Epiſtola die 24. ſequentis Octobris ſignata de hac fratrum redemptione, tanquam de re non ante cum Pontifice communicata, abſque vlla mentione tractatus, vel decreti Pontificij Senenſis, vel Ioannis de Moroſtica, vel pecuniæ per eum Venetias miſſæ, vel cura redemptionis commiſſæ Ioanni Martino, rogat vt Pontifex fratres illos, in ipſius obſequio captos non cenſeat relinquendos, pecuniam petit, & parum ſufficere docet, hominemque nouum, neſcio quem Petrum proponit, tacitis Ioanne, & Aloyſio fratribus Martini? an quod quingenti aurei, iam miſſi non ſufficerent? an quod fortaſſis perditi aliquo caſu fuerint? vel quæ alia cauſa? ſed ille nullam profert: itaque totam hanc confuſionem ex vnico apice natam exiſtimo, & pro MCCCCXLIII. quem huic Epiſtolæ in codice ſubſcriptum inuenio, debuiſſe amanuenſem ſcribere XLII. Cenſeo enim hanc Epiſtolam fuiſſe 24. præcedentis Octob. an. 1442. In quam ſententiam me vlterius impellit, quod non poſſim mihi perſuadere B. Albertum, relictis in captiuitate ſocijs, cum Iacobitis ad Concilium ex Oriente reuerſum, anno 1442. inter tot occaſiones loquendi & ſcribendi Pontifici, neglexiſſe hanc cauſam redemptionis captiuorum ſociorum; ac proinde reor ipſum poſt reditum hanc rem oretenus commendaſſe Pontifici: deinde cum anno 1442. Iacobitas, concluſa vnione, Venetias ad portum reduxiſſet, inueniſſe ibi eum Petrum, cuius hic mentionem facit, & ex ea occaſione, has literas ad Pontificem dediſſe. Cum autem nec ſic rem decerni vidiſſet; menſe Iulij huius anni 1443. ea cum Pontifice tractaſſe, quæ in præcedenti Epiſtola ad Ioannem Marrinum ſcribit, per quæ tandem fratres redempti fuerunt, & in Italiam non exiguo Pontificis gaudio reducti. Accedit etiam ſequentem Epiſtolam eodem die 24. Octobris anno 1443. ad Eugenium ſcriptam fuiſſe, nec enim facilè inducor, vt credam Albertum noſtrum, quantumuis Pontifici familiarem, duabus literulis eodem die eiuſdem menſis & anni ipſum moleſtare voluiſſe, cum vtriuſque negotia vna Epiſtola non nimis prolixa comprehendere poſſet.

EPISTOLA XCIII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Inaudiuit B. Albertus aliquos apud Pontificem instare, vt ordinis priuilegia in literis Apostolicis, quæ Mare magnum vulgo vocantur, contenta aboleret. Scribit ergo orans, & exhortans, ne Eugenius id faciat.

Perlatum est ad me (1) B.P. quosdam apud Beatitudinem tuam vehementer instare, vt literas Apostolicas, quas iam vulgato nomine *Mare magnum* appellamus, prorsus ab ordine nostro Sanctitas tua aboleat: Quæ res si admittatur, nihil dico de verecundia, damnum certè permaximum, & libertati, & vtilitati nostræ Religionis est allatura: non enim desunt etiam in ordine Sacerdotum inuidi, & fraternam pacem immaniore odio insectantes, qui si nihil aliud queunt efficere, alienæ quietis suauitatem, insanissimæ contentionis studio, perturbare conentur. Quam molestiam, si quis etiam modestè propellat, fit in sæculi hominibus scandalum, cum perspiciunt ex alterutra resistentia contentionem inter dicatos cultibus Sanctioribus, hoc est Christi seruitio, perniciosa simultate conflari, in quo genere mali is gradus est amplior, quod apud quos vigeat iustior causa minimè decernentes, vtrosque infament, & innocentes cum sontibus inuoluentes, ipsi pro nocentibus & cum nocentibus pereant. Scit tua Sanctitas Beatissime Pater, Religionem nostram inter reliquas in obsequium Sacerdotum fuisse à Domino destinatam, cui cum nullus sæpe à Sacerdotibus præbeatur, etiam in causis Sacerdotalibus, fauor (quæ verò vlla est Sacerdotum causa potior quam animarum cura & salus) restat profectò vt tua Sanctitas, quæ Princeps est omnium Sacerdotum, coadiutoribus Ministerij vestri, hoc est nobis, liberè tribuat, ac etiam tributa tueatur Apostolicæ authoritatis solatia, quæ plerique qui ea dare debuissent, vel habenda præpediunt, vel habita persequuntur. Dominus te tueatur Omnipotens B. P. Ex Venetijs XXIV. Octobris 1443.

NOTA.

Perlatum est ad me. Antiqua est hæc Regularium querela, aduersus importunas quorundam Sacerdotum vexationes; sed quanta pro tuendis Regularibus fuerit Romanorum Pontificum constantia, si vno quodammodo intuitu videre cupias, præter authores qui de Regularium priuilegijs ex professo scribunt,

bunt, vide Indicem noſtræ Annalium Minorum Epitomes, verbo *Priuilegia*: & Vvaddingum locis ibi citatis. Et pro recentioribus, etiam poſt Concilium Trident. vtiliter videndus eſt Petrus Marcantius in indice libri, quem inſcripſit: Fundamenta duodecim ordinis Fratrum Minorum.

EPISTOLA XCIV.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Commendat Pontifici Miniſtrum Prouincialem Tuſciæ.

Beatitudinem tuam, & oro, & obſecro, vt tua Sactitas Miniſtrum Tuſciæ habeat commendatum, qui præter cætera, quæ rectè ac prudenter geſſit, tuæ Sanctitati ad votum quotidie frequentibus ad me literis pollicetur, ſe omnibus quæ pro ſalute Religionis agenda ſint; maiore ſemper ſtudio facturum: cuius Sancti inſtituti promptiſſimum, ac paratiſſimum animum non arbitror à quoquam, qui integrè ſapiat, aſpernandum. Nam ſi adeſt omnibus in noſtra Religione, pro communi obſeruantia, ea mens, ea cura, atque ſententia, quam hic Miniſter de ſe ſpondet, & veraciter iam pridem exhibuit, fieret fortaſſe, vt vetuſta hæc noſtra, ne dicam collapſa, Religio, rediuiua quadam nouelli germinis venuſtate, imo verno tanquam tempore, infloreſceret. Dominus te tueatur Omnipotens B. P. ex Pad. 7. Aprilis 1444.

N O T A.

Miniſtrum Tuſciæ. Obſeruantum eo tempore Præfecti Prouinciales, non Miniſtri, ſed Vicarij dicebantur. Commendat ergo Miniſtrum Prouincialem Conuentualium, à ſtudio, & affectu erga Sodalitium Regularis obſeruantiæ, quo nomine ſciebat eum Eugenio Pontifici gratiſſimum fore, qui nihil in hoc genere vehementius cupiebat, quam vt Franciſcani omnes Franciſcum ipſum, ac Sanctiſſimos eius ſocios, eadem Regulæ profeſſione & obſeruantia ſectarentur: exiſtimo hunc ipſum Tuſciæ Miniſtrum, qui, cum Eugenij authoritate præſideret Comitijs Prouincialibus Prouinciæ Sancti Antonij, curauit vt Albertus communi Patrum ſuffragio eiuſdem Prouinciæ Miniſter electus fuiſſet, vt innuere videtur Albertus, ſupra Epiſt. 74. ad Iacobum Primadicium. Erat autem ille Fr. Scolarius à Monte Ilcino, quem ſimul cum Alberto, tunc Vicario Generali ordinis, Eugenius Pontifex inſtituit executorem literarum Apoſtolicarum, quas ipſe aduerſus ambitioſam, & pernicioſam perpetuitatem officiorum ordinis, motu proprio, & ex certa ſcientia edidit Senis anno 1443. 4. Id. Maij, in quibus ita loquitur apud Vvaddingum in regeſto Pontificio tom. 5. Annalium numero CCXXII. *Et nihilominus di-*

lectis filijs Alberto de Sarthiano Generali Vicario ordinis Minorum huiusmodi, & Scolario de Monte Ilcino Prouinciæ Tusciæ Ministro dicti Ordinis professoribus per Apostolica scripta mandamus.

EPISTOLA XCV.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Alberto Brixiæ prædicante multæ virgines, & viduæ, religiosæ vitæ desiderium conceperunt, pro quibus vt Monasterium S. Claræ erigi possit, Ciues per Nuncium ab Eugenio Pontifice petunt; & cum eis etiam ipse Albertus datis literis, quas hic exhibemus, in quibus etiam amplissimi Hospitalis erigendi mentio est.

Languor diuturnus B. P. qui me toto & integro superiore anno afflixit, fuit in causa, cur non potuerim ad S. T. aliquid scribere, quando mihi vix pro valetudine viuere licuit. Nunc verò, Christo propitio, reparatis viribus, prima Ciuitas Brixiensis fuit, cui Sancta Christi semina, solito munere dicendi, præbuimus. Offendi sanè homines lenitate mirabili cereos, qui mihi antea de duritia cordis veluti ferrei fuerant incusati. In reliquis autem fructibus, quos pro mundi contemptu, & pro amore Christi, castimoniæ arua tulerunt, sexagesimus, & centesimus fuernnt imprimis: nam & viduarum, & virginum non despicabilis numerus Sancto amore continentiæ exarserunt, petentes à me instantius, vt apud Sanctitatem tuam diligentius agerem de Monasterio S. Claræ in Ciuitate Brixia construendo, vel iam constructo recipiendo, si quis locus idoneus in Vrbe reperiretur, de quo possit communitas, & concilium Ciuitatis, sine iniuria cuiuscumque statuere: sicut iam in multis Italiæ ciuitatibus, tua, idest Apostolica authoritate factum videmus, in quibus virginum flores, antiquam illam Sacratæ continentiæ gloriam referentes, rediuiua lætitia supernæ viriditatis & vernant, & redolent, cum pro Christo perseuerantes, quod natæ sunt, Angelas, vt ita dicam, se præbent in terris, de quibus, imò verò quas omnes, Christus accipiens Sponsas, omnes itidem transferat ad cœleste connubium. Hoc ipsum autem, de quo scribo, flagitant Brixienses, misso ad te celeriter, vt aiunt, nouello nuntio, qui etiam S. T. *super amplissimo Hospitali conficiendo* (1) exoret. Quibus vt de clementia tantæ Sedis postulata suffragia tribuas, supplices ego, & illi oramus, & obsecramus B. T. qui te frequenter facilem longè minoribus præbuisti, quam sit illa clarissima Ciuitas. Deus te tueatur Omnipotens B. P. Ex Brixia, die S. Martini Episcopi 1444.

NO-

N O T A.

Super amplissimo Hospitali conficiendo. Quem effectum ista, & aliæ posteriores Alberti Epistolæ, anni 1446 de Clarissarum Monasterio erigendo, apud Pontificem obtinuerint, præter alia, quæ apud Vvaddingum legenda notauimus, docet in Historia Brixiana Helias Capriolus à Patricio Spineo Italicè edita, de Hospitali quidem sic. *Quo tempore cum Ciues nostri magno Hospitali construendo instarent, Petrus Montius Brixiensis Episcopus primum eius lapidam die 26. Martij, solito ritu, iecit, sub titulo S. Spiritus*. De Monasterio verò sic: Ijsdem ipsis temporibus Petrus Montius Episcopus noster, & Albertus Sarthianas ordinis Minorum, & Apostolicæ Sedis delegatus, nouum Monasterium S. Claræ, iuxta ædem S. Christophori Ciuitate postulante religiosissimis virginibus consignarunt.

Lib. 11. pag. 170. & 171.

EPISTOLA XCVI.

THOMASIO BIBIO CYPRIO.

ARGVMENTVM.

Cypri Rex Ianus, à Mamaluchis Saracenis in prælio victus, & captiuus ad Aegypti seu Babiloniæ Sultanum ductus, annuali perpetuo tributo Saracenis pendendo redemptus est. Hinc illæ Regni calamitates, quas Albertus in hac Epistola, Spondanus in Annalibus anno 1426. num. 3. & seqq. alijque illius temporis historici referunt. Eas vt effugeret Bibius cum familia in Italiam euasit, scripsitque Alberto hæc omnia, & negotium aliquod suum illi commendauit. Respondet Albertus dolere se Regis, Regni, & populi calamitates, gaudere autem Thomasium cum suis euasisse, seque commendatum ab eo negotium amicè, prout opportunitas ferret, curaturum.

Literæ tuæ, mi Thomasi dulcissime, prorsus non opinanti, mihi ante hoc triduum redditæ, magna me & voluptate & molestia affecerunt: quorum alterum iucundus mihi tuus ad nos aduentus effecit, alterum dolor pro pendula salute eorum, qui remanserunt, quibus præter reliquas omnes calamitates, prout more hostili victoribus solet licere quodlibet, quotidie Barbarici hostis truculentissimus gladius ceruicibus imminet, acriter in eos ac celeriter sæuiturus. Aduersum enim illos, si non me fallit suspicio, omnis miseria parua est, qua solet ignibus odiorum accensa crudelitas infidelium, in homines pios, ac fideles, impietate immanissima, prosilire: non damna modo inferendæ temporariæ cladis, vt se habet populatio, exilium, seruitus, flagella,

fames, & carceres, ac reliqua id genus, sed quod luctuosius est, ad prostituendam pudicitiam matronarum, immò verò inusitata rerum facie, ad perdendam omninò & vitæ, & fidei, & Christiani nominis claritatem, dignitatem, sublimitatem; nisi, miserante Domino, liberentur.

Inter hæc verò gaudeo mirum in modum, ac Deo nostro, lectis literis tuis, gratias egi, quod tute tandem aliquando, ex tam horrenda voragine crudelium periculorum beneficio Diuino præreptus sis. Indoleo tamen Regi illi amicissimo nobis, &, vt arbitror, vtinam non Dei, certè rectorum hominum, quantum mihi videtur, honesto & necessario præsidio destituto; Tœdet me miserrimi populi, piget & subiectæ patriæ: acriter fero desperationem tuendæ Prouinciæ tuæ, te tamen feliciorem puto, qui in Italia nostra, cum familiola tua, integra salute, pane tuto vescaris, quam si apud Cyprios, maxima cum iactura status, libertatis, vitæ, ac postremo animæ salutis, interim opum ac deliciarum vbertate afflueres. Negotium, de quo scribis, præ me gero, curaboque diligenter perficiendæ rei, cum se tempus idoneum dabit. Nosti enim credo, hominis ingenium, qui non admittat, nec homines, nec causas, licet grandes, si non animus eius, & Cœlum, & dies, & hora, & orbis, vt ita dixerim, valde suaptè tulerint. Vale ac mihi semper rescribe. Mitto ad te hunc nuntium, quo tibi cuncta certius perferantur. Ex Mediolano 3. Idus Febr. 1445.

EPISTOLA XCVII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Monasterij Mediolanensis de Vedano, vt vocabant, de quo in hac Epistola agitur, historiam duobus locis tractat Vvaddingus: primò tom. 3. ad annum 1341. n. 8. vbi fundatum refert sub regula S. Augustini, & alia quædam ex relatione Francisci Gonzagæ; secundo verò loco tom. 5. ad annum 1448. n. 42. vbi refert, quod ex quinquaginta quinque incolis Augustinianis, quadraginta duæ se dederint Ordini S. Claræ, ac tredecim tantummodo voluerunt in pristino instituto Regulæ S. Augustini permanere. Insolens, & inconueniens erat Moniales non vnius vitæ, & moris, in vna domo cohabitare, durumque videbatur alterutri parti ex eo loco migrare, in quo vitam longo tempore vixerit. Atque hoc est, quod in hac Epistola Albertus petit à Pontifice, vt scilicet neutra pars amoueatur, sed vt Monasterij ædificia, alioquin satis ampla, ducto per medium muro, in duo Monasteria diuideret, quarum alterum Augustinianis, alterum Clarissis cederet: & obtinuit eo modo quo narrat Vvaddingus secundo loco superiùs citato, vbi Clarissarum deinceps numeri, & Sanctimoniæ incrementa prosequitur.

Post-

POſtquam ab ægrotatione vnius anni conualui, ſcripſi primum ex Brixia S. T. nunc prouocatus, & ſcandalo populi huius, & mæſtitudine Sanctarum Chriſti Sponſarum, quæ Sanctimoniales de Vedano vocantur, quæque me ſæpe rogarunt, vt ad Sanctitatem tuam aliquid ſcriberem, quantum mea mediocritas valet, commendo eas S.T. Summa autem rogationis earum ea præcipuè eſt, vt diuiſo ſenſibili quodam muro Monaſterij earum, quod amplum eſſe dicunt, pars vna alijs, quæ Sanctam Claram habere cupiunt, pars altera Monaſterij alijs, quæ Sanctum Auguſtinum profitentur, authoritate Apoſtolica conſignetur, quarum, vt dicunt, partium vtraque poterit in dies terminos ſuos, latius creſcendo, porrigere: nam quæcumque è Monaſterio emittatur, parte altera remanente ſe læſam putabit, tum famæ iniuria, tum ſumptuum magnorum damno, qui in ædificando Monaſterio expoſiti ſunt, tum denique penuria expenſarum, ſi quod aut nouum Monaſterium ædificare, aut vetus inſtaurare contigerit. Agat ſapientia Apoſtolici pectoris, quod & veritas, & pietas, & charitas Chriſtiana ſuggeſſerit: nonnulla ſcripſi Dominis Arſenio, & Matthæo Cubicularijs S. T. quæ ad S. T. per illos fideliter referentur, ne S. T. diutius loquendo moleſtijs onerarem. Ad Sanctorum pedum me mente ſubijcio humiliter oſculanda veſtigia. Ex Mediolano 8. Aprilis 1445.

EPISTOLA XCVIII.

THOMASIO BIBIO CYPRIO.

ARGVMENTVM.

Author titulum huic Epiſtolæ inſcripſit: De conditione amicitiæ, & de malitia inuidentiæ: At de his diſſerere, etſi in Epiſtola fiat, non eſt tamen præſtitutus eam ſcribendi finis: ſed cum non expediebat Alberto perſonas aut res detegere (vt diſerte profitetur) per quas ſtabat, quominus negotium à Bibio ipſi commendatum vix, aut ne vix quidem efficere potuerit; voluit hac circumlocutione ſignificare, quid eſſet impedimenti, ſolarique amicum, cuius non ſolius, ſed totius & generis, & temporis infelicitas eſſet, ſeu potius felicior ſors bonorum omnium, quod à malis inuidiam patiantur; quam & ingratitudinem exemplis veterum, turpique characteriſmo deteſtatur.

NOn ſecus vllo pacto fieri poſſe apud amicos cenſeo, Thomaſi chariſſime, quam vt graui animi moleſtia illi quidem in aduerſis amicorum afficiantur, qui reuera, vt ipſius amicitiæ ratio poſtulat, veri profectò amici ſunt. Atq; id certè cum in omni cauſa inter eos accidere ſoleat, tum verò ac maximè, quando bona quæque ſibi inuicem exop-

exoptantes, ea per se se, neque pro alterutro queunt efficere, neque vt per alios efficiantur elaborare, sine fructu desudent. Verum ille omnium molestiarum locus est grauior, ille intra ipsa præcordia affligat acerbius, excruciat durius, non si qui amici reperiantur ingrati; id quod sæpe accidere solet, sed si ij qui amici ab amicis ipsis putantur (tanquam neglecta opera, vt non dicam non dedicata) non diligere eos, quos vel maximè amant. Frequenter fateor inter mortales reperiri contingit, vt in hominum perditorum fallacibus amicitijs plerique ingrati sint, non modo ad beneficia referenda, verum etiam ad maleficia pro beneficijs rependenda. Quo hominum genere adeò, mea sententia, nihil tetrius est, vt eos cane ipso immaniores existimem.

Sed ingenuus in amicitijs animus in ademptis ab ingrato, aut non redditis beneficijs, pro magnanimitate non gemit, pro virtute verò sibi sat est, nec expetit mercenariam repensionem, qui gratis amat. Cum autem illi maleficia referuntur, discit ipse imprimis quidem vt cum amico, id quod postremum aduersus beneficentiam est, non agat ingratus, quin potius, si homo is esset ingenti quidem gloria clarus, ac merito munere ornatus, veluti magna quadam virtute insignis haberi solet: si verò Christianus fuerit, fortiore patientia coronabitur, atque eo vberius, quo indigniore exagitatus facinore, grauiore fuerit iniuria lacessitus. Nihil est enim externis in rebus scelestius, & quod amicitiam magis diuellat, quam ingratam maleficentiam experiri: cum contra videamus quotidie feras belluas per illecebras beneficiorum, deposita immanitate, conciliari. At verò illud, supra quam dici potest, inter amicos amarissimum est: si quis credatur vel nolle pro re amici amplius fatigari, cum ne morte quidem, ne dum labore vllo, vera amicitia terminos habeat, amicis enim etiam post mortem plura debemus, quibus nos religio facit obstrictos, vel quod est consequens, non amare amicus ab amico animo ipso etiam paululum ambigatur; is maximè, qui sæpe probatus sit.

Itaque, id quod iterum ac sæpius libens repeto, illud est in amicitia vltimum scelus, si non dico quantolibet in rem amici amicus incumbens, laborem omnem tentati pro illo negotij frequenter amittat; sed si vehementer amans amicus, aut minus, aut nihil amare existimetur; tum præsertim, cum idem ipse, qui amicus habetur, iudicio sit electus à nobis, cumque eos rerum nostrarum, consiliorum, voluntatum vicissim facta communitas probatos effecerit; cum postremo fraude nos vlla nunquam deceperint. Quo casu qui amicum, aut deponit, aut abijcit, exhorret, fugit, contemnit, virum profectò exuit, feram vestit. In reliquis enim incommodis omnibus (si non ipsa opinio nostra atteritur, si non vita negatur, quod ipsum perrarò non accidit) res saltem familiares certò læduntur, quibus inter amicos sæpe, & acquirenda commoda comparantur, & quæ sunt parta conseruantur. At hic homo, qui tanti est, ipse offenditur. Ibi fauor, hic natura parens omnium violatur. Ibi virtus perditur, hic amor amittitur, incestatur, & perit, sine quo, vt amicitia vera, ita quoque virtus vlla esse non potest. Nam inter ingratum amicum, & offensum itidem amicum,

cum, ipsum atque amorem maximo interstitio summa distantia est, & omni inter se ratione, testibus etiam maioribus, plurimum differunt.

Verùm quis horum duorum, læsum dico, ac lædentem, suis gradibus alteri miseria, infelicitateque præstet, inimicus ne malitia (sic enim appellandus est amicus ingratus) an amicus beneuolentia, non facile dixerim. Nimium enim & iste offenditur, & ille offendit. Quæ cum ita sint, Thomasi charissime, velim penitus tibi persuadeas, nunquam me taciturum fuisse, quominus ad te & literas & nuncios destinassem, si in spem vllam aliquando venissem conficiendi illius, apud quos cupis, tam tibi necessarij, & honesti & vtilis, quam ardentissimi voti tui. Quod cum per nostrum ministerium ad diem istum, quo volebas, duci nequiuerit, hæc imprimis causa fuit, cur ad te nihil scripserim, ne vlla molestia te afficerem, qui erectum animum tuum fortè putares, tanquam spe fracta, à magno illo tuo, vel desiderio, vel proposito concidisse. Cumque hanc meam cauti amoris laudandam, nisi fallor, moderationem, ac modestiam, tu eo traieceris, vt te queraris à me non diligi, & tanquam errato quopiam tuo aliquid commerueris, te quoque aduenam, vt dicis, & peregrinum patriæ tuæ, à me malo tuo destitui, in quem spem omnem tui patrocinij magna fiducia collocaueras. Fateor tibi simpliciter, mi Thomasi, perinde me perculerunt huiusce opinionis literæ tuæ, ac si telo, & forti, & insperato quisquam grauiter appetatur.

Ego tibi certè honesta omnia prosperè cedere ac fauorabiliter prouenire percupio, vtque ea finem, quem optas, sortiantur, diligentius elaboro, sed nihil ago: impedimenti autem causas, ac multo magis personas, mandare literis honestum non puto, cum ne in aure quidem sapiens aliquis eas ad purum dicendas forsitan arbitretur. Vereor tamen, ne perditissima illa inuidia, pestis quidem communis optimorum omnium, atq; omnis præstantiæ, tibi æmula est: quæ etsi nulli ornato homini, sibi tamen ipsi, iudicio veterum imprimis grauis iactura est: nam & Græcorum est vetus illa & probata sententia nihil emolumenti habere inuidiam nisi, vt in quo fortè inest, eum digno supplicio pro scelere peccantis excruciet, quandoquidem ea labe, & tabe, inuidia ipsa detestabilis est, quæ bonos quoslibet insectetur, quæ honestissima licet carpat, quæ aspernetur præcelsa, quæ Sancta quæque profanet. Cui virtus, supplicium est; & amor, tormentum, aliorumque, quamuis proximi illi sint, omne emolumentum, detrimentum sui crudelissima facit. *Vide Strobaeum Serm. 36.*

Illi quoque ab ipso orbe condito, vt vno verbo cuncta complectar, bona omnia inuisa fuisse, nemo nescit, qui sapit. Nam quæ neque Deum in Cœlo reuerita est, cui per Diabolum Diuinitatem inuidit, quid putas in terra factura est? *Inuidia enim Diaboli*, vt Sancta Scriptura testatur, *mors introiuit in orbem terrarum*, cui quidem morbo teterrimo, oro te, quid homini efficere erit satis, si mortem mundo infligere parum fuit? nihil certè hac efferata bellua truculentius, procacius, insolentius dici potest: quæ semper aduersus pulcherrimam charitatem, si nihil aliud nefandi sceleris admitteret, omnifaria vbique perditæ nequitiæ

pugna

pugna conflixit. Non illam Sancti Abel innocentia, recenti mundo, compescuit. Non Iacob pura simplicitas ab æmulatione fraterna deliniuit, non pudici Ioseph impuberem imbecillitatem miserata est, nec puberem etiam adultæ ætatis castimoniam admirata. Quippe quæ mitem lenitatem, & mansuetam misericordiam Dauid fidelis Saulina illa insania persecuta est.

Quid quod per inuidiam cæcatus, verè tunc non probus Ioab aduersus Regiam beneuolentiam, fortissimo Duci Abner, Principi militiæ domus Saul, Imperatoriam exercitus Dauid gloriam metuens, vitam quidem proditione nefaria illi præripuit, sed morte ipsa ei gloriam auxit quam confratri suo nequissima æmulatione cauebat. Sibi verò ac generi suo maledicto Regis coercitus, inopiæ, lepræ, fluxus, imbecillitatis, & gladij maculam, ac damna grauiora inussit, nullo remedio expianda. Cusiensis quoque sapientiæ salutare consilium Achitophelis verè felleo consilio inuidia vindicauit. Danieli sapientissimo mortem molita est. Hębræos denique frequenter afflixit, vt ne pueris quidem, immo infantibus recens natis, aut sub Pharaonis imperio; aut sub Herodis tyrannide pepercisset, in quibus, quoad in ipsius Herodis hostili odio fuit, mundi Saluator in cunis extinctus est.

O monstrum inueteratum, quod, antiquissimo more ac veterno vsu, humanum animum nunquam saturatum depascit? quod semper esuriens, pręcordia deuorat, quod gaudia mœsta ostentat, risum enim non habet, sed fingit inuidia, nunquam ex animo ridens, nisi in aduersis forsitan prosperorum verba lęta extorquet, quæ ipsa læta non est, publicèque deprehensa, inuito animo hilarescit, sed interim secretius mœret. Canos intempestos adducit, senectam perniciter prouocat, mortem accelerat, cuius spiritus tristis, Salomonis testimonio, humana ossa, imò verò medullas inuidorum, exhausto vigore, & robore consumpto, deficcat, verbis grauida turget, aspecta tetra pallescit, parata ad detractionem, armata ad obiurgationem, prompta ad infamiam, ingrata ad conuersationem, fastidiosa ad se, onerosa ad omnes, desperata ad Deum, pacta ad Dœmones, venundata ad scelera, idonea ad tenebras inferorum.

Taceo vesana studia æmulationis Iudaicæ, quæ Dominicæ iam præpollentis ætatis præclariorem primum in finitimis Prouincijs famam, malè solicita, toto orbe obscurare sategit, ac præpotentis Dei filij, & gloriam operum, & vires factorum conterere, ac conficere est frustra conata, cum tamen plebs illa malefica, & inuidia venenata cęcissima, sese magis in dies quam Christum nolens & inuita affecerit, quandoquidem ipsius Christi miraculorum splendorem, in medijs populorum turbis ingrata contempsit. Quæ quidem ipsa, licet Diuina essent, eademque prægrandia, nihilominus illa ad Dęmones authores, quod extremæ non dementiæ, sed blasphemiæ est, nullo pudore, nulla venia retulit. Illa illa Iudæa prophana est, quæ Saluatori omnium, ob solam, quam detestamur, & obiurgamus, inuidiam, in Sacerdotibus summis religionem, authoritatem, potestatem; in Scribarum peritia eruditionis præstantiam, in senioribus populi iudicij claritatem;

tem; in ſimulatione Phariſęorum Sanctimoniæ veritatem, impacato animo, imo verò implacata feritate, & obſtinato furore, ſemper inuidit. Poſtremo in ipſo falſo ac per ſpeciem veritatis decepto populo, honorem maieſtatis abiecit, ſpreuit, negauit: ſimulque omnes Diuinitatem veram, in præſtantiſſimo ſplendore rerum geſtarum, pertinacius contempſerunt. Ac ne infinita tam rudis vetuſtatis, quam noui nitoris percurram, ea, etſi primum ſui mordax, nihil mali non fecit inuidia: ſemperque virtus, vt noſter Hieronymus ait, excelſa licet, in propatulo fortiſſimos æmulos habet.

Si hæc immanis bellua tantos læſit, cur te Thomaſi, aut putes immunem, aut queraris offenſum? quippe qui magis mirari debeas, ab ea peſte te quidem & parum læſum, &, quod verius eſt, nimis dilatum: ſed ſpreta magis inuidia, ad charitatem nos potius referamus. Sumus in dies hinc abituri, vt agri feracis, hoc eſt religioſi populi & piæ plebis Mediolanenſium Ciuitatis, Chriſto propitio, haud vacuis manipulis, expleta iam meſſe, ad exemplum Saluatoris, Ciuitates & Caſtella, Oppida atque ſuburbana eius circumeamus, conſtituentes vel in ordine pœnitentium peccatores. In quo nos grandi munere (ſi nobis meliora atque altiora Dei munere prouentura non ſit) vtinam tandem aliquando defungi contingat, cuius Apoſtolici miniſterij alto faſtigio, ſi ſenſu, ſi ſpiritu, ſi conſtantia, ſi eruditione, ſi cœleſti, ne dicam humana, quæ parum ad ſalutem valet, eloquentia careamus, ſi denique, id quod maximè opus eſt, magna illa diſcretione ſpirituum, ſimus impares: bona tamen ſpe eſſe debemus, vnius ſalutem, multorum precibus facilè conſequendam: cuius quotidiano labore, in gloriam Chriſti, & inædificationem corporis eius, quod eſt Eccleſia, multorum ſalus & optatur, & quæritur. Vale ex Mediolano 20. die Maij 1445.

EPISTOLA XCIX.

PAVLO LIGNANO MEDIOLANENSI.

ARGVMENTVM.

Excuſat ſe à petito officio, quod præuidiſſet interpellationem ſuam nocituram potius, quam profuturam negotio, ob rationes, quas in Epiſtola explicat.

Conſulta grauius ratione, Paule Fr. videor mihi potius obfuturus quam profuturus negotio Sanctarum Chriſti Sponſarum, ſi, quod petis, non vocatus ipſe me ingeram. Opinor enim eos, qui à noſtra ſententia longè diſſentiunt, à ſua non facile diſceſſuros, eo maximè, quod nos arbitrantur non eſſe ſuarum partium fautores, quo fit, vt illis ſuſpecti, neque authoritate, quam nullam habemus, neque

beneuolentia, aut fide, *quam in hac re nobis non habent* (1) eos superare possimus: si tamen *honestior vlla, ac verior causa* (2) me vobis asciscceret, & studia animositatis ac contentionis sinceritati ac veritati, vt par esset, concederent, Christo propitio, illa persuaderem non obstinatè sapientibus, qui si nihil aliud efficerent præter vtilitatem communis boni, & simultatis finem, in egregiam saltem quandam ac iucundam conciliationem fractæ iam diu beneuolentiæ, in redintegrationem alienorum animorum ab illis qui huic tam honestæ rei pertinacius aduersantur, magno cum honore maximè verentium contumeliam, laudemque accederent: verum cum nos Sancta Scriptura diligenter admoneat: *vbi non est auditus ne effundas sermonem*: & contra ictum fluminis frustra conari hominis est, qui velit *stultitiæ suæ quamplurimos domesticos facere* (3) Hæc cum affini tuo, Patre meo, ex laude vetusto Abbate, si ipse in præsentia possem conferre, qui, quod tu cupis, ipse quoque exoptat, & tum itidem, cum illo sponte forsitan in meam sententiam veniretis. Vale *ex Busto Arsitio agri insubrium die* 30. *Maij* 1445. (4) dum illic pro nostro more prædicando circumeuntes, tuæ nos forte literæ comperissent, ad Cumensem deinde Ciuitatem celeriter profecturos. Iterum vale ac pro nobis ora.

NOTAE.

Nota I.

Quam in hac re nobis non habent. Hæc res enim, idest studium reformationis, quam hic tractari vel ex hoc ipso loco non ineptè fortè conijcimus, vnica causa fuit alienandi aduersantium animos ab Alberto, fidemque illi in ea re subtrahendi, quem cæteroqui & amabant, & venerabantur.

Nota II.

Honestior vlla, aut verior causa. Non quod ea in se honesta non esset, quam ipse author post pauca tam honestam vocat, sed quod ipsi minus honestum foret effundere in ea sermonem, vbi non esset audiendus, vel stultitiam suam prodere, in nitendo contra ictum fluuij.

Nota III.

Stultitiæ suæ quamplurimos domesticos facere. Idest conscios, & familiares, quasi diceret, stultitiam suam pluribus prodere, & propalare.

Nota IV.

Ex Busto Arsitio agri Insubrium die 30. *Maij* 1445. Ita habet codex noster sine inscriptione, aut notitia personæ, ad quã Epistola dirigitur, nisi quod ex textu ipso constet ad Paulum quemdam mitti. Codex verò Capistranensis habet inscriptionem quam supra præmisimus, *Paulo Lignano Mediolanensi*, & diem 20. Iunij. Debuit ergo eadem Epistola, vel ad eundem bis missa fuisse ex eodem loco, vel ad duos, quorum vterque vocabatur Paulus, vel amanuensis error interueniſſe in alterutro codice: quo magis inclinor, cum B. Albertus dicat ex eo loco se *ad Cumensem deinde Ciuitatem celeriter profecturum*: si 30. Maij celeriter erat profecturus, non videtur hæsisse ad 20. Iunij, quo eandem Epistolam ad eundem vel alterum Paulum dedisset.

EPI-

EPISTOLA C.

CAPITVLO PROVINCIALI MEDIOLANENSI.

ARGVMENTVM.

Deſiderium aliquod ſuum, quod per alios ante inſinuauit, Patribus commendat, hortaturque vt de bono gubernatore familiæ ſuæ ſibi prouideant, à quo nulla tentatio, nullus error, aut carnalis affectus eos auertere debeat.

VEnerabiles Patres, pax Chriſti vobiſcum, Amen. Nonnulla contuli cum Patribus Guardiano S. Angeli, & Cumenſi, & Fratre Timotheo, quæ hic non explico, ne verbis vos nimium onerem. Sed ea dicenda vobis nomine paruitatis meæ commiſi fratri Chriſtophoro harum latori, ſuper quibus prædicti Patres poterunt teſtes eſſe voluntatis, & deſiderij mei, ſicut ad illos locutus ſum. Deus vos inſpiret ſatisfacere poſtulanti mihi, pro honore Dei, quæ honeſta exiſtimo. Hortor præterea vos cum omni humilitate, abſens corpore, præſens ſpiritu, oratione, & deſiderio, vt quæ Dei ſunt ante oculos habeatis, nec vos à veritate auertat vlla tentatio, vllus error, vllus denique carnalis affectus, quominus de bono gubernatore familiæ veſtræ prouideatis, ſi non cupitis nauiculam veſtram ſcopulis, non dico minantibus, ſed facientibus naufragium, iactura pernicioſa collidi, ſano quippe capite, vt ait noſter Hieronymus, omnes ſenſus vigent. Præficiatis vobis hominem imprimis ſani capitis, qui zelet Religionem, & Euangelicam puritatem, qui iuſtitiam præſtet, qui miſericordia præcellat, qui diſcretione, tanquam habena, in omnibus dirigatur, *ſuſtinete oro vos modicum quid inſipientiæ meæ*: nec contemnatis fratrem veſtrum, qui etſi non vita ſua, ſaltem exemplis Sanctorum Patrum noſtræ Religionis, poteſt vobis XL. annorum indicem texere. *Quadraginta enim anni ſunt* (1) quibus ſum educatus *cum fratre C. & X. annorum* (2) Ex Mediolano 19. Aprilis 1445.

NOTAE:

Nota I.

Quadraginta enim anni ſunt, quibus ſum educatus. In Alberti vita cum ſcriptorum vnanimi conſenſu diximus ipſum anno Chriſti 1415. ætatiſque ſuæ 30. à Conuentualibus ad Obſeruantes tranſijſſe, à quo anno ſi ad præſentem 1445. numeraueris, inuenies triginta tantum, non quadraginta annos efflu-

xisse: non secundæ igitur educationis inter Obseruantes, sed primæ inter Conuentuales, seu Franciscanæ professionis primi tyrocinij sui annum hic memorat. Ex quo & anno ætatis, quo ad Obseruantes migrauit clarè colligimus, quod huc vsque nos latuit, ipsum scilicet suscepisse habitum apud Conuentuales anno ætatis suæ 20. & Christi 1405. vnde vlterius habemus ipsum natum fuisse anno Christi 1385. nam tot solummodo restant, si ex 1405. demas 20.

Nota II.

Cum fratre C. & X. annorum. Quis fuerit iste senex certo affirmare non ausim, nisi fortè fuerit B. Bartholomæus Pisanus, quem constat hoc tempore centesimum ætatis annum superuixisse: cuius contubernij, vel magisterij allegatio, ad concludendum ipsius periodi Epistolæ argumentum, satis opportuna fuit; voluit author, vt tum ob propriam experientiam quadraginta annorum, quos partim inter Conuentuales, partim inter Obseruantes vixit, tum ob magisterium tam veterani religiosi, & æstimati eo æuo ordinis Historici, à quo poterat multa didicisse, Patres illi Capituli Mediolanensis ipsius consilio, in eligendo superiore, deferrent: experto enim credendum est. Marianus tamen Florentinus, & eum sequutus Vvaddingus, coniecturis innitentes dubia dictione aiunt, Bartholomæum obijsse centenarium circiter anno 1401. quod non potest conuenire cum assertione B. Alberti, si ipsius educatio, seu Nouitiatus, vt supra collegimus, incidit in annum 1405. nempe quatuor annis post mortem Bartholomæi sed in his etiam experto credendum est Alberto, qui rem determinatam, certamque, propria experientia doctus affirmat, modo per fratrem C. & X. annorum Bartholomæum intelligat.

EPISTOLA CI.

ANTONIO RAVDENSI.

ARGVMENTVM.

Postquam Albertus vidisset humilem locum natiuitatis Antonij Raudensis, hominis alioquin tunc virtutis & eruditionis fama clari, & audisset de domo & patria aliqua ridicula, inde Galeratam transiens, cum ob valetudinem à concionibus biduo vacasset, ne otio locum, aut tempus concederet, hanc ad ipsum scripsit Epistolam. In qua primum, ne ille se contemni putaret, eius beneuolentiam dextrè captat. Mox quorundam asperam, & rusticam nobilitatis absque virtute iactantiam redarguit; eruditorum hominum suauem consuetudinem describit. Eleganter deinde refert, quæ in Raudensi loculo vidit, & audiuit, & in conditionem loci non ineptè ludit: suam tum prolatam sententiam scribit, parua loca à magnis virtute viris gloriam; insignes vrbes ex aduerso itidem à vitio famosis, etsi sanguine nobilibus ignominiam non rarè deriuasse. Literis ergo, & virtuti studendum suadet, quibus & hic temporaria, & æterna in superna Ciuitate gloria remanet. Huic nec loci nec parentum humilitatem officere. Quod & Ciceronis, & Christi exemplis breuiter confirmat, suam denique Patriam, quod ante notauimus, Sarthianum disertè manifestat.

NE falso forsitan arbitreris, Raudensis Pater, vel generis tui, vel loci objici à me tibi temerè, & insolenter, atque iniuriosè, humilitatem, hæc tibi lætus quidem, ac non tam serio, quam ioco, renuncianda constitui. Quæ ipsa, opinor, tanquam de amore in te meo deprompta, amica ac verac i intetpretatione censebis. Nam is es, qui sicut pro solerti ingenio grauiter dicta dijudices, ita quoque per animi lenitatem facetus, & gratus, sales ac iocos honestæ humanitatis, & quę à religionis seueritate minus abhorreant, nullo studio contentionis accipias. Quod stolidi quidam homines, & non tam stoica duritie, quam plebeia rusticitate nobiles, nec tam Catoniana grauitate conditi, immò inconditi prorsus atque inepti, quam Neroniana crudelitate cruenti, cum nihil humanum sapiant, multa atque maiora, & tumentis animi & venenosæ iactantiæ argumenta, molesta nimis superbia præ se ferunt.

Cum quibus nec vitam ducendam, nec iura amicitiæ, nec signa beneuolentiæ communicanda existimem: colloqui dico, & corridere, & vicissim beneuolè obsequi, simul legere libros dulciloquos, simul nugari, & simul honestari, dissentire interdum sine odio, tanquam homo ipse secum, atque ipsa rarissima dissensione condire plurimas consensiones, docere aliquid inuicem, aut discete ab inuicem, desiderare absentes cum molestia, suscipere venientes cum lætitia; Quibus ex rebus, ac signis, vti nostri maiores tradunt, à corde amicorum per os, per linguam, per oculos, perque mille motus gratissimos, tanquam vaus, multorum per beneuolentiam conflatur mutua ac vera amicitia animus; à quibus cum rustici amatores, & vtinam etiam amatores, longe absint, debere eos arbitror in sua duritie ac rusticitate relinqui, quod ad amoris argumenta, amicitiæque mansuetudinem attinet; etsi oratione iuuandi, & cum patiuntur, doctrinis, ac moribus excolendi; & cum egent ope Christiana alendi sint.

At verò, Raudensis, vt proposita persequamur, tu, qui melle humanitatis respersus es iam me audias iucunda narrantem. Cum abs te primùm ex Mediolano discessimus, hospites suos illa tua nos eo die antemeridianum tempus excepit: Illa tua, inquam, nos pransuros excepit, quid dicam? illa tua, siue Vrbs clara Raudensis, siue Colonia ingens: siue Oppidum insigne, siue Castellum peramœnum: Absit verò me quandoque audere dicere villam, aut, quam vulgo Insubres tui vocant, cassinam, quæ ipsa patrio more nostræ Etruscæ Prouinciæ Capanna potius vocaretur, sed rectius nos, arbitror, erimus cuncta complexi, & omnem propriè, atque accommodatè, & Latinè dicendo absoluemus proculdubio controuersiam, si Insubrensem agrum, aut quod verius est, Insubrensium agri partem, atque eam perpusillam dixerimus: quemadmodum & agrum, verbi causa, Veronensem, aut Veranum, aut Picenum, aut de his ipsis agris cuncta appellare solemus, quæ ad ptiuatos ciuium focos atque ad suburbana iura, licet latius porrecta, pertineant.

Illic itaque primum paululum à defessione itineris recreati, magnam reuera ac seriò, tam publicè, quam priuatè, & ab omnibus, & à singulis sumus humanitatem experti, sed

& nos

tibus parta periculis, ad gloriam supernorum ciuium, & *ad immortalem Senatum lætos transferet triumphantes* (2) Nec tum nobis officiet ignobilitas huiusce temporaneæ nostræ ad modicum patriæ, immo verò omnis ista, aut mundi huius peregrinatio, aut parentum humilitas, nihil certò nocebit; quibus erit patria Cœlum, & Pater Deus, Magister Christus, Mater illa Maria, Regia Virgo, ac Regina Cœlorum, conciues Angeli, & Fratres & socij beatissimorum hominum cœtus.

Tunc, mi Antoni, erimus veri Hierosolymitæ, magis quam veri Quirites. Ciceroni tamen illi tuo, homini quidem consulari, atque vni ex illius, non Hierosolymæ ciuibus, sed magnæ Romæ Quiritibus, humilitas & loci, & generis ab inimicis, & inuidis in probrum obiecta est, qui tamen, vt sæpe alias, sicut de cæteris rebus ventosissimè iactitat, & genus suum, & patriam illustrauit. Sed vt potius Diuina dicamus, Saluator noster qui & Galilæus, & fabri filius per Iudæorum impudentiam dictus est; Bethleemitica rura natiuitati delegit, & saxum humilis diuersorij illustrissimum orbis terrarum monumentum effecit, ne locorum, in quibus nascimur, vlla nos depressio faceret aliquando mærentes.

Placuit mihi Raudensis his paucis primum ludere, nunquam enim ad te meas vllas literas scripsisse me recolo. Hæc verò Epistola, & initium fuerit mihi multa demum ad te dictandi, & tibi caput deinceps, vel ad me scribendi; vel, quod postremæ humanitatis est, pro iure postulationis meæ, claro tuo eloquio, plurima respondendi, qui tua ad me dictanda poscere, quam respondenda reposcere mallem. Opto tamen, & oro, vt eum nobis vitæ cursum præcipuis meritis Diuinitus comparemus, quo nobis relictis Raudensi & Sarthianensi, siue Oppidis, siue aliud nuncupare potius *natiuitatis nostræ terras* (3) volueris, tam ingentibus ac perpetuò fruentibus bonis interesse contingat. Vale ex Gallarate pridie Kalendas Iulias 1445. cum per imbecillitatem corporis à prædicandi solito munere biduo vacaremus. Iterum vale.

NOTAE.

Nota I.

Antonio Raudensi. Huius mentionem habet Vvaddingus inter Scriptores ordinis Minorum, vbi & patriam illam ipsius Falmentam vocat: sed non tam procul Mediolano esse oporret, dum Albertus ex ea Vrbe mane discedens, ibi ante meridiem prædicare potuerit, vt ipse in Epistola refert. Ego sanè Raudam dicerem, etsi hanc nec Blondus, nec Leander Italiæ descriptores habeant. Ipsum autem Antonium S.Theologiæ Magistrum, in omni studiorum genere insignem vocat, & tamen fatalem illius æui maledicentiam euadere non potuit: scripsit enim in eum nescio quid Laurentius Valla, quem nondum vidi; Flauius Blondus in descriptione Lombardiæ affirmat, eum eleganter doctum fuisse, eiusque rei testimonium facere opera eius. Ea verò non extant, preter Lactantium Firmianum eius opera puriorem editum, in qua ipsa editione quidam, præsertim Franciscus Philelphus, Michael Thomasius, & alij censuras quasdam Raudensis in Lactanrium atrocitatis accusant, & alia notatione

digna

digna desiderant: sed quis ipso Philelpho in vituperando atrocior, vt eius inuectiuæ demonstrant, cui proinde maior fides laudanti habenda sit: De Lactantij erroribus quid censuerint Sancti Patres, & Sancti Romani Pontifices, & Baronius, & Bellarminus Cardinales, Antonius Posseuinus in apparatu Sacro refert: sed ea est quorundam posteriorum scriptorum ingrata consuetudo, vt in anteriorum laboribus, non quid boni fecerint, sed quid non fecerint, vel si quid male fecisse videantur, facilius notent: cum & ipsis inuentis addere, quam primitus inuenire pronius sit. In qua re iucundum est, quod de Christophoro Columbo fertur. Is enim, vt aiunt, postquam primus nostratium Occidentalis Indiæ oras detexit, in Europam reuersus, cum in nobilium virorum cœna sedisset, iisque rogantibus nauigationis suæ labores referret, alius quispiam: sed quid horum, inquit, quiuis nauigandi peritus non posset præstare? Tacuit Columbus, & famulo post tergum stanti iussit; vt ouum in orbe afferret, allatum in mensa deposuit, tum ad conuiuas quis vestrum Domini, ait, hoc oum in cuspide statuere possit: renuentibus cunctis id fieri posse: at ego, inquit, facere possum. Dictum, factum, orbem ouo percussit, & retuso cuspide stetit ouum: sed, inquiunt, hoc quis non faceret? Tum demum ille, fieri quidem à quolibet posse fateor, sed multis nec animus, nec ingenium est: quo liuidum inuidiæ cuspidem fortius quam oui retudit.

Nota II.

Ad immortalem Senatum lætos transferet triumphantes. Num pretiosæ mortis suæ triumphum clarè prophetasse videtur B. Albertus? quem in testimonijs vitæ eius à nobis adiunctis, multi nobiscum contestati sunt, & elegantissimè descripserunt vltimi eruditi Academici Intronati Senenses. Nam quinto hinc anno Cœlum triumphando conscendentem B. Ioannes Capistranensis tunc vidit, & palam, ac publicè retulit.

Nota III.

Raudensi, & Sarthianensi natiuitatis nostræ terras. Hic manifestissimè prodit Albertus patriam suam Sarthianum esse, quod natiuitatis suæ terram vocet.

EPISTOLA CII.

MATTHÆO BISSARO VICENTINO. (1)

ARGVMENTVM.

Bissarum veterem Alberti benefactorem fuisse docet Epistola LXII. ad ipsum anno 1440. ex Rhodo data. Nunc etiam scripsit se pecuniam duobus hominibus ad ipsum deferendam dedisse, quorum alter se misisse dicebat, alter non dedit. Albertus insigni pecuniarum contemptu, & proximi charitate, pro primo rogat, vt Matthæus nihil mali propterea illi moliatur, quod forte paupertate pressus, pecuniam sibi retinuerit, & verecundia fecerit, ne id alterutri fateretur. Ab altero pecuniam repetendam suadet, quam se nullo modo acceptaturum profitetur, affirmans amorem Bissari, quam ærarium eius, sibi esse gratiorem.

Heri,

HEri, *qui fuit sextus Octobris* (2) cum Bergamum ex Mediolano, & Cumis ac repertis in medio oppidis, gratiam verbi seminantes, peruenissemus, offendi fratrem Franciscum meum, tunc penè abs te cum literis, & rebus gestis, in Teuchros redeuntem: in quibus sanè de bonis, quæ legi, gratias Christo retuli, sed ibidem molestè tuli, quod scribis And. Clementis audere procaciter dicere, se mihi misisse pecunias, quas nullas penitus vnquam habui. Nam si illas misit, nec forte redditæ sunt, det nomen ferentis; si verò, quod magis arbitror, nunquam misit, aut perfidiæ fuit non reddidisse commissas illi abs te, etiam me probante, pecunias, aut necessitatis, eum forte illum vrgeret media, affligaret, vt sæpe assolet, paupertas, grauarent debita, cogerent exactores. Quo casu hoc mihi solum molestum est, quod suam fortassis necessitatem, nec mihi, nec tibi, verè in hac causa pijs hominibus, libera confidentia, & amica libertate significauit. Profecto scio pari consilio eleemosynam inopi sibi benedictione firmatam auxissemus. Nunc vero cum tergiuersari potius videatur, non me cruciant nummuli, quos non amo, sed cruciat illius violata existimatio, corrupta fides, damnata conscientia. Verumtamen teoro vehementer, pro mutua nostra beneuolentia, ne illi pro hac causa aliquid molestiæ machineris. Ingens enim forsitan illum inopia compulit creditas sibi pecunias auferre, & rubor verecundiæ exterruit confiteri. Quod verò ais pro mercede scriptorum, ne apud eos aliquam calumniam patiar, te misisse de tuis nummis Cancellario illi ad numerum 12. aureorum. Ego licet hoc factum esse audierim à confratre nostro, Cancellarium nedum vidi: sed vnum est, quod apertè profiteor, longe abesse à corde, & instituto meo, vt te velim perpeti damna calumnosissimè fraudantis. Itaque ab illo repete pecunias tuas, quoniam illas nulla ratione recipiam. Scriptoribus autem, Diuinitate propitia, non deerit ratio prouidendi: mihi certè sine vlla comparatione *gratior est amor tuus ab ærario tuo* (3) quo tenui fortasse laboras, immo verò nec laboras, quando nec illud diues habere concupiscis. Nosti enim & Apostolica authoritate ab Hieronymo conflatam esse sententiam, qua auarorum cupiditas obiurgatur. Victus, & vestitus diuitiæ Christianorum: cuius certè ad te scripta in dementem illum Rufinum gratis & sine argento vel auro aliquando transmittam. Vale ac pro nobis ora, cum amicis communibus, Ex Bergamo 8. die Octobris 1445.

N O T AE.

Nota I.

Matthæo Bissaro. Qualis hic fuerit non plenè reperio. Patria Vicentinum fuisse Albertus ipse signauit: ego virum litteratum fuisse vel inde colligo, quod Albertus promittat se illi missurum scripta S. Hieronymi in Ruffinum; quemadmodum vel Ecclesiasticum, vel pietatis; & religiosis operibus addictum

ostendunt, tum eleemosynarum prompta, & vltronea largitio, tum quod Albertus in vtraque Epistola se ipsius orationibus commendet.

Nota II.

Heri, qui fuit sextus Octobris. Sed Epistola data signatur 8. die Octobris: ergo vel in alterutro loco corrigendus est numerus, vel Epistola septimo die scripta fuit, sed octauo data.

Nota III.

Mihi gratior est amor tuus ab ærario tuo. Rarus est hic modus loquendi, sed non proinde bonis Latinis improbatus, qui innumeras notant significationes illius particulæ *ab*: & inter alia, quod aliquando ponatur, pro *præ*, vt sensus authoris nostri sit, *gratior mihi est amor tuus præ ærario tuo*, pro quo sensu Erasmus allegat A. Gellium dicentem, ab illo friget, idest præ illo seu comparatione illius: imo & Euangelium Christi sic loqui videtur, de Pharisæo, & Publicano; *Descendit hic iustificatus in domum suam ab illo*; Luc. 18. idest præ illo, vel comparatione illius, seu malis Albertum Ciceronis sensu locutum fuisse, qui in Bruto, & alibi, eadem vtitur phrasi, à doctrina à natura instructus, ab omni laude felicior, à propinquis nudus, ab amicis vt existimatione inops, ab oratoribus solitudo: in quibus locis, eruditi intelligunt, id quod ad doctrinam, naturam, laudem, propinquos, existimationem, oratores attinet, vnde Alberti sententiam sic explicabis, ac si dixisset, quod ad ærarium tuum attinet, gratior mihi est amor tuus. Vide Thesaurum Linguæ Latinæ verbo A. & Ab.

EPISTOLA CIII.

FRATRI IOANNI PRATENSI.

ARGVMENTVM.

Duas Epistolas ad Albertum dedit Ioannes, quarum altera desiderium suum aperuit, vt illi tanquam Magistro suo, pro concionibus, vt socius, adhæreat; sed cum non obtinuisset, per alteras questus est priores suas à Beato viro contemptas fuisse, & suspicatus se per alios, apud illum male depressum fuisse, & fusissimè diluere nisus est argumentis, quæ ab alijs opponi sibi suspicabatur. Albertus prudenter, & religiosè querelas negat, & Ioannem cum ipsius laude, suique humiliatione, à prætensa societate modestè diuertit.

QVas ad me datas Epistolas tuas nuper recepi, quia abs te manabant, qui me scio diligis, non contempsi, non risi, vt falso verebaris; hoc enim nimium superborum hominum est, sed fraterno eas amore complexus sum, & dulcibus osculis prosequutus. Risi verò, fateor, laborem inanem, quem in eis tam longis dictandis, siue saltem scribendis, si dictare non tibi labor est, nulla necessitate assumpsisti: præsertim cum, vt scribis, adhuc, vt soles, in capite vestigijs pristinæ molestiæ fatigeris, cui vel maximè multum scribere,

sicut

sicut multum clamare, flere, legere, vigilare, & testibus medicis, & experientia docente, plurimum nocet, quamuis Euangelicus P. N. B. Franciscus, ardore Passionis Domini feruens, ab his omnibus sibi cessandum nec propter cæcitatem corporis æstimarit: nisi forte hoc facere maluisti, quia vel tibi placuit exerceri, vel sicut dictare, sic & scribere, perfacile tibi est, quod plerisque scimus esse durissimum, vel à languore capitis, leuata tum molestia, paululum respirabas: vel, quod forte verius est, amor ad me nunc scribendi sicut omnia facit suauia, facit quoque tibi laborem esse leuissimum. Nam si, vt mihi persuaderes, tanta dixisti, vehementer contra me erras, qui & de te bene sentio, & tibi in cunctis, si modo possem, vellem adesse. Quod enim in prima Epistola optas, & petis, & obsecras, hærere velle te mihi, & quod me verbum offendit, esse sub pedibus meis, vt me audias prædicantem. Ego primum certe renuo te habere filium, ne dum seruum, sed dignor habere fratrem, quid dico dignor? qui *professione maxima teneor* (1). Deinde te venientem quandocumque apertis brachijs charitatis excipio. Tu modo vide quam inde vtilitatem consequare, si veneris: quin & te puto non indigere meis in dicendo vllis institutis, & me non facio tanti, qui tibi prodesse queam. In secunda Epistola laboras plurimum, vt te purges, & aduersariorum apud me accusationes argumentationibus diluis, sed nemo te accusauit frater: Et si accusasset quispiam forsitan obtrectator tuus, non sum is, Christi munere, qui ea leuitate cordis laborem, vt cito credam accusanti, præsertim illum te; qui vt te toties mihi profiteris amicum, ita quoque me scio tibi vera necessitudine deditissimum. Nam si *Alexander ille Lacedæmonius*, (1) cum quisquam apud eum accusaretur, vna manu aurem obturare solebat, dicens, se apertam aurem exhibere delatori, clausam vero seruare se reo, vt esset locus accusato se libere defendendi, sicut delatori fuerat accusandi; Quid nos oro te facere oportebit, de quibus scriptum est. *In populo graui laudabo te*: & Salomone testante admonemur: *Leues corde esse qui cito crediderint*. Itaque Fr. æquo animo sis, nec vlla ratione turberis, quia quem meum arbitror aduersus obtrectatores, vt iustissimum, ita quoque acerrimum defensorem, non vereor, non suspicor, non credo vllo pacto fieri detractorem. De Fratre Francisco scripsi plenius Fratri Petro, Sancti cognominis bono, qui nunc *Vicariam vicem gerit* (3) administrandæ Prouinciæ: fac vt tibi communes faciat literas suas, sicut tu illi tuas, & totum ambo habebitis. Vale ac pro me ora. Ex Bergamo 8. die Octobris 1445.

NOTÆ.

Nota I.

Professione maxima teneor. Vult dicere maximæ humilitatis: dignatio enim multò maiorum erga minores est, quæ proinde locum non habet inter confratres, maximæ humilitatis professores, quibus omnia communia sunt, & quasi quædam æqualitas

tas conditionis, licet alius alio doctior, alius alio sanctior, alius alio reipsa iunior, sed propter hæc nemo superbire, vel se ipsum extollere, & multo minus fratres suos contemnere debet.

Nota II.

Alexander ille Lacedæmonius. Hoc non de Lacedæmonio, sed de Macedone Magno narrat Plutharchus, in Alexandro editionis Latinæ Venetæ, in folio anni 1572. pag. 332.

Nota III.

Qui Vicariam Vicem gerit. Qui eo æuo fratrum Obseruantum Prouincias regebant, Vicarij Prouinciales vocabantur: Et author hoc loco de Prouincia Tusciæ loqui videtur. Nam ad Tuscos scribit, qui ibi simul existentes, ipsius ad vtrumque literas sibi mutuo monstrare poterant. At ego illius Prouinciæ Vicariorum elenchum habeo, in quo nulla Petri Boni mentio est, sed hæc alterius: Frater Ludouicus Petri de Latinis Senensis electus Vicarius Prouinciæ, anno Domini 1444. in Capitulo Pisis celebrato, Prouinciam gubernauit annis tribus. Deinde sequitur qui ipsi successit electus anno 1447. ita vt anno datæ huius epistolæ 1445. non potuerit Petrus Bonus esse Vicarius Prouinciæ. Ergo vel author illius Elenchi, omisit bonum, vel hoc cognomen ipsi Latinio, ob vitæ innocentiam à fratribus impositum fuit, vel Albertus de Vice-Vicario loquitur, vel sermo de Conuentualibus est, qui vel absente, vel decedente Ministro Prouinciali Vicarium Bonum instituerunt, vsque ad electionem noui Ministri Prouincialis, vel reditum tunc forsitan absentis.

EPISTOLA CIV.

PETRO VERONENSI.

ARGVMENTVM.

Deprecanti Petro pro aliquo redintegrando, qui, vt videtur, prædicandi facultate sua culpa priuatus est, respondet Albertus, sibi non videri, vt id tam celeriter fiat, propter causas in Epistola expositas.

PRopterea quod me vrgent negotia, paucis tecum agam de illo amico charissimo, cui de sanctimonia vitæ, quam agit, testimonium insigne perhibuisti, & gaudeo, & indies, si non iuxta propheticam interminationem perdiderit sustinentiam, magis gaudebo, atque vtinam pro se eam gereret emendationis diligentiam, quam ego pro illo non opto solum, sed vehementer exopto. Verum difficile valde, simulque dignum est, vt qui toties fratres fefellit, non tanta celeritate existimationem recuperet, quam magno negotio seruant illæsam, qui etiam veraciter Sancti sunt. Quemadmodum prorsus è regione absurdum est, vt diu turpiter acta vitæ fastigio tanti ministerij honoretur, quo & Apostoli, & Apostolici viri insigniter claruerunt, quandoquidem magis tantorum scelerum pœnas diuturniores luere debuisset, qui non modo nomen suum omnino confudit, sed & reliquos similis ministerij,

Eccl. 2. 16.

rij, atque omnem quoque Religionem fœda colluuione violauit. Cuius fœtoris exalans teter, atque immaniſſimus nidor, vtinam ſolius Italiæ ac non etiam orientis delicatas nares compleſſet: atque adeo, vt ne redolentia quidem Sanctorum, qui Chriſti bonus odor omni in loco exiſtunt, facile ſenſum offenſi odoratus inſtaurauit. Quod verò ei dictum fuiſſe aſſeris, de illo quid ſentiam, cum nil malo animo factum ſit, non magnopere curo, cum ipſius auribus meas voces pro emendatione eius mallem ingerere, quam cuiquam de illo pro cautela cauendi mali aliquid ſcribere. Quorum duorum cum vllus alterum, vel vtrumque potuiſſem ſine culpa efficere, illi quidem diffiſus, non autem de illo deſperatus (abſit enim hoc à meo propoſito) cenſui quidem ſanioris conſilij, ſi te de illo prudentiorem meis literis facerem, quam ſi illum, ſi mea monita contempſiſſet, moleſtius fortaſſis exagitarem, quamuis melius aliquando, vt dicitur, tumor capitis doleat, per cuius medicinam reliquis languoribus corporis ſubuenitur: Sed ego hanc cum eo cauſam aptius verbis præſentibus agi oportere, ſi quando Domino volente daretur, quam literis grauioribus arbitratus ſum, præſertim cum ea ſit cauſę turpioris conditio, *vt illicibili vllo blandiloquio agi non debeat.*(1) Vale ex Brixia Pridie Kal. Nouemb. 1445.

N O T A.

Vt illicibili vllo blandioloquio agi non debeat. Hanc vocem illicibile in ſenſu actiuo apud ſolum Albertum reperio, cum alia pleraque eiuſdem deſinentiæ, ſeu deriuationis verbalia, paſſiuam ſignificationem habeant, vt amabile, docibile, legibile, audibile, ideſt amari, doceri, legi, audiri potens, aut facile ſit & ſimilia. Non deſunt tamen alia eiuſdem generis, & deſinentiæ verbalia, quæ actiuè ſumuntur, vt conducibile, rationale, ſeu rationabile, riſibile, ideſt ad rem conducere, ratiocinari, ridere potens. Atque in hoc ſenſu Albertus noſter blandiloquium illicibile vocat, quod illicere, delectare, & perſuadere potens vel aptum ſit, quaſi illectiuum, attractiuum, perſuaſiuum, quo ſenſu alibi vocat illicibilia oblectamenta, quaſi per delectationem illicentia.

EPISTOLA CV.

EPISCOPO BERGAMENSI.

ARGVMENTVM.

Ab Epiſcopo ad inſtruendum Ciuitatis populum aduocatus reſcribit id ſibi propoſitum eſſe, ſed certum diem ſtatuere non poſſe ob impedimenta, quæ à varijs occaſionibus paſſim naſcuntur.

Hu-

HVmanissimis literis beneuolentissimæ Paternitatis Vestræ, quibus paruitatem meam ad populum vestrum aduocari curatis, paucis verbis respondeo, propositum mihi esse, atque id imprimis, ad vos celerius pergere. Verum quia vbique passim discurrenti impedimenta plura, ex occasionibus populorum occurrunt, non queo vobis statutum diem, aut tempus veniendi, certius polliceri. Orate ergo Dominum messis, vt mittat operarios in messem suam: Ego, quod in me est, spero ad vos celerius proficisci, nisi alia nobis impedimenta proueniant. Commendo me Reuerendissimæ Dominationi Vestræ. Ex Cumis 1445.

EPISTOLA CVI.

EPISCOPO BRIXIENSI.

ARGVMENTVM.

Huic etiam Episcopo, ad suos quoque ciues ipsum vocanti, id sibi in desiderijs esse respondet, sed superiorum, seu, vt vocat, Maiorum literis, & Arcanis quibusdam rationibus probiberi.

NOuæ nuper ad meam paruitatem allatæ, & literæ Maiorum & causæ, venerande Christi Antistes, quod dolenter dico, apud me non facile effecerunt, sed tamen necessario effecerunt, vt nequaquam votum ac desiderium, quod ipsum ratum & firmum habeo, veniendi ad vos, sed consilium, ratione consulta, in melius, vt arbitror, mutauerimus. Causas autem ipsas, si præsens ad essem, tuo Pontificali pectori libentissimè explicarem, cum eas literis non æstimem committendas. Sed in hac inuita mutatione Apostoli Pauli nos consoletur authoritas, qui cum impediente Sathana in Hispaniam, vt proposuerat, proficisci non potuisset, nequaquam se leuitate consilij vsum fuisse, sed intercurrente causa affuerat. Spes quoque præterea firmior ea sit nobis, non parua molestiarum leuatio, quæ optamus, si Deus dederit, damna præsentia commodiore tempore compensare: in quo, Deo tribuente, neque hyemis asperitas, neque vlla nobis impedimenta proueniant. Tu interim Dei Præsul ora, vt, quod cupimus, implere possimus, vt has schedas molestæ meæ excusationis, vt veras, ita quoque, vt poteris, gratas accipies: Opus est enim sapientis, vt nosti, vt & temporis, & causæ, & personarum habeat rationem. Commendo me tibi honorabilis Pater, & peto, vt hæ literæ meæ, sicut nec commune consilium Ciuitatis, sic nec singulos quoslibet lateant, qui tuæ discretioni videbuntur idonei. Ex Bergamo 1445.

EPI-

EPISTOLA CVII.

LEONELLO MARCHIONI FERRARIENSI.

ARGVMENTVM.

Cupidissimus Leonellus consortij sermonis Alberti, fortassis, vt, quod per literas ab eo huc vsque extorquere non poterat, Orientalis eius legationis res gestas in aurem ediceret, literas tùm Apostolicas, tùm superiorum ordinis obtinuit, quibus illi iubebatur, vt Ferrariam pro more prædicatum accederet, & ambas ad eum misit, per nuncium qui ipsum duceret. Iis lectis Albertus hanc Epistolam rescripsit, qua suum quoque illuc accedendi desiderium aperit, & sublatis obstaculis profectionem promittit.

Lectis literis Apostolicis, ac maiorum meæ Religionis, quas inopinatus mihi tuus nuntius nuper attulit, intellexi continuo, Marchio Illustris, simul & risi honestissimam tuæ artis industriam, & solitæ solertiæ laudabilem diligentiam: Quæ & ipsa, de amore quidem in me tuo profecta, id certò effecit, vt *me volentem longius proficisci*, (1) in has improuisas pedicas, vt non dicam decipulas, mihi tamen minimè molestas contruderes. Ego verò quantum euangelica mansuetudo finit, cum proposito tibi quidem recompensandæ vicis, tua vota libens complebo, nisi fortè, aut noua iussa me reuocent, aut Romana quæpiam causa se immisceat, quominus tempore commodo Ferrariam accedere queam. Nec mihi, licet multo maiora pro Christo mecum sæpius animo agitanti, erit ingratum, & si non parua cum iacturâ multorum, tuæ beneuolentiæ morem gerere, cum tamen per nostræ falcis exiguum ministerium plerisque maturis, albisque regionibus, quantum diuinitus fuissemus adiuti, messio salutaris adhibenda fuisset. Quod tu, quia tua, quamuis honesta quærere maluisti, considerare forsitan neglexisti, vel, quod potius arbitror, dissimulandum putasti. Tribuat tibi Christus pro te vitæ sanctimoniam, pro tuis populis sapientiam, & aduersus iniquos hostes inexpugnabilem fortitudinem. Vale & Patri Episcopo nos commenda, ac Præceptori Communi. Mediolani 14. Kal. Iulias 1446.

NOTA.

Me volentem longius proficisci. Hanc profectionem explicat Epistola CIX. ad Iacobum Primadicium, dicens: *quamuis cogitarem iam à Domino nostro* (Pontificem intelligit) *& à Fratre Ioanne* (Capistrano scilicet) *factus liber,*

ber, ad omnes partes prædicando peragrandas in Ianuam, deinde post Pascha in Siciliam, deinde in Cathaloniam, atque Hispaniam, in quibus regionibus multi, & boni viri, fructus mirabiles fauente Domino, pollicentur. Tam ardens erat Beati huius Viri Seraphicus zelus pro lucrandis omnium gentium animabus, vt cum olim Hierosolymis esset, pecierit ab Eugenio Pontifice, vt eum liberum faceret ad quascumque orbis partes, quamuis admodum remotissimas, siue fidelium, siue infidelium peragrandas, & ad quantumlibet barbaras nationes adeundas, & gentes extraniores conueniendas; Nimirum, quæ de Sancta Theresia canimus, Christum daturus aut Sanguinem: Et hanc licentiam sicut se nunc habuisse scribit, sic tunc fortassis obtinuisset, nisi Pontifex ipsius opera in rebus Orientalium, ad Concilij Florentini complementum disponendis, indiguisset: Sed quantam postea libertatem, & quam amplissimas facultates eundi, & à se deligendos socios ad omnes mundi partes mittendi, obtinuisset, ipsum Pontificis diploma, quo secunda vice in Orientem Legatus fuit, apertè docet, & recentior facultas, in Epistola CX. ad Eugenium Pont. scripta allegatur.

EPISTOLA CVIII.

EPISCOPO RAVENNATI.

ARGVMENTVM.

Bartholomæo Rouerellæ, Eugenij Pont. prius à Secretis, Episcopalem dignitatem aggratulatur, ampliora certo promittens, modo is non nouorum vitam, sed veterum Episcoporum virtutes imitetur, cum breui, &, vt aiunt, remissiua hortatione ad easdem.

DIv est quod ad te scribere disposui, Pater Episcope, sed quotidianarum prædicationum laboribus præpeditus, quas, vt scis, penè quotidie pro more nostro antiquo propter Dominum ad fideles populos habemus, implere nequiui: nunc verò paululum à defessione respirans, his paucis me tibi commendo, agens simul Domino nostro ingentes gratias, quod Episcopus factus es. *Nescio an simul dicam, & tibi congratulans*: (1) Nosti enim pro tua prudentia cuius ponderis sit non vocari, sed esse Episcopum, præsertim hac tempestate nostra, quando Episcopi, qui sine crimine, iuxtà Titum, siue irreprehensibiles iuxta Tymotheum, constitui debeant, vt reliquum Catalogum taceam, vix est, maximè apud multos, quod lugubriter dicimus, vt non sint etiam in maximis criminosi. Lege Hieronymum ad Pammachium, lege eundem ad Nepotianum de Vita Clericorum: Lege commentarios eius ad Titum: *Re*uolue Prophetale opus illius. Inspice diligenter regulam pastoralem Romani nostri Gregorij, vt taceam documenta viri mirabilis Gregorij Nanziazeni, & liquido peruidebis, non quibus vitijs sint nostri temporis Episcopi irretiti, sed à virtutibus Episcoporum quam longè absint: & vt idem Hieronymus tuus, immò

immò noſter, veriſſimè ait. Quantò potentiâ Eccleſia, & opibus creuerit, tanto facta ſit virtutibus minor. Ego tamen cognoſcens indolem tuam, refero gratias Deo noſtro, qui te in numerum Epiſcoporum digeſſit, optans, & oratione ardentiſſima flagitans, vt longè omnium Epiſcoporum, tam veterum, quam nouorum, & ſanctiſſimus & doctiſſimus fias, atque in dies euadas in Epiſcopalibus virtutibus cumulatior, quo Mater Eccleſia mœſtior effecta per improborum inſolentiam filiorum, ſiue Epiſcoporum, tanto te alumno lætetur. Aderit autem tibi, ſi voles, Omnipotens Deus, *vt Chriſto propitio certus ſum*, (2) atq; ad ſumma ſcandendi, & optima quæque, vt Præſulem Dominicum decet, ac præclariſſima exoptanti, cunctis periculis huius vitæ, mille mortibus moribundæ: adhibebit & Dominus tibi cœleſte præſidium, maximè, ſi in tuo Epiſcopatu virtutes potius Epiſcoporum veterum æmuleris, quam vitam nouellorum. *Franciſco Mareſcalco*, (3) quem nuper Romæ contra vetuſta vota illius factum audio Sacerdotem, eadem, quæ tibi, votis ardentibus ſpiritualia bona depoſco, eumque peto per te noſtro nomine ſalutari. *Literas bis alligatas* (4) oro ne curare graueris, quo tuo ſtudio ad Fratrem Iacobum Primadicium, nobis iam parentem animæ conſtitutum, diligentius perferantur. Ita enim & ipſe ſuis ad me literis fieri debere petiuit. Vale & ſi dignaris aliquid nobis cum presbytero Franciſco reſcribe. Ex Mediolano 5. Nonas Iulij 1446.

N O T Æ.

Nota I.

Neſcio an ſimul dicam, & tibi congratulans. Dubitat an eum aliquo ad curam animarum promoto congratulandum ſit, propter rationes quas in Epiſtola exponit. Vide Epiſtolam 90 de ambitu dignitatis, & noſtras ibi notas.

Nota II.

Vt Chriſto propitio certus ſum. Sapientum Lectorum maturæ conſiderationi iudicandum relinquo, vtrum hæc B. Viri certitudo prouenerit ex ipſius prudentia & notitia ingenij Rouerellæ, quam ipſe in Epiſtola profitetur, an ex prophetico ſpiritu, quo hominis futuram proſperitatem, & virtutis profectum præuidiſſet, quæ pariter inſinuare videtur, atque, inquiens, *ad ſumma ſcadenti, & optima quæque, vt Præſulem Dominicum decet, ac præclariſſima exoptanti*: Bartholomæus etenim tantus Vir poſtmodum euaſit, vt poſt Eccleſiaſticarum vrbium varias præfecturas, pace, belloque geſtas, & Rauennatis Archiepiſcopatus honorem, pro ingentibus in Apoſtolicam Sedem meritis, Cardinalitia dignitate donatus eſt, in ea dignitate multiplici eiuſdem Sanctæ Sedis Legatione feliciter functus eſt, in quibus Principum, pluriumq;nationum clientelas ſibi quoq; obtinuit: Glorioſam denique vitam eum felici morte commutauit ſeu ſexaginta, ſeu ſeptuaginta annos natus, nam varie Vghellus & Ciaeconus nouiſſimæ editionis tumuli eius Epitaphium deſcribunt.

Nota III.

Francisco Marescalco. Vide Alberti ad hunc ipsum Epistolas, & nostras ibidem Notas.

Nota IV.

Literas bis alligatas. Sunt quæ hic immediatè sequuntur eodem die datæ.

EPISTOLA CIX.

IACOBO PRIMADICIO BONONIENSI.

ARGVMENTVM.

B. Albertus in rebus suis à superiorum nutu ita religiosè pendebat, vt absque illorum voluntate nihil sibi agendum censeret. Nunc igitur officio Vicariatus Generalis renuntiante Capistrano, & substituto illi Primadicio, quamquam Albertus Pontificis, & Capistrani voluntate, posset prædicatum ire quo vellet, ac iam destinasset ad ea loca proficisci, quæ in Epistola nominat, voluit tamen Primadicij iussione Ferrariam ire, quamquam eum fructum non ibi quem alibi prouenturum sperarct.

LAVS Deo Omnipotenti, qui te nobis tribuit in Pastorem, ipse det tibi sapientiam, ac gustum, & fortitudinem Euangelicam, ad gubernandos apostolicos professores. Ego, in quo possum, volo tibi sincerissima affectione adesse. Ferrariam pro Quadragesima ibo, si non mihi talia impedimenta proueniant, per quæ tu ipse me censeres merito excusandum, quamuis cogitarem, iam à Domino nostro & Fratre Ioanne factus liber ad omnes partes prædicando peragrandas, ire Ianuam, deinde post Pascha, in Siciliam: deinde in Cathaloniam, atque Hispaniam, in quibus regionibus multi, & boni viri fructus mirabiles, fauente Domino, pollicentur. Ferrariæ verò ego tanto tempore prædicaui, vt me parum æstimem profuturum. Verum ex quo ita tibi videtur morem geram, reliqua cum Dominus voluerit, expleturus. Ago gratias humanitati, & liberalitati tuæ in me. Vale ex Mediolano 3. Iulij 1446.

EPISTOLA CX.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Acceptis Eugenij Pontificis & Vicarij Generalis Primadicij literis, quibus Fer-

Ferrariam ire iussus est, sicut Primadicio per praecedentem, sic per hanc Eugenio respondet se per omnia pariturum.

LIteras tuæ Sanctitatis B. P. ad quartum decimum Kalendas Iulias apud Mediolanum accepi, quibus me hortaris, & tibi gratum futurum dicis, si optantibus & petentibus Ioan. Episcopo, & Leonello Marchione Ferrariensibus, claris viris, illuc prædicaturus futura Quadragesima proficiscar: quorum ego vota poscentium sicut libenter exaudio, sic tuæ apostolicæ voluntati, & sine delectu fortasse potioris boni, non immeritò me substerno: statueram enim, aut Mediolani post biduum, rogantibus pijs Ciuibus, cum spe maximarum in Domino frugum, tertium explere annuum, aut si nobis Dominus affuisset peragrata Aemilia & Ianuensibus paululum salutatis, in Siciliam, Cathalauniam, ac reliquam Hispaniam, relicta Italia, pergere: Vnde mihi per testimonium & grauium, & Sanctorum virorum, albescentibus Regionibus, messio salutaris suggerebatur; sicut ipse cum tua beatitudine apud Senas, expleto iam triennio, simul contuli, & tu hoc ipsum, cum apostolica sapientia, plurimum comprobasse, tùm etiam diuina authoritate non parum roborasse compertus es. Quę cum ita sint, ego nihil de me mihi reseruans, totum tibi committens ibo libens Ferrariam, nisi Tua S. aliud faciendum statuerit, quod ipsum si mihi significari debere censueris, sapientiæ tuæ erit, vt ita fieri celeriter iubeas. Dominus te tueatur Omnipotens B. P. Ex Mediolano 5. Nonas Iulij 1446.

EPISTOLA CXI.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Cum adhuc Mediolani moraretur Albertus, importunis atque instantissimis precibus Monialium Monasterij S. Mariæ de Cantalupo coactus, ipsarum desiderium non intercedendo sed referendo Pontifici inuitus proponit, vt Sua Sanctitas disponeret, quod sibi melius videretur.

AD eximiam tuæ Sanctitatis sublimitatem, & authore Deo, præcellentem nimis elementiam, Beatissime Papa, pro Sanctimonialibus B. Mariæ, quas vulgo *de Cantalupo* appellant, quæque apud Mediolanum B. Augustini Ordinem profitentur, non declamator, non orator, non persuasor accedo, sed earum, quæ abs te honestè, vt putant, postulant, simpliciter inuitus narrator, inuitus, inquam, atque abstractus, sed non illectus, quamuis potius victus, quandoquidem illæ ipsæ vix me diem integrum quiescere sinunt, quo minus instent, vr-

vrgeant, & muliebri importunitate penitus inquietent, vt meis literis causam illarum saltem apud te querar, si illam; quod sane mallent, tueri atque agere nolim. Nam cum viginti iam & quinque ante eo amplius annos, à Fratribus S. Angeli Ord. Minorum, & morum instituta, & consolationem sacrorum, & curam spiritualis vitæ susceperint, idq; magna cum vtrorumque laude pudicitiæ, mirantur simul, & quærunt, quid causæ sit, cur nunc ab eis fratribus, etiam iubentibus Religionis Maioribus, nullo vitio illarum, sed hac sola ratione relictæ sint, quod videlicet asseratur illas non esse Ordinis S. Claræ. Quæ quidem ratio, si iusta censenda est, orant alterum e duobus, aut dari sibi regulam Sanctæ Claræ, quam imprimis vehementer exoptant, aut quod est postremum, mandari per Sanctitatem tuam prædictis fratribus, vt eas, solito more, diligentius curent: Plena quidem authoritate corrigendarum illarum, si aliquando, quod absit, per lapsum imbecillitatis humanæ, emendatione piæ districtionis aliqua indigebunt. Nam hæc vel sola causa est; cur Fratres ab illarum cura abhorreant, ne cum sinistrum quicquam fortè acciderit, in eos verteretur earum calumnia, quas illa potestate cohibere nequiuissent. Illæ verò præiudicata sententia magis sibi moriendum existimant, quam vt pudoris, & castimoniæ gloriam violantes, sanctimoniæ quoque omnis honorem vlla occasione delinquendi euacuent. Itaque nihil suppliciorum non potius sibi subeundum arbitrantur, ne à vitæ integritate desciscant. Meminimus, inquiunt, quæ inter illas vetulæ factæ iam sunt, præteritorum dierum, ne dicamus malorum, quando ab alterius vitæ hominibus, non integris virtutum habenis errantes, per deuia ducebamur. Quo de periculo cum clementissimus Deus, per mysterium verbi suauеolentis, & recolendæ memoriæ, beati iam, & religiosi Patris Fratris Bernardini Senensis, nos eripuerit, nihil ambigimus, plurimum penitus interesse inter perniciosa laxamenta nostræ olim abolitæ dissolutionis, ac præsentis integritatis; quam modo auctore Domino possidemus. Quo fit, vt quantum verendum nobis putemus non perniciosam vitam, quam euomuimus, repetamus: tantum summo studio curandum existimemus, ne documentis salutaribus fraudemur, maximè quibus nos Vir Sanctus instituit, cui Dominus coruscis miraculorum luminibus quotidie perhibet testimonium. Ab ipso enim adhuc in carne viuente, ad emendatiorem vitam conuersæ, hoc ad diem istam gubernationis genus accepimus, quod abijcere nefandum putamus, præsertim cum certò sciamus, quantumlibet sanctas fœminas, licet altiorem Religionem professas, nulla penè maiore occasione à vitæ sanctioris proposito funditus concidisse; atque, vt palam est, omnino esse euersas, atque peruersas, nisi quod per incuriam malè eas tutantium, non tam alendæ pastoribus, quam vorandæ lupis, passim expositæ sunt. Petimus ergo, inquiunt, B. P. vt aut scandere ad altiora volentibus, id quod potissimum semper, & optamus, & flagitamus, atque exposcimus, arctior nobis viuendi norma, quam diximus, per tuam clementiam concedatur, quando hoc fieri de-

debere cum ratio conſulta, tum veteres Patrum Eccleſiæ ſanctiones facilè perſuadeant: aut, quod minimum eſt, ad priſtinum gubernationis genus, etiam durioribus præceptis, & ſanctæ diſciplinæ vinculis arceamur: quamuis infirmæ vt ſumus mulierculæ, magis optemus communem illum cum prædijs monaſterij viuendi modum faciliorem pariter exequi, quam altiſſimum omnium prorſus abdicandarum rerum gradum audeamus expetere. Hæc eſt cura noſtra B. P. quam ſupplices à Tua Sanctitate compleri petimus, ne ſi in manu aliorum, atque à ſpirituali vita alienorum traijciamur, minus ſancta diſcentes, perdamus tandem vitam, quam longo iam tempore, Chriſto authore, laudabiliter viximus. Expoſita eſt à me breuiter ſanctarum fœminarum conqueſtio, atque illarum, vt mihi videtur, magna ex parte rationabilis poſtulatio, B. P. Doceat te Dominus Ieſus Chriſtus, omnium vere Sanctimonialium fęliciſſimus ſponſus; quid tandem hac in re agere debeas. Ex Mediolano 2. Nonas Iulij 1446.

NOTA.

Huius Epiſtolæ ac rei totius euentum, & Monaſterij hiſtoriam narrat Vvaddingus tom. 5. ſub anno 1447. nu. 92. & Nicolai Quinti Pontificis diploma inſeruit eius tomi regeſto pag. 357.

EPISTOLA CXII.

POPVLO BRIXIENSI.

ARGVMENTVM.

Epiſcopus, duo ſucceſſiuè Prætores, & Populus Brixienſis omni ſtudio per literas, & nuntios flagitabant Albertum, vt ad eos prædicatum, & ciuiles eorum diſcordias compoſitum accedere vellet: ſed ſemper erant obſtacula, & nunc noua nata ſunt etiam pericula maioris mali quam fructus. Ille propter hæc ſe etiam nunc à profectione excuſat, ſpem præferens illis ablatis accedendi. Monet interea, vt ipſi rem benè diſponant, vt cum veniret, ea facilior eſſet, & cauſas dilationis, quas chartis committere non conueniebat, ipſorum nuntio referendas committit.

Vſquè adeò magnæ atque periculoſæ ad vos veniendi difficultates nuper exortæ ſunt, clariſſimi ciues, ne præteritas replicem, vt ſi ipſe contra illas fruſtra conatus, ad vos, vt deuotiùs flagitatis, omninò perrexero, cum inde fortè aliquid incommodi, vt factu fa-

facillimum est, tandem emerserit, non prouidentis planè solertiæ, sed inconsideratæ temeritatis, potero à rectè sapientibus digna reprehensione coargui. Cumque præuisa pericula, quod est longè grauissimum, pro honestate Religionis, à me vlla ratione palàm dici non debeant; fit profectò, vt me voto dumtaxat, desiderioque præsente, & si absente corpore, vos in illa à me quondam facta, ac gerenda proposita, omni studio diligentiaque conemini; quæ talia reuera sunt, vt ea per alios viros idoneos, ac per vos ipsos, ad maiora perficienda probissimos, Christo adiutore, sine me compleri magna cum sufficientia queant. Si quando autem cessantibus, quæ nos in præsentia, ne ad vos pergamus, præpediunt, grauioribus causis, tempus vllum rebus agendis commodius, orantibus vobis, pius Deus, vt bona spe esse nos conuenit, aliquando tribuerit, non deero vobis, si vita fuerit comes, quominus vos totos in Domino meos, & præsentia mea, & gratia qua à Christo donati sumus, vberius in Domino consoler. Interim dum venio, instate diligentius euncto gerendo negotio; ne tùm solum comperiamini aliquatenus de mea voluntate solliciti, cum me tantum præsentem oculis intuemini: Alioquin non tam amoris erga me vestri dignè laudabimini, quam culpandæ negligentiæ, ac non verè dilectionis merito arguemini: Cæterum quæ restant scribenda, imò, nec scribenda, exponet harum perlator, quem ad me ipsi misistis. Commendo me maioribus, & natu, & auctoritate, & dignitate, omnemque populum, & qui nos in Domino diligunt, opto, & oro cœlesti vberius nobiscum gratia benedici amen. Valete in Christo Iesu D. N. & orate pro nobis. Ex Mediolano Kal. August. 1446.

EPISTOLA CXIII.

ANTONIO CREMONENSI.

ARGVMENTVM.

Antonij sui, quondam in Orientem proficiscentis religiosi, & Christianissimi Socij simplicem, & sinceram confidentiam, qua ipsum fortassis ad patriam suam concitabat, ironia festiuissima deludit. Accessum tamen, & quidem in certum diem, ad aurem nuncio dictum promittit, si nihil interim obstiterit.

O Fortunatos fontes, & felicia flumina, quibus contigit Antonium Cremonensem ceruum minimè omnium nasci: profectò tum verendum fuisset, nè fortè vos totos, ò pluuiæ, ò nimbi, ò què latè affusum Oceanum, ingenti illius siti exhaustos, siccatis venis, vacuos reliquisset, ò beatum illum Ciceronem Romanæ Vrbis illu-

lustratorem, & eloquentiæ Principem, cuius linguam penè omnes mirantur, *& si pectus non ita*: (1) cui quod, nisi fortè Demosthenes, nullus præripuit, ne esset primus orator; cum quo tamen & ipso Demosthene, benè quidem, vt ratio postulat, actum est: ne quis ei in persuadendi ardore ac viribus præferatur: primasque in dicendo ac scribendo partes sibi insolenter vsurpet. Quod certè munus dicendi insigne, ac flectendi humanos animos, si cui mortalium dandum fuisset, & ea Antonio Cremonensi, imprimis meo, fortè sors aduenisset. Iesu bone quid agerem? quo me me verterem? quo me ingenio tuerer? qua deniq; claua illum herculea me tam forti stylo aggredientem repellerem? Nam en modo quanta vi, quanta arte ab eo res agitur, quando vix modicè disertus est: quid tunc ageret, cum non modo eloquens, sed etiam orator, isque perfectus, ac singularis euasissset? ecce modo quanralibet sit eloquentia tinctus, disertitudine tamen victos, & stylo superatos, ad sese nos conatur attrahere, blanditur, terret, pollicetur, minatur. Illecebrosa proponit, amœna parat, spiritualia ostentat, populorum expectationem denuntiat, qui audire nos gestiant, necessitatem ingerit, vt anxium iuuem, vt laboranti subueniam, vt fidem seruem, scandala vitem, ne in via deficiat, neu pereat. Nihil nobis defuturum, neque ad otium, neque ad negotium, dicit adesse omnia, domum, locum, gymnasium, cubile, pomaria, hortulos, ac prata irrigua, & quo me magis alliciat, & ad se cito, celeriterque trajiciat, murenulas aureas pollicetur, & declamatorium, vt vocitat, solium, quod nos vulgo pulpitum, siue suggestum dicimus, sæculi autem homines rostrum appellauerunt. Cui oro te, hæc pollicitatio, non etiam magnam incutiat voluptatem, sed Epicureo cuipiam, nobis nequaquam. Quos quia spirituales homines putat, & Sanctos cum Abraham, sub arbore repromittit quietem. Quia verò professos Christi paupertatem nouit, poma mitia proponit, atque castaneas, victum castitatis, & parsimoniæ; vt tandem nullo genere nobis, quod optat, non persuadeat, non extorqueat. Ego mi Antoni, vt ad te sermonem conuertam, modo, quem voles, siue spiritualem, siue carnalem, abs te verò victum me fateor. Vicisti enim nos Cicero, ait Cæsar; & ne me hominem arbitreris inexorabilem, ad te conuolans venio, cum primum potero, si tamen non se aliquid impedimenti (quod scio dicis absit) nostro proposito importunè immisceat. Dies autem condicta profectionis ad te nostræ huic perlatori comperta est. Interim tuo statu, & opera parentur abs te noualia, idest, arentur corda aratro illo eloquentiæ tuæ terrificæ, simul blanditiosi leporis, cum opus est, super quo iacta per nos postea, vt expetis, Christi semina, & tricenos, & sexagenos fructus, atque centenos incremento Dominico lætis frugibus afferant. Vale ex Mediolano 11. Aug. 1446.

N O T A.

Et si pectus non ita. Familiare huic Beato viro est, dum Ethnicos, aut Schismaticos aliqua ex parte laudat, illam excipere, quæ laudandi non sunt: sic hoc loco Ciceronis eloquentiam extollit, sed Ethnicum, & fide Christi vacuum pectus excipit.

EPISTOLA CXIV.

EPISCOPO FERRARIENSI.

ARGVMENTVM.

Hoc anno 1446. die 24. Iulij obijt in Domino B. Ioannes Tauellius à Tossiniano, ex Ordine Iesuatorum, Episcopus Ferrariensis, Vir Sanctissimus, cui, vt acta consistorialia me docent, 6. Id. Augusti Romæ suffectus est Franciscus à Padua, Thesaurarius Pontificis, quem Vghellus de ligamine cognominat: atque hic apud se reputans optimam boni regiminis dispositionem fore, si Albertus per sequentem Quadragesimam Populum Ferrariensem sermonibus erudiret, per literas Romæ die 21. Octobris datas, vt id faceret, enixe rogauit. Venturum se rescribit Albertus, & hac occasione Franciscum ad onus Episcopale pro dignitate ferendum hortatur, proposito ipsius immediati præcessoris exemplo, multisque alijs ad rem pertinentibus, qua monitione non obtusum stimulum addidisse credendum est ei admirandæ mutationi vitæ, quam refert Vghellus, cum dicit Franciscum ex licentiosa vitæ ratione, repente Spiritus Sancti gratia, cunctis admirantibus, in virum optimum mutatum fuisse, inæstimabilis bonitatis, magnæque existimationis præsulem euasisse: adeoque Eugenio IV. Nicolao V. Calixto III. & Pio III. Pontificibus eximiè charum fuisse.

AVdiueram iam pridem quod tuas ad me dares, Francisce præstantissime, atq; ex amico quondam, nunc, quod libens dico, & amice & Pater, non parua omnium admiratione, te factum esse Episcopum. Opus sanè arduum, atque difficile, & si bonum olim ad desiderandum, nunc vero, & ad optandum temerarium, & ad administrandum periculosum est, cum pondera quidem rerum vrgentium nostra quam priscorum maiora sint, atque ea vtinam salutaria, sed vigor spiritus adiuuantis, à feruore Sanctorum Patrum tepescens, vt non dicam nullus, certe exilior factus est, &, vt noster Hieronymus de temporibus suis queritur, quæ & fęces vocat, nostra verò quæ appellentur? semper Ecclesia quanto potentia & diuitijs creuit, tanto virtutibus minor fuit. Quis ergo ad tantæ molis, id est, ingentis dignitatis altissimam

turrim

turrim ædificandam, sumptus, vt par est, iuxta veritatis sententiam, idoneos afferat: ne tandem, & præsumptæ temeritatis iacturam luat, & à spectanribus contumeliosè illusus merito irrideatur. Quo fit, vt Episcopatus opus, opus inquam, non otium, quod dudum præclarum in Pontificibus, qui primi ad necem rapiebantur, martyrij decus sacrabat, & pretiosa pro Christo Sanctorum Episcoporum mors, insigne ac splendidum faciebat; id ipsum modo non tam durum ad exhibendum effectum sit, quam miserum ad optandum, quandoquidem pro moribus nostræ huiusce tempestatis, eo res tanta deuenerit, imo collapsa atque euersa sit, vt aut omnes bonos malitia temporum ab hoc onere subeundo deterreat, aut malos magnitudo ponderis atterat, aut vtrosque viribus impares, summa cum iactura, & dignitaris & personarum excipiat. Quo enim pacto, vt cæcera sileam, corruptos emendatura est dignitas tanti honoris, in qua, & per peccandi licentiam, & per potestatis insolentiam, & per occasionum illecebrosa fomenta atque irritamenta, vix raros integros seruat. Ego tamen, Francisce, Pater, ciuitati Ferrariensi pro te Præsule valde congratulor, quæ te meruit habere Antistitem, quem ipsum longè ante plerique ad maiora tollendum, siue suspirabant, siue sperabant. Itaque, vt ante prædixi, non parua omnium, qui te nouere, admiratio fuit, te illi tributum fuisse honori, qui grandiora de te futura vaticinabantur. Tibi tamen à puero in Ecclesia, atque in conspectu Pontificis maximi educato, in tantis temporum iniquitatibus, non parua felicitas est, te inter cæteras Christiani Orbis Ecclesias illi præsertim iam esse Prælatum, in qua nuper, in pace defunctus, tam Sanctæ memoriæ Episcopus, diu laudabiliter præfuit: qui tibi, & pro ætate magisterio, & pro sanctirate exemplo, & pro meritis, ac factorum claritate incitamenro futurus sit: Vt tibi non modo diligenter curandum existimem, quo nitaris apud quosque Sanctum atque egregium virum, verùm etiam, vt Christo authore, coneris præcessorem tuum superare, virtute vincere, meritis, & rectè factorum gloria illi præstare: quem, vr pudor erit, quod absit, permaximus, si ab illo decisces, ità quoque, incomparabilis, & gloria, & corona, si illum re, si æstimatione, si gratia superabis: si quidem non sum nescius nihil, & tibi, & cuiquam hominum, aut meriti, aut honoris posse clarius obuenire, quam si non dico alequare, quod præcipuum est, sed si vel dedita opera magnorum in Domino studia, laudem, & gloriam ęmuleris: quoniam profectò ea res est, quæ & si nos ad summa non peruehat, ac præcellentibus virtutibus dedat, certè & ab imis eripiat, & à turpibus, ac perditis sceleratorum hominum moribus auocet. Quæ sanè omnia, vt cumulo tibi proueniant, sicut voto, sicut oratione ad Deum; ita quoque, vt postulas, meo satu, imò Christi munere, quod quidem attinet ad ministerium verbi Dei, in futura Quadragesima te lubens, ac tuum populum, adiuuare conabor. Quid est enim, quod tibi tanta hilaritate, atque instanria, & tam honestum negotium postulanti, nisi impudenter negare queam, qui potes, & pro iure amicitiæ paucis impetrare, & pro

reuerentia Pontificij apertè iubere : Equidem enitar commodo tempore me tuo populo exhibere. Tu si aderis præsens, magno mihi solatio futurus es. Sin minus, Leonellus ille Marchio Illustris, tam diu meus, pro te mihi erit, quod solet: Bonum tamen arbitror, vt quæ commoda putabo, à tuis tua in Ecclesia fiant pro Verbi Domini fructu cumulatiore liberius augendo. Vale mi Pater, nec sus putetur docuisse Mineruam, sed amicus, amicum familiariter monuisse: Sanctissimo D. N. me commendabis, quàm pro eximia eius dignatione illius maiestatem mea decet humilitas, ex Papia 17. Nouembris cum tuas recepissem hesterno die, Romæ datas ad 21. Octob. 1446.

EPISTOLA CXV.

GVARINO VERONENSI.

ARGVMENTVM.

Incolumitatem suam, & futurum post Festa Natalia Christi, Ferrariam accessum, Guarino Veronensi præceptori denuntiat, cuius pignora mittit noui Ferrariensis Episcopi, & suarum ad hunc literarum exempla, Leonello Marchioni & ipsi Guarino legenda, sibique in aduentum studiose seruanda.

VT, quod scio, peroptas, præceptor insignis, quid de nobis agatur, noris, & quod præterea vita, & sanitate comite, & Christo authore, facturi simus, breuibus accipe. Ticinum nos tenet, nec inde diuelli fas est, antequam Natalis Domini religiosa solemnia celebrentur: deinde ad vos, quam celeri poterimus itinere, *aut terra, aut mari* (1) pergemus. Ita nos, & Summus Antistes, *vestro, vt arbitror, astu* (2) (te intueor, & Leonellum) ante hoc semestre fieri iussit, & nuper designatus Præsul Ferrariensis, magno hortatu literarum suarum, ad diligentiam Sancti præcessoris, quem in Domino defunctum reor, adijcens, à nobis facile exorauit. Cuius ad me literas, & item ad eum nostras tanquam vades nostræ ad vos profectionis, & Illustri Marchioni, & tibi legendas diligentius mitto, & tu illas, quo ad venerimus, omni studio custodiendas, reddendasque seruabis. Vale nostri ætate memor, & si id tibi suggerit amor, aliquid ad nos scribito. Ex *Papia* 1446.

NOTAE.

Nota I.

Aut terra aut mari. Inter Ticinum, seu Papiam, & Ferrariam Mare nullum proprie dictum est, sed Padus Fluuius, Ticino in Adriaticum mare diffluens, Ferrariam præterlabitur: ergo fluuiatile nauigium per maritimum iter intelligit: mare enim significat quamcumque congregationem aquarum.

Nota II.

Vestro, vt arbitror, astu. Leonellus nimirum & Guarinus Albertum per omnem modum habere voluerunt, qui proinde omnem hunc mouerunt lapidem, vt & Primaditius ordinis Præfectus, ac defunctus, nouiterq; electus Episcopus, & ipse supremus Antistes Eugenius ipsum ad Ferrariensem profectionem hortaretur, quorum vel nurus Alberto, pro religiosissima sua consuetudine, in præceptis fuit.

Nota III.

Papiæ 1446. Non signatur dies mensis, quoniam ex altera ad Episcopum satis intelligitur quæ simul cum ista & scripta & missa fuit, hoc est 17. Nouembris Ticino seu Papia, quæ eadem est.

EPISTOLA CXVI.

ANTONIO RAVDENSI.

ARGVMENTVM.

Epistolam debitam, promissamque reposcit, & biennale silentium amica obiurgatione castigat.

SI Epistolam ad me tuam, Raudensis Pater, quam iam toties, & si frustra, pro me abs te iure reposco, nunc tandem aliquando per harum baiulos, licet cum detrimento tui pudoris, nequaquam cito reddideris, profectò meæ negligentiæ sit, imò potius læsi amoris erga te mei, si non illam deinceps veluti clauam quandam herculeam, quæ omni mihi aduersum te & iustitia & ratione debetur, non tam negando, quam carpendo per acerbiora conuitia, mihi ab inuito te, tanquam Hercule de manibus consertis extorquere curabo. Atqui id ego pro meo æquo iure, probantibus æquis iudicibus, & rectè, & sapienter efficiam; quandoquidem tu mihi illam interdum, nec roganti, fueras superiore anno tua sponte pollicitus. Quod certè cum violata fide minus impleueris; considerandum tibi non negligenter existimaui, cuius sit humanitatis, ne dicam virtutis, vt mihi tam amicè, atque ante hoc fermè biennium, tibi primum scribenti, ne tres apices quidem vnquam responderis. Neque enim podagrę valetudinem amplius obtendere potes, qui mihi à plerisque aut quotidie sulcare longiora domorum spatia insimularis; claustra dico, & amplas porticus, aut firmius astare *fauci illi* (1) horrendæ, qua cornicularum, vt soleo dicere, siue mihi coruorum, infestior aditus promiscuè frequentatur. Sed tu fortè per angustiam temporis te ab accusatione purgabis. At verò *biennium iam agitur*, (2) quo nostra tibi epistola reddita est: Num occupationes tuas pro dilutione mihi obijcies; at tu, vt scio, otiosissimus es. Itaque vel negligentiam liberè accusabis tuam, vel Epistolâ me tuâ illa, pro qua dura quidem,

ſed debita apud me ſponſione obſtrictus es, libens non inuitus placabis, ſedabis, lenies; ni, quod poſtremum ſummopere tibi cauendum eſt, alteram meam aſperiorem expectabis epiſtolam, meritò tui obiurgatricem, qui haud quaquam ſuperiorem tam dulciter tui exhortatricem exaudire dignatus es, vtrum vitio tuo, an conuitio noſtro, tu cenſeas. Vale & nos ama, quia nos te in Domino diligimus. Ex Papia 22. Nouembris 1446.

N O T AE.

Nota I.

Fauci illi. Aditum aliquem, ſeu feneſtram cœnobij intelligere videtur, coruis, vel corniculis peruiam, ad quem Antonius Senex, & valetudinarius caprandæ fortaſſis auræ cauſa perſiſtere ſolebat.

Nota II.

Biennium iam agitur. Non dixit biennium iam eſt, ſed biennium agitur, ſeu vt ſupra dixit, ante hoc fermè biennium. Priores enim Alberti ad Antonium vltimo Iunij anno 1445. datæ fuerunt, & præſentes 22. Nouembris anni ſequentis: erat ergo menſis ferè abſumptus decimus ſeptimus, in quo non eſt completus, ſed agebatur annus ſecundus, quo prima Epiſtola Antonio reddita fuit, accipit ergo partem pro toto.

EPISTOLA CXVII.

FRANCISCO BARBARO VENETO.

ARGVMENTVM.

Beatus Albertus octo iam annos à Brixianis flagitatus, vt pacem diſſidentibus ciuibus allaturus accederet, varijs obſtaculis inter ea præpeditus, nunc tandem opportunius venit, concionatus eſt, & pacis pacta firmauit. Quæ ciuium Primores cupiebant Senatus *Veneti decreto perrennari. Quod vt fieret, Albertus per hanc Epiſtolam aduocat Barbari auxilium.*

ANnus octauus nunc agitur, humaniſſime Barbare, ſi non me fallit opinio, quo me tunc Præſes Brixienſis ſummo illuc ſtudio vocare curaſti, vt populum, & homines, quos bellicoſiſſimos nominabas, & vt quiſquam adijceret, periculoſa ſimultate inuicem diſſidentes, ad pacis atque concordiæ vnitatem, noſtro quidem ſatu, ſed Dei incremento, per Euangelica documenta reuocaremus. Verum quod intercepto itinere noſtro, eo tempore fieri per varias occaſiones non potuit, idipſum in hanc diem Chriſti Domini miranda ſapientia ſalubriter diſtulit.

Et ecce in his penè omnibus, qui maiores ciuitatis & natu, & autohritate habentur, vt miraculum præſtantius putes, is animus diuinitùs, atque ea mens eſt, vt omnes præter reprobos, qui perpauci ſunt, cum fratribus conciliari vehementiſſimè expetant: ſed ne aliquando ipſa malitia paucorum coactos ſemel in amicitiam per inſolentiam ac leuitatem diſpertiatur, optant, vt Veneti Senatus Conſulto, quæ maiore ex parte ſtatuerint, immortalis firmitatis ſententia roborari. Oro igitur te, vt honeſtiſſimæ cauſæ tanti ponderis velis adeſſe, quam iſte perlator, qui tibi, vt aſſerit, notiſſimus eſt, diligentius explicabit. Vale ex Brixia 5. Idus Ianuarij 1446.

EPISTOLA CXVIII.

FRATRI LVDOVICO VICENTINO. (1)

ARGVMENTVM.

Ludouicus hoc tempore, etſi iuuenis, neſcio ad quod ordinis officium præter ſpem euectus eſt, in quo, & viros, & fœminas regere debuit: Albertus congratulatur ipſi promotionem, &, arrepta ex ipſius literis occaſione, caſtitatis cultum in eo laudat, eiuſque diligentiſſimam cuſtodiam pluribus ſuadet.

MAgnam mihi iucunditatem attulit Antonij noſtri inſperatus aduentus, Ludouice fili dilectiſſime, imo ex filio iam, per aſcenſum prælationis, pater: Cuius gradus honoris præter ſpem omnium, ac præſertim meam, celeriter quidem, vtinam etiam ſalubriter, ſcandens, eo ſtatim peruectus es, vt te mecum plerique filij, filiæque parentem ſuauiſſimum arbitrentur: Sed illud tibi inter hæc ſummopere puto perſpiciendum, vt cures ſemper ſpirituales filios aggregare. Contra vero cautiſſimè caueas, ne, quod abſit, per alicuius male liberæ auctoritatis inſolentiam, atque incuriam, auctore omnis mali fallente, & ſatore prurientis libidinis flatu inſani amoris incendente, & pater in virum, & filiæ vertantur in coniuges, imò vero vtrique potius in adulteros; ſcio te mecum in Epiſtola tua voluiſſe paululum verbis ludere, ſed verè amantis metu non parum vereri me fateor, ne fortè in occaſione licentiæ inimicus nobis aliquando conaretur illudere. Si is es, qui mecum olim eſſe ſolebas, noui te intus, vt aiunt, & in cute caſtiſſimum. Quæ res in adoleſcente meo adeò mihi ſemper, de Chriſti munere, miraculo fuit, vt vel hæc ſola cauſa te magis amauerim continentem, quo Dominum legimus, & Virginem, & Apoſtolum dilexiſſe Ioannem. Vides in hac cauſa latiſſimum, & iucundiſſimum magnæ, atque diſertæ orationis campum: verùm quia tu eo genere exhortatio-

nis,

nis, Deo authore, non indiges, & ego celeris profectionis Antonij, & vocantis nos iam ad pulpitum populi angustijs coarctatus, plura dictare non possum, hoc te solum solertissimi parentis affectu diligenter admoneo, vt si vis tibi indies augeri sapientiam, ad quam flagras, seruari nitorem famæ, conflari animæ tuæ salutem, &, quod ad rem maximè attinet, tutam esse adolescientiæ, & omnis ætatis, & temporis castimoniam, nullam omnino fœminam, neque consilij, neque Sacramenti, multoque magis, neque tormenti, hoc est, tentationis vllius occasione vllo tempore colloquaris. Tædet me finis: Sed cum plura nequeam, pauca ista sufficiant, ac vale. Ex Brixia 18. Ianuarij 1446.

N O T A.

Ludouico Vicentino. Tantus vir inde fuit Ludouicus, vt præcipuas Franciscanæ familiæ Regularis Obseruantiæ dignitates in partibus Cismontanis obtinuerit: Nuntius Apostolicus pro bello sacro, Generalis eiusdem familiæ Vicarius, iterumque Nuntius, perpetuusq; Bohemiæ, & Poloniæ Prouinciarum Commissarius, & Vicarius Candiæ fuit, quæ vltima ipsius in Annalibus nostris mentio est.

EPISTOLA CXIX.

FLAVIO BLONDO.

ARGVMENTVM.

Dum B. Albertus Ciues Brixienses quotidianis sermonibus à dissidijs ad concordiam, & pacis pacta conuerteret, ijsdem sermonibus effecit, vt vltra quinquaginta honestæ fœminæ religionis propositum conceperint, suaque industria fecit, vt ipsa Ciuitas construendi Monsterij locum, & necessarios vitæ sumptus illis constitueret: Sed quoniam erectio Monasterij, & aliarum Ecclesiarum bona illis assignata subsistere sine authoritate Apostolica non poterant, missis duobus fratribus, hanc Epistolam ad Blondum, tunc Pontifici à secretis, dedit, rogans vt Fratribus ad rem perficiendam, ac obtinendum diploma assisteret, quod pro ipsius reuerentia, & causæ bonitate facile factum fuit. Rem narrat Vvaddingus tom. 5. ad annum 1446. num. 24. vbi hanc Epistolam integram descripsit.

Licet pleraque *tot iam per annos exploratæ beneuolentiæ argumenta* (1) facilè me docuerint Blonde frater, quantam ad rectè gerendæ vitæ studia (si quis ad ea flagrat) fauore mirabili soleas adhibere solertiam, atque ideò non opus habeas, cum honesta exposceris, vllis

lis ad ea explenda exhortationis nostrę calcaribus incitari; non desinam tamen rem tibi periucundam breui exponere, cuius sobria voluptate castè affectus, agas etiam iucundius, quod acturus fuisses longe minore occasione, sine vllo dubio festinantius, & quidem quod attinet ad sacræ Deo pudicitiæ grande propositum, vt quod dicere institui, explicem, nequaquam paucæ populi Brixiensis (quem quotidie commoneo, quam bene hic viuant, vt post hanc vitam viuere illos etiam beatè contingat) cum nobiles, & graues, tum vero castissimæ *ad quinquaginta & eo amplius* (2) fœminæ se se Domino feruentius deuouerunt, quæ & ipsæ spiritu sublimiore perfusæ, & vt bona spe esse nos conuenit, *maiore in dies Dei gratia imbuendæ, cupiunt* (3) terrenis facultatibus, & illecebris abdicatis, quo cœlestia postremo salaria sibi conquirant, vno in loco à seculo tumultuante conclusę, Christo tam Sponso quam Domino, sub insigni titulo S. Claræ, sinceritèr militare. Verum quia id nisi Apostolica auctoritate prælata non queunt efficere, mitto in præsentia ad Sanctitatem Eugenij Papæ beatissimi duos fratres, vt illius præsidio fructuosa in futurum opera pariant, quæ corde, & animo hactenus propositum pepererunt. Quare maiorem in modum, atque id imprimis, Blonde Flaui, abs te peto, vt solitum erga nos studium tuum, pro iure communis beneuolentiæ nostræ, etiam illis adhibeas, nè vlla diuturnioris moræ noxia tandem & causæ & nobis inteteapdeo illud fortè efficiat, vt se tam honestæ rei aliqua ex parte culpanda negligentia intermisceat, quo fiat vt negotium, de quo scribimus, tardius expeditum, damnosa iactura longius protrahatur. Vale in Domino ex Brixia 20. Ianuarij 1446.

N O T AE.

Nota I.

Tot iam per annos exploratæ beneuolentiæ argumenta. Hæc profecto tot annorum beneuolentiæ Blondi in Albertum argumenta sine mutuis literis præstita credere non possum: sed & istæ nobis desunt, forsitan quia familiares neglectę, præter hanc solam, quam exhibemus: Albertus enim tam multa habuit in aula tam ordinis quam Ecclesiæ negotia, & Blondus interim Pontifici à Secretis fuit, cui propterea tam beneuolo videtur oportuisse plura commendari, quod amplius indicare videtur illud, *non desinam tamen*: quasi visitatas commendationes prosequi porrò velle videretur, non enim nisi à re saltem inchoata desinimus. Sed per multos annos iam continuata argumenta superius, & pleraque affirmat, atq; inferius *solitum ex me studium tuum*. Hanc certè beneuolentiam suam Blondus ipse significauit ea Alberti memoria, quam inter testimonia post vitam ex ipso descripsimus.

Nota II.

Ad quinquaginta & eo amplius. Si tot nobiles, graues, & castissimas, vt ipse loquitur, fęminas, paucis diebus, in vna ciuitate, à seculi voluptatibus, & illecebris, ad religiosam, & monasticam vitam adducit, quis eorum vtriusque sexus numerum censebit, quos

quos per tot annos, in plerisque, & praecipuis vrbibus conuertit? quos plurimos fuisse, vitae eius historici commemoranr.

Nota III.

Maiore in dies Dei gratia imbuendae cupiunt. Iam in B. Alberti vita notauimus harum numerum, iuxra Beati Viri spem, adeò creuisse, vt anno sequenti nouum illis monasterium, seu secundum erigendum fuerit, de quo eo anno Vvaddingus.

EPISTOLA CXX.

D. MATTHÆO CVBICVLARIO APOSTOLICO.

ARGVMENTVM.

Eandem superioris Epistolae causam commendat.

Circumuallatus negotiorum, Sanctorum agminibus, quibus, Christi munere, pro virili meo quotidie catholicis populis, quamuis negligenter, deseruio, non possum tibi Matthaee suauissime, & honorabilis Pater, multa dictare. Quod & ipsum, si possem, superfluum arbitrarer, sicut enim opto, & oto, vt credas etiam sine literis, non te à me diligi minus, ita de tuo in me amore mihi facile persuadeo. Quare quia amanti satis est indicasse, quod cupias; Ecce nunc duo è fratribus, & socijs nostris, ad S. D. Nostri pedes se conferunt, pro augmento Religionis honesta quaedam à Sancta Sede postulaturi. Quibus expediendis, oro te, curam adhibeas, vt solatia tribuas, quae nobis praesentibus illa humanitate, quam tenes, adhibere solebas, simulque vellem pro amicitiae nostrae tanquam de pluuia charitatis perfusione, vt aliquando quippiam ad me scribere dulcedinem tuam nulla ratione pigeret. Crede praeterea harum latoribus Io. & Mi. suauibus viris, qui ad te veniunt à nobis missi, de omnibus plenius informati. Vale amantissime Pater, nec cures ineptos apices, cum charitas erga te mea pulcherrima sit. Ex Brixia noctu, ac summa celeritate 20. Ian. 1446.

EPISTOLA CXXI.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Id ipsum, quod expediendum Blondo & Matthaeo commendauit, & suo & Religionis, & Episcopi, & Ciuium Brixiensium nominibus à Pontifice petit.

Ter-

Ternas iam extra iſtas B.P. vno interim anno, ad S. Tuam literas exaraui: Nunc verò, *vt paulò ante per epiſtolam eram pollicitus*, (1) communi quidem ſententia, & Pater *qui præſidet huic Chriſti familiolæ*,(2) & ego ad S.B.T. pedes mittimus duos fratres, te humiliter & inſtanter in augumentum Religionis exoraturos, vt poſtulantes Brixienſes, vt deditas Deo fœminas, vt poſtremo nos filios S. T. qui labores multos in hac cauſa pro Chriſto ſumus perpeſſi, pontificalis clementiæ pietate perfundas, atque illa celeriter præſidia exoptantibus conferas; quibus Sanctæ continentiæ decus ſublimiter efferatur, & conſtructo tua, ideſt Apoſtolica auctoritate, celebriore Monaſterio Beatiſſimam Claram, vt S. Franciſcum taceam, nouis tibi beneficijs obliges. Cum Chriſto Regi offeri poſt eam, atque in Dei templum adduci iuſſeris, ſiue intemeratæ Virginitatis vernantia floribus caſtimoniæ germina, quæ tanquam in horto concluſo ſignaculum virginitatis, & clauſtrum integritatis cuſtodiant, ſiue viduas grauitate pollentes, quæ velut in campis ſyluæ requieſcentes ab æſtu incontinentiæ, documento ſancti pudoris ipſis virginibus magiſterium ſeruandæ integritatis exhibeant. Ad hoc autem bonum facilius in gloriam Domini conſummandum, non minima authoritate accedit cura & deſiderium Epiſcopi Brixienſis, quemadmodum ex eius literis poterit tua Sanctitas peruidere. Oro itaque, imò oramus B.T. vt vota honeſtiora exaudias, quæ harum latores, è quibus vnus comes & Socius nobis eſt, ne S. T. nimium oneremus, latius explicabunt; accepta à nobis formula, ſiue vt dicitur inſtructione omnium dicendorum. Quibus S.T. cuncta noſtro nomine referentibus, dignatione ſolita, & acquieſcet, & credet. Dominus te tueatur omnipotens B. P. Ex Brixia 20.Ian.1446.

N O T A.

Nota I.

Ternas iam extra iſtas, & poſt *paulo ante per Epiſtolam eram pollicitus*. Binas tantum hoc anno ab Alberto ad Pontificē ſcriptas exhibuimus; nam tertiam illā extra iſtas non vidimus.

Nota II.

Qui præſidet huic Chriſti familiolæ. Iacobum Primadicium intelligit, Ciſmontanæ familiæ Regularis Obſeruantiæ Vicarium generalem.

EPISTOLA CXXII.

FRATRI IOANNI CAPISTRANENSI.

ARGVMENTVM.

Idem negotium noui Monaſterij Brixienſis commendat: aliquas moleſtias patienti condolet, opemq; ſuam, ſi quam vtilem exiſtimet, liberaliter offert.

EX Mediolano & Bergamo *sæpius ad te scripsi*, (1) optime Pater, nec tamen huc vsque responsum merui. Nunc autem ex Brixia scribo, quo me instanter, & Episcopus, & populus attraxerunt. Venit ad S.D.N. & ad tuam Paternitatem socius noster Fr. Io: harum perlator, & tibi, vt scio, notissimus, cuius cum plenè comperta sint omnia, quæ pro Dei honore percupio, eique commiserim, vt te auctore cuncta perficiat, non opus arbitror, vt te verbis plurimis onerem, cum causis durioribus pergrauatum nuper doluerim: Fuit enim ante paucos dies certioribus nuntijs ad me certo perlatum, grauari te nonnullorum insolentia, qui tibi nescio qua temeritate, siue errore pertinacius *in tua gubernatione resistunt*. (2) Quod ego, verè loquor, cum grauissimè tulerim, simul condolui, orans nunc te, vt si de mea paruitate putas vllo pacto posse tibi leuari molestiam, pro tuæ in me iure prælationis vtaris, si qua in re me æstimes posse te aliquatenus consolari. Non laboro rogare te, vt apostolica, & tua præsidia in re Christi nobis mittere non graueris, cum hoc te facturum, & spes mea, & diligentia narrantis mihi facile persuadeant: Cui oro te, sicut fidem, ita quoque curam adhibere non cesses, quo celerius ad nos, fauore fretus idoneo, reuertatur. Vale & ora pro nobis Venerabilis Pater, ex Brixia summa celeritate, *Amantissima vetula mea*, (3) Antonius Cremonensis se valde tibi commendat, & offert & subijcit. Die 20. Ian. 1446.

N O T AE.

Nota I.

Sæpius ad te scripsi. Nec istas habemus.

Nota II.

Tibi in tua gubernatione resistunt. Præterita Pentecoste resignauit Capistranus officium Vicariatus generalis familiæ Cismontanæ: suffectus est ipsi Iacobus Primadicius. Ille, cum Albertus hanc Epistolam dedisset, Romæ fuit, vbi commendatum negotium apud Pontificem vrgere posset. Quam verò gubernationem hoc tempore habuerit, in qua resistentiam pateretur, non reperio. Vvaddingus tom. 5. ad annum 1446. num. 12 ait, cum officio Vicarij Generalis liberum, ab Eugenio Pontifice ad diuersas mundi partes, præsertim in Galliam, sedis Apostolicæ grauia negotia cum Regibus & Principibus tractatum, Nuntium misisse, & quidem ante diem primam Octobris in Galliam appulisse constat ex literis salui conductus, & Cardinale nostro Fuxensi eo die ipsi ibi traditis, quas eo annalium loco descripsit Vvaddingus; reuertisse verò in Italiam ante mortem Eugenij quæ fuit 7. Kal. Martij seu 23 Februar. constat, tùm ex hac ipsa Epistola Alberti 20. Ianuar. data; tum ex eo quod narrat Vvaddingus anno 1447. num. 6. Capistranensem tempore mortis Eugenij habuisse conciones Quadragesimales in Vrbe Aquilana, sed nullum ordinis gubernium habuisse legitur. Ergo vel commissio aliqua particularis fuit, quæ mihi nondum innotuit, vel Albertus loquitur de turbis generalibus, quorundam subterfugientium obedire mandatis Vicariorum obseruantiæ, quæ ad Capistranum tunc aliter non pertine-

nebant quam ex perpetuo zelo & cura, quam ſemper gerebat illius familiæ, & obſeruantiæ regularis conſeruandæ, & promouendæ, de quibus turbis extat Eugenij diploma apud Vvaddingum anno 1447.num.2.

Nota III.

Amantiſſima vetula mea: Sic vocat Antonium Cremonenſem, cuius ſinceram ſimplicitatem, per literas à nobis exhibitas, amanter & confidenter antè deludebat.

EPISTOLA CXXIII.

LEONELLO MARCHIONI FERRARIENSI.

ARGVMENTVM.

Humaniter ſed prudenter intercedit pro cuiuſdam amici minùs, vt videtur, prudenti deſiderio.

Angimur aliquando, vt optimè noſti Leonelle illuſtris Princeps, etiam illis cauſis acquieſcere, quæ nobis perſæpè moleſtæ ſunt, cum putamus eas fore in re ſua amicis commode opportunas. Licet enim à noſtro propoſito prorſus abhorreant, quia tamen his, quos diligimus, turpes non ſunt, humanitas ipſa nobis facile perſuadet, quominus eas poſtulantibus nos, vt duri homines faciunt, exibeamus inexorabiles. Quapropter Iac. quidam Ciuis Brixien. cognomento Cuchenſis, in eis, qui nos diligunt, non poſtremus, me orauit; vt ad te ſcriberem, quem arbitratur mihi, vt veriſſimè ſe res habet, amicitiæ charitate deuinctum, quo tuo præſidio in tua Prouincia aliqua illi liceant, quæ tibi fideliter referet harum baiulus literarum. Tu modo videto, quid te deceat, quid illi honeſtè conducat, ac pro tua ſapientia, & clementer, & iuſtè cuncta decernito. Commendo me Patri Epiſcopo, communique Præceptori; & amicos per tuam manſuetudinem amanter ac diligenter ſaluto. Gratiſſimum mihi eſſet ex tua ac Guarini manu, vel tres apices beneuolentiæ veſtrę iucundis oculis expectare. Vale ex Brixia 21. Ianu. 1446.

EPISTOLA CXXIV.

PAVLO ROMANO COMMVNIS RELIGIONIS.

ARGVMENTVM.

Paulus, tanquam ab Alberto læſus, queſtus eſt, propterea quod hic aduerſus fratrem quendam ſcandaloſæ conuerſationis ad Religioſos ami-

cos, qui hominem pro ipsorum charitate monerent, & ad superiores, qui pro authoritate compescerent, aliquid Seuerius conscripserit. Albertus Pauli imprimis Apostoli locum opponit, quo corripiendos insolentes persuadet, eumque egregiè explicat, suæque causæ iustitiam tota oratione tuetur: in qua neruos & ossa eloquentiæ pulchrè, & ornatè compacta exhibet. Propositum deinceps multa, solidaque ratione, sacri codicis documentis, exemplisque ex Sanctorum Patrum authoritate confirmat, præsertim Hieronymi, cuius acrimoniam in reprehendendis vitijs fusè, fortiterque tuetur, & laudat: Hinc obijcendum fortè sibi fraternæ correctionis ordinem præoccupans, eum etiam iubente charitate, non semper obseruandum doctè demonstrat. Nec satis ad omittendam increpationem, si qui increpari debent, præsertim cum publicè peccauerint, quòd emendationem pre se ferre videantur, vt quorum doctrina multo plus nocet, si cum vitæ munditia Sanctimoniæ morum fama non adsit. Demum reprehenso illi modo vel emendatus sit, vel se emendaturus, omnem fælicitatem exoptat, suamq; beneuolentiam & offert & promittit. Hortatur tamen vt post tot præbita male actæ vitæ scandala, populum publicè docendi munere abstineat, ne & sibi & melioribus magistris noceat, & Religionis Sanctitatem, in opprobrium; & verbum Dei in risum, contemptumq; populorum conuertat: idquè illi non facile permittendum suadet.

CVm Apostolus Paulus, qui & Magister gentium eximius, & Romanæ quoque vrbis Ciuis clarissimus erat, quamuis Tarso Ciliciæ natus, (ò tu itidem & Romane, & Paule, vtinam etiam pari sorte, tandem aliquando, & Iesu Christi Apostole, & gentium perditarum didascale) Thessalonicam amplissimam Macedoniæ Ciuitatem, ad morum Christianorum, & vitæ normam religiosissimam institueret; potissimum arcentis disciplinæ salutaria fundamenta, mixta decenter mansuetudine, & iacere, & firmare curauit. Inter magnorum verò documentorum præclara præcepta, quibus ad cohibendam peccantium insolentiam, credentes in Christo suos filios imbuebat, ea ad nostram causam vel præcipua sunt, vbi illos hunc in modum clementia parentis hortatus est. *Rogamus vos fratres corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes*: Quæ quatuor sublimiora sapientiæ Apostolicę sensa, quum à nobis per omnem epistolam sparsim tractanda sint; præsertim tamen fert animus, debere nos in primo omnium, tanquam simul præsentes colloqueremur, specialiter immorari.

Mirari itaque imprimis apud te, Paule Frater, satis non non possum, quum te queraris vehementius à me læsum, vt Antonius noster Parmensis locuples testis est; propterea *quod quædam in fratrem illum*, (1) communem quidem, sed olim perniciosè nimis ac diutius (tribuat Dominus ne & nunc) à Religionis itinere aberrantem, ad familiarissimos scripserim, quæ tu ipsa, vt aiunt, videris statuisse, velut maledica, æquo animo ferri non oportere. Super qua

qua interim tua non ſatis æqua, & vt mihi magis videtur, iniuſta certè omni ex parte conqueſtione, quo ad iſta ſcripta noſtra ſuſceperis, Antonium meum, modo ad te proficiſcentem, patronum conſtitui; qui me tibi, veritate certiſſima fretus diligentius ſatisfaciens, cum non rectè exagitato, tum falſo lamentanti conciliet: cui ſi, vt debebis, aſſenties, videbis nihil à me factum, quod non à quolibet Sancto & ſapiente viro fieri ſine reprehenſione, imò cum laude, & poſſit, & debeat.

Quale eſt enim, oro te, vt de quouis hominum genere, ne nominatim quempiam apertius carpam, qui tam multis annis, tam multis in locis, publicam in fronte perditiſſimæ vitæ maculam, non facile abolendam, maximo cum dedecore tulerint, ego bono animo, & prudenti conſilio, aſtutè cauendos, ſi qui fortè eiuſmodi ſunt, ſcribere ſine culpa, vel inuidentiæ, vel maleuolentiæ, vel poſtremo obtrectationis nequiuerim? Potiſſimum verò ad Maiores Religionis, qui gubernaculis ſanctimoniæ moderantur; ad antiquiores patres, qui per veterem practicam, rectæ vitæ regulam callent; ad amicos denique, filioſque chariſſimos, quippe qui omnes per animi bonitatem, & charitatem, obeſſe nemini, & omnibus prodeſſe percupiant. Non te exaſperet frater veritas diligentis, quamuis ea ſalutaria vulnera videatur inferre, ſed euita potius inſidioſa oſcula adulantis, quæ per illicibilia blandimenta, improbos & peccantes malè miſerta, in perniciem præcipitationis adducunt, dum nos palpantium fraudulentijs imprudenter aſſenſos, periculoſis mendacijs circumueniunt. Atque ea quoque, quæ potius emendare illi quidem callidiſſimi homines vel cum dolore debuerant, errata noſtra diſſimulantes, per illecebram ſubdolæ laudationis, & fragilis gloriæ, in vitijs nos animorum, ſumma cum pernicie fouere conantur.

Columbinę ſimplicitatis Dominus eſſe nos iuſſit, ne cuiquam moliamur inſidias: ſed non minore ſtudio prudentiam ſerpentis adiunxit, ne aliorum fallacijs ſupplantemur. Paulus Vas electionis, qui periculorum ſuorum catalogum falſorum fratrum notione ſignauit, poſt perfectam ad Chriſtum conuerſionem, poſt raptum in Paradiſum, vbi arcanorum ſecreta rimatus eſt, poſt conſtans de Chriſto per Euangelicæ tubæ miniſteria teſtimonium, poſt pericula mortis ex Iudæorum inſidijs, poſt fugam Damaſci, ne in præpoſiti Regis Arethæ manus incideret; quo maiora, quæ inde facturus erat nequaquam nimia iactura præpedirentur; vix tandem à ſummis Apoſtolis, niſi Barnabæ aſſertione, verè diſcipulus Chriſti creditus eſt. *Act. 9. 27.* Et tu miraris, ſi quilibet, moleſtia læſæ virtutis, & odio inſectandæ malitiæ, ab his, qui ad maxima Dei allecti, ſtudio ſanctimoniæ flagrant, paulo durius, quam tu cenſeas, laceſſatur, caſtigetur, carpatur; præſertim qui longa vita, & moribus inſolentior, & famâ obſcurior, ne dicam fœdior, fuerit, abſque vlla culparum ſuarum flagitioſarum conſpecta emendatione: ſicut labes ipſa male diutius actæ vitæ, terra marique, maximo ſcandalo, & dedecore palam fuerat ante conſpicua.

Humanum dico, ait Apoſtolus, *Rom. 6. c. 19.* *prop-*

propter infirmitatem carnis vestræ, hoc est compatientis affectu, quem mihi per viscera charitatis, infirmitatis vestræ consideratio suggerit; infirma itidem emendatioris vitæ experimenta deposco, qui debueram potius ad veræ conuersationis consummatam instaurationem altiora vobis documenta præcipere, statimq; infert. *Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem*. Et rectè quidem omnia, maximaque Doctoris eximij lenitate, atque elegantia, vt interim de eloquentia sileam: qua tanquam in catena pulcherrima, immunditia ad sanctificationem, iniquitas ad iustitiam referuntur. Eo vero quod additur, *ad iniquitatem*, cumulum scelerum exaggeratione quadam malitiæ, & malæ intentionis, & perditi finis significari existimo.

Ibidem.

Verum sensa eius potius prosequamur: sicut, inquit, *exhibuistis*, & cætera quæ prætulimus. Magna profectò æquitas, iustum pondus, æqua statera lance sincerissima appenduntur. Par enim fuerat, inquit, vt iustitia, cuius certè non minor esse debet in omni honore claritas, in erigendo potestas, quam vitiorum in æstimatione obscuritas, atque in præcellendo in peccatoribus mortifer vigor, vos seruituros sibi, suo quidem æquissimo iure altius vendicaret. Verumtamen ob carnis vestræ, ait, fragilitatem, rigoris remissione adhibita, per humanitatem, cuius reliquæ animantes expertes sunt, imbecillitati plurimum concedatur. At verò hoc ego, Paulus Apostolus, eo dixerim pacto, vt tantum de vobis in sanctificatione iustitia mereatur, quantum sibi primum immunditia & iniquitas vsurpauerant. Quo certè Apostolico sensu, si non me fallit opinio, læsæ existimationis nostræ ad proximos & emendandæ quoquè turpiter gestæ vitæ, tùm ad nos, tùm ad virtutem, tùm imprimis ad Deum, solidior nobis satisfactionis norma præfigitur.

Quod certè genus correctionis, si proximorum nostrorum instaurando discrimini quispiam, qui multos antea vitiauerat, non exhibuit; etiam si Deo, si suæ conscientiæ satisfecisse sibi forsitan videatur; tu grande piaculum arbitraris, cum de illo aliquis durius quidquam, aut in zelo mulctandi sceleris mussitauerit, aut in præclusione operandæ fraudis vtiliter, ac salubriter scripserit, aut postremo in præsaga cauendæ malitiæ coniectatione quadam prudentiæ integros & religiosos homines admonuerit? ea maximè causa, ne fictè bonus, vt hypocriseos occultator, perniciosius lædat, neu, sicut illi penè semper antiquum fuit, Dei gloriam flagitiosa, imò facinorosa, vita euertat, Religionem infamet, doctrinam veritatis, quantum in ipso est, contemptibilem reddat, & confratres denique suos, eruditioni populorum sinceriter incumbentes, cui tamen ille sacro ministerio & indignus & impar est, tanquam prauis moribus, & omnis generis improbitate notabiles, faciat esse suspectos.

Hanc verò, tu Frater, præuisionem sapientissimæ cautionis, si ad conseruandam bonorum innocentiam nobis præcludis, ne, vt putas, temerè de aliquo suspicemur, præsertim qui palam fuerit sceleratus, pace tua dixerim, imprimis hoc loco grauiter

uiter erras, quaſi verò in ſanctis viris dubitatio bonitatis locum non habeat: quum tamen Abraham ille Dei electus; & Propheta Domini, communis quoque fidei parens, Abimelech Regi interroganti; cur Saram ſororem ſuam dixerit, non vxorem? audacter reſponderit: *Cogitaui mecum*, inquit, *forſitan non eſt timor Dei in loco iſto, & interficient me propter vxorem meam*: cuius profectò ambiguæ cogitationis merita dubitatio nihil integræ conſcientiæ tanti viri ſanctitatis ademit. Quumque nos ideò homines à belluis eo maximè diſcernamus, quia illæ aſtu cuiuſdam ſolertiæ, & inſtinctu quodam naturæ, illi vero rationis & intelligentiæ virtute regantur; ſine vlla dubitatione is qui vtilem prudentiæ præuiſionem hominibus præripi debere cenſuerit, non eos homines, ſed feras belluas putare credendus eſt: ac per hoc ne ipſe quidem homo habendus eſt, qui homines à beſtijs non digno officio rationis diſcreuerit.

Gen. 20.

Hoc Dominus præcepit, hoc Apoſtoli admonent, hoc Scripturæ Sanctæ proclamant, cauendum nobis eſſe, ne ſub ouina pelle luporum rabies protegatur: cui veritati, licet clariſſimæ, aſſerendæ, ſi ad conuincendam perfidiam cuiuſpiam non credentis teſtimonia de ſcripturis adhibenda putarem, auctore Domino, non tam nobis dictorum nubes, quam nos tempus explicandi deficeret. Sed tu fortaſſis pietate, vtinam non falſa, in te affectus, quùm tibi Chriſtiana manſuetudo venit in mentem, nullorum æſtimas vitia, aut ſtylo verborum, aut telo factorum, acerbiùs aliquando plectenda. Quæ ſanè inepta concluſio adeo nihil virium habet, vt etiam eis anguſtijs coarctetur, quibus ſæpenumero angitur falſitas. Nam tum certò ſequetur, ſi res ita ſe habet, cum euerſione nimia etiam veritatis, atq; virtutis, vt zelus ille Sanctorum ſemper erectior, qui electos Deo maxime facit acceptos, & quo malos non modo odio habendos, ſed aliquando inſuper perſequendos æquitas ipſa proclamat, penitus ex mentibus proborum hominum extinguatur.

Nulla demùm cenſura ſuccenſeamus peccatis, nullo flagello pudoris, aut timoris, aut poltremo doloris tundatur impius, arceatur maleficus, caſtigetur impurus. Sed damnabili potius negligentia corrigendorum morum, omni prius emortua diſciplina, non modo qui mali ſunt, verum etiam qui boni, & ſunt & habentur, impunitate vitiorum pellecti, & à veritatis arce deijciantur, & à bonitate viræ ac morum omnino deſciſcant. Qui & ipſi tamen poterant per acrimoniam ſanctæ ſeueritatis, tanquam loris ſalutaribus irretiti, in ſanctitatis veritate conſiſtere, ſi cura percuſſionis ſanandos magis eos exiſtimaſſemus. Cum verò contrà perfectorum ſemper penuria ingens fuerit, imbecillium autem hominum, qui permulti ſunt, irritata ſordibus per naturam corruptio, & prona per vitia in malum fragilitas ex licentia parere ſoleat impudentiam, quando & qui perfecti habentur homines, tamen & ipſi ſunt & qui imbecilles, magna præterea ex parte multum infirmi, fit profectò, vt vbi à maioribus improbis caſtigandis coercitionis aſperitas deperierit, ibi non ſolum iactura cunctorum maiorem in modum ſæpè reperia-

periatur, verum & optandæ emendationis desperatio subsequatur. Nam quis vnquam vlla spe melioris vitæ, nisi frustra nitatur, si hi qui per amorem virtutis non corriguntur, quum mali sint, illos ne timore cohibendos putemus? Actum profectò esse de splendore sanctimoniæ arbitrandum est, quando consulto malos ad remissionem scelerum, vt non dicamus ad morum sanctissimorum præstantiam, nec virtutis amor impellit, nec prementis supplicij timor cogit.

At verò hoc loco, cur ad eum ipsum, dixerit aliquis, non magis reprehendenda scripsisti, quem abs te argui debere putasti? Quasi verò de his, qui mali habentur, ad rectos homines præmonendos scribere non possimus, nisi etiam ad eosdem malos scripserimus. Nonne Ioannes 3. Ioan. 1. Apostolus ambitiosum Diotrephen in se verbis maledicis impudentius garrientem, ad Gaium scribens, in epistola sua coarguit, eique grauiter supplicia comminatur, nec tamen ad eum, sed de eo aliquid discipulo scribit? Apostulus Paulus in secunda ad Thimotheum epistola Alexandrum Aetarium accusat pertinaciæ, cui & mala ex Deo prognosticatur, & vitandum diligentius commonet; nihil tamen ad eum scripsisse Apostolum legimus: Nisi fortasse stultè putemus in causa fidei hoc à nobis fieri semper debere, in morum verò correptione id nec vnquam, nec aliquando licere: cum tamen minimè dispar ratio castigandorum malorum putanda sit, vbi est causa cognata perdendæ salutis. Interest enim nihil qua ex causa pereas, si modo turpi, si iniusta causa pereas: sicut è contrà non multum distat, quam ob causam consequare salutem, dum eadem semper honesta sit, &, de rationis fonte purissimo manans, à iustitiæ æquitate proficiscatur.

Cap. 4.

Proinde ergo de fructibus rectè censebimus, si origines causarum comperiamus. Nam cùm de causis constat, tùm de fructibus sententiam æque ferimus. *Qualis arbor tales & fructus, non potest arbor bona fructus malos facere; neque arbor mala bonos fructos facere.* Meminisse itaque debes, non esse criminis de aliquo ad aliquem scribere etiamsi ad illum, de quo scribitur, non scribatur, quando & scribendi & non scribendi ratio, quæ idonea subesse potest, ita fieri debere suggesserit. Quarum ego rationum, etsi illæ quidem permultæ sint, eas potissimum præ cœteris abiectas non æstimem, sed forsitan etiam potiores, quum aut comperta fraus, aut expectatio aptior, & temporis, & loci, & personarum commoditas, aut desperata emendatio delinquentis, nè ad illum scribamus, de quo tandem scribimus, nobis hoc facile persuaserint. Nam tùm ratio prima viribus iustitiæ nititur: Iustum est enim, sicut Apostoli documenta præcipiunt, vt publicè peccantes coram omnibus arguantur.

Altera verò charitatis consilio confouetur. An non de fonte ipso Christianæ dilectionis manare tibi videtur, si quis errantem fratrem per alium commodius arguendum existimet? qui certe per domesticam magis familiaritatem, ac mutuam conuersationem, communemque conuictum, amici monentis increpationes leuiori animo feret, eaque ex causa, nulla nimia tristitia, tanquam verecundia deiectus, absorbeatur.

Quem

Quem ipſe dico errantem, ſi alius quiſpiam caſtigaſſet, immodica deſperatione, & rubor, & pudor, & poſtremo confuſio ſubruiſſet. Nouiſſima autem ratio, quæ & tertia eſt, ne quis forte fruſtra conetur, ſapientiæ ſuſtentaculis gubernatur. Nam omnis qui rectè ſapit, nunquam in ea, quæ factu impoſſibilia putat, niſi cum ſtultitiæ teſtimonio, totus incumbit, ne tandem inaniter vires ſuas fruſtratus labor exhauſerit, quas perdita opera conſumptus conatus aliquando perfregerit. Quæ cum ita ſe habeant, animaduerte hic obſecro, quanta modeſtia vſus ſim, vt videlicet, cui vnica, & expedita ex omnibus ratione patebat aditus, paſſim ac palam ſcribendi ad omnes, atque id omni cum venia, haud quaquam tamen, etiam cunctis itidem rationibus impellentibus, niſi ad amiciſſimos quidquam ſcripſerim. Per quos certè ipſos, ſi his qui meo ſtylo petuntur, ea, quæ aſperius dicta putas, reuelata innotuerunt; aut hoc maleuolentia feciſſe probantur, & tum nec tibi nec mihi amici ſunt, ſed Deo potius deteſtabiles, quando ſeminant inter fratres diſcordiam; aut bono quidem animo, quod magis opinari licet, vt ſcilicet ad recta cogant errantes, & in hoc eos prudentes eſſe dixerim. Sin autem, vt ſæpe aſſolet, ſimplici id corde geſſere, vel imprudentes, vel incauti, vel vt lenius dicamus, leues homines potius cenſebuntur.

Verum poſtermò, inquies, is, qui abs te modo acri increpatione feritur, ad mores emendatiores ſe contulit, pœnituit, fleuit, ſeque deiecit, meliora poſt hac acturus mente propoſuit: Quis hoc negat? Sed necdum eo longiore temporis ſpatio benè vixit, quo male; atque eius ipſius temporis, quo rectè forſitan aliquid egit, vix ad paucos fama peruenit, cuius tamen diuturnæ inſolentiæ ſonus, non dico exiliore, vel tinnitu vel ſibilo auditum ſimpliciorum fratrum, ſaltem tenuiter inſtigauerat, qui poſſent pro charitate ac timore Domini fratri, qui ex alto lapſus fuerat, tenerius compati, aduertentes diligentius, ſcriptum eſſe: *vos qui ſpirituales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, attendens te ipſum, ne & tu tenteris*: ſed, quod eſt longè acerbioris moleſtiæ, ne durius interpreter, veluti horridi clangoris tuba, infamiæ veridicæ crepitus aures populorum offenderat, id quod latinius fortaſſis aliquis diceret fetulentiſſimus flagitiorum nidor, abominabiles putores exhalans, delicatiores fragiliorum nares moleſtia grauiore compleuit.

Qui & ipſi, dico populos, dico fragiles, cum in virtute fluctuantes, in vitijs præcipites ſint, ſicut per exemplorum lumen poterant à nobis ad vitæ correctionem vtcumque, imò maxima ex parte, iuuari; ita e contrà ac multo magis ſi ad illos vitæ noſtræ impuritas aliquando perueniat, tùm ruunt, tùm deſperant, & Dei ſeruos ac doctrinam veritatis contemnunt, quando nos, qui eis vitæ candorem, ſalque doctrinæ, ſiue ſplendorem crudirionis, & ſaporem ſanctimoniæ præbere debuerimus, conſpiciunt in ſceleratorum morum fœditate verſari: Quid præterea illud quam deplorandæ iacturę eſt, quod ex nobis ſæculi homines, & Deum & diuina deſpiciunt, ſanctimoniam integrorum hominum ſpernunt, neminem rectè incedere arbitrantes? Religionem quoque

iniurioſe ſubſannant, & quæ de vitijs, & virtutibus, deque pœna, & præmio prædicamus, fabulam putanr: quum ea, quæ nos audiunt verbis tonantibus minaciter ſtruere, vident factis blaſphemantibus, & vitæ impietate deſtruere. Quo certè ea fit ſane res non parua dictu, vt cum per impia ſtudia perditæ vitæ noſtræ, Dei ſummi nomen in populis fecerimus blaſphemari, pœnis ingentibus, quæ nos profectò pro ſceleribus manent, conſpecta cunctis, in noſtrum dedecus, peccata luamus.

Quæ & ipſa ſi protecta à nobis ſtudio, ac cura pudoris, etiam maiora mala quam publica fuerant, clàm hominibus feciſſemus, nemine, qui rectè ſapiat, ambigente venialiora apud Deum futura fuiſſe, certiſſima Religione credendum eſt. Nam ſi omnis aduerſus Deum culpa ſemper cauenda eſt, quæ conſcientiam noſtram grauiter vrgeat, quandoquidem minutiora peccata prorſus vitare non poſſumus, intereſt tamen ac multum diſtat, idque per omnem modum, inter occultum fragilitatis lapſum, & publici ſceleris impudentiam: quoniam in altero vnius diſcrimen per internum mentis mœrorem atque dolorem Deum ſibi propitium peccator lugens conciliat: in altero autem multorum ſcandalum, per inexpiabile facinus cenſuram vindictæ Domini cumulo peccantibus augeſcit: pręſertim ſi is, qui errat, ſua impudenter commiſerit, quemadmodum ciuitas in montibus conſtituta, aut per religionis famam, aut per doctrinæ gloriam, aut denique per virtutis ingentis opinionem latere non poſſit. Etenim *omne animi vitium*, dixit quidam, vereque dixit, *tantò conſpectius in ſe crimen habet, quanto qui peccat maior habetur*.

Quo enim pacto docebo alios ſanctitatem, quam ipſe non facio? cum etiam iuxta ethnicum, caput artis ſit, docere quod facias. Ruſticus quoque ſator, manu quidem, non ore in terram, quam coluerit ſemina iacit. B. Cyprianus Carthaginenſis orator, Chriſtianus, Martyr, atque Epiſcopus, *nihil prodeſt*, inquit, *verbis proferre virtutem, & factis deſtruere veritatem*. Sed & noſter Hieronymus peritior ſenex, hoc ipſum aſſerit. Erubeſcit, inquiens, quamuis præclara doctrina, quam propria reprehendit conſcientia. Nos quoque licet minimi & ignari, aliquando in familiaribus epiſtolis diximus: *Splendeat enim licet ſermo doctrinæ, exardeat & ædificet, niſi vitæ ſanctimonia componatur, citius ſordet, languet, deflorescit, emoritur*.

Cum igitur ille, qui, vt tibi videtur, à me iniuſte reprehenditur, in hoc hominum genere, qui alios docent, vel ſe ipſe conſtituerit, vel ſit ab alijs conſtitutus, nec tamen emendationis eius exempla vlla tùm ad nos perueniſſent, quum illa in eum ad domeſticos ſcriberemus, eidem tamen ipſi, ſi non me fallit memoria, veniam apud Dominum non negauimus, quaſi non poſſet vita fieri emendatior, verum inſtaurationem exemplorum ad proximos flagitauimus, vt rectè viuendo primum, ac tùm deinde docendo, nunquam deſiperet. Nam in eo Euangelicæ eruditionis pręcellenti nimis officio, vt veritas ait, *Si ſal euanuerit in quo ſalietur? Ad nihil valet vltra, niſi vt mittatur foras & conculcetur*

tur ab hominibus : Verumtamen ſi hæc mea in illum prouidentiſſima, vt ego ſentio, cautio tibi durior viſa eſt, conſule conſcientiam tuam, conſule rationem & æquitatem, conſule poſtremo bonos, & doctos, & ſapientes, ac rerum magnarum experientiſſimos viros, & tunc demum tanquam de ligno Moſayco amariores aquæ amnis Marath è veſtigio conuerſæ dulceſcent, vt quod tibi videbatur amarum, mella parturiat.

Neque enim quia vulnera non palpamus, ſed pungimus, vt ſalubriter corrupta ſanies producatur; ideò inclementes habendi ſumus: quum potius non ſolum periti medici eſſe, ſed planè pij, nemo, qui ſapit, ambigit, ſi quando ſcientiore doctrina maluerit *dolendo ſanare, quam tolerando perimere* (2). Contraque medicus ille crudelior omni ratione putabitur, qui parcens plagę non parcit vitæ, & nè exaſperet vulnus, ſaltem intercipit, aut magis prorſus interimit. Eas namque dumtaxat ægrotationes ſolere medicos relinquere nouimus, eaſque plagas medicamentorum fomentis illi quidem ſagaciter curare deſiſtunt, quas ſanitatem priſtinam, aut morbo aut morte ſemel amiſſam, recuperare poſſe deſperant. Cura igitur medicationis, & teſtimonium vitæ eſt, & ſpes quædam ſalutis, qua ad inſtaurandæ bonę valetudinis finem, integro corporis robore peruenire ſicut ſatagimus, ſic ambigimus. Proindè bonæ quoque ſpei quiſque credendus eſt, ſi fratribus diligentius medeatur, nec propterea pius non erit; ſi illud per deſiderium ſanitatis aſperius egerit, dummodo hoc ſeruauerit. *Ne quid nimis.*

Quo certè fit, vt ne ipſe quidem bonorum monitor, durior à quoquam haberi debeam, tanquam medicator acerbior, qui ſtudio ſanandæ conſcientiæ, non temeritate perdendæ ſalutis, acriter de fratre, non modo ad homines, ſed ad Dei ſeruos quidpiam ſcripſerim, qui mecum pari deſiderio, ac fortaſſis, pro illorum virtute animi, longè maiore, infirmitatem fratris ad purum ac perpetuo curari exoptant. Itanè tu nos putas adeò truces? vt ſolam ſeueram putemur habere pietatem, ac non magis piam ſeueritatem, quando & homines ipſi, & Chriſtiani ſumus, vt Religionis abiecris, qua indigni cenſemur, faſtigia ſileamus: quæ plane cuncta in nobis nomina, veluti firmiora argumenta, ſigna ingentiſſima præferunt, oblatæ ſponte clementiæ, quando & homo immanitatem abijcens belluarum, lenitatem manſuetudinis affert, & Chriſtianum nomen gratiæ vnctione demulcet, & religio indulgentiam erranti in nos fratri prætendit: Alioquin nec Religio vlla, nec humanitas prodeſt, & Chriſtianum quoque vocabulum fruſtra perſonat, ſi illi in peccantes non ineſt pietas, propterea quod, & homo infirmitatis, & chriſtianus ſuauitatis, & religio ipſa humanitatis noſtræ nos admonet.

Scimus enim nos eſſe per paſſionem carnis ad reſiſtendum peccato fragiliores, vt poſſimus & alijs cadentibus compati, quippe qui ſumus & ipſi circumdati infirmitate: Non ignoramus inſtituti noſtri miſericordiſſimam diſciplinam, qua atrocitas vindicantium mitigatur, cum in regula, quæ norma vitæ eſt, apertius dicitur, *& cauere debent fratres, ne iraſcantur, & conturbentur, propter peccatum alicuius : quia ira, &* con-

conturbatio in se, & in alijs impediunt charitatem. Nouimus nos illum habere pastorem, qui perditam ouem humeris clementibus ad relictas retulerit; qui propositam prodigi filij pœnitudinem osculo pij Patris complexus, gaudio collacrymatus, exceperit: atqui infinita huius generis sæpè legimus, tenemus, amamus, docemus; ne non sit nobis inclementia sola seueritatis, sed potius seueritas pietatis: Si igitur corripimus, & diligimus, in eo laudandi sumus, quod bona duo pariter ista coniungimus.

Tu si alteram solam malueris, in eo coarguendus eris, quod duo bona illa maxima ab inuicem separas: quæ si cognata non sunt, nec vsquam bonum aliquod esse possunt; quum aut sola seueritas atrocem nimis, non hominem, sed latronem, aut sola clementia nimis effæminatum factura sit; quandoquidem in altero ferina crudelitas, in altero muliebris dissolutio parietur. Deo igitur miserante suppetunt nobis hæc omnia, quæ misericordiam pollicentur, adeò vt possimus non solum inquietos corripere, sed etiam pusillanimes consolari, & eosdem, atque omnes patienter perferre: Verum ita censeo nobis misericordiam prædicandam, vt induti virilem animum, muliebrem molliciem, magno cum virtutis dedecore, minimè induamus; quum sanctos viros, ac vere viros, sępè legamus, in castigandis insolentibus, nullius vnquam pertimuisse potentiam, non infamiam veritos, non insectationem timentes à veritate tutanda nullatenus destitisse. Nam quę aliæ sunt causæ veriores, præter admodum paucas, cur noster Hieronymus, vir imprimis & sanctimonia & eruditione præditus, nec minore celebritate famæ insignioris & authoritate toto orbe præclarus, tam graues obtrectatores in omni vita sua perpessus sit, nisi quod aduersus corruptorum hominum scelera, quos semper dure momorderat, acriùs depugnare contendit, rabidos canes claua increpationis percutiens, & perditos quoslibet in vitijs carpens, zelo tuendæ veritatis, grauiter insectatus est.

Quæ sanè, vel sola ratio, sicut sibi hostes complures acerbissimos peperit, ita quoque, & grauissimos viros, ac bonos rerum æstimatores, qui pretium Christi, hoc est veritatis, se esse professi sunt, miro sibi amore conciliauit. Qui & ipsi, cum iudicio clariore fuerunt, hodieque non desunt, casta quidem sententia, præstantissimo testimonio Hieronymo extitere, non modo eloquentiæ, atque doctrinæ, quæ per se patent quam in illo excellenter præfulserint; verum etiam sanctitatis, grauitatis, virtutis, & quod ad causam, de qua agimus, documentum nobilissimum affert; ausu corripiendorum, magno & libero animo malorum, flagitiosorum, perditorum cæteris prętitisse, meritò prædicatur. Qui etsi satyra, tamen salutari seueritate vitiosos adeo sapienter coarguit, vt, sicut facetissimis moribus, decentissimis motibus, ardentissimis exhortationibus, diligentibus veritatem aptè nimis atque elegantèr blanditus est, Ita quoque terribiliter plectere illos nouerat, quos de virtutibus virorum illustrium perdite agitatos, æmula cum inuidia amarus liuor æquiore pœna torquebat.

Huius beatissimi viri, ad profliganda ex hominibus vitia, pro sua in-

ingenti virtute, ac ſanctitate ardentem in malos animum, erectam linguam, armatum calamum, cruentam pietate manum, imperiti quidam, & ſtolidi homines, &, quæ Dei ſunt, minimè capeſcentes, de animi impetu, de impatientia mentis, de atrocitate naturæ, deque libidine vindicandi ſeipſum, manare procaci temeritate exiſtimant; peruerſa planè ſententia, atque impio ſenſu trucem illum, non grauem oratorem potius arbitrantes? Hi penitus neſcij ſunt, & omninò ignari, eam cœleſtis reuera æmulationis in beato pectore flammam, non niſi de zelo piæ ſæuientis iuſtitiæ, tanquam de fornace ardentiſſimæ charitatis, ſuauiter conflagraſſe. Qui tamen eius amor, vt fragiliores, pro quibus emendatis, aut emendandis emori maluiſſet, cum carnem ſaperent, inique accipientes, offendit; ita quoque ſanos, & integros nimis delectat, proculdubio rectè putantes ea vel maxima, fortiſſimaque virtute Deo placuiſſe Hieronymum; qua & Moyſes, & Phinees, & Elias, & Matathias, & Ioannes quoque Baptiſta, ac reliqui conſtanti virtute præſtantiſſimi viri coram Domino claruerunt. Quorum omnium ad gerendas cauſas Dei tantum ardentis zeli, & intrepidæ mentis, aduerſus impios virtus enituit, vt nullorum de rerum probè geſtarum eminenti ſplendore, minus reprehenſionis & plus laudis in ſcripturis ſanctis reperias, ſi diligenter obſerues, quam illorum, quorum pro Deo probandæ æmulationis, & ſanctæ impatientię feruor, contra impudentes excanduit.

Huius generis exemplis virilibus nos edocti, Paule Frater, & cum ſcribimus, & cum dicimus, errantes reprehendimus, ingenio quidem mites, etſi increpationibus nimium mollibus hominibus videamur atroces. Sed tu frater, vt te ſentire coniectamus, pariter & perſpicimus, alia longe via incedis. Nam ita te delectant duæ poſtremæ apoſtolicæ clauſulæ, conſolamini ſcilicet puſillanimes, patientes eſtote ad omnes, vt primæ prorſus obliuiſcaris, qua præcipitur debere corripi inquietos, in quo planè iniquus iudex facilè comprobaris, nec via regia liberius pergere, per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris, ſed offenſo & obliquo magis itinere, & male vtrinque deflexo calle, deuia quæq; carpere. Nam vbi inter hęc mollia tua documenta fraterna erit correctio? quam Dominus de abditis peccatis dumtaxat fieri præcipit, quum de palam productis non ita fieri opus ſit. Cauendum itaque tibi ſummopere cenſeo, ne per lenitatem miſericordiæ, remiſſio ſeueritatis ſit abolitio veritatis, ſi licentioſa compaſſio iuſtitiam propulſare conetur: quoniam ſapientiſſimus, ac pijſſimus ille noſter Samaritanus, nec vinum ſine oleo, nec oleum ſine vino vulneribus erepti hominis à latronibus tantum adhibuit; ſed, meliore conſilio, vtrumque permiſcuit.

Nos abundantiore clementia vſi, qua de re gratiam potius nobis quam indignationem habere debuiſti, fecimus obtecta monitione, quod aperta increpatione facere poteramus, & quod commodius arbitrati ſumus, per intermedios fratres, qui poſſent præſentes ore ſuo ſecretius corrigere fratrem, quam ego per literas illius generis, hoc eſt, ſeu dulciores, ſeu aſperiores, potuiſſem abſens vnquam

effi-

efficere. Longe nempè vis alia persuasionis est, eademque præstantior, si coràm & gestu, & verbis, & ore, & voce, & vultu, & oculis ad bonum homines exhortemur, vel à malis deterreamus; quam si mortuis, vt ita dicam, apicibus causa vlla agenda sit, cum in præsentia quidem corpore facta pronunciatio mentem ipsam, tanquam illam manu orator contrectet, viuaciter explicet, in absentia verò industria literarum, quamuis cultarum, negligenti quodam & velut emortuo simulacro vix corpus affingat.

Sed quoniam quatuor iam apostolicæ sententiæ locos insignes passim per omnem Epistolam, vt sumus polliciti, explicauimus, & ad finem currit oratio, omnem sermonis nostri modum, ad te Paule frater conuerto. Amicum illum, de quo ea scripsi quæ mihi certè iustissima visa sunt, si fortè ex veritate, quæ fragilibus amarior esse solet, mœstior factus est, *non graueris* (te oro) *illum meo nomine blandius consolari*, (3) cuius certè me amicum profiteor, si se tamen ad frugem melioris vitæ conuerterit, aut quùm forte iam perfectè conuersus sit, quod neque ipsi factum inficimur, neque in dies forte id, quod reliquum superest, diffidentia exterriti desperamus: eidem me ipsum, & totum, & sinceriter dedo, siquidem in quo cœpit, auctore Domino, conetur dedita opera veraci integritate persistere. Nec si frater est, acriter ferat, quod æquissimo animo ferendum esse & æquitas ipsa, & ratio omnis consulta bene institutis animis facilè persuadet. Equidem quod ad meam sententiam, ac iudicium attinet, rectissimè, vt opinor, de illo sum ratus, vt scilicet homo longioris, & quod est maius, notæ vbiq; impuritatis, & si correctus iam sit, humiliorem tamen prius pœnitentiam multiplicis errati subiret, quam eminentiam illam tantam loci superioris procaci temeritate conscenderet, deque suggestu honoris peruersa animositate contenderet, vnde tandem elatus corruat, & vnde, necdum pleniùs docendis ab illo hominibus dignissima satisfactione conciliatus, turpiter rideatur: non tam docturus populos, quam ea, quæ docuerit, per contemptum eorum quibus scandalo fuerat, funditus euersurus.

Nam ea natura est illius Apostolici rostri, quod religiosius pulpitum nominamus, vt quemadmodum sensu graues, doctrina præditos, & nitore vitæ, ac fama fulgentes, preclaros viros altius efferat; ita quoque, si qui inepti, ac leues, si qui ignari, ac impuri, atque obscuri, in illud ad agendas causas temere se ingesserint, abijciantur, propellantur, contemnantur: & eo ipso loco amplissimo, omnique frequentia hominum, nescio quo spiritu, conclamantibus horribiliter cunctis, abominabiles conspuantur; ac si symia, quæ altiùs prouecta, & plus conspecta, patentibus, vt dicitur, natibus, plus despicitur. At vero vt, quæ nostræ partes esse videntur; digno titulo terminemus, nobis omnibus imprimis, Paule frater, rectè agendum est, si boni esse velimus, curandumq; magnopere, quominùs argutos homines, sed integros viros potius imitemur: sunt enim qui ineptias suas fraudibus mendaciorum celantes, homines se ostentent, quum monstra sint, & arte dæmoniaca quotidie

tidie fallant nullo negotio imperitos; magnoque detrimento veritatis, per speciem sanctimoniæ simulant probitatem, quam perditissimis moribus nequiter persequuntur.

Ab his, vt semper diutius longè absimus, ille nobis rogandus est, qui factiones theatralis impietatis, & larualium morum spurcitias execratur, cordaque hominum probans, renes quoque & animos intima contemplatione scrutatur: talesque cupit habere seruos, quibus simplicitas pro sapientia, rectitudo pro fortitudine, timor pro tutela aduersus compugnantes Dæmones computetur. Quo quidem excellenti fastigio ille Beatus Iob, inuictæ patientiæ murus, & constantiæ firmissimæ decus, præstitisse cunctis mortalibus prædicatur, Domino asserente ad Sathan ac dicente: *nunquid considerasti Seruum meum Iob, quod non sit ei similis in vniuersa terra vir simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo*: Quod genus eximiæ laudationis, sicut de illo scriptura trina repetitione congessit, ita nobis, Paule Frater, diuinitus tribuatur in Sanctæ atque indiuiduæ Trinitatis, & fide & dilectione, atque actibus bonis omnem vitam nostram rectè degendam stabili sanctitate consumere: Amen. Vale ex Brixia 1446.

NOTAE.

Nota I.

Quod quædam in fratrem illum &c. Ex his, alisque B. Alberti verbis, duo mihi colligenda censui, alterum non paruam partem Scriptorum eius nobis deesse, quæ vel omnino perierint, vel adhuc in tenebris delitescunt. Nam imprimis nihil in hunc hominem editum nobis suppetit. Deinde Vvaddingus affirmat eum aliqua Græce scripsisse: sed horum nihil hodie superesse videtur. Et sane credi non potest hominem tam eruditum, & calamo, linguaque promptissimum, & eloquentem, in summis ordinis & Ecclesiæ negotijs, per plures annos in Italia & Oriente occupatum, præcipuis eruditionis in Italia capitibus familiarem, Principibus, & Primis Ciuitatibus proficuum & charum, non plures fortassis dedisse literas, & orationes, & negotiorum monumenta, tùm Græcè ad Græcos, tùm latine ad reliquos Ecclesiæ Ministros, in Oriente, & in Occidente, Principes, Prælatos, & amicos, quam omnia fortassis quæ nos hic proferimus: ex quibus multa non ordinis tantum, sed Ecclesię ipsius & Principum, atque ipsius Eugenij Pontificis negotia, & diuersa, aduersaque studia circa Basileensem, & Florentinam Synodum, & schisma Felicianum, si extarent, discere possemus: nec nuda vel obscura, sed ipsius eloquentia, & explicandi facilitate clarius explicata, & eleganter ornata, præter plurimas Epistolas, quas in his extantibus ipse se scripsisse testatur, sed quæ nullibi comparent. Cur autem non extent, præter edax rerum tempus, non aliam inuenio rationem, quam quod partim negotia Secretius magis tractanda, quam publico communicanda fuissent; partim etiam supinam incuriam Fratrum, in quorum manibus relicta fuerunt; Nam ipsa diplomata, & decreta originalia Eugenij Pont. & Concilij Florentini, quæ ad ipsius ministerium spectabant, adeò malè habita fuerunt in Cœnobiolo Citonensi, vt Fesulas non ante annum Christi 1615. circiter ea transferri oportuerit, & melius collocari; idque zelo, studioque vnius Patris Vltramontani, apud Antonium à Trejo, Generalem tunc Ordinis Vicarium, interposito, vt su-

fusius narrat Vvaddingus, ipsius Treij familiaris, & Regiæ eius ad Paulum Quintum Pontificem Legationis Theologus, pro Immaculatæ Conceptionis Matris Dei honore promouendo.

Alterum quod colligo est, B. Virum, non obtractationis, inuidiæ, aut maledicentiæ affectu, vel hanc Epistolam contra malæ vitæ prædicatorem, vel alteram aduersus Quæstorem, aut aliud genus scripsisse: sed ordinis conseruandi decoris & famæ, auertendique sæculi scandala, & verbi Dei contemptum, ipsorumque malorum hominum emendationis, & salutis zelo, & summa charitate, & prudentia; tum quod ad eos tantum scripserit, qui intra Religionem, vel familiaribus monitis, vel authoritatis vsu, ea mala auertere, & possent, & ex charitate, ac officij iustitia deberent; tum quod ipse in hac & alijs epistolis id solidè demonstrat, quod ipsius, & sanctitatem, & scientiam, & zelum boni communis, & publicum prædicandi munus maximè decebat.

Nota II.

Dolendo sanare quam tolerando perimere. In margine huius loci nostri codicis insignis eiusdem sensus est sententia S. Hieronymi, quam cum absque verborum alteratione textui inserere non potuerim, malim hic adnotare, quam omninò omittere. Sic autem se habet: Putridæ carnes ferro indigent, & cauterio: Non est medicinæ culpa, sed vulneris, cum crudelitate clementi non parcit Medicus, vt parcat: sæuit vt misereatur; *in Epistola ad Amandum.*

Nota III.

Non graueris illum meo nomine blandius consolari. His, præter cætera, manifesta fit charitas, & compassio Alberti versus peccantes, ipsumque acrius increpantem, non homines, sed vitia, & scandala publica persequi voluisse.

EPISTOLA CXXV.

BEATISSIMO PAPÆ NICOLAO.

ARGVMENTVM.

Hoc anno ab Incarnatione Domini non à Natiuitate computato 1446. die 23. Februarij obijt Eugenius Quartus laudatissimus Pontifex, & successit illi non minoris virtutis die 6. Martij Thomas Sarzanensis, Nicolaus Quintus appellatus. Huic pro reuerentia Sedis Apostolicæ scribit Albertus, Eugenij mortem amare lugens, Nicolao ipsi omnem fælicitatem, & Apostolicas vires ad sustinenda dignitatis onera precatur, suaque obsequia, sicut Eugenio præstitit, sic ipsi humiliter offert.

Luctuosissima nouæ cladis atrocitas, & recentis orbitatis molestissimus mæror, Nicolae Papa Sanctissime, atque omnium Pontifex maxime, quo Deus noster solus bonus, solus omnipotens, siue per misericordiam siue per iudicium nescio, suaueolentis memoriæ Eugenium, olim Beatissimum Orbis Papam, sed nunc, vt mea fides fert,

in cælis longe beatiorem, parentem quidem communem omnium Chriſtianorum, *verum peculiariter noſtrum*, (1) de medio rerum mortalium nuper eduxit, eripuit, abſtulit, me planè miſerum, atque plangentem, tam grauiſſimæ, tamque inclementi doloris acerbitate vexauit, hodieque vexat & angit, vt nullo me (ſi tibi, vt par eſt, in hac re mea fragilitas palam pateat) neque fortitudine aut conſilio regere, neque temperantia qualibet à mærore valeam continere. Quo fit, vt qui mihi potiſſimum apud te, qui illum tanto officiorum ſtudio meritò excolebas, illius licet ſanctæ defunctionis, imo dormitationis in Domino ærumnoſam calamitatem, quod ad nos attinet, deplorandam ſtatueram; ea inter multos, ne dicam, ſupra multos moleſtia animi afficiar, quæ me ipſum magis plangere, ac mærere, quam illum lamentari compellat. Verum ratio conſulta, à luctu grauiore me reuocans, ſpe quidem futuræ erga electos Domini miſericordiæ conſolatur, ſed nec minus præſenti compenſatione bono animo iubet eſſe: nam æger animus meus, qui de illius religioſæ vitæ abſentia nunc quoque vehementius cruciatur, à ſua defectione magna ex parte eleuatus eſt: quandoquidem tuam Beatitudinem, illius Summi Apoſtolatus faſtigium, ſumma cum pace Eccleſiæ (quod omnibus atque omnium maximè mirum eſt) prouidentia diuina iuſſit accipere, &, ſi accomodatius dicitur, præcepit aſcendere: vt tu qui diu, & tua ſponte, & Deo faciente, *in poſtrema menſa recubuiſti*, (2) repentina promotione inuitantis ad nuptias ſubito ad ſumma proueheteris. Qua de re fieret, vt ſicut probata ſanctione veritatis coram ſimul diſcumbentibus tibi honos accreuiſſe dignoſceretur; ità tu quoque loci humilioris, vnde ad altiora traiectus es, perpetua recordatione admonereris: quo in altero gratus, in altero non elatus, & ſtabili firmitate, & firma ſtabilitate confirmareris: Sed tibi in ſumma rerum poſito cum maximis præſidijs opus ſit; cumque ipſe, aut, quod dicitur, noctua Athenas, aut ſus Mineruam, imò Magiſtrum Eccleſiarum docere non debeam, neque negotioſiſſimo eſſe oneri, plura quidem dicenda, ſi tempus ac facultas ſuppeditarent, melius ad Deum oratione concludam. Ad onera ergo ingentia tanti honoris, vt ſapientiam Pauli in diſponendis, vt manſuetudinem Moyſis in tolerandis, vt Petri conſtantiam, & authoritatem in coercendis, ita quoque integritatem, ac ſanctimoniam Apoſtolicam tibi diuinitus tribui & opto, & ſpero, & peto: &, ſi Domini miſericordia largiatur, conatibus orationum exoro. Ego vt finem faciam, & ſi nullius momenti ſim, pro virili mea, cum opus erit, de munere Chriſti, is tibi futurus ſum, qui ſanctæ memoriæ Eugenio hactenus ſemper extiti: Dominus te tueatur omnipotens, Beatiſſime Papa. Ex Ferraria 1447. xv. Martij.

NOTAE.

Nota I.

Verum peculiariter nostrum. Non se solùm, sed totius Franciscanæ Regularis Obseruantiæ professores intelligit, erga quos paternam Eugenij & peculiarem diligentiã sic breuiter explicat Vvaddingus tom. 5. anno 1447. num. 5. *plurimum ei debet Minorum sodalitium, præsertim ea pars, quæ ab Obseruantia Regulari nuncupatur, mirum in modum, & celeri incremento eius auxilio & fauoribus propagata.* Alberto nostro nihilominus quam peculiariter addictus fuerit vel diplomatum eius verba, à nobis alibi descripta, demonstrant.

Nota II.

In postrema mensa recubuisti, repentina promotione. Erat Thomas Medici Sarzanensis filius: dum Bononiæ primis literis incumberet, B. Nicolai Albergati, illius Vrbis Episcopi, viri vitæ sanctimonia, doctrina & rebus pro Romana Ecclesia fortiter, prudenterque gestis celeberrimi, patrocinio potitus, eiusque liberalitate sic adiutus est, vt Philosophiæ, & Sacræ Theologiæ lauream, cum pietatis & doctrinę laude adeptus sit: Hinc Episcopi familiæ præfectus, & Ecclesiæ Cathedralis Canonicus euasit, atque ex tam paruis initijs, & ex vltimis Cardinalibus Eugenij, tanquam à postrema mensa euectus, eodem anno se Bononiensem Episcopum, mox S. R. E. Cardinalem, ac Summum Ecclesię Christi Pontificem admirari potuit: Vvaddingus tom. 5 ad annum 1447. num. 6. refert trinam Beati Ioannis Capistrani prophetiam de futuro Thomæ Summo Pontificatu: scribunt etiam authores Vitæ B. Nicolai Albergati, eum in Cælis Beatum, Thomæ per somnium apparuisse, eandemq; dignitatem illi prædixisse: quibus non sunt dissimilia eadem de re somnia, alterum ipsius Nicolai Pontificis, alterum Friderici Imperatoris, quæ refert Aldoinus, in additione ad Ciaconum nouissimæ editionis; vt non immerito (vt ibidem habet Ciaconus) Cardinalis Portugallensis, è conclaui egrediens, interrogatus, quem Pontificem creassent, responderit: *Non nos Nicolaum, sed Deus Pontificem elegit, & destinauit.* Certè Nicolaus ab actis sui Pontificatus egregiam laudem, famamque retulit, in quo vbique Deum sequi conatus est.

Ad Lectorem animaduersio.

IN Proloquio ad B. Alberti Opuscula, benigne Lector, promisit compilator in Epistolis proferendis ordinem temporis obseruare, idque quo ad annos facile præstare potuit, & reipsa præstitit. Sed quia earum pars magna è Codice Capistranensi, posterius allato, desumpta est, in quo, quanquam anni, locique nota singulis sit adscripta, sed mensis, & dies non vbique adnotatur; non adeò facile fuit, ordinem dierum vel mensium intra annum obseruare; Licet ergo vel coniecturis ex materia ipsa capiendis, vel alijs indicijs colligi potuerit, quæ prius, quæ posterius eodem anno scripta fuerit, maioris tamen temporis, & laboris compendio visum est eum ordinem obseruare, quo in ipso Codice scriptæ sunt, coniecturas illas notis, vbi opus fuerat, adiunctis reseruando. Quod ad ipsas Epistolas prænotandum erat: quod, nescio quo errore, omissum fuit: vnde hic ad calcem animaduertendum duximus.

INDEX

INDEX
RERVM NOTABILIVM.

In quo prior numerus paginam, secundus columnam designat.

A.

Cul-

Fons

Alia

FINIS.

RE-

REGESTVM.

.. § A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vu Xx Yy Zz

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm

Omnes sunt Duerniones, præter Principium, ideſt § qui eſt Ternio.

ROMAE, Apud Io. Baptiſtam Buſſottum: 1688.

Superiorum permiſſu.

